

اجيت - هتي اچي ڪري اسان ڏٺو ته توهان راجپوت جي قابليت جي ساراهه ٻڌڻ
 ڪري رهيا آهيو ۽ گڏ وڌ وڌ مون کي به بيوقوف چئي رهيا آهيو (چئي
 ڪري راجپوت کي ڏسي ٿو).

راجپوت - پوءِ مان خيال ڪيو ته هن بيڪار مسافر ۽ ڪلاڻن جي ٻڌڻ مان توهان کي
 هڪ نشيبت مسئلو (وشيم) ڏيان ته سڀيئي پنهنجي پنهنجي حالات تي
 جي نظريي سان سمجهي سگهو ۽ پوءِ هو ٿل جي ڪن مان، مون دت
 ۽ مانس جو ٿڪر کڻي هي ٺاڻڪ ڪيو.

اجيت - ٻيا مسئلا (وشيم) ڄاڻيندي، توهان سڀيئي هڪٻئي جي چڱين ۽ ڪلاڻن
 تي روشني وجهندا رهيا ۽ توهان انيل جي ڪار تي شايد پاڻ جا نشان ڪرڻ
 خون جي شڪل ڏيئي ڇڏي ۽ انيل صاحب پنهنجو بچاءُ (सफाई) به ڪرڻ
 ڪونه سگهيو.

جيئو - ليڪن توکي ڪهڙي خبر تون ته پنهنجي ڪمري ۾ هئين.

اجيت - جي هان، ليڪن توهان شايد ڌيان ڪونه ڏنو ته راجپوت پلاننگ کي اُوس
 روپ ڏيڻ جي لاءِ، پوليس کي فون ڪرڻ جي بهاني پنهنجي ڪمري
 ۾ فون لڳائي رسيور ڪريڊل تي رکڻ ٻڌڻ تي رکي ڇڏيو هو جيئن
 توهان سڀيئي جي اچڻ جي خبر مون کي ملي سگهي.
 (سڀيئي شرمندگي ۽ جي احساس سان هڪٻئي جي شڪل ڏسن ٿا.)

* * * * *

شال اوردې، اجیت کړې د هېو آهې. هن حي شید کړې چې سینې
 تي هک چې ۽ ایم جو نغان ۽ کړ تو خون سان ږړو پښو آهې ۽ هک ېر
 د سان ږړل شکاری خلجېر آهې. هو تر سي کړې هر هک ماڼو ۽ کي
 چکۍ ۽ طرح ښلېدې چوړی ټو .)

اجیت - جلېن ېر مړلکی مارک حي کوش کښې آهې، اح مان هلکې هلنې
 چاکون ۽ سان موټ چې کهات)

(چوندي ۽ هو راجهش چې طرف تهزي ۽ سان چاکون ۽ وارو هک کلېن
 هېوتې ټو . راجهش الی بېهک ۽ وار کان بېچت چې اړکړم کړې ټو .)

آشا - راجهش ټون ته تو)

(سنجېر ۽ امران ۽ اېا هل تائېن عېت مان حالات سمجھت چې کوشش
 کړې دهبا آهې ۽ ورې اېو ښې کړې وډرک آشچر ېر ېر ېر ېر لا
 وچون ته، اجیت ډوړې کړی راجهش حي کلې ملي کړی فخر سان
 چکۍ د هېو آهې .)

اجیت - يو آر دینلې گړیت. تو اح هنن سینې کړې، چېکي پاټ کي عقلمند ۽ ترقي
 کلدو وچار دکټ وارن چا لېږد (پرتېلې) چوانلېدو ډن چې ملېن تي
 زوردار چماټون هډون آهن. هاڅ هلن مان کور ېر کډهن ېر اډامټ حي
 کوشش نه کلدو .

سېنېر ۽ کمل-ک کښن چا .

اجیت - پنهلجو پالکې کی عقلمند چوانلېدو ۽ اړو صعي آهې ته مان لگ ېر، پو ټي انهن
 اچي هو ټل کان اړو نکتس، مگر خراب موسم چې کارک ډورن وایس
 آیس تډهن نوهان سپه پنهلجي کورې ېر کوا، هک. توغانکې ډو لهاندو
 مان راجهش حي کورې ېر بهتس)

راجېش - (ډالو، کانیلېدې) تډهن مون هلکې نډاو ټو نوهان سپ انل حي کورې
 ېر کډ ټیا آهيو ۽ اېا مطلب اېکار مسلې تي دنا مطلب چې بهت کړی
 دهيا آهيو . اړکان پوء هن سان کډ مان هن کورې تائېن آیس اړو لگ ېر،
 انهن صعي جو وقت هوندو .

سندھ - انهيءَ جو مطلب ته اهو ته مردار ويٺو آهي به آڱرين جا نشان ڪونه هوندا .

راجپوت - (جهڙيءَ ٿيلدي) ته ڇا قتل مون

آلو ڪ - (ٻالھ ڪا ٿيلدي) انسانڪي پو ليس کي فون ڪري ڇوڪ ٿيڻ جي ۽ منڊيڇر کي انهيءَ جي خبر ڏيئي ڇوڪ ٿيڻ جي، آشا تون پو ليس کي فون ڪر .
(آشا آهستي آهستي مشين نما پاڻ سان فون جي طرف هٽ وڌائي ٿي)

راجپوت - دستانا ته آشا به پائي رکيا آهن .

آشا - (ويٺي جي سر مان) راجپوت پليز .

جها - (آڻندي) مان پو ليس جي اچڻ تائين نه ٿر سندس .

انيل - مگر انهيءَ طرح ته پو ليس جو شڪ تهنديجي مٿان ٿيلدو .

آشا - پر اهو ته سوچو ته ڪا زال پلا قتل ڪيئن ٿي ڪري سگهي .

ڪهل - ٽو نه (وري ڪجهه سوچيندي) مگر اهو به ته ٿي سگهي ٿو ته خوئي (قاتل) اسان مانهن (چوندي ر ڪهي ٿو پوي)

آلو ڪ - (ٿڪ ٿيلدي) اهو ضروري ته ڪو ائين ته قاتل اسان مانهن ڪير هجي .
هيءَ به ٿي سگهي ٿو ته پيسن جي لالچ ۾ ڪنهن هن جو قتل ڪري ڇڏيو هجي .

(اڃاڪ وال ڪلاڪ ۱۲ ڊجيا ۽ پوءِ مساڻي سڌاڻو ٿيلجي ٿو وڃي . آتشدان جي باھ وسامي دمي هئي . ٿڌ وڌيڪ وڌي رهي هئي مگر ڪنهن جي اکين ۾ ننڊ ڪو نه هئي . اڃاڪ آهستي آهستي ڪنهن جو آواز ٻڌڻ ۾ آيو . ۽ گڏوگڏ گڏوگڏ جو آواز ، ”شهر وڻ ڪي گليون ۾ جب انڌو هو تا هنءُ ، اڏي داس ڪي بان ڪ چور نڪلتا هنءُ .

سيلي جي چنڊن تي ، ٻپ ۽ خوشيءَ جي مليل چمڪ اچي ٿي .

انيل - آ اچي . . اجهت جو جو ڪر .

آشا ۽ جيا - ها - ها - ها - ها ها .
(سڀ راجپوت جي طرف سوالجي نشان نظريئي سان ڏس ٿا . جيڪو گهٽ ٿي دروازي جي طرف ڏسي رهيو آهي جتي اچو پڄا مان سو وٺ پاتلءُ

- انٽل خون، نه، نه. منهنجي ڪالر تي خون! ڪهڙو؟ ٿي نٿو سگهي (سيٽي)
 منهنجي شڪي نظر سان ڏسڻ لاءِ)
 - امدان ها، انٽل جي ڪالر تي خون جو چٽو لڳل آهي.
 - انٽل هيءُ ٿي نٿو سگهي. م ... م مان
 - آشا ڇو نٿو ٿي سگهي؟
 - امدان (ڳالهه ڪندي) تهنجي ڪالر تي خون جو چٽو ڪهڙو لڳو؟
 - آشا تون هميشه عتيبي آزاد خيال تي چلندو هئس
 - انٽل (ڪاوڙ سان) ماڻهن کي اورو اهو به ٻڌاء ته پريمنس ”وي“ هل تي
 جڏهن هنن توهان پريم پراڻا ڪئي هئي ته تو هن کي ڦٽڪار وڌي هئي،
 سيلي جي سامهون ۽ آڻي کان پوءِ هن تو کي ٻڌي، خوش چئي ڪري
 تهنجي ئي عزتي ڪئي هئي.
 - امدان ڊنٽس اي پوسٽل مٽر.
 - انٽل (ويتنگ مان) دين دات از اي پبلڪ مٽر. ڪنهن به ٿيل؟ ۽ مٽر امدان
 قتل جو سڀ کان اهم ڪارڻ ته تو وقت آهي جو ڏهه هزار روپيه، توکان
 اڌارا ورتا هئا. ٿي سگهيو ته انهن دين جي معافي به تو هن جو قتل ڪري
 ڇڏيو. ۽ هاڻي الزام ورتي هئي رهيو آهين جيئن تون اچي سگهين.
 - امدان مگر مان انهن بچي کان پهرين هتي موجود هوس، ۽ وڏي مون کان به خاص
 ڪارڻ ته خود راجپوت وقت آهي جو هو هلجو بزنس پائڻد هو ۽ راجپوت
 کي فضول خرچ
 - راجپوت (ڳالهه اڌ ۾ ڪندي) لڳن مون وقت قتل جي وقت هي ٿواري
 موجود آهي.
 - حيا مگر سيلي کان پهرين ته هڪ ئي توهان ئي ڏاڍو.
 - آشا ۽ صوح جو تون هٽنگ ڪپ ڪٽين پئي هلقن.
 - ڪمل (ڇو نڪندي) آءُ ها، جڏهن ته اڃا جو دروازو کولي لائيت ٻاري
 هوندي ته تهنجي انگرين جا نشان
 - راجپوت (پنهني وارو هٿ سامهون ڪندي) مان ايترو وڌو ته انهن جو
 پنهني انگرين جا نشان ڇڏيان.

جيا

- (نيس ۾ اچي ڪري) هن جي ڪارٽ نه هئي ۽ تنهنجي ڪارٽ ٿيو آهي .
(وري بيمار ٿيلدي) ٿي سگهي ٿو ته تـ توڻي هنکي (ڳالهه پوري
ڪندي ڪندي هنکي پنهنجي غلطي محسوس ٿي ٿئي . انهيءَ ڪري
چپ ڪري ٿي .

سنجيد

- (ٻه ڏين ٺهراڻجي ٿو وڃي ليڪن فونن جوابي چوڪ جي روپ ۾)
ها ها ، تـون ته ڪير ۾ ڏوتل آهين ، سڀ ڄاڻن ٿا ته هو توکي لغت ڪونه
ڏيندو هو . ٿي سگهي ٿو ته اڄ - موقعو ڏسي ڪري تـو بدلو ڪڍي
ڇڏيو هوندو .

ڪمل

- تنهنجي ٻه پوزيشن سٺي ڪونهي . سنجيد صرف تون هي بلڪل ڪارٽ جي
هن سان مدد ڪندو هٿين .

سنجيد

- ها ، ها ، چـونه . هيٺڙ سڄي خبر پئجي ويندي (پوءِ ڪڇ ڪڙوي
مسڪراحت ۽ وينگ سان) - مون وقت ته ثبوت آهي ته خون جي وقت
ڪٿي هوس ليڪن تون نيڪ ائين بچي جي آس پاس جو خون جو وقت
آهي ، هتي آئين ۽ انهيءَ کان پهرين تون جيا سان گڏ هئين ، پوءِ توهان
گڏو گڏ ڇو ڪونه آيا . ڇا اهو سچ ڪونهي ته اڃيت کانپوءِ اڃاڪا تنهن
جي جيا سان ڪڇ وڌيڪ ٺهراڻپ ٿي رهي آهي .

جيا ۽ ڪمل - (تـڙ آواز ۾) سنجيد (وري سهڪڻ جو آواز ۽ ڪـمري ۾ مـساڻ
واري خاموشي)

راجيش

- (آهستي سـود ۾) پاٽ ۾ وڙهڻ . ڪان سنو آهي ته پوليس کي فون ڪريون
(پوءِ چپ رهي ڪري اٺيل طرف ائين ڏسي ٿو جيئن ڪ هنکي پوليس
کي فون ڪرڻ لاءِ چئي رهيو آهي . سڀ اٺيل طرف ڏسن ٿا ليڪن هن
جي پاسي ۾ ويٺل آشا جيئن اٺيل جي طرف مڙي ٿي . ته هڪدم چونڪجي
ٿي وڃي ۽ هڪلاٽ لڳي ٿي .)

آشا

- (ڏکندي ڪري هڪلاٽ آواز ۾) . خـون - خـون ... ڪا ڪالو
تنهنجي تي . (اٺيل ٺهراڻجي اُٿي ٿو ، هن سان گڏ آشا ۽ عمران به اُٿي ٿا
بيهن . اٺيل ڪالو ڏسڻ جي ڪوشش ڪندي ٻوڪايل آواز ۾)

در اصل اسان مان آخري بار هن مان کڏ ڪهڙ ۽ . (اودو ترسي ڪري)
جڏهن ته هو هن هن کي ويڏي وقت ڏٺو، اوڏي مهل اندازن تائين
ڇا هوندو .

آشا - (سوچيندي چلتا سوڌر) لڳ ڀڳ ساڍا 7 يا 8 پوڻا 8 بجيا

راجيش - توهان سڄي هن ڪهڙي ۾ ڪڏهن کان ڏٺو آهيو لڳ ڀڳ ؟

سلجيه - لڳ ڀڳ ساڍي ستين کان پوڻي اٺن بجي .

راجيش - ڇا سيني ؟ (انيل انگاري پاڻ ۾ ڪڏو ڏيندي)

آيل - آشا لڳ ڀڳ پوڻي اٺن بجي آئي . اسان پوءِ ڪهڙ ڪم آيا .

راجيش - ڇا هو پڻي ڇڏو ڪڏو آيا هئا ؟

انيل - نه ، ڪمل جي اچڻ کان ۲-۳ ملٽن بعد ڇڏا آئي هئي .

آلو ڪ - (ڪڇ انگيل آواز ۾) ڇا مطلب آهي انهن ڳالهين جو . مان ته لڳ ڀڳ سڌو

نوين بجي آيس، اهي ۽ هو ملڻ ڪونهي ته خون مان ڪو آهي .

راجيش - تون ٻڌائيندي ته تون انهي ۽ وڃڻ ڪٿي هئين ؟

آلو ڪ - سگريٽ وٺڻ ويو هو س .

راجيش - ڪڏهن ويو هئس ؟

آلو ڪ - اٺن بجي .

راجيش - ايتري دير

امران - (ڪڇ ناراض آواز ۾) تون سمجهين ڇو ڪونه ٿو ته . وسم خراب هئڻ ڪري

دڪان بند هئا . هڪي ڪافي پري وڃڻو پيو .

راجيش - توهان پنهنجي ڳالهه جي جيڪو شاعري ڏيئي سگهو ٿا ؟

حبا - رامت نان سٺس ٽاڪنگ يو آر (پوءِ شرمندو ۽ چلتا) ساري .

آشا - (تمام آهستي ۽ ڊيبل آواز ۾) هاڻي ڇا ٿيندو انيل ؟

(انيل ڪوبه جواب نه ڏيندي چپ ٿو رهي) ڇا ڪڇ پڻ ٻڌائيندي

حبا - هي ڳڙهان ! ڪهڙي مصيبت ۾ ٿاسي ويسون .

سلجيه - (آهستي آواز ۾) هي سڀ هن جي ڪري ٿو آهي (پوءِ وري آهستي

ڪاوڙيل سوڌر) ڇو ڪر ڪٿي جو .

(سڀني ڄڻ جي گهٽ وڌي ٿي وڃي، هو وري هڪٻئي جي شڪل ۾ ڏسڻ ٿا لڳن.)

راجيش - (جلديءَ سان) اڙي هاءِ ڇا آهي جو ڪارڊور ۾ انڌيرو هڻڻ ڪري مان ڪري پيو هوس، منهنجو پير مڙئي تي ٿورو ڦاٽي پيو هو. (وري ٻي جي شڪل جي طرف ڏسي روڪيل آواز ۾) ڇا ۲۱ نمبر بند آهي.

بيرو - عيس سر.

راجيش - ٺيڪ آهي. تو وڃ (بيرو وڃي ٿو)

راجيش - شڪر ڀڳوان جو، هو خون ڏسي اندر نه ويو. (ٿورو ڊڪندي واري واري سڀني جي شڪل جي ڄاڻڻ ٿو ڪري، پوءِ چوڻ شروع ٿو ڪري) مان توهان سڀني کي هي ٻڌائڻ ٿو چاهيان ته مان شام ۷ کان ۹ بجي تائين ڊائيننگ هال ۾ هوس. ۹ بجي کان 9/30 بجي تائين منهنجي ڪمري ۾ اسٽنٽ مينيڇر سان ڳالهائڻ پئي ڪيم.

9/40 بجي مون وڃي ڪري اجيٽ جو ڪمر ڪوليو ته لاش ڏسي ڪري آسانيءَ سان انداز لڳائي ٿو سگهجي ته خون لڳ ڀڳ 8 کان 9 جي وچ ۾ ٿيو آهي. انهيءَ ڪري منهنجي پوزيشن پوئس جي ساهون بلڪل صاف رهندي.

سنجڻ - پو - پو - پو پو پو پو پو

راجيش - (هنجي ڳالهه ڏانهن ڌيان نه ڏيندي) هاءِ ته مس آڻام تنهنجي بيان جي موڇب تو اجيٽ کي هو ٿل کان ٻاهر ويندي ڏٺو.

آشا - نه نه نه (وري آواز تي ضابطو رکي) ها

راجيش - وري سوچي رت ته ڇا تو هنکي ويندو ڏٺو هو (آشا ڪڇ به نه ڳالهائيندي سويڪار جي پاونا سان ڪنڌ جهڪائي ٿي.)

راجيش - لاش جي ڀرسان گڏ ٿيل رت ٻڌائي ٿو خون 8 کان 9 جي وچ ۾ ٿيو آهي. وريءَ کان ڪو به دستو ڪونهي. پلنگ کان ڪڇ ٻري رت سان رنگيل ڇاڪون پيو آهي. پاسي ۾ ڊڪيل اسٽول اُٿڻو پيو آهي. باقي سڄو سامان منهنجي جڳهه تي پيو آهي. انهيءَ ڪري پاڻ سڀني کي اهو ڏسڻو آهي ته

راحیش - جي هان گذريل ۲۰ ملين کان وٺي مان اهاڻي ڳالهه چئي رهيو آهيان ته اسان جي ساٿي جو خون ئي ويو آهي (گهڻو آواز ۾) توهان ڇا سمجهي رهيا هئا ته ڪا فلم جي ڪهاڻي ٻڌائي رهيو آهيان. اسان ڪي پاٽ ۾ ڄاڻڻ گهرجي ته خوني ڪير آهي. (پوءِ ويهڻي) اڃان تائين جو بهڻي آهيان مس آشا ۽ مس جياجي ؟

(آشا ۽ جيا هلندڙ منهنجي اوزار وانگر بيهند گهرائيل حالت ۾ ويهي گهڻن رهن لکن آشا وري اٿي ٿي .)

راحيش - ڪاريڊور ۾ ايندڙو آهي. توهان سڀ هڪ هڪ وڃي لاش ڏسي اچو. (سيني کي جٽ ٽانگ چڪ پاتو آهي. پوءِ ڪڇ همڪ ڪري اڳتي نرو بهي ۽ آڻو ڪ ڪسي ڪڇ چوٽ جو اڳ ڪري ٿو. لکن ڪنهن جي آهت ايندي ڪري چپ ٿي ٿو وڃي. سيني دروازي جي طرف ڏسڻ ٿا لڳن. ۽ پوءِ ٻيڙي جو ٿر ٿو. هو اچي ڪري چپ چاٺ ڪوٺ ڪٽڻ لڳي ٿو. آڻو ڪ همڪ ڪندي ڪري ڪنگهار ڪري ڪٽو ساٺ ڪندي ٻيڙي کي .

آلوڪ - ٻڌ ، هو ۲۱ نمبر وارو صاحب (ڳالهه ڪي پورو ڪئي نٿو سگهي) (صرف چپ ڏکي ڪري بهي ٿا رهن)

ٻيڙا - هن ۲۱ نمبر واري صاحب کي ، مون سندس ڪمري ۾ ويهڻي ڏٺو هو جنهن وقت مان توهان کي ڇانهڻ ڏيئي واپس وڃي رهيو هوس . شايد پنهنجي ڪمري ۾ ئي آهي . (آلوڪ جي طرف سوالی نظري ۾) هنکي سڏ ڪرايان .

آلوڪ - نه نه

راحيش - نه تون وڃ اسين پاڻهجي سڏائينداسون -

ٻيڙا - بيمس سر (ڪوٺ ڪٽي وڃيڻو)

(سڀئي هڪ ٻئي سان نظرون ٽٽا ملائين ۽ همٿ ڪند ڪوٺ ڪوٺ ٽٽو . يڪانه وري ٻيڙن جي هلڻ جو آواز وڃي اچي ٿو - ٻيڙي جو وري اندر اچڻ)

ٻيڙا - سر ، هن ۲۱ نمبر جي سامهون ، دروازي جي ڀرسان ڪاريڊور ۾ خون جا چندا

مادي ٻڌڻو ۽ ڪمپ نه اٿين ٿي ٻڌو هيو. ڇو بلڪل پلهنجي شڪاري
ڪمپ ٻڌڻو آهي. انهيءَ جو مطلب صاف آهي ته اسان مان ئي ڪنهن هڪئي ماريو
آهي (تمام ڏيهي آواز ۾) وڌاءُ، ڪنهن ٻاهرين ماڻهوءَ کي هن سان ڪهڙي
دشمني ٿي سگهي ٿي.

انيل - ليڪن نه ڪ ن هو ته ٻاهر و يل

امران - عام هو ته ٻاهر ويو هو.

ڪمل - (اُڪ ٻڌي) آڻا ڪيس ڏ ٿو هو ٻاهر ويندي.

راجيش - مگر توهانجي زبان جي گهرائت ۽ ٻانڌوا ٻول حالت ڪجهه ٻڌو ئي چئي
رهي آهي (ٿورو ترسي ڪري) ڪٿي ائين ته ڪونهي (ڦاٿو
کي آرٽ بورڊ ڊنگ ۾ اڏورو ڇڏي ٿو ڏي. جنهن ڪري ڪمل جي
هڪلاعت وڌيڪ وڌي ٿي وڃي.)

آلو ڪ - تون ڇڏو ته ڪونه ڪري رهيو آهين؟ (چوندي هو راجيش جي شڪل ۾
اڳيون ڪوڙي (ڳوڙها ٿو ڇڏي)

راجيش - (اُنهيءَ ئي حالت ۾) ڪهرا نمبر ۲۱ پري ڪونهي. تون رڳو خود جو
اتو ڏسين.

(آلو ڪ اُنڪ ڇڏي اڳڪرم ڪري ٿو ليڪن وڌي ويهي ڪري آڻا ۽ ڇها
جي طرف ڏسي ڪري، جيڪي گهرائيل حالت ۾ وينهون آهن. هنجي
گهرائت وڌي ٿي وڃي.)

راجيش - عام ته ستر سترهه تون وڃين ڪري هڪ نظر ڏسي ايندين؟ تون اُئي
ڪنهن کي گڏ وٺي وڃ. مگر سڀني جو هڪدم گڏ وڃڻ ٺهڪ ڪونهين.
ڦاٿو ٻيلجي سگهي ٿي. ڇاڪاڻ ته پوليس کي اطلاع ڏيڻ کان پهرين اسان
ڪي اهو ڄاڻڻ ضروري آهي ته اسان مان ڪير آهي جنهن پلهنجي ئي
سائيءَ جو خون ڪيو آهي.

امران - (جيئن ته هوش ۾ اچي ڪري) ق قتل

آڙوڪ - (زور سان آشا کڻي ٻڌائيندي) نام غلط ڳالھو . توهان ائين چئي نٿا سگهو . خوبصورتِي من ۾ لڳندي آهي جيڪڏهن توهان ڏسي نٿا سگهو ته اهو توهانجي اکين جو ڏوھ آهي .

سلجھ - پوءِ ته وڌيڪ اهوئي سٺو لڳندو هوندو ! توهان پڙهڻجي عيلاڪ هي نمبر بدلي ڇڏيو .

آشا - هاڻي ڇا بدلائندو . من کان ٿلهو ڪاٺج ايجاد ۾ ڪون ٿي آھن .

ڪمل - (آهستي آهستي) ڪسبائي ٻلي

امران - توهان لڙائي نه ڪريو . (وري گورو چڙهن) خمر ڪونهي ته اجهت ۽ ڪونه آيو .

حبا - (چانهه جو ٺڪ ڇڏي ٻي ڪري) هاڻي ته ٿلهي واس ٿي ويئي آهي پهرين ته ڪڏهن به

(اڇاڻڪ دروازي کان راجھس جو اچڻ)

راجھس - اجهت هاڻي ڪڏهن به ڪونه ايندو . هڪڙو خون ٿي ويو آهي . هڏو لاش هڪجي ڪمري ۾ پيو آهي - جلھڪي مان هيئن ئي ڏسي اچي رهيو آهين . (راجھس جي ڳالھ ٻڌي آشا حبي هٿ مان ڪوٺ ڦاٽي تي ڪري ٿو پوي . ڪمري ۾ موجود هر هڪ ماڻهو اچڻ ۾ پئجي آيو وڃي اُمران جي چانهه جو ٺڪ هڪ هڪجي ملهن ۾ ٿي رھجي آو وڃي - هر هڪ ماڻهو گھبرايل وانگر راجھس ڏانهن بهاري رهيو آهي، جيڪو هر هڪ ماڻهوءَ جي چوڌي ۾ نهدر وارو تيز نظر سان بهاري رهيو آهي مڃاڻ من ۾ ڪم ڳولهي رهيو آهي - گھڙيءَ دير تائين ساڳي حالت رھجي . هٿ ته هر هڪ ماڻهو ڪجهه چوڻ جي ڪوشش ڪري رهيو آهي اڪن کين لڻا نه ملي رهيا آهن - پوءِ سڀني جي گھبرايل آواز)

سنتھ - مگر مگر هڪ ر

راجھس - ٿوري دير پهرين مان سوچيو ٿي ته ڏسان ته اجهت ڇا ڪري رهيو آهي هڪڙو دروازو بند هو اڪن جڏهن دروازو مٽھجي هٿ رکڻ سان ئي کلي پيو ته مان اهو ڏسي عمران ٿي ويس ته ساهون اجهت ڇڏي لاش پئي آهي . هڪڙي ڪنهن سمهل حالت ۾ ئي ڪٺ ڇڏي وار ڪري

ڪمل

- ۲۴ نمبر وارو صاحب؟

بيرا

- بيس سر، هو پلهنجي ڪمري ۾ آهي -

ڪمل

- ٺيڪ آهي - تون وڃ -

(بهري جو وڃڻ)

انيل

- (ڪمل ڪري) مون سمجهو ٿي ته تون هنڪي سڏ ڪلدين (ٿورو ترسي ڪري) سڄو هوڊ آف ڪري ٿو ڇڏي اچي ڪري. خبر ناهي ته هنن ٻڌي آيا ته تون گڏ وٺي ڇو آئين هن غيبي ٿور ۾ .

آلوڪ

- جناب توهان غلط ٿهه ۾ جا شڪار آهيو. (پوءِ انيل جو نالو وٺي) راجپوت جهڙا عجيب ماڻهو گهٽ ٿي هوندا آهن .

آشا

- (ٿورو چڙي ڪري) نه ڄاڻان ته توهان هنجي تعريف جي ڀل ڇو ٺاهيندا آهيو. بور ڪٿي جو .

(جيا سڀني کي ڄانه، ٺاهي ٿي ڏي. ڄانه پيئڻ وقت وري ڪجهه دير جي لاءِ شائنتي ٿي ٿئي)

آلوڪ

- هو سڄو پيچ پرشسا جي قابل آهي - هنجي قابليت جي ڄاڻ توهان کي نه آهي .

ڪمل

- (ڪڙي آواز ۾) ها ڀائري اسين نه ڄاڻن آهيون - تون آهين ترڪال درشي پار ڪو .

سنڃير

- توهان ماڻهو وري وري ڇو اهڙي ڳالهه هلايو ٿا -

انيل

- (ٿوري دير ڇپ رهڻ کانپوءِ) ٻي بات چيت ۾ ڇو ڪريون. اسين هتي ڪو هڙپا ۽ موهن جو دڙو جي سميتا تي ويچار ڪرڻ نه آيا ڪونه آهيون. (۽ وري خاموشي ڇانئجي ٿي وڃي. جنهن کي امدان ٽوڙي ٿو)

امدان

- گهٽ ۾ گهٽ توهان سڀ آشا جي خوبصورتِيءَ جي ساراهه نه ڪري سگهو ٿا.

ڪمل

- (آهستي سي) کيس خوبصورتِي هجي ڇاڪاڻ ته هجي .

- آشا - پنهنجي دوم ۾ هن ڳالهه تي ويچار ڪري رهيو هوندو ته هيتريءَ لڏ ۾ هن شهر جي منگهڻن ۽ مڇرن جي پاڇن شڪتي ڪهڻن لڳ رهندڙ آهي؟
- آلو ڪ - ۽ احبت؟
- سلجھ - خبر ڪونهي ته شام کان وٺي ڪٿي هليو ويو آهي؟ اڃان تائين واپس ڪو نه آيو آهي. هٿڙي خراب هو سم ۾ ڪٿي هلي ويو آهي ۽ ڪهڻن هونددو؟
- آشا - ها هو سم ته وڌيڪ خراب ٿي رهڻي آهي.
- ڪمل - گهٽ ۾ گهٽ چئي ڪري وڃو ته ڪٿي وڃي رهيو آهي ۽ ڪڏهن هونددو.
- آلو ڪ - ڪٿي ائين ته ڪونهي ته پنهنجي ڪمري ۾ ئي نلڊ جي ٽولي کائي سم ۾ رهيو هجي.
- ڪمل - نه، آشا، کيس شام جو تيار ٿي ٻاهر ويندي وقت ڏٺو هو. ان کانپوءِ هلڻو ڪمرو بند آهي. ۽ لائيت به ڪونه ٿي.
- سلجھ - واپس اچي ها ته گهٽ ۾ گهٽ آتشدان ته ضرور ٻاڙي ها، ورنه هٿڙيءَ لڏ ۾ آتشدان جي پاسي ۾ رهندڙ به دٻ جهڙي رهيو آهي.
- (دروازي تي لڪ لڪ (ناڪ) ڪلڊي ٿرائيءَ تي ٽي پات ڪٽي بهري جو اندر اچڻ)
- آلو ڪ - واهه، هيلٿر مڙو آيو، هيتريءَ لڏ ۾ چانهه امدت جو ڪم ڪلڊي آهي.
- ڪمل - (بهري کي مخاطب ٿي ڪري) ۲۱ نمبر وارو صاحب ڪمري ۾ آهي؟
- بهره - سائين مون ڏٺو ڪونهي. ڪمرو بند آهي. ۽ لائيت به بند آهي.
- سلجھ - تو ڪٿي ويندي ڏٺو هو؟
- آشا - ناهينجو ڇا مطلب آهي ته مان ڪوڙ ڳالهائي رهڻي آهيان.
- سر - ها سائين، هو شام جو پنهنجي ڪمري کي لڪ ڪري رهيو هو، شايد ڪٿي وڃي رهيو هو. ان کانپوءِ مون هن کي ڏٺو ڪونهي.
- حب - (ملهڻ ٺهڙو ڪلڊي) هو ڪٿي ويو آهي تڏهن ته سندس ڳاڻڻ ڪو آواز ڪونه اچي رهيو آهي. ورنه هو آڏو ب کانسواءِ ڇا رهڻي سگهيو.

ڪمل - نه، جيلن جي ڇانهه وائينجي مڙيدار هوندي آهي. مون کي لڳي ٿو شايد هيءَ برادي جي ڇانهه آهي.

جيئا - ٿي به سگهي ٿو.

امران - (ڳالهه ڪئي ٿو و تيز آواز ۾) تو هان سڀ ڇانهه جي گڏ ۽ دوش تي وياڪيٽ ڪندا رهندا يان گهرائيندا به.

آشا - ها، جيڪا آهي هاڻ ته اهاڻي پيئڻي پوندي. (پوءِ اُلي ڪري پلنگ جي پاسي وڃي بيل وڇائي ٿي. ٿوري دير لاءِ سٺائو ٿي ٿو وڃي. آشا پنهنجي جڳهه واپس اچي ٿي وهي. امران اُلي ڪري آتشدان جي پاسي ۾ ويهي کانڀون سهي ڪرڻ ٿو لڳي. سڌاسي ۾ کانڀن جي ڀرڻ جو آواز اچي رهيو آهي. جنهن کي دروازي تي ٽڪ ٽڪ ڪاوت ٿي وڃي.)

بيرا - مي آءِ ڪم ان سر؟ آشا پيس. (هڪڙو بيرو ڪمري ۾ داخل ٿئي ٿو.

انهل - هڪ ٿي پامت.

بيرا - پيس سر (واپس هلي ٿو وڃي) پوءِ ٿورو سٺائو.

آشا - (ڪڇ چوڪ ڪر) آلوڪ اڃان تائين سگريٽ وٺي ڪري نه آيو آهي.

آلوڪ - (دروازي ۾ اندر ايندي)

”زڪر همارا هم سي بهتر ٿا. ڪي انڪي مهفل ۾ ٿا.“

امران - نه، ڪڇ جهڙو ڪونه. هيئن چئي ٿو سگهجي
”شيطان ڪا نام ليا ۽ شيطان حاضر.“

(آلوڪ آتشدان جي پاسي وڃي هڪ سيڪي ٿو، وري اتان ڪاٺي کڻي سگريٽ ٻاري ڪري سڀني چٽن جي طرز ڦري ٿو)

آلوڪ - ٻاهر گهڻي زبردست سردِي (ٿڌ) پيئي پوي ماڻهو ته ڇا پر جانور به روڻ تي ٿڌ سٺ نٿو اچي. ڪافي پوري وڃڻ کانپوءِ سگريٽ ملي. خبر نه آهي ته ماڻهون ههڙيءَ ٿڌ کي ڪيئن سهن ٿا. (ٿورو رڪي ڪري هنن کي گهوري) راکيس ڪٿي آهي؟

- امردان - سهي وشير ! مو خود پدېنغو پاڅ پر عك مهاور وشير آهي -
- آشا - (خوشي ۽ جو آواز كلدي) آ - ها - امران پاتي ۽ پر ڳالههجو - عالمي ته هي ثابت لي ويو ته دلچسپ اوږ - سست - پورغي آتاه سيمهي هك پتي هڙا آهن.
- سندھ - يار مان ته هلندي ٻانڌڻيت کان ايترو ته چڙندو آهان جو ۱۱ ل ڄايمندي آهي ته ٺاو دبائي ڇڏيان ۽ مگر
- انل - (ڳالهه پوري كلدي) ليڪن ٺڙيوڪ آهيان .
- سندھ - (اوږو تيز آواز ۾) ٿونڙي ڪهڙو ٿيس سار خار آهيان ۽ بهاري ۽ تان هڪ نهاريدي شڪل سفيد لي ويئي عيني .
- ڪمل - (ڪلي ڪري) جا بهاري ۽ هي هڪ ڀوت مو ڇا ؟
- اسل - ڀوت بهاري ۽ هي هڪ ڪونه مو - روپ وي هي ڪيئن م هو جتي ڏپ جي ڪري ٿلهندي اولتي بند لي ويئي عني .
- (آشا ۽ حما جي ڪل جو مليل سڙو)
- امردان - (ڪلندي آشا ۽ حما کي مخاطب لي) توهان پئي شايد ملن ٺڙيوڪن هي ڪلي ڪري رهون آهيو .
- سلجھ - ٻڌو ۽ مستر ٺڳو سان ملو . اري ٿلهندي ته فارمست آهيو جون مڇون ٺهي ڪري سامه پئي نڪتو ۽ وري آشا ۽ حما جي مخاطب لي) ۽ توهان ٻنهي جون ڪهڙيون ڳالهيون ڪنهن حصو غول ۾ به الڳ الڳ ڪري ۾ نهون دهني سگهو - چور ٺهري ايندا .
- ڪمل - ۱ ڇٽو سان) ها پئي گڏ رهنديون ته شايد ملي ڪري چور هي مرميت ڪري سگهن . (پوءِ هڪدم چپي جو ملحول ٿي ٿو وڃي)
- انبل - يار چاهه ۾ ڪڇ مڙو ڪونه آيو - هڪڙو دفعو وري ٻيو ڏور لي وڃي .
- حيا - خبر نه آهي چاهه ڪهڙي آهي عتي جي - زبردستي پئي لي پوي من نٿو ڪري پيئڻ هي -
- - -
- عام مونکي ته انهن لو لڳي ته بهاري عڙن جي چاهه جو ته ڊڳو نالو ئي نالو آهي . (ملهن بگاڙيلدي آهستي) تازي چاهه ها ها .

- جيا - مگر اجیت و یو کٽي آهي هٿڙي ۽ برف واري ۽ بر .
- آشا - آسمان وارو ڇاڻي، مان جڏهن شام جو ٻانهنگ ھال ۾ وڃي دٽي ھيس تڏهن مون ڏٺو ته ھر تيار ٿي ڏانو گڏگڏائيندو پنھنجي ڪمري مان نڪري رھيو هو، ”سرندي ۾ جب ٻيو ٿي ياردو گرم ڪوٽ بن جائينگا.“
- امران - ٿي سگهيو ته کاني جي اٿر ڪري ٿڌ نه لڳندي هوندي . (چرچي مان .)
- جيا - خبر نه آهي ته هڪڙي هميشه ڳائيندي رهڻ جي سلسلي (ڪيت) ۽ ٻيو آهي . (واٽ ڪي خراب جهڙو ٺاهيندي) مون کي بيسرا ماڻهون بلڪل به ڪونه وڻندا آهن .
- انيل - (مسڪرائيندي) ڪٿي ائين ته ڪولهي ته هنجي لٽ نه ڏيڻ جي ڪري تون پنهنجي دل جو غبار ڪڍي رهي آهين
- جيا - مون کي بيهوڻيون ڳالهيون سٺيون ڪونه لڳن، انيل !
- سنجيو - ڇڏيو انهن ڳالهين کي، ڇا ته وهان بابت چيٽ جي لاءِ ٻيو ڪو وسيلو نٿو کڻي سگهيو .
- (ٿوري دير خاوشي رهي ٿي .)
- آشا - (اوچتو سوالِي نظريئي سان) راجيش ڪٿي آهي ؟
- ڪمل - ٿوري دير پهرين ته انيل سان گڏ هو .
- انيل - (خراب منهن ٻڌائيندي) مان اهڙن ٻور ماڻهن کي بلڪل پسند ڪونه ڪريان . پنهنجو پاڻ کي ليڪڪ چونڊو آهي (منهن ڦڙو ڪندي) ٻور ڪٿي جو .
- آشا - ها آهي ته بلڪل ٻور . ڪالهه مان هنجي ڪمري ويٺي هئس ڪو ڪتاب ٻهرڻ ته صاحب چوڻ لڳو ته ڇا رکيو آهي انهن ٻور ڪتابن ۾، پوءِ اُن کانپوءِ هن مون کي سندس نئون آرٽيڪل ٻڌايو - ڪڍو مان صحت کي ٿيڻ وارو فائدو . واپس ڪمري اچي ڪري ايسٽرو و کانٽي پيئي .
- ڪمل - شايد هو اسان کي جهڙاٺڻ واسطي ئي اهڙيون ٻڌا سر ۽ پير واريون ڳالهيون ڪندو آهي .
- جيا - خبر نه آهي ته ايترو پڙهيل لکيل هئڻ جي هوندي به هوءَ وقت جي انوسار ڳالهه بولڻ جو سهي و شين ڇو نٿو ڳولهي وٺي .

”قتل جي رات“

ليکڪ:- هريش ٽيوناڻي

• اداڪار •

۱. آشا

۲. چا

۳. راجش

۴. احيث

۵. سلجھ

۶. آلوڪ

۷. املن

۸. اهل

۹. ڪمل

۱۰. سو (ڇوٽل جو نوڪر)

ڇوٽل جو ڪمر و سمير ۲۷ جتي ٿورڪت پيار ٿي ۽ ڇا ماڻهون ڏل ٿي ڪري
ٿپ شپ ڪري رهيا آهن، ڪلڊ م اڏلڊر آڻندا ڏس ڏسي ٻاهر، انهن جي
سردِي گهٽ ڪرڻ م اسمرڪ آهي. سهارو ٺهيل ٿي ڪج چانهه جا پيالو ۴
ٿي پات رکيون آهن.

آشا - ڇوٽل جو مئسجر چئي رهيو هو ته برف صاف گهٽ ٿي اڃا ڪه مٿس لڳندو
تيسن تائين هتي رهي ٻوڏ لڳو پوندو.

سلجھ - برف ڪرڻ کان پهرين مون چئي ڇڏيو هو ته ٻيڙيون ڇو ٺي شه مان
نڪري پئو (لورڊ اڪين ٻر ڪارڊ هو احساس) ليڪن هو ڇو ڇوڪر آهي
نه احيث ۽ ان جي صلاح هئي ته نه سڃاڻي هالڊنسون هاڻي ڳنڍيو.

ڏنبرام - (وڇر ڪٽيلدي اس بس! مـاڻي ڪٽو ئي ٿيو. مـلھنجون اکيون اڳي بہ
کليل ٿيون تہ مـاڻي بہ کليل آهن. سمجھو...)

ڪوشناديوي-سو وري ڪيئن؟

ڏنبرام - ڪيئن وري ڪيئن، ڇا ٿيندو آهي؟

ملوچ - (چڱيءَ طرح معيڏانئون موڏائون ٺھاري ۽ اکين تي مسڪ رکي اکيون ٽاڙي!
دندي - مھي - سڄا سڀ ڏسو ”دٻيئون.“)

(سڀئي زور سان کٽن ٿا ۽ ڀر ڏوڪري ٿو)

* * * * *

ندرام - توکي ڪهڙي ڀروڙ؟ ڪا لکيل پڙهيل نه لکڙ وٺڻ ۾ وري آهي؟

ملوچ - بلڪل ضروري آهي. لکڻ آهي ۽ ۾ به فرق آهي. آڇ جي سمائتا جي زماني ۾ ڇو ڪون ؟ ڇو ڪرين ۾ ڪو به فرق ٿورو ناهي. سڀئي هڪجهڙا حقيقي حق ۽ اڌ ڪار ماڻگ لائق آهن. سڀا ڪو به پيدا صاحب وري نه وٺي آهر ٿيڻي ڏهه هو هو لکڻ

ٽنڊرام - (لاڳي لکاهن مان) لکڻ لکڻ وڌي ڇا؟

ملوچ - اهوئي ته اهڙو ڪهڙو قانون قاعدو آهي، ڇو ڪريءَ وارا هروڀرو ڏڍو ڏاڍ ٿي-وٺ ڏين ”آءُ“ غريبان ٿورو خدائي ” اسان ڇهڙن سگهن ستان کي پاٽ اڳيان اچي خد، پاٽ آچڻ گهرجي، جنهن ۾ ئي ڏندگيءَ جو حس آهي. وٺ آهر ٿيڻ لاءِ مون سڀا جي پيدا کي آهيءَ ڪري ۾ ملج ڪئي ته توهان ڇهڙن انسانن جي اک کلي.

(ايتري ۾ سڀا جو آئي اچڻ)

سڀا - (ڪر شلما ڏيويءَ کي پوري پوندڻ) آهي. پوري لي ٻولن

ڪر شلماڊوي- (سڀا کي کلي لڳائيندي) ڇت پيدا، ٻڳولن شل ڀاڳ-، ٻلو ڪريئي.

سڀا - (ٽنڊرام) ٻيلا- پوري لي ٻولن، آسپس ڪريو

ملوچ - (ٻئي ڏانهن اشارو ڪندي)- انهيءَ کي چئبو آهي- مان هر پاداه سمجه. ۽ شناس نه ته، اچڪلهر-جون ڇو ڪريون ۽ ائين ڪن. سڀ اصلي خاندان ۽ بهتر تعليم جو اثر آهي.

ٽنڊرام - مطلب؟

ملوچ - اهوئي ته پئسا وٺي حڪا توهن پوک پوکو ها. سا توهان سان گڏ اسين نه لڳون ها. مونکي وڪڻي ڪا اهڙي حڪم هلائيندڙ وڙي وٺي ڏيو ها جو، هردم پيو هنجي حڪم جي بجاوري آڻي ها. انهيءَ مدي خارج ڏينهن ر-من ۽ روايتن ته انسان کي مايا دويي اڳيان جي اوندهه ۾ اڇايو آهي. جنهن لاءِ وقت آهر سڃاڻ- ڪرڻ ضروري آهي. ڪو اڻڀرو ناهون. ڪو اکين هوندي به کڻي اکيون پوريون. آخر ته

ڪرشنا ديوي- ايجان ڪيو لکن جي لالچ، ڪيترين مٿيون ڪيون ماڻو، ته مڙوچ پيءُ،
اسانجي ڳوٺ جي مڪيءَ جي ڏيءَ کڻي وٺو. جهڙو سچو، چنڊ جو ٽڪرو،
پر تـو هانڪي گهر جي مائو بس پئسو هي پئسو. اڙي ڳروءَ جي ديا سان
هتي ڪهڙي ڪمي آهي. سائين سڀ ڪڇ ڏنو آهي، اسانڪي ته ”ڪٺ
جي ضرورت آهي نه مٺ جي.“

ڏنڊرام - اڙي - تـو ڳهيليءَ ڪي ڪهڙي خبر؟ اڄ دنيا ۾ ڪنهن ڪي ڪنهن جي
ضرورت آهي، و تنهن ٿي و ڦلندي پئسي بڻام ڪير ڪنهن کي پڇي ٿو؟

ڪرشنا ديوي- تڏهن پي ماڻهن ڪي چڪ هنيو ته ٻيلي ٻول ڪيو. انگ ٻڌايو. هاڻي ته
آنگ جا رنگ ڏنو نه؟ ماڻهون پيٽ کائين يا توهان جهڙن جو زين جي اڳيان
لکن جي پيٽا رکن

(ايتري ۾ مڙوچ جو اُتي اچڻ)

مڙوچ - مسين، مسين - سچ چيو اٿئيئي مهي. مون پاڻ اها سوچي سمجهي ”همت
سڌي حرفت“ ڪيڏڻ لاءِ، سڀا جي پٽا صاحب کي زور ڀريو هو. جنهن
جي سڌي سچ ثابت ٿيڻ تي، ڏنڊي جي هيٺل نظر ۾ اسين هيءُ
”مڙي سڪ“ ئي سهي ماڻگ لاءِ مجبور ٿيا آهيون.

ڏنڊرام - ڇا چئبو.....؟

مڙوچ - جو سچ هو. سو چيم ته سهي، توهانجو پلاءِ اصل ترين کي تيل ئي نه لڳائڻ
پيا ڏيو، ته ڇا ڪجي. ٻي طرف وري، توهان جي فرزند جي پيار جي
پٽ ڪيئن رهجي اچي ها؟

ڏنڊرام - اڙي نالائقي - پئسي بڻام ڪا پٽ ٿيندي آهي ڇا؟ تڏهن کانسواءِ، ٻيو مون
وڃي هئيءَ ڪنهن لاءِ پي مائو ميڙي؟

مڙوچ - ڏنڊي - هرو ڀرو مان به نا سمجهه ناهيان، سمجهان ٿو انهيءَ ساري ڏن
پدارت جو مان وارث آهيان. ليڪن ٻين جي دل ڏکائي. صرف وڏو اکين جي
ٻڪ مٿاڻ سان ڪهڙو فائدو؟ توهان جيڙا پتن وارا، پتن جي ترميم تي
خرچ ڪن ٿا ته ڇا ڏيئرن جا مائت ڪونه ٿا ڪن. ڇا، پتن جي پڙعني
لڳائي اڀريو ڪيئن وقت ٿي اٿي؟

مهراج سومي - هري برهماڏاڻو سٺ صاحب انهيءَ کي چئبي آهي، خانداني لياقت .
سڀ ڪج هو لڏي به ڪج نالين.

ڏنڊرام - نهڪ آهي، مهراج سوليءَ اسانجو توهانجي چوڻ تي ڀروسو آهي . ملوچ نه
انهيءَ تي اٿل آهي . ڪڍايو مهوڙو .

(سڀ اٿل ٿا، آواز)

دلهرام - سٺ صاحب - ڀو نه، ته هڪ ڪلاس ”دل بهار“ شربت جو ٺي ٿر هٿ ڪيو
هائ ته دل خوش ٿئي ها

ڏنڊرام - ڪائي ڳالهه ناهي، هاڻي سائين يڪو چاهه پاڻي ۽ دل بهار شربت ڪڍجي
پيئنداسين، ڪهڻن ؟

دلهرام - جهڪا توهان صاحب جي اڃا .

(پيڊيءَ تان لهڻ لاءِ - آواز)

— سڀن ٻڌلچٽ جو سلگيت —

(سڀن پلٽون)

(سٺ ڏنڊرام جي گهر جي آڳاٽ جو نظارو - صبح وقت)

ڏنڊرام - (هٿ ۾ ڏنل ڏاڍي جي پيٽي کي لهندي) آڙي - آڙي - مان لتجي ويس .
ٿر جي ويس، وڏو ناحق ئي ويو . آڙي مڙوچ ماءُ - ڏس ته سهي، لکن
بدان ڪڪ ملها آهن .

ڪوشلاديو - (اندران ڪهر جي مان اڪيون مٽيلدي ٻاهر آڳاٽ ۾ ايندي) آڙي وري ڇا
ٿيو؟ اڃان رات جي، شاديءَ جو ٿڪ ئي نه ٿيو آهي ته صبح صبح ڪٿي
هائ ٿو ڙا ڪئي آڻو ...

ڏنڊرام - آڙي مڙوچ ماءُ - پاڻ لتجي وياسين، ملهجي ته هڏيو ٿو ٿاڻي، هاء...

ڪوشلاديو - ڇا چيو؟ ههڙو ٿو ٿاڻي، آڙي مٿا ڪرمون، تون به اڃان سهيو ڀو آئين
ڇا؟ آڻي ڊاڪٽر کي ته وٺي اچ .

ڏنڊرام - آڙي - ڊاڪٽر، وري اچي ڇا ڪندو؟ بٺي خوري - بس اند پيٽي ۽ ۾
ٿر ئي وٺي .

و ابرام - (ڏنبرام سان هڪ مٿي ٿيلدي) هڪن ٻيو وقت فونن ڪري، اُٺي وئي جي
 به هڪ ڪٺو ٿي پوي. اُڙي ڪوڏ ٿي، سٺ صاحب لاءِ ڪڇ ٺاهيو ڀاڱي،
 شريست وٺيو ته ڪٿي اچي .

ڏنبرام - نه نه، ڪاٺي ٽڪيلف نه ڪيو. مان هينئر ئي گهران ڪاٺي پي ٻيو اچان.
 (اوردو ڏکي) ها ته چئبو، توهان هتي نئي ٻيڏي ڪولي آهي .

و ابرام - مٿي ٿيل ڏو ڪاروبار شروع ڪيو اٿئون. پر ماما جي ديا سان ائين هٿ
 سٺو ڪم ٿيو هلي، هتي به عرضي ٿي ته مان پاڻ هلي آيس. جو سمجهيم
 ” ٿڪ نه ٿئي - نه ته وڪڻ ڪٿي “

ڏنبرام - ته چئبو، سڀا، توهان جي نياڻي آهي، جڏهن لاءِ هراج سوامي ڳالهه
 ڪئي آهي.

و ابرام - (هڪ ڇوڙيلدي) سٺ صاحب، هينئر ته توهان جي ٿي.

ڏنبرام - ٻائي سو ته ٿي، ليڪن توهان ڪي خبر هٿ ٿي، ته پاڻ ڏرا انهيءَ
 معاملي ۾. ماما دل ماڻهن آهيون مونءَ جي ته وڏي وڏي آفر آهي .

و ابرام - جي سٺ صاحب، مون پڪ ٿيلدي، هراج سوامي ڪي عرض ڪيو آهي ته
 اسان جي وڏن جي اصول ۽ موجب اسين ٻول بلڪل نه ڪندا آهيون،
 ليڪن ساڻن سڀ ڪڇ ڏنو آهي. اڄ جي ماحول ۽ حالتن موجب اسين
 بددبتيءَ ۾ ايترو ڪڇ ڏينداسين، جو توهانجي دل ۾ جو، انگ هوندو ۽
 سمجهجو انڪار سوايو ٿي هوندو هيءُ ته اهو ماڻڪن جا سودا آهن. هنن
 جو ڪو ملهه ٿيندو آهي ڇا ؟

ڏنبرام - (هراج ڪو ٿو رام ڏانهن اڀاري) هراج سوامي، توهانجو ڪهڙو ويچار آهي ؟

هراج سوامي - ڇري به رهام، ڇري به رهام، سٺ صاحب، توهان جيان، هنن جا به وڏا ڪم
 ڪار آهن. هونڪي پاڻ، اها پڪي ڄاڻ، هتي هن ڌرم ۾ ايلدي ٿي آهي.
 تڏهن ڪانسواءِ خود پاڻ اچي نظر مان سڄو حال ڪڍيو اٿم .

و ابرام - ساڻن ڪهڙا وڏا ڪم آهن. مٿي ٿيل سٺي ڪاٺي، ڏند ٿي ڪي منزل
 ڏر منزل ڏي لاشو آهي.

وليرام - بلند بپتيء ۽ چمڪو نياڻيءَ جو ڀاڳ، هوندو ۽ ايڪن اها پڪ ڄاڻندو، ته چمڪو انگ ڏنيرام سميت جي خيال ۾ هوندو. انڪان پڪ ئي پڪ ٻڌو ڏيڻ هوندو.

خوشهرام - مهراب سواهي - مون توهان کي، دستي تي پٽ اها ڳالهه، ڪئي هئي. اها خانداني، سڀي ستاڻي هڙن سڀن کي ڪا پرواهه آهي، ليڪن توهان ڀاڱ ڏسو. هين جا ڪهڙا نه عمدا ۽ عسڪار، اموال، ويچار، معنيٰ ڪ اصول آهن اهڙو ڪو ورلي هوندو.

مهراب سواهي - خير - مون سميت ڏنيرام کي، تهندي چوڻ تي، هتي اچڻ لاءِ ڏس، تنو ڏيئي، فون ڪري ڇڏيو آهي. عام آيو، پنهني جڳهه ۾ هڪ جڳهه ناهي، مهندي چوڻ کان ٻاهر نه ويندو.

خوشهرام - (خوشيءَ جي لڪڻي ۾) آها.

مهراب سواهي - ٻائي توهان پنهني نه لڳو، ڪي، انهيءَ کي نه مون هڪ ڀيرو، مڙج سان گڏ ڏنو آهي، واه جي چوڙي - همدئي.
(ايتري ۾ پريان ئي ڪار اچڻ جو آواز اچيو ۽ سميت ڏنيرام کي فون ڪري ساهيون ڪار مان لهندي ڏسي)

مهراب سواهي - (پري کان ڏسندڙ) هو ڏسو، سميت ڏنيرام ۾ اچي ويو.
(ڏنيرام کي ڏسندڙ، وليرام ۽ خوشهرام، آجيان لاءِ آڻي ويهي ٿا. ايڪن ايتري ۾ فون جي گهٽي جو وڃڻ، وليرام ٽيليفون ڪندڙ)

وليرام - هاڻو ... هلو ... ڪير. ها ها ڪلڪتي مان آنداس. هي، چڱو اڳاڙي پهرين توهان فون ڪيو هو ڇا؟ اها ... اها. حڪم ڪيو، ڇا. ها، ماڻڪ ڪهيو. ڪهڙو - اٽڪل ٻه ڏينهن، پنهجي هٿار ڪن ڪئمرا، اڃان پائي ڪلم. اٿس لکن جي ورتسي آهي - ها .. ڇا چيو. بي به گهر ڇڏيو. چڪو - چڪو، ڊرائفٽ موڪليو، ها ... ها، توهان نه چٽل رهو، سودو ٿي ويندو. مان هيلئر ئي دلال کي چوان ٿو. ها ها پڪ سمجهو، بس - بي مهراني.

(ٽيليفون ڌڪي ٿو ۽ سميت ڏنيرام، مهراب سواهي خوشهرام ڏانهن مخاطب ٿيندي)

وليرام - هلو هلو (زور سان) ڪير - مسٽر شهاڻي- ڇا چيئڻ، سون جو اڳو، ڪري پيو آهي. واهه، چڱو ٿيو. ها ها سو ڏو پڪو ڪيو. ڏهين لکين کن جو وٺي ڇڏيو ها ها، ڇا چئڻ، ڊرافٽ جي جي ڊرافٽ ارجنٽ ايئر سروس ۾ ڏياري موڪليان. ها ها ضرور. بس سوڌو پڪو ڪريو. جي ها. ٽيليفون ڊڪان ڏو. (ايتري ۾ ڪوڏ ٽ جل پٺان وغيره ٿري ۾ ڪٽي، مهراج سوامي ۽ خوشرام جي اڳيان رکي ٿو ۽ ٻه منٽ بيٺي اندر هلي وڃن ٿو).

وليرام - (نمر تا مان) ها ته مهراج سوامي، ذرا جل پٺان ته ڏهر هٽ ڪيو. (وڌي ٽيليفون جي ٺهڻي وڃي ٿي.)

وليرام - (ٽيليفون جو دسيو ڊڪن تي رکندي) هلو هلو ها، اڙي پائي ڪير، هر گلداس آهي. ها ها ڪلڪتي مان ايتري ۾ ٽيليفون ڪٽجي وڃي ٿو ۽ وليرام انهيءَ موڊ ۾ بار بار ڊڙو ٽيليفون ڪري گهمائيندو ڪلون هيٺ مٿي ڪندو رهي ٿو. ٻئي ڪلون ڏانهن به ڏيان ڪو نه ٿو ڏئي.)

مهراج سوامي - (پڙ ۾ ويٺل خوشرام کي) پائي هيءَ ته ڪا وڏي وٽ آهي. مٿي ڏنيرام جي جاءِ ناهي.

خوشرام - سوامي، ڇو مانو نه، ته ڪروڙن جو خاوند آهي. ليڪن ٻول جي بلڪل برخلاف آهي. بند پيٽي ۾ لڪن جو مال ملندو. ”گهر ڏسي گهوڙي ٻڌي آهي.“

مهراج سوامي - (وليرام ڏانهن مخاطب ٿيندي) سينٽ صاحب، توهانجي نياڻيءَ جي مائٽي لاءِ سينٽ ڏني رام جي سڀٽر ملوچ لاءِ خوشرام ڳالهه ڪئي، ليڪن (هڪڪي) ليڪن ڏني رام آهي ٿورو ڪنجوس پوروتئيءَ جو ماڻهون - اوهان ڪڇ انگ ٻڌايو.

وليرام - مهراج سوامي، پرماتما سڀ ڪڇ ڏنو آهي. مٿي ڪا ڪمي ناهي. باتي اسانجي وڏن کان وٺي اهو اصول آهي ته پاڻ ٻول ۽ ڏيٺ جو انگ ڪنهن ٻڌائيندا آهيون.

مهراج سوامي - آڇا، هري برهما، پوءِ

” سين چو آون - هلكو سنگيت “

(ولهرام پهلجي مٽر خوشهرام جي سهوگ سان شهر جي وڏي بازار ۾ هڪ وڏي فردم طور ” ولهرام آئند ڪهلي “ نالي جو پور ٻ لڳائي مادرن نموني پھدي کولي ٿو. هيٺ فرش تي ٻه گديا وڇايل آهن ۽ گول وهاڻا رکيل پٺ نظر اچي رهيا آهن. انسان کڏ اوڍو پريا ٿيلين جون جو هڪ سندس ٻانهو رکيل آهي ۽ انجي پٺيان هڪ گھٽي لڳل آهي. ايتري ۾ خوشهرام سان گڏ مهراج ڪو ٿو رام جو اچڻ)

ولهرام - (ڪن ٽي سدي هٿ جو ڙيلدي) آچو - آچو ، مهراج سوامي ، نمسڪار ، پلي ڪري آيا ، (هيٺ گدي تي اشارو ڪندي) هان هٿ آسن لڳايو .

خوشهرام - مهراج سوامي ، توهان جي ته پري کان ئي حليمائي چال ۽ پريو سمون ۾ انوت وڃواس رکندڙ ، سٺڪ تي چندن جو تلڪ ٽسديئي هڪو سٺي سچائي ٿو وڃي .

مهراج سوامي - (خوشگواه نظر سان هڏاڻن - هوڏاڻن نهاريدي) پاڻي ، قدر ٿو ، قدر دانن کي ئي هوندو آهي

ولهرام - اڙي - ڪوڏ ٿو در

ڪوڏ ٿو - (ٿڌي سان اندر ايلدي) جيءَ سٺڪ صاحب ، حڪم ڪيو .

ولهرام - اڙي ٿي ڇا ٿو ؟ حمت ، مهراج سواميءَ لاءِ جل پان ته کڻي اچ .

ڪوڏ ٿو - (اندر ويلدي) اچيو ، سٺڪ صاحب منٿ ۾ آيو ، هتي ڪا ڪهي آهي .

ولهرام - (هٿ جو ڙيلدي) مهراج سوامي ، ڪهڙو حال چال آهي ملڪ جو ، ڪي ته ٻڌايو ، توهين ته ديهي پريديس ڏٺن ڪندا ٿا رهو .

مهراج سوامي - سڀ لڏڪ لاک آهي . پريو جي آشير وان سان ، هڏيئي سڪ آئند آهن . اڄ پاڻي خوشهرام توهان جي نياڻيءَ جي ڳالهه ڪئي ته توهان انهي شاديءَ ۾ ايترو ڪيڏي ٿو وارا آهيو جو

(ايتري ۾ نئي ٿيلين جي گھٽي وڃي آئي . ولهرام دهرور کڻي ڪن تي رکدي)

1992

۱۰ - عباد ۱۰۰۰۰ (زور سان) کير - مسٽر شهاڻي- ڇا چئڻ، سون جو اڪو،
ڪڍي پيو آهي. واه، چڱو آيو. ها ها سو دو ڀڪو ڪيو. ڏهين لکين
کتن جو واپس آيو ها ها، ڇا چئڻ، ڊرافٽ جي جي ڊرافٽ
اوڄنٽ ايئر سروس برڊياري موڪليان. ها ها ضرور، بس سو دو ڀڪو
ڪريو. جي ها، ٽيليفون ڊڪان آو.
(ايتري ۾ ڪوڏ ٿ جهل پٺان وغيره ٿري ۾ ڪٽي، مهراج سوامي ۽ خوشهرام
آهي اڳيان رکي آو ۽ ۱۰ منٽ پوءِ اندر هلي وڃن ٿا).

وَأَمَّا الْفُلُ فَأُرْسِلَتْ بِرَحْمَةٍ مِنَّا لِيُبَيِّنَ مَا نَالِ الْغَاثِ وَالْفَاطِ

۱۰ - (نمرقا مان) ها ... ته هراج سواهي، ذرا جل پان ته گهر هڻ ڪيو.
(ري ايلڏئون جي ڪٽي وڃي ٿي.)

و ایضا

و لهېږام - (نیلېشون جو د سړو د ګڼ تې د کلدې) هلو ... هلو ... ها، اړې پائې کیر ،
سړو دلداس آغهن . عا ... ها ... کاکتې مان ...

ایندی پر ایملیشون کتہی وے۔ ی گو و لہرام انہی ۷ موڈ ہر بار بار دہو
ایملیشون کتہی کھانہند و کلون عیت عتی کمد و دہی گو۔ ہئی کھن
ڈانہن بر دیان کو لہ گو ڈئی۔

44: اڄ سوامي - (بزرگ و منزلت خود شيرام کي) پاڻي هيءَ ته ڪا وڏي وقت آهي. هتي
تڏهوار جي جاءِ ناهي.

خود شيراز - سوامي، ڇو ماڻو له ته ڪروڙن جو خاوند آهي. ليڪن ٻول جي ٻاڪل
 بخلاف آهي. بند ٻيٽي ۾ لکن جو مال ملندو. ”ڪهڙي ڳهڙي ٻڌي آهي.“

۱۰- (وليدرام ڏانهن مخاطب ٿيل ڊي) سيٽ صاحب، توهانجي نياڻي ۽ جي مائٽي
۽ سيٽ ڏني رام جي سيٽر ملوچ لاءِ خوشهه رام ڳالهه ڪئي، ليڪن (هڪڪي)
ليڪن ڏاڍي رام آهي. سوڍو ڪنجوس ڀرور ڌڻي ۽ جو ماڻهون - توهان ڪڇ
انگ ٻڌايو.

ولمزام - مڙاج سواڻي، پرماتما سڀ ڪچڙ ڏنو آهي. هتي ڪا ڪمي ناهي. باڙي سانچي وڌڻ کان وٺي اهو اصول آهي ته رابط ٻول ۽ ڏيڻ جو انگ ڪيئن پڌائيندا آهن.

ۛههءاچ سواهي - آچل، نءري برهمل، ٲوء

” مين چوئون - هلكو سنگيت “

(وليرام پهلجي متر خوشهرام جي سهوگ سان شهر جي وڏي بازار ۾ هڪ وڏي فردم طور ” وليرام انڊل ڪمپني “ نالي جو بورڊ لڳائي مادرن نموني پهندي کولي ٿو. هيٺ فرش تي ٻه گديا وڇايل آهن ۽ گول وهاڻا وڪيل پٺ نظر اچي رهيا آهن. انسان گڏ ٿورو ٻريا ٽيليشون جو هڪ سلسلو ٻانڀو وڪيل آهي ۽ اٽلي پنهنجي هڪ گهٽي لڳل آهي. ايتري ۾ خوشهرام سان گڏ هيراج ڪوٽو رام جو اچڻ)

وليرام - (ڪن ڏيندي هٿ جو ڇيندي) آچو - آچو ، هيراج سوامي ، نمسڪار ، پلي ڪري آيا ، (هيٺ گديلي تي اشارو ڪندي) هاڻ هٿ آسن لڳايو .

خوشهرام - مهراج سوامي ، توهان جي ته پري کان ئي حليمائي چال ۽ پريو سمن ۾ اڻوٽ وشواس رکندڙ ، مستڪ تي چندن جو تلڪ ڏيندي هڪو مڪي سڃاڻي ٿو وڃي .

هيراج سوامي - (خوشگواه نظر سان هڏاڻن - هوڏاڻن ٺهرايلدي) ڀائي ، قدو ته قدو دانن کي ٿي هوندو آهي

وليرام - اڙي - ڪوٽڻ ڏرا

ڪوٽڻ - (ٽڙ ٽڙي سان اندر ايندي) هيءُ صاحب حڪم ڪيو .

وليرام - اڙي ڏسي ڇا ٿو ؟ هٿ ، هيراج سوامي ۽ ٿاڻ ، جل پلن ته ڪٿي اچ .

ڪوٽڻ - (اندر ويندي) اچو ، سبب صاحب منٿ ۾ آيو ، هتي ڪا ڪهي آهي .

وليرام - (هٿ جو ڇيندي) مهراج سوامي ، ڪهڙو حال چال آهي ملڪ جو ، ڪڇ ته ٻڌايو ، توهين ته ديهن ڀرديس رتن ڪندا ٿا رهو .

هيراج سوامي - سڀ ليڪ ٿاڪ آهي . پريو جي آشراف سان ، مڙيئي سڪ ٿيند آهي . اڄ ڀائي خوشهرام توهان جي نياڻي ۽ جي ڳالهه ڪئي ته توهان اٽلي شاديءَ ۾ ايترو ڪڇ ڏيڻ وارا آهيو جو

(ايتري ۾ ٿلٿي ٿلٿيون جسي گهٽي وڃي ٿي . وليرام ڏسڻ ڪٿي ڪن تي رکندي)

دا ٻڌڻ - هڪڙو (زور سان) ڪير - مسٽر شهبازي - ڇا چيئڻ، سون جو اکر،
 ڪڍي ڀڄي آهي. واپس چڱو آيو. ها ها سو د و پڪو ڪيو. ڏهين لکين
 کس چئو و لي چئو ها ها چئو ڊرافٽ جي جي ڊرافٽ
 اڄيڪست ايئر سروس بر ڏياري هو ڪلهان. ها ها ضرور. بس سو د و پڪو
 ڪيو. جي ها. ٽيليفون ڊڪان ٿو.
 (ايتري ۾ ڪوڏ ٿڌ چيل ڀان و غير ٿي ٿري ۾ ڪٽي، مهراج سوامي ۽ خوشهرام
 جي اڳيان رکي ٿو ۽ اڄيڪست اهي اندر هلي وڃن ٿا).

وليرام - (نمرتا سان) ها ته مهراج سوامي، ڏرا چل پان ته ڪهر هٿ ڪيو.
 (وڃي ٽيليفون جي ڪٽي وڃي ٿي.)

وليرام - (ٽيليفون ۾ رسو ڊڪن تي ڊڪي) هلو هلو ها، اڙي پائي ڪير،
 ٻڌڻ ڏاڍا آهن. ها ها ڪلڪتي مان
 ايتري ۾ ٽيليفون ڪٽجي وڃي ٿو ۽ وليرام انهيءَ موڊ ۾ ٻار ٻار ڊڪو
 ٽيليفون ڪري ڪهائيندو ڪلهون هڪ ٻئي ڪندو رهي ٿو. ٻئي ڪنهن
 ڏانهن به ڌيان ڪو نه ٿو ڏئي.)

مهراج سوامي - (ٻر ۾ ويٺل خوشهرام کي) پائي هيءَ ته ڪا وڏي وٽ آهي. هتي
 ڏيکار جي جاءِ ناهي.

خوشهرام - سوامي، ڇهه ماڻهو نه، ته ڪڍ وڙن جو خاندان آهي. لکين ٻول جي بلڪل
 ٻڌڻ آهي. هند ٻيٽي ۾ لکين جو مال ملندو. ”ڪهر ٿسي ڪهڙي ٻڌڻي آهي.“

مهراج سوامي - (وليرام ڏانهن مخاطب ٿيندي) سيٺ صاحب، توهانجي نياڻي جي مائٽي
 لاءِ سيٺ ڌنڌي رام جي سڀٽر ملوچ لاءِ خوشهرام ڳالهه ڪئي، لکين (هڪڙي)
 لکين ڌنڌي رام آهي ٿو و ڪنجوس پرورتيءَ جو مائٽون - توهان ڪڇ
 انڪ ٻڌايو.

وليرام - مهراج سوامي، پرماتما سڀ ڪڇ ڏنو آهي. هتي ڪا ڪمي ناهي. باقي
 اسانجي وڏن کان وٺي اهو اصول آهي ته رابط ٻول ۽ ڏيٽ جو انڪ ڪين
 ٻڌائيندا آهيون.

مهراج سوامي - آڃا، مڙي برهما، پوءِ

” سين چو ٿون - هڪو سنگيت “

(ولهرام پهلجي متر خوشهرام جي سهروگ سان شهر جي وڏي بازار ۾ هڪ وڏي سڀم طور ” ولهرام اٽلڊ ڪهيلي “ نالي جو پور ٿ لڳائي ماڻهن نموني پيڙي کولي ٿو. هيٺ فرش تي ٻه گديا وڇايل آهن ۽ گول وهاڻا رکيل پٺ نظر اچي رهيا آهن. انسان کڏ ٿورو ٻريا ٽيليفون جو هڪ سٺو دانجو رکيل آهي ۽ اڇي پنهان هڪ گهٽي لڳل آهي. ايتري ۾ خوشهرام سان گڏ مهراج ڪو ٿورام جو اٺ)

ولهرام - (ڪن ٿي هٿ جو ٻڌي) آچو - آچو ، مهراج سوامي ، نسڪار ، پلي ڪري آيا ، (هيٺ گدي تي اشارو ڪندي) هان هٿ آسن لڳايو .

خوشهرام - مهراج سوامي، توهان جي ته پري کان ئي هلي ماني چال ۽ پراڻو سڀن ۾ انوت و شواس رکندڙ ، مستگ تي چندن جو تلڪ ٿي سڏي هڪو مڪي سڃاڻي ٿو وڃي .

مهراج سوامي - (خوشگوار نظر سان هڏالهن - هوڏانهن ٺهاري ٻڌي) ٻائي، قدر ٿو، قدر دانن کي ٺي هوندو آهي

ولهرام - اڙي - ڪوٺ ڌوا

ڪوٺ ٺ - (ٿڌي سڻ اندر ٻڌي ، جيءَ سٺ صاحب، حڪم ڪيو .

ولهرام - اڙي ٿي ڇا ٿو؟ هٿ، مهراج سوامي ۽ ٿا ۽ جل پلن ته ڪٿي آڇ .

ڪوٺ ٺ - (اندر ٻڌي) اچو ، سٺ صاحب دست ۾ آيو ، هتي ڪا ڪهي آهي .

ولهرام - (هٿ جو ٻڌي) مهراج سوامي، ڪهڙو حال چال آهي مان ڪو ، ڪڇ ته بنڊبو، تبوئين ته ٻيٽس، پرديس ڏن ڪندا ٿا رهو .

مهراج سوامي - سڀ نيڪ فاك آهي. پريو جي آڻيرواد سان، هڙيئي سڪ اٽلڊ آهن. اڇ ٻيئي خوشهرام توهان جي نيائي ۽ جي ٻاله ڪئي ته توهان انهي شاديءَ ۾ ٻيٽرو ڪڇ ٿيٺ ورا آيو ٿو

(ايتري ۾ سڀني ٽيليفون جي گهٽي وڃي ٿي . ولهرام ۽ سڀ ٻي ڪٿي ڪن تي ويندي)

و اهرام - مالت نه من له زندگي ۽ اهرودي سماج پر سڌي ۽ مسلم پسند ايماندار انسان
هو به منهنجي منهنجي آهي. هتي عذرت سان نه ڏيو ته رڳو ڀڃتا ڪانسواءِ ڪي
ساحل نه ٿيندو .

ملوچ - ٻوليءَ سڌي ۽ اڳوڻن سان ڪڏهن به ڪجهه نه ٿيڪڙو آهي . اهو ڪيئن مون به
اڳوڻن هڪٻئي ٻوليءَ آهي .

و اهرام - سمجھيو !

ملوچ - ڇو، هاڻ توڻين ڇو ڪڏهن انهيءَ اڳوڻي تي اٿل رهندا ته ضرور پڙهجي
سگهڻ ٿيندي ۽ ٻيو ؟

و اهرام - (ڇڙي) ٻيو، ڇا ؟

ملوچ - ٻيو سماج لکي ٻئي ڪهر ٻيو ۽ ٿلهو ٿيندو سمجهين، لکين سڃاڻي ۽
ڇڙي من ڪندو پر سٽڪرو پاٽ سهارو ٿيندو .

و اهرام - ڇو، هڪ ٻڌائي آهي .

ملوچ - (ڇڙي ۾ ٿاڻي ٿي) ڪافي دير ٿي آهي، ڇڙو مان هلدس .

و اهرام - (ٻڌي) آڙي پٽ، ڳالهين ڳالهين پر، چانهه وغيره ڪافي پيڻاڙ ٿي
ٻڌجي ويٺو . جلدي ڪر .

ٻڌي - چانهه وغيره نه اسين پئي اچو، ٿيندو ڪاليج جي ڪنهن مان پي پيا
اچون، باقي .

ملوچ - ٻڌي، ڪڇ نه . تڪليف ڪوڙ جي ڪا ضرورت ناهي، هيءَ ڪهر به
پڙهجي وٺي ڪهر آهي .

و اهرام - انهن جي سمجهه ۾ ته ضرور ٿيندي اٿندي .

(ملوچ جو آلي ڪري ڊرائينگ روم مان ٻاهر نڪري وڃي)

(ٻيا به اٿن ها - (آواز))

ولهرام - هائڻي سوزڻي ڪڍي . ڇو تنهنجي پتا ڪي ڳوڙج پوري ڪري سگهان، ڪو وقت ڏو ته اسانجي به ڪا پنهنجي مستي هئي، ليڪن، سڀا جي ماءُ جو هن طرح اوچتو ڀولو ڪ پڌار ڄڻ ڪري ۽ وري پنهنجي ڪارو بهار کي ڀورو ملهن به ڏيٺ ڪري، بزنس جو ڀورو حال ٿي ويو. پر تون پت لالچ ڏس ٿي، اهڙو ڪم اصل نه ڪج .

ملوچ - نه نه .

ولهرام - (ڪنگهنڊي) پت مان پنهنجي وڏائي ڪو نه ٿو ڪيان - ڀه، ماتا ساڪيات آهي، مون پنهنجي پت سنڌ جي شاديءَ ۾ ڪار ٻول نه ڪئي، ٽنن جيڪي ڪڇ ڏنو، سو مون ۽ سڀا جي ماءُ، اکين تي ڏکيو، ليڪن اهو به مالڪ کي منظور نه هو، شاديءَ جي بڻي ڏينهن سڀا جو ٻاءُ ۽ ڀاءُ هائڻي ڪشمير ۾ هنڌون ڪرڻ لاءِ ويا ته وري واپس نه موٽيا

ملوچ - (چپن تي هٿ رکي) ڇا ؟

ولهرام - (ڏک ڀري لهڻي ۾) اُتي نوڪا وهار ڪندي، ڀوري اڇاڻڪ اُلتجڻ ڪري سرن ڊرياهه ٿي ويا.

ملوچ - (آعستي آواز ۾) آه مون کي ته سڀا ڀاءُ ڳالهه جي اک ٿي ڀوڻ نه ڏئي آهي.

ولهرام - مون ئي ڪهس منع ڪئي هئي پت، اڃا به اُتار ڪري پنهنجي دل جا تهر جو ڪو لڄ نه سڀا هي ماءُ ته انهيءَ چنڊا ۾ چنڊا ٽڙجي وئي ۽

ملوچ - (وڇر) ۽ دهجي ويا، توهين، سڀا ۽ تنهن سان ڳڻ مان پٽ ؟

ولهرام - تون پٽ، ڪهڻ پت ؟

ملوچ - غيٺر نه، سڀا جي ڪري، مان به توهانجو ٿيس به ! مهر ٻائي ڪري هڙي ڪا تڏهوڪو سوچيو جو ”هائس به نه پڇي ۽ نانگ به مڙي پوي“ مان هر ڳالهه ۾ شامل راءِ آهيان .

ولهرام - پنهنجي مٿر خوشهه ۾، جلهنجي راءِ ۽ بهاري سان، پنهنجي ڪارو ٻار سميت عتي آيو آهيان. تنهنجو به ائين ڇو ٿ آهي.

ملوچ - مطلب ؟

- ملوچ - آهي ته سڀ ٻيچ عجيب ويچارن جا ماڻهون آهن.
- سيما - ته بهيڻڙ ئي هل، ٻنڍي گهر ئي موند.
- ملوچ - (ڪڇ سوچي) ڇڳون . هل.

— سين بدلجڻ جو سنگيت —

(سين ٺهون)

(آهون ئي ساڳيو ساڌارڻ ٻڌائيندڙ دوم - هڪ پاسي سوفا سميت، ٻئي پاسي هڪ ٽيبل تي هڪ ريڊيو رکيل ۽ ٻئي ڪرسيون پيل، پٽ تي گهڙ پال ۽ هڪ ڊڪ تي ڪتاب پيل آهن -)
وليڊام سوفا تي ويٺل اخبار پڙهندي نظر اچي رهيو آهي. ايتري ۾ سيماء ۽ سندس پٺيان ملوچ جو پريو هس)

سيما - هلو ٻنڍ، ڇا پيا ڪيو؟

وليڊام - بس پٽ، واند ڪاٺي ۽ بر اخبار پڙهي رهيو آهيان .

سيما - (پٺيان اشارو ڪندي) ٻنڍ، هن سان ملو، هيءُ آهي ملوچ - بهلي مسٽر ملوچ ڪمار . جنهن بابت مون توهان سان ڪالهه ڳالهه ڪئي هئي.

وليڊام - (ملوچ کي ڏسندي) آڇ پٽ، ڪهڙو حال آهي .

ملوچ - (ٻيڙي پوندي) بس مڙيئي سنو حال آهي، ۽ چال ته توهانکي ڪهه سيماء (ڪلندي) ٻڌائي آهي

وليڊام - پٽ مٿان سيماء جو ٻنڍي ضرور آهيان، ليڪن ضرور ايترو تنگ ويچارڻ جو ناهيان، جو پنهنجي اولاد جي اصل ڳالهه نه مڃجي. هميشه ساڳيو زمانو نه رهيو آهي، اسانکي زماني جي رفتار سان وڌڻ گهرجي.

ملوچ - برابر

وليڊام - (سيماء ڏانهن اشارو ڪندي) سڀ ٻيچ هن جي وڌيڪ تعليم پڙهڻ جو ارادو ڏسي، مون کيس انهيءَ لاءِ نه روڪيو. سوچي سمجهي، و شواس رکي مون کيس پڙهائي لاءِ هتي هو ڪليو، پر

ملوچ - (آچرڻ سان) پر، ڇا ... ؟

- سيما - (جوش کي ڏرو ڪلدي آهستي) معاف ڪڍج مڙج - مان الائي جوش جوش ۾ غلط سلط ڪڍ ڪي جو ڪي ڳالهائي ويس. سڄي سڄي هيءَ دنيا ڏلدان انسانن جي ويري آهي. ته اڄ پليجي ئي آڱريون هڪ جهڙيون ناهن
- مڙج - واهه، اهو ڪيئن!
- سيما - تون سو چيلدي هونديءَ ته منهنجو پتا به شايد پوري ساري پوندي هوندي. اهڙن ويچارن جو هوندو. ليڪن انهن بلڪل نه آهي. اڄ به مان هڪو کيس چوندي آهيان، انهيءَ تي پوري طرح غور ڪندا آهن
- مڙج - غور ڪندا آهن، پوءِ
- سيما - (ڊچر ڪٽندي) غور ڪندي چڱي لنگي صلاح به ڏيندا آهن، مون کيس ڪلهه ئي هتي ايندي پنهجي هن دشمني جي ڇاڻ ڏني آهي.
- مڙج - (عجب مان) اڙي، واهه، سڄي!
- سيما - هيءَ هاڻي سڄي سڄي کيس ڪو به اعتراض ناهي. ليڪن ايترو سو نه منهنجي ڏنڊي جي ناچائڻ فرمائش جو ٻڌي، ڪن مهل افسوس ٿو اٿن.
- مڙج - تو ته مون کي ٻڌايو ئي ناهي، ته تنهنجو ڏنڊي ڪو هتي آيو آهي.
- سيما - ها، هاڻي هميشه به هتي رهندا. اُتان اڳ پوءِ لڏي آيا آهن.
- مڙج - آڃا.
- سيما - هيءَ جي سرگرمين بعد خبر ناهي ڪٿي اُتان جي ڏنڊي ڏيولن مان ٿي نثرت آي پئي هئي.
- مڙج - پر ڪارو باز؟
- سيما - سو به سو هي رهيا آهن ته هتي ڪو ٿو ڪارو باز ڪونهي. کيس خوشيوار اڪلهه حسن وٽ مان رهندي آهيان، انهن ئي مهمت ٻڌائي، هتي اچي دمڪ ۾ واهر ڪئي آهي.
- مڙج - مونکي ته انهن سان ملائي، مٿان انهن سان ملاي ڪو دستو نڪري پوي.
- سيما - بلاشڪه ڏنڊي سڄي سڄي ڪو اهڙو گرو مائيند (Narrow mind) ناهي، جنهن تنهنجو پتا صاحب آهي؟

- ملوچ - واہ - ايسا ته ٿيو - مون وٽ ٻيڙ مت رکي آهي - پوءِ ڀلا اڪيلو ڪيئن دل لڳندو .
- سڀا - سچ پچ ، هي ڏاڍي نڪري بيماري آهي .
- ملوچ - ڪابه بيماري لاءِ علاج ، ايندي آهي ، ٻڌ .
- سڀا - ته هاڻي انهيءَ جو علاج ٿيڻ ئي گهرجي ؟ ڪيئن ؟
- ملوچ - ڇا ڪجي ؟ ڪيترا ئي ڀيرا سوچي پڪ ڪئي اٿم ته کلي ٻنڌي کي سمورو داستان ٻڌايان . ليڪن سندس مائيا روپي خزاني جو هر دم اوهه ڪلندو ٿي منهنجي زبان تي تالو لڳي ٿو وڃي .
- سڀا - جيڪڏهن انهيءَ تالي جي ڪنجي مان آهيان ته حڪم ڪر ، ته مان اچي اهو ڪو ليمان . يعني ڪو ته منهنجي پتا صاحب جي اکهن ٿان اهو مائيا موهر ۽ وڏو ماڻهجي جو پردو هٽايان .
- ملوچ - نه نه ائين اصل نه ڪج . ڪٿي هو ته منهنجي بي عزتي نه ڪري وڃهي ، جا مون کان برداشت نه ڪئي ويندي .
- سڀا - برداشت نه ڪئي ويندي ته ڀلا ڇا ڪجي ؟ آخر ته چپ چور ٿا پوندا . هن سندن سماج کي منهن ڏيڻو پوندو . مائيا جي موزين کي ، هن اي غيرت حر ڪتن کان باز آڻڻو پوندو .
- ملوچ - برابر ، پوءِ به .
- سڀا - پوءِ به . اسين جي آئينده جا ابا اڪ نه پٽينداسين ته هي آخر هيءُ ٺلهه جا ٺيڪدار پنهنجي حڪم بجاري پيا ڪندا .
- ملوچ - حڪم بجاري ، مطلب ؟
- سڀا - مطلب اهو ئي صاف آهي ته جنهن ماءُ پيءُ انسان کي ڄڻو نٿاڻو آهي ، انهيءَ جي ليڪ لاهيت تسي هڪ اسانجو فرض آهي ، ليڪن اهو ڪٿي جو عدل ۽ انصاف آهي جو هر غيرت ڄاڻندڙ مسئلي کي اسين بزدلن جيان پري کان بهي ڏسندا رهون . پوءِ ته ڄڻو اسانجي هن تعليم پرائڻ کي حيف آهي .
- ملوچ - بس - بس ، ٻيڙ سڀا - مان هينئر همت رکي ضرور ٻنڌي جي شينهن روپي گجگور کي شانت ڪندس . روز به روز سندس اهو نڪمڙو پاڻ جهڙي خالڊان گهر جي وڙي ۽ دولت ميڙ ٿي . منصوبي جو اڀريش اڏي ٻڌي منهنجي پٽ ڪن جون پاڙيون پٽ سڙي ويئون آهن .

ولهرام - تو کی ته مهنجي سهرتيءَ جي جاڻ آهي. رات ڏينهن انهن چلتائن ۾ وياڪل آهيان. خدو ناهي، ڪڏهن مهنجي چلتائن جو انت ايندو.

خوشهرام - (ڪڇ گهر و سو جهلدي) هن ڏونگي سماج ۾، سڌي ۽ صلح پسند ايماندار انسان جو جهڙو معال آهي. هتي جهڙو ڪڏهن ٿو رهي عرفت ۽ تجويز سان نه هليو ته سچ پچ پنهان رهجي وڃبو ۽ پوءِ هر ڀر پڇتائڻو پوندو.

ولهرام - اهو ڀلا ڪهڙو؟

خوشهرام - اهو ڪم مهنجو آهي. توهين ڏٺو، مان چوان، تئين ڪندا اچجو.

ولهرام - هيل تائين تـ مان تنهنجي چوڻ تي پئي هليو آهيان، باقي هاڻي ٻاهر ويندس ڇا؟

خوشهرام - ڇڻو وقت اچڻ تي، اتيءَ تي جو ڳو غور ڪبو. هينئر ته هلاڻ ٿو. ڪو ٿورڙو وقت ڪڇ ضرور ڏي ڪم آهي.

ولهرام - اتي، خوشيءَ سان وڃو (خوشهرام جو اُٺي اُٺان لڪري وڃڻ).

* سڀن بدلتڪڻ جو سنگيت *

— سڀن ٻيون —

(ڪاليج خدو لٿروڙي روم - سڀا اڪيلي ڪو ڪتاب پڙهي ۾ مڃول ايتري ۾ مڃوچ اندر اچي ٿو ۽ سڀا کي ڏسدي)

مڃوچ - هلو - سڀا.

سڀا - هلو - مڃوچ

مڃوچ - ڇو ڀلا اڄ خلدِي ڪاليج ۾ ڪاهي آئي آهين؟

سڀا - (هڪ ڀر پڪڙيل ڪتاب ڏيکاريندي) هيءَ سائنس جو ڪتاب ڪپندو هو. ڪلهه پڇيم ته ڪولہ مليو. لٿروڙين چيو وٺي ويندڙ جي معياد اڄ ختم ٿيندي ۽ جمع ڪرائيندو.

مڃوچ - آڃا.

سڀا - سوئي سو ڇم ته، خلدِي وڃين پنهجي نالي اِشو (issue) ڪرايان. تڏهن ڪانسواءِ گهر ۾ اڪيلو دل به نه پئي لڳي.

شہزادہ شہرام - اے، اے! کیا یہ سچ ہے؟

و لهوام - خناس ته ڪونه ڇو. رڳو اها صلاح ڪرڻي هئي ته نڪتي پنهنجي لائقي ۽
ٻيو انٽرو ڪهڙو ٿي ٿو آهي، جو ئي سگهي ته ڪجي.

خوشیوار - (کچھ سو چیدی) برابر .

- د لهرام - مان ته ياتل من شوو، نډون آهليان ټي تله منجي زود وړتې لاري آيو آهيان.

- خو شيرام - مون ته، سوکي د لهرام - ايم ټي

سڀا جي ماءُ جي چالاڪي به، تلهنجي اتي ڪل ڪانه ٿي سگهي. تڏهن ڪانسواءِ سڀا جي تعليم به هتي ئي رهي آهي. پوءِ تون اڪيلو اتي رهي ٿو؟

ولہذا - ایک اُچی پر..... !

خودشدهام - يره، دسان اود، تدهنتي هتي به دل گانه لي لگي. پاڻي وچٽ واري
شيء وٺي ملي، اڻا ڪهتري اڃان چلتا ڪندو رهندين. هيٺ ٻه سڀا ٿي ۽
چو، ته تولي سڀ ڪڇ آهن.

ولہذا ہم - (آہستگی آواز پر) ہا برابر .

خوشبام - چيڪڙن تون ئي ملڪي ڏاڍاري نه ڏيندي، ته ٻيو ڪير سندس همت
- ڏانهندو. ها، باقي دعويٰ ڏنڊي جي ڳالهه، هن کي به ڏسي وٺبو.

۱۰ - (ڪڇ سوچي) ... سڀا ڏي ٻي اچي شاديءَ لائق ٿي آهي. مون ته صرف ملڪي اڪيٽيٽ ڪانٽ ڪانٽ، ڪاليج ۾ هتي داخلا ڏياري آهي. سوچيم اتي اڪيٽي ڪر ۾ ڇو ندي ته پيئي ماڻس جي ياد ستائيندس .

خوشیبرام - اے تو برابر سنو کیو .

و ايدام - وري مان به تهنديجي صلاح ۽ لکھت ۽و جب سچو اُني جو ڪار و بار سميتي هت علي آيو آعيان. ليڪن ڏنڌي کان پهرين سچ پچي ته مون کي هاڻي سڀما ڏي ۽ کي اڪلاٺ جي چلتا آهي

خوشيارام - سڌيءَ ۾ برابر شاديءَ جي لائق، پڙهيل لکيل ڳڻپڻ سمجهو نه بڻجڻ آهي. ليڪن اسانجي سماج ۾ اهڙين ڳڻپڻ نينگرين جو قدر ڪٿي آهي. هتي ته ڏيتي لپتيءَ جي لالچي انسان کي لک ڳڻ، ڪين ڪيتر و به ڏن مال هو ندي به بڻا لکن جي طلب ڪندا.

”هٺ سڌي حٺ“

ليکڪ:- موهڙ

ڪٽار -

- (۱) و لهرام - هڪ سٺو ڀاءُ، وڇو لي ڪٽمب وارو
- (۲) خو شهرام - و لهرام جو دوست
- (۳) ڏنهرام - هڪ لالچي، لکتي انسان
- (۴) مڙوچ - ڏنهرام جو پٽ، ڪاليج ۾ پڙهڻو نوجوان
- (۵) سيجا - و لهرام جي ڌيءَ، مڙوچ سان گڏ ڪاليج ۾ پڙه
- (۶) ڪرشنا ديوي - و لهرام جي گهر واري
- (۷) مهران ڪوٽورام - مائٽين وارو
- (۸) ڪوٽ ٿ - اوڪر

— سٺن پهريون —

(هڪو سٺو اچي رهيو آهي)

ا هڪ ساڌارو ڊرائينگ روم - هڪ پاسي سونسا سٺو ۽
هڪ ٺهيل ٿي هڪ ويڊيو ۽ ٻئي ڪرسيون پوئل آهن، ٻي
هڪ وڻڪ ٽي ڪتاب سجايا رکيل آهن. چلڻا ۾
ڊرائينگ روم ۾ اچ وڃ ڪري رهيو آهي. ايتري ۾ در
جو آواز لڳي ٿو.

خو شهرام - (ڊز ڪٽ ڪاٺندي) ڀائي، و لهرام ڪٿي ۾ آهي ؟

و لهرام - ڪي ها، خو شهرام آهي.

خو شهرام - جي، و لهرام من ٿي آهيان.

و لهرام - (ڊڊو ڪو لهندي) اچ - اچ مان پيا ٿي صبري سان
ڪري رهيو آهيان.

- هن فاني سندسار ۾، اڀلاشائن جو ڪو به انت ڪونه آهي. ڪو به شخص سندسار جي ڪمن مان فارغ ٿي پنهنجي سوانت ڪرڻ لاءِ تيار ڪونه هوندو آهي. انڪري هي انسان تڏهن غفلت کي ڇڏي پنهنجي عمر افراد ڪرڻ بجاءِ پڳوان جو ڇڏي ڪر جهن ۾ تڏهنجو نيتارو آهي. جي تو کي پنهنجو آئيلده سڌارو آهي ته اڄ ئي هو هه مايا کي ڇڏي ڀر ڀوءِ کي ياد ڪر جنهن ۾ مانس ڏيهي ۽ جو ڇو ڇو ڪارو ٿئي. سڀاڻي الائي ڇا ٿئي! ڪنهن ڪونه ڄاتو آهي.

”ڪال ڪرين سو آڄ ڪر - آڄ ڪرين سو اب
يل ۾ پير لڻه هو ڄاڻي ٿي - ڦير ڪر وٺي ڪب.“

THE END

Flat No. 8 (RR Flats), 8, Warren Road, Mylapore-Madras-600004

ملش - (عت جوڙي لمسڪار ڪلدي) هي ڀر ڀو ! مونکي تو مان اهڙي آشا ڪانه هئي . دوڪو، ڇل ڪٽ ۽ وشواس گهاٽ ته اسان انسانن جو ڪم آهي . توهان مونکي وڃن ڏنو هو ته مان توکي ڀرلوڪ وٺي هلڻ کان اڳهه چٽاڻهندس. ڀوءِ توهان مونکي ڇو ڪين چٽايو ؟

ڏدر راج - اهي ملش مون توکي ٻار ٻار پئي چٽايو، پر تو ان کي نه سمجهيو. ڏس، مون توکي جهڳي چٽاءُ ڏنا آهن، انهن جو دستار سان ايمان ٻڌ. پهرينون چٽاءُ - مون تلهلجا وار اڇا ڪيا. انهن اچن وارن توکي ٻڌايو ته مان بمراج جو نياڻو کڻي آيو آهيان. تڏهن به تون ساوڙان نه آئين، همڪاري پنهنجي اچن وارن کي ننڍي رنگ لڳائي ڪارو ڪرڻ چاهيو. اهو ڪهڻن ئي ئي سگهيو؟ اهڙي طرح منهنجي پهرين چٽاءُ جو ڪو به ...

ملش - چڱو، ٻيو چٽاءُ .

ڏدر راج - مان تلهلجي اکين جي نظر موٽايو آهيان جي جھنگل کان ٻڌائڻ واسطي گهٽ ڪري ڇڏي. تڏهن به تون ننڍي شهن جي (ڪهڪڙ) ڏور ئي ڪم ڪرڻ نه ٿو سگهين. تڏهن به تون ساوڙان نه آئين.

ملش - توهان جو ٽيون چٽاءُ .

بمراج - مون تلهلجا ڏند ڀڄي ڇڏيا. پر تو ننڍي ڏند لڳائي منهنجي چٽائڻ جي به پرواهه ڪانه ڪئي. زبردستي ڇڪت ڪرڻ سوا وٺڻ نه ٿو سگهين. ڀلجي به سلسار جي اڳڪار ڪرڻ ۾ تو پاڻ کي ڪونه سونهيو.

ملش - هاڻي چوٿين چٽاءُ جي باري ۾ ڪجهه ٻڌاءُ .

بمراج - تلهلجا هڪ ۽ ٻيو ڏڪڻ لڳا. اها سلسار جي ريت آهي. تڏهن به تو موٽايو جو سامهه نه ڇڏي، لڪڙي جو سهارو وٺي هلڻ چلڻ لڳين. ننڍي طاقت سان اندهڪشن لڳائي، ڪشتا ۽ معصون ۽ ٻهڙا کائي دودنگي دنيا جي هوءَ ۾ لهي رهيون.

ملش - اکين ۾ ڳوڙها آڻي، هي دنيا جا ساگر ! مونکي ڪجهه بهت ڏنو ته ڀڳوان جو ٻچن ڪري پنهنجو حصو سڦلو ڪريان.

”کال جو چٹا“

لہجہ: پورن اعلیٰ - ایمر - ٹولیاٹی

۳-۳۱-۵ :- منہ، ہماراچ : دوت

[۲۴۲ یون د د شپه]

آستان - هڪ پهاريءَ جي هيٺان گهاٽو ٻن جبلن ۾ ڪيترن قسمن جا وڻ آهن. طرحين طرحين ان ٻن ۾ ڪي مکيه مشهور نولھون نولي دھيا آهن. هر طرف اُٺند ئي اُٺند آھي. اھڙي ٻن جي ويجهو هڪ مٿس ٻن ٻن جي گڏيءَ ۽ تيز اس کان ويڪل ۽ ڀرسان ٿي اُٿي پوڃي ٿو. اُتي چايدار وڻ ٿي ڪري ۽ کان نڪات پائڻ لاءِ چانو هيٺان آرام ڪرڻ لاءِ گهڙي پل ٿي لپتي پوي ٿو. اڪاوت سبب اهڙي گڏي ۽ سبيل جڳهه تي سمهڻ سان هن کي ننڊ اچي آئي وڃي - ننڊ ۾ هڪ سهڻو ٿي ٿو. ان ۾ ڪن جي پوراج سان ملاقات ٿئي ٿي.

مدش - (ڈکڑی) اڑی ! نوں ہت کتان !

بہراج - ان پر اچرچ ہی کھڑی؟ الہ، امی! بدنام، مان گئی نہ دھندو آہیان؟

مەش - ۱۵) تە، مەنكى خەبەر آھى. جەھەز و ئىلھىكەر خولغاگە چىپەر، ۋە ئىزى ئوردىنى سىپا.

پہراچ - تو کو نہ سمجھو۔ جینٹ ۽ مرنٹ ھک ٹی وستو آھي۔ جُن سگي جا اہ
پاسا لڳندا آھن

ملش - پسر پو، چاهي ڪڇ - هڃين پڙ - مون تي ايتري ڏيا ڪر. جڏهن تون
 واکي هتان ۾ لوڪ وٺي ملن ته اول مونکي چئائڻ ڄڻ مان پهر پڙائين
 سڀ ڪم ڪاريون سڌاري وٺان ۽ ليڪ ڪري ڇڏيان.

یہ داح - مون کی منطوق آھی - قبول آھی۔

- ڪملا - (اندران ايندي) وهو نه ڪاڪا. سڀ سامان توهان ڪيئن ڪڍي ويندا.
- سائیکل اسان جي ڊيپو ۽ هٿان موڪلينداسين.
- ڪاڪو - نه نه ڀٽ، ٻاهر ڊيپو، ڪم ڇڏو سڀ راند پيا ڪن. ڪم ڀاڻ سائیکل ڏسي خوش به ٿيندو. ڇڱو ڀٽ، سدائين خوش هجو ڪڏهن ڏسي ٿو (نرڙ تي ڏک هڻي، ڪرسيءَ تي زور سان ڀاڻ اُڇلندي) هي ڀڳوان!
- وڻوڊ - ”ويئي سڱن کي پر ڪن به ڪهڙي آئي!“
- ڪملا - ڇو، وري ڇا ٿيو؟
- وڻوڊ - ڇا وري ڇا ٿيندو. تنهن ۽ تڏهن جي جهان مان ڪڍي ڏيئي لاء مصيبت پيدا ڪئي آهي. مان ويس ٿي انٽرويو ڏيڻ ڪين سڄي شهر جو سامان بمبئيءَ ۽ بمبئيءَ جو سامان هتي پهچائڻ؟ بمبئيءَ کان ڪلياڻ، ڪلياڻ کان ملند، ۽ ملند ڪٿان گهاٽو ڀر! سامان جتي پهچائڻ وڃان ته اهو وري بهو سامان ڪڍي وڃڻ لاء اڳهڙي تيار وينا هئا ۽ ملهنجي لاء رکائڻ، بسمين ۽ ٽڪسين جو پاڙو تاوڻ پئجي ويو.
- ڪملا - پر انهن سڀني جي آسپس ئي ته توهان کي انٽرويو ۾ ڪامياب ڪيو هوندو!
- وڻوڊ - ها ها، انهن سڀني جي آسپس سان ڪاميابي ته ملي پر ڏاڻي پاسي کان ته ڇا، توهان فيل ٿيو؟ يا انٽرويو ئي ڪونه ٿيو??
- ڪملا - اڙي ڪملا، انٽرويو ته ٿي ويو، پر هنن ماڻهن کان بچڻ لاء تر تڪڙ ۾ هڻو سامهون ڪڍڻ تي رکيل سرٽيفڪيٽن ۽ ضروري ڪاغذن وارو فائيل ايتري رهجي ويو. انٽرويو لاء گهريل خاص فائيل ڪنهن ئي ڪونه، باقي ملهنجي جهان ماءُ جي موربانيءَ سان بهو سڀ سامان ڪڍي ويس. فائيل ڪانسواءِ انٽرويو وري خاڪ مان ڏيندس.
- ڪملا - (حيرت وڃان) ڇا چيو، انٽرويو توهان ڪونه ڏنو??
- وڻوڊ - ها ها، انٽرويو ٿي ويو پر مون نه ڏنو! پر ڪملا، ٻيلي هاڻ هٿ ٿو جوڙيان، ۽ اڻيلده انٽرويو ڏيڻ وڃان يا گهر کان ٻاهر پير رکڻ ته مهر ٻائي ڪري جهان ماءُ سان ڳالهه نه ڪج.
- ڪملا - مون ته ڇا پر ملهنجي ننڍن وڏن توڙي ڪٿي!

— سماپت —

- ونود - ماسي، صرف نياڻو ئي نه، پر هي بسترو ۽ چهيلن جي ٿلهي به ڏٺائين ۽
هيءُ خط به جنهن ۾ نئين جاءِ جي انٽريڪس به ڏنل آهي .
- ماسي - اها، شل جوائن ماڻهندين. توکي ڏاڍي تڪليف ڏنم پٽ .
- ونود - مون کي ڏيو ماسي، بسترو مان توهان جي گهر پهچائي اچان .
- ماسي - اڙي نه پٽ. ٻاهر رجسٽر راند پيو ڪري ۽ اُن کي ٿي ڏيان (ويٺي)
چڱو پٽ اُن ... جي رانديشاهه ! شل جوائن ماڻهندين !
(وڃي گي - دروازي ٻاهران ڪاڪي جي ڪنگهٽ جو آواز)
- ڪاڪو - (دروازي ٻاهران آواز) دادِي ونود ويٺو آهي نه ؟
- ماسي - [ڪاڪي ڪي - ٻاهران آواز] هائو ڀائو، ههٽر ته آيو آهي ٽڪسيءَ ۾ .
(وڃي ٿي)
- ڪاڪو - [اندر ايندي] مون چيو پٽ ونود، اچي وٺن ؟
- واود - [ريتو آواز] ها ها اچو اچو ڪاڪا اچو .. وهو !
- ڪاڪو - نه پٽ ونود .. ٽڪر و آهيان [ڪنگهڪار | ڊاڪٽر وٽ دوا وٺڻ پئي
ويس ته رستي تي جهان مان گڏجي ويئي ۽ جهانن ...]
- واود - [بهزار ۽ وچان آهڻ ڪري، جملو پورو ڪندي] ” ونود کي
ٽڪسيءَ ۾ گهر ويندو ڏٺم .“
- ڪاڪو - [خوش ٿي] ڀلا خوش هجي پٽ انهن ئي جهانن پگوان ٻاڙو
ڪدس ها، ته پٽ، شادي ته ڪ سان ٿي گذري نه ؟
- ونود - ها ڪاڪا، توهان جي ملهڻي مون بروقت ملند پهچائي. هي اڻو، پلج
ڪم مٽاڻ جو دٻو، ڪم ٿيئي ساڪل ۽ گڏي ڀائيءَ لاءِ ڏيکاري .
پٽ، خط ۽ نو سامان ان ڏيئي ۾ بند آهي، هيءُ ڪلف جي ڪلتي آڻو
- ڪاڪو - پٽ، توکي ڏاڍي تڪليف ڏني هين.
- ونود - (ٻاهريون ٻڌو رکندي) نه، نه ڪاڪا، ان ۾ تڪليف جي ڪهڙي ڳالهه.
آهي پاٽ ۾ مائٽ اولاد آهيون .
- ڪاڪو - ها پٽ، پر اهڙا سنسڪار اچڪلر جي اولاد ۾ ڪي آهن ... (ڪنگهٽ جو
آواز) چڱو، چڱو، مان ڪٿي ٿو وڃان سامان .

ونود ۽ ڪملا - (ٻئي کڏ کڏ) جهامن ماءُ !

ونود - (اڏو شوڪارو ٻڌندي) ته چڱو جهامن ماءُ مون کي ٺٽڪسيءَ ۾ به ڏسي ورتو! (ڪملا اڏو وڃي ٿي)

ڏاڏي - ها پٽ، ڀڳوان ايسا به وڏي عمر ڏٺيس، ويجهاري ڀاڄي وٺي مون کي ٻڌائيندي ويئي. پٽ، گهڻو ڪپڙ ۾ گهر ڳولهڻ ۾ تڪليف ته ڪانه ٿين؟

ونود - نه، ڏاڏي، سٺ اوڻ مل توهان لاءِ هيءَ چئي، دس گولن جي ٻڙ ٿي ۽ پلٽسڪ جون بالٽيون هو ڪليون آهن. (ڏيندي) هان وٺو.

ڏاڏي - [خوش ٿيندي] ها پٽ، ملهڻو ڏوهڻو دس گولا دل سان کائيندو آهي ... [سامان کڻي ويندي] چڱو پٽ، مان هلا ن ٿي .. سدائين خوش هجي ... [ويندي] سدائين خوش هجي! (وڃي ٿي)

ونود - (مٿي تي ڌڪ هڻندي - پنهنجي منهن) هي ڀڳوان! ٺهڻ ڪو ڀر ۾ اوڻ مل جو گهر ڳولهڻ ۾ به پورا ۾ ڪلاڪ لڳي ويا، تڏهن (اوچتو پريان ڇڪ جو آواز)

ماسي - آن - ڇي راتيشام! اڙي پٽ آن ڇي! راتيشام! ونود، اچي وٺين اچڙا!!

ونود - (اڪيون ٽهرائيندي) ها ها ماسي.

ماسي - ڀڳوان ڀلو ڪري آن ڇي! جهامن ماءُ جو (نڪ صاف ڪندي)

ونود - (اونهو ساهه کڻي) جهامن ماءُ!

ماسي - اڙي ها پٽ، ويجهاري سڙجي گهر نڀاڻو ڏيندي ويئي ته توکي ٺٽڪسيءَ ۾ ايندو ڏٺائين (نڪ صاف ڪندي ۽ کنگهيندي) پٽ، ايشوري ڏي ۽ ته ليڪ هڻي نه؟

ونود - هاءِ ماسي. پر ايشوري هفتو اڳ سڌو ۽ جي چونڪ مان اُلي پلجڻ نمبر ۾ پلجڻي جاءِ وٺي وڃي ويئي آهي (اڏو ساهه کڻي) ماسي، پورا ٽي ڪلاڪ گهر ڳولهڻ ۾ لڳا.

ماسي - آن ڇي راتيشام! پٽ، ڪو نڀاڻو ڏٺائين؟

بيو - (دو سامي واري آواز ۾) نه نه ڏنڊي، پهرين مون کي هوائي جهاز ڏيو . مون توهان کي چئي ڇڏيو هو ته

بيو - (وڇر ۾) مان چوان ٿو ٻڪ بند ڪر

بيو - (پنهجي ڏن ۾) نه نه ڏنڊي، پهرين مون کي هوائي جهاز

بيو - (ڪاوڙ ۾ ڏيکيو ۽ جي ڳل تي چماٽ لڪاء ڪندي - آواز) هان وٺ پنهجو هوائي جهاز !

بيو - (ٿوري دير ڳل تي هٿ رکي سرانجهي وڃي ٿو - پوءِ پيچ جو ڪروڙ وارو چهرو ڏسي ڏوڪندو اندر ڏسائي ٿو ۽ سڏڪن جو آواز) م مهي ! م مهي ! ڏنڊي ۽ مون کي چماٽ هلڪن ! مون هوائي (سڏڪو) جهاز گهر پوئتي نه ڳل تي ... چماٽ هڻي ڪڍيائين

ڪملا - (حيرت وڃان) ڇا چئو (پٺت ڪري ٻانهن کان وٺي وڃڻ ڪمري ۾ ويندي - ٻار جي سڏڪن ۽ سڪڻن جو آواز چالو) چماٽ هڻي ڪڍيائين پنهجي منهن ٻار کي خوش ڪرڻ ته ڇڏو، اٿو چماٽون هڻڻ (ونوڊ کي) مون چيو توهان کي ڇا ٿي ويو آهي ؟ ... جنهن ٻار تي هيترن سالن ۾ هٿ نه هلايو، انهي کي چماٽ هڻي ڪڍيو ! .. پر (اوچتو ڪمري ۾ ڊگھل ايتري سامان تي نظر پوندي) پر هي ڇا! هٿو سامان ! ساٿڪل، بسترو، گھڙهي، دس گولا، چمچل، بالٽيون ؟ سٺي مان هي سڀ سامان ڪنهن جي لاءِ وٺي آيا آهن ؟ (ڏيکيو اکيون اڳهندو ٻاهر وڃي ٿو)

ونوڊ - (نرڙ ۾ گھٽج - رکي آواز ۾) اها سڀ تنهنجي ۽ تنهنجي جهان ماءُ جي مهر ٻائي آهي. توهان ٻنهي ڇڻين سڄي شهر ۾ ڏاڍو ڏيئي، منهنجي لاءِ مصيبت پيدا ڪئي آهي. انٽرويو ته انٽرويو جي ماڳ. پراڻو سامان پهچائڻ ۽ آڻڻ ۾ ئي سر ويو ! ان ڪري چونڊو آهيان (دروازي تي لڪ ڪو جو آواز)

ڏاڏي - (هڪ وڏي ڌڪ سان دروازي کٽ - آواز) آيا پٽ ونوڊ، اچي وٺن ؟ سدائين خوش هجڻ پڙا ! جهان ماءُ توکي ٽڪسيءَ ۾ ڏسي پوئتي پهر مون کي ٻڌائيندي ويئي.

- و نود - (او باسي ڏيئي) هي ڀڳوان ! ... (ڪملا ڪي) ڪملا ، هلاڻ مهڙا ٻائي ڪري جلدي سو ت ڪيس ڏي . تـ مان و جان نه ته اڃان ٻيا به ڪيترا ماڻهو اچي لڪندا . تـ جو جهان مان سان ڳالهه ڪري منهنجي لاء مصيبت پيدا ڪري ڇڏي آهي . ٽڪسيءَ واري به خبر ناهي ڇو دير ڪئي آهي !
- ڪملا - (ويندي) مون سو ت ڪيس ۾ لڏج ساڪس ۽ ٻيو سامان وڃي ، تيار ڪري رکيو آهي . باقي هن ڪمري ۾ رکيل سامان سنڀالي ڪڍي وڃو ... (سو ت ڪيس کڻي ايندي) هان وٺو هي سو ت ڪيس . (ٽڪسيءَ جي بيھڻ ۽ هارن وڃائڻ جو آواز)
- و نود - (سو ت ڪيس ۽ ٻيو سامان کڻندي) اچو ٽڪسي به اچي ويئي ، ڇڏو ، مان هان ڳو .

[سنڀيٽ جو آواز]

— در شهر ٻيو —

ڪمراڻ ٽڪسي بهڻ ۽ هارن وڃڻ جو آواز - ونود جو ٽڪسيءَ مان لهي ، هڪ هڪ سامان کڻي وڃين ڪمري ۾ رکڻ - منهن ۾ شوخي ۽ ڪروڙ سامان رکندو وڃي ٿو .

- د ٻيو - (ٽڪسيءَ جي آواز مان ٻه ٽيءَ جي اچڻ جو اشارو سمجهي خوشيءَ وڃان ٽڙيون وڃائيندو ٻاهر ٻوڙ ٽنڊو وڃي ٿو .) اڙي واھ ! ... ٻه ٽي اچي ويو ! ... ٻه ٽي اچي ويو !! ٻه ٽي اچي ويو !!! ... (وڃين ڪمري ۾ ٻه ٽيءَ کي هڪ هڪ شيءِ رکندو ڏسي) اڙي واھ ... دس ٽولا ! ... واھ واھ هيترا ڇمپل ! هيترا ڇمپل ! ... بسترو ! ... پاڻيءَ جي گهٽي ! پلنگ جو ن بالڻيون (ڳڻيندي) هڪ ... ٻه ... ٽي ... اڙي واھ ... چار بالڻيون !! ... واھ واھ ... ٽيئي سائيڪل ... (گهٽي وڃائيندي)
- و نود - (ڪا وڙ مان - پريان آواز) خبردار ڏيڀو ، سائيڪل کي هٿ نه لاه ، پراڻي آهي .

- د ٻيو - ٻه ٽي هيترو سامان وٺي آيا آهيو ، مهندجو هوائي جهاز ڪٿي ؟
- و نود - (ڪروڙ وڃان) ڇاڇو هوائي جهاز ؟ ... بڪ بند ڪر ... سامان رکڻ ڏي .

ونود - (ڪاڪي ڪي، ڪرسيءَ تي وهاري ڇڏي - گهرايل آواز ۾) ڪهه!
 او ڪهه!! اندران پاڻيءَ جو گلاس جلدي ڀري لڄ! (ڪاڪي ڪي)
 وهو وهو ڪاڪا توهان ڪي هن حالت ۾ اچڻ ٿي نه ٿيڻو هو
 اسانجي هوندي توهان

ڪهه - (اندران پاڻيءَ جو گلاس اٽلندي) هان وٺو پاڻي! (ڪاڪي ڪي)
 ڇو ڇو ڪاڪا، طبيعت ته اڻڪ اڻو نه!

ڪاڪو - (سهڪندي) اڙي ڀڄڙي، خبر ناهي ڪنهنجي لاءِ هيءَ جڏو جهار اڃان
 پهو ٿو ڪجي! دم جي مريض جو ڪهڙو ڀروسو!! (پاڻي پيئندي - آواز)
 ڪهه - ڪوبه ڪم هجڻو ته مونکي نٿو موڪلندا ڪرڻو ڪاڪا .

ڪاڪو - (ساهي پئي) اڙي ڀڄڙي، ٿو پر نه پر ونود ۾ ڪم پهو آهي. توهان ڪي ته
 خبر آهي، اسانجي ڏوهتيءَ سڀيءَ جي شادي بمبئيءَ ملند ۾ ٿيڻي آهي ؟
 ناناڻن طرفان سوڻي منڊي لهرائي وڪي اٿون . هونءَ نه، مان وڃڻ وارو
 هوس، پر بهاريءَ ۾ ٻن ڏينهن کان چيلهه جيبي ڪري هلڻ کان هلاڪ ڪري
 ڇڏيو آهي ؟ وري به ڀڳوان ڀلو ڪري جهان مان ڇو، حلقن وٺوڻ جي
 اٿروءِ جي ڳالهه، ٻڌائي، منهنجي من تان وڌو نوجو لاهي ڇڏيو .

ونود - (اڏو شوڪارو ڀريدي) ليڪ آهي ڪاڪا، مونکي ڏيو اها ملندي،
 مان ملند پهچائي ايندس .

ڪاڪو - (خوش آيلدي) سڏائون خوش هڪٻن پٽ ! سڏائون خوش هڪٻن !!
 پر پٽ اها ملندي سڀاڻي ئي موندمل جي گهر پهچانجھ، ڇو ته پريڻهن
 وهانءُ آهي (منڊي ۽ ڀلو ڏيندي) هان وٺو، هيءَ منڊي ۽
 اٿڏيس به اٿئي .

ونود - (ولندي) ليڪ آهي ڪاڪا، توهان ڪلهن به قسم جو خيال نه ڪڍو .

ڪهه - اهو به ڪم ڪار هجي ته بلا منڪوچ جي چڱو ڪاڪا . .
 (ونو به جي ملهن تي جلبي هٿدار ٿي وڃي) .

ڪاڪو - سڌا سڳا هڪٻن ڀڄڙي! (ڪنگهٽ ڇو آواز - ويلدي) چڱو، هاڻ
 مان هتان ٿو ڀڳوان اٿڙو اولاد سڀ ڪي ڏئي!
 ڪنگهٽ جو آواز ٻرو ٿيندو ٿو وڃي)

- و لود - ٻڌ ماسي، ڏنڊا ڪونڊا، ڀاڙ ڙيون اهي سڀ شيون ته ڪلياڻ ۾ به ملن ٿيون ڀوءِ هروڀرو
- ماسي - (وچر) اڙي پٽ، ڪٿي ٿيون ملن اهڙيون شيون ڪلياڻ ۾! ويجهاري ايشوري ته گهر جي ڀاڙ ڪانسواءِ
- ونود - (خفي ٿيندي بهزاري لڪائيندي - وچر) ٺهڪ آهي ماسي. ڀلا گهر جو ڪجهه ڏس پتو.
- ماسي - اڙي پٽ، هان وٽ (ٿيندي) هيءُ اڏريس (اڏريس) پٺي تي لڪائي ڪٿي آئي آهيان. گهر ڳهولھڻ ۾ تڪليف نه ٿيندو. بس سڄو ڏي ڇوڙ ڪو وٽ بهي، ساڄي هٿ واري گهٽي جبل طرف ويندي ۽ سامهون ئي سائي رنگ واري وڏي جاءِ
- ونود - (اونهو ساهه کڻي) بس بس، مان سمجهي ويس ماسي.
- ماسي - (اُٿندي) چڱو پٽ، مان هلاڻ ٿي (ٻريان آواز) آن ڇي! ڏاڍشام! ... جان جيئن تان خوش هجي پٽ (وڃي ٿي).
- ونود - (ٿڌو شوڪارو ڀريندي) هي ڀڳوان! چڱي مصيبت چئبي! انڪار به نه ڪري سگهجي (سوچيندي پنهنجي منهن) ڀڄڻ به پهرين سڀني جو سامان پهچائڻ وڃان يا انٽرويو ڏيئي ڀوءِ
- ڪاڪر - (دروازي تي ٽڪ ٽڪ ۽ ٻريان ڪنگهڻ جو آواز) اڙي پٽ ونود! (وري ڪنگهڻ جو آواز).
- ونود - (پنهنجي منهن) هي ڀڳوان! وري ڪهڙي مصيبت پيدا ٿي؟ (در ڪٽ سان گڏ ڪنگهڻ جو آواز) اڙي ڪاڪا توهان! (ٽڪو ڪٽ).
- ڪاڪو - (ڪنگهڻدي) ها پٽ، لڳي ٿو هي دم جو مرض وڌيڪ جيئڻ نه ڏيندو.
- و لود - ڀڄ ڪاڪا، ڪنهن به ڪم لاءِ توهين صرف نياپو موڪليو ها، مان خود اچي توهانجي گهر حاضر ٿيان ها اچو اچو
- ڪاڪو - اڙي پٽ، هن جڏي شير مان جيئرو ڪم نڪري سگهي (اوچتو ڪنگهڪار جو وڏي وڇڻ، ڪاڪي جو اوباسي ۽ پڻجي وڇڻ - ڪنگهڻ چالو)

- ڪمڊا - (اندر ويندي) چڱو ۽ مٺاڻ لئڇ باڪس ۾ پوريون پٽاڻا ۽ گورو مٺاڻ وجهي توهان جي سوت ڪمڊا ۾ لاهي رکي ٿي ڇڏيان.
(وري لڪ لڪ جو آواز)
- ماسي - (ٻاهران ڇڪ جو آواز - دروازي تي لڪ لڪ جو آواز).
پت ونود، ويٺو آهين؟ (وري ڇڪ جو آواز)
- ونود - (دروازي طرف ويندي - پنهنجي ملهن) اڙي، هي ته ماسي مڇو ۽ ماءُ جو آواز آهي..... هنن مهل!..... خير، (دروازو کولي ڏيکاري) اچو اچو ماسي، هن مهل!
- ماسي - پت ونود..... (ڇڪ) آن..... جي!..... ڏاڏي شمام!
- ونود - (ڇڪ سبب ماسيءَ جي هٿ مان ڪونڊو وٺندي) اڙو!..... ماسي..... هيءُ ڏنڊو ڪونڊو واپس ڪرڻ جي تڪليف توهان جو ڪئي؟ مان توهان جي گهران کڻي وڃان ها.
- ماسي - (هلندي) اڙي پت ونود..... (وري ڇڪ) آن..... جي! هو حال ٿي ويو آهي..... (ڪريسي تي وهندي) انهن ڇڪن ته آيا، اڃا به جيءُ جڏو ڪري ڇڏيو آهي.
- ونود - (هٿ مان ڏنڊو ٻاهر وٺندي) مونکي ڏيو ماسي ته اهو ڏنڊو ڪونڊو اندر رکي اچان.
- ماسي - اڙي نه پت، هيءُ ڏنڊو ڪونڊو توهان جو نه آهي. آن جي! اهو ڪلياڻ موڪلو آهي. ڀڳوان ڀلو ڪري جهان مٺاڻ جو، جڏهن ٻڌايو ته پنهنجي ونود هتان بيهڻي ۽ موڪلي ڏي. پت، خاص اجهير مان گهرايو آلم. منهنجي ڏيڻ ايشوريءَ کي..... ٿڌل پيٽ جي عادت آهي
- ونود - (هڪ ٿڌو شوڪار وٺي ويندي) پر ماسي، مان ته صرف چئن ڏينهن لاءِ بيهڻيءَ....
- ماسي - (وڃي) ان ڪري پت توکي وڌيڪ سامان ڪونه ٿي ڏيان، باقي پئج ڪلا ڀاڙو وڙيون آهن، جو منهنجي ڏيڻ ايشوريءَ، ساڙو کانسواءِ ٻاڙي به ڪونه ٿئي.

- ڏاڏي - ڀڃڻي تو هان ڪجهه به ڇڏو پر هيءُ ڊاڊريس الھئي (ٻڌو ڏيندي)
 آهسته تي لھي ڪلھن کان ڀڄندي، سميت او ٽڪ مل ڪٽڻ مل صابن وارو
 پست، پھلجا ڏنڌا الس - تو کي به مو آڙ ٻر ڪمائيندو .
- ڪملا - (ڪلندي) ڏاڏي، ڪهڙو ملن کي ٿاڻيم ڪٿي آهي ! هي ته صرف ڇڪن
 ڏيندي ته انٽر ويو ڏيڻ بمبئيءَ وڃي رهيا آهن .
- ڏاڏي - ٺڪ ٺڪي، ٺڪ ٺڪي .
 ڪملا - ڏاڏي، ٻيو به ڪجهه آڻو ؟
- ڏاڏي - (خوش ٿي، سامهون ۽ ست ٻر ٺڪيل جهوليل تصوير طرف اشارو ڪندي)
 ڀڃڻي، جهوليل ڪلڏو سڌائين سڳي رهندي، سڄو پاتشاھ تنھنجي سھڻ جي
 بازن ۾ سڪيم وڃندو ... جوتين وارو سائين ڪلڏو ستن پٿن جي ماڱ ٿيندي .
- ڪملا - (وڃڻ ۾) بس بس، ڏاڏي، اها آهيس نه ڪريو ! اڄڪلھ جي زماني ۾
 ٻار بس آهن . توھان جو زمانو ٻيو هو ڏاڏي !
- ونود - (ڳالهه جو رخ بدلائيندي) ٻيو به ڪجهه ڏيڻو آڻو ڏاڏي ؟
- ڏاڏي - نه پست، بس . سدوريءَ کي چئج، اسين سڀ خوش مزي ۾ آھيون
 (اُٿندي) چڱو، مان هلا ن لھي هي سامان ڊڪڙو الھئي . چئي سنھالي
 پھچائج (ويٺندي) وانگر و تھ مان گنج ڪلڏو پست ماءُ جو
 ٺاڻو روشن ڪندي جهڙين ماءُ ۾ مل، تھڙو پست سڄاھو ! ڳوٺان اھڙو
 اولاد سڀ کي ڏيئي (وڃي ٿي) .
- ونود - (ڪملا کي) عي ڪهڙي مصيبت ۾ ڦاس ! هن سان ڳالهه ڪلھن ڪئي ته
 مان بمبئيءَ وڃي رهيو آهيان ؟
- ڪملا - ڳالهه ڳالهه، تھان ۾ وڻو فخر و چان جھان ماءُ کي صرف ايترو ڇڏو ته
 مھلجو ڪوٽ ڪٽيو ڏيڻ سھڻ بمبئيءَ وڃي رهيو آهي، ان وري شايد
 ڏاڏي سان
- ونود - (خفي ٿيندي) ان واٽ وڪيل جھان ماءُ ته سڄي شھر ۾ ڏيندو
 ڏيئي ڇڏيو هوندو .
 (او چٽو ڊر تي ٺڪ ٺڪ جو آواز)

ڏاڏي - (وڃر) جهان ماءُ ٺهڻو ئي ڇڏو پر مون به ست - سري ٻڌائيمانس ته ڇوڙي ونه ماءُ مومل پر مڻيا ۽ مريادا هئي اهڙي ئي سندس پٽ ونود پر آهي ! منهنجو چوڻ اصل نه موندندو .

ونود - مون صرف اهو ئي چيو ڏاڏي

ڏاڏي - (وڃر - حجت سان) - پر مون ٿاڻيندين به ڇو ؟ منهنجو به تو تي اهڙو ئي حق آهي ڇڙو تنهنجي سر ڳواسي ماءُ مومل جو تو تي هو (اوچتو سامهون پٽ تي ٽنگيل ولود جي ماءُ جي تصوير تي سطر پولدي آيا ها ها ها .. سامهون ٽنگيل تصوير پر به مومل چڱڪ مرڪي مونکي تنهنجي پارڪ ڪري رهي آهي ... ڇا ته وري سندس دهل تي عت هليدو هو ! ڇا ... ته)

ولود - (وڃر - خفي لاهدي - پر بهڙاريءَ کي لڪائيندي) ڏاڏي ۽ مونکي جلدي اسٽيشن تي وڃڻو آهي .

ڏاڏي - (پنهجي ڏن ۾) منهنجي پٽ مومل جي شاديءَ ۾ دهل تي جلن مهل لاڏا ڳاڻڻ ويٺي ته هلندا بهي ويا آواز مٿو منهن تي مرڪا ! آ ها ها ها پٽ، تون ڪلندو آهين ته (نڪ سڪندي) مونکي تنهنجي سر ڳواسي ماءُ مومل ياد اچي ويندي آهي ! هلن هٿن سان مون تنهنجي ماءُ مومل کي سينگاري ويڙهيءَ تي وهاريو هو .. (اسوس ٿاڏو آواز ۾) اڄ جڏهن اهو ڏينهن ٿو ياد اچي

ونود - (ٿڌو شوڪارو ڀريندي - وڃر) چڱو ڏاڏي، توهان کي ڇڻڪي ڪجهه ڏيڻو آهي اهو ڏاڏو، مان پهچائي ايندس .

ڏاڏي - پٽ بهو ڪجهه ڪونهي . هيءَ آچار جي برقي آهي . لڙين جو آچار منهنجي ڏيئيءَ سدورءَ کي ڏاڏو وڻندو آهي .

ونود - پر ڏاڏي، توهان جي ڏيئيءَ سدورءَ بهيئيءَ جي ڪهڙي وڏي شهر ۾ رهندي آهي ؟

ڏاڏي - پٽ، اهو ڪو بهيئي شهر پر آهي نالو حرا ٽڪير ولس مٿو ڪڏس ... ڇا چوندا آهن (ياد ڪندي) ها ها ياد آيو ... بهيئيءَ ۾ ڪهڙو ڪهڙو شهر آهي

ڪم - (اندرئين ڪمري مان ايندي ۽ ڪهڙو ڪهڙو اکر تي ڪلندي) ڏاڏي، ڪهڙو ڪهڙو نه پر ٺاهڪو پر چئو ٺاهڪو پر !

- د ښو - (خوش گي - تازيون وچايندي) ها ها ښوي ۽ مښهجي لا
بمبئي ۽ مان هوآسي جهاز ضرور وټي اچجو کاله، اسان هوآسي جهاز
ډټو. ښوي، ان پر ويټل ماڻهو به ډسټ پر پئي آيو .
- ولود - ها ها، تلهنجي لاء هوآسي جهاز ضرور وټي ايندس .
- کلا - (اندر ويندي) جلد ي کريو، مان ٿورا پوريون پټاڻا تري ٿي وټان
سڄي رات گاڏي ۽ پر کائڻي آټو ۽ توهانکي گاڏي پيټي جي ته چمتائي
نه رهندي آهي.
- ڏاڏي - (زور سان دروازي تي ٺڪ ٺڪ ڪندي) آبا پٽ ونود، دروازو ته کول !
(وري ٺڪ ٺڪ جو آواز .)
- ولود - (پريان - آواز سچاڻندي) ڏاڏي موٽ ماڻ، دروازو پيڪڙيل آهي !
کولي اندر اچو .
- ڏاڏي - (دروازو کولي - هلندي) آبا، شل خوش هوندس، ڀڳوان ڪنهن کي چڙڻ
وارو ناهي، ڇو بندو ايمان نه وڃائي. تيسنائين گهر پر سهلي کسي اهاڻي
چمتا هئي
- ونود - (وچر) ڏاڏي، مونکي بمبئي ۽ انٽرويو لاء وڃڻو آهي، ان ڪري
ڏاڏي - (وچر ڪيلندي) اهاڻي ته ڳالهه پئي ڪيم پٽ
- ونود - (ٽڪڙو) ڏاڏي، مونکي بمبئي ۽ وڃڻو آهي، انڪري
- ڏاڏي - (وچر) اڙي پٽ، اهاڻي ته ڳالهه اچ پئي ڪيم ته اڄ صبح جهان ماڻ ٻڌايو
ته بمبئي ۽ (بمبئي) سنهو سامان هوڪلٽ لاء توکان وڌيڪ هٽيڪو ماڻهو
بيو ڪير ٿيندو ؟
- ونود - پر ڏاڏي، مان صرف چئن ڏينهن لاء، سو به انٽرويو ڏيڻ بمبئي ۽ وڃي رهيو
آهيان، انڪري صرف ٻه وڳا پاٽ سان
- ڏاڏي - (وچر) ها ها پٽ، شل جواني ماڻيندين ! واهڪرو ڪندو شل ڪلتر-
صو بهدار ٿيندين !! تـو مان کي ٿيو آهي، کي ٿيندو، ٿوري ڪٽني
گهڻي برڪت پوند ۽ پٽ !
- ونود - پر ڏاڏي

دینود - کمال کھڈو له ستر لږي ها جو هک ڳالهه لږي ها

کما - ساری؟

۱- اهاڻي جي ڀڳوان توکي ڏيکيو ۽ مونکي بلندو ڪري ها، پوءِ ته مان سمجهان ٿو

ڪم - (هڪ ڪنڊ جهلي ڪٽڻ طرف ويٺي) ڇڱو هائي، انهن آڃاين ڳالهين ۾
تو هاجري ڪاڏي ڪانه آئي ڇڏي؟

ولود - اڙي ها، برابر جلدِي ڪرڻي آهي.... (ڪجهت وقت پهچي) ڪهڙا مان ڦاٿيل
ڍڪان ڳو، تون ڇڏيائين.....

دیبو - (وچ پر - اوچتو پریان دورنڊر اندر داخل ٿيندي) ڏيندي روپيو! مهي
روپيو!! ڏيندي ڏيندي، مونکي مورو ماءُ روپيو ڏنو!!

ونود ۽ ڪملا۔ (پتي ڪڍ) ڇا لاءِ روپيو ڏنائين؟

ديپو - ٻڌندي، اڄ هورو ۾ جي شادي آهي نه! مان ڪشڻ ڪنهيو ڪڍ پال
سڀ ٻڌندي تي نچيائين ته اسان سڀني کي هورو ۾ ماءُ ڍو ڍو ڍو ڍو ڳوڙ ڏئي!!

ونون - اڙي ڏاڙي ڏيکھو، تون اهڙو سٺو لچلڊو آهين ڇا؟

۱۶۰ - ها ۱۶۱ مان تو هان جي شاديءَ ۾ به نچند س.

کمال : ونود - (ہنی کڈ - حیرانی : و چان) چا چیئر ، ککھلجی : شادی : مر ؟

د ښو - مان توهانجي شاديءَ پر نچندس ٻڌي، ڇو توهين مونکي نه روپا ڏجو.
ڪلهوڙو - (پئي گڏوڏو سان لهڪ ڏيئي ٿا.)

ڪم - (پهار و چان - ڪلندي) ديهو وڃاء، تهلجي ڏنڊي ۽ جي نه شادي آي
ديئي آهي.

ن ۶۶۹ - (عصب م) کنگرہ مبارک؟

کما - ۱۰۹۵ -

نہ پہلو - نہ نہ موم - نہ نہی، جس شادی، اور، میں، تو، دو، دو، کے، نہ نہ ؟

کلمہ : زنون - (پتھر کڈ و دی ، زور سار کلا گا)

و نود - د پيو راجا، مله نجي شادي تلېنجي مومي ۶ سان ست سال اړي شي
خبره، توکي، د دويا د نیک ۶ مان، په ۶ مان، تلېنجي مومي ۶ سان

وہی شادی مکمل ہو۔

- ڪملا - (وڃين ڪمري ۾ داخل ٿي، سوال سان هٿ صاف ڪندي - هيندي)
کاڏي ڪان اڳ، توهان جي (سوئي به ته تيار ڪرڻي آهي.
- و نوڊ - (کليل ڪهٽ ڏانهن اشارو ڪندي) - تون ئي ڏس. سڄو ڪهٽ هيٺ
هٿي ڪري ڏنو اٿم. چئن ڏينهن لاءِ صرف ٻه وڳا کڻي وڃڻا آهن، انڪري
اهو ننڍو سوٽ ڪيس کڻي.....
- ڪملا - (وڃ ۾ ڄميو ڀورو ڪندي) ڪنهن نه ڪنهن بهاني بمبئيءَ ۾ روڊ
ويٺا آهيو.
- و نوڊ - (ڪلهندي) بمبئيءَ وارا سڄي سڪ سان جو ياد ڪندا ! انڪري
مريض نه هوندي به بمبئي وڃڻو ئي پوندو آهي.
- ڪملا - (اوچتو پنهنجي نهاريندي) اڙي هي ڇا ! (لهجو ڦريل) ”ڇو ڪرو ڪڇ
۾ ڀنڊورو شهر ۾؟“ هو سامهون مٿي تي رات توهان ئي ته رکيو هو ۽ ڇو
هو ته سياڻو انٽرويو لاءِ سڀ کان وڌيڪ ضروري سر ٽيفڪيٽن جو فائيل،
ان ۾ رکڻو آهي.
- و نوڊ - (چوچ وڃان سندس ساڄو هٿ پڪڙيندي) Oh Sorry Kamla سڄي پڇي
مان به متين جو موڙهو آهيان ته تڪڙ ۾ سڄي گهر ۾ ڦهريون ته پياڻي ويس
پر سوٽ ڪيس تي نظر ئي ڪانه پئي (مشڪندي) ۽ سڄي
ڪري پڇهن ڪملا رات مون ئي سوٽ ڪيس ڪڍي رکيو، اها ڳالهه ته
مون کان وسري ويئي !
- ڪملا - (پيار وڃان اکيون ڦيرائيندي) اڃا ڪٿي ڳالهه آهي، انٽرويو ۾ پاس ٿي
آفيسر ٿيڪ کانپوءِ آفيس جي گهڻي ڪم جي بهاني، ڪملا به وسري ويندو.
- و نوڊ - (پيار ۽ چوچ وڃان، ڏاڏي هٿ سان کاڌي پڪڙيندي) اڙي مان پنهنجي
ڪملا کي هن جنم ۾ ته ڇا ستن جنمن ۾ به نه وساري سگهندس.
- ڪملا - (پيار واري ڏکائيءَ سان) ٺهيو هاڻ گهڻو ٿيو. پهرين هي ڏاڏي ۽ جو
باڪس کڻو (ڏيندي) ته وسري نه وڃيڻ.
- و نوڊ - (اڙي ها چڱو جو ياد ڏياريندو ! ڏاڏي ۽ جي باڪس کان پهرين ڪهٽ
جي مٿان رکيل سر ٽيفڪيٽن جو فائيل رکڻو آهي.
- ڪملا - (مان هٿي نه پهچي سگهنديس، توهان ئي هٿ ٻڌو ڪري لاهي وٺو.

انٽرويو ٿي ويو

ليکڪ: چمن شرما

۲-۱۱-۷۰

۱. ونود واهڙائي سرڪاري ملازم
۲. ڪملا ونود جي پٽلي
۳. ديپو سندن پٽ - عمر ۵ سال
۴. ڏاڏي هونٽ ماءُ پاڙيسري
۵. ماسي مرچوءَ ماءُ ”
۶. ڪاڪو ڪندو مل ”

- ونود - (ڪٽي مان ڪٻڙا ڪڍي ٿو - پريان آواز) ڪملا ! او ڪملا !!
 (ڪتابن ڪرڻ جو آواز - پنهنجي ملهن) آف او ! وقت تي ٺهريل
 شيءِ ملندي ڪانه (وري سڏ ڪندي) مون ڇهو ڪملا !!
- ڪملا - (اندرئين ڪمري مان - پريان آواز) هوندي سڏ ڪيو ڇا ؟
 (زور سان) استود جي آواز ۾ ڪجهه ٻڌڻ ۾ لڳو اچي، ذرا ڏاڍيان ڇڏو
- ونود - (ڏاڍيان) ڪملا، هو ملهنجو ڪارو سوت ڪيس جيڪو هميشه بمبئي ۾ ڪٿي
 ويندو آهيان، اهو ڪٿي آهي ؟
- ڪملا - (اندر - زور سان) توهان ئي ته ڪٽي جي وچين خاني ۾ رکيو هو
- ونود - (زور سان) وچين خاني ۾ ڪونهي ! پر ههڙائي، تون ٻاهر اچي ڳولي
 ڏي ! جلدي ڪر، ته اهو ڪي گاڏي ڇڏي ويندي ته پوءِ انٽرويو
 جو آهو پلو !!

مهارج - (منتر پڙهندي) اڄ پت اندرا - ڏي ڪلهو .
[اندرا اڳيان اچي، پيءُ جي ادليءَ کي ڪلهو ڏئي ٿي .

اندرا - دام دام سنگ هٿ .

گڏيل آواز - دام دام سنگ هٿ .

[ڏسندي ڏسندي، ادليءَ ماڻهو پري پري ٿيندا پيا وڃن. امت اڪيلو

ڳوڙها ڳاڙيندو] بيبيءَ وچان ڏسندو ٿو وهي [

THE END

ضروري سوچڻا

هن ناٽڪ جا سڀ حق واسطا ليکڪ وقت محفوظ آهن. هن جو ڪنهن به
نموني ۾ سڌي اٽ سڌي طرح ريڊيو ٿي. وي. فلم يا منچ تي استعمال
ڪرڻ قانوني گناهه آهي. استعمال ڪرڻ اڳس ليکڪ جي لکت ۾ اجازت
— مدن جمائي
ونٽ لازمي آهي .

امت - نو ڀرابلڻ بابا، توهان ڇا پڻا سمجهو ته مان توهانجي ! ان معنو اي ۽ ڏمڪي ۽
کان ڊڄي ويندس . ته حصو و لسٽ لاء مان ڪڏهن پنهجي و ڪهل کي
ساٿ وٺي اٿان ؟

ڳوٺ بند - ايل ، هاڻ ئي پنهجي و ڪهل کي نون ڪر . اڄ ئي نون کي . تنهنجو
حصو ملندو .

نارائڻ - (ڪنهندي) ته اڃا ويلو ڇو آهن . وح (ڪنهن) بابا ، مون کي
و چن ڏيو ته امت امت ، منهنجي ارڙي ۽ کي ، ڪلهو نه ڏيندو ...
۽ نه ئي امت ، شمسان هلندو .

ڳوٺ بند - پست -

نارائڻ - و چن ڏيو بابا با با ! [نارائڻ جو مرڻ]

ڳوٺ بند - نارائڻ هي ڳولڻ ، اڏو پي ۽ اڃا جهڙو آهي ۽ جوان پست و ڏو هليو .
[ڳوٺ بند جو ڪلوز [200 m]
[اکهن مان ڳوٺ ها ڪرڻ .]

[نارائڻ جي ارڙي تيار آهي . مهراڻ ارڙي ڪٽڻ ۽ پست کي ڪلهو ڏيڻ لاء
چوي ٿو .] امت پوريان بهيل آهي . اکهن ۾ ڳوٺ ها .

هڪ شخص - امت پست هلي ڪلهو ڏي . [امت ارڙي طرف وڌي ٿو .]

ڳوٺ بند - امت ! مان ٿو چاهيان ته اسانجي گهر جو تماشو ڏنبا ڏسي . تون هليو وح .
امت - (روئندي) بابا پنهجي بابا پها [روئڻ] مان پها جو مونهن.....

ڳوٺ بند - هرگز نه توهان حق ڀڳت وڃاڻو آهي اهو نه و سار نه هاڻ تنهنجو
اسان سان ڪو به رشتو نه آهي . تون ... تون هاڻ اڃلني آهن مون لاء .

مهراڻ - بابا ، ڪريو ڪرم ڪيو ڪندو ؟

ڳوٺ بند - نارائڻ جو ڪريو ڪرم اندرا ڊاڻي ڪندي .

مهراڻ - ساڻهن اهو ڪيئن ٿي ٿو سگهي . ڏي ڪيئن ڪندي پي ۽ جو ڪريو ڪرم !

ڳوٺ بند - جهڙن پست ڪندا آهن . سمجه ته اندرا ڊاڻي ڏي نه پر پست آهي .

- گو بند - ڀڳوان کان تـو پـت پـڻي ورتو هو نه . هلي ڏس اسپتال ۾ ته تنهنجو امت ،
نشيلي ڊوائس جو مريض بڻجي پنهجي ڇا حالت بڻائي آهي . اسان جي
خاندان جو ڪهڙو نه نالو روشن ڪيو آهي .
- نارائڻ - بابا، مان پاٽ بيمار - ڇا ڪيان ؟
- گو بند - پت کي سنڀال پت، نه ته هڪ ڏينهن توکي به پڇتائيندي ائين ئي ڇو ٿو
پوندو ته هڙي ناخلف پت کان سگهر ڏيئي ڀلي . Cut

Scene No. 11

نارائڻ جو گهر

[امت ٽئڪسي مان لهي، سگريٽ غصي ۾ ڦٽو ڪري، پير سان سگريٽ
ڪڇي، گهر اندر داخل ٿئي ٿو .]

- نارائڻ - ڪير امت ! هليو وڃ . مان تنهنجي شڪل به نٿو ڏسڻ چاهيان .
- امت - ٻنڌ، مون کي به، توهان کي پنهجي شڪل ڏيکارڻ جو شوق نه آهي .
Excuse me اڄ مان هتي، توهان سان فيصلو ڪرڻ آيو آهيان .
- نارائڻ - ڪهڙو فيصلو ؟
- امت - ملڪيت جو فيصلو - مون کي تنهنجو حصو گهر جي .
- نارائڻ - بيشرم ! زلڏي ۾ تو ڪمايو ڇا آهي ؟ جو حصو گهر ٿا آيو آهين تنهنجو
ڪو به حق ملڪيت تي نه هو ۽ نه آهي .
- امت - ڀاڄو ٿا ٻنڌ ته هي گهر، فڪٽري ۽ جائداد صرف تو هائنجي ملڪيت نه
آهي، مان به 30% پار ٿڌر آهيان .
- نارائڻ - (چلائيندي) نالائق (کنگهه) ناخلف (کنگهه) بيشرم ، بي حيات (کنگهه) .
- گو بند - پت ۽ تون تون آرام ڪر مان گو امت سان فيصلو ڪيان ها،
ته، توکي ملڪيت گهر جي يا پي ؟
- امت - ملڪيت !
- گو بند - ٺيڪ آهي، ته تو کي ملڪيت ملندي پر ان بعد، تنهنجو اسان ۽ هن گهر سان
ڪو سڻجندڙ نه رهندو .

- اندرا - ٻيو امت ۽ هيءَ دستو به نٿو سڃاڻين؟
- امت - آخر، تون چوڻ جا ئي چاهين؟
- اندرا - چوڻ لاءِ ٻيو ڀڃڪڙي چاهيان ته دوز تون هن ٻهاڙ تي، ٻيو ايلڊر آهين؟
- امت - مطلب، جاسوسيءَ ڏيندي توکي سڀ خبر آهي ته پوءِ ڇڏين ٻيو ئي؟
- اندرا - خبر اٿم. پر مان تنهنجي زباني ٻڌي پڪ ڪرڻ ئي چاهيان.
- امت - ته اٿم، مٿي ٻهاڙي تي ٿي شڪر ڀڳوان جو ڀڄاڻين مقرر آهي.
- اندرا - ڄاڻ اٿم ۽ اها به ڄاڻ اٿم ته تون هر روز ۽ ملحد هر درشن ڪرڻ لاءِ نه، پر پرسان وٺڻ لاءِ ويندو آهين ۽ پرسان جي نالي مر ڇڪا پيو ئي توکي ٻوڃاري ڏيندو آهي ان هر ڇا هوندو آهي، سا به چڱي طرح ڄاڻ اٿم.
- امت - ڏيندي
- اندرا - امت، اهو نه وسار ته ڊرگس جا عادت، لشهري دوائن جا غلام بڻجي، سڄي عمر پنهنجن ئي ڪاهن تي پلهندو لاش ڪٽي، ڇٽرا هوندي نه ملن ڪان ردتو زندگي گذاريوندا آهن.
- امت - شت آهي، مائينڊ يوئر اون بزنس. [Shut up Mind your own Bussines]
- (ڪڏهن، اندرا ته امت جا ڪاوڙ!) Cut

Scene No 10 - [نارائڻ جو گهر]

- نارائڻ جو ڪمره . نارائڻ بستري تي لهيل آهي، بيمار آهي .
- گو بلڊ - نارائڻ!
- نارائڻ - [اکيون کولي بلڊي] مانا، توهان؟ توهان مان ڇڏي ڇو هون ٿي آيا؟
- گو بلڊ - سمجهه ۾ نٿو اچي توکي ٻڌايان يا نه .
- نارائڻ - (اڳي وهڻ جي ڪوشش ڪندي) ڇا، مانا سڀ ڪهه ته آهي نه؟
- گو بلڊ - امت، هاسپيٽل ۾ آهي پٽ .
- نارائڻ - [ڪنگهڙي] هفتي کان گهر مان غائب هو . آثار نه لڳا ٿي ته ڪام ڪري خبر ملندي . اڪهلي ويڃاري اندرا ڪاليج وڃي . آفيس سلياڻي گهر ڏسي ۽ هيءَ صاحبزادو اولاد دوستن سان

- نارائڻ - بابا: توهان جي لڏ ۽ پيار ٿي ته اندرا جو من وڌايو آهي. وقت ڏاڍو خراب آهي. اهو منهنجو آخرين فيصلو آهي ته اندرا ڪاليج نه ويندي.
- اندرا - بابا! [اکين ۾ آنسو]
- ڪو بند - روڻ نه ڏي، روڻ نه. تون ڪاليج ضرور ويندين.
- نارائڻ - اهو ناممڪن آهي بابا.
- ڪو بند - مان تنهنجو پيءُ آهيان پٽ، مونکي ناممڪن ڪي به ممڪن بڻائڻ ايندو آهي.
- نارائڻ - اهو نه وساريو بابا، ته آخر مان به توهانجو پٽ آهيان؟ ضد ته ضد. مان به ڏسندس ته اندرا ڊاٽي ڪيئن ٿي ڪاليج وڃي.
- ڪو بند - ته ٻڌ پٽ، جهيٽائين مون اکين سان اندرا ڊاٽي ڪي ڪاليج مان پڙهي، ڪهر ايندو نه ڏٺو آهي. تيستائين مان نه ڪنهن سان ڳالهائيندس ۽ نه ئي ان ۽ جل ورتائيندس. [بابا جو ڪلوز - جو ڏسندي ڏسندي آئوٽ آف فوڪس ٿي، وري فوڪس ۾ اچي ٿو - پريان ڪئميرا ڪنهن شخص جيان هلندي. بابا جي ويجهو ۽ ويجهو ٿيندي ٿي وڃي]
- اندرا - (هٿ ۾ ڪتاب) بابا، مان ڪاليج مان ٿي آيس.
- نارائڻ - بابا، توهان ڪٿو، مون هارايو.
- اندرا - مان بابا لاءِ ڪير ڪٿي ٿي اچان.
- نارائڻ - هاڻ ته مون ورت آوڙيو. ٻن ڏينهن کان پٿر جي مورت بڻجي هڪ هنڌ ويٺا آهيون. هلو هلي پنهنجي ڪمري ۾ آرام ڪريو.
- اندرا - بابا، ڪير.
- بابا - [اکين ۾ ڳوڙها روڪڻ جي ڪوشش ڪندي] شڪر ٿئي مالڪ.
- [ڪلوز جهو ليلعل جو]

- Scene No. 9

ڪار مٿي پهاڙي طرف ويندي نظر ٿئي اچي. ڪار ۾ اندرا ڊاٽي جا ٻه ڍانڍو ٿي ڪري ۽ امت ڏسجن ٿا.

امت - ديدني. مونکي ڪٿي ٿي وٺي هليين؟

Scene No. 8

سٺيڪ ڳو ٻڌڻام جو نئون شاعر ڪاري گهر -

نارائٺ بيمار آهي - گو بلند هلمڪي دوا پياري رهيو آهي. ديوار تي لڪشيءَ
۽ گومي جا نوٽا ۽ انهن تي هار چڙهيل ڏسجن ٿا.

اندرودا - (داخل لهندی) بابا، مان پاس ٹیس۔

نارنگی - ۴ اوت

الهدايا - امت فیل گھو نہ کد نہ لہی، جو نہ مان کامرس کے ایجنٹ ہوں، ان کے پیش واپس،

سارا ئىنى - نىمە ، اندرا داڭلىق تون كالىچ نە پۇرھىدىن .

الحدود - جو لکھنؤ .

نارائٹ ۔ کہ ایچ ملٹ جو کہ دین جی پڑھت لائق نہ دھیا آهن ۔ عاٹ کے ایچن ،
نیشن پرید، گڈا گڑدی، عشق بازی، ۽ دنگس کانسواہ ہو، آئی چا ؟

اندر ا - ٻڌي وڃڻ جي ڏپ ڪانه ٿرڻ ٿي نه سگھڻ عقلمندي ته نه آهي ٻڌي. مان هاڻ ٻار ته نه آهيان. ڀلڻو ڀلو ۽ ڀلڻجي حفاظت مان ٻاڻ ڪري سگهان ٿي.

گو بلند - نارائڻ، سچ، انصاف، امت جي پاس ٿئي ها ته ڇا تون امت کي به ڪا بهج نه هو ڪلهن ها ؟

نارائٹ - امت کسی تہ مان ضرور کاالہج مہو کاہندس . عہدگی ٹیکٹر ی سنہالٹی
آہی !ندرا کی تہ شادی کڑی ساہری و چٹو آہی .

آلدر! - پر وقت پيئي نه ايندو آهي، ڏنڊ. بامه لڳي اُن وقت پاڻي ڦه ڏوڙ، ڪو ٺٺ
معيني بامه ڇو پک بڻجند، نه ڏسند، مان ڪو ٺٺو ٺٺو ٺٺو، ٺٺو ٺٺو ٺٺو
ضرور ٿيندس.

نارائٹ - اہ بیت، وڈن مان خد نہ کہو آہی، کاش اح لکشمی زلدہ ہئی ہا۔
 اح کلہ مہاجی صحت بہ لک لہی (ہی)، تو کی شہن کاپی چاڑھی
 ئی مان موکش پائندس۔

گوبلد - نازاڻڻ، وهندڙ پاڻي کي زبردستي ڊوڪٽ مان نقصان نسي لڳندو آهي. جيستائين اڻڌار ٿي ڪو لائق ڪوڙ ۱ ڊر ملي. تيستائين ڇو نه اڻڌار ڪا لهيج پڙهي،

مهراج

- خبر پل ڪي نئين اورد سامان سو سال ڪا - جڳهڙو ختم ۽ نو، تو هانجي
بيبي اندرا راڻي جي جنم پتري تيار آهي، بس.

نارائڻ

- مهراج اجايو تڪليف ڪيو. هاڻ ٺاهي ائيني ته ٻڌاء.

مهراج

- بچمان نه بچ ته سٺو. جنم پتري ٺاهي، مان خود ڀڄتاڻان ٿو. ڇو ڪري جا
گره، توهان سڀني تي ڏاڍا پاڙي آهن. هن جا گره هن گهر ۽ گهر وارن
ڪي، زلزلي جيان ڌوڏي، پاڙون پئي، زمين دست ڪري ڇڏيندا.....
بچمان گرهن جي شانتيءَ لاءِ جلدي برهمڻ ٻوڇ ۽ يگ ڪرائي ته شايد
ڇڪارو مليندي

نارائڻ

- ها، ها، مهراج.

گو بند

- هڪ ملت تهون مهراج آهين. ڪو ڀڳوان ته نه آهين؟ جنم پتري ٺاهڻ
مون ڪي به ايندي آهي مهراج. هيءُ وڌ ۽ ڇڱيءَ طرح چڱو لاهي ڏس.
تڏهينجي جنم پتري غلط آهي. ”اندرا راڻي، اسان جي خاندان ڪي تمام وڏي
مصيبت مان نه صرف بچائيندي. پر اسان جي خاندان جو نالو به روشن
ڪندي.“ Cul

سین امیر ۷ - گو بندرام جو گهر.

ڇهن مهينن کانپوءِ

لڪشمي هڪ ٻار ڪي ڪير پياري دهـي آهي. ٻڌو ٻار زمين تي لارڻ جيان
روئي رهيو آهي. ٻڌي گو مي، پاڇون ديني وڌي - ٻار جي روئڻ جا آواز
وڌندا ٿا وڃن.

گو مي - ڪنوار..... ڪنوار. ويچارو امت ٿو روئي، ڪير پيئاريس نه

لڪشمي - اءِ، امت نه اندرا ٿي روئي.

گو مي - اندرا ٿي روئي ته پوءِ ٺيڪ آ..... زال ذات جي نصيب ۾ ته سڄي عمر روئڻي

لڪيل آهي. روئڻ جي عادت هوندس ته ڪم ايندس.

[ٻار جو روئڻ - مون ناچ ۾ لڌي مان وڏو ٿيڻ ۽ زندگيءَ جي جدا جدا

موزن ۽ موقعن تي ڏيئي ۽ پٽ جي پاڻا ۾ پاسخاطري ۽ فرق تي زور]

گو مي - اسان، ڏيئڻ جي جڏهن حتم پتري لاءِ لاءِ ٿي نه آهيون ته پوءِ شهر ۾ ڇو
 ٻوليورو ڏيون ته اسان کي ڏي به ڄاڻي آهي. ونو مهراج ڪهر - مڙو ۽ مٺاڻي.
 گو بند - نارائڻ ماءُ ۽ سمجهو اسان کي بدليل وقت سان قدم ملائي ملڪ جي ڪوشش
 ڪرڻ گهرجي. نه ته وقت ڪنهن لاءِ نه رکندو. اڳتي ۽ اڳتي وڌندو ٿي
 ويندو ۽ وقت سان قدم ملائي نه هلندو انسان ٿي پئتي رهجي ويندو
 آهي سڃاڻن ماڻهن کي ڏي ۽ پت وڃ ۾ نرسق نه رکڻ گهرجي. مان ڳو
 پڇان پت جي حتم پتري لاءِ جي ڏي ۽ جي ڇو نه؟

لکشمي - بابا، مون ئي هنن کي ڏي ۽ جي حتم پتري لاءِ کان منع ڪئي آهي
 گو بند - ڪلوار تو منع ڪئي!! تو؟ ڇا ٻيو تهنجي خون مان ڄاڻو آهي ۽ بيدي
 تهنجي پاڻي ۽ مان جنم ورتو آهي؟ ٻانو ساڻهن سچ ڇو نندو هو ته پت
 ”استري ذاتي جي وڏي ۾ وڏي دشمن آهي خود استري. مهراج هاڻ
 ڇو هاڻ، بيديءَ جي حتم پتري لاءِ هو. هيءُ وڏو باريخ ۽ ٿاڻم.
 [ڪي ڏيس او.]

گو مي - [ڪهل ڪاهڻ و لڏي] نه. بيديءَ جي حتم پتري نه لهندي.
 نارائڻ - بابا، توهان سمجهو ڇو نه اها ڏي ۽ جي حتم پتري لاءِ کان نصان ٿي
 نصان آهي.

لکشمي - بابا، هن جنم ڄمڻ لاءِ ڇو لا توهان اهايو پاڻ ڇڏيو!!
 مهراج - ها جن ڇو ڀار آهي، جي آهي ئي لڳا ڄاهون ته توهان چپ چاپ ويهي
 ونو مڙو و کاڌو.

گو بند - نه، ٿلهه ڪوٽ واري کان، ڪلهه سهڻ وارو ۾ وڌيڪ ڪناهه کار آهي.
 نارائڻ، ڪلوار، هاڻ ۾ جي توهان کي ۽ بيدي بوجھ لڳندي هئي
 نه لکشمي. منهنجو پلاند خالي آهي. اڄ پنهجي پيءُ سمان سوري کي،
 پنهجي جنم ڄمڻ ڏي ۽ جي ڇي بيڪ ڏيئي ڇڏڻ مان تو کي وڃن ٿو
 ڏيان ته مان پڪ پاڻي ۾ پوءِ پيئندس، پهرين بيديءَ کي ڪهر پيئاريئس.

نارائڻ - بابا، توهان ڏاڍا جذباتي آهيو. پنهجي عمر ته ڏسو، ها هن عمر ۾
 توهان بيبيءَ کي پاليندا؟ يا وڏي آهي هو توهان کي پاليندي؟

ملڪ اسان باقي ڏينهن ||

- نارائڻڪ - [داخل ٿيلدي، ڏسي] لڪشمي، مهراج لاءِ، ميرو منائي. جل ٻان جو تـ.
پر ٻڌڻ ڪو.
- ڪو بهي - لڪشمي، تون ويهه. مان ٿي ڪٿي اچان .
- ڪو ٻڌند - سچ چيو اٿن مهراج ته ٻڌو ڪو به وڃي ته لڪ لهي .
- نارائڻڪ - اچو، وهو ... ها ته مهراج جنم پٿري ڪٿي آيا آهيو؟
- مهراج - ها، [جنم پٿري ڏسندي] بچمان، ڏاڍو لصيب وارو آهي. توهان جو پٽ.
(ٻار جو روئڻڪ)
- نارائڻڪ - بک لڳي هونديس. اندر وڃي کير پيئاريس. (لڪشميءَ جو وڃڻڪ)
- مهراج - نارائڻداس. راج يوگ اٿس، ڪڪ ڇڏي ٻيٽو نه ڪندو ته به راج ڪندو راج،
ها. ملڪي ته ڪنهن مئسٽر پئسٽر جي گهر جنم وٺڻ ڪهندو هو ڏسو توهان جي
پٽ جا ڪر نه. هڪ ڏينهن توهان کي پيشم پتاهه وانگر امر ٻڌائيندا.
- ڪو ٻڌند - مثال ته سڌو ڏي مهراج. ويچارو پيشم پتاهه انت ويلي جيڪي ڪشت
ڏٺا سائين دشمن کي به نه ڏيکاري. سچ چيو اٿن نيم حڪيم، خطري جان،
نيم ملاح خطري ايمان .
- مهراج - سيٺ صاحب. نڙي ٿي سڪي ويئي. هن سڪي ويئي منائي ۽ کير جو
پيا ٿيو؟
- ڪو ٻڌند - کير به اچي ٿو مهراج کير گرم ڪري، اُن ۾ پستا - بادام
مهراج - (خوش ٿي) پستا، بادام .
- ڪو ٻڌند - ڪئسرس، ڪسٽوري ۽ هيڊ وغيره ملائڻ ۾ وقت ته لڳندو ئي .
- مهراج - نارائڻداس. توهانجو پٽ سچو مقدور جو سڪندر اٿڻ مقدور جو سڪندر .
وڏو جنم پٿري ڏيو ڏکڻا .
- ڪو ٻڌند - مهراج جيستائين کير اچي، تيستائين توهان اسانجي پٿري جي جنم پٿري
بابايت ٻڌايو .
- مهراج - پٿري!؟ ... نارائڻداس ته چيو پٽ ڄائو آهي ۽ توهان ٿا پٿري جي جنم
پٿري لا ۽ ٻڌيو؟
- ڪو ٻڌند - ڇو پٽ نارائڻڪ، تو مهراج کي ٻڌايو ئي نه آهي ڇا ته تو کي ڏي ۽ به ڄاڻي آهي.

گو بلند - پتون جو، هي سڀ لوڪ وٽ .

گو هي - هيءَ وٽ سڀ ڀڃا. پست ڄمڻ جي خوشخبري لاءِ خبر چڻي. مٺي، هاڻ پست جو مڙو نه ڏيکار .

سڀن نمبر - ۵ - اسپتال

لکشمي پلنگ تي لٽيل آهي. هنن جي ساڄي ۽ کاٻي پاسي هڪ هڪ ٻار آهي. [گو بلند، نارائڻ ۽ گو مٺي، پلنگ وٽ اچن ٿا. لکشمي هنن کي ڏسي مسڪرائڻ جي ڪوشش ٿي ڪري

گو بلند - نارائڻ پست، هاڻي اهو نه و سارچ ته ”هم ڏو اوڙد هماري ڏو.“

سڀن نمبر - ۶

گو بلند رام جو گهر - دروازو جي گهٽيءَ.

گو بلند رام - [دروازو کولي - ڏسي] اچ، مهاراج اچ .

مهراج - ڪيئن سائين، ڇاڪ چڪا ٿا، خوش راضي، پرشن، ٻوڙ ٻڙا، گانيون، مڃيون، مڙيون، مڙيا، ٻڪريون، ٻڪرل مٺ مائٽ، اوڙي پاڙي وارا، اوڪر ڇاڪر خوش راضي پرشن، سائين سدا سلامت رهو، کائو پئو سڏين جو نالو روشن ڪيو. مهراج مون لاءِ مڪمل مڙ جو مٺي ۽ جي آشير واد سان. - هيءَ سڀ ڪنهن سڏي نائڪ مان ياد ڪري آه-و آهين ڇا؟ زوراور ڏاڍيون مڃيون سڏي ڇڏي آيسين. هتي لڄ ڪره، ڪيهر مڪڻ کائڻ ته ڇڏي. درشن ڪرڻ لاءِ، گو مٺي.

مهراج - (نڦي ڪندي) سائين چئو ته سوڙهان آنا سڄي لا پير پڇڻ م ڪهڙو مدرج آ. منهنجو ته ڌرم ئي آهي بچيمان تي ديا درشتي وڃهڻ .

گو بلند - مهراج، سڄي شهر کي خبر آ ته، مهراج مون لاءِ مڪڻ مٺي ۽ مڙ جو مٺي ڪي مالڪ ڏئي ئي هڪ اک آهي. سم درشتي سان ڏسڻ لاءِ .

مهراج - بهڪار ڳالهيون ڇڏي مطلب جي ڳالهه ڪيو. مطلب جي .

گو بلند - ته ٻڌ، اڄ سالن کانپوءِ اسان جي گهر تي تلهنجي نظر ڪهڻن پئي؟

مهراج - (ڪلندي) روز ساڄي پاسي کان گهر ويٺو هوس انڪري توهان جو گهر نظر ئي نه ايندو هو اڄ ساڄي پاسي چٽو ڪٽو بيٺو هو انڪري کاٻي پاسي تيس ته توهان جي گهر تي نظر پئي سو، اڄي وڃايم توهان جي گهٽيءَ. سٺ نارائڻداس آهي گهر م ؟

- نرس - (داخل ٿيڻدي) مسٽر نارائڻ داس، دڪ سان چو ٿو ٿو پوي ته
- نارائڻ - بابا ! (روئ ٿو)
- گوبند - اُتارو نه ٿي پٽ، تو جهڙن اڌڪل انسانن جا فيصلا اُهو ۽ غلط ٿي سگهن ٿا پر منهنجي مهربان سائينءَ جا نه، جهڙوڪ تي ڀروسو رک، هو مهربان آهي.
- نارائڻ - امان، لڪشمي ويئي هلي.
- نرس - لڪشمي ويئي هلي!!؟ توهان چئو ڇا پيار، لڪشمي ويئي ار پر آئي آهي. ڏيئي ڄاڻي آهي.
- گوبند - ۽ منهنجي نونهن؟
- نرس - ٻار ۽ ماءُ ٻئي بلڪل ٺيڪ آهن.
- نارائڻ - پيار، اسان جي لڪشمي بلڪل ٺيڪ آهي.
- گومي - (دڪ پر) لڪشمي کي ڏيئي ڄاڻي آهي. ڏيئي.
- گوبند - ڏسجانءِ نارائڻ ماءُ هيءَ نياڻي، راڻي بڻجندڙي راڻي. راج ڪندي ۽ اسان جي خاندان جو نالو روشن ڪندي. وٺ، نرس هي سڙ روپو خرچي، لڪشميءَ کي لڪشمي ڄاڻي آهي نه.
- نرس - توهان چاهيو ته، ٻار جو مونهن ڏسي سگهو ٿا.
- گوبند - سچ، هلو [گومي نارائڻ ۽ گوبند دروازي طرف وڌن آيا ته اڇانڪ، لڪشمي جي دل ڌڙيلڌڙ چيڻ پڙي. فريز ٿين ٿا.] :- Musice
- [نرس ڊوڙ ندي اندر وڃي ٿي. گوبند گوميءَ کي، گومي پٽ کي چلتا چنڪ نظرن سان ڏسن ٿا] (اوائن، اوائن جا آواز)
- گوبند - زباني اسپتال ۾، انڪري مان اچڻ پسند نه ڪندو آهيان.
- نرس - (داخل ٿي) واڌايون. ڪاڪا لڪ لڪ واڌايون. پٽ به ڄائو آهي (نارائڻ کي) توهان ڏاڍا (ڪي آهيو جو هڪ ئي وقت ڏيئي ۽ پٽ ٻئي ڄاوا آيو.
- گوبند - وٺ پڊيچ ڀيا. پٽ ڄمڻ جي خرچي.
- گومي - توهان به ظلم ٿا ڪيو، ڏيئي ڄمڻ جي خرچي هڪ سو ڀيا ۽ پٽ ڄمڻ جي پڊيچ ڀيا. مونکي پنهنجو اهو پٽون

سر ٻهي صلح ڪرايو نه ته نو ٻنهن ته ويئي ٿي. آپريشن ڪرائڻ - لڪشمي جي ڪرائي ها آپريشن ته. ڇا ڄمي ها، تنهنجي نقد نارائڻ ڪي؟

گو مي - اهو وڪيلن وانگر، لڳاتار ڳالهائڻ بند ڪري. جيڪو وانگر ٻن لفظن ۾ ٻڌايو ته پٽ ڄمندو يا ڏي؟

گو بند - ته پهرين تون ٻڌاء، توکي ڇا ٿي ڇا ٿي؟ اکر يا پوري؟

گو مي - جواري آهيو ڇا!؟ ننڍي پٽ جون گڏيون عادتون اچا نه ڇڏيون اٿو [ويچارڻ ڏيندي] اکر يا پوري؟

گو بند - ڇڙي، تنهنجي يا منهنجي فملي سان ڇا ٿيو آهي؟ ڏي. پنهنجو چاندي جو ڀيرو ته ڪرايون فيصلو قدرت کان، ڇڻ - اکر يا پوري - اکر آيو ته پٽ ۽ پوري نڪتي ته ڏي؟

گو مي - وٺو ڀيرو - اکر. [ڀيرو هوا ۾ ڦٽو ڪرڻ ۽ جهٽي ڳوٺ بند ڪرڻ هٿائڻ]
ڀڙ ڙي - Close

گو بند - (ڳائيندي) هڪ چانديءَ جو ڀيرو. [ڀيرو هوا ۾ ڦٽو ڪري، جهٽي ڏسي، خوشيءَ ۾ جلبي نچندي] - ڀوڙي. - ڀوڙي نڪتي. - ڀوڙي - منجي ڏي ۽ ڄمندي ڏي. ڳوٺ مي Close اڙي ائين ٻار وٺو مون ٺاهي ڇو ويٺي آهيون؟ ڀوڙي نڪتي آهي جلدي وات منو ڪراء. ڀاڙي ۾ لڏون ورهائ لڏون - Cut & Mix With [لڪشميءَ جي چيخ ۽ سون جا آواز.]

سمن نمبر - ۴

مئٽر نٿي - هاسپيٽل.

[لڪشميءَ جي سون ۽ چيخ جا آواز]

نارائڻ، گو مي ۽ گو بندرام - دروازي ٻاهران نظر ٿا اچن. گو مي ۽ نارائڻ ٻي چئن ۽ پريشان ڏسجن ٿا. گو بندرام (Jokes) جو ڪتاب پڙهندو، مشڪرائيندو ٿو ڏسجي.

گو بند - نارائڻ ماڻو. اڃان به شرط لڳائين ٿي. لڪشمي ڄمندي لڪشمي. نارائڻ نصيب وارو آهيون لڪشمي ٿي اچي ٿي. لڪشمي.

ٽٽو - سائينجن، هاڻ تہ خوش .

گو بندرام - ٽٽو، منهنجا گهوڙا کلهڙي دو ڪڇو سان تہ ڊڪوڪ وارا نہ آهن. هيءُ تہ منهنجو آواز ٻڌي، گهر سڃاڻي ڊڪوڪا. تون پل بيوقوف هجيئن. منهنجا گهوڙا سڃاڻا آهن.

ٽٽو - سائين چون نہ، جو، آخر گڏهه، معافي، گهوڙا ڪلهڙا آهن.
[گو بندرام - ٻار جيان آهڪ ڏيئي، آهڪي ڪئي گهر ۾ داخل ٿي ٿو.]

سٺن نمبر - ۳

گو بندرام جو گهر.

گو بندرام - (داخل ٿيندي) ... نارائڻ ماءُ او نارائڻ ماءُ .

ٻڌي - اجايو ڏٺيون جو پيا ڪيو . توهان جي پٺيان ئي تہ ٻيلي آهيان

گو بندرام - ڏٺيون نہ، ڪندس تہ اوڙي، پاڙي ڪي خبر ڪهڻن ٻو لڏي تہ، سوڌ
گو بندرام اڄ گهر وارن لاءِ چار ميل پنڊ ڪري . اس ۾ ٽيٽ ساڙيندو، پگهر
۾ سٺان ڪندو . پاهيون و لي آيو آهي. نارائڻ ماءُ، جلدي پاڻي ڏ ڪ ڏي
تہ سڪل گڏو آڏو ڪريان ها. جي پاڻي نہ هجي تہ گهر هلندو
ٻڌ، لاهو گهر نہ ڪڍي اچجانءِ. چڪو لاءِ سگو هورو ۽ منائي نہ اچجانءِ .. سر آي
ٻاٻو سائين، سچ ئي چون ڏو هونہ گومي - پٽ اس مان اچي يڪڊ،
پاڻي نہ پئجي، گهر هلي.

گو بند - اهو نہ سڃاڻي چيو تہ ”ننڍي نہ مري ماءُ، وڏي نہ مري زال.“

[لڪمي جي سون جا آواز جهٽ - Close،] [ڪلوز اپ،]

لڪمي ڏٺو روي پهنس ڪارڻ، ڪنڇي ڪڙڪي، چيهي، ڇاڻي ٿي.

نو بند - لڳي ٿو تہ، اڄ لڪمي، ضرور ماءُ بچندي.

گو بي - نارائڻ پيءُ. توهان جي دل ڇا ٿي ٿو، نارائڻ کي پٽ ڄمندو
- پيا ڏي؟

[لڪميءَ جا سوڌ]

نو بند - سوڌ ٿي کڻي ويڇاري ڪلواڊ ۽ ڄمندو نهنجي نارائڻ کي! نارائڻ
ماءُ، هيءُ تہ اُن ڏينهن، مون ۽ تو نارائڻ ۽ لڪمي جي جڳڙي ۾ وقت

نارائڻ - لڪشمي، تو مون کان ڪونه پڇيو ته، مون کي ڇا

لڪشمي - بابا، ڇو نٿا نه آهن، نه ماءُ کي پٽ ۽ پيءُ کي ڏي ۽ وٺندي آهي.

نارائڻ - پر، مون کي ڏي ۽ نه پٽ گهرجي پٽ.

لڪشمي - (ڇر چي مان) اڃا ! پتي ڏيو ۽ جي ڏي ۽ ڄاڻي ته ؟

نارائڻ - ته، مون کي سو چڻو پوندو ته تنهنجو ڇا ڪرڻ گهرجي.

[شيشي پڇڻ جو آواز].

اها روئڻ جو ناٽڪ بند ڪر ۽ مون کي ڪهي ته پٽ ڏي ۽ نه هلندي سمجهين.

لڪشمي - سمجهين! وا! توهان کي ڏي ۽ نه هلندي. پٽ هلندو! مان اتي پڇان

ته، جي توهان جهڙو ۽ پڙهيل، لکيل، ماڻهن انسان به ڏهين صديءَ جي

جاهلن جهڙيون تقاضا ڪري ته، ويڃاري زال ڇڏي ڪري؟ اهو نه

و ساريو ته جي مان ماءُ آهيان ته توهان به پيءُ آهيو. بار صرف مون

اڪيليءَ جو نه پر توهان جو به آهي ۽ ها، توهان جي اڃا به پنهنجي

ضد تي قائم هجو ته، ته، مان توهان تي هڪ مهر ٻائي ڪري ٿي

سگهان مان ٻار کي، هن دنيا ۾ اچڻ کان، ڇڪارو ڏياري ٿي

سگهان سڀان، آفيس وڃڻ کان پهرين، فيصلو ڪري ٻڌائجو ته مون کي

ڇا ڪرڻو آهي؟

نارائڻ - منهنجو فيصلو اڄ ئي بلڪ هاڻي ئي ٻڌي ڇڏ. پٽ جهي ته گهر واپس

اچجانءِ ۽ جي ڏي ۽ ڇڻيءَ ته پڪي هلي وڃجانءِ.

[ٻاهر ٻن گاڏين جو آهون سامهون آڪر - آواز]

ٻيون نمبر - ۲

وقت - ڏينهن

درشن - گهڻي

پريان، سنڌ جهڙي سينگاريل، سجايل، ٻن گهوڙن واڙي گهوڙي گاڏي. سنگيت

مٺي آواز ڪندي، ويجهو ايندي ٿي ڏسجي.

گو بلند رام - [ٻڌو سنڌي سڀيتا جو ڀرتيڪ] (ڪو چوان کي) روڪ، روڪ ڏسجانءِ.

هڪ قدم به جي تنهنجا گهوڙا گهر کان اڳتي ويا ته ٿاڻو، هن مهيني جي

پگهار نه ملند.

[گهوڙن جو گهر ٻاهران ڊڪڻ.]

اڪر - پوري

ليکڪ : مڊن هماڻي

سھن نمبر - 1

وڻت - رات چالڏنسي.

ڇڳهر - بھڊ روڙ.

[ٻنهيءَ جو آواز - ڏاڍل بھڊ تي زال مڙس، لڪشمي عمر ۲۵ سال ۽
نارائڻ عمر ۳۰ سال، ڪٻو تر ۽ ڪٻو تريءَ جيئن ڏسجن ٿا،]

لڪشمي - ڊارلنگ.

نارائڻ - ڇڱو، راڻي.

لڪشمي - توهان لاءِ ڇو شڪري آهي.

نارائڻ - [چرچي مان] ڪا لائري نڪتي آهي ڇا؟

لڪشمي - اڪتي ته نه آهي پر اڪرڻي شروع آهي.

نارائڻ - سون ته ڪا لائريءَ جي ٽڪيٽ خريد ٿي نه ڪئي آهي، نه لائري
اڪرندي ڪهن؟

لڪشمي - پتي ڏيو، هيءَ لائريءَ شاديءَ بعد، بلان خريد ڪرڻ جي ٿي اڪرڻ لاءِ آهي
[ستار جي جهلڪار]

نارائڻ - شاديءَ کانپوءِ ... لائري لڪشمي!

ڇا، تون مان اسان.

لڪشمي - ها، توهان ٻيا پئجيٽ وارا

نارائڻ - ۽ تون مڙس! ... لڪشمي توکي ڇا ڪهرجي، ڏي؟ يا ڀت؟

لڪشمي - اولاد ته شاديءَ روپي پوڄا جو پرشاد آهي.

مالڪ جيڪي به ڏنو اکهن تي، [ڪٻڙيال جي ٽڪ ٽڪ]

Specially Written for Girl Child Year

T. V. PLAY

خاص لڳائي سال لاءِ لکيل

ٽي. وي. ٽي.

اڪر - پڙي - AKHAR - BHOORI

[ٽي. وي. ناٽڪ]

ڪهاڻي، اسڪرين پلي ۽ ڊائلاگس

مدن جمائي

ڪلاڪار

پتلي	۱. اڪشمي
پتي	۲. نارائڻ
نارائڻ جي ماءُ	۳. گومي
نارائڻ جو پيءُ	۴. گوبند رام
نارائڻ جي ڌيءُ	۵. ڀنڊرا ڀائي
نارائڻ جو پٽ	۶. امت
	۷. مهراج
	۸. نرس
	۹. ڊاڪٽر
	۱۰. مهراج

خاص سوچا

[هن ٽي. وي. پلي، جا سڀ حق واسطا لپڪ وٽ محفوظ آهن، هيءَ ناٽڪ يا ان جو ڪوبه حصو، ريڊيو، ٽي. وي. فلم، ڪتاب وغيره پر ڪم آڻڻ کان پهرين، لپڪ کان لکيت پر اجازت وٺڻ بدران ضروري ۽ قانوني آهي.]

(مدن جمائي)

مير والي - ها ها ها... هيلئر پنهجا پار پچا ياد ييا ائيم؟ ازي بي ايمان، جڏهن غريبن جو رت چوس، هنن جي ٻارن پچن کي پڪ ۾ پاء ڪري رهيو هئڻ، تڏهن ڪٿي هئڻ؟ نه، نه، ڪلي آگس وڊي پلي آهي! ڪنڊي مچي سڄي تلا ڪي ڪنڊو ڪنڊي آهي! تو پنهجن پهرن تي پاڻ ڪهاڙي هلتي آهي. پنهجي ڪهڻي جو، نه ويح نه طهه!

و ڪيو - (مير والي جي پهرن تي ڪري، او چلڪارون ڏيئي) مون کي بچايو، مير والي صاحب، مون کي بچايو، قسم آ ڇو لوڪ ڪو مت جو، وڊي ڪڏهن به ڪلن ۾ ڪهر نه وڃهندس.

مير والي - ها ها ها... هيلئر جهولڪ ڪو مت پسان پيو اهيئي؟ جڏهن پنهجن جي اندران ست چڏاپاء، تڏهن ڪٿي هئڻ.

نہ، نہ، جو ڪڪ جو چورو، سو لڪ جو چورو!
چايا - (هڪ ٻڌي، ٻاڏايندي) هسان پنهجي ڪهڻي تي نهايت پشيمان آهيان!
پنهجي لڄ پت توهانجي هٿن ۾ آهي. ڪها ڪريو، مير والي صاحب، ڪها ڪريو! مون کي بچايو، نه ته... نه ته... مان ڪنهن کي ملهن ڏينمارڻ جي قابل نه رهندس.

[مير والي، شرم ڏانهن سوالن نڪلڻ سان نهاري پئي.]
مسٽر شرم، وات ٻو ڀڙ سي؟

شرم - مسٽر مير والي، توهان جهڪڏهن مس چايا کي بچائڻ چاهيو، نه هن جي لڄ ائيس کي گهٽ رکي، کيس سهت وارنگ ڏيئي، بي عزتيءَ کان بچائي سگهجي ٿو.

مير والي - ٿڌ، ڀري ٿڌ. مس چايا، اڳتي سڀالي قدم ڪڍ.

شرم - او. ڪي. مسٽر مير والي، وٺي آيس ڀوئر ٿيو.

پرائيڊ - (ويلدي ويندي) جي. ڪي. حا پت، ياد رک. جيل مان ڇوٽ ڪندو، توکي ڇو بچي ٿاس نه ڪندس، تيسائن سڳو ساهه به پئهندس.

مير والي - هل ڙي هل! قلندر پنهان ڪهڻي پها ڪتا ڀو نڪن!

(پرڏو ڪري ٿو)

مير وائي - (انسپيڪٽر شرماءَ کي) انسپيڪٽر، هن سهڻي ٽو هڻ ڏانهن نهاريو، ڏسندي ڏسندي اکين ۾ سر مٿي و پائي ويندو آهي، ڪرڪيٽ جي سچو عاشق آهي. صرف هڪ ڪوشش جو جواب ڏيندو آهي ۽ اٽلاءَ پنهنجي سڙ ڪرو ۽ جا گڏينج سڙ وٺندو آهي.

[انسپيڪٽر ورماءَ پاڳيا جي تلاشي ٿو وٺي ۽ صڪيڻ ليل پنهنجي نوٽ سڙ سڙ جا ڪڍي ۽ ميڙ تي ٿو رکي.]

مير وائي - (وڪڻي ڏانهن اشارو ڪري) ۽ هڻو ڏسو، ويچارو وڪيو پٽ سڪيو! پنهنجن ڀينرن ۾ وڪاڙو وڃي. ٻوڙي جو ڀارت بخوبي ادا ڪري ڄاڻي. ڪنن ۾ ڪپهه، وجهي، گهٽ ۾ گهٽ پنهنجي ڀيڻا ڇڏائيندو آهي، پنهنجي ڪرو ۽ جا گڏينج ۽ پوءِ اندر وڃي ڀرمت ڏيندو آهي. ها ها ها ها....

[انسپيڪٽر ورماءَ وڪڻي جي تلاشي وٺي صڪيڻ ليل پنهنجن ۽ ٻي جا نوٽ ڪڍي ميڙ تي ٿو رکي. وڪيو ڇپ ڪڍي، پنهنجا ڪن ٿو پڪڙي

مير وائي - (ٿلهي مان ٽيمپ ڊڪارڊ ڪڍي، انسپيڪٽر شرماءَ کي ڏيندي) مسٽر شرماءَ هنن اڀرائين جي اڀرائ ثابت ڪرڻ لاءِ هي ٽيمپ ڊڪارڊ توهان کي ڪافي مدد ڏيندو؟

شرماءَ - اٽڪلڪ يڙ ويري مڇي فار يوئر ڪائينڊ ڪو آبريشن، مسٽر جي. ڪي.

مير وائي - انسپيڪٽر، مون هن سفيد هائيءَ کي ڦاسائڻ لاءِ ڪافي ڀاڙ وٺيا آهن. ڪو ٽڙ ٽيل به نڪرندو يا ماڳهن آلو ڦٽو آرتي ٿي ويندو؟

شرماءَ - ڪڙ ٽيل نڪرندو، ضرور نڪرندو، ائين سمجهو ته هن اڀرائيءَ جو اڪرنگر ناس ٿيندو. هتان ويندي، هن جي گهر جي تلاشي وٺي. ان کانپوءِ هن جي بئڪ اڪائونٽ جي ڇاپ پڙتال ڪئي ويندي ۽ پوءِ هن تي قانوني ڪارروائي ڪبي. منهنجي خيال موجب هن اڀرائيءَ کي گهٽ ۾ گهٽ پنهنجي سال سخت پورهئي سان نالائي گهرجي روٽي نصيب ٿيندي ۽ ٻي ڀار ٽيمپل ائڪشن ۾ هن جي نوڪري پٽ ويندي.

پرائڊنٽ - (مير وائيءَ جي پهرن تي ڪري، ٻاڏائيندي) رحم ڪريو، جي. ڪي. صاحب، رحم ڪريو. مان تباهه ٿي ويندس، پر باد ٿي ويندس! منهنجا ٻار اچا رلي ويندا، بک ۾ پاهه ٿي ويندا. مون کي بچايو، جي. ڪي. صاحب مون کي قانون جي شڪنجهي مان بچايو،

شرما - (ٺهڪ ڏيندي) ها ها ها ها ڀوليس! اي مسٽر، آءٌ اٺم سي. بي. آءٌ. انسپيڪٽر شرما، مان توکي رشوت وٺڻ جي ڏوهه ۾ گرفتار ٿو ڪريان!

پراڻاڻاٽ - ليڪن ڪهڙو چوي ته مون رشوت ورتي آهي؟

مهرواڻي - ڪهڙو چوي؟ (وڏو ٺهڪ ڏيئي) ها ها ها ها مان ٿو چوان، مان تو مون کان پنهنجي هزار رشوت ورتي آهي. (انسپيڪٽر ڏانهن مخاطب ٿي، جوش ۾) انسپيڪٽر، هي آهو سفيد هائي آهي، جو سرڪار جي خرچ تي پنهنجي رهيو آهي ۽ موت ۾ ڦري پيو ۽ اڄوڃن جو دٻو چوسي، ڪنهن پيٽي ۾ ٽپي رهيو آهي ۽ سرڪار کي بدنام ڪري، سرڪار جي ڏانهن کي ڪو ڪلو بڻائي رهيو آهي. (مس ڇڏي ڏانهن اشارو ڪري) هن ڇوڀل ڇوڀي، نار ٿو ٿئي ڏانهن نهاريو. آئس ۾ عشق پڇاڻڻ ايلدي آهي ۽ سادي شده مردن جا ڪهر بهر ٻان ڪندي آهي. ۽ هي پراڻاڻاٽ، ڪهاڻ ڪهاڻ جو پاڻي بهيل پراڻاڻاٽ، مفت جا مال ڪٿي مٿل پراڻاڻاٽ، مڇو ۽ کي ماري مڇاڻيل پراڻاڻاٽ آئس ۾ هن سان عشق ڪندو آهي ۽ مڇو ۽ ماڻهن کي مڇو ۽ سڳو ڀاءُ ڏيئي. انڌ جي گهوڙي تي سوار ٿي، هڪ هڪ سڌو لاءِ پنهنجي هزار ڪروڙ جا ڪنهن هزار ۾ ڇڏائيندو آهي. ٿو هن جي نلاشي!

مسٽر ورماءَ پراڻاڻاٽ جي تلاشي ٿي وئي، ته هو جهٽڪو ڏيئي پاڻ ٿو ڇڏائي.

مهرواڻي - (ٺهڪ ڏيئي) ها ها ها ها .. دسي جل ڪئي، پر دل نه ڪيا ...

شرما - مسٽر پراڻاٽ، ڊزنت ٽيڪ لاڻ ڀڙو ٿيو هٽلڊس. پنهنجي ڀلائي چاهين، ته پنهنجي هزار ڪڍي ٻاهر ڪر!

پراڻاڻاٽ - (ڊڄندي، هٻڪندي) مون وٽ ڪي به ڊيٽا ڪو نهين.

مهرواڻي - انسپيڪٽر، پستول جي نوڪ تي تلاشي ٿي وئي، ته ڪهڙو ڪهڙو پاڻي ۽ حو پاڻي ظاهر ٿي ٿو وڃي.

(ورماءَ ڏک ٻڃا هڻي، زبردستي پراڻاڻاٽ جي تلاشي ٿي وئي ۽ صحيح ڪيل ٿو ٿي جي ٺهڪ ڪڍي مڇو تي ٿو وڃي.]

شرما - انسپيڪٽر ورماءَ هن اپڙي ڪي هٽڪڙيون لڳاءُ.

ورماءَ پراڻاڻاٽ کي هٽڪڙيون ٿو لڳائي [

پروائلاٽ

- اڙي ڪوڊنر! ڀلڻجڻي لاءِ پو ٿيا ڇانهه!

وڪيو

- (ٻاهر ويندي ڀڄڻجڻي ملهين) ڪهڙي نه ڪار ڏيئي ڇڏيائين! ڪوڊنر!
پنهو والي ڪسي ڪوڊنر بڻائي ڇڏيائين. هزارن ۾ ٿو حرامخوڙ رشوت کائڻي ۽
بهداري ٿو خسيس ڇانهه، سا به پو ٿيا! [وڪيو ڇانهه جو آڏو ڏيئي سٽول
تي اچي ٿو ويهي. ڪم پڙهيش ٿو ڪري ۽ اڳتي وڌڻ ٿو لڳي.]
- اي ڀائي، ايڏانهن ڪهڙانهن؟ اکين سڄو آهين ڇا؟

وڪيو

ڪم

وڪيو

پروائلاٽ

وڪيو

- جي، ڀلڻجڻو نالو ڪم آهي. مون کي فون ڪري گهرايو ويو آهي.
- ٿاڻ جو پت آهين نه! فون ڪري گهرايو ويو آهي. ٿوري ساهي پٽ.
- وڪيهه پت ڪيائ، اتي ڇا ٿي رهيو آهي؟
- ڪجهه نه سائين ۽ ڪجهه نه. (ڪم ڪري) وڃو سائين، وڃو جيءُ وڃو،
ننڍ وڃو سدا وڃو. (ڏانهلس هٿ وڌائيندي) هيئن هيئن هيئن
ترب ڪندا وڃو، پنج ڪندا وڃو.

[ڪم، وڪيهه ڪسي آڏو ٿو ڏيکاري هليو ٿو وڃي. وڪيو خالي هٿ
ڀڄڻجڻي نرڙ تي ٿو هڻي. ڪم پتا کي ڊپيا ڏيئي واپس ٿو وڃي.]

مهر وائي

پروائلاٽ

- (پروائلاٽ کي روپيا ڏيندي) پراڻ صاحب، هاڻي ته ڪم ٿي ويندو نه؟
- (ڊپيا کيسي ۾ وجهندي) جي. ڪي. صاحب، توهانجو ڪم هاڻي نه ٿيندو،
ته ٻيو ڪڏهن ٿيندو؟
- ايترو جلد ٿي ويندو؟

مهر وائي

پروائلاٽ

- اڙي مسٽر جي. ڪي، جنهن سند ۾ پئسن جا پڙ لڳندا آهن، اها سند
پڪيءَ وارا پر ڪري اڏامي ايندي آهي. (ڪاغذ اٿلائيندي) او او
هيءُ! ها، هيءُ آهي توهانجي سند. ڏٺو، ڪيئن نه پڪيءَ وارا پڙ ڪري
اڏامي آئي!

[مهر وائي، سند ورائي ڏسي، کيسي ۾ ٿو وجهي ۽ زور سان ٿي
دفعو تازيون ٿو وڄائي! سي. بي. آءِ. جا خانگي ويس ڌاري انسپيڪٽر
شرما ۽ وڊما ۽ ٻه چشم ديد گولاه طور آندل مانوارا نگر واسي پڙهيش ٿا ڪن.]

شرما

پروائلاٽ

- (پستول ڏيکاري) خبردار! ڪير به نه چري!
- بت بت هڙ آڙيؤ، مسٽر، مهر بائي ڪري هٿان هليا وڃو، نه ته
نه ته پولييس کي گهرائڻو پوندو.

پرائیڈات ۔ کہ یوں حد لاء انتظار کر تے ہوں گے ۔

میر داظمی - (غصہ ہڈ کنڈی) پیچ ہزار وڈی رقم آھی، مسٹر پراٹھ. یہ ہزار لہ کلن؟

پڑاوت - (پہنچ آؤریوں مائی) پہنچ کرو جا گنہج! ہکے نئون پتسو نہ گھت نہ ملندو۔

مہرواڻي - (اڄ وڃ ڪندي، سوچيندي) ليڪ آهي. مان رقم جو بندوبست ڪريان
لڳ، توهان منڊ تيار ڪريو. مان اوهان جو ڏين روز ڪريان؟

پراثرات - یس یس، ہاء آل مینس۔

مہرواظمی - انڈکس آلات .

پرواندات - موسٹ ویل کم -

[مهر وائي ھيڊ ڪلار ڪ جي ھيڙ تي دڪھل فون ۾ لھڙ ملڻي، ڪجهه ڳالھائي
ٿو، جو سمجه ۾ نٿو اچي.]

راجہش - (ہڑات و تہمتی) دال ہر کچھ کا نظر آ دھا ہٹ ، ہڑاٹ . من نامی گرامی نیٹا و تہمتی دال کا کہہ دے دی ! کچھ آئی ہر نہ اڑائی . لہلی کی دیلی نہ پڑ جائی .

پروانگت - او ٻنم ايت! دسڪ نامت گهن نامت. اڙي اڙي ڀر جي ڀڙو و جهن، ڀڙو ڀڙو سي
گهن ڊهن! لڳن وڃهن، توکي ڀت ڪڙو ڀڙو ڀڙو؟ نڌو اٺ، ته هن
جي ڏي ڏي سان مشق اڙي رهيو آهين.

راجيش ~ ها دوست، لکن جي آسامي آهي! سو ئي ڏوڪي ۾ ايندي، ته ڳوڙ ڪي بهشت بڻائيندي.

پرائنڊ - او يو لالچي، هڪ ئي اُڏام سان آسمان تي پهچڻ او چاهين .

[مهرباني ٿيون ڪري، ڪرسيءَ تي اچي اُو وهي، ڊاڪٽر ڪلها لوڏيندو
 پنهنجي ڪرسيءَ تي وڃي اُو وهي.]

میدروائی - مسٹر پراٹھ، ماء سن از کمنگ، کم.

پر اثنائے - وکھا، اوکھئی جا پت، وکھا۔

وڪيو - (ٻوڙي اچي) وڪيو پٽ سڪيو حنڀر آئي، ڇڏاڻ.

پراڻا لک - اُورِي وقت ۾ مستر جي. ڪي. جو پٽ ڪمل اڇو آهي. هن کي پڪڊم

مون وقت موڪليج. تيسين سيني لاء پيشل چانه، جو لک دست ڪر.

وڪيو - مون ۽ ساڻهن؟

پراڻلڻاٽ - (اُٺي بيٺي . جوش ۾) توهان دعويٰ سگهو ٿا. جيڪا ڪاهڻي هجي، س
ڪاهڻي سگهو ٿا. دعويٰ نڪري وڃي هٿان. اندر وائيز، آءٌ ول ڪال
دي پوئيس!

ميرواڻي - (ميڙ تي هڪون هڻي) ٻيليز پراڻلڻاٽ، اُٺ! جئن بم ٿي سگهو، ملهائجو
ڪم ڪريو.

چنڊيرواڻي - (پرويش ڪندي) پراڻ ڀاڻي، ڇو اچي هن غريب جي پويان پيو آهين؟
اڃا هيٺ ڪليڪٽر فون ڪيو، ته مسٽر جي. ڪي. جو ڪم اڃ جو اڃ
ٿيڪ ٿيڻ لڳو.

پراڻلڻاٽ - سر مان ته هن جو ڪم ڪرڻ لاءِ هر دم تيار آهيان، ليڪن هي ته مرڻو
قانوني ٻولي ٻولي رهيو آهي! ڪورٽ ۾ گهٽ ڇي ٿو ڪي ڏيئي
رهيو آهي؟

چنڊيرواڻي - مسٽر جي. ڪي. توهان چلتا نه ڪريو. توهان جو ڪم اڃ جو اڃ ٿي
ويٺو. ليڪن مٿڙا گهر، ته گهرانءِ! اوڪي؟ [چنڊيرواڻي نڪري ٿو وڃي.]
پراڻلڻاٽ - ميرواڻي صاحب، ڪليڪٽر پليڪٽر مان ڪجهه نه ورتو. جئن مان
چاهيندس، تيئن ئي ٿيندو. توهان جڳهين جا ماڻڪ آهيو، ته مان سندن
جو خالق آهيان. عقلمندان را اشارا ڪافي است.

ميرواڻي - پراڻ صاحب، صاف صاف ٻڌايو، توهان نيٺ ڇا ٿا چاهيو؟

پراڻلڻاٽ - مان رک رک يا لڪ لڪاءِ مان ڪين چاٿان. توهان کي انڊيشل لئڊ مان
پنجاهه هزار فائڊو پونڊو. ان خوشي ۾ توهان کي گهٽ ۾ گهٽ پنجن
هزارن جو بلو ڪرڻو پوندو.

ميرواڻي - او ماءُ گاڏ! پراڻ صاحب، مان قبول ٿو ڪريان، ته اڄڪلهه ڪير جو ڌوٽل
ڪوئي به ڪونهي، ليڪن وٺڻ به اٽسي ۾ لوڻ مٿل گهرجي. اوهان ته
واڳڙ وارو واس ڦاڙهي ويٺا آهيو! ايڏي رقم پچائي نه سگهندءِ.

پراڻلڻاٽ - ليڪن صاحب، سڄي رقم مان ڪو نه پچائيندس، پچائڻ وارا! ٻيا به گهڻي
آمن، ڇو ٿي ڪان نئين تائين؟ فرام ٿاپ ٿو باٿم!

ميرواڻي - ليڪن صاحب، انڊيشل لئڊ موٽي ڦو ڪت ۾ ڪو نه ڏيئي رهيا آهيو.
اُن تي ملهائجو قانوني حق آهي، ته به ايڏي رشوت!

مير واطي - جي، ڪي، مير واطي.

پرائدات - مسٽر جي. ڪي. ٻي ڏينھن ٻي نو مقرر س؟ ٻن ڳالهائيندڙن جي وچ ۾، انهن کي ڏيکڻ ڇڏڻ نه گهرجي. انڊو سٽينڊ؟

مير وائي - (جوش ۾ اُٿي بيٺي ۽ ڪهڙي ڪهڙي) واءِ ڏوڏو مين؟ ڪو آڙ
 ٽنگن ۾! آهيس ۾ ٻيڪ جو ڪم ڪرڻ ٿا اچو يا عشق ڀڄائڻ؟ ڪو
 آڙ ٽنگن ۾ مينس؟ آهه، چور ڪو ٽول ڪو ڏنئي!

برائيات - آئم ساري، سنر جي. ڪي. آئم ساري. پليز ست.

مير وائي - جيء آتم سازي ٿو. هونڪي جوش ۾ نه اچڻ گهريو هسو، مستر ڊراڪ. ائيني هائو، مان انڊيشل لئنگج جي سنڌ وٺڻ آيو آهيان. پليز هيلپ مي.

پراڻي حالت - مسٽر جي. ڪي. هزارن ۾ ٺهڻ سندون تيار ڪو ٿيون ۽ ون. مذهبي
استاد کي ته مٿي ڪنهن جي به فرصت ڪونهي. ليڪن، مان توهان کي
خطاري اوڏيان، ته هٿي ٻن ۽ توهان جي سند ڊيجسٽرڊ پوسٽ رستي
توهان کي پهچي ويندي.

ميجر والٽي - مسٽر بڙاڻ، ايت ول بهي نٿو ٿيڻ. سندن جي آسري ۾ منهن ڪجهه جي آڏاوت
لاءِ مڙهي ڏيئي ويندو آهن.

پراڻي - ڪمال ٿا ڪريو! واڌو زمين جا مالڪ بڻبا ناهيو ۽ آڏوت لاءِ سو آڻي ڏيئي
وينا آهيو؟

مہر والہی - اہکن پراٹ صاحب، مونکی کھڑی خبر، تہ سلد ڈیٹ پر توشان اصل
اٹھن ایت ہٹی بھلدو؟ مہر ہائی کرے سلد ڈیو۔ نہ تہ آء ول ہی ڈیو مد!

ٻڌائڻاٽ - اٺم ماڙي، مستو جيءَ ڪئي. جڏهن ٺوهه ڪو واڌو ايندو، تڏهن ٺوهه ڪئي
سند پهرتي ويندي. ٺٽو، ۽ ڳو ڪئن ڪيو.

مهر دای - هاند کتن آء کوں مستی دیاں، مہر پائی عورتوں، سند ایشہ کریو، تہ و جان،

پروالڊاٽ - نو مسٽر جي. ڪي. نو، انٽر امپاڊيل، مان خاص توهان ڪي عيبنر ملڪ
ڏيندس ته هاءِ گھوڙا مڇي ويندي، ته مون دشوت کاڌي آهي!

ميرزاڻي - (بصبي ۾، ڏسڻي آڱر ٺوڏيندي). آءُ.... آءُ وادن جو آءُ دل ڊرنڪ ۽
ٺوڏي ڪورنٽ! توهان خواهه منجھان ٿال مٿول ڪري رهيا آهيو، ايترو
پنهينجن ٻيون تي ڪهاڙو هڻي رهيا آهيو!

- مير وائي - ٻائي صاحب .
- راجيش - اچو صاحب !
- مير وائي - جيءَ پراڻاڻاڪ ڪٿي ملي سگهندو ؟
- راجيش - شريمانءَ توهان ڏاڍا اڪل لا لڳو . وهو ، وهو ، ساھي پيتو . ڇا پينٽ پسند ڪندؤ ؟ ٿڌو يا گرم ؟
- مير وائي - ائٽڪس . توهان چيوءَ مون پيتو . ليڪن مونڪي توهان مان ڊپ ٿو ٿئي ! توهان پاڻ ڏسي رهيا آهيوءَ ته ڪيئن نه مونڪي فوت بادل وانگر هيدانهن ٿئي هونڌانهن ٿئي رهيا آهن ۽ اوهان مونڪن ٿڌو گرم پڇي رهيا آهيو ! ڪوڙو ئي نٿو لڳي !
- راجيش - مسٽر جي . ڪيءَ ملڪ ۾ ڪو ٿا سڪا آهن ، ان جو مطلب اهو ٿو روئي آهيءَ ته سڄا سڪا عدم پنڌا آهن ؟ خبر توهان هيئن ڪريو . توهانجو ڪم مسٽر پراڻاڻاڪ مان ئي ٿيندو . ليڪن ياد رکجو ۽ هڙو وڏي مڇيءَ جي تانڪ ۾ رهندو آهي . هوءَ هن جي مٿي آهيءَ ڇاٽ آيو .
- مير وائي - ائٽڪس . (سوڙ جو نوٽ ڏيندي) هيءَ توهان لاءِ ڇانهه پاڻي !
- راجيش - جيءَ مان ڇانهه جو پاڻي ڪونه پيئندو آهيان . مهرباني .
- [مير وائي ڪلهيا لو ڏيندو ، پراڻاڻاڪ جي ٽيبل وٽ رکيل ڪرسيءَ تي وڃي رهي ٿو ۽ پنهنجو ٿيلو گود ۾ رکي ٿو . ڇاڻا ۽ پراڻاڻاڪ ڀرويش ٿا ڪن . مير وائي اُلي بهه هٿڻد شهڪ ڪرڻ لاءِ هٿ ٿو وڌائي . ليڪن پراڻاڻاڪ ڏٺو اٺ ڏٺو ڪري ٿو چڙهي]
- پراڻاڻاڪ - (ڇاڻا کي) مٽئي شو جر پروگرام پڪو ٿيو نه ؟
- ڇاڻا - ٻارلنگءَ تون حڪم ڪرين ۽ مان انڪار ڪريان ؟ ناممڪن !
- پراڻاڻاڪ - ويهه نه . بيٺي ڇو آهين ؟ سرڪار جو ڪم پيو ٿيندو !
- ڇاڻا - چارج شيٽ ڏيارڻي اٿئي ڇا ؟ جام سلدون ٿا ٺهپ ڪرڻون آهن .
- پراڻاڻاڪ - ڪنهن جي پيءُ کي طاقت آهيءَ جو تنهنجو نالو ڳڻهي ؟ سالي کي چئي ۽ جو ڪير ياد ڏياري ڇڏيان !
- مير وائي - جيءَ پراڻاڻاڪ توهان آهيو ؟
- پراڻاڻاڪ - (غصي ۾) جي ها ! توهان ؟

داشتر پتي ۽ پرتان ملٽري پٽ ڪرڪيٽ مئجسٽر ٿا ڏسن! اڄڪلهه جيڪو ڪرڪيٽ مئجسٽر ٿئي يا ٻڌي، سو ان سولائيٽو آهي. توهانجو ڪم ڪم سان، سو ئي ويندو. دل ڏکي ۽ رڳو. ليڪن، هيئن.. هيئن.... هيئن...

مير وائي: هيئن.... هيئن.... ڇا، ڀائي صاحب؟

ڀاڳيا: ٻڌو ڪيئن اٿو؟ پئسا ڦٽڪه، تماشا ڏيک!

مير وائي: (پنهنجي ملهن، چوڻ ۽ تري، تري ۽ سي ٻڌي) دشوت جي ٻه ڪا حد ايندي آهي! هتي ته هڪ هڪ ڇڻو لاهي پائي لنگهه ٿي پيو آهي! (ڀاڳيا کي مخاطب ٿي) مسٽر پرائيڊ ڪٿي ملي سگهندو؟

ڀاڳيا: ليڪن، هيئن.... هيئن.... هيئن.... ڪاٻي ٿري ۽ ۾ خارس ٿي رهڻ آهي. (تري ڪلهندي) اُٺ! غصه جي خارس!

[مير وائي پئس ڏي ڀاڳيا جي تري ۽ تي ٿو رکي.]

ڀاڳيا: واه، سائين، واه! قدر به اهو ٿا ڪريو؟ مونکي به وڪهه ڇهراسي ٿا سمجهو ڇا؟ يا ڪو بڪاري ٿا سمجهو؟

مير وائي: ڪهڙي ڪوڏر هلڻي اٿو، مون ٿا ڇو ڪيائو؟

ڀاڳيا: خبر اٿو، صاحب، ته توهانجي انڊيشل لنگڊ جي مارڪيٽ وٺيو ٿو ٻڌي آهي؟

مير وائي: هاڻي ڇڏيو آهي آسرو پو ٿا ٿيون ڳالهون. واه هي سڄو پتو! هاڻي ته خارس ٿو ٻڌو نه؟

ڀاڳيا: هڪ سڄو جي پتي ملن ڪم نه ٿيندو. (پئس ڏکريون ملائي) پئس ڪريو ڇا ٿيندو!

[مير وائي، خفي وڃان، سڄو ڇا پئس نومت ڏئي ٿو، ڀاڳيا خالي ڪري ٿو ڏانهن اشارو ڪري ٿو.]

مير وائي: ليڪن صاحب!

ڀاڳيا: نو موڊ ڪئشن! وڌيڪ انڪوٽري هن راجهه کان ڪريو.

مير وائي: مسٽر ڀاڳيا، پئس سڄو صرف آڱر جي اشاري جا ورڙ؟ هن راجهه جي به خارس لاهي پوندي؟

ڀاڳيا: اهو ته ڳڙ ڇاڻي ڳڙ جي ڳو ٿري ڇاڻي.

مير وائي: مطلب ته سڄو ڪاڌو، پاتل ڦاٽي؟

[نواس مير وائي، راجهه ڏانهن وڌي ٿو.]

مير واطي - چا سنڀالي ڳالهائين، صاحب! مان ڪٿي واسگر ڀڙنگي دهيو آهيان ۽ تو هن
ڪن لٽار ڪري دهيا آهيو. پوءِ آڏ ڀڃڻ فار يوئر سروس باءِ ڏي ڀڄڻ ڪم مسٽر!
چند يرام وٺي - آٽو آڻيٽ، آٽو آڻيٽ. وات ڪڍڻ آءِ ٻو فار يوئر.

مير وائي - جيءَ مان جيءَ ڪي. مير وائي آهيان. پنهنجيءَ جڳهه لاءِ انڊيشنل لئڊ جي
سند وٺڻ آيو آهيان. هيلپ مڃي ڏيو.
چنڊير وائي - (ڪنڌ اٿلائي ڀٽلائي) اٽڪل ساريءَ مسٽر جيءَ ڪي. توهائجي سند اڃا
ٽائين مون وٽ ڪانه پهتي آهي.

مير وائي - ڪر ٻا ڪري ٻڌائي سگهندؤ، ته انلاءِ مون کي ڇا ڪرڻ ٿهرجي؟
چند پراماڻي - انلاءِ ته هاڪ

چند یراماني - انلاء توهاڻڪي منهنجي پي. اي. براڊنگ سان ملڻ گهرجي .

مرواطي - مونکي توهانجي پيءُ اي سان ڪٿي ملڻ گهرجي؟

چند ڀر اماڻي - مسٽر جي ڪي: توهان مون کي ڇا سمجهي ويٺا آهون؟ هڪ معمولي ڪلاڪ؟

[چندیراماپي واچ ۾ ٺاھيم ٿي ٽڪڙ و ٽڪڙ و ٽڪري ٿو وڃي .

مير واپي - انڙ ٿو مڃ! هنن سرڪاري ملازمن کي ته منهن ڏيئي ڳالهائڻ هر به ٻرو ٿو لڳي! ڇا ڳالهائڻ لاءِ به کين چانهه پيائي ڪڍي؟ اُٺ! (هڪ ڪلاڪ ڏانهن وڌي) مسٽر؟

پاگیا - مسٹر پاگیا ہیں ہیں ہیں .

مذرواڻي - مسٽر ڀاڳيا، هي صاحب ڪاريءَ هيٺان ڪانءُ وانگر ڪيڏانهن اُڏامي ويو؟

پاڻيا - پنهنجي گهر تي ويءَ جي ڪرڪيٽ مئچ ڏسڻ ويو. هيئن هيئن هيئن

ميرواڻي - شل پاڙون سايون ڳهنس . جيڪڏهن انتظام جا دڪشڪ ئي انتظام جا پڪشڪ
ٿي ڇو نه ته، ديس جو ڏياعلمئون ئي پڪو ! آءٌ ول سي هـم . آءٌ وونت
ليو هـم .

ٻاڳيٽا - ليڪن صاحب، ٻاڳيٽي ڪان ٻاهر ڇو ٿا نڪرو؟ ڪرڪيٽ مئچ ڏسڻ ويو آهي ۽ ڪلهنجي گهر کي ڪاٺ هٽڻ ته ڪونه ويو آهي. سڀ ٿا ڪرڪيٽ ڏسن. نر نارينون، اڇڙا اڇڙيون، ٻڍا ٻڍڙيون، جوان جوانڙيون، وڪيل، ڊاڪٽر، وديارڻي، ماستر، غريب شاهوڪار، ڪامگار ڪارخانيدار ويندي

و ڪيو - اڙي اڙي! مون کي نو ڪري مان ڪڍائڻو آهي ڇا؟ ڇهو مانءِ جو بلا پرمٽ اندر وڃڻ جي؟ ”نو انڊيشن“ آهي؟ صاحب سان گڏجڻ جي سخت پروهيبيشن آهي! گهٽ ۾ گهٽ ڪلاڪ ٽيڪس ٽرسٽو پونءِ. اسانجو صاحب هڏو وقت بڙي آهي.

مهر وائي - ليڪن ڀائي، تون ته ڪنن ۾ ڪپهر وجهي وينو آهين! ٺڪي واري نه ٻڌڻ کان ٺاهري واري وينو آهين.

و ڪيو - تون اڄ ڪمال ٿو ڪرين! ٺڪي واري به ڪڏهن ٻڌڻ ۾ آئي؟ ها، پنهنجن واري هوندي، ته ڇو ڪنن ٻڌڻ ۾ ايندي؟

مهر وائي - (اهه ڏيندي) لالچ ٻري بلا آهي، ڀائي. اها لالچ تلهجي ٻڙي ٻڙي ٻڙي ٻڙي!

و ڪيو - ليڪن تلهجي ٻڙي ٻڙي لائيندي؟ تلهجي پٽ ”پنچ گروءَ جا گلد“ ڪندي، حلد ڪر، تڙت نان مها پنج.

مهر وائي - (پنهنجن جو نموت ڏيندي) وٺ ڀائي، ”پنچ گروءَ جا گلد“، ۽ واپس ڪر.

و ڪيو - واپس! اڙي صاحب، ڏيها هڪوار ڪيسِي ۾ ڏيها ڇڪ شهن جي وات ۾ ڏيها. خبر آهي واپس ڪيو وٺندا آهين؟ اه... ها!

مهر وائي - چڱو چڱو، هاڻي ٻڌاءِ، جڳهه جون سندن ڪٿان ملنديون؟

و ڪيو - مون کي صرف اندر موڪلڻ جي پرمٽ آهي. وڌيڪ خرچار (اشارو ڪري) او، هن هٿ ڪلاڪ چلدي رهي، من ملند. ۽ ها، هڪ صلاح مون مسڪهن جي مڃيندي، ته خوش رهندي. اسانجي ديش ۾ سڀئي ڇڪندا آهن، ڪو ڇڪاڻ وارو هجي.

مهر وائي - ڇڪاڻ وارو! مطلب؟

و ڪيو - (اڳ چئي) نه، ميسٽر، نه ميسٽر، ٻڙا ٻيو پئسا! سمجهو؟ ٽن پٽ چئي جو! هاڻي وڃ. ڀلي وارو ٻار پهچائيند.

مهر وائي - مهر ٻائي ڀائي، تلهجي وڏي مهر ٻائي. (چلندي رهي ۽ وٺ وڃي) نمسڪار صاحب.

[هٿ ڪلاڪ کا ورندي نغو ورائي.]

مهر وائي - (اونچي آواز ۾) صاحب، مان توهان کي آڻيان. توهانجي ڪنن ۾ به ڪپهر پهل آهي ڇا؟

سٺو ھاڻي

ناٽڪ نويس: شوو رام ھاڻي

[ملٽي جي چڙت - سامهون ڏيوار سان مٿس ڪرسي هيٺ ڪلارڪ لاء. ميز تي ٽيليفون ۽ ٽري ۾ ڪجهه ڪاغذ رکيل. پرسان ئي ڪاٻي پاسي ٽپائي ۽ ڪرسي ليدڻي ٽائيمسٽ لاء. ٽپائي ۽ ٽي ٽائيمپ ڊائپر رکيل. ساڄي پاسي ۾ ميزون ۽ چار ڪرسيون. سيلڊر ڪلارڪ، اسٽلٽ ڪلارڪ ۽ ملائين لاء. سيلڊر ڪلارڪ جي ميز تي ٽري ۾ ڪجهه ڪاغذ ۽ پيپر ويٽ رکيل. سيلڊر ڪلارڪ ۽ ليدڻي ٽائيمسٽ جون ڪرسيون خالي آهن. ڪاٻي پاسي ۾ ميزون - ٻن ڪلارڪن لاء. ساڄي پاسي وارو ڪلارڪ گليٽر ٽاپورڪ پليٽجي ڪم ۾ مشغول. ڪاٻي پاسي وارو ڪلارڪ ٻاڳاٽا ٽرولرسٽر مان ڪرڪيٽ جي ڪاميٽري اٿڻ ۾ مشغول. پٽيوارو وڪيو اڳيان در وٽ سٽول تي ويٺو، مکهن مارڻ ۾ مشغول. مھرواڻي پريهن ٿو ڪري ۽ واٽڙن وانگر هيٺانن هوڏانن ٺهاري ٻڌو اڳيان وٽ ٿو لڳي.]

- وڪيو - (چرڪ ٻڌي) اي... اي مسٽر! هيٺانن ڪهڙنن ڪاهيندو پيو وڃين؟
 نبي مڇي مارڪيٽ آهي ڇا، جو بنا ڀرمت اندر ڪاهيندو ٿو وڃين؟
- مير واطي - معاف ڪجي پائي. مھرواڻي ڪري اٿڻي سگهندين، ته جڳهين جون سندون ڪٿڙي آفيس مان ملنديون؟ [وڪيو ائين ڪڇي، جئن پٽ.
- مير واطي - (ڪيس ڪلهي کان ٽونڊاڙيلندي) تو کي آهيان، پائي. ڇهن کي چلو لڳايو ائيني يا ڪن ۾ ڪپهه وڌي ائيني؟ [وڪيو منهن کڻجائي، ڪن ۾ پيل ڪپهه ڪڍي، ڏيکاري، 'ها' ۾ جواب ٿو ڏئي. مير واطي اڳيان وٽ ٿو لڳي.]

رهاڻ

ناٽڪ

سلسلو

شورو رامڻائي (۱۲)، مدين ڄمڻائي (۱۳-۲۹)، ڇهن شرما (۳۰-۴۳)، اورن ٺهائڻي
(۴۴-۴۷)، درجن اداڪاري (۴۸-۶۲)، هراش ٺاڙڻائي (۶۳-۷۹).

جو پاهلجن ٿلهي پٽن کي جهلي ڪري مٿي کڻي ورتو ۽ چارٽ جي ٻار جي مٿي تي
 ”ٽپلو“ مٿي ڪري کيس پاسرو ڪري ڇڏيو.

چارٽي ٻار ٻچي ديسا ۾ ٿسندڙن جي ٿلدين آڱريون لڳي ويون. مٿل ۾ ۽
 ماڙيءَ جي جهرو کي کڻ هڪ ٿانن هڪ ٿلڙو لڳي وڃڻ، اهو هڪ ڪرشمو هو. ماڻهو
 کيس مهاڻڪتي ڪري پوڄڻ لڳا.

راڻيءَ ٿلهي ٻارن کي جهلي ورتو هو. سنڌيءَ جو ”جهلي“ اڪر گجراتيءَ ۾ ۾
 ساڳي معنيٰ آو ڪري. موند جي ملهن مان بچايل ۽ جهلي ورتل انهن ٿلهي ٻارن کي
 ”جهالا“ چيو ويو. تڏهن کان سندن ونش جهالا چواريو. ٻئي طرف ڪهسريا ونش جي
 چارٽ جو اهو ٻار، جنهن کي راڻيءَ مٿي تي ٽپلو مٿي بچائي ورتو هو، انهي ان بعد
 ٽاپريا چارٽ چوڻ لڳا.

انهن سنڌ جا سوردي ونشي مڪواڻا راجپوت ڪالياراڙ ۾ جهالا چوايا. هر ٻال ڏيو ڪل
 اڍس لکيو ويو ۽ راڻي ڪل ڏيو ٻي لکي ويئي.

هر ٻال ڏيو کي ٻه راڻيون هون. سولنگهن جي ٿيءَ شڪتي ڏيو ۽ مان پندا
 لڳل اولاد جهالا چوايا. اڙ ٻارڪر جي سونڊن جي ٿيءَ راج ڪندو راڻيءَ مان پندا لڳل
 اولاد مڪواڻا چوايا.

هيءَ سوردي ڪهڙا يارهين صديءَ جي آخر ۽ يارهون صديءَ جي شروعات جي آهي.
 انگريز تاريخ نويس ايڇ ويو فورس پڙل جي لکڻ موجب اڳتي هلي جهالا ونش
 جون ٻه شاخون پندا آهن. هر ٻال ڏيو جي پٽ مڪاجي ۽ سندس اولاد لاهندي عرف
 راج ڪيو ۽ انهن جا جهالا چوايا. پوٽي چلندو سنگهه جو هوند ٿاڻڪڙا مٿان راج هو. ان
 جي پٽ سلطان سنگهه وانڪاهه تبلي ڪيو ۽ گادي پرڻا ڪئي. سلطان سنگهه جي ڀاءُ
 راجو جي وڏو روڻ ۾ گادي پرڻا ڪئي ۽ ساڻا جي ڪالهن (ڪالياراڙين) کي هارائي
 ڪري ساڻا چوڻ لڳا، تن ڳڙهه تبلي ڪيا. ڪي جهالا راجستان طرف هليا ويا ۽
 راجستان ۾ جهالا راجپوت چوڻ لڳا.

ڪالياراڙ جي اها ايراضي جنهن مٿان سنڌ جي مڪواڻن راج ڪيو. ان علائقي جو
 نالو ئي مشهور ٿي ويو جهالا واڙ. ضلع سريندر نگر.

جهالا واڙ جو هي علائقو گجرات عرف لڪنڙو ويو مڪام تائين، ڪڇ عرف ٿاڻڪڙا
 هلود تائين، ڀار لڪر ضلع عرف لاهندي راڻپورا تائين ۽ راجڪوٽ ضلع جي وانڪاهه تائين
 ڦهليل آهي.

هن سوردي علائقي مٿان، آزاديءَ تائين، سنڌي راجپوتن جو، جهالا گهراڻي نالي
 راج رهيو هو.

پوت تي ضابطو آندو ۽ سولسڪي راجا کي دهشت مان چوٽڪارو ڏياريو. راجا خوش ٿي
ڪري هڪ رات اندر، راج جي جهتري ايراضي قبضي ۾ ڪري سگهي اها ايمڪ ڏسي
چڏڻ جو وڃڻ ڏٺو.

هر پال ڏيو ڀرتاپ سنگھ سولسڪي ۽ جي ڏي ۽ شڪتي ڏيو ۽ سان شادي ڪئي.
شڪتي ڏيو ۽ ڪي روحاني شڪتي حاصل ٿيل هئي. هر پال ڏيو بابري ۽ پوت ۽ پشني ۽
جي مدد سان هڪ رات ۾ ۲۳۰۰ ڳوٺ قبضي ۾ ڪيا. سولسڪي راجا وڃڻ موجب اهي
هر پال کي ڏئي ڇڏيا. سولسڪي راڻي ۽ کي لڳو ته راج جو چڱو حصو هٿن مان نڪري
ريو آهي. اهو محسوس ڪندي، هر پال ڏيو راڻي ۽ کي ڏرم جي ڀيٽ چئي ڪري،
کيس ۵۰۰ ڳوٺ واپس ڪيا ۽ باقي ۱۸۰۰ ڳوٺ پنهنجي قبضي ۾ رکيا ۽ هلاو ۾ راج
گادي پرڻا ڪئي.

سمن جي نڪر پار ڪر ايراضي، جتي مڪواڻن جو راج هو اتي هڪ مشهور تلاءُ هو،
جلهن ڪي جهيل چوندا هئا. ڏيهي ماڻهن هن راجا کي جهيل وارا ڪري سڏيو ۽ مڪواڻا
راجپوتن ۽ پنهنجي وطن جي ياد ۾ پاڻ ڪي جهيل وارا جهالا سڏائڻ ۾ فخر محسوس
ڪيو. انهن سمن جا مڪواڻا ڪاٺياواڙ جي هن علائقي ۾ جهالا سڏائڻ لڳا. وطن جي ياد
۾ مڪواڻن سمن جي ٿا ڳوٺ جي نالي هتي به ٿا ڳوٺ پرڻا ڪيو.

چار ٽن پنهنجين ڪوٽائن ۾ ان ڳالهه جي پشتي ڪئي آهي ته مڪواڻا سمن کان آيا
۽ ڪاٺياواڙ ۾ جهالا چونجا. هنن ڪوٽائن ۾ انهن ”جهل راڻا“ ڪري ڪوٺيو آهي.
مانڊلڪ ڪاٺياواڙ ۽ ناگر ڪ پر چار ٽي ڪتابن ۾ وڌيڪ انهن ”جهلشور“ ڇڏيو ويو آهي.
گجرات جي تاريخ نويس شمعو پرساد ديسواڻي ۽ ”سوراشٽر جو اتهاس“ ۾ ان حقيقت
جي پشتي ڪئي آهي.

مٿين تاريخي حقيقت کانسواءِ هن گهڻا سان هڪ شردا پري لڙڪ ڪيا به جوڙيل
آهي. چار ٽن جو چوڻ آهي ته راڻي شڪتي ڏيو ۽ ۾ دو حالي شڪتي هئي. هڪ دفع
هو محل جي جهرو کي تي بيٺي هئي. سندس ٽي پٽ سولياجي، منگلا جي ۽ شهبزراجي
هٿ راند ڪري رهيا هئا. هنن سان گڏ ٻياري جو پٽ به راند ڪري رهيو هو. ايتري
۾ هڪ ڀاڳل هاڻي چو طرف کان ٻج ٻاهر ڪندو ٻوڙندو آيو. ماڻهو ڀڄڻ لڳا ۽ شور
وڌي ويو. راڻي ۽ شور ٻڌي جهرو کي کان هيٺ نهاريو. کيس لڳو ته هٿ راند ڪندڙ
چئني ٻارن مٿان خطرو اچي رهيو آهي. چار ٽي ڀاڳل هاڻي ۽ جي ٻنهن هٿان چيٽاڻي
ويٺا. راڻي ۽ پنهنجي شڪتي ۽ جو احتمال ڪندي پنهنجو هٿ ايتري حد تائين ٻه گهٽڙو

سنڌ جي مڪواڻا راجپوتن

ڪاٺياواڙ ۾ جهالا راج گهراڻو ٻرپا ڪيو

جهنت ديواڻي

[ڪاٺياواڙ جا مکيه چار علائقا آهن، ۽ ٻه ضلع آهن. سورت، هالا، جهالاواڙ ۽ گوهلواڙ انهن چئن علائقن مان پهرين ٽن علائقن مٿان وقت به وقت، صدين کان سنڌ جي الڳ الڳ گهراڻن جو راڄ ڏنو آهي.

سورت ۾ سنڌ جي چؤاسا گهراڻي جي راجپوتن جو راڄ رهيو هو. جهالاواڙ مٿان سنڌ جي مڪواڻا راجپوتن جو هالا، جهلم ۽ ڄامنگر، راجڪوٽ، مودسي ۽ گونڊل جهڙا مکيه شهر اچي ٿا وڃن. ان مٿان سنڌ جي سما گهراڻي جي راجپوتن جو راڄ رهيو هو. سنڌ جا سما ”ڄام“ به ڇيا ويٺا هئا ته ڪڇ ڪاٺياواڙ ۾ ڄاڙيجا ڇيا ويٺا هئا. خود راجڪوٽ جو نالو به هڪ ”راجو سنڌي“ نالي جي ڀاءُ ڀاءُ جي تہ ڄامنگر ۾ سسئي ٻڌو جي ڀاءُ ڀاءُ جا نالا به رکيل آهن.

هن ليڪ ۾ سنڌ جا مڪواڻا راجپوت ڪاٺياواڙ ۾ جهالا ڪهڙن چوڀا ۽ ڪاٺياواڙ جي وڏي ايراضي جهالاواڙ مٿان ڪهڙن پنهنجو راڄ ٻرپا ڪيو. گوري ۾ اهو احوال ٿيل آهي. سنڌ جي مڪواڻا راجپوتن ڪاٺياواڙ جي جهالاواڙ علائقي مٿان پنهنجو راڄ ٻرپا ڪيو ان ٻڌن دلچسپ لوڪ ڪهاڻي ۽ تاريخي حقيقتون چڙيل آهن.

سنڌ ۾ مشهور ۽ ڀاءُ راجا ههڙو سومري جو راڄ هو، تنهن ٽي ٻڌن ۾ ننگر ۽ ارڪر ڀرسان ٿا ايراضيءَ ۾ ڪهڙن ٿي؟ ٽي ڪهسڙيو مڪواڻا جو راڄ هڻندڙ هو، ڪيسڙيو ۽ ههڙو ڇو. اختلاف ٻڌا گهڻي ٿيڻي لڳي جهلم ۾ مڪواڻا راجپوتن جي هار ٿي. گاديءَ جا ٺٽو بعد ڪهسڙيو جو ٺٽو ۽ ٻي مڪواڻا ڪچرات جي ٻاٽ راجا وقت هڻو ويو.

ٻاٽ جي راجا سان هريال ديوي جي دوستي هئي. ٻاٽ جي سو لکي راجا مٿان ٻاهر ٻاٽ جي دهم ڇڏي هئي. هريال ديوي پنهنجي طاقت ۽ تدبير وديا سان ٻاهر

فرشتن جا ڇهه ما مون سمجهيو ٿي جن کي.
هئا سي نه، شيطان جا شاهانا.
لکين ائمتن جون ڪلاڪن تجوڙيون،
سچن علم وارا جا خالي خزانا.

پر هن حالت ۾ به مان ڇڏهن خود ايتري ڪٽي، ڀارتِيءَ جي ڪوتا ۾ جهانگيان
اوه ته مون کي هڪ ڊومائڪ شاعر ۽ هڪ نيڪ ۽ ايماندار شخص نظر آيو اچي، جنهن کي
سهاست، ڪاريءَ بازار، ڪوڙي ڌرم ۽ ٻيو ڀري هلت کان لڙت آهي. اهو ئي آهي سندس
آدرش ۽ اها جهڪي به خيال اٿس ايتري هڪ ئي سچ جا جدا جدا ڪرڻا، الڳ الڳ
ڏسڻ ۾ آهن.

ٿوري ۾ ائين ڪٽي چئجي ته ڀارتِي هڪ اعليٰ درجي جو شاعر آهي. نقلي نه پر
اصلِي شاعر آهي. ڀارت ۾ هو سڀني کان وڌيڪ لوڪ پري، شاعر آهي، ۽ مٿس لاءِ جو
اڀو ۾ لکيل آهي. هو سنڌي ڪويتا ۾ وڏو آڻيلڙو شاعر ۾ان هڪ آهي. ميناج موسيقي
۽ رواني ۽ هر ڳوڙيل ڳوڙيل جو مت پاڻ آهي. سندس ڪوتا جو ڪم ڪشادو آهي،
جنهن ۾ گهٽ، غزل، نظمون، لڙل، فلمي گيت، سڀئي ڳوڙيل، مذاقي هُج، تلخي تير
وغيره آهن ۽ اڀو ڪشادو ڪم ڪشادو، همد توڙي سنڌ ۾ ڪنهن به سنڌي شاعر جو
ڪونه آهي.

ڪاٺي ڇڏي نه پوءِ سندس ٽول ڪپڙيل مڙهي وانگر ٿي پوندو. سندس نظرن ۾ به ڪٿي ڪٿي يت پلڪ جو دوش نظر اچي ٿو، پر اهي محسوس ڪندڙن نظر انداز ڪري سمجهن ٿيون. ڪٿي دري ڪن مصرعن مان پورو اڙڪ چٽي ڪونه ٿيو سگهي. مثال طور، هن هڪ هنڌ لکيو آهي ”سڌا سرءُ لڳن مڌ ماس“ مطلب اٿس ته مڌ ماس ڇو سمو بدلجي سگهو سرءُ ئي پيو آهي. پر ان جو اٽلوارٽ به نڪري سگهي ٿو ته ”سڌو سرءُ به مونجي مڌ ماس وانگر لڳي ٿو.“ ان ۾ ٿوريءَ بدل بدل سان صحيح اڙڪ لکري سگهي ها. اڙڪ مثال طور: ”سڌي سرءُ جيان مڌ ماس“ لکي ها ته وزن به نه ٿئي ها ۽ اڙڪ ۾ به اڙ پٺڪائي ڪانه لڳي ها. پر هنن ايڪڙ ٻيڪڙ ڪڇاين جي ڪري به ڀارتي ڪويءَ جو اڙ ڇو اٿس! ان جو تڏن قائم رهي ٿو.

ڪن شاعرن کي خاص ويچارڌارا يا ڪو خاص آدرش ٿيلندو آهي. اهي شاعر به آهن ته مشڪر به آهن، پر هر ڪو شاعر مشڪر ڪونه ٿيلندو آهي. ”غالب“ شاعر هو پر مشڪر ڪونه هو. اجمال شاعر به هو ته مشڪر به هو. هو ئي ڀارت ۾ ونڊوڳڻ جو ٻهڻ چٽي ويو، جنهن ٻهڻ مان اڙ هن سال پوءِ، پاڪستان ڇو وٺ پيدا ٿيو. ٺڪور به هڪ مشڪر هو. ان ايلشدن جو آواز ٿو نچايو. سنڌ جي شاعرن کي سنڌ جي آزاديءَ جو آدرش آهي، جنهن ٿي هو وڏي رهيا آهن. پر ان آدرش جي هٿ ڪري، هو شاعر ڪونه ٿي پيا، ڇو ته غور شاعرن کي به آدرش ٿيلندا آهن. ڀارتيءَ جي ڪوتا ۾ مونجي ڪا به خاص ويچارڌارا نظر ڪانه اچي ٿي. هو هڪ ڪوڙي آهي ۽ ڪوڙي بس ڪوڙي بڻجي رهي ته. اهو ڪافي آهي. هڪ ڪوتا ۾ لکي ٿو:

”رج رج سب ساگر مرون ٿه

سج سج ست ني آڪاس.

”هيءُ ڪوتا ۾ هو لکي ٿو:

”هار ڀر ۽ ا هي پڪو اچي پل - مهلديءَ دستريءَ رات ملڪ جي.“

انهن ڪوتا ۾ هو ڪاميوٽر ۽ ٽيڪو جون ڦالهيون ٿو ڪري، ته ڇو انهن ۾ هو ڪٺي جي ڪلڊ ۾ ڪاٺيءَ جو سواد وٺي رهيو آهي. هڪ ڪوتا ۾ لکي ٿو ”ٿيلهن سارو اٿون ٿا ڪٺن شام جو - لاش پلھن جو ڪلھن تي کڻي لا اچون“ ته ٻئي هنڌ لکي ٿو: ”بهار ملڪ لڳي بدن ۾، ڳلن چمن تي ڳلاب پوکيون.“ اڃا به ٻئي ٽول ۾ هڪ هنڌ لکي ٿو ”بهار ڀٽيءَ ۾ چو ڇوڻو آواز ڪلن تي پوي ٿو.“

پارتيء غزلن ۾ به پاٽ کي ايترو وکيو آهي، جيئن روکڻ ۾. ”شيشي جا گهر“ ۾ پارتيءَ جسا ته، غزل آهن، جي کيس پارٽ ۾ جيڪي بهريان پنهنجي ڇهر بهترين سنڌي غزل کڻي شاعر آهن، انهيءَ جي قطار ۾ اوچي ڳات بهارين ٿا.

نئين خيالات، چست قافيا ۽ رديف، ٻوليءَ جي رواني، اهي سڀ ڳالهون پارتيءَ جي غزلن ۾ موجود آهن. سندس هيٺيون غزل سنڌيءَ جي بهترين غزلن مان هڪ آهي:-

دل ليل جا دل ۾ باب پوکيون - سوال پوکيون - جواب پوکيون

ستارا اوندهه لڳي نه سگهندا - اماس ۾ آفتاب پوکيون،

بهار مهڪڻ لڳي بدن ۾ - ڳلن ڇڏن تي گلاب پوکيون.

ڪلر ڀڳيو قلب، روح رڻ ڀٽ - ڪلر ۾ ڇا ڇا جذبات پوکيون.

هن غزل ۾ نهايت ئي ڏکڻي رديف سان، خوبيءَ سان نڀاهو ويو آهي.

سندس غزلن ۾ سنڌي لوڪ ڪٿائين جي به چاشني آهي، پر ان جو رنگ ڀنگ بلڪل نرالو آهي.

مول ڪاڪ محل جي ڪوئي تي ويٺي آ،

نوت ڏئي ڪجهه نقلي راڻو، رات رهي ويو،

هاڻوڪي دؤر جي رنگ ۾ هو لکي ٿو:

رڻشا وانگر پنهنجي يارو ٿي چوري تي،

ٿڌيو سياست هو جيڪو، سو رنگ لهي ويو.

پارٽيءَ سرڪاري دفتر ۾ ملازم ٿي رهيو آهي. ان زندگيءَ جون ڪجهه سموريون

سندس غزل مان ليٽا پائي رهيو آهي. هون به ادب آهي ئي زندگيءَ جو اٽلڻو.

پيلا ڪاغذ، ڪمرا، ڪرسيون، ميزون منشين جا مائارل

آه، پڪهار ته بانس پڪهر جي، ٿي-اي، ٿي-اي ماکيءَ لارون.

مائارن سان گڏ ماکيءَ جون لارون لفظ استعمال ڪري شاعراڻيءَ نسبت سان خوب لڀايو

آهي ۽ زندگيءَ جو عڪس به پيش ڪيو آهي. اڳتي هلي، ساڳي غزل ۾ لکي ٿو:

ڪري چڪا ايجاد ايڪس-ري، اهڙو ڪو تسڪر واپاري،

هت جو مال هتي ٿو ڏسجي، سيمائن جي آڏون يارون.

هن بند ۾ ايڪس-ري ۽ آڏون يارون ڏسڻ جو ميلاپ نهايت ئي شاعرانو آهي.

لکڻ جو مطلب اهو ناهي ته پارٽيءَ جا غزل خامهون کان ٻاهر آيا آهن. پارٽيءَ کي قافين

سان موهه آهي ۽ ان موهه ۾ ڦاسي، هو اڪثر ضرورت کان وڌيڪ لڀا غزل لکي ٿو، جن

۾ عام دواجي خيال به اچي وڃن ٿا، جيڪڏهن اهو موهه ڇڏي، غزلن جا ڪجهه بند

ظاهر آهي ته گهاڙيتي توڙي اولي جي لحاظ کان هيءُ گهٽ آهي. خيال ۾ خاص
اونهائي نه ۽ هجي، پر گهٽ ۾ اونهائيءَ کان وڌيڪ اڏام جي ضرورت آهي ۽ هن گهٽ
نظم جي اولي ڪيڏي نه پهاري آهي. ان پراس يعني Aliteration جو استعمال به ڪيڏو
نه پيارو آهي.

”جهڪيا ڇت ۾ چلند هزارين، جهري تي چوڏس چانڊاڻ“ هن هڪ ئي ست ۾
(6) لفظ آهن جي ”چ“ اکر سان شروع ٿين ٿا، ساڳئي طرح ”جهڪيا منهنجي من ۾
هو تيا“ پنديج ئي لفظ ”م“ اکر سان شروع ٿين ٿا ۽ اهو استعمال نقلي زور ڪيو آهي،
پر اصلي ۽ سٺو ۽ آهي. وڏي ڳالهه ته ڪو به ڀاري لفظ ڪتب ڪونه آندو ويو آهي ۽
مڙني گهٽن توڙي نظمن ۾ هڪ به ماترا ڪهرائي ڪار وٺي آهي ۽ بنا ڪوشش جي
ماترائون هڪ ٻئي سان پنهنجو پاڻ ٺهڪي ٺهڪي ٻيهن ٿيون، هو بهو ائين جهڻو ميرا
سورڊاس، ڪنڊر ۽ تلسيداس جي ڪوتا ۾. هن هڪ خوبيءَ جي ڪري ڀارتيءَ جي
گهٽن کي ڳائيندي، ذرا به تڪليف محسوس نه ٿيندي ۽ پڙهندڙ ائين محسوس ڪندو
ته هو ڪنهن سنگيت ۾ نديءَ جي لهرن ۾ وهنجي، تنهن کي سٺل ڪري رهيو آهي.
پڙهندي پڙهندڙي کيس جهڙي جي جهڙ جو آواز ٻڌڻ ۾ ايندو. سندس اولي ۾
قافيا يعني Rhyming Words پنهنجو پاڻ پيدا ٿي وڃن ٿا. مثال طور، هيءَ هڪ ست:

هر ڪو، شهري، ڏينهو زهري، ماري قهري ڏنگ،

شهر کان بهتر ڀانين جهنگ

هڪ ئي ست ۾ پنهنجو پاڻ شهري، زهري ۽ قهري قافيا پيدا ٿي ويسا آهن ۽ وڏي
ڳالهه ته هيءَ ٺلهي قافيا بلندي ڪانهي ۽ معنيٰ وارا لفظ خيال جي تاجي پيٽي ۾ ٺهڪي
ٻيهن ٿا. اولي ۾ جو هڙو ڪرشمو، سنڌي شاعريءَ ۾ صرف شيخ اياز جي شروعاتي
شاعريءَ ۾ ملي ٿو.

ڀارتيءَ جي ڪوتا ۾ هيءَ به خوب آهي ته موسيقيءَ جي هوج ۾ يا اوليءَ جي
وهڪري ۾ به هڙ خيالات جي پلاڊ کي پڪڙي ٻڌي ٿو ۽ نهايت ئي ٻاريون تشبيهون
ڪتب آڻي ٿو. مثال طور گهٽ نمبر (۱) ۾

ڪنهن ته ڪنڀون، جهڪن ٿا جهڙ ٿا،

ناز - ناز ۾ لياڙ - ٻڌو مون انڙين جو آواز

عام طور شاعر اڪثر ٻين کي گونسو ڪري سمجهندا آهن، پر ڀارتي اڪثرين جو آواز ٿو ٻڌي !
ڪتب آندل تشبيهون نهيون يا نياريون ڪونه آهن. بلڪل ساديون ۽ عام آهن پر اهڙي

جي هي گيت جنگ جي ميدان تي ڳائڻن ها ته ولولو مڃي وڃي ها، پر افسوس اهو آهي ته اهي ترانا لڳ ڀڳ اڻ ٻڌل ۽ اڻ ڳاتل ئي رهجي ويا. ڇا ته قسمت آهي لاسانجي سنڌي ٻوليءَ ۽ ڄاڻيءَ جي.

ڀارتِيءَ جي ڪوٽا جو هڪ اهم پهلو آهي ٻال گيت. پارٽي پر آزاديءَ کانپوءِ گذريل ۴۴ سالن ۾ ٻال گيتن جا هڪ ٻڙن ڪٽل به مشڪل نڪتا هوندا. تن ۾ به سٺي معيار وارا چار پيڄ مس ٿيندا. پر انهن سڀني ۾ گوروڙن جو ”لائون“ ڪتاب هڪ مکيه مجموعو آهي. اهي گيت هن ڀائو ليڪچرلڊ واسواڻيءَ وٽان اٽساهه ملڻ تي ئي لکيا ۽ اهو ڪتاب هن شد مد سان سڀڻن ڇپڻ ۽ ڇپائيءَ سان 1958 ۾ شايع ڪرايو ۽ ان ڪتاب جو مهاڳ به، هن صاحب خود ئي لکيو. ساڳئي ڪتاب جو ٻيون ڇاپو 1982 ۾ هائبر آيو. ڀارتِيءَ جي ٻال گيتن تي هڪ الڳ مٿس ليک جي ضرورت آهي، پر نموني طور سندس هڪ گيت ئي پيش ڪجي ٿو. عدوان آهي ”جهڙ ڪيون“.

هن ٺاريءَ تان، هن ٺاريءَ تي - ليک ٽين ٽيون پر واريءَ تي،
 ٺهڪ ٺهڪ ٿيون لائين جهڙ ڪيون - ڇون ڇون ڇهن ڇهن ڳائڻ جهڙ ڪيون
 پست اندر ٻڪ ٽالڙي آهي - هڙ ۾ پئسو پائي ناهي،
 وڏي ڀڙ پڇائڻ جهڙ ڪيون - ڇون ڇون ڇهن ڇهن ڳائڻ جهڙ ڪيون.

ٻارن ڇون ۽ ٻارن ڇا ويڙڙ ۽ اڏاڏا، ٻوليءَ ۾ آوازي لفظ اهڙي ئي
 مکيه ڇهڙون لهنديون آهن، هڪ سٺي ٻال ڪوٽا ۾ ۽ اهي سڀ گوروڙن جي ڪوٽا
 ۾ آهن.

گوروڙن جي ڪوٽائن جو سنگرم ”شيشي جا گهر“ 1988 ۾ شايع ٿيو آهي جنهن تي ڪيس سامع اڪادميءَ جو اعلان مليو آهي. ان ۾ گيتن سان گڏ، پهريون دفعو نظمن ۽ نالن ۾ به هن پبلڪيشن جوهر پرايو آهي، ۽ صحيح روپ ۾، پارٽي جو هڪ مکيه سنڌي شاعر بطبعي اُڀري آيو آهي. هن مجموعي ۾ هن ٻيهر ثابت ڪيو آهي ته هو گيتن جو گرو شاعر آهي ۽ گيتن جي صف ۾ هو سڀني کان اڳڙو آهي. تنهن کانسواءِ ڪتاب ۾ اٺ نظمن به آهن، جن ۾ به گيت جو هڳاءُ آهي ۽ پتو نه ٿو پوي ته انهن کي هن نظمن جي به دران گيتن ۾ ڇو نه شمار ڪيو آهي. مثال طور سندس هيءَ نظم:-

تلنجي ياد - تلنجي ياد / ياد ڪئي آ دل آباد
 هڪ ما تلنجي من ۾ موتيا - ساهه ساهه ۾ آ سرهاڻ.

ڇهه ڪهاڻي ۾ چٽ ٻڌل هزارين - ڇهري تي ڇوڙس چانڊاڻ،
 تن من سرهو، جهون شاد - تلنجي ياد - تلنجي ياد.

تنهنجا وار ڦاٽي ڇوڙا، ڇوڙي نس پس نوڙي،
تنهنجا ڪن ڪڇوڙي ۽ ڇوڙا، تنهنجو نڪ پڪوڙي،
ڏاڏو تنهنجو بلڪل نوڙ هو، ڏاڏي تنهنجي نوڙ هي،
اڙي ٻول ڊي مٿيري - ڇو ٿي ايڏي پائين ڦيري.

۽ ”هي ڪينهو ٿو“ ڪيت ڪهڙو نه ٻيادو آهي.

منهنجو ڪينهو ٿو امان آهي اهڙو ڇوڙو ڇوڙو ڇوڙو ڇوڙو،
سو ڀل سان مومل ملي، ڪير اندر چئن ڪڍ. ڪينهو ٿو ڏي امان.

اڳتي هلي ڪينهو ۽ جي ڀيت ڪڍل ٿو، سوني سنج، لال انار، سيتا قل سان ڪئي
اٿس ۽ هر هڪ سان سهڻي قافيه ٻڌي ڪئي اٿس. هن ڪيت پر شاعري گهٽ پر سنگيت
سرس آهي.

افسوس اهو آهي ته اسان کان سٺو ڪسجي وٺي آهي ۽ خبر ناهي ته اسانجا ڀت
پوڙا سٺي ڳالهائي سگهندا يا نه پر جي اسانجون حالتون نارمل يعني سٺا وڪهجن ها.
ته اسانجا ٻار هي ڪيت پڙهي جهومن ها. امان ته اهو آهي ته ڀارتي ۽ چوڻ ساديون پر
ٻياريون ڊچائون سٺو پر پڙهيون ٿي ناهن.

ڀارتي ۽ ڇو ڪيت ”لال جا جهاني“ صرف ڪل مسخري ۽ جي ڀار پر نه، پر جي
سجڻدي ۽ سان پڙهو ته معلوم ٿيندو ته شاعر ڪئن نه ويهي ننڍي ٻار جي اڻڻن ۽
اڏمن جو حقيقي ٿو ٿو اسان اڳيان پيش ڪيو آهي. ٻار ڀڳوان يا جهولال کان ڇا ڪهڙو ٿو؟

ٻولي ۽ ڪي بوڪ ملندو - سنڌو ۽ ڪي سوڪ ملندو،
ڪملي ۽ ڪي ڪنگو ڪنگو ڪارو ٻوڪو ملندو،
جهان جي ڀر پي جهولي - هر ڇو ۽ ڪي ملندا مال-
جهولي لال جهولي لال.

ڀارتي ۽ جا ٿو ۽ نغما به لک لهن. جي هندي ۽ پر پاٽ ته جهو ڪري ڇپائيندو ته هو
ڀارت جي مکيه راڻن ۽ ڪو به مان هڪ لک ڪنهن پر ايندو. ڇهن جي حملي وقت هن لکيو ته.

هماليه جي حاوي پر هاڻ - گهڙي آيو آهي شيطان،
ڏسو شو شڪر جو ايوان - بطو آهي گوريا شمشان،
وڌي ٿوڙي اتر جو دوار - ڪري شايد دشمن ٻيو وار،
جوانو هو شيار - جوانو هو شيار.

اڙين جا اڙون اسانجا اڙين جا اڙون
اڙين جا اڙون اسانجا پتون جا اڙون
ياڻ نه ويليندا پياڙيسر، ڪائيندا پڪوان،

ننڍي ڇهرن ساڻ سپهڻي سڙس، ملوڪ لڳن ٿا،
اهي وڙيئي ٻوڙا ٻوڙا ٿا، ڪلجا ٿوڙا ٿا پڪ لڳن ٿا،
چيلن چمچن خواهر خوشامدڙين جا ئي خواهان .

هڪ ٻيوڙو شاديءَ تي هي مڏائي گهٽ، سچ ٻيچ ته هڪ گهائيندڙ گهٽ آهي؛
مامي ڪڙي ڪڙن مائٽي او اما، ڪاڪي ڪڙن ڪڙي مائٽي او اما،
لڏ لڏ لڏڙي گهٽ سان (او اما) ٺهڻدي ڪڙن لائون،
ڙي امڙ، ڪڙن جوڙو جوڙو ڇڏن ساج.

سرتيون جا چونديون، ڇوڏيون جا چونديون،
ڙي امڙ، ڪڙن وڃهنديس وات وڌن سان.

برسي بوند نه ٻانڱ ٻر - (او اما) ٻانڱ ٿري اما ٻر،
واڙون سلڙيون ٻلدريون (او اما) مڙس ڏکيا ٻڌ ٿا.

امڙ ڙي اڙيو انگ اٺن سان مامي ڪڙن ڪڙي مائٽي

هڪ ٻئي مڏائي گهٽ ٻر، لوڪ سڀا ۾ اسانجي مهمرون جو چتر هڻن او چٽي :-

هن جي ٿوڙهه ته هن جو ٿوڙو / هن ٻنسي پهلڪ له (وٺو،
هن جا هڏ گڏ، هن جو ٽٽڻو / مڙس ملڪ، ملڪ ۾ ملندو،

هن جي چوٽي، هن جي ٽٽڻ هي / عقل جا اٺا، وڙي لٽڙي،
هن جي ڇاڙپ، هن جي چاٽي / خوش ٿي ڪيل ڏسو خوراڻي.

اُن ساڳي گهٽ ۾ اسانجي ديش ۾ ٽپ ٽپ تي جهڳوڙا ڊڙا ڪڙن ٿا ٿين، انهن جي هڪ
حقيقي تصوير، ٻارتي هڻن او چٽي :-

ٺور، نديءَ، سرحد تي جهڳوڙو - ٻنسي، ٺاڻي، پد تي جهڳوڙو،

ٺاديءَ تي مسلد تي جهڳوڙو - روپ، رنگ ۽ قعد تي جهڳوڙو،

ڍنڍيءَ ۽ پاڻيءَ تي جهڳوڙو - اوڻيءَ ۽ ڇاٽيءَ تي جهڳوڙو،

اوليءَ تي پاڻيءَ تي جهڳوڙو - ويدن جي وائيءَ تي جهڳوڙو،

ٻارتيءَ جي ڪل چرچي ۾ ٻر، شاعري اُڙي ٿي ٻي، توڙي سندس تشوهر، ڪن کي
غير شاعر ٿيون لڳن، پر مونکي اهي مڏائي تشوهرن سڏيون گهون لڳن، گهٽ ۾ گهٽ
(ڇو ڪرو) مٽيو ۽ (ڇو ڪري) ٿي ڇوي ٿو :-

و جهي سگهرو آهي، اها مچٽ جهڙي ڳالهه آهي، پير سندس ٻين آزاد ڪوتائن ۾ به دل کان وڌيڪ دماغ حاوي آهي. ڪو وڌڻ جي ويچار ڌارا بلڪل لڏين ۽ وقت سان ممتد ٿي هليڪ واري آهي. اڄ جي دشمني دور کي هڙ قدرت جي ڪارخاني ۾ ڏسي رهيو آهي.

رات دشر تخور آفيسر هئي / سچ جي سي بي آءِ مخفي چاچ ۾ / ڪس سڳو سوڌ و جهليو / ۽ ڏينهن جي سرڪار جهت هلي ڪيو ڊسمس / تڏهن ٻي ڊسچ ٿي بلڪل نه رات / هن لکي سچ کان هلائي ڪنڊ ۾ ڪاري بزار / *

بلنڪ مار ڪهت سي بي آءِ جي مخفي چاچ سڳو سوڌ و پڪڙي، اهي سنڌي ۽ ٻيون تشبیهون ۽ سهڻا اشعار آهن پر هن ڪو تا تي دل کان وڌيڪ دماغ جو اثر آهي ۽ دماغي اثر جي ئي پيداش آهي نئين ڪوٽا آهي. اها ٻي ڳالهه آهي ته هيئر نئين ڪوٽا ختم ٿي چڪي آهي ۽ ساڳيون سببن جي ڪري ڪو وڌڻ جون ڪڙيون وڌيڪ وڌي چڪيون آهن. پر هن ساڳي مجموعي ۾ ڪي ڪوٽائون اهڙيون نه آهن جي دل جي پيداش آهن، پر ته به آهن تي دماغي ٺٺو لڳل آهي. سندس اهڙون ڪوٽائون هڙيدار آهن. هڪ اهڙي ڪوٽا جو مثال :- ڪوٽا جو عدوان آهي ٻڌو ڪا :-

رات وري هڙ ۽ نت ڪت نينگر / چيل چٻلي، مستاني البهلي چوري /

ڪچل لڳائي / نرڙا پائي / ڄم ڄم ڄم نچندي ٺپندي /

ٺه ٺه ٺه ٺه ڪلندي ٺلندي / مون ڊر آئي /

ظاهر آهي ته هن ڪوٽا ۾ ٻولي ڪيت جي ٻهڳي ٻولي آهي، پير نواڻ جي موه ۾ ڪو وڌڻ هن ڪوٽا کي بي قافيه بڻائي ڇڏيو آهي، توڙي هڙ قافين جو گرو شاعر آهي ۽ انهيءَ ڪلهڙا تي ٻڌل هڪ عالیشان برڪا ڪيت لکي سگهي ها.

ڪو وڌڻ سنڌي ۽ جو هڪ اهم مذاقي شاعر آهي. ٻيا به ٻه ٽي مذاقي سنڌي شاعر آهن پر هو انهن کان گهڻو مٿي آهي. سندس ڪوٽا ۾ بيهودي مذاق ۽ اجائي ڪل مستري ناهي، (سواءِ لادن جي) پر سندس ڪوٽا طنز جون چيلڊيون ٿي پائي، ڇو جو ان جو بنياد سچائيءَ تي آهي :- مثال طور، سندس هيءَ ڪوٽا آڳوڻن جا اڳوان :-

ڪهر آ / هي ڪهر آ / جو ڪهر اوندھ مان آئي / مون ڏاهن وڌاڏو آڇي /
 ڀڙت والڪو آ پيالڪ خولڪ / ڏور ٿيڪي / ويجهو نه اڇ / ويجهو نه اڇ /
 ڪهر آ / هي ڪهر آ / جو ڇٽ نه لوهي موت سان مٽلجي بدن تي او هلي /
 ماء دم ٽوڙجي رهيو آ / ڇٽ نه چاتيءَ تي رکيل آ / سڙ مٿن جو بار / يا ڪوئي
 ٻيڙ / ڪڏهن / ڪڏهن / او ڪارڊ ۽ اُٿي خون جي / هٿ ته
 چٽي طرف ڪوڙيا موت جو ئي راڄ آ. / *

مون جڏهن هيءَ ڪوٽا پڙهي ته پاٽ کي موت جي ماحول ۾ ڊڪڙيل سڪوڙيل
 ڏٺو. مڊهجا هٿ ڏڪٽ لڳا ۽ ساهه ٻو سانڌڻ لڳو. مان اڪثر نرانشادڪي ساهه کان
 ڪٽارو ڪندو آهيان. تڏهن به ڪوٽا کي اڻٽي پڙهيم -

ت. ه. - انهي ڪهر ڏرد وڌواس سان /
 هر ڪوڙيءَ مونکي پڪاري ٿو چوي /
 تون نه مرندين / او مڏو محبوب شاعر / تون نه مرندين / *

هي آواز مٽلڪو ئي آواز هو. هيءَ مٽلجي ئي دل جي ڏڙ ڪن هئي. هيءَ
 ”بهوس“ جو آواز هو، ٽڪور جو آواز هو، اڻلڻ جي گونج هئي، ڪوڙ ڏن جي هٿن
 چلند تي ٻڌل آواز لهن سان اچند نئين ڪوٽا جو جلم هو. ان حساب سان ڪوڙ ڏن جي
 هيءَ ڪوٽا سڏيءَ جي هڪ انتهائڪ ڪوٽا ڪري ليکڪ گهر ڇي.

ڪوڙ ڏن کي اڪثر ڏٺو، فلمن، سنگيت، روڪن ۽ گيتن جو شاعر مڃيو ويندو آهي
 پر سندس ڪوٽا ”سنگيتوريم ۾ پهرين رات“ متعصب نموني سڏي شاعريءَ ۾ - وڏو
 آلهندو ڪوٽا ٿي ۽ ڪوڙ ڏن وڏو آلهندو شاعرن مان هڪ مگر شاعر آهي توڙي هو
 سڀنيءَ جي روح مچائيندو ڪري آهي. سندس ڪوٽائن جو مجموعو ”تلهاڻي ۽ ڪوڙو
 دٻاءُ“ (1980) لکڙين ئي ڪوٽائن جو مجموعو آهي جنهن ۾ نئين سوچ جي سرهاڻ
 ۽ ساهه وقت ڪيتريون ڪوٽا ٿي نرش ۽ تلخ آهن. شايد نواڻ جي موه ۾ اهي
 ڪوٽا ٿي ڪوٽا ٿي لکيون آهن پر مان سمجهان ٿو ته سندس ذاتي سڀاءُ هنن
 ڪوٽائن ۾ ٿي وڌيڪ مختلف آهي. هي ڪوٽا ٿي ڪوڙ ڏن جي پيارين ڪوٽائن کان
 ڪوٽا ٿي ڪوٽا ٿي وڌيڪ آهي. اڳي چلند جي چهر جي ڀيٽ ۾ محدود چي
 ڪوٽا ٿي ڪوٽا ٿي وڌيڪ آهي. هيءَ سڌري چلند مڪي هئي پر هتي شاعر
 ڪوٽا ٿي ڪوٽا ٿي وڌيڪ آهي. سهارو سڌ ٿي آهي ۽ ڪوٽا ٿي ڪوٽا ٿي
 سڌ ٿي ڪوٽا ٿي وڌيڪ آهي. هيءَ سڌ ٿي ڪوٽا ٿي وڌيڪ آهي. هيءَ سڌ ٿي ڪوٽا ٿي وڌيڪ آهي.

پري، اُن ندي (اُن ندي)، اُهاڻي ڪويءَ جي ڀار تي ڪلپنا (جو ڳو، جو اٽڪ، ويڪراڳڻ، جو ڳڻ، ڊيپ وغيره). منهنجي لڙن ۽ لڙن ۽ لڙي اُٿي. ڀارتيءَ جي مقابلي ۾ اڄ اها شاعر ”ڪوي“ قافيه سان پري تري پري نه پر ”اچي، لڏي، منجهي“ وغيره جهڙا هلاڪا ۽ بي مذهبي قافيه ڪم آڻڻ ٿا. مون پاڻو فتحچند ڏي پنهنجو رايو لکي موڪليو پر هن اهو ڳوڙڻن کي نه ڏيکاريو ته مٿان هن ڇو ڪرامت شاعر جي دماغ ۾ هون، پر جي وڃي، پر هن اها ڪوتاهه ڏرسي ڪتاب ۾ درج ڪري ڇڏي. ٻن سالن کانپوءِ 1957 ۾ مان مهيني ڪن لاءِ ڀارت ۾ گهٽ لاءِ آيس ته ڳوڙڻن سان ملڪ جو چاهه آيو. پاڻو فتحچند منهنجو سونهون سردار هو. هن ئي بيوس سائونءَ کي گهٽائيءَ جي ڪوشش مان ڪڍي بيوس جي شاعريءَ کي عام اڳيان پڌرو ڪيو. منهنجا پهريان ۾ ڪتاب ”ڪوڏ“ ۽ هريشچندر به هن 1941 ۽ 1942 ۾ ڇپائي ظاهر ڪيا ۽ مون کي سنڌ جي شاعرن ۾ سٺو درجو وٺي ڏنو. ساڳيءَ طرح ڳوڙڻن جي واقفيت به هن ئي اسان سان ڪرائي. کيس اُتساه ڏئي، پاڻو ڳوڙڻن کان ڪيترا ٻال گهٽ پر لڪاريا ۽ انهن ”لانيون“ ڪتاب جو جلد 1957 ۾ ٿيو. ڳوڙڻن شاعر ته اڳيئي هو، پر پنهنجو پاڻ ڪي هن پاڻ ڳولي نه لڌو، پر پاڻو فتحچند ئي کيس ڳولي لڌو. مان اچي ڀارت ۾ پهتس ته پاڻو ۽ مون کي ٻڌايو ته ڳوڙڻن ڪي ئي. اڳي يعني سلهم ٿي پئي آهي. اڄ سلهم گهاٽڪ بيماري نه پر هجي، پر انهن ڏينهن ۾ هن مهلڪ مرض مان چٽ ٿاڍو ٿي ڳوڙ هو. منهنجن هٿن مان ڪجهه ڪري پيو ۽ هن اٽ ٿل اوچان شاعر لاءِ منهنجو من روٽ لڳو. پاڻو ڇڏو ته هتان لوڙوئي پري ئي. بي. سنڌپوريم ۾ ڳوڙڻن داخل آهي. اُتي ڳوڙڻن ڪي هڪ واري ۾ ليٽيل ٿي. سنڌپوريم جو ماحول به مريض هو ته ڳوڙڻن جو جهرو به، مون ڳوڙو ملول ٿي. پر ته به هو مر ڪي ملهيو ۽ خوب خوشمزاجي ڏيکار يائين. مون کي ٻڌايائين ته هيئنر ٿي. سال ڏيئي پوءِ ڳوڙڻن جي، اتهاس بڻائيندڙ ڪوتا ”سنڌپوريم ۾ پر پهرين رات“ ظاهر ٿي.

”چنڊ / پيلو چنڊ / ڏٺو چنڊ / چٽ سلهم جو مريض /

دُور اولهه جي افق ۾ ويو ٻڏي /

۽ ستارا چٽ ته آهن سرد لاشن / هي ڪڪر ڪارا آهنيءَ جا ئي ڪفن * مريض

سنڌيءَ لاءِ هن قسم جي ڪوتا بلڪل نئين ۽ نرالي هئي ۽ سنڌپوريم جي مريض ماحول سان تڙ نه ڪي ٿي اُٿي. ان ئي ڪوتا ۾ هن موت جي پٺيانڪ تصوير هڻن چئي:

گورڊن پارٽيءَ جي شاعريءَ جو جائزو

هري (دلگير)

هر شاعر گهٽڪار ڪونه آهي سگهندو آهي ۽ ضروري ناهي ته هرڪو گهٽڪار شاعر به هجي. پر پارٽي اهلالي درجي جو گهٽڪار آهي ته هڪ سٺو شاعر به آهي. پارٽي ۾ هڪ بهترين سنڌي گهٽڪار آهي ۽ شاعريءَ ۾ سنڌي شاعرن جي بهترين قطار ۾ به هو کڙو آهي. هن پنهنجن گهٽڪن سان اسانجي روح کي راحت ڏني آهي ۽ هن کي وندرايو آهي ته ساڳي وقت هن شاعريءَ سان اسانجي دل کي ولوڙيو به آهي ته دماغ کي جهلجھوڙيو به آهي. گورڊن سان مذهبي واڻيس ڪنن آهي، اهو به هڪ عجيب داستان آهي. مان پارٽي جي ورهاڱي کانپوءِ به ٻارهن سال (1958 تائين) سنڌ ۾ رهيو ٻيو هيس ٽوڙي پارٽي ۾ گهٽڪار ٿي آهي ٻهرا آيو به هيس. 1955 ۾ مون ڏي سوڳواسي ڀائرو نصيحت ڏنائين. مون کي اجهير مان لکي هڪ ڪٿو ته توکي ٻڌي خوشي ٿيندي ته پارٽي ۾ هڪ نئين سٺي سنڌي شاعر جو جنم ٿيو آهي ۽ مون ڏي گورڊن جي هڪ ڪوٽا ”راڻي“ ڏيئي هڪ ڪٿي ڏنائين ته مان پڙهي پنهنجو رايو ڏيان. ڀائو نصيحت ڪيو ڄاڻن ته ٻي هڪ اهلالي درجي جو شاعرڪار ۽ سچاڻ پارڪو هو. مون ڪوٽا پڙهي ۽ اهو به پڙهيم ۽ ڇا هو ان ڪوٽا ۾ نه.

شام ويسراڳت جڏهن ٻوڙ شاڪ جوڳٺ جي ڪري،
جرڳ. جو ٺٽ ٿي وڃي پشيم ٻهڙن کان ٻري،
نهل ملندڙ ۾ جڏهن ٿو ڏيپ ٻهڙيون ٿي ٻري،
پست ڪو ٻادل ڏري ٿو مون جي جهولي ٻري،
ان سمي آڪاس ۾ اڏندي اچي ٿي راتڙي،
هوڙ جي جهنگار تي لڏندي اچي ٿي راتڙي.

ڪوٽا پڙهي پنهنجو من جهري آيو. هن ڪوٽا تي ساڻن بيوس جو ٻڪو پختو رنگ چڙهيل هو، توڙي بيوس هن وشم تي ڪوٽا لکي ٿي ڪاڏ هڻي. ٻي اهي ٿي پتا اکر نهل - مندرو، رات وائي وغيره. آهي ٿي تر ۽ پختا قديم (ڪري، ٻري، ٻري، ٻري)

هڪ ئي ست پر ئي قافيا ڪيٽ، مٿي ۽ ٻيٽ ڏيان جو ڳا آهن. سڀ شاعر سنڌ جون سرڪيون ڀريندا آهن، پر دلڪير جا هيءُ ويچار نوان ۽ حقيقت جي صحيح تصوير آهن:

(۴) سنڌ اسانجي جلد هئي، پر ڏکي ڪهاڻون دور،
توڙي سنڌ - هند گڏجن، ته به مون ٿڌا نه ملندو.

(۵) سنڌوءَ جي ڪلني تي، من ۾ لڏلڪا لاءِ هئي پياس،
هاڻي سنڌو درشن لاءِ، لڏلڪا تي ارداس.

دريءَ مان، ڪيم ۾ گايون چرندي، دلڪير جي دل ۾ جي خيال اُن ٿا، هي قابل داد آهن: مٿس مؤسس، اُچلي اُس ۾، دريءَ ملههجان ڏيدار گايون ڦر ڦر ڪيم ڇڏن اهوڻ جيئن من ۾ ويچاريا.

دلڪير ٻارن لاءِ هڪ ٻيڙو شاعر آهي ۽ سندس ٻال - ڪويتائون درسي ڪتابن ۾ اڪثر شايع ٿيلديون آهن. سندس ٻال ڪويتائن جا ٽي مڇوئا: (۱) هو جي ڪيم (بيوس سان گڏ) (۲) هڙيدار ڪيم (ڀارت جي تعليمي کاتي طرفان انعام ۾ مليل) (۳) ڪيم ڪلاسي ڇپيل ۽ چوٿون ”پروليون“ پريس ۾ آهي. پر هن موضوع لاءِ هڪ الڳ ليک جي ضرورت آهي.

”پل پل جو پو لاءِ“ ڪتاب ۱۹۷۷ ۾ ساهت اڪادمي انعام حاصل ڪيو، ان وقت نقاد هن مڇوئي اڳيان پٽڪڙا پلاسٽ لڳا، ڇو جو هر صنف تي دلڪير جي باڪي ۽ ڪماليت سان، فني قوتن کي اڃاڪر ڪري لکيو، ڏسو سندس غزل جا ۱۲ بيت:

(۱) ويجهوئي تون ڪٿي لڪل آئين،

ڦهلجي ويو هڳاءِ آءِ - جي ڇٽ.

(۲) دل ورتي دلڪير سڀدي تو،

لڙڪا اکين مان ٽپڪو ڇپ، ڇپ.

دلڪير جي شاعراڻي شخصيت ۽ عظمت کان متاثر ٿي ”سنگيتا“ جي سڃاڻپ ڪري آئندڙ اهلدارن ۽ دلڪير جو خاص سڃاڻپ ظاهر ڪيو آهي: ”مدا هجن صوت حيات“ عنوان سان، جنهنجو سڃاڻپ ڪري، شري ارڃن حاسد سماليو، جنهن ڏنڊي ڏيندي لکيو آهي: ”پنجن ڏهاڪن کان، يڪن کان، دلڪير صاحب شعر چئي دعيا آهن، اڄ به پانڪن ٻئي ڪنهن به شاعر کان، دلڪير صاحب کي وڌيڪ سڃاڻن ٿا، ساهت ۾ سڃاڻپ حاصل ڪري سگهڻ ئي ته سڀ کان مشڪل ڪم آهي؟“

انڪري ئي مون کي ڇو ٿو پوي ٿو ته دلڪير جي ڪوٽا جو ڪنڊواس نڀايت ئي ڪشادو آهي. هو پنهنجي اُڻڻ ۽ احساسن کي سڳو، سڳو ۽ سنگيتي ڀوليءَ ۾ اُڻي ۽ اُڻي ۾ ڪنڊواس ڪندو آهي. مرڪزي ساهت اڪادمي جي انعام ۽ بين الاقوامي جي پوڄو به دلڪير جي ڪوٽا جو ايترو قدر نه ٿيو آهي، ڇهڙو ٿيڪ ٿوري جي سنڌي ٻاشا دائر دائر آهي ته اڳتي هلي دلڪير جو قدر ضرور ٿيندو.

(۱) دَس ستاون جا ڪنول، ليل لڳن ۾ ٿا نَرَن،

صبح سان ويندا هجي، رات وڃڻ واري آ،

پر ۾ جي هير ئي ڏونڌاري ستل مڙين کي،

آئي سرهاڻ تري، رات وڃڻ واري آ.

رات رات ئي هنئر ماڪ جا ڳوڙها ڦاري،

دَس نظم نيز ڀري، رات وڃڻ واري آ. (پل پل ڇو پر ۲)

پوڻي هيراندائيءَ لکيو ته دلڪهر جي ڪوٽا ”سلڏو لڏي“ پڙندي اڏلڏي
ڇولون ماريندڙ ڏوياءَ اچي ملهنجي اڳيان ٻڌو (صفحہ ۴۱، سڌا هجن موت جهاٽ).

جماليت جي جهلڪن کانسواءِ ڪوٽا ٻسي ٻسي پئي لڳندي آهي. دلڪهر وٽ
جماليت جون ڇوڙيون جهلڪون هون ڇوڏ آهن، جنهن ڪري سندس ڪوٽا ٽڙندڙ ٿيل
وانگر جڳ ته سڏائين پئي هڪي ۽ هڪي :

(۱) ٻيلي ساڙهيءَ مان لکهي، ڪٿت مان آئين شايد

مڪس هر سنگ تي، ٻيلاڻ پڙجي ويئي.

(۲) يا سندس هيءَ هائڪو:-

ڪهڙي دوست آهي،

جن ناريءَ کٽ ٿول چنڊ

سڀئي وڃي لاءِ.

تازو دلڪهر ۲۷ ماترائن سان ٻن ٻن ستن وارا لٽ پند لکڻ شروع ڪيا آهن ۽ هر
لٽ پند ۾ الڳ الڳ خيال آهي اهي ٻن ٻن ستن جون مٺي ڪوٽائون آهن، جن ۾ دلڪهر
هون ڇوڏو ڏسڻ لڳو آهي، سياست ۾ ڦندا گهرجي، ڌرم ۾ سياست جهڙن موضوعن ۾ ڀڙڀڙ
تلڙ جا تهر ڇوڙيا آهن:-

(۱) ڪونه شرافت مان ڪجهه ملندڙ، مون تي ڪر وشواس،

فلڀن ۽ بد معاشن جي ئي دنيا آهي داس.

(۲) ڪانون جي ئي آهي سڀ هيءَ، ڪونه رهيو همت مورو،

ڪانون جو ئي راج هلي ٿو، ڪان ڪان ڪان ڇو شودر.

تنهن کانسواءِ هنن لڏين ڪوٽائن ۾ جماليت جا به بي انداز عڪس آهن :

(۳) گهٽ نه، مهٽ نه، ڳهٽ نه امرت، ڪونه ٽڙيل رابيل،

آنءِ اچي، ڪئن ملندو مڏر جو، سوانح آهڻڏو هيل.

سڙ ۾ آهي، صرف اهڙي احساس جي ضرورت آهي لکي ٿو ته:
 ”مر هڪ اٿي ۾ اڻڪٽران ۽ پروٽان نرتيه نچي رهيا آهن،
 جل ۽ دايو ۽ بر سر سوتي ۽ جي ويٺا وڃي رهي آهي،
 ذري ذري مان حسن ڦاٽي رهيو آهي،
 دوست، تون ڪهڙي سوچ ۾ آهين (نثر - نظم - جهنگلي گل)
 عت هو هڪ سهڻو شبد - چتر هڻن ٿو پيش ڪري:

اجهڻ سونهن جي ڪيت اندر
 جتي آه، جڏهن جو جهڙ ٿو اُتي ٿي.
 رواجن ۽ رسمن جو پڇو ۽ ٺڪيل آ
 انهيءَ ۾ اچي آه ڦاڻو پڪيڙو؟
 (اهو روح انسان جو آ) (پل پل جو پر لاءِ)

دلڪر مڃي يا نه مڃي، پر مٿين ڪوٽا ۾ نئين ڪوٽا جو ئي روم آهي ۽ اهو ئي
 نرانشا جو نظريو آهي. اها ٻي ڳالهه آهي ته هيءَ ڪوٽا هڪ پارسي وزن معلولن تي
 جڙيل آهي. پر پڌريجي ليکي دلڪر نئين ڪوٽا جي نظريي ۽ نرانشا کي قطعي رد
 ڪري ڇڏيو آهي. سندس ويچار آهي ته جو هيسجي ويو سو به سجي ويو. ڪانگرا ۽
 ڪهڙوري ڪانگرا جو ڪرتب آهي. دلڪر جي نثري نظمن ۾ آشا جا جهڙ ٿا جهڙ - جهڙ
 ڪري وڃي رهيا آهن پر دلڪر آخر انسان آهي. اهو انسان ئي ڪهڙو جنهن ڪڏهن به
 نا اُميديءَ جو مقابلو نه ڪيو هجي، هن به نرانشا جي جهلڪن سان ڪي ڪوٽائون لکيون
 آهن. پر انهن ۾ به زندگيءَ جي سچائي آهي.

انگريزي شاعر ورڊ - وورٿ (Word Sworth) وانگر دلڪر پر ڪڍي ۽ جو
 پوڄاري آهي. هو قدرت جو شاعر آهي. سندس ڪوٽا ”نئين مڪڙي“ (موج ڪئي
 ميران) هڪ شاعڪار ڪوٽا آهي. نئين مڪڙي جي سونهن جو بيان هن اڪيچار تشبيهن
 ۽ استعارن سان ڪيو آهي، جو نهايت ئي دلپذير آهي ساڳي وقت اها هڪ علامتي
 ڪوٽا به آهي، جنهن ۾ مڪڙي جي معرفت هن اُن دلڏهن سورهن ورهين جي ننڍڙي
 جو بيان ڪيو آهي، جا نيلڪريءَ مان نازنهن بطبع واري آهي. تنهن کانسواءِ ”وڏو ڦڙو
 مڙهن“ (موج ڪئي مهرات) عاليشان روانيءَ جو مجسم آهي. دلڪر اهڙيون اڪيچار
 ڪوٽائون لکيون آهن، جيئن ته قدرت جي راڻيءَ، مهرات جي موج، پرتاپ، شام، بهار آيو
 وغيره. اهي سڀ مستي ۽ ٻارون ڪوٽائون آهن. سندس غزلن ۾ به جتي ڪي قدر
 جا نظارا اُڀريا پکڙيا آهن.

(1970) ”سنڌي شعر جي تاريخ“ ۾ لکيو ته: دلڪور صاحب جي ٽيٽن ۾ موسيقي ۽ ميلاچ آهي ۽ غزلن ۾ خيال جي رواني ۽ بلندش آهي. سندس شعر سانس ۽ نصيب آهي ۽ ان ۾ نوان نوان استعمال، تشبوهون ۽ علامتون استعمال ٿيل آهن. ”۽ هي بلند (هن مقالي جو ليکڪڙ) نه دلڪور جو سدائين شهيدائي رهندو آيو آهي ۽ ان ڪري ئي ته هن لکيو: (۱۹۷۴ ”چنڊ ڪٿي چاند ٻاٺ“)

”شعر چڙهڻ لاءِ سان ڪهڙو؟

بظمان مثل دلڪور مثل!

هر هڪ ليکڪ يا شاعر کي پوري آب تاب سان پسانٺ ۽ ڪلهن ار ڪلهن سڃاڻڻ جي ضرورت ٿيندي آهي. اڄوڪس جي عظمت کي ڇمڪائڻ ۾ رام پلجواڻي، دلڪور ۽ ڊاڪٽر جو هٿ آهي. اياز جي شاعريءَ جو صحيح روپ پٿاريو ابراهيم حويي. شيام جي ٿاڻو ڪم (سرڙواري) سڳن آجوا ڪيو. پر دلڪور جي شاعريءَ تي هن وقت تائين ڪنهن به نه لکيو آهي. ان جو سبب شايد اهو ئي سبب ٿيو ته ورهاڱي کانپوءِ ۱۹۴۷ع سال ۱۹۵۸ع تائين هو پاڪستان ۾ رهي پيو ۽ ٻارن ۾ آيو ته بمبئي ڏهليءَ ۽ ٻڌان کان ٿاڻو ٻڌار ۾ وڃي ٿوڻي لهن ٿو. سڀ کان به هو نچارو آهي ۽ اڪثر سمجهندڙن کان پوري دهڪ چاهيندو آهي. مان هن مقالي ۾ دلڪور جي شاعريءَ کي صحيح رنگ روپ ۾ پيش ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو آهيان.

هر عظيم شاعر اڳيان ڪوئي نه ڪوئي اعليٰ آدرش هوندو آهي ۽ سندس ذهن ۾ ڪاٺي نه ڪاٺي منزل هوندي آهي جنهن تي هو پهچڻ چاهيندو آهي. دلڪور جو آدرش آهي، پنهجن رچنائن سان انسان کي بهتر بڻائڻ ۽ سندس کي سڳي ۽ سرهو بڻائڻ، هٿ سڀني جي ملهڻ تي هر ڪن ۽ ساه ۾ سڳند ڏيڻ ۽ اڻ چاهي حقيقت ۾ ڪس هن دنيا سان جهڙو ٻڌار آهي ۽ ان ڪري ئي هو لکي ٿو:-

هن ڌرتيءَ سان دل الم، هٿ ۽ وهيندڙ ملند،

آب ۾ هڪڙو چنڊ آ، پر هٿ سڙ - سڙ چنڊ.

ڌرتيءَ جي دهراسن کي ڏکي ڏسي، دلڪور دنيا کي تولاڻ ٻڌان ڌرتيءَ تي ڌوڏ مدن سان گڏ دهڪ ٻڌڻ ڪري ٿو. عين ايتريءَ طرح جيتن ڪلتي پٿر پڌ شتر کان ڌرتي مارج پئي ٿو ته هو سر ۾ جي ٻڌان نر ۽ دهڪ ۾ ٿو ٻولي، ته هو جواب ڏئي ٿو ته حتي مهنجا پٿر آهن، اهو ئي مون ۽ سر آهي. دلڪور جي نظر ۾ هي سندس ئي

خيال لڳو. ڀڳو انهيءَ جي ڀر ۾ بيان بدليجي ويئي ۽ شوخي به وڌي ويئي. سال وڌڻ سان دلڪير جي جواني ۽ جي عمر ختم ٿي ويئي ته به هو دلڪير لاهي. هو ته مون کان به ڪونه ٿو ڊڄي. ڀليجي زندگيءَ کي سينگاري تيار وينو آهي. نه ڊڳو تيار وينو آهي، پر ڪم انتظار پٽ آهي، ڇو ته تمام وڏي عمر نٿو چاهي.

زندگي بطبعي ڀڳي آهي ڇڻو نو درني ڪنوار
 ڪيس شايد آهي ڪنهنجو انتظار (وائي - هوج ڪئي مهراڻ)
 هاڻ سندس جي وٽ تان ٿا ڪل ڀن آڪن،
 اي امڙ ڀڙن ۽ هينئر تڏت چڙي اينداسين،
 شاعري پڙيت جو نه آڪار ڪڍي سگهنداسين،
 ڀڙي نوراني ڪا هيري جي ڪڍي اينداسين (رچنا ۾ غزل)

دلڪير شايد سنڌي ۽ جو پهريون شاعر آهي، جنهن پنهنجو فوتي لاءِ لکيو آهي (پڙهو جهنگلي نل ۾ دلڪير جي هون کانپوءِ) جو نهايت ئي هڪ ڪنن ڪاري آهي. صرف گهٽ، غزل ۽ نظم تي ئي نه، دلڪير شاعريءَ جي لڳو ڀڳو هڪ صفت تي ڪشلتا ۽ ڪاميابيءَ سان لکيو آهي پوءِ ڀل ته. اهو آزاد نظم، هائڪو هجي، پنجڪڙو، قطع هجي يا ربائي بيت هجي يا وائي. هن لکيو ڪو تائون هر شچندر ۽ اپ گهٽ به لکيو آهي. دلڪير فريڊيج ڪوتا جي صدف (Triplet) به لکي، جنهن کي هن نالو ڏنو ترائيل، جو هينئر سنڌي ۾ لوڪ پڙي آهي.

دلڪير ڇا به لکي سندس ڪوتا ۾ قانونن جي پابنديءَ وڌان ۽ چندن ۾ ڳونا ڳولي ٻوليءَ ۾ سرلتا، سميتڪا، مڌرتا، جماليات، ويچارن ۾ وشاليتا، ڪلهيا جي اڏام ۽ ڪيترا شبد چتر موجود ضرور هوندا (آهن) ڪامياب شاعريءَ لاءِ به انگ ضروري آهن: (۱) ويچار ۽ ٻولي (۲) فن ۽ فارم. ويچارن جي اظهار لاءِ مناسب لفظن جي ضرورت محسوس ڪبي آهي ۽ ويچارن ۽ ٻوليءَ کي اثرائتو بڻائڻ لاءِ ڪنهن فارم ڪنهن لفظ، ڪنهن رنگ ڍوپ جي موجودگي هئڻ لازمي آهي. ساڳئي وقت رچنا ۾ مڌرتا ۽ ميناج ڀرڻ لاءِ لفظن جي تڪ تور، ماپ يا وزن (چند) جي گهرج پوندي آهي اهي سڀ دلڪير وٽ هڪٻئي تڪيا حاضر آهن. ان ڪري ئي نائٽ شام لکيو:

”آهي شعر اياز جو اوچل پونم رات

۽ ڪوتا دلڪير جي رنگ رنگ رتسي ڀر پات“

نه ڊڳو ايترو پڙ شام جي چوٽ تي دلڪير سندس هڪ جهڙيءَ ”رنگ رتسي لبر“ (۱۹۶۱) جو مهاڳ به لکيو. اُن کانپوءِ ڊاڪٽر ديال آشا پنهنجي ڪوچلتمڪ ڪتاب

سڄ جي بلاڏريءَ لاءِ لڙائي آڏ جهڪاڏ کان چالو آهي. سقراط زهر جو پيالو پيئندو،
عيسوي صليب تي چڙهي، منصور سوڙي ۽ سي چڙهي ۽ همرو قاسميءَ تي چڙهيو ته، ڇا
اڃي سڀ هميشه لاءِ ختم ٿي ويا؟ دلگهر چوي ٿو ته اڃي اڀڄ وانگر ٿڌي ۽ ٻر اڏار
ڏاڍي دٻا پر اڃي رنگين گلن جي روپ ۾ ستم ڦٽي ايندا:

اڀڄ مئل ڪري خاڪ ۾، پٺ ڦٽول ٿي ڦٽو،
حق واسطي ڏهڏي ۾ ڏهي ڪونه سگهون ٿا.

آتما جي امروتا جو مثال سلدس ۽ ڪي ٻئي غزل سان اڄهو هيئن آهي:
اولدءِ ۾ اڏي سڄ، وڏي اوڙ مان ٿو اڏي،
ارمان مڙهڻ تي اڃه اسان ڪن ڪنداسين.

دلگهر جي فڪر ۾ اڀڄڻ جي کولج آهي، جنهن اها کولج ٺڪور ۽ ٻهوس جي
ڪوئا ۾ به آهي پر بهان ڪرڻ جو طريقو دلگهر کي نچو پهلجو آهي. اها ڳالهه سلدس
هيئن ان ستن (للت ٻڌ) مان ظاهر ٿئي ٿي.

جڳه جي لهڪي اڳاهو ساڌو ڀرو پڄاڻي ڇو ٿو،
ترشلا ٺهڪاهيءَ سان ٻرو لڪي ڪندو آ ڏو ٿو.

دلگهر جي وڏي خواني اها آهي ته هو ڪڏي به اٽڪي ڪونه ٿو. ٻي هڙ زماني
جي قدم سان قدم ملائي هلڻ وارو پکاو شاعر آهي، جهنگري سلدس ڪوئا نت نئين
؟ خدا جوان پئي ٻاسندي آهي. سلدس ڪوئا ۾ هر دور جي عڪاسي اُڪريل آهي.
ننڍ جڻن زماني جا دور گذريا آهن، تنهن نئين سلدس شاعريءَ جو طريقو توڙي ويچار
تڏا؟ مومرغن ۾ پٺ فرق پئي آيو آهي. شروع شروع ۾ هن لکيو:-

بادل وانگر وسنداسين - اڀڄ منجهان نت هسلداسين،

هلڪو پهلجو جهان ۽ ڪنداسين، ٿار و سائي وينداسين.

عسي عساني وينداسين (موج ڪئي مهرڪ)

ننڍ شاعر، وقت بدلجڻ سان آواز هن طرح بدلائي ويو.

منهنجي دور تي آءٌ سوال ٿي، جو تهلجو اٿلءُ

آءٌ خدا کي خود مون، منهنجي من جو ٿلءُ.

ن ڦهلائڻ وارا اڃا، ناهيون پاڻ ڦهلا،

رلت جي ناه، نه ڇا اهو، آهي دل ته اهو. (للت ٻڌ)

جڏهن جي ڪٿي جيڪو (Jet) هڙئي ملڪ گهمياسين
 ”دلڪير“ خلائن کان ڪو انسان نه آيو.

پل پاڻ ڪري، پاڻ مٿان، پاڻ ڪلهاسين (دولت آواز ۲)

هن ڇما ڪي ڪوئي گهٽ چوي يا نظم يا غزل، اهو هن جي مرضي ۽ تي چڏيل آهي. ڊاڪٽر ارجن شاد لکيو: - دلڪير جي فن جو اهو ڪمال آهي جو هن گهٽ جي موسيقي ۽ رواني ۽ واري ۽ وصف کي غزل جي لاءِ نهايت خوبصورت نموني سان استعمال ڪيو آهي ۽ اهڙي طرح غزل ۾ سلڪم جي جادو ۽ معرفت سندس نقطئه نظر جو اثر دل تي جلد ئي وڃي. سندس هيٺ ڏنل هڪ ئي غزل مان سلاست جي جدا جدا پهلوئن جو اندازو لڳائي سگهجي ٿو. ان سان گڏ سڌي ۽ اوليٰ جو ذاتي حسن پڻ اجاڻ ٿي پيو آهي، خاص ڪري قافئي جي قوت: -

آئس اڃل ۾ پاڻ کي اوڙي ڏسي ته ڪو،
 هو لهن جي لاءِ سمنڊ و اوڙي ڏسي ته ڪو،
 درياهه ۾ لهر، لهر پنهنجي لاءِ اچي وڃي،
 مٽي زندگي ۽ جي لهر نهوڙي ڏسي ته ڪو.

دلڪير وقت سڌي شين ۽ قافين جو چٽ اٽل ذخيرو آهي، جنهنجو اڀيڳ هـو نهايت سوچو، اڌ چيو، ۽ ڪاهه ۽ سان ڪري ڇاڻي. اٺن شاعرن ۽ دلڪير جي غزلن ۾ فرق اهو آهي جو، دلڪير جي غزل ۾ الڳ الڳ خيال، روشني ۽ جي ستن رنگن واري ۽ پرم (Prism) ذريعي ورڇي وڃڻ بعد انو ڪو اثر ڇڏيندا آهن.

مثال:

(۱) مشهور هـو جنهن لاءِ ته درياهه اٿس دل،
 نزديڪ ويس، خود مونکي پياسو نظر آيو.

(۲) ساديون ۾ دليون پاڻ ۾ هڪ ئي ويون هڪدم،
 عاقل ۽ مليل عقل جو جهڳڙو نظر آيو.

دلڪير جي غزل جي انفراديت غزلن جي اهڙن مثالن مان ظاهر ٿئي ٿي. دلڪير شاعري ۽ جي هر صف ۾ ڪامل ڪوي هئڻ جي قوت رکي ٿو، ان ۾ ڪوبه شڪ ڪونهي. هن شاعريءَ جي قوتن کي اهڙي طرح اڀاريو آهي، جو اهي آسمان ڪي وڃي چهن ٿيون.

گهتن سان گڏ، دلڪيو نظم به لکيا، پر سندس نظمن ۾ به گهٽ چرو سلڪيت آهي. مثال طور سندس اوائلي نظم ”گنگا جي ڪناري“ :-

چڏ مونکي سکي، مڙهجي لاءِ مون هن گو بهاري
جڻا جي ڪناري

هن ساٿ اڃان گڏجي گهڙي ڪن ته گڏاري
جڻا جي ڪناري (ڪوٽ)

اهڙي طرح گهٽ ۽ نظم لکڻ تي هن ڪهترن شروعاتي تجربن سان ڪري، جدا جدا وڙن ۽ چلندن تي ڪهترن يون نئي ڊچائون (ڇڏون) جي سنڌي پاشا ۽ هڪ بلڪل نئين ڇڏو هئا.

دلڪير غزل لکڻ ۾ به ماهر آهي، جيتوڻيڪ سندس چوڻ هو جب، غزلن ۾ هاڻي سندس خاص ڊچي ڪانهي. حقيقت ۾ به وس سان گڏ، دلڪير آهن اڳڙن شاعرن مان هڪ آهي، جن سنڌي غزل ۽ نئين راهه گهڙي. هن اولن ويچار نهون تشبيهون سڳڪ ۽ سواندي ٻولي ڏيئي، سنڌي غزل کي شاهوڪار بڻايو آهي. هن صديءَ جي ٻئي ۽ نئين ڏهاڪي ۾ دلڪيرن جي نڙي ۽ ڏوڙ لفظن واري آڙ ۾ ۽ هارسي ٻولي هوندي هئي، به وس اها ٻولي ۽ ويچار ترڪ ڪري، غزل ۾ نون ويچار ۽ نئين ٻولي آڻي. پر ”شعر به وس“ ۾ به وس جا صرف ٻهارد غزل ئي آهن. ٻئي پاسي دلڪير ئي سڏ ڪن غزل لکيا آهن. دام المصداقيءَ لکيو:

هري دلڪير بهر يون غزلڪو شاعر آهي جڏهن غزل جي دائري کي وسيع ڪري، ان ۾ انسان جي جدا جدا اڌن ۽ احساسن کي اهڙيءَ طرح ظاهر ڪيو آهي جو غزل جو تاجي پيو، داخليت پسانٺ وارو علامي وڌيڪ اُڀريو آهي (مهڙو، ”دولت آواز“)

اهڙيءَ طرح دلڪير جو نالو بهر يون پيوڙهيءَ جي غزلڪو شاعرن جي صف ۾ اول اچي ٿو. سندس غزل ۾ گهٽ تر گهٽ نئي آهي. مثال طور سندس هيءَ مسلسل غزل، جڏهن ۾ مان سمجهان ٿو ته دلڪير جي زندگيءَ جي فهمي ۽ جون سهڻون جهلڪون آهن.

اڀاسين به نئي ڏينهن مگر عيش ڪيائين
تارن تي قدم، چلند به جهوليءَ ۾ وڌائين
آڇ ڪرڻ، سڪين ساٿ سوئين ناچ لڳائين
مرليءَ جي مڏ تان تي چا گهٽ چيائين
جاپان، عرب، چين، آمريڪا جا يورپ

محل اڏي ويو. اياڙ کان پوءِ شيام به ڪيترا منسا گيت لکيا. ٻيوس هن صديءَ جو بهريون سنڌي شاعر آهي جنهن پنهنجيءَ ڪويتا ۾ استريءَ جي ڪول ڀاڙن جو اظهار ڪيو، پر ٻيوس صرف سلوئي ڀوڪو، دلگير اُن ڀاو کي سندر يا ٻيو ٻڌايو. دلگير استريءَ جي من مھراڻ کي خوب ولوڙيو آهي ۽ هن وقت ناريءَ واري ڪومل دل آهي. نارائڻ شيام لکيو ته ”سندس (دلگير جي) شاعريءَ ۾ اظهار ڀل ناريءَ جي روپ ۽ سندس مٺيءَ ٻوليءَ جو، منهنجي موجوده شاعريءَ تي وڏو اثر پيو آهي (سدا هنجين هون حيات - ص ۱۲) ڊاڪٽر ارڇن شاد لکيو ته سنڌيءَ کي گيت جي شاخ سان هري دلگير ئي روشناس ڪرايو (سدا هنجين هون حيات - ص ۳۳) دلگير صرف پيار ۽ استريءَ جي احساسن جا گيت نه لکيا آهن، پر هن ڪيترا انقلابي گيت به لکيا آهن:-

انساني حق، انسانن کي، واڃت ساڻ وٺايون
 حق هڙ پوءِ ڪي عادل هڪ سان گهو گهو ڏيئي ڏهاڙون
 گيت نئون ڳايون (ماڪ - ٽڙا)

ٻيو هڪ گيت، جو حقيقت ننگريءَ تي ٻڌل جڻ ته هڪ اڪسلواڊي نغمو آهي:-

ڏهن وڪامي، فڪر وڪامي، عام وڪامن گيت،
 علم عقل ۽ ذات مٿان آ ذات سنڌي اڄ جيت،
 ڪوڏين بدلي موتي وڪڻي وڻجڙو وينجهار،
 سوداگر سلسار (ماڪ - ٽڙا)

پر مان سمجهان ٿو ته دلگير جو اهو انقلابي آواز ۽ نڪسلواڊي نغما سندس بيمادي وڇڙ ڌارا جا عيوضي ناخن. اهو هڪ عارضي جذبو آهي، جو اُڀري، وري ٿوري وقت کانپوءِ گم ٿي وڃي ٿو. سندس تخلص ڀلي دلگير هجي، پر دلگير هڙ هرگز ناهي. سندس صديق اُملگن ۽ اڏ من جي سڄي تصوير سندس هن گيت جي چنڊ ستن ۾ آهي:-

دل جا دروازا مون کوليها، هر هڪ لاءِ هڪ جهڙا،
 ڇو ويچارين تنهن ۾ گھڙندا ماڻهو ڪهڙا - ڪهڙا،
 هر هڪ لاءِ هٿ جاءِ جهجهري، هر هڪ تان مان واري،
 هن هن سان ڇا منهنجو مطلب، منهنجي دنيا نڀاري،
 (موج ڪئي مھراڻ)

: دلگير :

لکڪ: ڀڳوان نردوش

ڪويتا سان چمڪو دلهن کي لپائي
اهو رباط دلگير ڇو ٿو سڏائي؟
سندس چمڪندڙ ٻول چهر ٿي ڇي ڇهر ڇهر،
ٿو چالڻاٺ ڇي ڇٽ سرisha وهائي!

هر ٻي ”دلگير“ سنڌي ۾ ٿورن اهم ۽ اعليٰ شاعرن مان هڪ آهي. هڪ سٺ
سالن کان شاعريءَ ۾ رهيو آهي، پنجاه سال اڳي ۱۹۳۱ ۽ ۱۹۳۲ ۾ سندس شاعريءَ جا ٻه
ڪتاب ڪوٺ ۽ هريشچندر شاعر ليا ته سنڌ ۾ ٽوم مڇي ويئي ۽ ٻلهي ڪتابن تي
سنڌي ادبي بورڊ انعام ڏيئي دلگير کي داد ڏنو. تن ڏينهن ۾ هو ڪاليجي وڌياري
هو. ”هريشچندر جي مهاڳ ۾ سائين ڪشچندر بهوس لکيو ته دلگير سندس سندر سان
مان هڪ آهي ۽ شاعريءَ ۾ هو پنهجي حقيقي وهيءَ کان ويهارو سال وڏو لکي ٿو.
ڪوٺ جي مهاڳ ۾ ان وقت جي ايڊيٽر عالم ۽ نقاد سر ڳواسي پروفيسر لالنگهر اڄواڻي
دل کولي هنجي شاعريءَ جي آڄاڻ ڪئي ۽ سندس نواٽ حنون سرڪهون ڏياريون.“
سنڌي سامهه جي تاريخ (۱۹۷۰) ۾ هن لکيو: دلگير جي ”ڪوٺ ۽ هريشچندر“ ۾
بهوس جي رنگبلي ۽ روايتي آهي، توڙي هن بهوس کان اڳ هڪ نئين راهه به ڏوڙي
وڌي آهي. حقيقت ۾ دلگير جي شاعريءَ ۾ بهوس کان نوازيون نون اهر ڪهترين
خوبيون آهن. شايد دلگير سنڌيءَ جو پهريون شاعر آهي جنهن سنڌيءَ ۾ سٺا ۽ سٺا
ڪهترائي گيت لکيا. هن کان اڳ بهوس جي شعرن ۾ صرف هڪ ئي ”قدرت وارا“ شاعر
ٿيو هو، جو هڪ سٺو ۽ پيارو گيت آهي. هن صديءَ جي چوٿين ڏهاڪي ۾ دلگير جا
ٻه گيت مشهور هئا: (۱) سڪ جي نڪري هي سلسار (۲) آيو ساڃن ڇاٽ سڪي ڙي....
دلگير جي گيتن ۾ سنگيت، سلاست، رواني، مصراعن جو جوڙو ۽ قافين جي نواوب پنهجو
مٺ پات آهي. ان ڪري مان ته کيس سنڌيءَ ۾ گيتن جو باني ڪري چونديس، جو جو
هن ئي گيت ۾ نواٽ ۽ انفراديت پيدا ڪئي، جنهن ڪنڊو ”اياز“ ان بنياد تي شاهي

لسکٽي پڙهڻي آهي ته پوءِ شايد سنڌي ٻولي ختم ٿيڻ جو ٻي ٺي ڪونه ٿئي ٿي. سنڌين جي دلجو سڃاڻپ ۽ دلجو هستي به قائم رهي.

اهڙي ريت جيڪڏهن اسان اولاد ۾ آڳاٽاڪاري بطن جو سنسڪار پڙيون ته شايد ٻڌا ۽ ٻڌيون پريشان نه ٿين. ٻڌي ٻڌي ڪي جي اها سڪيا ملي ته اسان ڪي هتي جيون مرڻ ڪهڙي ٺاه ڪڍڻ ٿو آهي ته پوءِ شايد پاڻ ۾ نه ٿين. سس سهر و جهڪڻ نهن ڪي به ٿي ڪري سمجهن ته پوءِ ٿي ٿي ٿي جا جهڳڙا نه ٿيندا نياڻن ڪي جيئري نه جلايو ويندو ۽ ڪٽنب پريوار سڪي رهندو. سنڌيان تي به سنو اثر پوندو.

سماج جي سمهنتا مان اهو انداز نه لڳايو ته سنڌس جون ڪي سمهيائون ٿي ڪونه آهن هر ڪٽنب ڪي پنهنجي ڪهاڻي آهي پنهنجي مثالا آهن سارو سماج مثالن ۾ جڪڙ جي چڪو آهي. هر ڪيتر ۾ روز بروز نوان مثالا ٻڌا ٿي رهيا آهن سماج جي پراڻن پرمپرائن سان ٽڪر لڳي رهيو آهي. سمهيائون حل لاه اسان ڪي لسڪاري دهيون آهن. ڇا اسان پنهنجي سماج ڪي آدرش سماج پٺاڻ لاه سمهيائون جو حل ڳولهي ڪي لسڪار سويڪار ڪري پنهنجي پرمپرائن ڪي قائم رکي سگهنداسين؟ ان سوال جو جواب هر هڪ پاڻ کان پڇي.

ڊاڪٽر نالڪرام ايسرائي

اڌيڪس - اڪل ڀارتيه سنڌي سماج

اڌيڪس - راجسٿان سنڌي اڪادمي

اڌيڪس - اڪل ڀارتيه سنڌي سماچار

پنر سمپادڪ سميلن -

عدالتن ۾ انيڪ تعلق جا ڪيس هلي رهيا آهن. انهن جو نتيجو ڪو سڪڙائي ڪو نه ٿو ڪري. شادين کانپوءِ جي جهڳڙن جو اثر نٿي پئدا ٿيندڙ سمن تي پوي ٿو. ڇا سماج وقت ان قسم جي مسئلن جو حل آهي؟

اسان جي سماج ۾ ڪيترائي اڪول ڪو لاڙيا آهن، اسپتالون ٺهرايون آهن ۽ مشالون ملندڙ اڪالا ٺهرايا آهن ليڪن ڇا اسان جي هن سماج جو ڌيان سماج جي ڏکي مهالن طرف نه ڪڏهن وڌو آهي؟ ڇڏيل ٻانهون آخر ڪهڙنهن وڃن؟ هڙ سن جي ظلم جو شڪار ٻالون ڪهڙنهن وڃن، آهي ڪو ماڻهيءَ جو لعل جو ڏکي مانائين ٻالهن ۽ وڏائين جي سهوا ڪري؟ ڪهن بهمار ٺهڻ، چلتائين ڪرڻ کان غريبيءَ ۽ ڏلت جي ڏندڙي جهڻڪ کان بچائي؟

سڌ ۾ ٻليءَ ۽ ولي ڪهر نه ڇڏيندو هو انهن پليان اسٽ لڳندي هئي. لڳن هت؟ لوڻي لالچي ماڻهن پهلندي لاهن ۽ ڏييءَ ۾ پند ڪهو آهي. ڏيئي لاهي پنهان ٿيڻي نماڻن جي ڏندڙي زهر ٿي آهي؟ ڪيترين ڪي جيئري ڇاڙو ويو آهي؟ مون وقت ڪيترين ئي ڏکي پهلر ساهڻا ٿا ٻنڌيون آهن ليڪن آه هٿن جي ڪهڙي مدد ڪريون؟ ڪهن ڪهي رهائجي؟ اهڙا مثال مون وقت ٿيڻي آيا آهن. وقت جي پابندي سبب آه اوهانڪي آهي ڏک پويا داستان نه ٿو ٻڌائي سگهان. جنهن ناري جي ڀوڄا ٺهڻ ڪبي ڇا ناري اسانجي گهر سسار ڪي هلائي ٿي اها ناري لڄ ڏکي آهي. ناري جو مسئلو سماج ٿا هڪ لڳاءُ آهي. جهڙنهن اسانجي سماج جا بزرگ سٺ شاعرو ڪار ۽ سماج سڌو ڪنهن طرف ڌيان ڏيندا ته سماجڪ جهون گرهست جهون ڪي ٿيندو.

اسانجي سماج اڳيان هڪ نئون مسئلو هت پئدا ٿيو آهي اڄ جي ٻارن ۾ مانا پنا جي سهوا ڪرڻ، سندن ٻچاڙي جو جهون سڪي رکڻ جي مدد ورتي وڃي ٿي ختم ٿيندي ٻارو ٻڌو ٿي ويو آهي. امان ڪهڙو ٿي ڪم ڪري. بيبي ٻڌو ۽ بيبي اسان مٿان اوجھ آهن. اسان نان سندن سهوا نه ٿي پهلجي انڪري ڪون اچلي ٿا اچون ٻڌا آشرم ۾.

ٿورو نه ويچار ڪريو ڇڏهن سڳو پٽ پيڻ جي سهوا نه ٿو ڪري ته ڇا ٻڌا آشرم جو پگهاردار ڪم ٻڌاري هنن جي شيوا ڪندو؟ هنن جو جهون سڪي ڪندو؟ جواب ملندو ته نه. ٻڌا آشرم ۾ وھڻ ٿا مڪان سمهڻ ٿا هلڻ پسترو ۽ ڪانٽ ٿا کاڌو ته ملندو ليڪن اهو ٻاروڙڪ بيمار نه ملندو جنهن بيمار جي تڙ ٿا ٺاهيو ڪي مرڻ ٿي تائين رهڻ ٿي. ان مثلي جو حل آهي ته اسان ٻارن ۾ مانا پنا جي سهوا نه ٻاونا پئدا ڪريون.

مسءائن پئدا گھڻ جو ڪارڻ آهي سسڪڙون جو نه هڻڻ. اسانجي سڌين ۾ اها سمجهه هجي ته سڌي ٻولي اسانجي پهلندي ٻولي آهي اسانڪي ئي اها سڪڙي آهي

ڪيڏي نه ڏک - رنج ۽ افسوس جي ڳالهه آهي جو اڄ سنڌين کي سنڌي ٻولي
سڪت لاءِ ٻاڏائڻو ٿو ٻوي. يهودين پنهنجي جلا وطني جي ٻه هزار سالن پري به ٻولي ڪن
وڃائي پر اسان ته پنجاهه سالن اندر ئي ان معاملي ۾ پنهنجي ٻولي آهيون.

ان قسم جو ٻيو هڪ مثلو آهي پنهنجي سنسڪرتي کي جيوت رکڻ جو. درياڳي
اهو آهي جو اسين هت وصال ڀارت ۾ ڪنهن هڪ هنڌ ڪو نه ٿا رهون اسين سڀني پرديشن
۾ وسيل آهيون ان ڪري الڳ الڳ پرديشن ۾ اُتان جي سنسڪرتي جي ٽهري چاپ
اسان مٿان لڳي چڪي آهي. سنڌ ۾ سڄي سال ۾ انهن اهڙا آتسو ۽ ميله ملا ڪڙا ٿيندا هيا
جن ۾ اسان کي پنهنجي سنسڪرتي جي جهلڪ ملندي هئي. هت هندستان ۾ اسين
صرف هڪڙو ئي چيٽي چنڊ جو آتسو ملهائون ٿا. ان چيٽي چنڊ جي جلسي سان اسان
جي الڳ سڃاڻپ قائم رکڻ ۾ وڏي مدد ملي آهي. سنڌين کي چڻ ڪ الڳ پنهنجي
ڀڳوان جهو ليلال ملي ويو آهي. اها هڪ پرسنتا جي ڳالهه آهي جو هيئنر هر شهر ۾ سنڌين
طرفان الڳ جهو ليلال جا مندر قائم ٿي رهيا آهن. جنهن اوڏيري لعل مرڪ بادشاهه جي
اتياچارن کان سنڌي هندن جي دڪيا ڪئي هئي. اهوئي امد لعل جهو ليلال ڀڳوان سنڌين
جي الڳ سڃاڻپ کي ڀارت ۾ قائم رکندو. اسان جي سماج کي ڪهي ته ان قسم جا ٻيا به
آتسو ۽ ميله اسين سال ۾ ٻين ڏينهن تي به ڪريون. اهي ميله ملا ڪڙا ورسون سنڌي
سميلن اسان جي سماج جي الڳ سڃاڻپ کي قائم رکڻ لاءِ وڏا ذريعا آهن.

سماجڪ سطح تي به اسان لاءِ انهن مثلا پندا ٿيا آهن جي اسان کي لسڪاري رهيا
آهن. سنڌ ۾ اسان جو ڪنهن جيون ڏاڍو سڪي هيو. ليڪن هت اسان جي ڪنهن جيون
۾ وڏو خلل پيدا ٿي چڪو آهي. هيئنر سنڌ وارا وڏا ڪٽنب اوهان کي ڪي وڏي ملادا.
شادي کانپوءِ هر هڪ ٻار پنهنجي جو الڳ ڪٽنب ٿو ڪري. ڪٽنب ڀل الڳ به ٿئي ٿو.
ڀائرن ۾ ته پريت رهجي اچي ليڪن ڏک آهي اڄ ڀاءُ ڀاءُ جو ويڙهي ٿي ٻيو آهي.
پر ڇو نه اها به آهي ته ڀاڙو ابو امڙ ٿيندو آهي ليڪن هت ڀاءُ ڀاءُ کي ۽ ڀاڙيسرين کي
ڀاڙي ۾ وڙهندو اوهين ڏسندا. سمجهي ته اسان وٽ آهي ليڪن ان سمجهي پنهنجي
سمجهي ڪي ڇيڪو سک ڪي ڇا اهو اسان وٽ آهي؟ جواب ملندو ته نه. ڪنهن وڏي
کي سمجهي سان گڏ سمجهي ۽ سک به ملي ٿو. ڪروڙ پتڻن جي گهرن ۾ ڀاءُ کي ڀاءُ مٿان
پستول هلائيندي ڏٺو ويو آهي. ادب پتڻن جي گهرن ۾ آتم هٿيائون پٽيون ٿن؟ ڇو؟
پر ڇو نه اها آهي ته هڪ دفع جنهن سان لاڻون لڏيون ان سان اهو ناتو جنهن ۾
تائين قائم رهندو اهو ناتو ٽٽندو ڪنهن ليڪن ڏک آهي ته اڄ جي يگ ۾ زال ۽ ڀڙڻ جي
وچ ۾ جهڳڙا وڌي ويا آهن. نولٽ لڳي ساهڙي ڀڳي واري ڪار لڳي پيئي آهي.

لهڪن هيٺڙو مٿڻو پيدا ٿيو آهي سنڌي اسڪولن کي ڇڏيو ۽ ڊڪٽ حـ و . اڄ سنڌي اسڪولن ۾ سنڌي ٻار پڙهي ڪونه ٿا آهن. اهي اسڪول ڪم ڪري اسانجي نذرانن سان نه ٿي ڪوليا هيا اسانجي پئسن سان ٿي ڪوليا هيا سي اسڪول هينئر ڏيري ڏيري بند ٿي ويا آهن يا بند ٿيڻ جي لڙديڪ وڃي پهتا آهن. اڄ اسانجو ٻار سنڌي نه پڙهي سنڌي اسڪول ۾ پڙهي ڪونه ٿو ٿئي اڄ مائٽ ٻارن کي ٻيلاڪ اسڪولن ۾ داخلا ٿا ڏيارين جتي ٻار سنڌي کي ڇڏي ٻيو سڀ ڪم پڙهن ٿا. اسان جي نئي پيڙهي جو چوڻ فخر سان ٿو چوي ته مونکي سنڌي ڪهن اچي. اڄ جي سنڌي مانا پنهنجي ٻار کي سنڌي ڪهن ٿي سگهاري. کانئس ماءُ جي اولي کسي ٿي. جي اسانجو ٻار سنڌي لکڻ نه سگهو سنڌي پڙهڻ نه سگهو ته ڏيري ڏيري هن کان سنڌي اولي ڳالهائڻ به وسري ويندي. ان جو نتيجو اهو نڪرندو جو هو پنهنجي ساهت ۾ پنهنجي اڻهاس پنهنجي ڀوڳول پنهنجي ستن هي رچائڻ کان اڻ واقف رهجي ويندو. پوءِ هلڪي سنڌي هٿ ۽ سنڌي سڏائڻ جو لشڪر نه. رهندو ۽ ڏيري ڏيري هو صرف ناسي ۾ ئي سنڌي رهجي ويندو. هتان جي سماج ۾ جذبات ٿي ويندو سنڌي صرف هڪ جاني ڪري ٺهڪي ويندي.

پڙهڻا اها آهي ته هر هڪ شخص کي پنهنجي مائٽ ڀائرا اچڻ کپي. اها به هڪ حقيقت آهي ته گهڻي شخص پنهنجي پوڏينهن کان پڙهي به رهندا آهن لهڪن - واءِ سنڌين جي ٻن سڀني کي پنهنجي ڀائرا اچي ٿي. اسان سنڌين کي هينئر پنهنجي ڀائرا نه ٻار نه رهيو آهي پنهنجي ڀائرا کي اسان پنهنجو نه ٿا سمجهون. پنهنجي ڀائرا کي پڙهيو سمجهي اسان لکرائي ڇڏيو آهي. اهو هڪ وڏو مٿڻو سنڌي سماج اڳيان لڪار مٿل آهي اسان کي ان مٿڻي جو حل ڳولهي ڪڍڻ کپي. سنڌي ڀائرن جي من مان سنڌي اولي نڪري ڪن ٿا انهن پيئي آهي ان سنڌي اولي کي واپس سنڌين جي من ۾ وٺائڻ ته سنڌين ۾ پنهنجي اولي سکڻ ته چاهه پيدا ڪرڻو آهي. اسان کي پنهنجي اولي ته پنهنجي ڀائرن ۾ پڙجڻ ڪرڻ کپي ته — هي مذهبن جا ڀائرو —

هي مذهبن جي ڀائرو —

هي مذهبن جا جوان

اهلي ڪهن و ساريو

پڏهن جي اولي — بيماري اولي

سنڌي اولي

لڪو — پڙهو — پڙهيو ۽ ڪم آڻو

سنڌي اولي — مڙي اولي

نوان مسئلا - ننگي للڪار - پرمپرائڻ سان ٽڪر چندڙ سماج

ڊاڪٽر ٺاڪرام ايسرڙي

جيئن جيئن وقت جي رفتار تيزي سان ڊوڙندي ٿي وڃي تيئن تيئن اسانجي سماج اڳيان نوان نوان مسئلا پندا آهن ٿا. اهي مسئلا اسانجي سماج جي مدبرن ۽ ننگي پيڙهي لاءِ هڪ للڪار مثل آهن. سماج جو اهو ڪرتو به آهي ته انهن مسئلن جو حل ڳولهي ڪڍي پوءِ پيڙهي آندو حل سماج جي پرمپرائڻ سان ٽڪر ڇو ڪن ٿا.

هت آءُ اوهانکي هڪ مثال ڏيان ٿو. ڀارت جي بد نصيب ورهاڱي سبب سنڌ مان هندن جي لڏپلاڻ ٿي. اسين هت آيا سمن ڀاڱ سان سمجهائڻ جي جهولي ڀري ڪڍي آيا سمن. اسان اڳيان اهم مسئلو هئو ڀاڱ ڪي وري ورسائڻ جو. ان وقت جي پيڙهي ان مسئلي جو بخوبي جواب ڏنو. حل ڳولهي ڪڍيو. جتي به جنهن کي جهڪا به جاءِ جڳهه ملي پوءِ چاهي اها ڪئمپ ۾ ملڻي جي بئڪ هئي چاهي تڏن سان ٺاهيل ڪوٺڙي هئي يا ڀڪو مڪان هر هڪ ويو وسندو. ٿنڌي ڪرڻ لاءِ سنڌي سمن شاهوڪارن هت ڪومچا به ڪڍيا، مزدوري ڪئي، ٺاڏا هلايا، ريل گاڏين ۾ سامان وڪيائون، وقت بابت تي دڪان لڳايائون مڪنت ڪري سمن پرمپرائڻ کي ڀلجي ويا. اڄ ان جو ئي نتيجو آهي جو اسين سنڌي ميٽرو ڀارت ۾ سکيا ستابا ٿيا آهيون. جن ان وقت مڪنت مزدوري ڪرڻ کان لڄ ڪئي آهي وقت جي چڪر ۾ پيسجي تباهه ٿي ويا.

اڄ پٽ اسانجي سماج اڳيان هڪ زبردست مسئلو آهي پنهنجي سڃاڻپ کي قائم رکڻ جو. هڪ طرف اسين سنڌيت ۽ سنڌي ٻوليءَ کي جيوت رکڻ لاءِ جي ٽوڙ ڪوشش ڪري رهيا آهيون ته ٻئي طرف اسانجي سماج کي ڀاڱ ۾ جذب ڪرڻ لاءِ مڪاني اثر وائو وارڊ دانت ڦاڙي وينا آهن. جيڪڏهن اسان ان طرف ڌيان نه ڏنو ۽ ڌرو به لاپرواهي ڪئي ته پوءِ ڏپ آهي ته ۲-۴ پيڙهي ڪنهن کانپوءِ مٿان ڪٿي اسانجي الڳ سڃاڻپ ئي ختم نه ٿي وڃي. ان حقيقت جي پيڙهي ۾ آءُ هڪڙو پرمٽ ڏيڻ چاهيان ٿو. اسانجي الڳ سڃاڻپ لاءِ اسانکي پنهنجي ٻوليءَ الڳ هئڻ ضروري آهي. اسانجي پنهنجي ماتر پاشا سنڌي اسان وٽ پوري طرح وڪاس ڪيل پاشا آهي. اسانجي ڀرائي پيڙهي طرفان ان پاشا کي جيوت رکڻ لاءِ هر هنڌ هر شهر ۾ سنڌي اسڪول ۽ ڪاليج پٽ ڪوليا هئا

بيجبل ساز بلند ڪيو . اڪهون ڪولي راجا جي سسي ڪڙي راجا انڌراء وٽ آيو . انڌراء جي دل کي چورت دسي چيائون ڪهڙا! آوري لالچ ۾ ٻهڙي سڀني سردار جو سر وٺي انهن هاڻي ٿر مڙهي ملڪ مان هليو وڃ . موٽي ٿو هڪ هڪ ۾ راجا راء ڏياچ جو سر ۽ باقي هڪ ۾ ساز ڪڙي واپس آئي آيو جتي سڀني ٿڪڻ لاء سورت راجا جو لاش ٿوڊ ۾ ڪڙي ڪاٺين جي چٽا ۾ ويٺي آهي . جنسي ديوي ٻئي لکي . بيجبل جي دل لڏي ويئي به ۾ سر اڇا ٿي زار زار دوتندي ڏڪاري ڏي ۽ پاڻي ڦٽڪاري ڏي راجا کان معافي وٺي جتي سورت ۽ خاطر دانهون ڏانهن تي چڙهيون ويٺيون پاڻ به ٺهي پيو انهناس جي سڀني سردارن ۾ راجا جو شمار ٿيو . نه رهيو راجا نه رهيو بيجبل جو ڏاتارن جا ڏيهه سڃا ڪري . بيجبل جي زال ڪر ڏوتي سا چوي آهڙو مڙس آڻ ڪونه لهنديس اها به ٿيو ڏيئي ڏانهن چڙهي . بهار جي توسان لڪاء ڏيئي ٻار وڃي بهار پيو . ماڻهن کيس ٺاهيو نانء ڊڪائونس مڱريو . انهن جو اولاد مڱريو تلههين تن جا شهر مڱريا ٿا سڏجن . شاعر صاحب به ڊاڳ تي فدا هو دم به ڊاڳ پڌندي ڏنائين . راجا راء ڏياچ سڀني جو سردار ۾ بيجبل مڱهه ۾ شاهانو آهي جنهن ڀڳتي سون کي دن ڪيو شاندار سوالي آهي . راء ڪيترائي آهيس ۾ هو هڪ طلب ٿو طلبي ڏرو به پئتي نوهي . راء ڏياچ راجا جي هيء هڪ ڪٿائي نه آهي . هن ۾ روحاني راز ، قول لاء ترهائي ، عشق ۽ ڊاڳ جي مستيء جو اصرار آهي . سڀ پنهجي پنهجي ڀاران تماڳ ترهائيء جا پٽ آهن -

عشق راء ڏياچ کي . جنهن سر ڏيئي ڏيکاريو ،

پيو عشق ماڻس کي ، جنهن ڪٿو نه نڪاريو ،

ٿيون عشق سورت کي ، جنهن سڀني ست سونهاريو ،

چوٿون عشق بيجبل کي ، جنهن اول پنهجو پاڙيو ،

پنجون عشق چارڻ کي ، جنهن ڪاٺ تان جيء واريو ،

نعت انڌراء کي ، جنهن پيو وڏو پاسارو ،

پنج ٺي سرها ٿيا ، ڪٿائون ڪم سوارو ،

سڀئي پيا مڃ ۾ ، ڳهڙي ويچارو ،

وٺو نام حوء ڪم ٿئي موارو ،

اهڙا راء ڏياچ جهڙا راجا نه ٿيا نه ٿيندا .

And last but not least all the Sindhi folk - tales are fine examples of Allegory which have roots in Analogy a figure of speech in which two different Pairs of things are compared with one - another.

آسین پئي، ٻہ چٽا، ٻيجل جا ٻانها
چٽ تندن جا نغما، هڙي وچ منگتا تون.
چل، تہ چارٽ ٿو ڏٺان، ڀرھ پٽو لو ايڪ،
ملت تہ ڇڏين ملڪتا؟ آهين وڏو نيڪ.

پر انيڪ مال متاع کانپوءِ بہ ملڪتو ڪيئن مڃي. ٻيجل ٻوليو تہ راجا مان سڪڻو ويندس
پر تڏهنجي سر کانسواءِ ڪجهہ نہ ڪٿي.

راجا راءِ ڏياچ پنهنجي ماما وٽ ويو. اهڙو هڪڙو چارٽ مڏهڻو سر ٿو ٺهري. مال
راج ڪجهہ بہ نٿو وٺي. ڇو سر ڏيانس تہ راجپوت ماما ٿي چوي -

م موٽائج ملڪتو، خاتو، راڻي، ڇڏو،

آيو جو آس پئي، هر سرهو وڃي سو،

ڏجي نام ڪرتار جي، سو ٿئي سر سرهو.

سورن بہ سڏڪا ڀري سسڪي پئي. ماما بہ حڪم ڪيو. راجا ڇهو ٻيجل کي

وڃاء وڃاء اهڙو وڃاء ساز جو سرت نہ رهي ساهہ جي منهنجي ڪاپار جو ڪو ملهہ ڪولهي
مان وڃي يڏي لڄ ۾ ٿو مزان.

سورن ٿي سرهو، م ڪي آءُ م ڳاءُ

چاڪ تہو مٿاءُ، ملڪ هڙيو ٿي ٿو ريان.

ٻيجل ساز ٿو وڃائي. راجا جا وار ڪڙا ٿي ٿا وڃن ٻاءُ و رايو ملندل ۾ ٿو يا طوفان

ٻه ڀا ٿي ويو. گنگن ۾ گهمسان، بادلن جي گچڙو، بجليءَ جو ڪڙ ڪاٺ ڪن پيو ڪڍي
سورن سن ٿي ٻيجل طرف پئي ٻاڏي سندس اکين ۾ هڪ عجيب چمڪ هئي.

تند تماريءَ تان، ڪهڙو سو قبول پيو.

سر تہ آهي ست ۾، پر ٻڌو ڪي مڱج دان،

خاڪ مٽي ڪا ٻان، ڪاتيا پوءِ ڪجهہ نهٿي.

راجا جي اندر روحاني راز پلٽ ڪئي. سندس باطن جا پردا کلي پيا، سارو وڃو

آهي نور سان ڀر ٿي ويو. يڪدم کاتي ڪڍي -

ڏسندي ئي ڏياچ کي، ظاهر ٿيو ذاتي،

ڪڍي تنهن کاتي، وڏو ڪرت ڪپار ۾،

گل ڇڏو گرنار جو، پٽ ٿيون پٽون،

ڇوٽا چارٽ هٿ ۾، سر سڀنگاريو ڏين،

ناريون نامت ڪرين، ”راجا رات رهيو“.

تي جادو ۽ جو اثر ٿيو. ٻهجنل ساز و چاير وڍي وڃايو. راجا ڀڳت ٿي. آڪاش ۾ ٿي اڏاڻو
ميان ئي ڌري ۽ مان چوڪهدار کان پڇيائون ته هيءُ ڪير آهي؟ هن کي ڇا ڪڍي؟
چوڪهدار ادب سان ورائيو —

جڳهه جهو لا ڳڙهه ۾ ۽ ڪو عطا نٿي آيو ۽
تڏهن ڪامل ڪڍي ڪهڙو ۽ ويهي وڃايو ۽
شهر سڄو نسي سڙ سڙن، تلدن تهيرو ۽
ڏايون در ماند يون ٿيون، ائين ٻاڏايو ۽
ڇارڻ ٿي چايو ۽ ته ماري آهي هڻيو.

راجا اُنان ئي ڪس بهرا موٽي آيو ۽ ٻي ملڪتي ڇڏي — آڻ راجا سان روح دهات
ڪڍي ڏس —

مگر اهو جهلمان هڙهين، نه هون ٻڌي ڌري،
ڳڻي آيس ڳاڙهي، ڳجهي ٿي ڌري،
سا سمجهي سورت ورا ويٺس ڪون وڍي،
اڀريان به ڌري، ٿي لاءِ آيو آهيان.

دنيا جا اها ڏاتسار ڇڏي داد لا ٿي ڇڏي در آيو آهيان حڪم ڏي ته عالم ٺاهان
مڃو ۾.

سڀئي ته تون اها مڙيوئي مڱيا،
مهين ملڏاڻا وٺا سڏا وٺن تون.

وڍي ساز ٿو ڇڙي. سڄو واپو مڃل ڪو نجي ٿو راءِ ڏي ڇا ڪم ٿو ڪري ته ملڪتي
ٿي چوڏ ٿي ڇاڙهي مون وٽ موڪليو. سورت اُن وقت نورائن ۽ ٿي اُنسو ۾ مشغول
ٿي. سڀ سڃاڻيون ڪري ۾ مشغول هون تڏهن ٻهجنل ڪسي دانول ڪسي ٻههڻجي ٿو ٿي
ڏاڏڪ جو موقعو ملي ويو ته اتي ته سورت پکي ٿو ڏي ٿي به ٿي نه ٿو ڪاڻڪ ڏي ٿي
ٿي. اڄ ٿي ڪاڻڪو ٿي راءِ ڏي ڇا ڪم ٿي ساهون تندون تالي ٻڌا ڪاڻي ۽ راجا ڪي ڪهي
ڏانهن.

ٻهجنل جي ٿو ٿي يا لاھو تي ٿو ٿي جلھن مان سرت ٿي رھي ساهه جي. سڄي رات ٻهجنل
ٿو. راءِ ڏي ڇا ڪم ٿي ٿو ٿي ڪو ٿي سمڏي ۾ ٿي ٿي وٺو. آخر صبح ٿي ٿو ٿي ٻهجنل ساز
ٿي ٿي. راءِ ڏي ڇا ڪم ٿي ٿو ٿي ڪو ٿي ٿي وٺو.

جي چنگ تي هر ڪو گو ريجهي ته ڇا راءِ ڏياچ بچي ويندو. اهو خوش آي ايجل ڪسي
سڀ ڪجهه ڏيندو پوءِ ڳالهه ڏسي سوچي آي درد رتا ختم ٿي ويندي پوءِ مان ڏير،
ڇوڙا، مالهائون، بازو بيلمه، ڪلڪٽ، جهانجهرا، پڙا، يازيب، ملهيو، چوٽي ۽ ڦل
ٻائينديس. پوءِ ته هڪڙي ايجل نٿ ۽ سچن موٽهن ڇا لونگ ٻائيندو.

اهو سوچي مت جي مرڙ ٻهل چارٽي ڪهه وڌ مڙس جي پريست ٻڌن موٽهن ڪو
ڳالهه وٺي رکيو. ايجل ٻڌي وائڙو ٿي ويو. ڇي مت جي موڙ ٻهل راءِ ڏياچ سڙي سڙدار
آهي. پر ڇا هن تان ٻاهر آي وڃي ۽ مان سلسل سر ڪڍي اچان. نه، نه مون کان نه ڳهندو.
ڪٿي وڃو هي ڳالهه واپس.

پر ڀڄند ڪسي خبر ڪن پئجي چڪي هئي هاڻي ته ڪس اهو ڪم ڪرڻو ٿي هو.
سوچڻ لڳو هن ساڙ ۾ ڪو راز آهي سو ته راءِ ڏياچ ڇڙو سوڙو ٿي سمجهي سگهندو
سو بچل —

چارٽ چنگ ڪاهي ڪري، هليو هڏائين،
چارٽ وڏا چنگ ڪي، جهوڙا ۽ جهانجهن،
سڃاها ساڻهن! راءِ ريجهائين وڏو، سڻ.

محل ٻاهران سرندو وڃالٽ شروع ڪيائين. محل ۾ ڪير به وڃي ڪنهن سگهندو هو.
هنگتي فرش تي پٽهي سڌا ڪٽي من راجا عرش تي ٻڌي.

پرديسان پلند ڪري، سڙي آيس شان،
مکان ڪٿي مست سڻ، سوڙو نادان!
سوڪو ڏيارين ڏان، جو طمع ڪي ترڪ ڪري.

رات جي خاموشيءَ ڪسي ڇڙيندو آهه جهونا ڇڙو، ۾ راءِ ڏياچ جي ڪن ٿي پيو
دريءَ وٽ اچي ڏسي ته ايجل ڳاڙهي رهيو آهي.

ٻيا در ڏيئي ٻن ڪي، آيس تلهلتي در،
سونهارا سوڙو وڏو! ڪا مدهلجي ڪر،
پلا! پوري ڀر، ڀالو پانڌ پيلار ڪو.

راءِ ڏياچ ڪسي سرير جي سڌ نه رهي ۽ ايجل ڪي هن سلسار جي سار نه رهي.
ڏندڙ ۽ ٻڌائيندڙ ٻنهي جي سرف سلامت نه هئي. ايجل ته ٻڌائيندڙ مڃائي ڏنو. راءِ ڏياچ

کي ويران نه ٿيڻ ڏيندس مان گر نار ڪي بر باد نه ڪنديس. ڏينهن گذرندي ڪهڙي
ويز مر. راڻي ۽ کي پٽ ڄائو. پٽ کي ڏسندي ئي کيس اندر مان آواز ٻڌڻ ۾ آيو -

”جهو نا ڳڙهه جهر لڌو، پوندي جهان ۽ جهرو ڪ ۾!!“

راڻي پريشان ٿي پئي سو پٽ ڪي صندوق ۾ ٽاڪي ڪٽي سرن درياھ ڪيائين، اها
صندوق لڙ هڏي وڃي راجا آئيراء جي ملڪ ۾ اڪتي ۽ هڪ چارٽ ۽ سندس زال ڪي
هڪ آئي. فقير جو آمر هو سو چارٽ ۽ چارٽي ۽ ٻنهي اُن ڇوڪر کي ڏاڍي لاڏ سان پاليو
جو ڪمن ڪو پنهنجو اولاد ڪمن هو. ٻيڇل سامڙو ته کيس جهنگ ۾ مال چارٽ لاءِ
هوا. اُن جهنگل ۾ ڪنهن وٽ تي هرڻ ڏيڄاڻي ماريندا هئا سي ڪٽي قوت ڪندا
اُهي تندون اهڙو ته مڏر آواز پيو ڪن جو ڪي پڪڙ ۽ جيو چنڊو پاٽ وساري ڄم
ڪاڻي ٻيڇي رهيا ٻيڇل اُهي آندا ڪٽي تندون پنهنجي چنگ چاڙهي جان ڪٽي وڃائي ته
پسون پڪي چوڻا هرڻ اچيو ڪنا ٿيندا هئا. هو هر روز ٻه چار هرڻ جهلي اچي ماڻهن
جي پالڻا ڪندو هو. سندس چنگ جي هر هڏ هڪ پٽي ويڙهي ڇڏهن ٻيڇل چنگ
ڇوريڻدو هو نه ٻڌندڙ جو روم روم ڪڙو ٿي ويندو هو. آخر هڪ چارٽ جي ڏي ۽
سان پري ٿاڻا ٿولس.

آئيراء راجا کي سٺ ڏينر هيون جهن وقت ٻيڇل ڄائو ته کيس هڪ ٻي به ڏي ۽
ڄاڻي. خاڻ و چان راجا اُنڪي صندوق ۾ سون ريو وڃي لوڙهي ڇڏيائين. ڇي ڇوڍن
ڪٽي وڌايو آهي سا صندوق هڪڙو رتو ڪنڀار راء ڏياچ جي ڳوٺ ۾ تنهن کي هڪ آئي،
رتي کي به اولاد ڪونه هو سو لاڏ مان کيس پاليائين نان ۽ ڏنائينس سورت جنهن جو
جواني ۾ حسن جو ڪو حساب ئي ڪونه هو. سورت جي سونهن جي هاڪ ٻڌي راجا
آئيراء رتي کان سنگهه گهريو. کيس سڏ نه هئي ته سورت سندس ڏي ۽ آهي.
جيئن ڇڄ وڃي دهلي ته راجا راء ڏياچ جي نظر پيئي. جڏهن حقيقت جي خبر پيس ته
رتي کي ڪي ملامت ڪري سورت کي پنهنجي هويلي ۽ ٻه رکيائين. آئيراء کي غصو آيو ۽
لشڪر وٺي جهو نا ڳڙهه تي چڙهائي ڪيائين پر ٻارهن مهينا جنگ کانپوءِ به ڪو نتيجو
اڻڀڄو جو نه توب جو گورو دسي نه غباري جو نيٺ شهر ڪاڻي وريو پنهنجي ملڪ ڀر
سندس اندر ۾ ته راء ڏياچ لاءِ آتس هئي سو سون ۽ روپي جا ٿاڻا ڀري ملڪ ۾ هڪو
ڏياريائين ته جيڪو راء ڏياچ جو سر وڌي اچي تنهن کي هي ٿاڻا ته ملندو ڀر ٻڌو به
ٻهڙو مال ملندو. ٻيڇل جي زال اهو هڪو ٻڌو ته دل ۾ سوچڻ لڳي منهنجي مڙس

گيتا ۽ ساوتريءَ جي گهوٽن اهو دردناڪ حادثو پنهنجي اکين سان ڏسي -من- م
 محڪم ارادو ڪيو ته هن کانپوءِ اسين ڪڏهن به سمڪ شراب، گانڊو، آفيم نشيائون
 شون ڪڏهن به ڪين واپرائينداسين. اسٽيشن کان ٻاهر نڪري به ٿري ويلز ڪري
 اچي گهر پهتا، سڄو رستو اکين اڳيان اهو نظارو ڦرندو رهين.

دوئي کانٽ لاءِ ڊائيلنگ ٿيل تي ويٺا هئا ته وڪيل صاحب چيو ساوتري! اڄ
 کانپوءِ ڪڏهن به سمڪ شراب نه پيئندس نه ئي توکي اجائي تنگ ڪندس. شراب ۽
 سمڪ پيئڻ وارن جو گاديءَ ۾ ڏنڻ نه ڪهڙو حال ٿو ٿئي. ساوتريءَ کي وشواس نه
 پيو اچي سو ٺهر ٻيو چئي ڏنائين ”هيري سنڊي هير ٽنگ ڀڳي به نه لهي“ وڪيل صاحب
 جو ڀڪو ارادو ڏسي گيتا جي گهوٽ به ڇهو ها پائي مان به اڄ کان قسم ٿو ڪٽان وري
 ڪڏهن به شراب، سمڪ، آفيم نه پيئندس. ٻئي پيئرون اڄ تمام گهڻو خوش هيون ته ڏهن
 ساوتري ۽ گيتا پنهنجي پنهنجي گهوٽن کي پاڪر پائي ڇيو ته پائي ”صديق جو پليل شام
 جو گهر اچي ته هو پليل نه لهيو“. پلي پلي پاٽ آئي

مشتو دهلي ساوتري وارا پنهنجي گهر پهچي ويا ۽ آرام جي زندگي گهارڻ لڳا. پائي
 چلندڙن جي پٺي عمر جي لحاظ کان ڪمزور ٿي ويئي هئي. ڪم ڪرڻ ڪونه پڇندو
 هوس. هو ۽ پنهنجي سرير مان بيٺار رهڻ لڳي. نريندر ۽ شيل ڪي ان وچ ۾ ڪو به اولاد
 ڪونه ٿيو. اڳي ڪري شيل جو ننڍي ڏير ڪلهيس تي از خود پيار وڌڻ لڳو. ٻنهي
 زال مڙس ڀڪو ارادو ڪيو ته ڪلهيس کي تمام گهڻو پاڙهي انجنيئر ٺاهينداسين. تنهن سان
 گڏ سس جي پٽ شيوا ٺهڻ ڪرڻ لڳا. وقت گذرندي دير ڪو نه لڳي. ڪلهيس بي. اي.
 پاڙهي انجنيئر ٺهي ويو. اهو ڏسي ماڻس ڏاڍي خوش ٿي ۽ شيل ڪي آشيرواد ڏيندي
 چيائين ”شل -ن پٽن جي ماءُ بڻين“ ايترو چئي هميشه هميشه لاءِ اکيون -وري
 ڇڏيائين.

نوٽ :- هيءَ ڪهاڻي حقيقي آهي لالا ضرور خيالي آهن انهيءَ ڪري ڪو به ڀاءُ
 پيئڻ پاٽ ڏي نه سمجهي.

ئي بدهوش ٿي ڪري پئي، ڪمپڻ به ڪر ڪيٽ ڏاند ڪري واپس موٽيو. ماءُ ۽ پيٽ جي اها حالت ڏسي روئڻ لڳو. پاڙيوارا گڏ ٿي ويا. ڪمپڻ جي ماءُ کي هوش ۾ آڻڻون نريئدر ۽ شيل ڪي پٽ فون ڪيائون. ايتري ۾ پوليس به اچي ويئي. نريئدر ۽ شيل پٽ آفيس ملڻ پهچندا آيا. پوليس کي ڏسي هڪاري گهرائجي ويا. پوليس ڇڏا ڇڏا شروع ڪئي. نريئدر ۽ شيل پهلنجي بيان ۾ چيو رڌا پاڻ هلئي. ڏماڻ ٺيڪ ڪونه هئس وغيره. پاڙيوارن به ها ۾ ها ملئي. لاش جو پوسٽ مارٽم ڪري لاش مائٽن جي حوالي ڪيو ويو. شيل ۽ نريئدر اندر ئي اندر مخصوص ڪرڻ لڳا ۽ ڇڏائڻ لڳا. وڪل ۽ گهٽا جي گهٽ ڪي پٽ تار ڪيائون. هي اچي سگهرا پهتا ڀيلرون ٻئي ماءُ کي چلڻي اوچڪارون ڏيئي روئڻ لڳيون.

وڪل ۽ گهٽا جو گهٽ ٻئي انهي حادثي بابت ڳالهون ڪرڻ لڳا. نريئدر چپ چپ قدم ۾ هلڻ جون ڳالهون ٻڌندو رهيو. ڪجهه ڏينهن رهڻي نارهو ڪري گهٽا وارا ۽ سارڙي وارا هن کان موڪلائي اچي ديوي اسٽيشن تي پهتا.

جتي گهٽا جي گهٽ - پهلنجي سالي ساوڙي ۽ سڀڙ ڪي ڀاڻ وٽ هڻيو ڪن هلي گهمي ڦري وڃڻ لڳو. پهرين ته ساوڙي ۽ سندس گهٽ انڪار ڪيو ڇو ته ساليءَ جي ڳالهه منهنجي ها ڪيائون ۽ اڪهڙون وٺي اچي گاڏيءَ ۾ ويا. گاڏي پهلنجي رفتار سان هلي دهلي هئي، انهي ڏيئي ۾ ڪهڙا ئي ماڻهو ويٺل هئا. ساڻيون واري سٺ تي هڪ ٻڌو ۽ ٻڌي سندن نوحون پٽ پٽ ويٺل هو. ڇو ته ڏسڻ ۾ پٽس تمام ضعيف ۽ ڏٻرو نظر اچي رهيو هو. هلڻ ٻڌي ٻڌي ڪان پڇيو ته هڪڙي ڇا ٿيو آهي؟ ٻڌي ٻڌي ۽ جواب ڏيڻ کان اڳ ۾ هڪ اونهو ساهه کنيو ۽ پوءِ ڳالهه شروع ڪيائون ته سال اڳ هيءُ دوستن جي سنگ ۾ شراب ۽ سمنڪ پيئڻ ڪيو هو. ڏيڙي ڏيڙي هن جون عادتون وڌي ويئون هاڻي انهن شين کانسواءِ هيءُ دهلي ڪونه سگهندو آهي. الهه ڪري ئي ضعيف ٿي ويو آهي. هاڻي هنکي وڏي اسپتال ۾ علاج لاءِ وٺي وڃي رهيا آهن.

ڊيل گاڏي سهڻيون هٿلدي اچي احمد آباد حڪشن تي پهتي ٿاڏي مس بيبيءَ ٻڌي جو پٽ اچتو ٿو ٿڌ لڳو. سڄي سرير ۾ آند مانڊ ٿيڻ لڳس. اکيون ٽپڻ لڳو. زور زور سان ساهه کڻڻ لڳو ۽ مٿن تائين اها حالت ڏسڻ عجيب ۾ پهتجي ويا اوري ڏهر ۾ خون هي اٿي ڪيائين ۽ سندس پڙاٽ پڪڙو آڏاهي ويس. ٻڌو ٻڌي زار زار روئڻ لڳا. سندن اڳڙي جو سهارو هلڻ کي ڇڏي هليو ويو.

کانپوء هڪ ڀنت ڄاڻس جنهن جو پٽ خرچ وڌيس. وڌيل خرچ ۽ سندس بگڙيل عادتن جي ڪري زال مڙس ٿوري ٿوري ڳالهه تان پاٽ ۾ وڙهندا هئا.

ساوٽري گهروٽ کان لڪي ڇپي ماءُ پيءُ کي مڻهن حقيقتن کان چنبن ذريعي واقف ڪيو. اهي حالتون ڏسي ٻڌي پائي چنڊنمل کي گهرو مندو پهتو ۽ جلد ئي بستري داخل ٿيو. ڊاڪٽر اچڻ لڳا. ڪيترن ئي وڻن - هڪمين جو علاج ڪرايائون پر ڪي ڪونه وريو. ٽن مهينن کانپوءِ پائي چنڊنمل سر ڳواس ٿي ويو. بيماريءَ ۾ دوائن تي ڪافي خرچ ٿيڻ غريبيءَ جي ليڪ هٿن کي ايترو ته ڏليل ۽ ڪمزور ڪري ڇڏيو جو گهر ۾ ڪفن لاءِ پئسا ڪونه هئڻ ڪنهن ويجهي ماڻه کان پئسج سو روپيا هٿ امانتي وٺي پيءُ جو ڪريا ڪرم ڪهائون.

پيءُ جي موت کانپوءِ نريندر وڏي پئس ڪي پاور هائوس ۾ نوڪري ملي ۽ شيلا جا دوپٽو ٻوڙ ۾ لوڪري ڪندي هئي اُن سان شادي ٿي. شيلا سڄو جي تيز هئي. رڌا ڪمليش ۽ ماڻس جو بار نريندر ۽ شيلا تي هو. نراڻ پڄاڻي جو ڪم تان روز روز پاٽ ۾ تڪرار ٿيندو هو نهن کي سس سمجهائيندي چوندي هئي ”هيءُ ٿورن ڏينهن جي هممان آهي“ ڏي ٽه آخر پرائو ڏن آهي. راجا به ڏي ٽه گهر ڪونه وهاري. اجاڻي جو ٿيون پاٽ ۾ وڙهو. ماڻس رڌا کي پٽ ڇهيندي ڇهو. مان پري ڪنديءَ تي آهيان اڄ نه سيمان مڙلدس پڄاڻي ۾ ماءُ سمان ٿيندي آهي.

هڪ ڏينهن شيلا آفيس مان جئن گهر موٽي رهي هئي ته رڌا کي هڪ ڇوڪري سان گڏ ويندو ڏسي ورتائين. رڌا جو اُن ڇوڪري سان اسڪول ايندي ويندي پيار ٿي ويو هو. گهر اچي شيلا گهروٽ سان سموري ڳالهه ڪئي ۽ پڙهت ٻاريائين. نريندر ۽ ماڻس رڌا کي خوب سمجهايو. رڌا چپ چاپ سنگمر مر جي مور تي وانگر مات رهي ۽ اُنهن جو ورد نه ڪري سگهي.

سڄي رات پنهنجي من ۾ پور پچائيندي رهي. ٻئي ڏينهن اسڪول پڙهڻ ڪونه ويئي. گهر ۾ صرف ماڻس ۽ ڪمليش هئا. نريندر ۽ شيلا پنهنجي پنهنجي آفيس ويا. پاڙي ۾ ڪنهن جو موت ٿي ويو هو. ماڻس پرچاڻي ڏيٽ اوڏانهن هلي ويئي. ڪمليش به پنهنجن دوستن سان گڏ ڪر ڪيٽ راند ڪرڻ هليو ويو.

رڌا پاڻ پڄاڻي جي لعنت ڦٽڪار سهي نه سگهي ۽ پنهنجي ڳچيءَ ۾ ساڙهي ڇو ڦٽندو وجهي پنکي ۾ لڳي پنهنجي جهون جو انت آڻي ڇڏيائين. اڌ ڪلاڪ کانپوءِ ماڻس گهر موٽي ڪمري ۾ گهڙي ته رڌا کي پنکي ۾ لٽڪيل ڏٺائين. اهو نظارو ڏسندي

ٺٺي ٻار ٺٺون آيون. مگر، وڌي هلي ويئون. ڇاڪاڻ ته گهڻا ٻار ٺٺڪڻ کانپوءِ به ٻه ڪي گهر وٺي هئي. ايت هڪ وڪيل ساڻس ٻي سان شادي ڪرڻ منظور ڪئي.

شادي هڪ سالن جي گذري. سوتري ماڻه ٻي ۽ ٻيون ۽ ٻارن کان موڪلائي وڃي ساهري گهر پهتي. ٿورن ڏينهن کانپوءِ ساڻس ٻي ڪي ٻار ٻارن مان خبر پيس ته ”وڪيل صاحب“ اڳتي هڪ ڇوڪريءَ سان مڳيو هو. ٻار هو ۽ ٿورڙهي هئي گويلا وڌ ٻائيندي هئي. ڏينهي لپتي ۽ جي لڄ ۾ اچي وڪيل مڱڻو قبول ڪيو هو. شادي ٺٺڪڻ کان اڳ ڪيترا ٻارا ڇوڪريءَ جي ماڻهن کان ڪڏهن لڄ سو ته ڪڏهن هزار روپيا وٺي ويندو هو ۽ ڪل ۾ وڃي جوڻا ڪندو هو. انهيءَ ڳالهه جي ڄڻ ڇوڪريءَ وارن کي خبر پئي تڏهن وڪيل سان ماڻهي ٿورڙي ڇڏيائونس. ٻار ٻارن ساڻس ٻي ڪي اهو به ٻڌايو ته ٺٺڪڻو گهٽ ٺاهي مائٽر وڪيل سرور اڳتي به حقيقت ۾ هئي ڪڏهن به ڪو رت ۾ ڪونه ويندو اٿئي.

اچي ڳالههون ٻڌي ڪري ٺٺڪڻ ڪلوار جا موش ٺٺي اڏائي ويا. اندر ۾ ٺٺڪڻي وري ديس اٿئي اڳتي جا اچندو. ساڻس ٻي ٻارن ٺٺڪڻ تي ٻيڪي پهتي ۽ اچي سوئي ڳالههون گهر وارن سان ڪيائونس. ڏينهن گذرندي ويڙه ٺٺي ڪونه لڳي. وڪيل صاحب به اچي ساهري پهتو. ساهراڻي خاطرندي گهٽ لڳس. هڪ به ڏينهن ٺٺڪي ساڻس ٻي ڪي هڪ ٿله ڇڏيائونس ساڻس ٻي ڪي مٿن ماڻهن دلداري ڏني ته سڀ نهڪ لڳي ويندو آهين کان هو ڪڏهن اچي ساهري گهر پهتي.

هوڏانهن گهڻا ڪي گهٽ کان الڳ ٺٺي ٻارن مان مهلا ٺٺي ويا. ٻارن ۽ ٺٺڪڻي ٻيڪي جي گت پٽ کان تلڪ اچي ٺٺڪڻ گهٽ ڪي هڪ چئي لکيائونس. چوندا آهن ”ان جو منهن هٿ ٺٺي“، گهٽس به آتو وينو هو. سو چئي ٻي اچي هڪ رات رهي گهٽا ڪي پاڻ سان گڏ وٺي هليو ويو. پر سندس عادت ۾ اچان ڪوبه ڦيرو ڪونه آيو هو. ٺٺڪڻي ٺٺڪڻي زال جا سڀ ٻيڪي ڇڏيائونس. ساهري ڪي پٽ تلڪ ڪري آهين کان به پئسن جي گهر ڪيائونس. ٻيڪي چلندڻ وارن جا پئس پئسو وارا ڪٿا ٺٺي پيا هئا ته ٺٺڪڻي جي سڻ خاطر هڪ ٻن هزارن جي مدد ڪيائونس ۽ اڳتي ٿله پٽ لاچار ٺٺڪڻ ڪيائونس. چوندا آهن ڏک ٻنهيان سڪ اچندا آهن. هاڻي گهٽا ڪي ماستري ملي ويئي گهر جو ڪڍڻ لڳو طرح سان هٿ لڳن. پر گهٽس جا ”اهي ٺٺي ٺٺون آهي ٺٺي چڪو“.

هيڏانهن ٻيڪي چلندڻ جو ٺٺو ٺٺي وڪيل صاحب سڄو ڏينهن ريار دوسٽن سان گڏ سٺڪ، ٺٺڪڻ، آهين ٺٺڪڻون شيون واپرائي ٺٺڪڻي تفاهه ڪرڻ ۾ آتو هو. گهر جي ڪانه ٺٺڪڻي پاڻ تي ڪونه سمجهندو هو. زال ڪيائيندي هئي پاڻ ڪيائيندو هو. ٻن سالن

”پلي پلي پاڻ آئي“

سودج شو داساڻي

سو ڳالهه ٿي ڪيم ته پوپال ۾ پاڻي چندنمل کي مهن بزار ۾ اسٽيشنري جو دوکان هو، صبح جو سويل آڻي دوکان کوليڻدو هو. رات جو ائين بجي بند ڪندو هو. ڪيس ٿي ڏينرون گيتا، ساوتري ۽ راڌا به پٽ لريندر ۽ ڪمليش نالي هئا. جي ٺهه پيئرون کان ننڍا هئا. گهر ۾ ڪل ست پاڻي هئا. ڪمانڊ وارو صرف پاڻي چندنمل هو. مهانگائي چوڪ چڙهي وڃڻ ڪري، سندن گهر جو گذران ڏاڍو ڏکيو ٿيندو هو، ته به پاڻي چندنمل پيٽ کي پٽيون ٻڌي به ٻارن کي پاڙ هيو. وڏي ڌيءَ گيتا هاير سيڪنڊري پاس ڪري ماستري ٿريندڙ. پاس ڪئي. ماءُ پيءُ کي چنبا ته ڇو ڪري وڏي ٿي آهي شينهن ڪلهي چاڙهي رواني ڪجي. مٽي ماڻهن ڪرڻ واري مهراج ڪي چئي ماڻهي هلايائون. ڇوڪرو احمد آباد ۾ ڪپڙي جي پيڊي تي بيٺل هو. ٻارهن درجو پڙهيل هو. ٿوري گهڻي ڏيتي لپتي ڌيءَ کي ڏيئي اڪلايائون.

هڪ دفعي گيتا جو گهوت دوکان تان لهڻ کانپوءِ شراب پي آيو. گيتا جي سمجهائڻ تي هن سان مارڪٽ - گارگند ڪرڻ لڳو. ڪڏهن ڪڏهن ته اڌ رات جو گهر ۾ ايندو هو. گيتا چپ چاپ ٿسڻدي رهي. گيتا ڪي اهو به معلوم ٿيو ته هو چوٽا به ڪندو آهي. هڪ دفعي گيتا کي گلي جي سوني زنجير لاهي ڏيڻ لاءِ چيائون. گيتا جي منع ڪرڻ تي ان کي سوٽي سان ڏاڍي مار ڪڍيائون، ايتري قدر جو پاڙيوارا گڏ ٿي ويا. گيتا - مار کانڻ کانپوءِ اٽڪي ڪٽي اچي پيڪي در پيئي. ڇهه مهينا گذري ويس. مگر گهوٽس، هڪ به چني ڪونه ليڪيس، نه نياڙو مو ڪليائينس. ٻئي پاسي گيتا پنهنجي ضد تي رهي.

پاڻي چندنمل جي ٻيو نمبر ڌيءَ ساوتري پٽ سيڪنڊري جو امتحان پاس ڪيو ۽ ٽائپ پڻ سکي. هن کي جلد ئي پي - ڊبليو - ڊي ڊپارٽمينٽ ۾ ڪلارڪي ملي ويئي.

پاڻي چندنمل ۽ سندس زال هر آرتوار تي سٽنگ ۾ ويٺا هئا. هاڻي پاڻي چندنمل کي پي - ڌيءَ جي به چنبا لڳي. ڇوڪرا اڃا ننڍا هئس. ساوتريءَ جي لاءِ ور جي ڳولها لاءِ مٿن ماڻهن، مهراجن کي چڙ چوان ڪرايائين. ڪيتريون

آيو ته ڏاڍي آندڙ سان وڃڻ مٿيس ۽ دستر خان تي کاڌي ڦٽ و هاريائونس، کاڌ و آيو ته هن اهو پلمهجي ڪٽڙن تي وٺي هاريو.

اڪبر وانڙ وٺي پٽيس، ”اڙي بيٺيل، ڪل ته نه لري اي.....“

”نه، عالم پلام. هي نوتو. ونڪي اوردوئي مٿهن ڪٽڙن کي ملو آهي، اڪري وٺي به ته انهلڪي ئي ڪاٺ ڪهي نه.“

ڳالھ سمجه، هر اچڻ تي سڀئي خوب ڪليا.

چوندا آهن، پهرين اتر ئي، آخرين اتر آهي.

First impression is the last impression.

اهو پهرين اتر ٻوڏو آهي ويس وٺي سان !

ڪراچي حيدرآباد وغيره جون ترقي يافتہ جوانڙيون ويلوٽ جي سسٽم، جهيلون ۽
 ان مٿان ڪوئي ۽ اچو-دڻو جنهي جڳهه پيٽي ڪوت، بلاڻوڙ ساڙهي ۽ ورتي ۽ اُنهي
 ڏانڊم رهندي، آڏو اڪا سسٽم جي جاء تي پيٽي، جهيلي جي جڳهه تي شرت پائي
 ڪوئي ۽ ڏئي جو تياڳ ڪيو آهي. سلوار، ڪڙتو، سوڙهي سسٽم (ڊرين - پائپ پيٽ)
 وغيره جو دواج به اڄ تائين هلندو آيو آهي.

خاص موقعن تي ڳاڙهي رنگ ۾ ڊگيل ڪميو ڏنو، سرڪ جي زدي، ڀرت ڀريل
 وڳا هئا، جنهي جاء بنارسِي ساڙهي ۽ ورتي، بنارسِي ۽ ڊاڪا ملل ڪي شنان، چياني
 جارجٽ وغيره پيٽي ڏي ڪيلي ڇڏيو آهي.

مٿين ۾ سيشن منهن ڪمڪٽ، جهومڪا، گلي لاء سوني جو سڳو يا پيٽري، پهرن
 لاء پاڙيب ۽ چير ۽ سڀني جو سرور نڪ جي لٽ.

مڱل سو تر جي دواج هتي اچي زور پڪڙيو اُتي ڪن جا ڪوڪا سهڳا، جي
 نشالي ڪري مڱيا ويدا هئا. ٻيو ٻڙهي ٻانهن ۾ ڪانچ يا سوني جون ڪمڪٽيون آهستي
 آهستي هڪ ٻانهن ۾ دواج ۽ ڪمڪٽيون صرف ساڄي ٻانهن ۾، ملنديون به - ٻن کان
 مٿي مشڪل ٻائينديون هيون. هاڻي ته انگيز پيٽ رنگ جو به فئشن نڪتو آهي.
 مرد به ملندي پائين، ڀر صرف هڪ.

نڪ جي لٽ ته چٽي، ٻولي وغيره جو دواج به وڃي پيو گهٽيو، ساڳي ريت
 پيرن جا پاڙيب به شاديءَ جو پهريون مهينو ماس صرف پائڻ ته پائڻ نه ته ڪوئي
 لازمي ڪونهي.

لڏو گجراتي ستائيل ڪوت، ڌرتي ۽ گانڌي ڪٺپ يا دواجي ساڻس ڪوت،
 جواهر چڪميت، اهو شهري وڳو، ٻاڙي ورگ جو هو، باقي نو ڪري پيشه حاڪمن
 جو نقل ڪرڻ ۾ شان سمجهندا هئا. ڊريئيج پائپ جهان لڳندڙ هڪ سواقت لڳي
 موراڻي ٿو ٻي ڪارو ڪوت ۽ وڏن پانچن سان سلوار به عاملن جي ڊريس دهلي
 ڪڏهن. ڳوٺن ۾ جهجوه، سسٽم ۽ ٻوڇڻ ۽ شهر ۾ پيٽي، شرت يا بشرت دهلي آهي.
 نل - سوٽ، ۽ نيڪتاء وغيره به ڪي پائڻ، اسڪولي نينگر نينگر يون چنڊي يا نڪر،
 بوت جو داب پائڻ. نڪر جوان صرف راندين مهل پائڻ يا بلڪل الترا - ماڊ لڳل لاء!
 هاف - پيٽي، سوٽم - سوٽ پائڻ جو دواج اڃا ته هندستان ۾ نه نڪتو آهي.

بيدر بل جي هڪ ٽوٽڪي سان هي ليڪ سمايت ٿو ڪريان. نو تو مليل مجلس تي
 بيدر بل سادن ڪپڙن ۾ وڃڻ جي ڪٽي ته هنڪي رو ڪيو ويو. گهر وڃي اڃا ڪپڙا پائي

دېن جي ساڙهي، هڪ دفعو ٻائي ڦٽي ڪنڊڙ کي به ڏٺو آهي ته ۱۵ سال هڪ ئي ڏکي
پر گذاريندڙ کي به .

گهونگهت پر گهرو ڏيئي ڪي شومائيندي به ڏٺو آهي ته ڪام آئين ڪنڊڙ اڻ وسر
پهريل آڏو نڪا ڪي پڻ - داس انڪيلبان ڳڻيندي به .

مئي صدي اڳ سنڌي ويس وڳو .

انگريزن جو دح ۱۸۴۳ کان سنڌ ۾ شروع ٿيو پنهنجي ڪلچر کي به ڪوڙڻ ۾
چاهه، پنهنجيتانه، وڏو هڪ لڳي ويا، انگريزن کان اڳ، جون جو دح هو، انڪري سڀا يڪ
هو ته هلڻ جي پوروتي مسلم اثر ٿئي .

خاص ڪري پيشور مرد ته مسلمانن ڪوڙ و لٽو پوري پنهنجي اسلامت ڪو ڇڻ هي
ڪندا هئا، ٻائي ڦٽي ۽ ڏڪڻدارن ۾ اها سڃاڻپ قائم رهندي آهي .

ڙالن جي ويس وڳي ۾ نلمن جي اچڻ کان اڳ، پنهنجي اثر لوندو ٿيو ته مردن
وري به ٻئي وغيره جي گجراتن جو نڪل ڪيو، اهو انگريز دح جي شروعاتي دور ۾ آيو .
پوءِ ته نلمن جو، خاص ڪري جوان ٺهي نڪل ڪڍڻ لڳي جو اڄ تائين هلندو آيو اچي .
بصير حال، شڪارپور جي وڏو ڙالن کي مئي صدي اڳ ٺهر کان ٻاهر نڪرڻ مهل ڏسي،
پري، چولي ۾ ڏٺو ويو . پاڪستان بعد ۱۹۴۸ سالن تائين اها ڏيريس قائم رهي ۽
پراڻي پٿر هيءَ جي ختم ٿيندي اها به ختم ٿي ويئي، چولو، خميس به شرمڻ اڻ ٻانهن
سان اچي ڪڍڻ جي جو هوندو هو ؟ وڏو يا ٿوري، ٻه سئو مليل جي مڱي ٻڪڻ لاءِ ڪافي
هوندي هئي، ٻائي ڦٽو گهائي ڳاڙهي رنگ جو ڪاڙي پونف سان هوندو هو . نت به
هڪ خاص سڃاڻپ هوندي هئي، ڏکي بددان چادر به پائينديون هيون .

حيدر آباد وغيره پاسي رڻو، پڙو ۽ چولو ۽ چادر جو دواج هو ۽ پيرن ۾ سائي .

جوان ڙالن پنهنجي ستائيل جي ڦولدار سٺي، جهو ۽ پوتي پائينديون هيون، امير،
سوشي، وال، گلدن وغيره، ڪيڙن جا نالا هوندا هئا، گهونگهت جو دواج ڳوٺن ۾ هو .
وڌيڪ خبردار ڙالن سڄي شهر کي وڳو و اکهن وادو پاسو کليل رکي ”اڪري“ نالي
واڙي چادر ۾ پائيندي ٻه ڪسي نڪرنديون هيون .

جو ڪريون به پنهنجي وڳو پائينديون هيون، دراک (پريءَ) جو دواج به، پوءِ چاڙو
ٺهر، به ٿورو ٿوري وڏو ٿي ته دراک تياڳي، ساڙهي به لٽو ٿي پٽي ڪوت
پائينديون هيون .

گاندڙي ۽ ٽوپي ۽ سان گڏو جواهر جيڪيت (مڌري ۽) جو به. رواج ٿيو. باقي گاندڙي ۽ پاٽ ته گاندڙي ٽوپي نه پاتي، المڪوت پائائين، جنهن فٽن زور نه پڪڙيو. ٿڌن، ڌوٽي، لونگي، پانجامو، سڻڻ، پتلون، نڪر وغيره دن کان هيٺ مردن لاءِ ۽ دن کان مٿي جهڙو، خميس، چولو، گنجي وغيره.

لاري ۽ جاتي ۽ جو هڪ وڏو صدين کان هلندو اچي - اهو آهي ساڙهي! ڀارتي ناري ۽ جي پهچان ئي انسان ٿي. اٽرا ماڊرن ناري به ڪن موقعن تي ساڙهي لاري طور پائي بنداسي، ڪاليجورم، سورت جي زري ڊاڪا جي ممل وغيره جو فٽن ڀڙاڻو ٿي چڪو آهي. جهانِي پاٽ ته ساڙهي نه هائين، پر سٽيٽڪ مٽريل مان هلندستائين لاءِ نهايت ئي عمد ٿيون، رنگين ساڙهيون ٺاهن. رواجي طور ساڙهي ۶ وال ڊگهي ٿئي، ٻيو مهاراشٽر وغيره، ۸ نو- وال پاٽ جو ڪجهه ڊاڪا به نرالو. مهاراشٽر ۾ لانگ ورائي ڌوٽي ۽ جهان پائڻ. مسلمان هندن کان الڳي نموني ورائڻ. پارسي طريقو به ڪجهه نرالو آهي. ايريز يا ڀاڙي شرم اسٽان ڪي ڊاڪا لاءِ ان مٿان ڪوٽي - پورين، ملين، اڏيا بنا ٻانهن جي بلائوز، دن کان هيٺ گهڙو.

ويس - وڏي جو سمورو مدار آرٽڪ اسٽي، پڙهيل، اڻڙهيل، شوري ڳو ٺاڻي يا آزاد - غلام مڏوڻي ۽ تي ڪونهي.

هر دوار ۾ هر جي پوڙي ۽ تي پنهنجي ڪر برهمڻ ڪي ڌوٽي ۽ جهڙي ۾ منهنجي ڪر واري ۽ ڪي ٿڌوڙس - ٿي شرت ۾ بنا جهڙڪ گهمندي ڏٺو آهي.

۶۵ سالن جو سهرو، چار درجا سنڌي پڙهيل، شڪارپور جي ڳوٺ ۾ سٺي زندگي ڦرڻي ۽ ٻانهن واري گنجي ۾ پنهنجو هٿ سڻيالمندي، بمبئي ۽ ۾ سفاري ڊريس ۾ ڏٺو آهي. سس، نهن ۽ ڌي ڪي مڇيل مردانن وڃن پيٽ، بشرت ۾ سڻيما هال ۾ گهڙندي ڏٺو آهي. لڏين وارن جي چوٽي ڪيل، ڪانو پيٽ ۾ پڙهيل ڪليا ڪي پنهنجي باب ڪت ڪيل ماءُ سان گڏ شاپنگ ڪندي ڏٺو آهي.

شولاپور ڪولهاپور جي جوان ڇوڪرن ڪي هفتي هفتي هيمر ڪٽلڪ سٽون ۾ ويندي ڏٺو آهي ته بمبئي شهر جي ڪفا پريڊ ۾ دهنڌڙ ڪمسن ڪليا ڪي ائين آئي جي ڦٽو ٿي سان پاڻي سهلڻ ڪندي.

فاٽا ڪڍي به استري ڪيل گنجي پائيندڙ ڪي به ڏٺو آهي ته ڪو وڙيتي نڪر سٽ ڪي اڌ - ميري ڦرڻي ۾ حڪم هلائيندي به. شادي ۽ جي هڪ رات لاءِ ۱۵ - ۲۰ ڌار

گاندېجي بهان هو بيشڪه پر هلڪن وڌيڪ بهان ان وقت ايا نه هئا جهڪي راولوڻ
 ٺهيل ڪانفرنس ۾ شاهل ليٽ لڏين ويا. ايئن سهلي ڪي ته انگريزن وساري به ڇڏيو،
 پر گاندېجي ڪي ياد رکي ويٺا. اهو ڪرڻو به ڏويس ڏيس جو هو. مدن موٽي ماڻو به، تلڪ،
 چلن وغيره، ته پلنديجي نيل ڏويس ۾ هئا، پر هي بهان هوندي سخت ٿي ۾ به
 الله لنگي اوسا ۾ لنگوت پائي ڳنگهام پئلس ۾ به راجا وقت وڃي پهتو. ست ست
 وڏا پهريلو انگريز ڪي هي ان وڃي وارو ياد رهجي ريو.

پهرن جا وسٽرو.

ڪلو پهتو پلنديجن دشمن راجائن جي چوڙي لهرائي، ان سان پلنديجي لاءِ بهوت
 لهرائيندي هئي. ڇهن ۾ اصل کان ڪوڙي جا بهوت، ڇهه هئا ته ڪيترن ملڪن ۾ ڪن
 ڪائن ۽ لڪڙين جا هندستان ۾ به جهڻن ته ڇاڙين جو دواج اڃا تائين چالو آهي.
 چورائين جو دواج انگلنڊ جي مهاراڻي ايليزبٿ ٻهين ۾ چالو ڪيو ۽ ايليزبٿ ٻهين
 تائين پهچندي پهچندي ڪهڙي روپاٽر لڳا آهن چورائين جا. سوي جي ڏاڍن جا پلاسٽڪ
 جا ۽ سڀ کان وڌيڪ لڳل جا فلمي انگريز ۽ راجائن لاهن مشهور ڪيا.
 مٿي جو ٻڪو.

ساڳي ۾ ديت مٿي جو ٻڪو سڃاڻپ جو پاهوڙو لڳي رهيو آهي.

ٺهست همت نه توڪي ٽوپي، حلاج ڪٽپ، گاندې ٽوپي وغيره، صدي ان جي
 اڀڄ آهن ۽ ان کان اڳ، پڳڙيون جانيءَ چاهي قوم جي سڃاڻپ هونديون هون. سنڌ
 شرافت پولي پڳڙي پائيندا هئا جو اها هن لاءِ سلامتيءَ جو پاسو ورت هئي. دنيا ٻي
 ملڪن ۾ ڏن جي وٽ ڪندا هئا ۽ سڀني ملڪن مان دومان لڪل هئا ته ٻاه
 لٽرا پر پولي پڳڙي وارن کي نه ڇهن! آهي ڏکي ويٺا ته ملڪ جي سموري ايڪاڻ
 ئي ڇڙيت لڳي ويٺي.

يوروپ جون زالون ٻاهر نڪرڻ هيل الڳ الڳ مونسن جا ٽوپڪ پائينديون هون
 ۾ ما، چائو وغيره جون ٽوپڪ به. گهر جا ٽوپڪ ٽوپڪ ڪم هيل پائين، باق
 وغيره ۾ زالون جو ٽوپڪ يا ٽوپڪ پائين جو دواج ناهي. ساڳيءَ جي ٻيو يا ٻوٽي
 مٿو ٻڪنديون آهن، اها ئي ڳالهه آهي. شهري مرد چاهي زالون ٽوپڪ ڪري مٿو
 ڍڪن، هتي آڙديءَ هاجل هيل گاندې ٽوپڪي ۽ حلاج ڪٽپ جو هون ۽ مٿو

ٻاريس (ويس ڊگ)

(گ، ل، ڏوڏيجا)

هوما وڏي آهي، وسٽر ئي ماڻهو ۽ بگاري ٿو.

ولڪل اڊائڪ وٽ جي پٽن جي ٻاريس سڀ کان پهريون هئي جيڪا آدم ۽ هوما
پهري پنهني شرم اسٽان ڏيکيا ۽ انهن سرشتي جي آڻي تي ٿي.

آريه سڌريل لوڪ لکيا ويندا آهن، پوءِ به ادي آريه جانورن جي چمڙي جا وسٽو
پهريندا هئا. ڪجهه ديشم ادي مان ڪپڙن ٺهڻ جو رواج ڪهڙو پوءِ پيو ۽ اسانجي سنڌ
اولائي ڪپڙا ٺاهيندڙ ملڪ آهي، ايتري قدر جو ڪپڙي کي بزرگ ٻوليءَ ۾ چون ٿي
سنڌين. سڪندر مهان کان به اڳ سنڌ مان دور يورپ جي ديش ڏانهن ڪپڙو ايڪسپورٽ
ٿيندو هو.

آدم ۽ هوما وٽ جي پٽن جا ڪپڙا نه پائڻ هئا ته خدا جي ناراضگي نه کڻڻ ها ۽
سرشتيءَ جي آڻي تي ڪجهه صدين لاءِ رڪجي وڃي ها، جهڙوڪ شيطان وري ٻي ڪا
آنديا ڳولهي ڪڍي ها.

درد پٽي هئي ته پنهني يگ جي ائرا ماڊرن نازيءَ پوءِ به ساڙ هني پائيلدي
هئي، هوءِ جي آرائوز رس يا چمڪس پهريندي هجي ها ته جيڪر مهاڀارت جي لڙائي
ٿي ته لڳي ها ۽ دهاسن هٿن سان ڪاٺي حرڪت ٿي نه ڪري سگهي ها، ساڳيءَ ريت ان
ٿي زماني ۾ سويڊنگ سوٽ چالو هجي ها ته جهڙا ڳوٺين جا وسٽو
چورائڻ ۾ ڪر شڪ ڪي مزو ٿي نه اچي ها.

سوني هر وٽ جي چمڙيءَ مان ٻاريس ٺهرائڻ جو لوپ سڀا ڪي نه ٿئي ها ته انڪي
مار وٽ لاءِ رام ڪي نه موڪلي ها ۽ نڪي راول اچي هنڪي پچائي وڃي سگهي ها.

ڊاڪا مليل جي نون وال ساڙهي هڪ ننڍي ۽ مڊي ۽ مان لنگهائي سگهندا هئا،
انهيءَ نفيسائيءَ جو ڊاڪ پلي ڪٿي ڏيون، پر اها ڪاريگري ئي اسانجي ديش کي پاڙي
پيئي جو انگريز هندستاني ڪپڙي مٿان ايترو موٽ ٿي پيا جو سڄو ملڪ ٿي
ڳر ڪاٺي ويا.

جوڏن کي ماريندو ۽ اوجن اڳتي وڌيو. رات تي سندس گهوڙا پهاڙيا ٿي پيا، رات روڪي ۽ جهندڙڪ وٽ پهچڻ ۾ اڃا چڱو وقت آهي، انهن سوچي اوجن روڪي ويو. اتي ئي پاٽ سان پاڻي ڪڍي هنن گهوڙن کي پاڻي پياريو ۽ اڳتي وڌيو. هو جهندڙڪ جي ويجهو پهتو. ايتري ۾ يڏشتڙ اوجن جي ساهيا لاءِ بهڙان (युयधान) کي موڪليو. امد ۾ يڏاهيو ۽ اڻٽونجس نالي ۱۰۰ چڪر وڪشڪ سانگي ۽ ٻن سھن ويوهه کي اڏي اتي پهچي ويا. انهن ٻنهي کي ڪڏو ٽسي ڏريوڏن ڏجي ويو ۽ جهندڙڪ وٽ اڃاءُ طورو وڃي ايلو. ايتري ۾ جهندڙڪ کي ٻاهر ڪڍڻ جي مطلب سان شري ڪرشنٺ هڪ استر ڇوڙي، سوري سھڻا ۾ اهڙو آھاس نرماٺ ڪيو جو جهڻ ته سمجھي وھيو آھي. ان وقت جهندڙڪ سمجھي اھڻ ٽسي لاءِ جهڻ ڪڏو مڱي ڪري ٿو ته شري ڪرشنٺ ”اھو الھي جهندڙڪ“ اهڙو اشارو اوجن کي ڪيو. اوجن هڪدم سندس سر ڪاٽي ڇڏيو ۽ سڏيا ڪنڌڙ پٽس (راجا) ورت ڪشتڙ جي ٿوڍ ۾ ڪهرايو. (۴۰۰) انهن ڪيو ويو ان لاءِ شري ڪرشنٺ هڪ ڪٺا اوجن کي ٻڌائي (جهندڙڪ جي جهنڊي تي وراهه (سوئر) جو نشان هو.

جهندڙڪ پنهنجي لکي ۾ پراڪري هو ۽ ٽوڙايون ڪري چڱيون سوڀون حاصل ڪيون هئائون. انهن لکي ٿو ته شري (بلوچستان) کاتواءِ به ڪي ٻيا راجهه سندس ماتحت هئا. يڏ کان پوءِ سنجھه ۽ ٽرٽراشتڙ کي ڪڙرو طرف جي مارجي ويل مڪهه ماڻهن جو پريجهه ٿيئي رهيو هو ته جهندڙڪ جو ذڪر ڪندي چيائون ته جنهن وير جي ماتحت سڏي سڙوير وغيره ٿه راجهه هئا.

جهندڙڪ جي هڪ پٽ سنجھه جو وڏو اوجن ڪيو هو. ان ڪري دهشٽ مان جاول پٽ سر ٽڪ سڏي جو راجا بڻيو هو.

مٺ ڪري انجي اڏايس، ته هيءَ راجا درويڊ جي ڌيءَ ڪرشنا (درويدي) پانڊو پٽن تي آهي. اهو ٻڌائيندو، سڀني کان اڳ ٿي، پنهنجي ڇهن ڀائرن سميت هلي پانڊو آشرم ۾ ويو. درويڊي کان حال احوال پڇيو. درويڊيءَ سندس ستڪار ڪري کانئس پڇيو: ”توهين خوش آهيو؟ ساڻو ستابو شبي، سو ويو، سنڌ ۽ ٻيا جيڪي ڀرديش توهان جي اڌ ڪار ۾ آهن، ان جي ڀر جا ڌرم سان هلي ٿي؟ انڪالسواءِ منهنجو پٽي ڪٿي پٽر راجا يڌ شتر خوش آهي، سندس چار ڀائر ۽ ٻيا سڀ خوش آهون. پير ڌوئي آسٽ تي و هو.“

ڀر مومت ۾ جهڙوڪ جي پري وهندڙ ڪري جڏهن هي اڳتي وڌيو. ته ايتري ۾ پٺيچ پانڊو به هوندي آيا، جن سندس پٺ ورتي. ٻاڪڙي ٻنهن سندس چڱي مومت کڻي کيس مارڻ ۾ چاهيو پر يڌ شتر چيو ته انهن نه ڪريو نه ته پٺ ڏهه ڏي ٿيندي. ڪنهن به هن پاڻ کي ايمان محسوس ڪيو. سو اڪيلو ئي گنگا دوار هليو ويو.

بعد ۾ هي مهاڀارت يڌ ۾ شامل ٿيو، جنهن ۾ هن اڀرندڙ جي لاش جو ايمان ڪيو. تڏهن ارجن گهور ڀرتگيا ڪئي ته ”سڀاڻ سڄي لوهڻ کان اڳ مان جهڊرڪ کي ماري ڏس“ ته ان ڀرتگيا کان گهورائجي، هي پنهنجي ڏيڻ سنڌ واپس اچي وڃڻ جي سوچڻ لڳو. ان ئي رات دريوڌن کيس وٺي، دروڻا چاريه وٺ ويو. جنهن سندس رکشا جي خاطري ڏيئي، کيس روڪيو. پر ”جهڊرڪ وڌ“ جي ڀرتگيا ڪري ارجن چلڻ ۾ هو. هن شري ڪرشن کي مخاطب ٿيندي چيو: ”سڀاڻ مان شتر و سڀاڻ جو سنگهار ڪري جانورن کي تر پٽ ڪندس ۽ سنڌ و راج جهڊرڪ کي ماري ڏس. جهڊرڪ انهن ڪاڻڻ ڏاڍا آهن. هو هڪ دشت ماڻ آهي (تڏهن زماني ۾ به سنڌي ڪير ۽ ڪيرڻي ڪاڻڻ جا ڏاڍا شونتهن هئا، ان ڪري ارجن چوي ٿو:) سدائين ڪير ڪير ٿيون ڪاڻڻ ڏاڍي جهڊرڪ کي منهنجي تيرن سان چليل ڏسندا.“

دروڻا چاريه، شڪت ويوهه جي ڇڻا ڪئي. بعد ۾ انهن ٽن ويوهن جي اندر هن جهڊرڪ کي وهاريو ۽ خود ويوهه جي دوار تي ٿي بيٺو. جهڊرڪ کي آلت مليو. شري ڪرشن ارجن کي تر و ويوهه ۾ داخل ٿيڻ لاءِ چيو، جتي آچاريه دروڻ ۽ ارجن يڌ ۾ جلبتي ويا ۽ دير تائين يڌ ٿيندي رهي. آخر ۾ ڪرشن صلاح موجب دروڻ کي ڇڏي ارجن اڳتي وڃڻ لڳو، تڏهن دروڻ کيس چيو: ”مون کي نه جهٽي ويوهه ۾ اندر داخل ٿيڻ تـو لاءِ واجب ڪونهي. اهو ٻڌي ارجن چيو: توهين آچاريه ۽ منهنجا گورو آهيو، ٿيڻ تـو لاءِ واجب ڪونهي. مان توهانجو شهنشاهه هئڻ ڪري پٽ برابر آهيان، يڌ ۾ توهان کي ڪو شتر و ڪونه آهيو، مان توهانجو شهنشاهه هئڻ ڪري پٽ برابر آهيان، يڌ ۾ توهان کي ڪو جهٽي سگهه. اهڙو پيشو هنن لوڪن ۾ آهي ئي ڪونه. (اين چئي)، رستي ۾ انهن

پانڊو بنواس ۾ هئا. جهڊرڪ سنڌ کان شالو (शाल्व) ڏيڻ ۾ سويمبر لاءِ وڃي رهيو هو. ته سائنس انگارڪ، ڪنڇر، گيتڪ، شتر نجه، سڀر وڌڻ، ڀڙڪڻ، ڀڙڙڻ، (ڏي، شور، ڀرتاپ ۽ ڪن، ٻارهن سڙوڀري. راجڪمار ساڻ هئا. ان مان لڳهڻو ته سڙوڀر جي بلڪل جدا هستي ۽ هئي، مگر راجا هڪ هوندو هو. جيئن اسڪلند جو. جهڊرڪ به سنڌ، سڙوڀر ۽ سنڌو - سڙوڀر جو به مهاڃا هو ۽ لڳهڻو شيڻ راجه به سندس آڻ جهڏندو هو، ڇو ته پراچين ڪال ۾ بلوچستان، سنڌ جي ئي ماتحت رهيو آهي. جهڊرڪ ڏروڀڏي ۽ جي سويمبر ۾ به شامل ٿيو هو. سويمبر جي وقت آيل راجائن جا نسا ۽ پريچر ڏيڻدي ڏروڀڏي ۽ حسي ٻاءُ ڏوڏندين، سنڌو راج جهڊرڪ جو به نازو ٻڌايو هو، يڌشتر جي راجسويڪه ۾ سنڌ جو راجا جهڊرڪ به شامل ٿيو هو ۽ سونن سنجن سان سنواريل البڪ سنڌي گهوڙا يڪت طور موڪليا هئا. ڏرتراشتر جي چوٽا وقت به جهڊرڪ شامل ٿيو هو. پر يڌشتر چان هي به چوٽا ٿي رهائيند ڪو نه هو. ان جي شاعدي خود ڏرتراشتر، ڏروڀڏن جي مڙ تي وڙلپ ڪندي چيو آهي، ” مون جوٽا نقي چاهي، وڌر به خوش ڪرڻ هو، ۽ سنڌو راج (جهڊرڪ) به برخلاف هو ته ڀشم، شلم، ڀڙوڌر، ڀڙو مٿر جهڙ، اٿو لاما ڪرپاچار ۽ ڏروٽا چاريه به لازاض هئا. اگر پٽ ڏروڀڏن انهن مڙني جي راءِ مڃي هلي ها ته هيءُ ڏوڏشا ڪار ٿئي ها.“

مهاڀارت يڌ کان ٿورو ئي اڳ، حى ڳالهه آهي. شالو راجا ڀنهلجي ڏي ۽ جي وهانءُ لاءِ سويمبر ڀڄايو هو. ان ۾ شامل ٿيڻ لاءِ سنڌ جو راجا جهڊرڪ به وڃي رهيو هو. پانڊو ان وقت ڪاموڪ بن ۾ بنواس ڀڄي رهيا هئا. هڪ ڏينهن جي ڳالهه آهي، ڀنهلجي پانڊو تپسويءَ ۾ وڃي ڏومبر ۽ مهوشي تڙت بندو جي آڳاٽا سان ڪم شتا (ڏروڀڏي) کي اڪهڻو ئي آشرم ۾ ڇڏي، براهمڻن جي دڪها لاءِ هندڪ ڪاٺون کڻي مارڻ لاءِ هڪ ئي وقت ڄملي، طبرڻ ۾ ٿيلجي ويا. (هيءُ پليج مزار ورهه اڳ، حى ڳالهه هوندي به پڙو پگ حيا جهلملي به اسپهر ڪونه هئا، پر پورن ڏاتن جي هٿيارن سان تهار هئا ان ئي وقت سنڌ جو مهاڃا-جهڊرڪ به شالو طرف سويمبر لاءِ وڃي رهيو هو. راجاڻي لاند. پانڊ سان سونگاريل هو. - هٿيان ٻارهن سڙوڀري راجڪمار - پاتر ۽ شمي (سبي - بلوچستان) جي راجا سڙوڀر جو پٽ ڪوٺڪ، ترڪوت حو راجڪمار ڪشمڪر، اڪشواڪ ڪل جو سڙو (सुव) پتر سڀهيت ۽ علند ڪمار به ساڻ هئس. انهن سڀ ڪامهڪ بن ۾ پهتا. اتي منزل ڪهاڻون. ڀڙ ۾ ئي پانڊون جو ڪو آشرم هو. آشرم ۾ ڏومبر رشي، داسي ۽ ڏروڀڏي، اهي ئي هئا هئا. هتي هنن ڏروڀڏي کي اڪهڻو ڏروڀڏي ٻاهر ڀڄڻ ڏٺو. جهڊرڪ کي خبر ڪار هئي ته عور ڪهر آهي. هن ڀڄا ڳاڇا لاءِ ڪمار ڪوٺڪ کي موڪليو. هن حال احوال

مهاڀارت جي زماني ۾ سنڌ !

گندھارام سمراٽ

مهاڀارت، مھرشي ويد وياس جي ڊچنا آھي ۽ پنجھ ھزار ورھيه پراچين آھي. ان لاءِ خود ويد وياس چيو آھي تہ: ”ھون ھن ڪاويہ ۾ سمجھو ڊڌم شاستر جو سار شامل ڪيو آھي. ھن ڪرنت ۾ ايتھاس ۽ پراڻن کي ولوڙي انھن جو اصلي روپ ظاھر ڪيو آھي.“

مهاڀارت جي زماني ۾، سنڌ ۾، راجا وردڻ ڪشتر راج ڪري رھيو ھو. جڏھن يڌ شروع ٿي تہ ان وقت راجا جي وان پڙست جو وقت ٿي ويو ھو، ان ڪري پنھنجي پٽ جیدرڌ کي گادي تي وھاري، پاٽ بن ۾ تپسيا لاءِ ھليو ويو. ڪڙو راجا ڊريوڌن، پنھنجي مامي گانڌار جي راجا سبل جي پٽ شڪنيءَ جي صلاح سان پنھنجي پيٽ دھشلا جو وھانءُ سنڌ جي راجا جیدرڌ سان ڪرايو. ان ناتني ھو. مهاڀارت يڌ ۾ ڪورون جو طرفدار ھو. مهاڀارت ۾ سندس ٻيا نالا سنڌو، سنڌوڪ، سؤوير، سؤوير راج، سنڌو پتي، سنڌوراج سنڌو وراٽ، سنڌو سؤوير ڀرتا، سوير (सुवीर)، سوير داشٿرپ، وارڻ ڪشتر ۽ وغيره ڪيس بلاھڪ (अनीक)، وڌارڻ وغيره نالي ڇھ ڀائر ھئا.

سؤوير سنڌ سان شامل ھوندي بہ لڳيتو ان جي الڳ ھستي بہ ھئي. جدا سنڌي گھراڻو راج ڪري رھيو ھو. فقط سنڌ جو راجا وڏو ھئڻ ناتني پنھي جو گڏيل مھاراجا ھو. (شايد جيئن اڄ جو گريٽ برٽن ۽ آئرلنڊ) سؤوير راجيہ جا الڳ نالا بہ ملن ٿا: ”جو سؤوير ديش جو راجا، گنڌرون جي گوڙ ھوندي بہ ٿي ورھين تائين بنا ڪنھن وکھن جي لڳاتار يگھ ڪندو رھيو. يڌ ۾ ارڄن وغيره پانڊون ھٿان مارجي ويو جيڪو نہايت شڪتي شالي ۽ ڪورون جو ھمدرہ، سؤوير نريش ويل (विपुल) بہ ارڄن ھٿان يڌ پوئي ۽ ۾ مارجي ويو، جيڪو سدائين يڌ لاءِ تيار رھندو ھو، جنھنکي عام ماڻھو ”دھامتر“ نالي سان ڄاڻندا ھئا، ان سؤوير نواسي سمتر (सुमित्र) جو بہ ارڄن پنھنجي ڀاڻن سان دھن ڪري ڇڏيو.

مهاڀارت ۾ ھڪ ساڳئي ھنڌ سؤوير نالو جیدرڌ کان جدا آيل آھي، جڏھن جیدرڌ جي سھڻا ۽ سؤوير سھڻا يڌ ۾ شامل ٿيڻ لاءِ وڃي رھيون ھيون.

اوتروني ڏئي ٿو ۽ جنهن کي حيترو جنهن کان وٺڻو آهي وٺي ٿو. جڏهن ڪڏهن ڪو
اهڙو ڏيکيو ختم ٿو ٿئي تڏهن هڪ ٻئي کان ڪنهن نه ڪنهن بهائي جدا ٿي وڃي ٿو.
يعني سڀ ڪجهه پراڻو ٿي لڪل آهي ته پوءِ چلتا ڇو ڪجي.
ڪرو ناسڪ صاحب چيو آهي:-

”ناسڪ چلتا تاڪي ڪهڪئي جو آن هونئي هوءَ“

سلطنت سيمنداس به ان جي هيئن ٿاڻو ڪئي آهي:-

”بلي بهائي بن رهي اڏر بلي دوجا ناتهن،

تسلي اهو وڏ جان ڪي، مگر رهون مانهن.“

جڏهن جهڪي پراڻو ٿي لڪل آهي سو اوس ٿيندو ته پوءِ چلتا جا هي! افسوس
۽ افسوس ڇاچي!! ان جو اهو مطلب هرگز ڪنهن آهي ته سڀ تقديرن جي ڀرسي ڇڏي
ڏجي، پر پنهنجي سنڌ ٻڌي، پوري پرشارت ۽ اهڪ نيتي سان ڪرم ڪجي ۽ ٿل
اهاڻهار تي ڇڏي ڏجي اهوئي ٿيڻا جو ٿيڻ آهي. پوءِ جهڪو به ٿل ملي سڌو يا
خواب ٿيڻي سنعوش ۽ صر سان سويڪار ڪجي. چلتا ته ڪنهن به مثلي جو حل
ڪن آهي، اها فلسوفي من ڪي سمجهائي ٿي وڃي ۽ جهون به هلندڙ ٿي وڃي.
چوڻي آهي ته ”من ڪي هاري هار هئ - من ڪي جهتي حيث“

دليل ڪارنگي ۽ پنهنجي ڪتاب، ”چلتائن کان ڪيئن چٽجي ۽ جهون جو آڻند
ڪيئن ماڻجي“ ۾ لکيو آهي ته اسانڪي هميشه سنعوش رهي ٿو ۽ ايشور جي ٿل
ڏٺن ۽ انهن لاءِ ايشور جو شڪر ڪرڻ ٿوري.

هڪ شخص ڪي ٻيو ۾ پاڻ لاءِ جتي ڪو نه هئي ۽ ڏاڍو ڏکي ٿي رهيو هئو.
ساهون ٻاهر سڙ ڪي ڏٺائين هڪ ماڻهو ڪي پيڙهي ڪونه هئا ۽ رستي تي
ٿيڙيون پائي هلي رهيو هئو، تڏهن کيس سنعوش ٿيو ته مالڪ شڪر اٿئي جو مونڪي
ٻيو ته آهن تلهجي ديا سان ڪڏهن جتي ۽ جو به انتظام ٿي ٿو وڃي

هڪ وڏو چلتا کان بچڻ لاءِ ۽ اهو عقيدو پڪو ڪرڻ لاءِ ته سڀ ڪم ايشور اڃا
سان ٿي رهيو آهي پنهنجي سمهڻ واري ڪمري ۾، هي ستون ديوار تي لکائي ڇڏيون.
جهڪڻ تون ايشور ۾ وشواس رکهن ٿو، ته چلتا نه ڪر. پر جي تون چلتا
ڪرين ٿو، تلهجي معنيٰ تلهجو ايشور ۾ وشواس نه آهي.

توهان نه ائين آزمائي ڏسو.

چئتا جو دارو مدار من جي استي آهي. انسان جيڪڏهن دک سک ڏانهن پنهنجو
نظريو بدلي ته چئتا کان مڪت ٿي سگهي ٿو.

ٻه شخص هو ٿل ۾ شر بيمت پينٽ ويا. ڪلاس مان ٻه ٻه ڪري پئي رهيا هئا.
هڪ ٿڌو ساهه ڀري چيو ته آفسوس منهنجو اڌ ڪلاس ته خالي ٿي ويو آهي. ٻئي خوشي
ظاهر ڪندي چيو ته منهنجو اڃان ته اڌ ڪلاس ڀريل آهي. ڪلاس جي استي ٻنهي شخصن
لاءِ هڪجهڙي آهي پر هڪ شخص آفسوس ظاهر ڪيو ۽ ٻئي سر هائي. تنهنجي معنيٰ
غلطي ڪلاس جي نه آهي پر ماڻهوءَ جي سوچڻ جي آهي. ڪي دنيا ۾ ائين ۽ ٻي حالت تي
در گذر ڪري هليدا آهن ۽ ڪي هاندوس مچائيندا آهن. يعني ڏک سک انسان جي
سوچڻ جي پرور تي ۽ تي مدار رکي ٿو. جي انشواڊي نظريو آهي ته ڪو به ڏک ڏکي نه
ڪندو، پر نراشاواڊ نهوڙي ڇڏيندو. انگريزيءَ ۾ چوڻي آهي :-

An optionst finds oppertunity in every Calamity ,
But a pessimist feels calamity in every opporunity,

سنڌ جي پروفيسر هاسانڊ جادوگر به نراشاواڊ کي نڌيو آهي، هو چوندو هو ته -

”نراشاواڊي نر، ڄاڻو خلق ۾ خر،

پهرين ماريندو پاڻ کي، پوءِ مارييندو ٻين،

اهڙو موڙ هل وڌ، شل ڀلي نه پوي ڪنهنجي ڀاڱي ۾.“

ابراهيم لنڪن آمريڪا جي اڳوڻي راشنريٽي لکيو آهي ته ڳڻا ماڻهو ايتري ئي
خوشي ماڻهن ٿا جيتري هو من ڪري چاهين ٿا. اهي من جا ئي و ڪار آهن جيڪي
انسان کي ڇڏن ٿا ۾ مبتلا ڪن ٿا. آسٽروش، ايرش، آڊمڊر،
اهنڪار، سوار ٿيڻو، دويش، ريس ۽ هيس سڀ من جا اوڻڪ آهن. جنهن ۾ آشا موجب
ڦل نٿو ملي ته چئتا جي اڳيئي ٿئي. ڀلا دنيا ۾ سڀ حاڪم ته ڪونه ٿيندا، ڪير
ته خادم به ٿيندو. تنهن ۾ راضي، مان به راضي ته ڪير ڀريندو پاڻي، ڪا ته ٿيندي
نو ڪر پاڻي.

ڪر من جي قاعدي موجب، هر انسان جو جنم پنهنجي پرابڌ ڪر من موجب ٿئي
ٿو ڪر من موجب تقدير پهرين ئي طيءَ ٿئي ۽ اُن موجب جنم پوءِ ٿو ٿئي. اوچ
نيچ، شڪل صورت، ۽ ان ايمان، ٻڌي ڳان، اولاد، مائيم، مت مانت. سڀ ڪر من
موجب اڳي ئي فيصلو ٿيل هو نڌا آهن ۽ اُن انوسار انسان جو جيون هلي ٿو. گهر جا پاتي،
يار دوستار به ڪر من موجب ڏيک ۽ وٺڻ لاءِ گڏ ٿين ٿا. جنهن کي جيترو ڏيکيو آهي،

چنٽا چٽا براڻر

لھڪ - اين - ڏي - مولچنداڻي

چوڻي آهي چنٽن چڱو پر چنٽا اڏي. ڪڏهن به وشه يا مٽلي جي ٻاري ۾ خيال
۽ اوندو رکڻ سٺو پر چنٽا ڪري، جيءَ جهوڙ خراب. چنٽا جي معنيٰ آهي ساڳيءَ
ڳالهه کي ڏرور سوچي پائڻي هي چنٽن ٻڌائڻ، ٻيڙا ۽ خشي ڪرڻ. گهڻيءَ چنٽا جي
ڪري مانسڪ خواجه، شاديءَ ۾ لڳائي به ڏانوا ڏول ڏي پوي ٿي. ايتري قدر جو سماڻ
دواجي مٽلي کڻي به حل ڪرڻ ۾ به آسودگ ٿيو پوي. حالتون سڌو ٿي به ڏان
خراب ٿي پونديون آهن.

گرو ناک صاحب چيو آهي —

”چنٽا سي جهٽا گهٽي، گهٽي ٻڌي اڏو گهاٽو،

نٿاڪ چنٽا اڪيچي، چنٽا چنٽا سماڻ.

چنٽا جي چڱيءَ وارا ڪڏهن مانسڪ سنڌين به ڪوهي وڃندا آهن پوءِ يا ته دماغي
طور ٻاڳڻن جي ٻڌڪتيءَ ۾ اچي ويندا آهن يا ته وري آپگهات ڪري چنٽا کان آزادي
حاصل ڪرڻ چاهيندا آهن. ٻڌ، نٺو نه اچڻ ۽ مٽي، موڙاڻ چنٽا خون سڳيون سو آڏون
ڏهن، اٺن ته اولاد به انڪ اٿس. ٻڌ پريءَ ڏل جي ٽڪڙيءَ، نٺن جي بيماريءَ
آڏن ۾ ٿئي، مٺا پيشاب ٿي، ٻي ۽ ڪٽر به چنٽا جي چٽ آهن.

هيءَ دنيا سڪن ۽ ڏکڻ جو مشرڪ آهي. پر هر انسان سڪن کي گڏ ڪرڻ ۽ ڏکڻ کان
ڏور اچڻ لاءِ پاڻ پتو ڏي رهيو آهي. صدين کان سٺت مهانئون، سماج سڌارڪ
سرڪاري قانون، دنيا ۾ سڪ، آهن ۽ شاعري آڻڻ جي ڪوشش ڪندا رهيا آهن، پر اڄ
تائين به سڪ چنڻ آيو آهي ۽ نه اچڻو آهي. هڪڙا مثلاً حل ڪيا ته ٻيا مسئلا پيدا ٿيندا
اهو سلسلو سنڌي جو هلندو رهندو.

جي سمجھائڻ روپي ڪندا ڪهڙا ڪڍي ڪهڙا ڪڍيا. پر جي گهاٽو ۽ سنڌو
جو ٻوٽ پائي هليو ته ڪلڊا به نه چيندا ۽ منزل به مڙي سان طئي ٿي ويندي.
سٺت تسلسل سمجھائي ڏني آهي —

تسلي اس سلسل ۾ ڏي سڪ سڪو هرو،

گهاٽي ڪاٽي گهاٽي سي، موري ڪاٽي رو.

تڏهن ڪانه پوءِ عرض ڪندو مائيس، ”اي مالڪ! استري ۽ مرد ٻنهي کي اولاد پئدا ڪرڻ جي خاصيت بخش استري نه. نو مهينا پنهنجي سنڌان کي ڪڪ ۾ پالي ٿي پر ٿي مرد به نو مهينا ٻار ڪڪ ۾ پالي. يعني نه فقط عورت ذات ٻار ڄڻي پر مرد ذات ٻار کي ڄڻي.“

توهان وري ڪلهو ٿا. پر سچ پچ ڳالهه لاکاڻي اٿو. اڄ ڪالھ پٽ شادي ڪري ماءُ پيءُ کي لڏڻ ڪو ڪري هليا ٿا وڃن. ويجهارا ٻڌا ٻڌيون پوءِ ڏکي زندگي گذارين. پوءِ اهڙو ڪجهه نه ٿيندو.

تڏهن ڪانه پوءِ آخري عرض ڪندس، ”اي ايشور! مرد کي فقط ڌيءُ ئي پئدا ٿئي ۽ عورت فقط پٽ جو اولاد ڄڻي. ٻئي سچي چمار ۾ فقط هڪ دفعو ئي ويڻ جو ڪ ڏسن ۽ ٻار جانورن وانگر هڪ ٻن سالن ۾ ايترا وڏا ٿي وڃن جو ڪنهن جا محتاج ڪونه ٿين، پاڻ ڪمائي ڪري سگهن ۽ ماءُ پيءُ کي ڪم ۾ واهر ڪري سگهن.“

هاڻڪ! ٻلي اهڙين نعمتن تي توهان به ويچار ڪجو ۽ دائشماري به ڪجو.

گوپال اؤر ڪميشن چتر شالا، سلومير (اديبور - راج) 313027

ملش کي خاني خاصيتون حاصل ڪرڻ لاءِ هي آهي. خاصيتون بخش وارو ڀڳوان آهي. ڀڳوان کي ڳولهي چولد ومانس ته ڀاڙم سرڪار جي من ۾ اٿڻو ڦيرو آڻي ته ڇٽي هوءَ اٿڻي سولوشن کي پنهنجي منطوي ڏئي عمل ۾ آڻي.

ڀڳوان منهنجو عرض اڳاڻهندو ان ۾ توهان کي ڪوبه شڪ به نه هئڻ ٿو چي. جي مون کان اول توهان مان ڪنهن کي ڀڳوان ملي وڃي ته انسان ذات ۾ اٿڻو پن خاصيتون عطا ڪرڻ لاءِ عرض ڪجيوس. اڄ ڪالھ ته اسات ۾ ڀڳوان جي ڀاڙم آهي. بس ڪريا ڪري اعڙن کين پاڻ کي پهچائو.

ڀڳوان جي چوڻن ۾ ڪري مان هڪ اهڙي عرض ڪندس ته اٿڻو پن نعمتون هتي ڀارت ديش ۾ انسان ذات کي بخشي. مون کي فقط اهم ڪانهي پيو پورو دشواس آهي ته مذهبي ويڙهي ضرور آهي. مذهبي ڀڙاڻا وڻڻ ڪونه وڃندي.

بس فقط توهان جي همدردي جي ضرورت آهي. توهان جي منوبل سان منهنجو ملو بل وڌندو. توهان مذهبي لاءِ شڪتي ڏانا آهيو. توهان مون کي هڪ ڏهو نه پهچائو اٿڻي پويتر ڪم ۾ سٺو لڳان.

ڀڳوان کي ڪنهن طرح عرض ڪندس ”منهنجا مالڪ. ڀارت جا ڏکڻا. هن سنڌ ۾ بهان ڀاڙم جي مسئلن کي اچي حل ڪريو. جي ڪنهن ضروري ڪم هئڻ ڪري ان پاڻ اچي دوشن ٿا ڏئي سگهو ته سڀ کان اول اٿڻي خاصيت انسان کي ڏيڻ ٿيڻن جو پنهنجي اولاد، جوانيءَ ۾ نه پو ٻڌائي ۾، سٺ وڃهن جي عمر کانپوءِ پٽن کي سڃي.“

توهان پڙهي وٺڻا ٿي ويا نه؟ پو ان ۾ تعجب جي ڳالهه ڪانه آهي. اسان جي ديش ۾ تواريخ شاهد آهي ته ڪوٽڙا مها ڀڙا ٻڌائي جي اولاد آهن. اٿڻ نه فقط پنهنجي ديش جي انسانن کي پيو سڃي دنيا جي انسانن کي سڃي ڏانهن آهي. پاڻ اٿڻي اٿم ڏانهن سڃي هليا آهن.

اڄ به اهڙا مثال هڪ ڪونه آهن. اخبارون اٿڻن خبرن سان ڀريون ڀڙون آهن ستر درعين جي فلاڻي کي نقد ڏيڻو نيلڪو ڄاڻو آهي. حلدئي هو اڳ ۾ ايڪ ٿيا ڏيندو. سنڌ وڃهن جي عمر تائين سلطان پندا ڪرڻ جي شڪتي نه هئڻ ڪري اسان سنڌ وڃهن تائين ڏاڍو آندو ۾ رهندو. ڏاڍا ماڻهندو. ديش ۾ دنيا لاءِ فائدي جا ڪم ڪندو. اڙن پالڻ جي جهلجيت کان چٽي پوندو. اڄ جهڪو انسان اولاد لاءِ ڪڏا ڪوٽ کان به ڪيائين ڪونه لڳو، پوءِ هو فقط ڀلي جا ڪم ٿي ڪندو. ٻڌائي لاءِ وڃندو ڏسندو ڪونه.

مطالب ته ايترا گهڻا مسئلا آهن اسانجي هٿڙي سمنڊ ۽ مهان ڀارت اڳيان جي ڇٽي
کٽي بس ڪر. پر ڪمال آهي ديش جو ڪم ڊڪهي نه ٿو. هلندو هلي ٿو. سر پٽ
ڏڪندو ٿو هلي.

ديش جي واڌاري آڪاش کي ڇهي ڇڏيو آهي. (ڪاغذ ۽ فائيل ته اهو ٿا ٻڌائين)
پر تڏهن به اڃان رڳون رڳون ڏٺجن. ڪهترين پٺڻج سالي رڳون پوڏيون ٿي. ويون آهن.
ڪهترين اڃا به اهڙيون پٺڻج سالي رڳون ٺهنديون. ڇو جو مٿي ڄاڻايل مسئلا ويچارا
ٿي هڪ ٻڌي ديش اڳيان بيٺا آهن. حڪم جو انتظار ٿا ڪن.

پر ديش وقت انهن جي حل جو ڪو سوليوشن ڪونهي.
ودوان جو راءِ آهي ته انهن سيلني مسئلن کي جنم ڏيڻ وارو پٽل آڏمشماري ۽ جو
مسئلو آهي.

ٻار ضروري آهن. (ڪو به شڪ ڪونهي. گهر جي اگسٽ ۾ ٻار جيئندو ڄاڻندو
کيڏائو ڏسي ڪنهن کي نه پرم آندو ملندو) ٻار ايشور جي انوکي پنڊاش آهي. مانا جي
نسن ۾ مٿي جهنگار جو جنم ٿو ٿئي، جڏهن مانا ٻار کي ڇاتي ۾ سان لڳائي ڪير ٿي
پياري. ساري ڪائنات جي راجائي به شايد هو اهڙي سڪ مٿان قربان ڪري ڇڏي.

پر ٻيلي ٻار هڪ يا ٻه، ڪن پٺڻج اٿ. غضب آهي نه ته ٻيو ڇا آهي. ڪمانٽ وارو
هڪ ويچارو، ڪانٽ ۽ پلچٽ وارو اٿاوو. پوءِ ڪيئن نه ٿئي غريبي، مهنگائي ۽ بيروزگاري.
پٺڻج سالي رڳون اڻڀوريون جو اڻڀوريون ڊاڪٽرن ۽ سائنسدانن به گهٽ ڪونه ڪيو آهي ته
ٻارن جي فوج اچڻ بند ٿئي وڃي. دشمن جي فوج سان ته اسان جي وير سڃاڻا وير ته
سان مقابلو ڪري سگهندي پر ٻارن جي فوج اڳيان سرشتي جي ڪابه فوج مقابلو ڪونه
ڪري سگهندي. سرڪار ڪروڙين روپيا خرچ ڪري چڪي آهي ته ان مسئلي جو

ڪو ڪارگر حل نڪري پر اڃان تائين سهي ۽ سڄو سوليوشن ڪونهي سرڪار وقت.
پر ڪون وقت آهي. سو چيان پيو ته اهڙي سوليوشن کي سوچي سوچي هضم ڪري
ڇڏيان. پر سچ پچ اهو سوليوشن هضم ڪونه ٿو ٿئي. توهان کي ٻڌائڻ کان سواءِ ٻيو ڪ
وسيلو ڪونهي. توهان به مون سان شامل راءِ ٿيو اهو ضروري ڪونهي. پر توهان کي ٻڌائڻ
پههڻجو اخلاقي فرض ٿو سمجهان.

هي هڪ اڇو ڪ سوليوشن آهي. مٿي آسمان واري جهان ۾ آزمائيل آهي. سڙ ٿي
صدي ڪامياب ويل آهي. ان ڪري ته اتي اڄ تائين ڪابه پٺڻج سالي دڪ ڪانه رهي
ويئي آهي ۽ نه ئي اربين اربين روپيا خرچ ٿي ويا آهن.

سو لیو شن

للد لعل پر سرماڻي

توهان کي ٻڌائڻ کان سواءِ ٻيو ڪوئي چارو ڪونهي. ڪافي وقت کان سوچيندو آهين ته انهيءَ مسئلي تي نه آهين. سمجهان ٿا ته وڌيڪ وڌيڪي ڪاٺ ۾ ئي سڄو هڪ آهي. انهيءَ ڪهڙن اها اڪيلي اڪيلي سڀ ڳالهه ڪندا آهن. جيترو آڻند انهن کي سڀي ڏسڻ ۾ آهي اوترو آڻند خود سڀي ڏسڻ ۾ ڪونهي.

اهو منهنجو پنهجو ڏاڏو آهي.

اسانجي پياري سندر ۽ ميان ڀارت اڳيان اڪيچار مسئلا آهن. انهيءَ جو مسئلو، انهيءَ جو مسئلو، ڇاڻ جو مسئلو (جو جو چڪي ۽ تي ڪٽڪ ۽ مڪئي پڙهجي آهي ڇاڻڪڻ وقت انهيءَ ۾ ڪٽڪ ۽ مڪئيءَ جا سڃاڻاڻا ٿا نڪرن)، ڇاڻ جو مسئلو (ڪوئي ڪنهن ٻئي جي من کي چڪيءَ طرح ڇاڻي سڃهي نه ٿو سگهي).

نو ڪڍي جو مسئلو، ٽوڪريءَ جو مسئلو، پڙهي جو مسئلو، مڪئي جو مسئلو، (ڏيئي ايتي مٿي ماري ڇڏيو آهي. وڏو ڏيئي ائين ئي ويڙهيون آهن. جڏهن ڪمائي ڏاج لاءِ ڏن ڪنو ڪن.) (غريبن ۽ وچولي طبقي واري هن ڪم ۾ ڇڏي ٿي پئي آهي.) اڻڻ جو مسئلو، وهڻ جو مسئلو (چون ۱۱ اهو وهو ڏنگ سان، نه ته چون ايتيڪيت ڪان، اهو)

ڪهڙاين وڃي سمجهه کان ٻاهر آهي. اهو به هڪ مسئلو آهي.

تن جو مسئلو، من جو مسئلو. (تن جو مالڪ هڪ آهي ته من جو مالڪ ڪو اهو آهي) غريبيءَ جو مسئلو، اميريءَ جو مسئلو، ذات جو مسئلو، ڀات جو مسئلو، ڌرم جو مسئلو، ڪرم جو مسئلو، مرم جو مسئلو، ڌرتيءَ جو مسئلو، جهنم جو مسئلو، گهروڙي جو مسئلو، تمام جو مسئلو، طعام جو مسئلو، انتظام جو مسئلو، چوڻ جو مسئلو، (شوق جو مسئلو، ماراڻيءَ جو مسئلو، آڏمهياريءَ جو مسئلو، هٿڪاڻيءَ جو مسئلو، اي دور ڌاريءَ جو مسئلو.

مقرر ڪيو ويو. هن سنسٽا جي ڪوششن سان، جدا جدا وڃڻ تي ۱۳ سيمينار پارٽي جي جدا جدا شهرن ۾ ڪيا ۽ پٽ ۱۷ سيمينار پارٽي ۾ ڪيا. ۹ ناٽڪ مهيا ٿيسو ڪيا نوجوانن جي هڪ ٻئي جي ويجهو آيا، هن سنسٽا جي ڪوششن سان سنڌي ٻولي پارٽي جي وڌاڻ ۾ سال ۱۹۹۷ ۾ تسليم ڪئي ويئي ۽ اها نوجوان، ساهتيڪارن، ڪلاڪارن ۽ وڌاڻن جي پهرين ڪاميٽي هئي. هن سنسٽا طرفان سنڌين کي هڪ ڏاڳي ۾ گڏ ڪرڻ ۽ ”سنڌيت“ جي ڄاڻ ڏيڻ لاءِ چيٽي چنڊ - سنڌيت جي ڏينهن جو جنم ٿيو. ۽ هيٺل پارٽي کان ٻاهر وڌيڪن ۾ به ڌام ڌوم سان ملهائي رهيا آهن.

”سنڌيت“ کي قائم رکڻ لاءِ ڪوششون سالن کان وجود ۾ آهن. ۽ سنڌي قوم ”سنڌيت“ جي قائم رکڻ ۾ اڳتي ۽ اڳتي قدم کڻي پارٽي ۾ سنڌيت جي مشعل قائم رکڻ ۾ سمنڊ جي لهر جهڙي اڳتي ۽ اڳتي وڌندي رهندي ۽ سنڌي قوم جو وجود قائم رکندي ايندي.

وقت گذرندي هو ڪجهه ٻيون تي ٻيٺ لائق ٿيا، هنن محسوس ڪيو ته مڻهن
 اسان کي هتي ئي رهڻو آهي، هنن جو ڌيان ٻارن جي تعليم ڏانهن ويو ۽ پاٽ ۾ يڪمشت
 ئي ۽ پاٽ ۾ ايڪتا قائم ڪرڻ لاءِ ڪن سڃاڻڻ جو وڃو ۽ پيدا ٿيو. پر اُن وقت شروعاتي
 دور ۾ ڪن ٻارن مڪاني پاشا ۾ تعليم وٺڻ شروع ڪئي. جنهن ڪارڻ اُن وقت جي
 سنڌي لکيل پڙهيل طبقي ۾ هلچل پيدا ٿي ۽ هنن محسوس ڪيو ته اسين پنهنجي
 اولاد سنڌي پاشا کان دور ٿي وينداسون ۽ هنن ڪجهه اخبارن ۾ پنهنجي ويچارن جو
 اظهار ڪيو ۽ ڪوشش ڪري سنڌي پاشا ۾ اخبارون شايع ڪرڻ جو پيڻ ڪيو ۽ اُن
 بابت ڪي عملي دٿالون عمل ۾ آنديون ۽ سنڌي سسٽائن گڏجي اسڪول اڀريا ڪيا.

اُن وقت سنڌين جو هڪٻئي لاءِ همدردي ۽ پيار گهڻو هو ۽ هڪ ٻئي جو دک سک
 گنديل سمجهندا هئا ۽ سرڪاري يا نيم سرڪاري ڪلن ۾، تڪليف ۾ هڪ ئي ويلدا
 هئا. ساڳي دور ۾ سنڌين ۾ ايڪتا ۽ سنڌي ٻوليءَ لاءِ پيار هو ۽ ”سنڌيت“ جو دور
 چالو ٿيو ۽ اُن دور کي قائم رکڻ لاءِ ڪيترين ئي سڃاڻڻ طرفان سنڌي ڪيت سنگيت جا
 پروگرام رکڻ ۾ ايندا هئا جتي ماڻهو رات رات ويهي سنڌ جون يادگيريون نازون
 ڪندا هئا.

اُن وقت ڀارت سرڪار جي طرفان ڀارت جو وڏن عمل ۾ آيو، پر اُن ۾ سنڌي
 ٻولي ڀارت جي اولي ماڻو ظاهر نه ڪئي ويئي، انهن حالتن ۾ سنڌي لکيل پڙهيل
 طبقي لاءِ سرڪاري يا نيم سرڪاري نوڪري حاصل ڪرڻ ڏکيو ٿي پيو ۽ سنڌين پنهنجو
 آئيندو روشن نه سمجهيو ۽ اُن لاءِ گڏجي سوچڻ شروع ڪيو.

پر اُن وچ ۾ هڪ ڏهاڪو گذري ويو ۽ ڪي سنڌي هڪ شهر چڙهي اهو شهر وڃي
 وسايو، پر سنڌين جو وطن سڄو ڀارت ٿي ويو ۽ هو حالتن انوسار پيو سنڌي پاشا ۾
 تعليم حاصل ڪئي.

وقت جي حالتن کي ڏسندي ڪي نوجوان ڪر وڙي آيا ۽ هنن سنڌي ٻولي
 لاءِ پيار ڄاڻائڻ لاءِ ۽ ”سنڌيت“ کي زندهه رکڻ لاءِ ڪي ڪانفرنسون ۽ ميٽنگون
 ڪيون، جيئن اُن لاءِ نوس قدم کڻي سگهجن ۽ سنڌي قوم لاءِ سنڌي ٻولي جي تساهي
 اهم ٿي پئي، پر هڪ شهر ۽ ٻيا پنهنجي زمين، هڪ ٻئي جا ويچار ملڻ مشڪل هئا،
 پر نوجوانن همت نه هاري ۽ هڪٻئي سان دٻو ڀريا ۽ له وڃر وڌيائون ۽ ”سنڌيت“ لاءِ
 هڪ پبلشنگ فارم کولي هلچل هلائڻ جو فيصلو ڪيو ويو ۽ جدم ورتو نوجوانن جي
 اڪل ڀارت سسٽا، ”اڪل ڀارت سنڌي ٻولي ۽ ساهتيه سڀا، حلون جي مڪيه آفيس بمبئي

سنڌيت جو دور

ليکڪ: و. ن. ملهه ٿي، احمد آباد

اڻهاس شاهد آهي سڌريل قسومون اڻهاس ۽ تهذيب کي ڏاڍو پيارون آهن. سنڌي ڄاڻي اڻهاس ۽ تهذيب کي ڀالڪڻي کان وٺي، آڄ جي ڳوٺ جوڙي تائين ناهو آهي، ڳوٺو آهي، سڌارو آهي ۽ سڌارو آهي. اڳ جي سنڌ واري موهن جي دڙي ۾ ڊيل تهذيب کان وٺي، آڄ ڪڇ (ڪجراڻي ڀرات هو حصو) جي وادي ۾ هي ڦهلل تهذيب اڻهاس وادي ۾ ڦهليل زندگي تهذيب ان جو ڄاڻندو مثال آهي.

سنڌي ڄاڻي اڻهاس جي ڪنورن ڏي آهي، هزارين سالن جي لکي سڌر ۾ سنڌي ڄاڻي سنڌ جي وادي ۾ سڌرڻ جي ڀالن ۽ اُنهن جي ڄاڻ ڳوٺ ڙن جي سڌر هينان پهلجا ڪڍ ڪهايا آهن، پر سنڌي ڄاڻي هڪ شڪيوان ڄاڻي آهي، اڻهاس جي لپيٽن ۾ اهلدي، سنڌي وري اڳيا آهن، هنن اڻهاس جي هر چڻلڻي کي قبول ڪري همت ساهس، وشواس ۽ مڙوڻ واري سان مڙوڻ مڙيل ٿي قدم سڀالي اڳتي وڌايو آهي. هو مڙي ۾ ملي نه ويا آهن، پر پهلجي هٿن جي چاهه سان مڙي ۾ مڙيا پيدا ڪيا آهن، گذريل چوٽي سالن جو اڻهاس اها ٿاڻي ڳوٺي، ايترو مومدار ڏک لڳل کانپوءِ به ڪا ڄاڻي هنن نموني سان پٺاڻ سڀالي وري پڙن تي بهاري ۽ نئين زمين ۾ پڙون لڳائي هڪ ڇاڻدار وٽ بڻائي، اڳوڻو اڻهاس جو سونهري باب وچڻ جو شرف سنڌي ڄاڻي کي آهي. اڳوڻي ساهس ۽ وشواس پٺيان جيڪو اڻ آهي سو سنڌ جي پراڄيٽا جو پل آهي، سنڌي نور جي لکي روحانيت جو پل آهي.

سنڌي ڄاڻي اڻهن ته ڳوٺن ٿي ڳالهين نظر وٺي سگهي ٿي، پر اُنهن ۾ وڏي ۾ وڏي ڳالهه اها آهي ته سنڌي سڀ ڪجهه وڃاڻل کانپوءِ به هتي گذريل ڏهاڪن واري عرصي ۾ نه صرف پاڻ کي وسائڻ جي ڪم ۾ سوڀ حاصل ڪئي بلڪه ديش جي اڏاوت جي هر بهلو ۾ پوئو، دول آڏا پئي ڪيو آهي.

سنڌيت جي واپاري مڙوڻ تي شروع ٿي ڏوڏ ۾ عام طور هٿان حيا ٿير سنڌي به ناهي ظاهر ڪندا هئا، ڪن ڪم پڙائي ته اڳوڻي سنڌي ڄاڻي پهلجي اڻهاس

تڏهن به سندن معشوقن کي ملهجن يعني هلندڙي پيار تي وشراس آهي. سسئي چوي ٿي :-

ساريو سڏ ڪندم ڪو هيارو ڪهڻ ٿي

سهڻي چوي ٿي :-

سامڙ ڄام ستار! سگهو رسج سڀر

۽ لڳا چوي ٿي :-

سچڻ ٻاجهائيندڙ ڳهو

حقيقت ۾ پاڪهڙ ٿي عذرت کي ورتي ۾ ملندي آهي. ڇاڪاڻ ته اسٽري ۽ جي من تي سنسڪارن جو ڳاڙو اثر رهندو آهي، ان ڪري جيڪڏهن هو ثابت قدم رهي يا حق ۽ مان تي قائم رهي ته هن لاءِ اها ڪا اهڙي ڏکي ڳالهه ڪونهي. پر پرڻ سڀي ۾ حاڪم پنهنجي پريشاني يا حاڪميهڻي جو غرور ۽ زور ڪڍي ۾ ثابت قدم رهن ته انهن کي شاباس آهي.

عمر جيڪڏهن مارو ٿي ۽ موهت ٿيو ته هنجو ڏوهه ڪو وڏو ڪونهي. ڇاڪاڻ ته سهڻي نهينگر جي سونهن ڏسي هر مرد جي دل ۾ انکي حاصل ڪرڻ جي تمنا ڄاڻندي آهي. پر هڪ گهٽ ذات واري، غريب ۽ بيوس زال سان عمر زوري نه ڪئي اها ڳالهه سندس شاندار شخصيت جو مالاڪ هٽڻ جو ثبوت ٿي پيش ڪري. ان طرح شاهه جا سورما، محبتي، بهادر، غيرتمند، سخي، سياڻا، عشق ۾ پڪا زال سان سٺو وهندڙ ڪندڙ، راڳ، جا شوقين، سٺا حاڪم، حشمت وارا ۽ نور نڀائيندڙ مرد آهن.

”جڳهه جنهن تي چوڻ - سوڊ وٽن نه سگهيو.“ هوءَ تنهن ڪري مومل چوي لئي:-
 ”ڇپ سڀ هي چون، ادب ڪهڙي اُن جو.“
 يا

سوڊا صبر تنهنجو هي عقل آڻي باز -

يا

سوڊا صبر تنهنجو سيڪاري سس ٻه سوڊا ڏيا ۽ حشمت جا صاحب آهن.
 ”ڇوڏس چئيسر ڄام جاء ڏيها ڏيهر، ڏهڪار.“ لوڪ به ڏنگو آهي پر چئيسر
 ڇو ڏنگو آهي!

هو ڏانهن راه ڏيڇا اهڙو ڏاتار آهي جو هاڻي گهوڙا پالڪيون پيو آهي ته تماچي
 ماڻهن مٿان موٽي پيو هاري! اهي واپار ڪن ته ڪن ۽ ڪارونهار لنگهن،
 ”جهڙيون ڇهاڙي آيا، ڪارونهار ڪٿن.“ ۽ ڍاڳ ٻڌن ته هڪ نه پر هزار سر ڏيڻ
 لاءِ تيار آي وڃن!

”مٽي اٺي ملهائجي، جي ڪوڙين هون ڪٻار ته واريو واريو وڌيلن، سسي ۽ ڪي سڙار“
 يا

”جي اڇهڙي ڪم ڪهار ته ويهر، پيرا وڌي ڏيان ۽“ جيڪڏهن عشق ڪن ته
 مرڻ لاءِ تيار ئي وڃن.

اڳاٽي آئين، مهائي مرڻ تي ۽ جي جنگ ۾ وڙهن ته

”سانگيون سائين هڪ ۾ ڪاهيئون نه، ٿاهين.“

جيڪڏهن سمجهه ڪڍي اڳتي وڌن ته سڀ ڏهڙون سمجهي وڃن.

”مگر ساڻ ڦٽي ڪڍي - سوڊي سوياري“ ۽ هي ڳوڙهي ڳالهه سمجهڻي هجي
 ته به ڏهن حا مالڪ بڻجي پون.

”جيڪا ڳالهه ڳالهائين - سا سڀ سمجهيئون“

پر اهو مرد ئي ڪهڙو حدهن ۾ غيبت لئي نه هجي؟ ڍاڳو و لو ته وڏي نه پونو!
 چئيسر سان لڏو ڇاڻ ڪهو ته ڪيس ڏهاڳي ئي ملهيو! اهي سوڊا پيار ڪوٺ وٽ ڇوڙا
 ئي وٺندڙ بادل آهن تهڙا ئي دست مهل ددر روپ آهن! پيار ٿا ڪن ته ڏوي، مهاڻا ۽
 مهار بگهي ٿا وڃن ۽ هي دس ٿا ته پٿر تي لڳو پائي اڏول بيهي ٿا دهن پوءِ هل
 ته سندن دل ڏانهن ڪلدي و تلدي هجي! اهي پنهنجي ۽ مرداني غيبت تي چومت لڳت

تم، پنهنجو محبوب ڏيو اچي!
ڪٿي ٿيو ميهار؟ ڪٿي ٿو گهلڻ ڪري

يا

مري تان م ميهار، وڻاڻ واهو م ٿئي
وڃن جي وڃار جو، ونڱو ٿئي م وار
ڄام تماچي به، راجا آهي پر نوريءَ جي ڀريم ۾ هو مهاڻو بڻجي ٿو وڃي!
ڄام هٿ ۾ چاڙ، چلي ڇيرون وڃ ۾!

يا

عشق ائين ڪري، جيئن چارو ڄام ڪلهي ڪيو. شاهه جي سورمين کي پنهنجي
پنهنجي پريتم تي ڏاڍو ناز آهي! سهڻي چوي ٿي:-
سودت جا ساهڙ جيءَ سا جي ڏئي آن
هوند نه پليو مان، گهڙو سڀ گهڙا ڪٿي!
سسئي پنهنونءَ کي ماڻڪ موٽيءَ سان ٿي پيئي -
ماڻڪ مت سندوم، اونڌاهيءَ ۾ سو جهرو
مومل داڻي جهڙو. ڪنهن کي نه ٿي سمجهي:-

روءِ داڻي جي ناه ڪو، سوڍو سڀن سولهن اهي سوڍما پيار ٿا ڪن ته اصل برسي
ٿا پون! ڄام تماچي مورچل ڪٿي ٿو ٺوريءَ مٿان بيهي ته چنيسر لڀلا لاءِ هندورا هڪيا
ٿوڍو ڏکي. مومل پنهنجي داڻي سان گهڙيئي ماڻا ٿي ڪري. اهي سوڍما پيار ۾ پڻ پڻ
نه ٿا ڪن.

منجهان ئي منجهه وڙهي، پٿر نا هيس پير

يا

آهس ائي گناهه جي ڪا ڪري پڌري
شاهه جا سوڍما ٿڙا ڪاڙو ڪينهن، اهي ڪلهيڙ آهن. زناني مڪر تي اهي ترڪي

نه ٿا پون!

جي چورين ڏنا ڄال ته به لاهوتي لنگهي ويا

يا

داڻو ڏنو ته چيائين ڪجهه به ڪين. هو چپ چاپ هليو ويو. ٿڙو هجي ها يا
هيئنئين درجي وارو وهندو ڪندڙ هجي ها ته لڪڻ ڪٿي مومل کي ٽهڪائي ها پر هڻو

[۲۶]

مرد کی نہ ولدی، مؤمل کی صرف رابطو آو و طي ۽ سستی ۽ کی صرف پلھون . ان کدہ

مرد کی چوہی لی:—

سولہا تسو پر ساہ ژبی

مرد کی چوہی لی:—

سوہا تو ہے سادہ زیب

وہابیہ کی کھٹائی

تیسری سہ ماہی کی ۱۰ مہینہ آخر کو واپس چو چو ہے نہ۔

ٻين سڀنيءَ کي ان ميهار اندر گو وٺي ڇو ڇو ڇو ته :-
جيڪي ڏاڏا مان ۽ سوڙهي ڏي ڏسو جيئن ڏي ڏسو ڇو ته :-

میں سہیسی کی، یہ ہمارا اندر گوئی ہر روز چوکی تہ۔
جیکے ڈاؤ مان، سو چہ ڈو جیڈیون سو = چوکی تہ۔
مہمندی ہمار کی نہ سو تہ حیکر پندھو پتار و طوئی کین۔
میں سہیسی کی، یہ ہمارا اندر گوئی ہر روز چوکی تہ۔

٢٠ "سوڊين تي نه سڀ ٿا لکن پڻ سوڊين تي لک" مون کي
معلمي مهيار کي نه ڏسو ته ڪيئن لکڻي لکڻي ڪيئن ٿي.

پوءِ ايمان چاڪاڻ ته شاه جي شعر جي معنيٰ هن ريت هوندي ۽ سڀ لکين پير تون سورن کي چڱيءَ طرح سمجهين ٿو.

هن جي مدد سان پوءِ مون سر-سودنه جو دي ڄام تماچي ۽ سر-هڻي - ائين ئي

من جي موهيل مهرون لکيا عطا آهن ڪالبداء به ائين ڪهه سوڌوس

اهنگن شاه جي

هيءُ شعر ازم نه اسان سونهي

هن جي مدد سان پوءِ مون سر سوڌند، پوري ان ڪاليج ۾ به انهن جي
سر ڪٽي آڙهن جي سورن تي ماييل مضمون لکيا. اها ڪاليج ۾ به انهن جي
تي ڪجهه لکيو هئم پر تڏهن به مضمون ڇپي ڪيو اٿم ته اسان سوشي
سورن سان انصاف ڪيون ڪيو آهي.

[illegible]

۱- پير هٿن - سرور
۲- گريو آهي . سنسڪرت گوڙي
۳- يعلي شڪل ۽ جهڙي ناوي ضرور دشمنيت جي آهي
۴- ساندر سان ئي وڃي ملندي
۵- سان پيار ڪندي . ساڻيءَ طرح
۶- شاعر جا نايڪ نايڪائون جهڙا ئي
۷- تنڪ آهي . شاعر جا سڀ لايڪ پهلجيئن پر تهائن سان توڙ تاهين بيهائن ٿا .
۸- تنڪ آهي . شاعر جا سڀ لايڪ پهلجيئن پر تهائن سان توڙ تاهين بيهائن ٿا .

”پدیون“ عطر ۽ ڪسوڊي ٿي هر ميل آهي ۽ سٺي ۽ ڪافي سٺو
 ۽ واسطو رکي!
 (ٿو اچي) آيو .

ہون کے چہرے پر وہ ہلکے ہلکے ہنسنے لگے۔

١٠

مون ڇوڪري
يا
مون کان ڪٿوريءَ هيرن - مون ۾ صافيت ۽ سهڻيءَ صديءَ جاڳي
موندون ڇوڪري! ملهن جي ڳچيءَ ۾ ٻڌل گهلند جو آواز ٻڌي سهڻي جاڳي

شاهه جي شهر ۾ سور ما

ليکڪ - پوڻي هيراننداڻي

ٺٽي هوندي کان وٺي اسين شاهه جي سڌو مين جي ساراهه ٿي ٻڌندا اٿسدا هئاسين. ورهاڱي بعد شري آسانند مامتورا جي اسڪول ۾ مئنگنگون ٿيڻديون هيون. جنهن ۾ دسي ڪتابن بابت فيصلا ورتا ويندا هئا. اتي شري لعلچند آهرڙ ڏنومل هڪ دفعي مولڪان هيٺين مصرح جي معنيٰ پڇي:—

”تو ڪي توڙاين لکي، عمر! آچائي،

جنهن تو ساءائي، مام نه پڳي مارين.“

ملهنجيون ته ٻيون ئي منجهي ويئون! ڇاڪاڻ ته هونڪي صرف هڪ ست جي معنيٰ پئي آئي. جڏهن لعلچند پاڻ معنيٰ سمجهائي ٿڏهن محسوس ڪيم ته جيئن سنڪر ۾ آلو چڪن راول جي ساراهه ڪئي آهي ته هن سڀيتا جي مرضيءَ بنا سندس ست نه پڳو ٿيئن شاهه پٽ عمر جي ساراهه ڪندي چيو آهي ته اي عمر! توکي آزل کان ئي پاڪائي لکيل هئي ڇاڪاڻ ته تو مارن جي ساماڻ (ڏي) اچ جي عزت تي حملو نه ڪيو. (تن ڏينهن ۾ سچاڻ آديب هڪڙي ڪي چئلينج ڪندي معنائون پڇندا هئا.)

مون دل ۾ خيال ڪيو ته سڀيتا ته راجائي گهر جي زال هئي مگر هاري هڪ تمام راجي گهر مان هئي تڏهن به عمر بادشاهه هوندي به سندس عزت تي حملو نه ڪيو! لاشڪ عمر جي اچائيءَ کي شاباس آهي. ٻئي دفعي اميراج عزيز پڇيو:—

”وڪ وڪ وٺيءَ ۾ مٽ مٽ ملند ٻوڙ.“ جو مطلب سمجهاء. مان اڪري معنيٰ ته ٻڌائي ويس جدا جدا قسم جي شراب جي وٺيءَ ۾ الڳ الڳ قسم جو خمار ٿئي ٿو پر ان جملي جي معنيٰ جڏهن عزيز ٻڌائي تڏهن ملهنجا ڪهاڻي ڪلي ويا! (لاشڪ اهي به آديب سنڌي دنيا جا جلويدار سورما هئا!

عزيز چيو: جئين هر قسم جي شراب کي پهلجو پهلجو خمار آهي تئين هر انسان جي من جي چاهت پنهنجي قسم جي آهي. جيڪا زال هونڪي وڏي ساءو ٻوڙ ٻئي

زندگي ۽ حنون سرور هون ان مر هوسر ائين ٿيون. سنڌي ماسترون، لکڪن ۽ ديورا کسي ادبي خزاني کي ٺاهڻ ۽ کان هجائڻ لاءِ ڪتابي صورت ۾ آڻي ايندا ۽ ان ۾ ٻڌا ڪري انهن نوجوانن کي ڏيئي اڳتي عمارت کڻي ڪرڻ لاءِ پرمهيا ڇڏو ڪرڻ گهرجي. سنڌي ٻولي ۽ اهاڻڪ، لکڪ، پڙهڻ ائين کي پڙهائڻ ان جو ٻار چار ڪوٽ لاءِ ڪو سنڌي سبوت جو فرض آهي. سنڌي ماستر ان ڏس ۾ وڌيڪ مددگار ٿي سگهي ٿو، ان کي سرڪاري توڙي خالصي اسڪولن ۾ رهڻ ۽ ڇڏي ڇڏو ۽ سماج سڀوا جي ملو ورتي سمجهي لکڪن سان محنت ڪري ٻولي پڙهائڻ، لکائڻ گهرجي ۽ بچيل وقت ۽ دنيا ۾ اها ڪاليج ۾ ٿي يا وڏي شهر ۾ راتڙي پالڻاڻون سماج جي مدد سان ڪو ڊاڪٽري سنڌي ٻارن، نوجوانن ۽ اڳڙن کي سنڌي ٻولي سکيائڻ لکڪ، پڙهائڻ ۾ لڳي سگهجي ٿو ۽ پڻا ڪري پنهني هون سڻل ڪرڻ گهرجي.

سنڌي مائٽن کي اڄ ڏيندي، ٻارن کي نند ڪرائيندي، پنهني گود ۾ سڃاڻي، سنڌي ٻوليءَ ۾ لکائي ڏيئي، اڳوڻو ڏينهن ۾ سنڌي ٻوليءَ جا سڃاڻي، اوتار ۽ ڦلدار وٽ پڻا ڪرڻ گهرجن.

هو راجهه جي ٻارن جي تعليم جي حوابداري، راجهه سرڪار جي شڪ اهم ۽ مڪمل حوابداري لکڪي ورتي آهي. سنڌي ٻارو ملڪيت آهي راجهه سرڪار ٻارن کان وڌيڪ ۾ وڌيڪ سنڌي اسڪول ڪوٺاريون، پالڻاڻون ڇانو ڪريون، وڌيڪ ۾ وڌيڪ اڳوڻي هوسر ڪرائي، سنڌي ماسترن کي ڪتاب ڇپائي هوسر ڪريون. سنڌي ٻارو ڇپائي سڀ ڪڏهن هلد هوسر ڪرائڻ گهرجن. جهڙي چنڊ ”سنڌيت ڏينهن سولي هلد هلائي گهرجي. جهڙي چنڊ هلد ڪڍيا وڃن. مرڪزي سرڪار ٻارن سنڌي وڪاس اورد ڇانو ڪري وڃي. سنڌي سڃاڻي پبلشنگ هٿوس ڇانو ڪري وڃي، هٿوس هلدستان جي سنڌي ٻارن لاءِ ڪتاب ڇپايا وڃن. سنڌي ٻارن، ماسترن، لکڪن، ساهڪارن ۽ سرڪار ٻارن وڏين پبلشنگن شاعريڪارن ۽ سلسلن ٻارن (Award) انعام ڏياري سنڌي ٻولي جي دائمي قائم لاءِ يقين ڪيا وڃن ۽ ائين ذريعي سنڌي سماج ۾ وڪاس آڻندو ۽ سنڌي سماج جي وجود کي رڳو وڌو هلدو.

اڳوڻا اسمبلي ميمبر، هاڻي ٻارو، راجهه ۽

”سنڌي ٻوليءَ کي سلامت رکڻ ضروري ٿيندو“

ليکڪ: نواز بچاڻي

سنڌي ٻوليءَ جون پاڙون پاتال ۾ آهن، سنڌي پاشا جي پوڄارين سنگهرش ڪري جنهن نموني پنهنجيءَ پاشا لاءِ ڀرپور جو ثبوت ڏنو آهي، پڪ سنڌي ٻولي هميشه زندهه رهندي ۽ ڀارت جي هڪ مهان ٻولي ٿي جهلمندي.

اسان جي ٻولي يورپ جي ٻولين کان به آڳاٽي آهي. اهي ٻوليون اڃا وجود ۾ نه آيون هيون ته سنڌي زبان ڳالهائڻ ۽ لکڻ ۾ چڱي ترقي ڪري چڪي هئي. هر سنڌي پنهنجي تهذيب جو هڪ زندهه يادگار آهي. چوڻي آهي سنڌي سائين پري کان ئي پڌرو. سنڌي ٻوليءَ کي جيڪڏهن چاچي ڏسجي ته منجهس اهي سڀئي ڪٽ آهن جيڪي ڪنهن ۾ سنڌريل ٻوليءَ ۾ هئڻ گهرجن. سنڌي هڪ سهڻي ۽ سٺي ٻولي آهي. اڄ به سنڌي ۾ ڪافي سيڪڙو سنسڪرت جا اکر آهن. سنڌي ماڻهو هر ٻوليءَ کي سولائي سان گهرڻ ڪري، شت اُچار ڳالهائي سگهي ٿو. سنڌي ٻوليءَ ۾ ڪيترائي مهاورا آهن. ٻوليءَ ۾ ڪشش ۽ جذبش آهي. ٻوليءَ کي رنگين ٻڌائڻ لاءِ سنڌي ٻوليءَ ۾ ٻياڪا به جام آهن. دماغ کي سرت لاءِ ڀرليون به آهن. جتي به سنڌي آهن، اُتي ئي سنڌ آهي. ”سنڌ سنڌين ۾ وسڻ، سنڌ هتي، سنڌ هتي.“

۱۹۲۷ع ۾ ڀارت آزاد ٿيڻ ۽ ورهاڱي جي ڪري، سنڌي ڀارت ته ڇڏيا جي نيشن ۾ آڻي پڪڙجي وياسون ڪٽيل لنگر وانگر اسان جي حالت ٿي آهي. اسان جي هستيءَ جو قائم رهڻ جو هڪ ئي وسيلو آهي. اسان جي ٻولي، سنڌي ٻولي ۽ اهائي اسان کي ايڪتا ۽ ايڪاگرتا ڏيئي سگهي ٿي، ان ڪري ڪنهن به قيمت تي ڪهڙين به تڪليفن هيٺ تعليم ذريعي سنڌي ٻوليءَ کي سلامت رکڻ گهرجي.

داشترپيه گيت مان ”سنڌ“ اکر ڪڍيو ويو. مگر ان ڏس ۾ سنڌين آندو ان ڪري جاڳرتا جو ثبوت ڏيئي ”سنڌ“ اکر وري جوڙايو. پنجاب، سنڌ، گجرات، مدراس، قسطنطنيه، ۽ ٻين گڏجاڻين، ميٽنگن، اسڪول جي سڀاڻن ۾ داشترپيه گيت ڳائڻ جي پروڙ ڇهي. سنڌ جي ياد تازي رکڻ گهرجي.

لوڪ ادب، هڪ قوم جي قديم تاريخ جو سرچشمو آهي قوم جا اوائلي امنڪ ۽ جذبا، لاهه، چاڙها، رسهون، رواج، وقت به وقت جي جدوجهد جا داستان، قوم جي

وڏي چٽ مان نڪتل ڏڪار ۽ حسد آهي. ملش ۽ ملش جي وچ ۾ قتل ڪندڙ لڙائي، اعائي ته آهي. موڪل تائين وڌائي ۽ جي لاسا هوندي آهي. هرو ۽ آتم هلندا بطبعي پوندي آهي. عود پهلجي ئي دشمن بطبعي پوندي آهي. سلساري وڌائي ڏن جي طرف هسڪ آهي. موڪل جي وڌائي پهلجي طرف ئي هسڪ آهي. حتي وڌائي آهي، اُنهي هسڪ آهي. اها ٻي ڳالهه آهي ته ٻاهر هلندڙ يا اندر هلندڙ هجي. ٻي هسڪ سدا ئي هر هڪ حالت ۽ روپ ۾ ناس ڪندڙ آهي. انگري صرف اهي چيٽائون ئي آتم جوڙيلندڙ ٿينديون آهن جي وڌائي ۽ کان مڪت هونديون آهن. سر چيٽمڪتا صرف تلمذ ست ۽ شانت چٽ مان ئي انانيت لڳي سگهندي آهي. تندوست چٽ پلٽ ۾ پختو ۽ قائم هوندو آهي ۽ ٻئي ڪجهه طبع جي دوز ان ۾ نه هوندي آهي. ڪڇ ٻئي لپٽ جي دوز جي دونهن ۾ انسان اُنهي نرو چاڻي جو هو خود آهي ۽ پهلجي نه حالت ئي اهو مول ۽ مکهر آيا آهي جهڙن سان سڀني نهچڻن جي پڌرائي ٿيندي آهي. آتم ڪيان کان سواءِ اهو ڪوئي اڳاڳو کان مڪت نه آهي. اهلڪار نه، آتم ڪيان ئي اڳاڳو کان مڪت ڪري او ۽ ان لاءِ چٽ مان وڌائي پڙي جي جدائي تمام ضروري آهي.

ملش پاڻ ۾ ڪنهن به قسم جي عيبتا پائي ان کان ڀڄڻ لڳندو آهي هو اهوڪ ان جي آڙ طرف ئي دوز ٿ لڳندو آهي ۽ اعائي ٻي لڳي ويندي آهي؟ نهچڻا ٿري ۾ اندرون اڳاڳو جي سوچا آهي. هر هڪ انسان اندرون جي اڳاڳو ۾ آهي. هڪ خال هڪ ڪي اهو ٿيندو آهي. ان اندرون خال کي ئي ٻاهرين براهمن سان ڀاڙ جي چاهه اهو ٿيندي آهي. ليڪن اندرون خالي ڪڍڻ ڪي ٻاهرين شين سان ڪنهن لڳو ٿري سگهنجي؟ جو جو هڪ ٻاهر آهن، ان ڪارڻ اهي اندرون خال ڪي ٿري ۾ سميت نه آهن. ۽ سڀ ڪڇ ته ٻاهر ئي آهي: ڏن، پڌ، ڪٽ، پڌوٽا، ڏرم، دان پڇ، ٿاڳ، ڳيان، موڪل دهره. پوءِ اندر ڇا آهي؟ ان اڳاڳو، ان خال، ان پوڙ کي ڇڏي اهو ڪجهه ۾ اندر نه آهي. انگري ان خال يا پوڙ کان ڀڄڻ، پهلجي پاڻ کان ڀڄڻ آهي. ان کان ڀڄڻ ۾ نه، ٻي کان ڀڄڻ آهي. ڇڏڻ ۾ ئي رستو آهي، مارڻ آهي، جو انسان ان ۾ ڇڄڻ ۽ ڇڄڻ جو سامهون ڪري، نه ٿي سامهون آندو. خال ٻڌڻ ملجي آو پوي. هڪجي لاءِ پوءِ اهو خال ئي ٻڌڻ مڪتي ٿئي. ان ”ڪڇ نه“ ۾ ئي سڀ ڪجهه آهي. ان پوڙ ۾ ئي سٺا آهي. اها سٺا ئي سٺي.

هي ياد رکڻ ضروري آهي ته ڪنهن ٻروڳ کي ڏيکڻ سان ڪڏهن به ڪو ڇوٽڪارو ڪونه ملندو آهي. ان نموني ڊوڳ مڙهندو نه آهي پاڻ وڌيڪ پختو ٻڪڙيندو آهي. پنج پاڻ کان پيٽريل ڇٽ، اُنکي ڏيکڻ ۽ ڀلائي جي ڪوششن ۾ ئي اهڙڪار سان ڀرجي ويندو آهي. اهڙڪار جي ٽڪڙ ۾ اندر واري کي وسارڻ آسان به آهي. پوءِ چاهي هي اهڙڪار سمسار ڇو هجي، يا هڪس جو، انسان ڪوبه فرق ڪونه ٿو پوي. وڏائي نشيدار آهي. اُنجو نشو وڻهه ڳيري آتم ويسر آهي ٿو. پر انسان جنهن نشي جو يا جنهن نشي جي جنهن مانرا جو عادت ٿي پوندو آهي، ته پوءِ ان سان نشو نه ٿو اچي. اُن لاءِ ڇٽ کي زيادهءَ کان زيادهءَ مانرا ڳري ۽ نئون نئون نشو ڪڍي. انڪري وڏايون وڌنديون ٿي وڃن ٿيون. اُنهن جو ڪو ئي انت ئي نه ٿو اچي، ان جو ارڻ ته آهي پر پڇاڙي ڪانه آهي ۽ جڏهن سمساري وڏاين مان انسان ڪڪ ٿي ٿو پوي، يا هلجو موت ويجهو لڳندو آهي ته وري ساڳيءَ ريت، ڌرمي وڏايون شروع ٿينديون آهن. اهي اڃا به وڌيڪ ڳڻيندڙ آهن. اُنجو نشو اڃا به گهرو آهي، ڇو جو ظاهري ان جي نه حاصل ٿيڻ جي حالت ۾ هلجي هڏ گڏ ڀڄڻ جو ڀڙ به نه هوندو آهي.

انسان جيستون پنهنجي سڃاڻيءَ کان ڪجهه ٻيو ٿيڻ چاهيندو آهي، تيستون هو ڪنهن نه ڪنهن روپ ۾ اهڙڪار جي بغير ۾ مبتلا هوندو آهي. پاڻ کان ٻئي ٿيڻ جي چاهه ۾ هو پاڻ جيئن آهي ان کي ڏيکيندو ۽ وساريندو ٿو رهي. پر ڇا، ڪنهن حقيقت جو ڏيکڻ وڃڻ ۽ ان کان مڪت ٿي وڃڻ، هڪ ئي ڳالهه آهي؟ نه، نيچتا کي وسارڻ، نيچتا مان مڪت ٿيڻ نه آهي. ڏيکڻ ته وڏي پاڻ ٻيڻي جو پودن ابتو اثر آهي، انڪري ته جيئن جيئن دوا ڪبي وڃي آهي، تيئن تن مرض وڌندو ئي ويندو آهي. اهڙڪار واري ڇٽ جي هر هڪ سڻلٽا آتم گهاتي آهي، ڇو جو هو نه وڏائيءَ جي اڳي ۾ گههه جو ڪم ڪري ٿي. سڻلٽا ته ملي وڃي ٿي پر نيچتا ٿئي مڙهي، ان ڪري اڃان وڏايون سڻلٽائون پڪ هاريل ٿي اُڏنديون آهن. مطلب ته هي نيچتا جو ئي وڌڻ آهي.

منش جو سارو اتهاس اهڙن ئي ڊوڳي ڇٽ وارن بيمار لوڪن سان ڀريل آهي. تيمور لنگ، ڪندر يا هٿلر ۽ ستان ٻيو ڇا آهن؟ ليڪن ڪرپا ڪري انهن ويچارن تي ڪونه ٿو. ڇو ته بيمارن تي ڪلٽ ٿيڪ نه آهي. پر ان ڪارڻ کان به ڪلٽ ٿيڪ نه آهي جو الهه ۽ بيماريءَ جا ڇوٽا انسان سڃڻي ۾ موجود آهن. اسين به انهن جا واسطيدار آهيون، وارث آهيون. ڪو ئي اڪيلو نه پڌر ساري منش ذات ٿي اهڙڪار جي ڊوڳ ۾ مبتلا آهي ۽ انڪري ئي ته هي مها ڊوڳ انسان کي نظر ۾ نه نٿو اچي. منهنجي نظر ۾ من جي تندرستيءَ جو ضروري نه آهي مها ڊوڳ انسان کي نظر ۾ نه نٿو اچي. وڏائي ڊوڳ آهي انڪري ناس ڪندڙ آهي. لڇڻ، وڏائيءَ کان دهت جيون ٿي آهي. وڏائي ڊوڳ آهي. اها وڏائي ته ڊوڳ ته سدائين هٿ جو پوئسڻ ٿي آهي. وڏائي ناستا آهي، هٿس آهي. اها وڏائي ته

اهنگار

ڊاڪٽر ارچن بڇو ٿي ٻون

اهنگار سان ڀريل اڇتا ٿي رهندڙ جهون ورت ٿي سرڪ آهي. اهنگار سان ڀريلن جو بھار ٿي ٿو. جهون کي زهريلو ڪري ٿو. ملش ۽ وڏي ۾ وڏن دوڙن ۽ پاڻل چريائن سان واقف آهي، اهنگار کان وڌيڪ وڏي بهماري انهن مان ڪاڻي به نه آهي. چاڪاڻ جو جلدن ڇت ۾ وڌائي ڇي هروا ڀريل آهي، شينتي، سنگيت ۽ آلود انهن جي پاڙن ۾ نه ٿو ٿي سگهي. هو پهلجي اندر واري سان ٿي نه هوندو آهي. ۽ شينتي سنگيت ۽ آلود نه پهلجي اندر واري سان هڪڙو ٿي ڦل آهي. ڇو اندر واري سان نه آهي، اهو ئي بهمار آهي. اندر واري سان هڪڙو ٿي تلوسو هڪڙو آهي.

ڪنهن سچو ڇوڙ: "هن اهنگار جو مٿان ڪارٽ ڪڍو آهي" - مون ڇوڙ: "نجهڻا جو پاڙ. اوڻائيءَ جو گمان"

پڪ ٿي نه ڇٽا جو پاڙ ۽ اهنگار، جي ڇٽا وڌي ڏسڻ ۾ اچن ٿا. ٻوڙ چا، اهي سچ ڇوڙ وڌي آهن؟ نه، هو وڌي نه آهن پر هڪ ئي حالت ۾، ٻوڙ آهن. هڪ ڇوڙ ٿي جا نه ڇٽا آهي، اهائي ٻئي ڇوڙ ٿي وڌائي آهي. نه ڇٽائي پاڻ کان مڪت ٿيڻ جي ڪوشش ۾ وڌائي بطبي پوي ٿي، اها سڀڪاريل نه ڇٽائي آهي. ٻوڙ هٿن ۾ هٿن ڪڍڻ ۾ پور ٿي، نه نه اها مڪي ٿي، نه نه ٿي ٿي ٿي. ائين ٿي سگهي ٿو ته هو ۽ ائين ٿي لار کان ڇڏي وڃي، پر پهلجي اندر واري ٿي ته سندس سدائين درشن ٿيندو رهندو آهي. وسٽرن ۾ ٻه ڪڏل انسان ٻن ٿا ته بلڪو اهو آهي ويٺو آهي، پر پهلجي اندر واري جي اڳيان ته سندس اڳيان ٻوڙ ٿي هوندي آهي. اهڙي ته سبب آهي ته ائين ٿي اڪن ۾ چلڻو اهنگار، سٺا ٿي ڇوڪر ٻڌا ڪري ٿي ٿو، اهي پاڻ وري به پهلجي اندر اها به وڏي ۽ سٺا ٿي ٻوڙن ۾ ٿي بلڪل دهن ٿا. انهن جي نه ڇٽا جو اندرويون پاڙ ڪنهن به سٺا سان نه ٿيندو هي. هرڪا ٿي سٺا هڪڙي اهدڙ سٺا ٿي ڇٽا ٿي مخصوص ٿي ٿي. ۽ هڙيءَ طرح ڇن سٺا ٿي ڪي ائين سماڏان ڇانو هون، اهي ائين ٻين مڪڙن کي ختم ٿيندڙ سڏ ٿيون آهن ۽ جڏهن به ڪنهن جهون جي مثلي ڪي علما ٻنڪ سان پڪڙيو ويندو آهي ته نه ڇٽو اهو ئي هوندو آهي. مثلي جو حل، مثلي کان نه وڌو مثلي بطبي

آهن. مڪان ۽ دڪان پڙهينجا ٺهرايا آهن. ڏند و ۽ واپار پڙهينجو آڻن جنهن ۾ ڏينهنون ڏينهن وڌاڻو ڪندا ٿا. وڃن يا سڀني نو ڪرين ۾ آهن. انهي موقعي ملڪ تي پوريءَ طرح پارس ڪي ڇڏي سندن ۾ نه ملن ڀر انهي مڪان، بنگلا، محل ماڙيون ۽ ڏندا ڌاڙيون رکي ۾ آهن مان ڪي ٻيو ڀار بنا پاني سندن ۾ ملندا ۽ اُتي ۾ هلي پاڻ ڪي وڏي و سائڻ جي ڪوشش ڪندا. سندن ۾ جڏهن غناسون ته آسان مان ڪنهن ڀاڙ نو ڪري يا ڏند و واپار ڪرڻ لاءِ سڄي پارس ۾ ته ۽ ۽ دنيا جي ڪري ديش ۾ وڃندا هئا پر آهن ۾ پڙهينجي وطن ڪي ڪڏهن نه و ساريو ۽ هميشه ڪي ڪمائي وطن وڃندا هئا.

ٻائي سڏي ۾ موقعي ملڪ تي سندن موٽندا ۽ اهڙي تمنا هر هڪ جي اڃ ۾ آهي ۽ هميشه رهندي پر اها تمنا پوري ٿڌهن ٿيندي، جڏهن من ۾ چاهه ٿاڻم رهي ته سندن واپس سڏو آهي. اسين ان ڪم ۾ ڪامياب نه آياسون ته آسانجا پويان ان ڪم ڪي پورو ڪندا. چاهه سان گڏ قربانيءَ لاءِ به هميشه تيار رهون. ان مقصد پوري ڪرڻ لاءِ تن ۽ من ۽ ڌن قربان ڪرڻ لاءِ به تيار رهون يعني مان جيئن هميشه چونڊو آيو آهيان ته جڏهن اسين پڙهينجا ڪونڌر ڪڍي ڏينداسون ۽ انهي ڪي ان مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ قرباني ڏيڻ لاءِ نه ٿيندا رهنداسون ته اسين پڙهينجي مقصد ۾ ضرور ڪامياب ٿينداسون. اهو سڀاڳو ڏينهن ضرور ايندو جڏهن اسين پڙهينجي وطن سندن ۾ واپس هلي آڻڪ ٿينداسون.

Bamba Mohalla, Jodhpur (Raj.)

انهاس ساکي آهي ته يهودين ٻن هزار ورهين جي انتظار ۽ ٽي ڪا ڪاٺ ڪاٺو ٻه پنهنجو وطن واپس حاصل ڪيو، پر ان ڪم لاءِ هنن جي دلون ۾ هميشه اها ترڻ ٿي هئي ته اسين ڪيئن به پنهنجو وطن واپس وٺنداسون. اها ڳالهه هنن ڪڏهن به وساري ڪانه ۽ موقعي ملڻ تي هنن پنهنجو وطن ورتو. اهڙي طرح اسين سنڌي به پنهنجو وطن، پنهنجو ديس پنهنجو ڀرڻ، پنهنجي جنم ڀومي، پنهنجي مائٽن ڀوي چئي ماءُ اسانکي لولي ڏسي هئي، ضرور واپس وٺنداسون، اتي ضرور واپس هٺنداسون. پر ان لاءِ من ۾ ترڻ هئڻ ڪپي، دل ۾ چوڻ هئڻ ڪپي ته اسين پنهنجو ٻهاري وطن وڃائي ويڌا آهون، جو ضرور واپس وٺبو آهي. جيسين اهو ڪم نٿا ڪريون تيسين اسانجو لولاءِ اسانجا ٻريان وطن کي پاڻ ڪري اسانکي ڪوسهندا رهندا ته سندن وڏا ڪهڙا نه نڙدل هئا، جي وطن وڃائي ويڌا پر وري واپس نه ورتائون ۽ اها نهس ڪهن همت ڏياريندي ۽ وطن ڪي واپس وٺڻ جي ڪوشش ڪندا.

ڀڳوان جي سنڌين تي ڪرپا آهي. سنڌي اوچ، هوشيار ۽ محنتي آهن جڏهنڪري هر ڏس ۾ واڌارو ڪيو اٿن. نوڪرين ۾، ڌنڌي ۾، واپار ۾ سندن چؤطرف ڏاڪ آهي. اڄ ڳڻو ڪري سڀ سنڌي، سائين جي ٻاهر سان سڳي آهن. سٺو ڪميارو اٿن ۽ پاڻکي وسايو اٿن. پنهنجون جايون اٿن، ڌنڌو واپار اٿن يا سنهيون نوڪريون اٿن ۽ اڪري هر هنڌ سندن ڏاڪ آهي. ڌاروڪ ۽ سماجڪ سڃاڻپ جي ڪارڻ سنڌين ڌرمناون، ملڪ ۽ ٻيٽو جڳهه جڳهه تي لهرايا آهن ۽ انهن ٻيو لڳي ته سنڌي اڳئين کان اڳڙا آهن. اڪري ڪن جي دلون ۾ اهو خيال پيو اٿي ته جي سنڌ واپس ورتي ويئي يا اهڙيون حالتون پيدا آهن، جن ڪري اسين واپس هٺ لاءِ سوچيون ته ڪيترائي واپس ڪونه هٺندا ۽ ڇاهيندا ته اسين هاڻي هتي ئي لڳ آهيون، اڳي کان اڳڙا آهيون تنهنڪري هي نوان گهر ۽ ڌنڌا ڦٽائي واپس ڇو هٺون. اها ڳالهه سڀاويڪ آهي ۽ ئي سگهي ٿو ته ڪي واپس هٺ نه ڇاهين پر وطن جي سگ ۽ اهاڻن ڪنن جي ياد اهڙي آهي، ها سنڌين کي ڪڏهن به سب سان سمهڻ نه ڏيندي. اها ڳالهه ڪهن هر وقت ڇڏيندي رهندي ته اسان ڪي پنهنجو ڀرڻ ڪونهي ۽ هر هنڌ مڪاني ماڻهو کين حقارت جي نظر سان ڏسن ٿا. ڏسندا رهندا ته هي سنڌي سنڌ ڀرڻ کان آيا ۽ اسانجي ڀرڻ جا نه آهن. ۳۰ ورهين تائين هتي رهڻ کان پوءِ به اسانجو رهڻ ڪرڻ ويس پوڻ ڪن پان پنهنجي طريقي ڪري اڳي آهي ۽ رهندو. اسانجي ٻولي اڳي آهي جا رهندي. پنهنجي ڌنڌي واپار ۽ ترقي لاءِ مڪاني ماڻهن سان چٽاڀيٽي ۽ مقابلو به آهي ۽ سڀاويڪ رهندو ته سنڌ واپس لاءِ ڇاهي ۽ چئن به رهندي، ئي سگهي ٿو ته جيڪي پوريءَ طرح هتي وڃي

سنڌي هندو واپس سنڌ ۾ هلندا؟

جي ها ٿي ڪڏهن؟

— ريوچند انڊو وڪيٽ، چوٽ پور

هندستان جي ورهاڱي جي ڪارڻ ۽ پاڪستان ٺهڻ تي سنڌ ۱۹۴۷ع ۾ سنڌين کي سنڌ ڇڏڻي پئجي. مؤ پنهجيا اباڻا اجهام مال ملڪيتون، ڏنڌا ڌوڙي ڇڏي پنهجي جان، عزت ۽ ڌرم بچائڻ واسطي هندستان ڏي روانا ٿيا. سنڌ ڇڏڻ وقت سندن آئيندو اڻ لڌو هو. کين خبر ڪانه هئي ته ڪٿي ويندا، ڇا وڃي ڪندا ۽ سندن رهڻ ۽ کاڌي خوراڪ ڇا ڇا وسيلو ٿيندا.

نتيجو اهو اڪثر جو هندستان ۾ پهچڻ تي سندن رهڻ لاءِ مڪان، کاڌي خوراڪ ۽ گذاري جي وسيلن بابت انهن ڏکڻن پٽن ٿيون. مڪان نه پيا ملڻ، مسواڙون ڪهڙي ٿوري ۽ جيتوڻيڪ شروعات ۾ مڪاني ماڻهن ۾ هين سنڌي ستايلن لاءِ همدردي هئي، پر ڌيري ڌيري اها همدردي بدلجي ڌڪار ۽ حقارت ۾ ظاهر ٿي چو ته سنڌين جي رهن ڪرڻ، کائڻ پيئڻ جو ڀنگ الڳ، هو جو مڪاني ماڻهن کي نه آڻيو. ڏنڌي ۾ ڪهڙي پوڻ سان سنڌين جي رڌ ڌڻي ۾ مڪاني ماڻهن سان ڪمپيٽيشن ٺهڻ ڪري به مؤ سنڌين جي خلافت ڪرڻ لڳا. پر انهن سڀني تڪليفن ۽ ڏکيائين هوندي به سنڌين کي شاباش آهي جو هڙ پنهج' پير هر ڏس ۾ پختا ڪندا ويا. ايتري قدر جو غريب کان غريب سنڌي به ڪڏهن پٺڻ پسند نه ڪيو. سندن ٻار گوليون ڪٽمڻ وڪڻي به گند ڪرڻ لڳا. پر هر وقت هر سنڌي جي من ۾ اهو سوال اُٿندو هو ته سنڌ واپس ڪڏهن ورنديون. ڇڏهن سنڌ ڇڏي هندستان ۾ آيسون، تڏهن هر هڪ کي اها اُميد هئي ته ٿوري وقت لاءِ آيا آهيون ۽ حالتون سٺيون ٿيڻ تي وري وطن ڏي واپس ورنديون ۽ تلهنڪري ڪهڙن ته پنهجو ڪو به ڪم شروع نه ڪري حالتن سٺين ٿيڻ جو انتظار ڪيو. هر ڪو اهوئي سوال پڇندو هو ته. ڀائرو سنڌ ڪڏهن واپس هليو؟ مائون ۽ پير پڇنديون هيون ته دادا سنڌ واپس ڪڏهن هليو. کين منهنجو جواب هوندو هو ته. ڀائو — دادا سنڌ واپس هلنداسون ضرور پر تڏهن ڇڏهن توهين ڪا وڏي قرباني ڪندا ۽ پنهجا ڪونڌر ڪڍي ڏيندا.

هڪ اڻ ٻڌ:

هو مل جا هت ملد ڪٿا
جيڏين جا هت چلب ڪٿا
چاندو ڪهون ۽ چلب ڪٿا
تارن کي هت تير لڳا

پاڪستان جو مطلب ڇا؟
ڦاهيون، ڏٽڪا، مارشل لا!

اڊيپ ڊيس ڪال کان متاثر ٿيلندو آهي ۽ چوندا به آهن — ”هٽڻ اهو سڙي حتمي
باهر ٻري“ ٻئي پاسي و شهر کان پاسيرو ٿي سوال ٿي لکاهون اٿم ۽ هٽڻ جي سٺي اڊيپ
وت مخصوص سٺيٽ لاءِ

(۱) ڪهڙو نظريو آهي؟

(۲) آهي يا آهي نه؟؟

ڇا اُنهي ڪٿا ضرور تـ آهي؟؟؟

نشانې سمجھي وڃي ٿي. جناب جي ايم. سيد جو سنڌوءَ جي ساڃاهه هت هٿ ۾ ٻن ڀاڱن ۾ ٻڌرو ٿيو آهي فقط اُن ڪتاب مان ڪي لفظ مثال طور پيش ڪري رهيو آهيان. جڳمان مان سمجهان ٿو ۹۰ سيڪڙو لفظ سنڌي ۽ ڪشوري ۾ دستياب نه هوندا: ”طائراڻي، برصغير، سر-حالا، معاشره، ارتقاء، ملهڻ، مستقل مفاد، معڪوم، تشریح، منسوخ، اقتدار، تقليد، معاشرت، تعبیر، اقليت، اقتصادي، ثقافتي، اعتماد، محافظ طبقات الارض، تڪميل، اهليت، مشتمل ٻين القوامي، سعادت، اصلاح، فروغ، صحابي، صحافي، اطاعت، غسطنبي، بعين، معتقد، مساوات، استحڪام، منسوب، تهديد، مطلوب، مخلوط، منتقم، معروض، منافرت، منتقلي، مستقل-مزاجي، مفقود، ملتقل، مصائب، ملائقي، موعود، مقوي (ڪتاب ۾ ڏکيا لفظ ڪري ڄاڻايل پنڃ سو (۵۰۰) کن لفظن جي معنيٰ ڏني ويئي آهي جڳمان فقط ۵۰ لفظ هتي لکيا اٿم). سنڌ جي ڪويتائن ۾ ڪم آندل ڪن ڏکين لفظن ۽ حوالن بابت سمجهائي انهن ڪتابن ۾ درج ڪري سنڌي ادب کي سمجهڻ جي ممڪن ڪوشش ڪئي ويئي آهي.

سنڌ ۾، غير سرڪاري، نيم سرڪار ۽ سرڪاري ادارن پاران سنڌي ادب جي اشاعت، واڌ-وکاس واسطي چڱو ساڻو خرچ ٿيو وڃي ٿو. ڪيئي سرڪاري ادارا سرگردان آهن.

آخر ۾ ڀڳو پايان ٿو اُتانجي تخليقي لاڙي سان ته سنڌ جو اديب، سرچريءَ جي قلمي اوزارن سان ليس ٿي، سنڌ جي غير بيهودي تاناشاهي ڏاڍ-ڏمر، زور-جبر، ظلم ستم جي پوسٽ مارٽ واسطي تيار ٿي بيٺو آهي. سنڌ جي اڪثر هر اديب، هيٺي جي دست سان قلم-پوڙي ڪلڪرائي پئي ڪئي آهي، پوءِ چاهي شيخ اياز هجي خواهه تاجل. بيوس، تلووير عباسي هجي يا امداد حسيني. ملود ابڙو چوي ٿو ۽—

منهنجي هٿ ۾ هٿڪڙي آ، پهرن ۾ ڏندا ٻيڙي
ڪاٺ وڌو ويو آهيان ڇو؟ جو حق وٺڻ جي ڳالهه مون ڇڏي
ديس به منهنجو، ڏن به منهنجو، ڇو آ ڌارين جي چنبي ۾؟
ماڳ ڏي ويندڙ هر ڪو دستو، هر ڪا راه آ ٽيڙي ويڙي!

نو جوان شاعر خاڪي جو پي جي طويل نظم ”سٺ جن اريج“ جي ۳۵۷ بلدن ۾ بددش ڪئي ويئي آهي ڇا اُن ڏور جو دستاويز مڃهو ويو آهي پيش آهي اُن مان

آزاديءِ ڪان اڳ۔ سنڌ اندر بدعالي ۽ هندي افسانه چڱا ترجمو ٿيا هئا. اهو ساڳيو سلسلو اڄ به سنڌ ۾ برقرار آهي۔ پر انوار جو ڪيتر انگريزي لاول آهن جنهن ۾ نالارو انوارڪ اڀري آيو آهي. فضل احمد بچاڻي. سنڌي عنوان هن ريت اٿس:

آسڪروائڊ جا ”سزا جا سڪ“ ۽ تصوير جو خون، هيلري وائڊر هئگرڊ جو ’عاشي‘ ۽ ’روح جي ڳولها‘ مرمن هيس جو ’سڌارو‘، برٽ هيلپي جو ’راب و چر‘، وڪٽر هيوگو جو ’سورن سانڍياس‘، خليل چمران جون ’سيون‘ وغيره.

ٻيهر هي ٻڪاڙي

سنڌ جي ادب جي گهٽ اپ، ٻولي ۽ لاڙو

سنڌ ۾ شايع ٿيل ڪتابن ۽ رسالن جي گهٽ اپ ڏاڍي دلڪش آهي. سنڌي انعامت هڪ ۾ ڪنهن شرط نٿو لڙيو پون، (روح کي راحت وٺي وڃي، هن وڃ ۽ مستيءَ ۾ اچون ڏيٺ لڳي. هڪ ادب کي پڪڙڻ لاءِ از خود ڪجهه وڃڻ ۽ آمد ۽ لڳ وڃڻ اکيون اٽڪي پڙهڻ لاءِ؟ ڪجهه نثر ڪمپوزنگ، آفسيٽ پرنٽنگ، ٻيو رنگي ڇپائي، آڪر شڪ ڪمپوزنگ، پڻو اچو، ڊمنڊار ۽ جٽنڊار، ڪورڊ من و هڻو ۽ جلد سازي ۾ معياري ۽ ملهائڻي. هواد اڪثر ادب جي هر صنف تي، سو پر وڻندڙ، نچ۔ اهو سنڌي لفظن سان نٿو ٿئي. اهڙا مڙا سوندي نچ۔ ڇندا لفظ آهن هڪ هنڌ ۾ ڪو هي۔ وڃائي رهيا آهن. مٿس۔ سٺاءِ، سهڻيءَ، سڀڻيءَ، سونوار، سنج، سڻائيءَ، آج، اسان، ٻڌ۔ ٻڌاڻا، ٻڌڪار، ٻڌڪ، وڻند، سونديءَ وارو، سڻڪتي، ست، سهلي، ٻانهن۔ ٻهلي، ٻوٽي، لڪ، لپ، بگ، ٻڌو، ٻوڪ، ٻوڪ، لنگ، لوڙهو، ملهه، ڏاهپ، بهراڙي، ڪسراڻو، ڪسي (ٻائي جي) وغيره.

ادبي، مصالحي ۽ لغت جي لحاظ کان موضوع ۽ سنڌ جي باشا شاعري، ٻيو، بدلول آهي. سنڌ جا موضوع آهن: سنڌ ڌرتيءَ سان واسطو ۽ سنڌ جي مڙها ۽ سونن نثار ۽ سنڌي ٻوليءَ جي جهنگلن وارا ۽ لفظن جي استعمال ۾ مٿي ڇاڻيل نچ لار سنڌي لفظن کانسواءِ سنڌي معنوي ۾ سنڌ اندر عربي۔ فارسي، هنڌ ۾ هندي۔ مهڻي، گجراتي لفظن جو۔ ٻول سال، سنڌ ۾ عربي۔ فارسي لفظن جو استعمال جڏهن ڪسيءَ علمي، ادبي ۽

جو پورو پورو يا وقتي جائز داد کان وڌيڪ به شاباسي ڏيئي ڪليءَ دل سان ساراهيو وڃي ٿو ۽ خائي محض اشاري به ڏسي وڃي ٿي. نتيجي طور هڪ کان هڪ اڻڄاڻن ليکڪن قلم کي پڪڙڻ لاءِ اُٿارو ٿي پوي ٿو. باقي هڪ ڳالهه اُتي سنڌ ۾ کوچ ۽ اڀياس واسطي مخصوص ٿيو مٽي ۽ مال مٽو آهي پڻ ڪو جديد عالمن جي باريڪي نگاهه ۾ همد جي ڀيٽ ۾ ڪي قدر ڪوتاهي نظر اچي ٿي. اُلجھو ڪارٽ اهڙو ٿي سگهي ٿو جو اُٿانجو اديب نٿا اُڏو ۾ انگريزي ادب جي ويجهو وڃي سگهيو آهي. مذهبي مڃتا جي دائري ۾ قابلي لغام ٻڌي، ويچارن جي آزاديءَ کي ڪن سيمائن اندر سوچ ڦڪر کي سميت جي ڪوشش ڪئي آهي. پڻ هتان همد جي عالم - اديب ڀارت ۾ پڙهڻ جي شاڪار خزانن جي ويجهو اڀياس مٿس ناهي، اُهي ماڻ - ماڻ - طرر - تڙيقا ڏانن - ڏس ۽ پاڻ ۾ سمائي ان نقطي لکائڻ کان تخليق ۽ شوڏ ڪارڻ ۾ ڏڏل دهيو آهي. اُتي محدود دائرو هٿس ناهي، اديب کي اُلجھي ٿي ڇوڏاري چڪر ڪاٽ ڪانسواءِ ٻيو ڪو چارو ڪونهي. سو موجود ذخيرن اندر ئي اُنکي نواڻ، نئين نقائي ۽ رنگ ڀرڻ جي ڪوشش ڪرڻي پوي ٿي. مثال طور شاهه جي رسالي تي تنقيدي موضوع؛ شاهه لطيف جي شاعريءَ جي دلگن جو اڀياس شاهه عبداللطيف رح جي رسالي ۾ گاهن، اُون، ميون، پاڇين اناج، وڻن ۽ وڻن جو ذڪر/شاهه عبداللطيف ۽ سنڌ ۾ ڪپڙي جي صنعت ۽ تجارت وغيره.

بستڪ جي شروع ۾ ههڙو ۽ ٻيو لفظ بدردان - مقدمو ۽ اچي تي ڪارو، ٻيس لفظ، ملند، اڳياري، سڀ کان اول، تهديد، ”اڀيان لو“ کي ڪي لکن ”اڀيانا“ ته ڪي وري ”انتساب“.

مذقير خاڪا ۽ باءِ قصد طنز ٿي ڪالم ۽ ندي ڙا ناڪ به سنڌ ۾ اڪيچار خلقيا ويا آهن. ٿور شهباز ان ڏس ۾ ٿور (چنڊ) به آهي ته شهباز به ثابت ٿيو آهي. سندس قلمي مجھون جا عنوان آهن: ٽي. وي. سيريل تي - ”واچوڙن ملاٽ“ طنز ٿي مذاق ڪالم - ”اُون گهر“ علي احمد بروهي جا مذاق، مصالحن سان اُٿار مجھو ڪا آهن. وٽ ويڏي، سڏن مٿي سڏڙا، ڏيڏا تهل ٿيل جا وغيره.

سنڌ جي ادبي آڪاس ۾ سنڌ جي ليکڪن ۾ والير و قلم هلائي سنڌي ادبي ذخيري کي چڱو شعاع عطا ڪيو آهي. مختلف صنفن تي قابليت پري قدم بوسي جي هتي ايتار نه ڪندي محض باشعور ڀاڱو ڀرين جا ڪي نالا ڳڻهي رهيو آهيان: ماهتاب مڪبوب، تبسم، ماهتاب، نور، الهه شاهه، تڏو ڀر جو ٿيڃو، ٿريا سنڌي، ٿور ۽ زرين، سکر امداد، سڪينا، ميمڻ، سلطان، وقاصي، ليلاي، بانام، نيلوفر، مظفر، حهده، ميثلو، ٿور ڀر، ميثلو، ذڪير، ڀرون، خيرالسا جعفري وغيره وغيره.

ملذی ان ڊيمن جي شروعاتي مالي طور سقيم حالت اسلام چارپندر جي
جيئن هو دنيا جو واڌ سڃاڻي پهلجن سارو ٿين سان هلند جي ملذی سماج جو سونوون
پڄي فطريات آهن.

مضمون ۽ تقيد جي ڪيترن ۾ به چڱو ڪم آيو آهي. ڌرتي ساڻ ڪٽم، سياسي اٽل پٽل
هٽم، ڪارٽ، وشو واجيڪي مختلف ملڪن جي نظامن نسبت چوند - ڇاڻ ۽ ساڻ ڇي
آلودگي - ٻيڙي - ٻيڙي ڪانڊر ان نقطي لڪا ڪان، پڇي نظام مان نڌا، ڇوڙو ريت ٿو
مسلسل هلچل وغيره ڪي اهڙا موضوع آهن جتي اٽلجي عالمن - ان ڊيمن - دانشورن معامون
پهلجي قلم کي ٿوڻ پئي ڏني آهي. ان وشو تي هن ئي مقالي ۾ آيو. وارن مٿن ۾
چڱي ڇاڻ اچي ويئي آهي. هتي مان نوحولن پوڙ هيءَ جي لاهندي مضمون لويس - اٽل
صفا ۽ سرگرم زور ٿام جي مالڪ فقير محمد ساريءَ جو حوالو ڏيڻ تمام ضروري
سمجهان ٿو، جو ۱۹۷۷ کانپوءِ واري دؤر ۾ ملذ جي پهرين صف والديلد ۾ باشعور قلمڪارن
اندرو - اسٽان والڊي ٻيو آهي. ملذ ۾ ٻڌندڙ سياسي، سماجي ۽ ادبي حالتن جي
مد نظر ٻين الاتواي (انٽر نئشنل) حوالي سان دهلي، عملي تربيت ملذ ڇاڻ ٿي پيدا
ڪندڙ لک - مضمون - تقيد - ڪالم، ملذ جي معاشري جي هو ٻيو تصوير پيش ڪندي،
ان ۾ سڌاري - واڌاري ۽ وڪاس واسطي ڪا به ڪا سوچ نه ڪندا رهندا آهن.

ملذ ڇڪب آباد مان شايع ٿيندڙ هفتيوار ”ملذ ڇاڻ“ جو ته هو صاحب آلوري
ايڊيٽر آهي ئي، پر ان کانسواءِ ملذ جي هر سياسي - سماجي ۽ ادبي اشاعتن اندر به قلمي
نسڪن ۽ ادبي مؤثرن جي مجلسن جو مور پڄي پوندو آهي. چوڻ جو مطلب ته پڙڪارن
سان لڏاڻي ٿيندڙ ۾ به ساڳي قابليت سان پهلجي واڌيبت جي مقدمت حامل ڪئي
اٿائون. سندس هڪ ڪتاب ”ڌرتي“ جي دانهن ۾ شايع ٿيل مضمونن جي موضوعن مان
ملذ جي قلمي لڙي جي سرسري ڇاڻ ملي وڃي ٿي - سامراج - سياست ۽ مذهب، ڪا، ورا
اوڪر يا مالڪ، رشوت جو گهاٽو، صحافت مذهب ۽ حالت، عوڻ ٿوڻد جو ٽڪر، تهذيبي
ڏيوالپڻو، پورهيت هڪ سڪار، سياسي يادون ۽ عوام، ادب ۽ عوام، ملذ عورت، شو
سفر، سچل سان ويسا، گهاٽي، وغيره - هتيءَ جي سمهڪ طارق اشرف جي قلمي
نسڪن جي سوچي نه ٿي ڪونهي (۱) ڇا ڳالهه مونکي اٽلجي ادبي ماحول ۾ نظر آئي سا
آهي ته لکڪن جي همڪ انوائي - حوصلي بلنديءَ کي ڏيان ۾ ڏکي - هڪ قسم جي نرم -
دخ واري ڪارانهه (Constructive) تقيد ڪئي وڃي ٿي. هر قلمڪار کي سندس پورهئي

(۱) جنرل ۾ ۱۲ مهينا - يا ڳالهه اڌ ملاقات، جيل ڪاريم چن مان - دور ۾ ڏيکارن دور
جون دانهون وغيره وغيره.

ٻيو يڪانو مستاکش آهي - امر جليل نو جوان ٽيم جو نمائندو فنڪار آهي. ڏيڍ - ٻه سو کن ڪهاڻيون ۽ پنججاه کان مٿي ڊراما، ٽي. وي ۽ ريڊيو تي پيش ٿي چڪا اٿس. سندس قلم سان لکيل انڪ ڪلام عوام جون شاباسيون حاصل ڪري چڪا آهن. مختصر ڪهاڻين جو ته ڪاٿو ئي ڪو نهيس جنهن ۾ زندگي ۽ جي ڪروڙين گهڙين مان ڪنهن هڪ جو اظهار هڪ مٺي ڪهاڻي ۽ ۾ ڪو اٿائين. جڙو ڪ غم، خوشي، ڏک-سڪم، نفرت محبت ۽ انتقام - رحم وغيره. جليل جي ڪهاڻين جا موضوع اها مقصد طعز ئي هوندا آهن. عشق ۽ انٽرويو - ۾ چوي ٿو - ”انگريز ماڻي باپ، منهنجي ٻيءَ کي نوڪري ۾ آهي ڪري اهو رکيو جو منهنجو ٻيءَ انگريزي نه ڄاڻندو هو، هو نمکي تو هان انگري نوڪري ۾ نٿا ڪڍو جو مونکي اُڙو ڏنو ٿئي اچي. ڇا ائين ته ناهي ته انگريز سو ت لاهي شير وائي ٻائي هو ٿي آيا آهن.“

”سنڌي صاحب بظهو ڄڻ الله اڙيو“ اهڙو اظهار ’داهون جدا جدا‘ ۾ هن اهو ئي ظاهر ڪيو اٿائين - ”ووت وٺن عوام ڪان، ڇو ٺڊ ڄڻ ڪانڊو ۽ دعب به، ڏک عوام تي. ۽ سنڌي نمائندا! تو به، سڄي رات کن عيش، عودت ۽ شراب، صبح جو اجلاس ۾ جهو ٿا کائين، سنڌ جي قسمت ئي سڌل آهي. - امر جليل جا موضوع: ماضي، حال ۽ مستقبل جون زندهه تصويرون آهن ۽ سنڌيت سان ٿمٽار علامت نگاري جليل جي تخليق جي تابعي پيو آهن. هن جون ڪهاڻيون عوام ۾ وڏي چاهه سان پڙهيون وينديون آهن ڇڻ پانڪ وٽ هٽاءِ ڄڻ بائي لڳاءِ آهي.“

سنڌ ۾ سفر ناما به ڏاڍا لکيا ويا آهن. سفر نام-سرتاج جو سفر و عطا ٿي ويو آهي، الطاف شيخ کي پنهنجي انوکي انداز سان واپس هٽڻ جي سماجڪ سانسڪرتڪ آرٽڪ ۽ راجههتڪ معلومات سان ٿمٽار دلچسپ عبارت ۾، دلڪش عنوانن سان هڪ کان هڪ معياري انيڪ سفر ناما، سنڌي ساهتيڪ خزانن کي سينگاري پيشا آهن. جهڙو ڪ، وايون و طبعان جون پسند بازاريون/منهنجو ساگر/منهنجو ساحل/سيني جو ٻن ڏينهن/سي ٻڙا رکين ٻاهر سين/ سانباو سمونڊ جو/مڪلي ۽ ڪان ملا ڪا تائين/سينگاپور ويندي ويندي/ڪولا لمپور ڪجهه ڪوٽه/ڏنگي منجهه درياءُ/جت جڙو هسي ٿو جال/ڳالهون آهن ڳچ بهترين سفر وغيره هن کانسواءِ ٻيا مکيه سفر ناما ننگار آهن: ڊاڪٽر سليمان شيخ، غلام مستفي شاهه، ڊاڪٽر عبدالجبار جو طبعجو فقير محمد لاشاري، شيخ عزيز، سليم قريشي، ڊاڪٽر تنوير عباسي عنايت بلوچ. محتره ماهتاب محبوب وغيره. ادبي ماهتاب جا سفر ناما اندر جنهن ڏج/سر جي سرهي سار/داعون چنڊ ستارا ته هت هٽڻ ۾ چڱا هاڪارا بڻي پيا آهن. ڪٿي آهن ايڏا سفر ناما - ننگار هت هٽڻ ۾ انجو هڪ ڪارٽ اهو به ٿي سگهي ٿو ته ڀارت ۾ وسيل

سماجي زندگيءَ جي عڪس چٽڻ ۾ سنڌي ڊرامو ارتقائي ماڳو، جهاڳيندو اڄ
 تائين منزل ڏي اُڀري رهيو آهي، پوءِ چاهي اسٽيج ڊرامو هجي، خواهه ريڊيو يا
 ٽي. وي. تي نثر ناٽڪ هجي، اسٽيج ناٽڪ - نويسن جا ڳڻهڻ لائق ڪي نالا هن ريت
 آهن: محمد اسماعيل عرساڻي، عبدالرزاق راز، لطف الله ڀنڀري، نوابه خاڪا ۽ ريڊيو/
 آءِ. وي. جا ناٽڪ ڪار آهن: قمر شهباز، امير جليل، آغا سليم، عبدالقادر حوٽيجو،
 منصور نقوي، ممتاز مهر، شمشير عليڪيڏري وغيره.

سنڌي ڪهاڻي ته ورهاڱي وقت ئي جديد لاڙا پکڙي ڪافي اڳتي نڪري آئي
 هئي، وقت بڻي تهائين اُن ۾ چڱو ڇو ڪو نڪار اچي ويو، ڇو جو عوام جي زندگيءَ جي
 ترجماني، ادب کي جواني تي اچي ڪڙو ڪيو هو. هاري - ناري، پورهيت، عام معلوم
 ماڻهو ادب جي علمبرداريءَ جو مرڪز بڻجي پيو. سنڌ جي انسانن نڪارن جي وڏي
 فهرست آهي. مٺي ڪهاڻيءَ ۾ نجم عباسيءَ چڱو نمائندو ڪيو آهي ۱۹۳۷ کان ۱۹۸۷
 تائين شايع ٿيل سنڌي ڪهاڻين جي ڇههون جي لسٽ هن مقالي ۾ Addenda ڏني اٿم.
 چئجي سگهيا ۳۰۰ کن آهي. آزاديءَ کانپوءِ سنڌي انسانن جي سنڌي انسانن تي ادبي
 جائزي تي شمس الدين عرساڻي جو لکيل لاهو، مٽارو پستڪ ادب جي آر سر ۲۸۵ صفحن
 ۾ شايع ٿيل آهي. اُن مان سنڌ جي انساني جي تخليق تي چڱي خاصي حاط ٿلهي
 نوع ۾ ڪئي ويئي آهي. سنڌي ناول جي نرماڻ ۾ سراج سنڌ ۾ چڱي مقبول حاصل
 ڪئي آهي سندس ناول - ”مڻهجي دنيا هڪل ويڪل، مڻهجي دنيا مڙهه، ترشلا“
 سنڌي پالڪ ۾ ايڏو پسند ٿيو جو ناول جو پهريون ڇاپو ۱۳ ڏينهن ۾ خالص ٿي ويو. سراج
 جا ٻيا ناول ناول آهن. مرڪ مونس آءِ، پڙاڻو سوئي سڏ، مڻهجي دنيا سڀ رنگ
 سائو وغيره.

سنڌي ڪهاڻيءَ جي ڪيترو اڳتي نڪر ڪهاڻيڪارن کي خالص ڪرڻ اڳ سمجهان
 اچو ڇو ڪونهي؟ مڻهجي نظر ۾ سنڌين جو سرمايو آهن. هڪ آهي نسيم ڪرل ۽ جلپن جي
 اُڀار ۾ نسيم - نهار سنڌي لفظ، لفظ، لفظ، اصطلاح - پهاڪا، ترس، تهذيبون ۽ اُهڪندڙ
 مروج ريتون - رسمن ٽپ ٽپ تي نظر اينديون آهن. ڪهاڻيءَ جي پملاٽ پٽاندڙ،
 ڪردارنڪاري ۽ ماحول پيدا ڪرڻ ڪرڻ جي خاص خودي آهي. مکيه موضوع اٿس:
 پوليس ۽ وڏيرن جا عوام تي ڏاڍ ۽ ڏور ۽ عورتن تي ٿيندڙ ظلم - ستم. انهن دشمنن تي
 لکيل ڪهاڻيون نسيم جي اُمر يادگار آهن. جڏهن ٻهڪي ٻهڪي پڙهيندي اڏمي شعور جي اظهار
 خاطر سنڌيءَ جا ايت نهار لفظ ڇڏي عربي - فارسي - سڪوت شدن جو استعمال
 ڪيو ۽ شان سمجهڻ لاءِ تن خون اکيون کولڻ لاءِ ڪرل ڪرل حڪم سونهون بڻجي پيو آهي.

جتي قلم جي عام رواني، سنڌ جي ادبي سينٽر سنڌوار ٿي لڳي. تڏو ڏيڍ جو سنڌت لاءِ ۽ اسيم
سڪ سنڀهه سڻون -

هر ڪو ماڻهو موٽي ۽ داڻو،

هر ڪا دل هيرن جي ڪاڻ،

ڄاڻي ٿو ته سهي اڻڄاڻ!

سنڌس شاعريءَ جي سنگيت لهر ي جو لطف، رقص ۽ ڏاڪ ته ڏهرايو :

سانت سانت هر پانت پانت جون ،

ڳالهون ٿينديون ڳهڻيون ڳهڻيون

ننڍڙيون ننڍڙيون پياريون پياريون ،

ڄڻ مينهن جون ڪٽيون ڪٽيون .

۱۹۸۳ع جي عوامي تحريڪ، سنڌي ساهتيگار کي عوام جي زندگيءَ جي وابستگيءَ
جي ويجهو آڻي کڙو ڪيو. اديب پنهنجي ادب جي تخليق عوام ڏانهن جوابدار هئڻ جي
ندگ - نهايت ناتي ڪئي. انهيءَ عوامي شاعر بطبعي پيا. اديبن جي رڳن ۾ نئين خون جو
دٻ ڄاري ٿي ويو. سنڌي ادب، آمريڪا، آفريڪا، فلسطين جي ادب سان ٽڪر هڻڻ
لاءِ تيار ڪرڻ لڳو. پر پوءِ به مخصوص موضوع سنڌي ڌرتيءَ سان لاڳاپيل ئي رهيو
۽ ويجهو جي وزن کي اهميت ڏيڻ خاطر چنڊ - بڻڊ وغيره جي چوٽ ڏيئي قلمي
پرهاريون ڪري پرمکيا ڏني ويئي. نوجوانن کي انهن پنڊن کان مڪت ڪندي ادبي
تخليق لاءِ اُتساهت ڪيو ويو آزاد نظر - نظامون نثر عوامي ادب بطبعي پيو. نوجوان شاعر،
شيخ اياز جي شاعريءَ کان متاثر ٿي، هنجي ويجهو ٿيو. اياز جي شاعريءَ بابت ڪجهه
ڄاڻ اڳ ۾ هن مقالي ۾ ڏني اٿم ۽ سنڌي شاعريءَ جي مخصوص موضوع جي لاڙي تي
اڳتي هلي هلي ڪجهه واضع ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي اٿم. بهر حال سنڌ اندر سنڌي شاعري
جي هار - سينگار ڪندڙ شاعرن جي صف ڇڳي وڌي آهي (۱) هنن مان ڪيترا شاعر
پنهنجنون رچنائون ترنم ۾ ڳائي، پنڊن ڏن کي تازين جي مسلسل تسال سان جهرو مائيندا
دهيا آهن .

(۱) شيخ اياز طالب الموليٰ، محمد خان مجيدي، عطا محمد حامي، غلام محمد گزالي،
عبدالرزاق راز، اُستاد بخاري، يوشير هوريائي، رشيد احمد لشاري، تڏو ڏيڍ اباڻي، اياز گل،
ابراهيم منشي، نور هالاڻي، نياز همايوني، اياز قادري، تاجل بيوس، قهر شهباز، سرديچ
سجاولي، شمشير ال حيدري، نواز علي شوق، علي محمد معراج، عبدالقيوم صاحب،
سحر ۽ امداد حسيني، هدايت بلوچ، تاج بلوچ وغيره وغيره .

ناخداء الحقیقت ۽ نماهي۔ ”سنڌ ڪولائري“ ۾ سنڌي ادب اندر ساراهه ڇوڻو ۽ اضافو آهي. تنظيبي ادب کانسواءِ هلجو — ”سنڌي ۽ ٻول جو اوسر“ (۱۹۸۳) سنڌي ادبي ذخيري ۾ انتهائڪ وڌيڪ آهي.

سنڌين جي سانسڪرتڪ ورثي جي محفوظگي ۽ واسطي حيدرآباد سنڌ ۾ اسفايت ”سنڌالاهي“ ۾ ايم. ڀومڪا ليکڪ واري ڊاڪٽر غلام علي الانا، ڊائريڪٽر جي عهدي تي رهي، سيلانن جهان ساري سنڌ جو جهر - جهنگ، ڇڏو ڇڏو ڇاڻي، جانشاني جاڳوڙ، ادبي اوڪ ڊوڪ ۽ لاشڪ لائني علمي، نملي، تهذيبي ۽ تمدني ڇاڻ - پڇاڻ ڪري سنڌين جي قرب ڪشائي جو مرڪب مرڪز قائم ڪيو آهي. هڪ ماهر ڪوچلڊڪ جون خوراڪون سنڌي ادبي خدمتن مان به بخوبي لڳا پائينديون آهن سو ڊاڪٽر الانا جي قلمي نسلن سنڌو نمر آهي: سنڌي مورخه (لسانيات ۱۹۶۴)، سنڌي نثر - جي تاريخ (تتبع - تلفيد ۱۹۶۶)، سنڌي ليکڪن جي ڊائريڪٽري (۱۹۸۳)، لڙڪي ادبي ۽ ثقافتي تاريخ، سنڌي ٻوليءَ جي لساني جاگرافي (۱۹۷۹) سنڌي معلم (۱۹۸۳)، چونڊ سنڌي انسانا ورهه — هاڻي سنڌالاهيءَ جي سونهن، سڀنگار، ثقافتي سرڪشا ۽ سرانجاميءَ جو ذمو ڏريو ويو آهي. ڊاڪٽر درمحمد ڀٽائي ڇوڙي سڃاڻ عالم ادب جي عملي سوچ مٿان ۽ هو صاحب ان ڪم ۾ ڪا وڏي وجههت وارا ناهي. قابل داد واعن - وسيله هٿ ڪندو اڳتي وڌندو ٿو هلي.

موضوع ۽ تهنيڪ

سنڌين ادبي آڪاس تي ”ون ۽ ونس ڏور“ نهايت خطه ناکه ڏور هو. سنڌ جو وجود ختم ٿي ويو هو. ٻئي طرف ادب جي آزاد اظهارن تي بلندش وڌي ويئي، ڪن خيلن ۾ بلند ڪيو ويو، انهن حالتن جا پانچا ادب تي پيام دانشور - اديبن جي سوچ جي رخ ۾ انتهائي ٿورو آيو، هليلجي اندر ۾ آڪ - پچرٿ لڳي، نئين جاڳرتيءَ جلم ورتو. ادب کي دلت ۽ حالتن مطابق نوان موضوع مليا. مٿين - ديش - ڌرتي ۽ ٻوليءَ جي موهيا، مٿين اهلڏڙ ظلم - ستم، سنڌيت خطري ۾ پوٽ خاطر. انهي بجاءِ واسطي واعن - وسيلن جي ڪوچ - خبر. انڪسواءِ شو - ادب جو سنڌي ادب تي اثر نه پوٽ، ائين هو سو جهونين صلفن کي نواٽ ۽ جدت جو جاءِ پهچائڻ جي هر ممڪن ڪوشش ڪئي ويئي. نزل مرعاشي - معشوقاجي حسن و آدا ۽ گل بلبل، ڇوڙين ۽ متدڪارون سان گڏ ادب براءِ ڏنڊيءَ جي اصول اتوسار: هڪ، يروزگاريءَ آڻو - لٽو - آڇو، ۽ ڏنڊيءَ جي گهرجن کي اهميت ڏني ويئي. تبڪڪ جي لحاظ کان ادبي شعاع جي پيار واسطي لفظ ڀرپور رنگ سن ۽ دنياوي تاثرات جو جواءِ پائي نوري مينو. نظم جي هر صلف تي ادب

پهچت لاء گجرات جي سڙاڻي - ڪانمارڙ تائين سفر ڪرڻو پيو. هن جي سامهه ۾ سوان
 جو نمر ته سنڀاليون - جامع سنڌي لغات پسنجن جلدن ۾ (۱۹۶۰). سنڌي اڻوليءَ
 جي مختصر تاريخ (۱۹۶۲)، سنڌي سينيڪار شاعري (۱۹۸۶) جهڙن ٽن ساري سنڌ جي
 ڪلڊ ڪڙج ٿاڻهي اٿائين. سنڌي لوڪ ادي تي سڄا سارا چاليهه ڪتاب ڪڍيا اٿائين.
 ان کانسواءِ ٻيا به ڪيترا اهميت ڀريا ۽ مستڪر ٻڌرا ٿيل اٿس. - مڪڙ و م مڪڙ زمان
 طالب الموليٰ بٽواري بعد سنڌي ادب جي اڻون خاطر اتهاس جو انمول
 باب بڻجي پيو آهي. اٽڪ اديهن جي حوصلي بلنديءَ کانسواءِ سنڌي تخليقي ادبي
 خدمتون به ڇڪيون خاصيون آهن (۱) — ڊاڪٽر عبدالڪريم بسمل پليو، جو
 سرڪاري ڊگري ڪاليج ڳاڙهي جو پرنسپال هو، اُنجو اعدي پڻ کان علم ۽ ادب سان
 عشق هو. سنڌي لوڪ ادب ۽ لغت تي اڻهيو ڪم ڪيو آٿائين. سندس پهرين تخليقي
 ”ويلهاري تي“ سنڌي صلاحڪار بورڊ ڪراچيءَ پاران پهرئين لهر پڻ ڪار جو اعجاز
 حاصل ٿيو هوس. لوڪ ادب تي ٻو نالهر ڪتاب اٿس — ”سنڌ جو سينيڪار“. تحقيق
 جي لحاظ کان ڊاڪٽر سنڌيلي جا ڪتاب سنڌي ادبي ذخيري ۾ بهشت به ٿي سونهن آهن.
 لغات و شهر تي ڪي ڪتاب اٿس — تحقيق لغات سنڌي (۱۹۵۵)، ساهي ڏاڻو ڪوش
 (۱۹۷۸)، سچل لغات (۱۹۸۳) ان سوا ٻيا اهميت وارا اٿس — پهڪن جي پاڙ (۱۹۶۶)،
 ڏهن نامو (۱۹۶۹)، ڪليات حسن ديدڙ (۱۹۶۱)، ساهي ۽ سندن سون (۱۹۷۵)،
 ڪليات شاعر محمد ديدڙ (۱۹۷۷)، لوڪ ادب جو تحقيقي جائزو (۱۹۸۶) ۽ اصطلاحن جي
 اصليت (۱۹۸۷). ”تحقيق لغات سنڌي“ ۾ هر لفظ جو هٿ - نهيان ڏنو آٿائين. هن
 گرنٽ جو پليڪون ڇاپو ظاهر ٿيو آهي جهڪو سنڌي ادبي بورڊ ڇپايو آهي. — سنڌي
 ادب جي موجود دور جي مهاڪوي مبارڪ علي شيخ ”اڀار“ کان اڃا هر سنڌي
 واقف آهي. سنڌ ڌرتيءَ جي نوجوان آهي ته هنکي هيءَ اندر جاءِ ڏيئي پليڪي فلم
 کي رواني ڏني آهي. اڀار شاعريءَ جي مڙهي منهن: گيت، لوڪ گيت، نزل، نظم،
 آزاد نظم، دائي، ڪافي، ڏوهڙي، نه سٽي وغيره تي قابليت ڏريو فلم هلائي، عوامي

- (۱) ڪليات حمل (۱۹۵۲)، حيدرآباد (۱۹۵۸)، لاکو ٽلائي (۱۹۵۸)، سنڌي اُردو لغت
 (۱۹۵۹)، ميين شاعر عفايت جو ڪلام (۱۹۶۲) ڪلام مقدر نواب ولي محمد لائري (۱۹۶۸)،
 سب رنگ (۱۹۶۸)، شاعر لطيف الله قادريءَ جو ڪلام (۱۹۶۸)، ڊوڙ مارو (۱۹۶۹)، ملاحه
 المنيح (۱۹۷۰)، شاعر شريف باڏائيءَ جو ڪلام (۱۹۷۲).
 (۲) جبر ۽ جڙيون (شاعري) (۱۹۷۱)، ڪڇڪول (شاعري) (دعايت طالب، مڙوي عقل ۽
 عشق، خرد شناسي، مصريءَ جون ٽڙون).

ڪيترا ناهيارا ڀستڪ ڪڍيائين. (۱) سيد حسام الدين شاهه راشديءَ ته ورهاڱي بعد وارو سمورو سمنو سنڌي ادب جي حوالي ڪري ڇڏيو. هنجو مضمون، مقالا، مقدمو ۽ ڪالم سنڌ جي تاريخ، سميٽا، سمنسڪرتيءَ جو شائو آئينو آهن ۽ سنڌي ساهتيءَ جو سرمايو بطبعي ڀريا آهن. مکيه نسخا اٿس — مهراڻ جون ۽ ڄوڻ (۱۹۵۹)، سنڌي زبان جي بنيادي لغت (۱۹۷۳) سنڌي زبان جي بنيادي ڪاروباري لغت (۱۹۷۳). غلام محمد شهبازي جي ان بي خدمتن جو خزانو آهن — ادبي اصول ۽ ڀاڱا (۱۹۳۸) ۽ شاهه جو رسالو (۱۹۵۰). ڇيو وڃي ٿو ته رسالي ڪي پورو ڪرڻ لاءِ پنهنجون ساريون مشغوليون ٻي طرف ڪندي ساندھ ان ڪم ۾ جنهنو رهيو ۽ ايتري قدر جو بيماريءَ جي بستري تي به وٺي ڇڏي ڀڄي ڪيس ٽڪري دفناو اختيار ڪرڻ لاءِ مجبور ڪري وڌو ڇو جو پنهنجي ڄمڻري ڇڏيل رسالو اکين سان ڏسڻ جي آرزو هئس. رسالو ته ٻاٻر ڇپيو مگر هن مانجهي مڙس جي صحت ايندي سخت ناساز ٿي پيئي جو ڊاڪٽرن جا مڙيئي هٿيلا وسيلو پڙو ٿا پئجي ويا ۽ لاهور ڪڍائي وڃڻ بعد به لاڏاڻي ڪڍي ڪري ويو. سنڌي اخبار لوسيءَ ۾ نامور نالو مولانا غلام محمد گراهيءَ جو جڙي پيو جنهن پنهنجي پتو ڪارٽا جي شروعات هلال پاڪستان اخبار سان ڪئي ۽ تمام ٽڪريون وڪون ته ڇا ٻڌ ٻڌ ڳڻيون ٻڌي نالياري سمپادڪ جو شرف حاصل ڪري ورتائين انهن اشاعتن جو جهڙوڪ: رسالو آفتاب ڪراچي، عرفان لطيف حيدرآباد، پاسبان هالا، الزمان هالا، ترجمان ميرپور خاص. سنه ۱۹۵۵ کان مرادي دم تائين، سنڌي ادبي بورڊ جي ’سماهي مهراڻ‘ جو مئجنگ ايڊيٽر ٿي رهيو. هن عالم فاضل صڪائيءَ، ادب جي انهن صنفن تي قابليت ڀريو قلم هلائي، سنڌي ادبي ذخيري ۾ معياري اضافو ڪيو. تحرير ڪانسواءِ تقرير ۾ به جادوءَ جهڙو اثر هوس. حشام حاضرين جي پڌرن ۾ ڪليون ڪيائي وڃندو هو. ’ٻيلاين جا ٻول‘ شاهڪار گرائي جي تخليقار ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ جو نالو ڪڍون سگهين، هند جو سنڌي دانشور اديب ساڻس ٻي مڃڻ ۾ ڪي قدر ڪيائون ۽ ضرور هتي ڪٿي آهي اهڙي سمريت ڀاڻ، سنڌي ادب ۽ ٻوليءَ لاءِ؟ اڀياسي ادب جي تخليق ايندي اڻالهي آهي جو اٺلاءَ جهڙو — جهنگ جهڳڙ ۽ ٽڪر ٽاڪڙا ٿا پون. ڪو جنا ڪيتر ۾ واقعن، انهي پسمنظر جو جائزو وٺڻ واسطي شعوري — باريڪيون نگاهه کان ڪم وٺي سلسلو ڳنڍڻو پوي ٿو. ڊاڪٽر ٿي جو سنڌي ادب اندر نالو پڙهي بلوچ صاحب ڪي واسطو اسٽالن جي سر زمين تي ڏوٻو

(۱) خيال خاطر معيخون (۱۹۵۱)، سنڌي سڃاڻڻ ثقافت (۱۹۵۳)، وڌاڻو فقير شخصيات (۱۹۵۵)، سنڌي ڊراما ۽ ناول تخليق — تنقيد (۱۹۵۵)، نڀاريون وڻون (۱۹۸۰) جنهن ۾ سنڌ جي شين جو تمام سڙل — سڀڪ سڀئي لوني ڪو جنتامڪ ڏڪر ڪيل آهي.

۽ ادیبن ڪیا عطا. مشهور چوڀاري آهي. ڪوڙومل جندن مل ڪلاڻي، پرمالند مڙوار،
 ڇمئل ڀر سرام، لڳند امر ڏنومل وغيره. سو ادب جي اهميت کي ڏيان ۾ رکندڙ،
 بدليل حالتن ۾ مسلم دانشورن ۽ ادبي شوقينن جي چنبا سپاويڪ هئي. ادبي معي
 جي غير موجودگي سنڌ جي ساعتڪ ماحول ۾ ماڻهي پيدا ڪري وڌي ۽ ان آڻاڻ حر
 احساس، اتان جي عملي دانشورن ۽ صحافت ساعتڪارن جي هردي ۾ چيٽ جيان چڙهي،
 سڃاڻي ۽ اڳاري رهيو هو سو ان خال جي ڀرڻ واسطي واهن / وسيلن جي تلاش خاطر
 تعليمي ۽ ادبي ڪانفرنسون ڪيون ويون. سنڌ جي ڪلڊ - ڪوڙج - سنڌي سڳو،
 سنڌي ڀڙو، سنڌي ڳالهيو ۽ معياري سنڌي ادب جي تخليق ڪريو. اهڙا فلڪ شڪاف
 نمرا سنڌي معاشرتي ۾ ڪو نتيجي آيا. اخبارن ۾ ان اوليائي جي نشان دهي ڪئي ويئي،
 خاص اڀر پتو پيل لکيا ويا. ڪيتريون ادبي اشاعتون سنڌي پالڪن ۾ سڃاڻي آڻڻ جو
 ڪم ڪرڻ لڳيون. (۱) انهيڪ ادبي اڏاوا وجود ۾ اچي ويا. (۲) سنڌيت حوشهڻائي
 ڇاڳوڪ ادب ڪلهو ڪلهي ۾ مڏائي ادبي اڏو خاطر ڪمر ڪشي بيٺو. سنڌي ادب
 ۽ تعليم جي بحال تي پڌ - استر تي سرگرم ڪوششن سنڌي تخليقي قلم کي رواني ڏني
 ۽ تمام ٿوري عرصي اندر سڌي لوڪ ادب، لغات ۽ نسايفات (بولي) جي ترقي وارا
 انهيڪ عالما ۽ اڳواڻي ڪرڻڪ ساريءَ سنڌ ۾ روشن ٿي ويا. عالم فاضل ادب ڇو سنڌي
 سامهه سان سوڀت پازنا ڀڙو ڳانڍاپو جڙي ويو. ڊاڪٽر عمر بن محمد دائود ڀوٽي
 چونڊ سنڌي نثر ۽ نظم جا ٽي ڀاڱا (۱۹۵۰ ۾) شايع ڪيا. سنڌي ناٽڪن جي هدايت ڪاريءَ
 ۾ احمد غلام علي ڇاڳلا پنهنجي اٽڪ پورهنئي سان سنڌي ناٽڪ کي عوام اڳيان
 آوڪريو بڻايو. سنڌي ناٽڪ نويسيءَ ۾ محمد اسماعيل عرساڻي فدا ڇڪا وٺ
 وساهه سندس ڪن ناٽڪن جا عنوان آهن: ڏون - ڊائلاگ (۱۹۵۲)، سورتن واء ڏيهانچ
 (۱۹۵۵)، حسن پروين (۱۹۵۶)، دلڪشا (۱۹۶۰)، نلدا ناٽڪ (۱۹۸۱). ان کانسواءِ ٻيا به

(۱) سنڌي ادبي سوسائٽي ڪراچي / ميوزم نظامي ڪراچي / ميوزم ادب شڪار پور / آستان
 ادب دائود / آنجهن علم و ادب عاڻ / گلشن ادب آندو محمد خان / بوم طالب الهولائي خيرپور
 نالين شاعر / سنڌي ادبي سنگت لاڙڪاڻو.

(۲) نيو فيلڊس / سلڪم / سهڻي / ناري / دولهي پيلاڪيڻهه / زمين ادبي ڪوڙج / سهڪاري
 سنگت / سنڌ / يادگار پبلشرس کانسواءِ اٽڪ سوڪاري ادبي ادارا / — مثالن: سنڌ ادبي
 ميون / لڏاڻا جي / پاڪستان اسٽڊيز سيلز / پيشانه نتاڻي ڪوڙج / شاعر لطيف چيٽرا
 سهڻ چيٽر وغيره.

ڪيترا ناهيارا هستڪ ڪڍيائين. (۱) سيد حسام الدين شاهه راشديءَ ته ورهاڱي بعد وارو سمورو سنڌي ادب جي حوالي ڪري ڇڏيو. هنجي مضمون، مقالا، مقدمو ۽ ڪالم سنڌ جي تاريخ، سميت سڌسڪرتيءَ جو شائندو اڻڏٺو آهن ۽ سنڌي ساهتيءَ جو سرمايو بطبعي پيا آهن. مکيه نسخا اٿس — مهراڻ جون مڙجون (۱۹۵۹)، سنڌي زبان جي بنيادي لغت (۱۹۷۳) سنڌي زبان جي بنيادي ڪاروباري لغت (۱۹۷۳). غلام محمد شهبازي جي ان بي خدمتن جو خزانو آهن — ادبي اصول ۽ پيالا (۱۹۳۸) ۽ شاهه جو رسالو (۱۹۵۰). ڇڏيو وڃي ٿو ته، رسالي ڪي پورو ڪرڻ لاءِ پنهنجون ساريون مشغوليون ٻي طرف ڪندي ساندھ ان ڪم ۾ جنبيو رهيو ۽ ايتري قدر جو بيماريءَ جي بستري تي بهي مڙت جي ڊپ ڪيس ٽڪري رفتار اختيار ڪرڻ لاءِ مجبور ڪري وڌو ڇو جو پنهنجي جيتري ڇڏيل رسالو اکين سان ڏسڻ جي آرزو هئس. رسالو ته برابر ڇپيو مگر هن مانجهي مڙس جي صحت ايڏي سخت ناساز ٿي پئي جو ڊاڪٽرن جا مڙسئي هٿيلا وسيلو پڻ ڦاٽي پئجي ويا ۽ لاهور ڪٿائي وڃڻ بعد به لاڏاڻي لوڪ ڏي ڪوچ ڪري ويو. سنڌي اخبار لکيڻي ۽ پڙهڻي ۾ ناهور نالو مولانا غلام محمد گراميءَ جو جڙي پيو جنهن پنهنجي پتريڪارتن جي شروعات هلال پاڪستان اخبار سان ڪئي ۽ تمام ٽڪريون وڪون ته ڇپاءِ پڌر پڙنگهون پڌري ناليءَ سمپادڪ جو شرف حاصل ڪري ورتائين انهن اشاعتن جو، جهڙوڪ: رسالو آفتاب ڪراچي، عرفان لطيف حيدرآباد، پاسبان هالا، الزمان هالا، ترجمان ميرپور خاص. سنه ۱۹۵۵ کان مرادي دم تائين، سنڌي ادبي بورڊ جي ’سامهي مهراڻ‘ جو مئجنگ ايڊيٽر ٿي رهيو. هن عالم فاضل صحافيءَ، ادب جي انهن صنفن تي قابليت پريو قلم هلائي، سنڌي ادبي ذخيري ۾ معياري اضافو ڪيو. تڪرير ڪانسواءِ تقرير ۾ به جادوءَ جهڙو اثر هوس. حشام حاضرين جي پيڙن ۾ ڪليون ڪپائي وڃهندو هو. ’پيلاين جا ٻول‘ شاهڪار گرائي جي تخليق ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ جو نالو ڪٿون سڀني، هن جو سنڌي دانشور اديب ساڻس ٻي ميچ ۾ ڪي قدر ڪيپائيندو ضرور. هتي ڪٿي آهي اهڙي سمريت ڀارو، سنڌي ادب ۽ ٻوليءَ لاءِ؟ اڀياسي ادب جي تخليق ايڏي اڻالهي آهي جو اٺاءِ چور — جهنگ جهانگ ۽ ٽڪر ٽاڪا ٿا پون. ڪو جنا ڪيتر ۾ واقع، اُنهي پسملڙ جو جائزو وٺڻ واسطي شعوري — ياريڪين نگاهه کان ڪم وٺي سلسلو ڳنڍڻو پوي ٿو. ڊاڪو ڦلائي جو سنڌي ادب اندر نالو پڙهي بلوچ صاحب ڪي واسطو اسٽالن جي سر زمين تي وٺيو

(۱) خيال خاطر معجون (۱۹۵۱)، سنڌي سڄاڙي ثقافت (۱۹۵۳)، وڻيو فقير شخصيات (۱۹۵۵)، سنڌي ڊراما ۽ ناول تخليق — تنقيد (۱۹۵۵)، نڀاريون وٺون (۱۹۸۰) جنهن ۾ سنڌ جي شين جو تمام سِرل — سڀڪ سڀئي لوني ڪو جنتامڪ ڏڪر ڪيل آهي.

۽ ادیبن ڪيا هئا. مشهور چوڀاري آهي. ڪڙڙو مل ڄمڻن مل ڪلماڻي، پرمالند ميوارام، ڄمڻمل پوسرام، لالچند اور ڏنومل وغيره. سو ادب جي اهميت کي ڏيان ۾ رکندڙ، بدليل حالتن ۾ مسلم دانشورن ۽ ادبي شهنشاهن جي چٽا سپارڪ هئي. ادبي ميڙن جي غير موجودگي سنڌ جي ساهتڪ ماحول ۾ ماڻگي پيدا ڪري وڌي ۽ اُن آڻاڻ جو احساس، اُنن جي عملي دانشورن ۽ سڃاڻ ساهتڪارن جي هردڻي ۾ چٽيت جهان چوي، سوسائٽي ن اڀاري رهيو هو سو ان خال جي ڀرڻ واسطي واهن / وسولن جي تلاش خاطر تعليمي ۽ ادبي ڪانفرنسون ڪيون ويون. سنڌ جي ڪلب - ڪڙج ۾ - سنڌي سڪو، سنڌي پڙهو، سنڌي ڳالهائو ۽ معياري سنڌي ادب جي تخليق ڪريو. اهڙا فلڪ شڪاف نعرا سنڌي معاشري ۾ ڪو نجي اُلبا. اخبارن ۾ ان اوڻائيءَ جي نشان دهي ڪئي ويئي، خاص ايد پتوريل لکها ويا. ڪمريون ان جي اشاعتون سنڌي پانڪن ۾ سڃاڻي ڦٽل جو ڪم ڪرڻ لڳيون. (۱) انھڪ ادبي ادارو وجود ۾ اچي ويا. (۲) سنڌيت جو شيدائي ڇاڳو ڪ ادیب ڪلهو ڪلهي ۾ ملڻي ادبي اون خاطر ڪم ڪسي بهيو. سنڌي ادب ۽ تعليم جي معاظ تي يڌ - استر تي سرگرم ڪوششن سنڌي تخليقي قلم کي رواني ڏني ۽ تمام اُڻدي عرصي اندر سنڌي لوڪ ادب لغات ۽ نساڻايت (ٻولي) جي ترقي وارا انھڪ عالماڻا ۽ اڀاسي گرنٽ ساريءَ سنڌ ۾ روشن ٿي ويا. عالم فاضل ادیب جو سنڌي ساهتڪ سان سمرپت پارو ڀريو ڳانڍاپو ڄڙي ويو. ڊاڪٽر عمر بن محمد داؤد ڀوٽي چونڊ سنڌي لئرو ۽ نظم جا ٽي ڀاڱا (۱۹۵۰ ۾) شايع ڪيا. سنڌي نائڪن جي هدايتڪاريءَ ۾ احمد غلام علي ڇاڳلا پهنجي انھڪ پور هئي سان سنڌي نائڪ ڪي عوام اڳيان او ڪهريو بڻايو. سنڌي نائڪ نويسيءَ ۾ محمد اسمائيل عرساڻي ڏاڳا ڄڳا ڏاڳا ساميه سندس ڪن نائڪن جا عنوان آهن: ڏون - ڏانلا گ (۱۹۵۲)، سورنڪ راءِ ڏهچ (۱۹۵۵)، حسن پرمين (۱۹۵۶)، دلڪشا (۱۹۶۰)، ننڍا نائڪ (۱۹۸۱). ان ڪتواءِ بيا به

(۱) سنڌي ادبي سوسائٽي ڪراچي / بزم نظامي ڪراچي / بزم ادب شڪار پور / آفتاب ادب دادو / آجمن علم و ادب هالا / گلشن ادب تندو محمد خان / بزم طالب الموليٰ خيرپور / نالن شاهر / سنڌي ادبي سنگت لاڙڪاڻو.

(۲) نيو فيلڊس / سلڪم / سهڻي / ناري / روشني پمليڪيئن، زيب ادبي مدرڪز / سهڪاري سنگت / سنڌ / يادگار پبلشرس ڪانسواءِ انھڪ سرڪاري ادبي ادارو / — مٿن: سنڌ ادبي بورڊ / سنڌالو جي / پاڪستان اسٽديز سينٽر / پتسمه ثقافتي مدرڪز / شاهر لطيف چيئر / سهول چيئر وغيره.

پريسن تسان سنڌي ٿاڻيپ جا ڪيس ضبط ڪيا ويا. سنڌي ڪتاب فروشن و ٿان ڪتاب کڻي ساڙيا ويا. اسڪولن ۾ سنڌي ٻولي سماپت ڪئي ويئي. ايوب خان جي مارشل لا وقت اسڪولن ۾ گهڙي سنڌي ڪتاب ڦاڙيا ويا. خود ٽڪا خان حيدر آباد جي سنڌي اسڪولن ۾ وڃي ماسترن ۽ هيڊ ماسترن کي دڙڪا ڏنا ۽ چيو ته اسڪولن ۾ سنڌي پاڙهه بند ڪئي وڃي. فقط ڪراچي ٻوڙين ۾ ون - يونٽ واري عرصي اندر ۵۰۰ (پنڇ سو) سنڌي هيڊيم وارن اسڪولن جو هيڊيم مٽي اُڏو ڪيو ويو. لياقت عليءَ ته شروع ۾ ئي ايتري قدر چيو هو ته — ”سنڌين جو ڪلچر گڏ هه هڪلڻ آهي“ (ڌرتيءَ جي ڏاهن ص-۱۶۲ ف.م. اشاري) ڪيترن سنڌي ڪتابن تي بلدش وڌي ويئي. (۱) ۽ پاڪستاني نظام خلاف سنڌيت جو ناد ڦو ڪيلڙ اديبن کي شيخن اندر بند ڪيو ويو. (۲) ۽ مالنسڪ ۽ شاربوڪ عذاب ڏنا ويا.

سڄي اديب جو ادب، حقيقتن کان مٿن نه موڙي، ديش - ڪال - جو - عين - يهن عڪس اُتاري ڏئي، سماج جي بهتري، بهبودگي ۽ آسودگيءَ جي اون سان پنهنجي قلم جي قوت سان فرض نڀايو آهي، هنجي لئڪار ۾ سڃاڻي هوندي آهي، هو زور - ظلم جي زماني ۾ قلم مان تلوار جا تجلا ۽ تخليق مان بارود جيان ڌماڪا وڌائيندو آهي ۽ ان ۾ شڪ ناهي ته سنڌ جو اديب ان ڏس ۾ پئتي نه پيو آهي. ياد اٿم اڄ به اهو ڪارڊ مشاعرو جو بن الاتواهي سچل ڪانفرنس وقت تاريخ ۲۸ نومبر ۸۹ تي ڪراچيءَ ۾ پنهنجي ڪنن سان ٻڌو هئم. سنڌي ٻولي ۽ سنڌ ڌرتيءَ لاءِ ڇا ته جوش هو ۽ مسلسل تازين جا تال هئا.

ٿرت ورهاڱي بعد سنڌي ادب جي تخليق جو ملحق، سو گرو وهڪرو ۽ اُنجا ڪارڻ

ورهاڱي کان اڳ تعليمي ۽ ادبي ڪيتر ۾ هندو اديب، مسلم اديبن جي ڀيٽ ۾ ڇڳو اڳتي هئا. ورهاڱي ڪارڻ هندن جي لڏ پلاڻ، سنڌ جي ادبي ڪيتر کي ڪاپاري ڏک هئو. شاهه عبداللطيف تي عالماڻو ڪم سڀ کان اول ڊاڪٽر هو تڄلڊ گر بخشاڻيءَ ڪيو هو. ۽ ٻيا به سنڌي ساهتيه تي سمريت پاون سان انيڪ سنڌي ڪم اڪثر غير مسلم عالمن

(۱) مثال طور: فقط شيخ اياز جا ٽي ۵-۶ ڪتاب ضبط ڪيا ويا ٻوڙين ڀري آڪاس، ڪلهي پاتم ڪيلرو، جي ڪاڪ ڪڪور يا ڪاٻڙي.

(۲) مٿس: شيخ اياز ۹/۶۵ کان ۱۲/۶۵ تائين، دري ۱۹۶۸ع ٿيون ٻيڙو لڳاتار ۸ مهينا ۵/۷۱ کان ۱/۷۲ تائين طارق اشرف ته اڪثر ڇپائي جيون ئي پئي گهاريو آهي.

ننش لڏڻ تي ٻيروي ڪئي. انهن مهاجرن سنڌين سان . سياسي سطح تي سنڌ ۾ سنڌين جي سوابدادي جهڙن تي ٻيڙو ڏاڙو هليو ويو . فوج ۾ پنجابين ۽ انڊسٽريشن ۾ مهاجرن جي طاقت سنڌ جي سنڌين کي نٿو بڻائي ڇڏيو . هنن کي هٿو بڻائڻ جو منصوبو ۽ رالائي لهوني پاڪستان جي قيام کان ئي قائم ڪيو ويو . سڀ کان اول ۲۳ جولاءِ ۱۹۴۸ع تي ڪراچي ۽ کي سنڌ کان الڳ موڪل سان ڳنڍي، پاڪستان جي راجڌاني بڻائي، سنڌين مٿان سرون - سختين جي سلسلي جي شروعات ڪئي ويئي . ۱ آگسٽ ۱۹۴۸ع تي پاڪستان ۾ هڪدم حالتن جو اعلان ڪري اندر حتمي قانون لاڳو ڪيا ويا . نتيجي طور ٻيهر سنڌين جي محدود آمد، سنڌين جي اڪثريت کي گهٽي وڌو ۽ اڄ اڌ عڪس انهن حالتن جي ڪراچي ۽ ٻيڙو آياڻ جي ۸۰% آبادي ۽ ۴۰% سنڌي آهي ۽ انهن ٻنهي شهرن کي سنڌ کان الڳ ڪرڻ جا منصوبا اڄ به جاري آهن . ۱۹۵۴ع جي اولهه پاڪستان جي ون - يونٽ جي قيام سنڌ جي الڳ سڃاڻپ کي پاڪستان جي نقشي تان ميساري ڇڏيو . مرڪزي حڪومت ۽ اُن ۾ دن يونٽ جي موٽائي حڪومت ۾ مهاجرن جا اثر - دعو وارا نمائندا هئا . مثلاً: وزير اعظم لاهور علي خان ، مسلم ليگ جو سيڪريٽري جنرل جوڌري خورشيد زمان ، مالي مئٽري انتڪار حسين ممدوت ۽ بھالي وزير سيد جميل حسين رضوي ، عي ۽ ٻي مهاجر هئا . سو پاڪستاني حڪومت اندر نوڪري شاعري ، افسر شاعري ، ٻئي ۽ ڪوڙن ڪلمن جي عيوضي ڏيڻ ۾ مهاجرن کي ماڻ مال ڪري وڌو . ملڪن جي ڇڏي ويل ڪروڙن روپين جي ملڪيت انهن کي ڏني ويئي . اولهه پاڪستان جي ۱۵ سيڪريٽرين مان لائي مٿي ڪو ڪو سنڌي ڪو . ان ڪانسواءِ ٻيهر پاڙي واري مڪي ۽ ٻي واري ڏيڻ لک ايڪڙ زمين ، جا انگريزن ضبط ڪئي هئي سا پاڪستاني لوجھن کي حق ۾ اڪثر پنجابي عطا ٿيڪي انعام طور تي تبديلي ۾ ڏني ويئي . لفظ ايڪٽيئن نه بلڪه اڻي آباد ڪاريءَ جو سوڍو خرچ ڀڃ موڪل ۽ موٽائي سرڪار پاڻ تي هٿ ڪيو . تڏهن ڪانسواءِ سرڪر بئراج ، ڪوٽري بئراج ۽ گڊو بئراج جون زمينون مهاجرن کي ڏنيون ويون . انهيءَ طرح سنڌين سان نورو ناحق ڪيو ويو .

۱۹۵۸ع کان ۱۹۶۸ع تائين پاڪستان ۾ مارشل لاڳو ڪري جمهوري حق ختم ڪري سنڌين مٿان ڏاڍو - ڏمڙ ۽ زور - زبرد جوڻ ڪيون ڪيون ويون . ۱۹۷۵ع بعد ۱۹۷۷ع ۾ وڏي مارشل لاڳو ڪري سنڌي ٻولي ، تعليم ، سلسلن تي ۽ سنڌين جي معيوشي تي تي ڪاٽ ڪهڙا ڪليا ويا . تعليمي طور تي اختيار ڪندي ڦٽڪا - ڦٽڪيون ۽ انگ - پنگ ڪهڙا لڳ ڪٽي بند ڪرڻ عدلي عوام مٿان نازل ٿي ويا . سنڌين جي ذهني ۽ روحاني آزادي جي لڙڪاڻي . ٻيو . سنڌي ادب ۽ ٻوليءَ جي اڻڄاتل ٿي بند ڪرڻ وڌي ويئي . پڙتلي

رهان

مضمون

سلسلو

نومبر ۱۶-۱۷، راجپوت اديتوڪم ۱۷-۱۹، ارڇن اڇلائي ۲۰-۲۲،
 اولهه اڇلائي ۲۳-۲۴، اوائلي ۲۵-۲۹، ر - ن - مڪلائي ۳۰-۳۲، اسدلال
 اوسراماڻي ۳۳-۳۷، ابن دي - واپسداڻي ۳۸-۴۰، گنگارام - رات ۴۱-۴۴، ڪ - ل -
 ٽوڏا ۴۵-۵۰، سورج شوداڻي ۵۱-۵۵، ڊاڪٽر سميلا - وٺاڻي ۵۶-۶۲، ڊاڪٽر
 اڪرام اسراڻي ۶۳-۶۷، ڳوٺان اردوش ۶۸-۷۷، ڪري ڊاڪٽر ۷۸-۸۹، جهٽ راتواڻي
 ۹۰-۹۲.

اهو، اڃان رام 100 قدم ۾ مس وٺو ۽ ڇا ٿئي ۽ سندس مارڪيٽ جي چارون طرف
 اڏاوت ڪرڻ لڳو. ٿورو ڀرڻ ٿيڻ ۽ ڏور ٿيڻ ۾ ڏکائڻ کي ٺاهڻ لڳي هئي
 انهن کي وڌائڻ ۾ لڳي هئي آهي. جن کي ڪا ضرورت هئي ۽ ڇا ڪا رام جهڙن
 ڇاڙ، اڳي هلي هڪڙي واپاري واپارا ٻنهي ڏانهن سان ٿئي اهو ئي مسات ۾
 اڏا ۽ ۹ ڏار اڪل سائو. ڇڻ شرو ۽ مسان ڪڏهن رست سم ڪڍي ڇڏيو
 هوس. ڪري اوي ها جي ٻي ۾ اڏيل سائي ۽ جهلس ها. رام کي لڳو اهي ئي
 سهارڻ ڇاهو اڳي ٻي رام ۽ سهوڙي لڳو سان ڪڏ واهي رهيو. سوچ ۾ اچي وئي
 هائي ٻا اڏيو. اڄ رات ئي اهي ڳالهون هليون هئي.

سڪار ٻا ڪندي. وٺ ۾ وٺ ٿورو ڪهڙو موٽو ٿئي ٻنهي طرفن اڏا ڪري
 ڏيکارڻ لڳي ۽ انهن ڪهڙا اوجاڻ جا همدرد آهن. ٻي اسان وڃو ٿي ڏوچي وارا
 آهي ۽ اهڙا جهڪي مس مس وڃي ڏور ٿي ۽ مان وڃو ٿي ڏوچي ٿي اهڙا آهن وٺ
 کڻي ڏهن پٽ ٿي ڪري ڪڏهن کي ٿورو ڪڏهن. ڪو اسان جي ٻڌندو ۽ وري
 سڀني انهن جي ٻڌڻ وارو ڪر ٿئي ٿوري ڪونه. اسان جو ۽ ”الله واهي“ ٻي
 ڪونه اهو ٿورو ٻڌي ٻڌي انهن هن رام کي اهڙو پڙاس اچي وڃندو جو وري وٺي
 اچي ۽ سڄل ٿا آهن ٻنهي ٻا ۽ وٺواس ۽ آهي.

سک جو ساھ کنڊو اٿئون ته وري اسانجي مٿان ڪاٺ ڪهاڙا پهن ڄاڻهن وارا ته وري نه هتي ڄا رهائو پاڻ ۾ ڪير ڪند ٿي پاڻ ۾ ملي ويندا . سنڌي ڪيڏانهن وينداسين . ٻاهران ٻلي اسان چئون ته ”رهندي ڪو گهر لهن هنديستان همارا.“

پر حقيقت اڄ سوال ٻڌجي پڄي ٿي ته سنڌي اڄ به سڃاڻ نه ٿيندا ته ڪڏهن اک پٽيندا . مولڪي سوچ ۾ غوطا کانمندو ٿسي دادا مولڪي ائين چوڻدي هوش ۾ آندو اڙي پائي ارام پگوان - اوڏيا ۾ پنهنجي ويو آهين ڇا؟ ڀار اٿي به شري رام کي جنتا ڪوان ٿي ڇڏي ۽ هٿ اسان توکي سوچ ۾ وجهي ڇڏيو ڇا؟

نه نه دادا اهڙي ڳالهه نه آهي . مون سوچيو پئي ته توهان جي ڳالهه ۾ وزن آهي . جي سچ ۽ سچ اسان سنڌي پنهنجي قوم جي واڌاري ۽ سڌاري لاءِ اڪه مشق ٿي پختو قدم نه ڪنداسين ته اچڻ واري پڙهي اسان کي ڪڏهن معاف نه ڪندي .

دادا پڇيو اسان جي ته ڇٽورو ۾ جهڪو سدائين ڀائي چاري ۽ سامهرداڪ اڪتا جو مثال هو اٿي ته سامهرداڪ ۽ آسماڇڪ ٽيون اهڙي ٻاهه واري آهي جو ان ٻاهه ۾ ڪيترن سنڌين جا دڪان ۽ گهر به - واهه ٿيا آهن . مون واري مارڪمٽ جي ٻي واري ڪهڙي ۾ ڪلهه جهڪا ٻاهه انهن لڳائي هئي ان ۾ به ڪنهن ٻي واري - اسي گهر ٿي ويا آهن . اڄ هٿ نه سڃاڻي مون وٽ نه . نه نه دادا ڪڇ سوچڻو ۽ ڪرڻو ئي ٻوڏو . رام جي چاهي جو رنگ ، آواز جو اهڙو ۽ شرار ۾ هڪ عجيب حرڪت پيدا ٿيڻ لڳي . پر سندس پهلوان ٻائي ٻياري شام ڪيو .

ايتري ۾ پيٽس روئي کانئ لاءِ سڄي کي سڏ ڪري ڊائينگ ٽيبل تي وٺي هلي ۽ اٿي ڪڇ ٻارن جون طوطيون ڳالهون ڪڇ پاڻ ۾ ٻاءُ ٻيڻ جي هنسي مزاح جهڙن ۾ ماڻس ۽ داندس نه بهرو وٺي پهرئين ماحول کي بدلي خوش مزاج ماحول کي - ٻڌائڻ ۾ ڏاڍي مدد ڪئي . روئي کانئ بعد ٻاءُ ٻيڻ الڳ ڪلاڪ کن روح رهائڻ ڪرڻ وٺيا . رات جو پنهنجي پنهنجي بستري جي حوالي ٿيا .

اوچتو ڪنهن اري سڄي ڏسڻ سبب رام جرڪ ٻري بستري تان اٿي ايتري ٻاري گهڙيال ڏانهن نظر ڦيرائي ته 3 ۽ ڳا هئا . ڪمري ۾ پگوان سڃاڻ رام جي مورائي ۽ ڪي هٿ جوڙي من ٿي من برار ٿيا ڪري بستري ويهي ٻائيءَ جو ڪلاس ٻي خبر نه آهي ڇا سوچي دڪان ڏانهن راهي ٿيو . ٿري ويل واري دڪان کان ٿورو ئي ٻاهر آهي سندس چڻي مطابق گاڏي بهاري ، ڇاڪاڻ ته رام کي ڪڇ دولهون ٻريان ڏسڻ ۾ پئي آيو ۽ گهٽراحت ۾ ان کي گاڏي روڪڻ لاءِ چيو . ٻرائيو ڪاڏي روڪي ٻاڙو وٺي راهي

ڇڏو سامان خريد ڪندو گهر اچي بهتس . گهر جي ڇاڙهين تي چڙهڻ وقت اڏن ۾ -
آواز ٻڌندي - مڇهي وٽس پهڻ ڪوشش اچي ويئي آهي - سواهان دروازي تي -
بهتس تي مس ل ماما - ماما ڪري ٻار چٽوڙي ٿو . پهڻ ٻارن تي لکڙو لکڙو اچي -
ڪري ٻاڪر ٻاٿو . ٻوڙ پيوڻي سان حالي احوالي لپڻ لاء آرام سان ويٺا آهن .

سک جو ساھ کنڀرو اٿئون تہ وري اسلامجي مٿيان ڪاٺ ڪهاڙا ٻن جاءِن وارا تہ وري تہ هتي جا رهاڪو پاڻ ۾ کير ڪمڊ ٿي پاڻ ۾ ملي ويندا . سنڌي ڪيڏانهن وينداسين . باهريان ٻلي اسان چئون تہ ”رهندي ڪو گهر لهن همدستان همارا .“

پر حقيقت اڄ سوال بڻجي پئجي ٿي تہ سنڌي اڄ تہ سڃاڻ ٿي ٿيندا تہ ڪڏهن اک پٽيندا . مولڪي سوچ ۾ غوطا کائيندو ٿسي دادا مولڪي ائين چوڻدي هوش ۾ آندو اڙي پائي ا رام ڀڳوان - اهوڏا ۾ پهچي ويو آهين ڇا؟ ٻار ائي تہ شري رام کي ڇڏتا ڪوڙ ٿي ڇڏي ۽ هٿ اسان لوڪي سوچ ۾ وجهي ڇڏو ڇا؟

تہ تہ دادا اهڙي ڳالھ تہ آهي . مون سوچيو هئي تہ توهان جي ڳالھ ۾ وزن آهي . جي سچ پچ اسان سنڌي پنهنجي قوم جي واڌاري ۽ سڌاري لاءِ اڳ مشق ٿي پختو قدم تہ ڪٽينداسين تہ اچڻ واري پنهڙهي اسان کي ڪڏهن معاف تہ ڪندي .

دادا پڇيو اسان جي تہ ڇهڙو ۾ ڇهڪو سدائين ڀائي چاري ۽ سامهرداڪ اڪتا جو مثال هو ائي تہ سامهرداڪ ۽ آسماڳ ٽنن اهڙي باھ ٻاري آهي جو ان باھ ۾ ڪيترن سنڌين جا دڪان ۽ گهر تہ واه ٿيا آهن . مون واري مارڪمٽ جي ٻار واري گهٽي ۾ ڪلهه ڇڪا باھ انهن لڳائي هئي ان ۾ تہ ڪنهن ٻاروار اسي گهر ٿي ويا آهن . اڄ هٿ تہ سڀاڻي مون وقت تہ تہ تہ دادا ڪڇ سوچڙ ۽ ڪرڻو ٽي ٻولندو . رام جي چهري جو رنگ ، آواز جو اهڙو ۽ شرار ۾ هڪ عجيب حرڪت پيدا ٿيندو لڳي . پر سندس پهڙوئي ٻاڻي ٻياري شامت ڪيو .

ايتري ۾ پيٽس روئي کانڻ لاءِ سڀني کي سڏ ڪري ڊانڊنگ ٽيبل تي وٺي هلي ۽ ائي ڪڇ ٻارن جون طويلهون ڳالهون ڪڇ پاڻ ۾ ڀاءُ ڀيڻ جي هندسي مزاک جهڻ ۾ ماٿس ۽ داندس تہ بهرو وٺي پهرئين ماحول کي بدلي خوش مزاج ماحول ڪري اٿڻاڻ ۾ ڏاڍي مدد ڪئي . روئي کانڻ بعد ڀاءُ ڀيڻ الڳ ڪلاڪ کن روح رهاڻ ڪرڻ وٺيا . رات جو پنهنجي پنهنجي بستري جي حوالي ٿيا .

اوچتو ڪنهن اري سڀني ڏسڻ سبب رام چرڪ ٻري بستري تان اٿي ايتي ٻاري گهڙيال ڏانهن نظر ڦيرائي تہ 3 ۽ ڊگها هئا . ڪهري ۾ ڀڳوان سڀتا رام جي مورئيءَ کي هٿ جوڙي من ٿي من ٻار ٿيڻا ڪري بستري ويهي ٻاڻي ۽ جو ڪلاس ٻي خبر اتي آهي ڇا سوچي دڪان ڏانهن راهي ٿيو . ٿري ويلار واري دڪان کان ٿورو ئي اتر ۾ سندس چئي مطابق گاڏي بهاري ، ڇاڪاڻ رام کي ڪڇ دولهون ٻريان ڏسڻ ۾ پئي آيو ۽ گهٽ رهايت ۾ ان کي گاڏي روڪڻ لاءِ چيو . ڊرائيور گاڏي روڪي ٻاڙو وٺي راهي

سک جو ساه کنڊو اٿئون ته وري اسانجي مٿان ڪاٺ ڪهاڙا آهن ڄاڻن وارا ته وري نه هتي جا رهاڪو پاڻ ۾ ڪم ڪند ٿي پاڻ ۾ ملائي ويندا. سنڌي ڪيڏانهن وينداسين. باغران پلي اسان چئون ته ”رهندي ڪو گهر آهين هندستان همارا.“

هر حقيقت اڄ سوال پڙهي پڙهي ٿي ته سنڌي اڄ به سڃاڻ نه ٿيندا ته ڪڏهن اک پٽيندا. موٽڪي سوچ ۾ غوطا کائيندو ڏسي دادا موٽڪي انهن چولدي هوش ۾ آندو اڙي پائي ا رام پگوان - اهوڏا ۾ پنهنجي ويو آهين ڇا؟ ٻار اٿي به شري رام ڪٿي جنتا ڪو نه ٿي ڇڏي ۽ هٿ اسان ٽوڪي سوچ ۾ وجهي ڇڏو ڇا؟

نه نه دادا اهڙي ڳالهه نه آهي. مون سوچيو پئي ته ٽوهان جي ڳالهه ۾ وزن آهي. جي سچ ۾ اسان سنڌي پنهنجي قوم جي واڌاري ۽ سڌاري لاءِ هڪ مشق ٿي پختو قدم نه کڻنداسين ته اچڻ واري پهرئي اسان کي ڪڏهن معاف نه ڪندي.

دادا پڇيو اسان جي ته ڇٽپور ۾ ڇوڪو سدائين پائي چاري ۽ سامهون ڏاڪ ۽ اڪتا جو مثال هو اٿي ته سامهون ڏاڪ ۽ اڪتا ڪنهن اهڙي ٻاهر واري آهي جو ان ٻاهر ۾ ڪيترن سنڌين جا دڪان ۽ گهر نه واه ٿيا آهن. مون واري مارڪيٽ جي ٻار واري گهٽيءَ ۾ ڪلهه جهڪا ٻاهر انهن لڳائي هئي ان ۾ به ڪنهن ٻاروار اسي گهر ٿي ويا آهن. اڄ هٿ نه سڃاڻي مون وٽ نه. نه نه دادا ڪڇ سوچڻو ۽ ڪرڻو ئي ٻولندو. رام جي چهر ۾ جو رنگ، آواز جو احوال ۽ شرار ۾ هڪ عجيب حرڪت پيدا ٿيڻ لڳي. ٻار سندس پيٽوئي پائي بيماري شام ڪيو.

استري ۾ پيٽس روئي کانئ لاءِ سڀني کي سڏ ڪري ڏانڊنگ ٽيبل تي وٺي هلي ۽ اٿي ڪڇ ٻارن جون طوطاهون ڳالهائون ڪڇ پاڻ ۾ پاء پيڻ جي هنسي مزاح ۾ مائٽس ۽ ڊانس به پورو وٺي پهرئين ماحول کي بدلي خوش مزاج ماحول ڪري ڏيکاريو ۽ ڏاڍي مدد ڪئي. روئي کانئ بعد پاء پيڻ الڳ ڪلاڪ کن روح رهاڻ ڪرڻ وينا. رات جو پنهنجي پنهنجي بستري جي حوالي ٿيا.

اوچتو ڪنهن ٻري سڀني ڏٺو سبب رام چرڪ ٻري بستري تان اٿي ٻئي ٻاري گهڙيال ڏانهن نظر ڦيرائي ته 3 ۽ ڳا هئا. ڪهري ۾ پگوان سڀيلا رام جي مورتيءَ کي هٿ جوڙي من ٿي من ٻارڻا ڪري بستري ويهي پاڻيءَ جو ڪلاس ٻي خبر نه آهي ڇا سوچي دڪان ڏانهن راهي ٿيو. ٿري ويل واري دڪان کان ٿورو ئي پري آيو سندس چڻي مطابق گاڏي بهاري، ڇاڪاڻ ته رام کي ڪڇ ٻولھون ٻارن ڏٺو ۽ پئي آيو ۽ گهٽ ۾ ان کي گاڏي روڪڻ لاءِ چيو. ٻراڻو ٻوڙ ڪاڏي روڪي پاڙو وٺي راهي

وڏي اي ڪا خوشي مولڪي ڪاڏ ٺهندي . پنهنجن لاءِ نه هرڪو ٿو مري . پر مري ڪو
 نه ٿو لاءِ . مولڪي نه اڪا شيرو به خدا جي خدمت ڪندي . ۽ سچ ٻڌي جي ڪا
 وائي اڳاهي وٺي . خدا جي پنڊي جي خدمت ڪندي پنهنجي جان صدفسي ڪري
 وٺو . ٻائي ڇا اڪ پوري اسان جي مٿان مصيبتن جو ٻهڙو ٿئي ٿو . ڪمان ٻارو ڪو
 نه ٿي . مان به ٻنڌڙو ٻيٺ مڱيل . مت مائت سڀ ولڻ ڇا . ٻيٺ لاءِ ڪو ٻار نه آخر
 جهورو مان مامو اچي ڪري سڄو دڪان جو حساب ڪتاب ٿيڻي وٺي ڪري اسان کي
 پاڻ سان جهورو وٺي آيو . سال ڪالهه ٻيٺ جي شادي احمد آباد ۾ هڪ کاڌي پهتي گهر
 ۾ ٿي . مولڪي رٽر ساهڪل جي دڪان ٿي مامو ڪم ڪرڻ جي لھڻ سان رڪهيو .
 شياس چوڪ جي پاسي هڪ ماڙواريءَ جي جڳهه وٺي ٽائون اوسي پاسي ۾ ڪچو
 سنڌي وائي ٻه مسلمان ۽ گهٽ ڄاڻيءَ جا ماڻهو رهندا هئا . پر پاڙو چڱو هو . اسان
 جو گذر ستر ستر ٿئي هليو . شياس مامي کي جهن اسان کي سنڀالي ورايو . ٿورو به سال
 پهرين ٽيڙاريءَ ٿي مامي کي چيو ته هاڻي مان به ٻورو مڪڻڪ ٿي وار آهيان . رٽر
 ساهڪل ۽ اسڪوٽر لاهڻ منهنجي ٽائي هٿ جو ڪم آهي . سو جي پنهنجو دڪان
 ملي پوي نه ماما ٻورو اچي وڃي .

مامي ٻورو ٿي ڪٿي شاد هو پنهنجي خدمت ۽ هٿر کان وائڻ هو . رام
 گهٽ جي ٻورو جتي خاص ڪري مڪڻڪ ۽ رٽر جو ڪم هليو آهي مولڪي دڪان
 ڪولائي ٽائون . هدايت ٽائون ”ٽس رام ٺوهان جي چوڪي ٻوڙجي هئي ۽ مولڪان
 جيڪا به مدد پکي هٿ مون اها ڪئي . اڄ توکي هيءَ دڪان وٺي ٿورو آهي . هاڻي
 توکي پنهنجو پاڻ اڳتي وڌي پنهنجي گهر کي سنڀالڻو آهي . مون ٽائون دڪ ٽائون آهيان
 هاڻي توکي ٿي سڀ ٻيٺا آهن . هاڻي مڙس ٿي ڪمانچ .“

اڄ ان سال ۾ رام جي خدمت رٽر ۽ مامي پاسي وارن جو به اهو ئي
 چوڻ آهي ته اسان به خدمت ڪريون اڃا به هي سنڌي چوڪ نه ڪمال ٿو ڪري . لڳو
 اهو آهي رات ٻنهن ڪم کي .

واقعي انهيءَ خدمت نه سنڌين کي اٿڻي پندويءَ ٿي وسايو آهي . رام ٻائي
 آڻڪا دڪان رڪهي واري جي وڏو رام کي سڃاڻ ڪيو . رڪها ٽان ٻائي رام
 وار پنهنجي دڪان ٽائون وڌو ٽائون . اوڪر دڪان کولي ويٺو هو .

آڻ ٿي ويٺو کان پهرين رام جي لهر مطابق شڪر پکڙيائون ۽ جهوليال جي
 تصوير ٿي هڪ هڪ اڳرتي جو واس ڪري ڇڏيو هئي ويٺو مس نه اوچتو ٻورو واري

پٽو ٻيو آهي سو ٿورو هوشيار رهڻج . رام جيئن لند مان سڃاڻ ٿيو ڪدم هئا ، هئا ، ڪندو گهرجي ڇاڙهين ٿان لهي رکشا ۾ ويهي راهي ٿيو سائڪل رکشا ۾ دڪان ڏانهن .

رڪشا وارو ٻارسن آدمي هو . آهستي آهستي رکشا کي گهاٽندو هليو پئي ۽ رام جي سوچ جي رفتار وڌي پئي وڌندي . اٽڪ ٽٽي ٽٽي اکيون بند ڪري پهچي ويا ۽ پنهنجي پوئين زندگي ۾ ڏانهن . اجهو جي ڪچهري روڊ ڏانهن سندس اٽا ڪور۾ ڪداس جو سائڪل ۾ دڪان هو . پاڻ به اسڪول مان موڪل مهل به ٿي ڪلاڪ دڪان تي وڃي مستري ۾ سان گڏ ڪم ڪندو هو . پٽس اهو ڏسي خوش ٿيو ٿيندو هو ته پٽ کي پڙهڻ سان گڏ ڪم ڪرڻ ۽ سکڻ جو ڪم ٿو ٿئي . رات جي وقت پئي ٿي ۽ پٽ گهر کڏ ايندا هئا . هڪ ڏينهن اوچتو رات جي انهن لڳي ٻار واري ٿي ۽ جي دڪان ٿان به ماڻهو ٻاهر اڪري ڌار ڌار ڪندي جهڳڙو ڪرڻ لڳا . جنهن مان هڪ ماڻهو اوچتو ڇانو ڪڍي پئي ڪي هڻي زخمي ڪري ڇڏيو ڇانو لڳندي ٿي ان جي منهن مان لڙي- گهوڙا ڙي- اڙي مولڪي اڇاو مان مان ٿيو . ”ڙي“ درد ٻارون ڏانهن ڪري هيڏانهن هوڏانهن اڇا کائڻ لڳو ٻار ٻلاڪ ٿاڻو ڏسڻ واري هئي . ڪو به اڇيان نه ٿيو اچي . ٻائي دڪان اندران سنڌي ڏانهن ٻڏي ٻاهر نڪتو . نظارو ڏسندي به ڪيائين هر نه ٿي زخمي ڪي سنڌي ٻاڪر ۾ پرندي پاڻي ۽ ڇا ڇندا هڻي همت ڏيارڻ لڳس ته ايتري ۾ ۵-۶ ڇندا اچي وڙيا جن پڇاڻيندڙ کي خبر نه آهي ڇا سمجهي مارڻ لڳا . انهن مان هڪ کي لوهي جي ڪاڇڙي به هئي سا ٻائي کي مٿي ڌاري ڪا اڇڙي لڳي جو مٿي مان رت رٿا ڪري وهڻ لڳو . ٻار اٿي ٻار پٽ ٿي ڪري پيو . ٻائي جو ڪرڻ ۽ گولڊن جو ڇڪڻ . ٻار ان به ٿي پوليس وارا ڇندا پئي آيا . شايد پوليس کي ڏسي هو پڇي ويا . ٻار ڪنهن سنڌي ڀاءُ کي پڇاڻيندي پنهنجا ٻارن ڏيئي اسان کي اٿت ڪري وارو .

ٻيو خبر پئي ته هي ۽ جهڳڙو ٻار ٻائي دشمني ڪري هو . ٻائي جنهن سنڌي ۽ ٻيو ڇوڪرو هو ڪنڊن ٻائي کي اڇو ٿي ماڻهو سمجهي سڏائڻ لاءِ وقت جي هجڻ ۽ سمهاري ڇڏيو .

امان گهڻوئي ٻائي کي چوڏي هئي هيڏانهن اوهان سڏائڻ ٻين جي جهڳڙن ۽ خوام خواه ٻولندا آهيو . ڪڏهن پنهنجي جان نه وڃائي ويو . اتي سڏائڻ ٻائي ڪان ڪندي چيو هوس ”اڙي رڻي هي ۽ جان ٻين جي منهنجي ڪم اچي نه هن کان“

”هاڻي ڇا ٿيندو“

ليکڪ:- ديوداس ديوانا

ٻت رام دڪان کان اچي وٺي وقت ڪٽڻ، نروٽ ۽ ماڻو وغيره وٺندو اچي. ٻنهي جي چئي آئي اچي ته هو احمدآباد مان شام واري کاڌي ۾ اچي رهي آهي. رام هيندي هيندي اچي رهيو. خوشيءَ مان ماءُ کي پاڪر پريندي ڇهائين ڇا؟ ڪر شاهه اچي رهي آهي ۽ مون کي خبر نه ته ٻئي آهي. ڪمال آهي! امان سڄو مارڪيٽ ٺهي ايندس ڇهه ڇوڙي ڪرڻ.

سڪيلڊي پيٽ اها به پوري ۶ سالن کان پوءِ اچي ٿي منهنجي شهر ۾. ها اها پهر ڇا لکرو اٿس. رام دوڪان وڃڻ پڇي ويو.

اها لکرو اٿس ته ٻارن هيل ڪو ڏاڍو هٿ ڪيو ته ماما نانيءَ وٽ هينداسين گذر ڪڍڻ وٺس به اچڻ لاءِ راضي ٿيو آهي. سٺو ٻڌجي پوءِ اٿس سو رات ۾ چڙهي اچي ٿي اڪي گهٽ. رام کي هن شهر ۾ آئي ڇهه ورهه ٿي ويا پر سندس وڏي پٽ هڪ پورو نه هن وٽ گهٽ نه آئي هئي. هن گهٽي پٽ پڙهي پٽ پڙهي کي خط ڏراي اها ٿي وڃي ڪٿي ته هاڻي هن شهر ۾ منهنجو ڏندو چڱو جهي ويو آهي. اها ٿي آهين اهڙا گهمائي آهين ڪري وڃ.

مئل ٻائي جون پڄل لڌائون آهون نون ۽ مان به ٻڌندي وارا ڪر نه ڪر اهڙو ٺاهي رام کي آري ۾ رکندا آيا. انهيءَ رام کي اڄ اوچتو جو پٽ جي اچڻ هي جاڳ ٿي نه هو سڄي حقيقت ڄاڻڻ لاءِ وياڪل ٿي پيو. اها آخر ڪوشاڻا ڪي هين مسڪين رام ٿي دٻا اچي وئي. آخر ان اکر درد ۾ اچي اٿڪي بهس ۽ اکڙن مان آب ڇاڪي بهس. اهو ڏسي ماڻس همت ڏياري پيو. ”رام ٻت ڇا ٿو ڪرڻ اڏاريءَ کان ڪم وٺ هاڻي ٻار نه آهين ۲۵ ورهين جو جوان آهين ۽ مرد ڪي روئندا آهين. ڪوئي اچي رهي آهي توکي نه خوش هٿ ڪهرجي. دل وڏي رک. چڱو هاڻي ڄاڻ نڪاهه کان وٺج.“

”اها“ پوءِ وقت تمام خراب هلي رهيو آهي. شهر ۾ ترقي برستيءَ جو ماحول

ٻي ڇٽا ڪلڀر ڪلاو روئي ڪري مردانگي ۽ جو ثبوت ڏيئي رهيا هئا. چي، ”اسان
 سمجهڻا ٿئي! اها قبول ڪئي وڃي. اسان هن سوسائٽي ۽ مان ئي اڪري ٿا وڃون.!
 ”اسان اڃا سهي ٿا سگهون. اڄ اڃا مليا، سڀائي ٿولشا (ٽوشا) ملندا، پهرين
 ڇامت (منائي) ملندي، اسان هڪ ٿا جوڙاون، ٻري ٿا پڙون، پنڃات اسان ڪي
 مهدي جي غلامي ۽ کان آزاد ڪري!“

”نيت ا. هن ماراماري ۽ جو سبب ڇا آهي؟“ جڏهن روڊن ٻڪو پورو ٿيو
 تہ ڪن چئن چئن ڇيو.

”اهي ٻولڙا؟“ ٺهڻي هڪ ئي سر ۾ سر سڏ - ٻيروي ۽ جو آلاپ ڪيو.

”ٻولڙن کي ڪري ٻاهر آمريڪا موڪليو اتي سندن سخت ضرورت آهي.“

مون چئي ٿا. سڀ سخت ناراض ٿي ويا. منٽ کن هر ڪنهن - مون ورت
 رکيو ٻوڙ هڪ هڪ ٻڏي ڇيو، ٻولڙن کي سوسائٽي ۽ هر هڪ وٽ آندو آهي. وٽ ڪي
 ڪارائي ۽ سان ڪٿي ڦٽو ڪيو تہ ٻولڙا ٻڃي ويندا. اهو ڪم ارجنسي طور سڃاڻي ٿي
 شروع ڪيو وڃي. سڀني ڪراڻ لهرائڻ اڃا ڪيو. وٽ ٻڌا ڪندڙ اول تہ روئي ٿا،
 پر پنڃات جي ڪ راءِ ٺهڻي اڳيان روئندي روئندي سر جهڪائين. اهي ڏانهن
 وٽ ڪڍجي ويا.

اوه اکيون مهيندو هوس . هڪ وڻ اهڙا ٿي ويا هئا جو چئن ماڻهن لاءِ هجي ويا-
هو قدرت جي قانون سان ڪهڙي ڀڄي؟ جنهن جي سڀال ڪتي سا ايسو سانڌي وڃي .
جنهن کي ڇڏي ڏجي ۽ اهڙو ڇڏي ڏجي ، سان زمين ۾ وڃي ، اٿان وري اتي نڙي ٿئي .
ان وڻ ۾ ڪارون ، ڪوٽون ، جهونڪون ۽ ٻيون سان گڏ ٻوڙا اچي رهيا لڳا . اول
سڄو ڏينهن ٻوڙا ۽ سڀئي ۾ راڱا ڪندا هئا ۽ رات جو اچي وڻ ۾ ڪندا هئا . هاڻي
رات ڏينهن اسانجي سوانتي ۾ ڪئمپ قائم ڪئي هئائون . ڇو ته ان سڌارل پٽي
اهل اراضين ۾ رهي ڪري ، ان کي سڌارڻ جو ڪم ڏينهن لڙڪ ڪنهن ئي هموار
ڪيو هئائون .

اڄ به ٿي سوانتي ۾ ٻارن صبح سان اٿن اچي سرڪهولر ڪنڊار وٺي رات
جو اٿن اچي امرجسي مٿي تي هرڪو حاضر رهي امرجسي جو مطلب آهي ته اسان
ٻاهران هملو نه آهي يا اندروني بغاوت ٿي آهي . مون سمجهو ته هتي اندروني
معاوضو هوندو ڇو ته سوانتيءَ تي ٻاهران ڪهڙو حملو ڪندو؟ حقيقت ۾ ٻاهران ئي حملو
نه هو . اڳئين ڏينهن سوانتيءَ جو پرڏيهي ۽ سڪريٽري ۽ خزانچي ، اسان ۾ گپ
شب ڪندا ، سڀئي ٻاهران اس جي اڏي تي ايترا هئا جهڙا آفيس وڃن ، ته تن ڏهن
سالن جي ڇوڪرن ، تن اڻڙڪ ماڻهن کين اڃا ڏاڍ شروع ڪيا . اول ته ٿي مدد
ڏي ۽ ڳالهه کي ڪل ۾ ئي اڏايا آهن تن ٻارن کي ڪهڙي خبر ته اچو ڇا ٿيندو آهي؟
اهي اچي يا سڏي سوا ٿي اچي جو مطلب سڏي ٿي سمجهن! هيءُ ٻه مرڪن نه هئا
ٻه اڃا ڏهن ، اتي ۱۵ سالن جا ڪي ڇوڪرل اچي پيدا ٿيا . اهي هنديءَ ۾ ڇوڪر
لڳا .

”اڏا ٻولي ۾ خوش! اول ٻوڙا وٺي آهين ۽ وڻ ۾ ڪنهن آرام ٿا ڪن ، پوءِ
اسان وٺنداسين ۽ ڪن اٿن ڪڍنداسين!“ ٿي ٻولي ٻولي ٿي ويا ، وري
جو چئن ستن ڇوڪرن سندن اڻڙا اچي جي ڪڍي کي جا مار ڏئي ، انهن ٻنهي جو
رست ٿي ڪڍي ڇڏيو . اٽڪ بس آئي ۽ سندن پٽ ۾ ساهه ٻوڙا ۽ ساهه هو ايسر جو
ٻڪر اڳي اڳي ٿڪي ٿي . ٽائون کولي ، کڻي اندران ٻڪر اڳي ٿڪي ، هري رام جو
ڀاڻ ڪندي آفيس هئا . اتي ئي ٻار امرجسيءَ جو اعلان ڪيائون .

اسان رات جو اٿن اچي روئي ڪڍي ، پاڻ ڇڏي ، اوکرائي ٿي سڀئي مٿي ۾
وٺاسين ته سمجهوسين ته هڪ اڳوڻن نه ، ان تي اڳوڻن هڪ ئي وقت رات ، راتائي وڃي
ٿي آهن . پرڏيهي ٻارن وانگر روئي رهيو هو ، سڪريٽري ڏانن وانگر سڏڪاري
نه هو ۽ خزانچي ٻولي ٻولي ٿي وڃي وانگر هڪ هڪ ڪري رهيو هو . ان شرم نه هئا .

ٺي ڇڻا ڪليو ڪلايو روئي ڪري مردانگي ۽ جو ثبوت ڏئي رهيا هئا . چي ، ” اسان
استعمال ڏئي ! اها قبول ڪئي وڃي . اسان هن سوسائٽي ۽ مان ئي ڪري ٿا وڃون . !
” اسان اڃا سهي ٿا سگهون . اڄ اڃا ملڻا ، سڀاڻي ٺولشا (ٺوشا) ملندا ، پرهين ۽
ڇمات (مڏائي) ملندي ، اسان هڪ ٿا جوڙيون ، ٻئي ٿا پٽون ، پٽڇاٽ اسان کي
عهدي جي غلامي ۽ کان آزاد ڪري ! ”

” نهٺ . هن ماراماري ۽ جو سبب ڇا آهي ؟ ” ڇڏهن روڊن پڪو پورو ٿيو
سڄڻ چڱن چيو .

” اهي ڀوڙا ؟ ” انهي هڪ ئي سر ۽ سر سڌ - پٿري ۽ جو آلاپ ڪيو .
” ڀوڙن کي ڪري ٻاهر آمريڪا موڪليو اتي سندن سخت ضرورت آهي . ”

” ڏار . سڀ سخت اراض ٿي ويا . منٽ کن هر ڪنهن مڙون ورت
، ٻڏي چيو ، ڀوڙن کي سوسائٽي ۽ هر هڪ وٽ آندو آهي . وٽ کي
ٿيو ڪو نه ڀوڙا اچي ويندا . اهو ڪم اهرجسي طور سڀاڻي ئي
ڪراء ٺهراء ٺهال ڪيو . وٽ پيدا ڪندڙ اول ٿي روئي ڏنو ،
ڪا اڳيان روئندي روئندي سر جهڪائين . اهي ڏانهن

پولٹن وٹ کتایو

ایک :- آزاد گولاٹی

[illegible]

مان جهون ڪو اڀرڻو هائوسنگ سوسائٽي ۾ رهندو آهيان، ان کسي پئسي پئڇڻ بلڊنگون آهن. ان بلڊنگن جي وچ ۾ پاڻي معي موڪلڻ لاءِ ٽاڪيون لهرائيل آهن. ان ٽراڪن تي لپڻو رستو آهي. ان هوندي به ان ٽن وٽن وٽ لاءِ اوڻو پئلاٽ خالسي هوندو آهي. ان پلاٽ تي ٻار والڊون ڪندا آهن ۽ همت گرائونڊ فلور تي رهندڙن جي لڙان جا شيعا چور چور ڪندا آهن. ان مصيف کان چند آزاد گرائونڊ لاءِ سوسائٽي جي ميمبرن جو دماغ ڪم ڪندو رهندو هو. اٽڪ هڪ ميمبر جي روشن دماغ هڻي وڃي هنڌ ڪيو. هرڪو پڙهندو آهي ته وٽن وٽ مان هڪ سو سٺ لک ڏاڏا آهن ۽ اهيان هڪ نه آهي، ٻارن چوڻي ۾ ئي عمل ڪم ڪري ۽ عمل ڪرڻ لاءِ اسان ڪوشش ڪرڻي آهي. سو هڪ ميمبر هڪ وڏي عراضي ٺاهي، سڀني همت رهندڙن کان ميمبرن وٽان به خالي پٽ تي وٺڻ وٺڻا وڃن عراضي ۾ مطلب چون ته ستون هون. ٻائي سڀ ميمبرن هون. جنرل باڊي جي مٿن ۾ اهو سوال ڪڍي نڪري ڪين. ڇو ته ميمبرن ان مسئلن تي ايترو نه ڳالهه ٻولهه ڪن ڇو هڻي مسئلو ڪڍي نڪري ڪين. اٽڪ هڻي ٿئي انهن سالن کان پوءِ هيءُ مسئلو پيش اندر آيو. اول اسان سڀني خوب ڪيو، ٽوڪيون هڻيون، خرچ جي ڪوٺا هيءُ بائس وڌا وڌا سوال اٿاريا،

لاء پورجي وائون .

سندس مک مان ٿوري ٿوري جههڙي آواز ۾ ائين ٻڌڻ ۾ آيو: ”لاڏلي شل جوالي ماڻهن . موهن پڻ ٿو اٿئي“ رات جا ٻرلاو ڀالت ڀالت جي روڻن ۾ ٻڌڻ ۾ پئي آيا . اهڙي وقت سڄي جي ڳان ٿان المول آسون ائين پئي آيون ڇڏن سار جي ڪنگرين مان اهر . ان ٺاڻي هن ٻاڳ کي موهن جي کوڏ ۾ سمائي ڇڏيو .

۱۲ ڏينهن کان پوءِ سڄي هڪ سفيد ساڙهي بهري ۽ منهنجي پريتم موهن اڳيان مندر مڪڙو ٽڪاري هڪ وڃهي گور داري ۾ اُڏي لڇهي ۽ جي ارادي ڪي سونگار ڪرڻ لاءِ تيار ٿي . راتهن الوار شادي ٿي ۽ سڄي ۽ موهن ٿي بهاري ٻڪارو: ”اها گل ڪانه هئم نه اڃالو ۽ اٿارو ساڳيا آهن . منهنجي ويڳاڻي جهڙون ۾ اڄ اُڏي ۽ سولهن ۽ سولها ۽ سوجهرو آندو آهي ۽ مان سندس ڦول ڦول ڪري ٿو سان جهون جوڻ جو آسرو وٺان ٿي . سنسار ۾ اوس پرام آهي ۽ مولڪي خطري آهي نه ٿو ڪن ڪي پري سنهال سان مولڪي سالي پيدان .“ سڄي ۽ موهن هڪ ٻئي جي سيمڪ واهي اکيون اکين سان ملايون . ازخود موهن چيو: ”لاڏلي ياد اچي ٿي ٿو اهو ڏينهن ڇڏن ٿو منهنجي ڳچي ۾ ڦول ماها اڀرن ڪٿي . ڪائنات اڄ منهنجي دل جي آصاي مراد پوري ڪئي . هن راتڪا راتڪي ڪائنات جو ڪوئي البت لاهي . ٿورن منهنجي جهون جي لئين ڏهاڙي آهين . منهنجي اُڏي ۽ منهنجو سرار مولڪي اڀرن ڪو آهي جو ٿو ٿاين لاهيندس .

Flate 4-5, Gym View, 16th, Road, Khar, Bombay 400052.

- سنڌي ساهتيه -

سنڌي ساهتيه جو ٻرڪاشن پارس ۾ ٿي ضرور رهيو آهي ليڪن ساهتيه جو ڪاس رکجي ويو آهي سنڌي ليکڪ اڳيان سمجها آهي ته هن کي ڪتاب ڇپائڻ لاءِ پبلشر نه ٿو ملي پبلشر کي وڪرو ڪندڙ نه ٿو ملي ۽ وڪري ڪندڙ کي گراءُ ڪ نه ٿو ٿي . مفت ۾ ڪتاب ورهائڻ وارن کي ٻڙهندڙ نه ٿو ملي . ان ڪري سنڌي ساهتيه جي وڪاس جي ڪٽي رکجي ويل آهي سنڌي اڪادميون ان ڏس ۾ گهڻوئي ڪڇ ٿيون ٿيون ساهتيه ڪارن کي ڪتاب ڇپائڻ لاءِ مدد ڏين ٿيون سندن سمنان ڪن ٿيون ڪن ان کان پوءِ سنڌي ساهتيه لاءِ سنڌين ۾ چاهه پيدا ڇو ڪن ٿي ٿي ان ئي ساهتيه ڪار وڃار ڪن .

ڪري اچي ويئي. ۽ دل و جان سان لڳي ۽ (جهڻڪي آڏي ڪري ٻياري ۽ ساڻس ڳالهائيندي هئي) جي دڙا شروع ڪئي. ورڏاڻا ڇا ڪيل ڪهڙا ۽ وڇتر آهن!

لڳي ٻارو. ۽ سڄي کي چوڻ لڳي: منهنجي لڏلي! منهنجي مڙڪ سڌاڙي ۽ من موهيندڙ ٻسڻ ۾ اچي ٿي. توکي مان پورن ريت سمجهي سگهي آهيان. تون سڀئي موري ۽ اندر هڪ لڪل لعل ۽ دٻي سمان ثابت ڪيو آهي. منهنجي آلهه، شهبان جي ڪٽ نه ٿي ڪري سگهان. ٻيڙڪيون ڦرڻ ڪن ڇڏهن آهن ۽ ٿي انڇر.

منهنجي ٻياري لڏلي هي ۽ منهنجي حدون جي آخران گهڙي آهي. من مڻندڙ اندر گهڙائي گهٽ ٻيا وڃن. منهنجي سڄي منهنجي روح جو راز مولڪي اڏاء. ٻنهن جي مٿي شرم ۽ درد سان منهنجي اندر جو راز مونسان سل. پورن دن ٻيا نه آهن وڇڙي ڇوڏن ٻي ڪولهي. هاڻي سڀ ڪمزور ٿيندو وڃي ٿو ۽ اکين جا ڇوڙ ٿورا ٿي ٻيا آهن. مان چاهيان ٿي ته تون منهنجي مڙي موهن کي منهنجو ڪري چوڻي مان. ٻياري سڄي جي ڳلن تي لڙڪ ۽ آسٽون ٽسي هڪدم لڳي ۽ ڳرائڙي ٻائي ڪٽس ٻاڻ سان گڏ وهاري مشڪرايو. ٻياري سڄي هڪجي هڪجي ڇوڙ ۽ ”آڏي منهنجي هٿن سان ۽ منهنجي خوشي سان جهڪي ٿان سو مولڪي قبول آهي جي ڏل ٽپيندڙ نه ڇوڙي ۽ ڇوڙ ڪٽا نه آهي ۽ چاڻي ۽ ڇوڙ ٽپيندڙس. ٻياري شل اوهان جي صحت سڌري ۽ نوان کي اوبو ٽسي گڏ ڪڍ ٿان.“

”اهه ڪٿي ٻياري اوهان جي لڏلي آهي. جنهن وٽ ۾ مڙو هوندو آهي ۽ ضرور ٺهڻ رهندو آهي“ لڳي سڄي کي ٻياري ۽ ڇوڙ.

سڄي وري سالم ٿي ويئي. ٽنهن ئي لڳي وري سڄي کي ٻياري ٻياري: ”لڏلي - هيءُ سڄي رنگي سڄي سر جهڙا جي ئي ڇڏا آهي اوه ان کان وٺ ڇو وڃي. ڪجهه به ڇڪي ٿي ٿو سو آڏ کان منهنجي ۽ منهنجي سميت ڀول هو.“ سڄي جي دل هئي ۽ روشنائي به جهڪي ٿيندي ٿي ويئي. سورا جي ٻياري طرف سڄي جي روشنائي جا ٻن ٻن روپ ٽپڻ ۾ پئي آيا. ان اهڙي ٽپڪاري پئي ٽپي ڇو ڇو ڪو وڏو پڪي منهنجا ٻاهه ڪهڙا ٻياري ٽپڪي آهي. لڳي ۽ اٽهن سمجهو نه آهي ئي ٽنهن سندس جيون هي سوکڙ سورا جي ٻياري ٽپڪي آهي.

مندر مان سڄي جي آڏي جا گهٽ وڃڻ لڳا ۽ هڪدم لڳي ۽ منهنجي ٻياري پئي موهن ۽ سڄي ٽنهن هٿ ڇوڙي ٻياري ڪئي ۽ ڪن ٻياري سندس اکهون اٽل

سگهندو . نوکي ٻڌائيندي خوشي ٿئي ٿي ته ماڻهن مانڪي هڪ ڌرم شست جيون ساڻن سان شادي ڪرائي آهي جنهن ٿوري ئي عرصي اندر پنهنجي اهلن ۽ شهل سهار سان سڀني کي موهي ڇڏيو آهي . ۽ گهر جو سمورو ڪاروبار پاڻ ئي هموار ڪيو اٿس .

سهي گذرندي وڻم ڪانه ٿي ٿئي . سڄي ۽ ڊاڪٽري پاس ڪري وڃي لکندو ۽ ماءُ سان گهر ٺاهيو ۽ هڪ ارسنگ هوم کوليو ۽ موهن چارٽرڊ اڪائونٽن جو امتحان پاس ڪري بمبئيءَ ۾ ڪنهن ڪمپنيءَ ۾ شروعات ڪئي ۽ اتي هڪڙي ڪمپني طرفان رهاڻن لاءِ عاليشان فلٽرن ٺهڻ مليو . موهن پنهنجي ماما ٻڌا ۽ ڌرم ٻڌي ۽ سان گڏ اتي وڃي گهر ڪري ويٺو . ان بعد سڄي ۽ موهن هڪ بمبئي سان وقت به وقت خط بهت رستي سمهڪ رکندا آيا . ڪڇ سال وڃوئي ته پڇي وٺي ٻي سڄي ۽ اڃان شادي ڪانه ڪئي هئي ۽ پنهنجو سارو ڌيان هن غلامن جي شيوا ۽ مرادن کي شفاهي ڏيڻ ۾ ويٺو ڪيو . هنڌانهن موهن جي ڌرم ٻڌي لڇيءَ جي صحبت ايل ٿي پئي ۽ جو کيس ٻيل ٻار ڄائو ۽ گهڻي خون ڇڏڻ ڪري ڪافي ڪمزور ٿي وئي هئي . امام هوشمار ڊاڪٽرن سندس پٽيءَ جو علاج ڪرڻ شروع ڪيو . آخر گهڻي ڏينهن ٿاء سندس حالت ۾ ڪوبه ڦيرو نه ايندو ڏسي ڊاڪٽرن ارسائيءَ جو جواب ڏنو . سندس پٽيءَ به سمجهي وئي ته سندس ڏک اورت ٿيڻ وارو آهي ۽ هڪ ڏينهن پٽيءَ کي چاءُ به ڇڏڻ بهماري لهن جي ڪا اميد ڪانهي ٿڌن ڪيترا ڏينهن هن ڏانهن لاش سان گذر ڪندا . ٽوهن ٻلي ٻي شادي ڪرايو . اها سندس ٻياري ۽ عقل جي ڳالهه هئي ٻي هڪدم موهن ارسائيءَ ۾ پٽيءَ کي چيو : ته هن زندگيءَ ۾ پنهنجي هوندي مان ڪنهن سان ڪڍاڇم ٻياري نه ڪري سگهندس ڇڏڻ گهڻي علاج بعد به لڇيءَ جي بهماري گهڻو ڇو ڪو آثار نظر نه آيو ٿڌن ڊاڪٽرن صلاح ڏني ته هڪ دفعو هوا ٻڌائي ڏسڻ بهتر ٿيندو . موهن پٽيءَ کي ٻاهر وٺي وڃڻ لاءِ سڄيءَ سان نون ئي صلاح ڪئي . جنهن موهن کي صلاح ڏني ته لکندو ۾ اچن ته پاڻ سندس علاج ڪندي . ٻي ڪهڙي عرصي ٽانهن لڇيءَ کي بهماريءَ اهڙو جڙي ڇڏيو هو جو اڃان بهت ڪرڻ جهڙي مس ٿئي ته کيس اچي وائي بخار ورتو ۽ سرور وڌيڪ ڪو ماڻهو لڳو . حالت نهايت ڪنهن هئي . موهن سموري حال کان سڄيءَ کي واقع ڪندو آيو جنهن امام دلگير ٿي موهن کي چيو ته اتيءَ (لڇيءَ) جي دوا مان اتي بمبئي ۾ اچي ڪرڻ لاءِ ٻياري آههه . زندگيءَ جي معنيٰ زندگائي ۾ آهي . خدا جي مخلوق جي خدمت ۾ بهمائي ڪرڻ ، ڏاڙها ۽ ڪشالا سهڻا انسان جو ئي فرض آهي .

سڄي لکندو مان پنهنجي ارسنگ هوم جو ڪاروبار ڪنهن ٻئي جي حوالي

ار چوئي زندگي ۽ جو مقصد آهي .

جهترو جهترو دل جو پرواز بلند هوندو، اوتري اوتري زندگي ۽ مان زبانه راحت
ماندي . زندگي خود انصاف آهي . ان جا اي انصاف روپ ۽ راز آهن . مکيه پيداهو آهي
۽ سنسار جي لپلا جا آهي ان جو رچمندڙ ڪهر آهي . جهو جا آهي . مان جا آهيان .
آئل ۽ اڻنگ آند جا هر آهي ؟ اهي ڳالهاون ڪڏهن نه ڪڏهن ڀاڱ ڀاڱ لاء هر انسان
جي هردي ۾ اٿن ٿيون .

اهوئي سبب آهي جو سندن دل هر انسان کي ڪشش ڪري ٿي . قدرت جا
اظهار موهن ٿا . قدرت قادر کان الڳ ناهي . هڪ ڀرمانا ئي آهي . سرشتي جا لال
روپ ۽ رنگ ان جو عڪس آهن .

سڄي ڪاليج جي انسويڪان پوءِ خوشي ۽ رڳي ماڻي . وجهه وٺي ٻاڻ-پرو
ڪري هن موهن سان ڳالهاو . ” ٻارا موهن - هڪ ڳالهه چوان ! “ . ” ٻي چو ٻي
هڪ - ٻڌا اٿن چا ٿي چاهين “

موهن اچو - ” اهوئي اراو اٿر نه ٿيندي سڱ ۾ ٻار ۽ امڱ آهي . منهنجي
دل ۾ ان سان ملي هڪ ٿيندي ؟ منهنجي جهون ٿيندي دل جي منڍ ۾ ٻاڻ-سمائي
چڙيندي . ٿيندي چمڪندڙ چوئي مان آند ٻارن سرڪهون پري سگهندس جي مون
کي جهون ساڻ ڪرڻ ۽ ٻيندو ٻڌائون . “ سڄي موهن کي هڪندي چيو -
” اي امائي دلڙي ! ... ڪهڙو جواب توکي ڏيان ! “ موهن چيو -

سڄي مات ۾ رهي ان سندس لومل لپٽن مان ڪاڍا جا اشارا ظهور هئا . موهن
لاڳاپ هڙ ۽ ڪڇ ٻل ساڻس ۾ هو . ان ڪن گهڙين کان پوءِ مٺي مٺو آواز ۾ وراڻيائون
” مان شرر وچان توکان ڳالهه لکائي آهي نه منهنجي مائٽن منهنجي شادي اڳ-ٿي-
ڪرائي چڙي آهي . مولڪي مائٽن اهڙي سکيا ڏني آهي جنهن ۾ صالحمند اولاد والڳ
مان ڪنهن نه ڪارڻ ۾ ڪن آا ڪائي نه ڪري سگهندو آهيان . سنسار ۾ اوس ٻارا
آهي ان جهون سڪ پري سار منڃال لوڻ لاءِ توکي مولڪي مائٽن ٿي چاهيو ٿين لاءِ مان
اوسان ڪهڙي اڻنگيا ڪرڻ ؟ توکان جوڪو منهنجو ناتو هوندو آو آهي - سو ضرور
ٿيندو ٿيندو ٿيندو آهيان مانا توکي ڪنهن خانداني ڪهر ۾ سهاڻ ٻڌي
جي ۽ ٿيندي . شل اهو اسان جو سولهيون ٿيندو ۽ اسان جو پوار سڀند ٿيندو
ٿيندو . هاڻي ڏک سڄي ! نه اسانجي دوستائي ٿي ۾ ڪو به ميڪ اسانجي

جهترو هيت لڏندو اوترو ئي مٿي چڙهندو ۽ سڪ شاعري ۽ آند جو ٻار ٿيندو . ٽي-ري ٽري موهن ۾ مائٽن حليمائي ۽ اماڻائيءَ جون لڏڪ خاصيتون وڌائون جن موهن کي ڏها ۾ لوڙي ٻاهر وڌڪ ٻياري ڇڏيو . سندس ٻيٽا جو لاڳاپو سرڪاري مرڪزن ۽ پڙهڻاين ، پنڊڪن ، ميونسپالٽي آفيسن سان هئو جي سالن کان هن سان صلاح بصادق ڪندا هئا . اجرائي وارو هو ۽ ڪهڙائي سال سماج شيوا ۾ ڪافي آڙوندو ٻارو هوائين ٻاهران ملڪن سان سهرڪ رکندو ايندو هو جن سان هنجي ڪافي له . چڙهي . لاهي ڪري سندس شهر اوسي وقت ۾ وقت کانئس ئي صلاح وٺڻ ۾ ٺار نه ڪندا هئا .

دوان گورمڪداس ٻاڻ ۾ شخصيءَ طرح اعليٰ درجي جو ودوان ، فيلسوف ، عملي ڊاينرو انسان هو ۽ سڀني کي آڌر ڀاءُ ٿيندو هو ۽ ڪن وڙائڻي ٻار دوستاڻي صلاح ٿيندو هو .

ڪڇ سمجھ گذرڻ بعد موهن ۽ سڄيءَ ساڳئي ڪاليج ۾ پنهنجي داخلا حاصل ڪئي . ۽ پنهجي جو ٺاڻو وڌندو رهيو . ۽ اڪثر ڪري ٻاڻ ۾ ڪاليج جي حاٽي ۾ ٻاڻ ٻاسي واري باغچي ۾ گڏجڻ ٿيندو هون . سڄي ڪاليج ”Collegiate Cultural Society“ جي سهڪرائڻي ڇوڪري وٺي هئي ۽ ڪاليج جي سالياني انسولي ”Education Competition“ جو پروگرام رٿيو وارو هو جنهن ۾ موهن کي خاص سڄي ۽ ايڊب ٽي گهرايو . ٻين ڪيترن وڏيارين سان گڏ موهن ۾ ان چٽاڻي ۾ ٻاڻ . وراو . چٽاڻي ۾ العام رکيل هئا ۽ جڳ ٿي چٽا ڪاليج ٻوڙ جا مڪموز مهمان هئا ۽ ڪاليج جو پراسيڊنٽ ٻاڻ . پريءَ سڀا ۾ ٻاڻ . وڻندڙن پنهنجي پنهنجي ڪاليج سان ڳالهايو . ٻار موهن جو جڏهن وارو آيو ته هن پنهنجي نصيح زبان ۽ عالماڻي تقرير سان سڀني کي اهڙو موهي ڇڏيو جو سڀني ڄڻ جو ٻڪراءِ فيصلو هن جي فائدي ۾ ٿيو . جنهن تي پراسيڊنٽ ڪاليج طرفان هنکي شالدار سولو ٻارو ۽ Certificate of Appreciation عطا ڪيو ۽ سڄي ڪاليج هال ۾ ٽائين جو ٽهڪو ٿيو . ان بعد سڄيءَ سوسائٽي ٻاران سيڪرائڻي جي حيثيت ۾ هنکي گلي ۾ ڪلاي گن جي ڦول مالها اچي ڀيٽ ڪئي .

انسان جي دل جي ٻه عجيب بغاوت آهي . ان ۾ امدگن ۽ انساه ، ڊايريءَ ۽ جاڳاڙي ، اڙڪت ۽ ڪوئلتا ، قرب ۽ قربانيءَ جا جذبا ڄاڻن ٿا . دل روشن نه ٿي . ڄڻ . اڃالو . مگر ٻريو جي مالا اهڙي ٻارل آهي جو اهڙي سني ساعت ڪا ٿي گذري . انسان اڪثر ڊايري جهڙي ۾ غرق ۽ من جي ڦران ۾ حيران ٻريشان ٿو رهي . دل اڃالو سان ئي انسان زندگيءَ جو راز پروڙي سگهي ٿو . ٻاڻ وڙائي ٻاڻ ٻائي سگهي

انمول آنسون

حڪمرشن گور سواڻي

نالو سڄي هوس. پر گهر ۾ سڀ "لاڏاڻي" ڪري ڪو نه پيدا هئس. صورت ۽
هرت ٻنهي ۾ سهڻي. سڄاڻ واندڙ ۽ ڪڇي ٿي مائٽن هڪي ڏروهي واپارن ۾ ڪافي
ڪها ڏاڻي هئي. موهن ۽ سڄي رهندڙ جدا جدا شهرن ۾ هئا. پر مهن ٻنهي جي
پهران ملاقات ڪنهن پاسي واري شهر ۾ هڪ سمارو ۾ ٿي هئي جڏهن ٻئي اسڪولي
وڌا وٺي رهيا هئا. هي سڄي پنهنجو دست پاڻ هئي ته موهن اهو هڪ شاهه وڪاري
ٻار هو ۽ لڏيل سڄاڻ هوس. رليڪ جو گورو ۽ صورت جو سهڻو. سندس وڏن اکين ۾
لرڙ ڇمڪ هئي ۽ چوڻ ٿي موهندڙ هاڳي هڪ سڌاء هوندي هئس.

ڪجهه وقت گذرڻ بعد ڪنهن ويجهي منزل جي شاديءَ ٿي ٻنهي موهن ۽
سڄيءَ جو گڏوڻ آيو. سڄيءَ جي آڻ جو دوايت ٻنهي کي ڪنهن هوائي جهاز جي
حادثي ۾ گهو هو جتان هڪجي ڪتب کي ڪافي رقم ملي هئي جنهن مان سڄيءَ کي
سان ٻئي ڏيءَ ۽ ماءُ گذر ڪندا هئا. موهن ۽ سڄيءَ کي جڏهن سڄيءَ جي ماءُ
شاديءَ جي موقع تي گڏ وٺو ٿو ته ٻنهي کي ٿوري آواز ۾ هڪڪندي چاهون ته راجا
ڪهڙو نه سندر جوڙو! پر ٻئي ٻار ٻنهي اشاري جو مطلب نه سمجهي سگهيا. ائين
وهن جي من ۾ اهو واپار گهر ڪري ويو ته سڄيءَ ڏانهن هن جو ڪنهن کان وڌيڪ
سندس حق آهي. ڇهه ٽيڪ ٻاڻا ڇوڪرا ته سندس سراهن جي ساراهه مان ڏانهن
ڪن هئا.

موهن جو پٽا ديوان گورمڪداس هڪ اعليٰ اعلو رانجه، اردار ۽ جدا ٻائي
هو. سالن کان ڪهڙي سمجھان سان هن جو سنجيدگ ۽ ذمت ريت هئي ۽ رهائي رانجه
اب موهن جي مائا گهرائي گهر جي هئي ۽ ڪن اولاد اڪيلو پٽ موهن ٿي هو.
مائٽن جي سڌاء اعائي ٻوڏا هوندي هئي ته موهن کي چڱي طرح پاڙهجي جيتري
وٺي سگهي. مائٽن کي پڻ هو ته هن جي ٻوڏا ٿي سڀار کي سڪ روپ ٻڌائي
ٿي. جهون ها چار پدارت سڪ، شائتي، صبر ۽ ستوش ٿي آهن. پنهنجي ڪري

دلپا ۾ ڪا به شيءِ نٿا ڏسڻ ٿا. هيءُ سارو سنسار ناسولت آهي. مريدن مان سڀني جي سنسار سان موهر لڳائي ان کي سچ سمجهي وٺيو آهي. زندگيءَ ۾ ڪوئي به جس ڪولهي. مولڪي هاڻي خوشيءَ سان موڪل ٿيو. مان اوهان کان پري ڪو نه هوندس. اوهان جڏهن به مولڪي ياد ڪندا ته مان ٻرلوڪ مان به اوهان سان ڳالهائيندس.

پڇيائون ته ”سڏ، هميشه ڪڏ“ توهين پاڻ کي ڪڏهن به ڏکي نه ڪڍو، هميشه ڪلندا ٿرندا رهجو. روما گوپال داس جي ڳوڌ ۾ لهي پئي ۽ پئي ٻانهن پئي جي ڳلي ۾ کڻي وڌائين. گوپال داس جي اکين مان به ڳوڙها ٽپڪي روما جي ڳان ٿي وڃي ڪريا. روما چيس ته ”سائين، مان وڌيڪ آهيان جو اوهان پٺا. ڪڏهن به نه هجڻ ۾ دم ٿيندس. مولڪي آفيس ڪڍو.“ ائين چئي روما هڪ گهٽڪو کائي پاران ٽهڻا ڳيا ۽ وڃي مالڪ جي درگاهه ۾ پهتي.

روما جي وڃڻ کان پوءِ گوپال داس کي ويراڳ وٺي ويو. ڪجهه ڪين آجهندو هوس. نه هوندي هئس ٿينهن جي ليد ۽ راحت جو آرام. ڏاڍو مانوس ۽ وڳاڻو. ڪنهن سچڻ ڏاس صلاح نه. به پئي وڃ آئي هڪ پنڊت اٿئي. اهو روحن سان ڳالهائيندو آهي. تون پنهنجو حال ٻڌائينس ته هو ٽوڪي سچي چاڻ ٿيندو ته روحن سان ڪئن ڳالهائجي.

گوپال داس به پئي آيو ۽ پيو لهي پنڊت کي ڳڏيو. هن کان سڀ ڪجهه سمجهي سکر واپس آيو. هن کيس چيو ته ڪوئي به اڪيلو ٿي ننگن جي ٽپائي پوسان رکي ان تي پيو ۽ پيسل رک. پوءِ هيءُ رار ٿي پندج دفعا ڪري جنهن روح کي گهرائڻو هجي انهيءَ کي آهستي دل ۾ سڏ ڪر.

ٿوري وقت ۾ ٽپائي ٿڌلدي يعني اهو روح آيو آهي. تون سوال پڇ ۽ پيسل کڻ پئي ٿي تون لکندو وڃ چيڪي ٽوڪي روح ٻڌائي. گوپال داس اهي سڀئي ٻئي ٿي لکي پئي ٿينهن مولڪي آفيس ۾ ٿيندو هئو. انگريزيءَ ۾ لکيل مان سنڌيءَ ۾ انواد ڪري هفتيوار اخبار ۾ شايع ڪرائيندو هوس. اهي سڀئي وٺندي گوپال داس پنهنجي پٽيءَ کان ”سلهه جا ڪارڻ ۽ اپاو“ به پراوڪ جي ڊاڪٽرن کان پڇي لکيا ۽ سري مد ڳوڻت گيتا به انگريزيءَ ۾ روما کان پڇي پئي ڪتابن کي گوپال داس چٻايو. تون وٽ پئي ڪتاب موجود هئا. ڪنهن متر مولڪان پڙهڻ لاءِ ورتا جي هن وري نه موٽايا. مان جييترو وقت گوپال داس جي آفيس ۾ هئس ته روحن سان ملاقات هڻجي ملندي هئي گوپال داس جو منهنجي آفيس کان بدلي ٿيڻ بعد ڪيترو وقت اهو ساڻس واپس سا خبر نه آهي ۽ پاڻ به هن وقت حيات ڪولهي. هيءُ ڪهاڻي اٽڪل ست سال پراڻي آهي.

داد به و بس کيتي . آفيس ۾ هڪ ڏينهن ايندو هئو ته چار ڏينهن ڪاغذ ڏيو پر ڪهڙائي
ڪمال ڪندو هئو . پتي ٻولڻ جي آثار ساڳي پر لڙندا ، تپيون ڏيندا پئي هليا . قدرت
جو انسان جي قدر قدر تي اهڙو نه غلطي همت آهي جو انسان سچ - بچ نظر جي
عظيم طاقت جو غلطي . ٻڌجي آو ويو . چوڻي ۾ هر ڪنهن جي اندر به سون نمائون
هونديون آهن ۽ عزازان سينا ، پر سندن سان نمائون جي پورئي ڪانه ٿيندي آهي ۽
لڪي شرار کي مڪون ماڻندو آهي . مزد لاءِ آرام ، چورن جي ڪپٽا آهي ۽ استريءَ لاءِ
ارام ، چورن جو اورو انھاس آهي .

هولي، خوشي مڌاڻ جو وڏو ڏڻ آهي . گوڀالڊاس ۽ روما به صبح جو هڪ
ٻيا. ٻن اورو ڪاٺي پنهني ڪندو ڪٿل جو پڙو ۽ ٻڌڪارون . گوڀالڊاس اورو ڪٿل ڪٽي
روما جي سمنڊ جي چڪر کي ٽڪرو لڳايو ۽ روما پنهني هٿن کي ڪٿل سان پري پنهني
هي پتيءَ جي ڳان کي لڳائي ڇڏيو . پون پنهني ڪندون ٻڌڪارون - ڪٿل جي پٺاڻيءَ
سان هڪ پتي کي اساني ڇڏيائون ۽ پاڪرون ۾ هڪ پتي کي ڇڪڙي ڇڏيائون .

هيءَ زندگي اري کان ڪڍي ، حسين ، رنگين ۽ مديست ٿي پيا - جي پري
هڪڙو اُن جي قرب وڃي ان کي - روزو ۾ - ڇهڻا ٿي ڪڍي ته ان ۾ اندوس ۽
رومان پنهني ڏارو چمائي ٿا وڃن ۽ دلي راحت پريان ڏاڙو ۽ روشن نظر آو اچي . روما
جو سارو مڏهن مٿو رانگ سان پرايل هئو سو وڃي . سندن ڪولائي ۾ صاف ڪوٺائين - ٻڌ
جي لڳيس . آخر ڪهڙا بدلائي اچي پلنگ ٿي پئجي ۽ ڪرڙيءَ والڪر پئجي ٿڪي
گوڀالڊاس رضائي ڪٽي مٿانيس وڌي . اشار ٿي پيس ، بدن باه وانگر اهو پري - ڪل
ان ٿل ٿي پئجي ، ڊاڪٽر ڏانهن ماڻهو ڊوڙيو . روما کي ۱۰۵ ڊڪرون اشار ۽ اهو پيا جي
چوٽ . ڪڏهڪي ان ڏاڍو پئجي ، ڊاڪٽر اشار ٿي پري ٿي ٿڌيون پٿرون ڏيکارين .
پاڻيءَ ٿي اهو اها ڳهڙائي لاءِ پئجي ، پئي ان هٿين ۽ دوا ان لکي ڏني . اورو ٿڪيون ان
ڏهن فرقي ڪن ڇڏهن صاميه وان ان سڙائي ٿي ان هڪ ان ٻن ڊاڪٽرن ان رومبا
ٿي پئجي . مهينو سوا روما استري ۾ اورو پئجي وڃي ان هڪوئي ڏاڍو ان پيو هڪاري
پئي اهو پئي پئجي . ڊاڪٽرن اهو ڏار ان روما کي ساهه ٿي پئجي آهي . ساهه جو علاج
نه هوندو آهي . واپاري ڳري ڪڍيا ٿي وئي . پئيءَ کي وڌندي چوڻ لڳي . ”سوامي ،
پئجيءَ مولڪي اهڙو نه ٿو ڏار آهي ۽ زندگيءَ اهڙو نه ٿو ڏار آهي جو دڪ جو اهو
ڏان ڪجهه چڻ ٿڌي ٿو وڃي . هائو نه هر ڪڏهن ڪسي آهي . ڪر اڃ

مؤت کان پوء

ليکڪا :- چرنداس ناگر داس گور سواڻي

گوبال داس سکر (سنڌ) ۾ الجندر هئو. ولايت مان الجندريءَ جو امتحان پاس ڪري آيو هئو. شروع ۾ اسسٽنٽ الجندر ٿي مقرر ٿيو ۽ ان سالن جي اوڪريءَ کان پوءِ الجندر ٿيو. جلد ئي شادي به ڪيائين. سندس پٽي ارهلا شگل جي سھڻي ۽ سھل هئي. سيار جي سٺي، سھڻي المين وڏن جي لدن ۾ واهي وائي. انهيءَ پٽيءَ جي اھڪندڙ خيالن ڪري گھر گرهستيءَ جو ڪاڏو ٺيڪ طرح سان پئي هليو. پر انسان کي جڏهن ٿوري خوشي ۽ ٿورو چئن ٿو ملي، تڏهن هو آهڻ جي ابتڙ ٿي سڀن جا رنگ مدلل ٻڌائڻ ٿو چاهي ايڪن زندگيءَ جي ڪنن دور مان لنگهندي هو ڪن پلن جو سکر ٿو ماڻي ۽ ڪھڙن پلن جو ڊڪ ٿو ٻوڙي. گوبال داس جي زندگيءَ جي ڪاڏيءَ جو هڪ ڦيٽو اوچتو ٽٽي پيو. ان سالن جي شاديءَ کان پوءِ ارهلا وڃي پري پري ڪري پھاري ٿي. گوبال داس جي ڄڻ ۾ هڪ وڏو خال ٿي پيو. گرهست ڄڻ ۾ مڙ ڪري ڇيٽري عورتن جي سھاري جي ضرورت آهي، اوڻو عورتن کي هڙ جو آڌار ڪري. انهيءَ مان هڪ جي غير موجودگيءَ ڪري هڪ وڏي وڻي پئجي ٿي وڃي.

ارملا جي ارڻي اڃا گھر جي پٽي کان ٻاهر ٿي ڪا اڪتي هئي ته گوبال داس لاءِ مائٽيون اچڻ لڳيون، پر هن جو من ايترو اداس هو جو هن کي هر ڇهڙ جوڻ پئجي لڳندي هئي. دنيا زهر مثل جوئي پئجي پائيندي هئي، شاديءَ جو ڳٽ پئجي پئجي ۾ اوڻ لاءِ دل نه پرائيندي هئس. پر ايت ڪندوارو به، ڪيترو وقت رهي سگهندو؟ آخر سندس ويجهي مٿر پئجي لپاڻي روما لاءِ ڳالهه ڪيس. پھريائين ان آناڪائي ڪيائين پر دوست کان منهن ڪڍائي نه سگهندو. ارهلا جي موٽ کان ٿي سال پوءِ روما سان گوبال داس جي شادي ٿي. روما کي ابھر ڪنهن خاص ڪارڻ ۾ اچي ٺاهي تيار ڪيو هئو. سون ۾ سهاڳو هئي. سندس ۽ ڪولتا جي ڪڙڙي ڪاڻي هئي! روما، شگل شينھ ۾ ارهلا کان به به رٿيون سرس هئي. اچڻ سان ئي گوبال داس کي پيار جي ڏاڳي ۾ اهڙو نه پختو ٻڌي ڇڏيائين جو ٺاهي رهي به ان کي ٺوڙي نه سگهي. قرب جي ڪڙيءَ ۾ اهڙو نه مقناطيس وانگر جذب ڪري ڇڏيائين جو ارهلا جي

انسانيت تي ڇهه: پوءِ؟ پوءِ ان ملاقات کان پوءِ، ٻي ملاقات هن ڇههڙي آهي. سندس گهر ۾ ايندڙ ڀيري هينس جي ماري جي گهر. توکي سان سوڀر ڏينهن، سماجسار ڏينهن. منهن جي ڳالهه ٻڌي، گهڻا جي ڇههڙي تي سرهاڻي ڇانهڻي وئي.

خوشيءَ ڏيکاري لفظي ۾ چيائون، ”هڪ منهنجو سهڻو سڏن ڏسان ۾ رکبانءَ. ڏکڻان کي پاسي رکي، چوڪري جي ٻاري ۾ لڪ ٿو، ڪڇانءَ. ٿون هينئر ڏيندڙيءَ جي اهڙي موڙ تي بهتي آهن جتي ٿون بهيندي مٿن مائٽن ۽ ساڻهڙان جي وچ ۾ رهي ۾ ٻاڳ کي اڪهار سمجهيندڙ. اسانجي سنڌي سماج جي محدود دائره جي گهري سنڌي چوڪرائون هن ڏانهن ۾ ۾ شوق سان شادي ٿيون ڪن.“

سوڀر ڏينهن، ولدا جي ڇههڙي کي ڏسي، گهڻا سمجهي ويئي ۾، سنڌي سماج جي هن محدود دائره مان ۾، ولدا کي ڇهون سائي ماري وٺيو آهي. شپ ڇاڻيون ڏهون ولدا کي، لڏج جي وقت، ڀڙان ڪڍين ۾ ويٺل هينس ڏانهن شڪر گذاريءَ جي نظر آڻي. هينس مرگي هڪ اوڏو ۽ اکهن جي اشاري سان ڇهه: ڪهڻ، هاڻي ۾، رانگي داد ڏيندڙ.

مؤت کان پوءِ

ليکڪا :- چرنداس ڏاڪر داس گور سهاڻي

گوبال داس سکر (سنڌ) ۾ الجهر هئو. ولايت مان الجهرجي جو امتحان پاس ڪري آيو هئو. شروع ۾ اسسٽنٽ الجهر ٿي مقرر ٿيو ۽ ٻن سالن جي اڻ ڪريءَ کان پوءِ الجهر ٿيو. جلد ئي شادي به ڪيائين. سندس پٽي ارهه لاڳو ڪيل جي سڀني ۽ سڄي هئي. سڀاڻو جي سڀني، سڀني لڏين جي ڏين ۾ واهي وائي. انهيءَ پٽيءَ جي پٽيءَ جي اهو ڪندڙ خيال ڪري گهر گهرستيءَ جو ڏاڏو ٺيڪ طرح سان پٽي هاريو. انهن کي جڏهن ٿوري خوشي ۽ اورو چيڻ ٿو ملي، تڏهن هو انهن جي پٽيءَ جي سڀني جا راج ۽ بدل ٻڌائڻ ٿو چاهي ايڪن ڏاڏي جي ڪنن دور مان لنگهه ڏي هو ڪن پٺن جو سکر ٿو ماڻي ۽ گهڻن پٺن جو ڏک ٿو پوڻي. گوبال داس جي ڏاڏيءَ جي ڏاڏيءَ جو هڪ ٿيڻو اوچتو ٿئي پيو. ٻن سالن جي شاديءَ کان پوءِ ارهه وڃي پٽيءَ کي بهاري ٿي. گوبال داس جي ڄڻو ۾ هڪ وڏو خال ٿي پيو. گهرست ڄڻو ۾ مڙ ڪي بهاري ٿي. عورت جي سهار جي ضرورت آهي، اوڻو عورت کي هڙڻ جو آڌار ڪوي. بهاري مان هڪ جي غير موجودگيءَ ڪري هڪ وڏي وڏي پٽيءَ ٿي وڃي.

ارمهه جي ارڻي اڃا گهر جي پٽيءَ کان ٻاهر ٿي ڪا اڪي هئي ته گوبال داس لاءِ ماڻهيون اچڻ لڳيون، پٽ هن جو من ايترو اداس هو جو هن کي هر ڇهه چوٽ پٽيءَ لڳندي هئي. دنيا زهر مثل چوڻي پٽيءَ پٽيءَ سان هئي، شاديءَ جو ڳٽ پٽيءَ جي ڳڻيءَ ۾ اڻ لاءِ دل نه پرائيندي هئس. پٽ پٽ ڪٿو وارو به ڪيترو وقت رهي سگهندو؟ آخر سندس ويجهي مٿي پٽيءَ جي لاءِ ڳالهه ڪيائين. بهراڻن لاءِ آڻاڪا ڪيائين پٽ دوسر کان منهن ڪيائين ته سگهو. ارهه جي موت کان ٽي سال اڳڪالي ڪيائين پٽ دوسر کان منهن ڪيائين ته سگهو. روم کي ايشور ڪنهن خاص ڪارڻ ۾ اچي پوءِ روم سان گوبال داس جي شادي ٿي. روم کي ايشور ڪنهن خاص ڪارڻ ۾ اچي لاهي تيار ڪيو هئو. سون ۾ سهاڳو هئي. سندرڻا ۽ ڪوماڻا جي ڪڙڙي ڪاڻي هئي! روم، شڪل سجهه ۾ ارهه کان به به رڳو سون ۾ هئي. اچڻ سان ئي گوبال داس کي بهار جي ڏاڳي ۾ اهڙو نه پختو ٿي ڇڏيائين جو لاهي رهي به ان کي اڻوڙي به سگهي. قرب جي ڪڙيءَ ۾ اهڙو نه مضبوطيس والگر جذب ڪري ڇڏيائين جو ارهه جي

ساحل تي ڀڄيو: ڀوءَ؟ ڀوءَ ان ملاقات کان ڀوءَ، ٻي ملاقات هن ڇڏي ئي آهي. سندس گهر ۾ اچي هريس جي ماري جي گهر. توکي مان سوڙ ڏينهن، سماچار منڊس. منهن جي ڳالهه ٻڌي، گهڻا هي چوري تي سرهائي ڇانئجي وائي.

خوشي ۽ ڀرائي لهندي ۾ جهانن، ”هڪ منهنجو سهڻو سڏن ڏيان ۾ رکهان. اٿان کي ٻاسي رکي، چوڪري جي ٻاري ۾ اڪ ٿور ڪجان. ٿون هينئر ڏانديءَ جي اهڙي ورڙ ٿي بهتي آهن جتي ٿون پنهنجي مٿن مائتن ۽ ساهڙان جي وچ ۾ رهي ڀاڱ کي اڪهار سمجهين.“ اسانجي سنڌي سماج جي محدود دائره جي ڪري منڍي چوڪران هن ڏانهن ۾ ان شوق سان شادي ٿيون ڪن.“

سوڙ ڏينهن ۽ ولدن جي چوري کي ڏسي، گهڻا سمجهي وئي. ان سنڌي سماج جي هن محدود دائره مان ۾، ولدن کي جهون سائي ملي ويو آهي. شب اچائون ٿيون ولدن کي، لڏج جي وقت ۽ اٿان ڪنهن ۾ ويٺل هريس ڏانهن شڪر گذاريءَ جي نظر اچي. هريس مرڪي هڪ لوڏو ۽ اکهن جي اشاري سان ڀڄيو: ڪهڻ، هائي. واکي داد ڏيندڙن.“

پڇي ويس. ” اوت اهن ڪيئن ٿي چوان. گذريل ستن سالن کان، هن سان ڪم ڪري رهڻ آهيان. هڪي ڪڏهن اڄ ڪڏهن ڪوڙا ڏنر. البته شادي ڪرڻ کان پوءِ هن جي ڪل مشوري چارو آهي پر منجهس ڄاڻ ڪانهي، صفا ڏکي آهي.“

ولندا چيو، ”شاديءَ کان اڳ ۽ پوءِ ۾ تفاوت آهي، شاديءَ کانپوءِ هڪ نئين ماحول ۾، هڪ نئي ڪم ۾ پڇڻي ڏهڪائي هليو اڄ ڪڏهن ڪم ڪرڻو پيو آهي، ان ندي ۾ ڪي ڇڏي ڪاهيائون، نه ڪن کي ڪم وقت لڳي ٿو رهي. ڪي نه سالن جا سال گذري ويا، هڪ نئي ڪم ۾ لڳا. ”اڙي واه پائي، ٺوڙي ڪيئن اهڙي ڄاڻ ملي آهي. ٺوڙي پنڃ سال شادي ڪئي ٿيا آهن. پر شاديءَ جي ٻاري ۾ اهڙي ٺهري Thearay بابت نه ڪم ڪندو ٿي. آهي.“ ولندا کي چيو، ”اوت اهن چوري خوشصيب چوڙن ڇان آهن، جتي اهو ۽ هڪ ٻئي کي ڏهر ڏاڍو وارو وارو منڊل ڪونهي. ڏوڏو نه اڄ ڪڏهن اهو. جو صرف هڪ ٻئي کي وڃڻو آهي لاه ڳالهائيندا آهن.“ مون وڃڻ وقت ڏٺو، ”اڙي پائي ڇڏي هل نه اس کي ڳالهائڻ جو وجهه ملندو.“

اڄ ڏينهن گذري ويا پر هيش اسان جي ٺهيل وقت ڪوڙا آيو. ان کانپوءِ مون اڄ هڪ ٺهڪ وڙي. موڪل ٿان وٺيس ته مون کي کلي چيو، ”ولندا، منهنجي غير حاضريءَ ۾ هيش ٺهڪن جي لاه چار نه وڃايو.“ ها، هر هفتي ڄاڻ ٿي ڏينهن منهن جي ٺهڪ ٿي اچي ويندو هو.“ ۽ ڏينهن جي ڏکي دل جو حال ٻڌائين ڏوڏائين. ”ولندا چيو، ”هو هيش کي غلط سمجهندو آهي، هن جي زال بهران رهي ٿي هڪي ٻڌائي ڇڏيو ته دنيا اڳيان سندن شادي تيار ٿي آهي پر اها شادي ڪار آهي. دنيا اڳيان اها ڳالهه ڪجهه وڌي ٿي ڏينهن لاه. شاديءَ کانپوءِ چار ڏينهن رهي، هڪي مون ڪرڻ ويا. پر اتي اڳ ۾ سندس زال لاه چو ڏندار ٺهڪي ويا. عوه کيس ڇڏي ان دوست وقت وڃي رهي. واپس ڪڏهن وٺيا ۽ لاه سڌو پنهنجي ڀاءُ سان هلي ويئي. ڏوڏو پنهنجي، هيش لاه چو ڀورو ڏاڍو ڪوس واپس موڪلي ڏنل ڏينهن جي ماڻهن کي حقيقت کان اڄ وائڻ ڪري ڇڏيو. لاه ۽ مون ڪڏهن ڏوڏو ۽ ان ۾ اڪل گهٽ عرصو لڳو. هو پنهنجي لاهڪا شاديءَ کي وڃڻ ڪرڻ ڪري ٿو. پر وقت لڳندس.“

”سوڀر جي ڏينهن پنهنجي ڪوسي خالي ٿي ڇڏيائون. ڏوڏو نه آئي آهي. مون چراب ۾ چيواس ته ٻيون اڄ ساعڙيون اڄ غير حاضر آهن، پوءِ هڪي چيواس ته اڄان جي سامهون هن ڪوسيءَ کي وڃي سگهان ٿو.“ اڃا ميدان صاف

چوڪران ۾ سڀ گڻ ڪن ۽ وڏ ۾ وڏ پئسو ڪهي . هن محدود دائره مان ، تنهن جي
 پسنديءَ جو ڪو سائي ملي وڃي نه اها پنهنجي خوش نصيبي ڇڏي . اصيل سان
 مون پنهنجي ماضيءَ جي وقتاڻي صلاح کي خيال ۾ رکي ، مون نه الهيءَ محدود دائره
 مان سائي ڳولهي ڪڍايو .

ڪنهن ۾ ، لڏج وقت ، اسين چار ساهيڙون هڪ ٽيبل وٽ ، گڏجي ڪانهندا
 آهيون ، اهو منگل موچاري جو ڏينهن هو . ٻه ڪرسيون خالي ٿي ، هريش ڏاڍي
 سهڻي ادا سان پڇيو ته مان هن ڪرسيءَ تي ويهي سگهان ٿو . مون سرڪي ڇڏي نه وڃي ،
 ويهه . اڄ توکي ڪيئن پڇڻ جي ضرورت پئجي آهي . مون ڏٺو ته هو ڳالهائي مٿس
 رهيو هو پر سندس اڪل نظرون ، ولدا کي ڏسي رهيو هو هڏون ، مون ٻيو واقفيت
 ڪرائيندي ڇڏي مٿس ، هيءَ ٽئين منجهه آهي ولدا واسوئي - ولدا ، هيءُ آهي
 هريش شهاڻي . ٿو جڏهن آفيس جا ٽن ڪٿي نه هيءُ وڏيءَ موڪل تي واپس آيو .

آفيس ڪليڪ جي لحاظ کان ، هريش جي ولدا سان واقفيت نه ڪرائي پر
 پوءِ پڇتار . ڇو جو هريش شخصي سوال پڇڻ لڳو .

” ٺوهان ٺوهان اوڪري ڪٿي ڪندا هئا ؟ “ گهڻو سڃاڻ جي ولدا ، ڪنهن
 کي ٻيو ٻيو نه چواندي هئي . اکر ڪر نه وٺندو هوس ته ان انسان کان يا ان ماحول کان
 پاسو ڪري ويندي هئي . هريش جو اهو ٿي نه هجي ڪليڪ ٻڌڻ
 جو رعب ڄاڻڻ ٿو چاهي . ان ڪري مرڪي ڇڏي ، ” جهڪڻهن اهو اٿڪي هتي
 جي اوڪري ڇڏي ، ان آفيس ۾ وڃڻو هجي ته پوءِ مان ٺوهان کي پنهنجي Reference
 ڏيندس . “ هريش اواڪ رهجي وڃي . ٽڏهن ان کي چيائين ، ” واقعي ٺوهان جي حاضر
 جوابيءَ کي داد ٿو ڏيان . ٺوهان ڇا سچ ٻڌج ڪڍاري آهي يا نه . “ مون وچ ۾ ئي
 ڪٿي ڇڏي ، ” يا ٻائورسي آهي . سڀني کي پنهنجي ٻائورسهن جي ٽيم ۾ داخل ڪرڻ
 ٿو چاهي . يا پنهنجي دل کي ٽسڪي ، ٿو ڏيان ته ٿو جهڙن ٻائورسهن جو عدد وڌندو ٿو
 رهي . “ مون ذرا غصي واري اوج ۾ ڇڏي ، وري مٿي آواز ۾ چيو مٿس ته موڪل
 کائي واپس آيو آهي . تنهن جي ٽيبل تي ، ٽيبل جو ٿور ، تنهن جو انتظار ٿو ڪري .
 مالي کائي ، پڇاڙيءَ جو ٽيم جوڙي وڃي ، ” ٽسڪي ۾ ٿو اچي ته ٿو هن لاه ڪر شهزادو
 ڳولهي رکي و آهي . “ ولدا چيو ، ” ٿو هن سان ائين ڇو ڳالهائو؟ اها ٻيڙي ٿو
 ڪل مڪ سڃاڻ جو لڳل ڇڙهيل اس ليڪن اندر ۾ هو اهو ڏکي ٿي لڳو . تنهن جو
 ڏيان ته وڃي مون سندس اکين جي ڪنهن وقت ان ڳوڙها اٽڪل ڏنا . “ مان عجب ۾

مستود داتسره

ليککا: - گوډي مونواډي

هره اسانهي آدس پر لټن هئي. ولدا نالو اټس. سدول سرپر، کورر رليک،
چون ئي هاکي مرک، هيري ئي کپهړتا ۽ شالدار شخصيت. هـو ۽ پنهنجي کمر پر
بند هوشيار آهي. مولکي له ولدا پهرين ټپون ئي وټي ويځي هئي، چه کڼه-ون
مان چوکري بدران چوکرو هجان-ها نه ضرور شادي له آج گرځانس ها. پر نس مان
چوکرو آهان ۽ له هن ئي کڼهن چوکري جي نظر پهځي آهي. چو نه پنځته، سالن
تانه هو ۽ اچا کنواري آهي. چڼهمن چڼهمن هو ۽ پنهنجي کمر پر مشغول هوندي
آهي له مهنجون لطرون هنکي لکهندون آهن. دماغ پر عجب غريب سوال اټسدا
آهن. هيري سني، نه هدي ۽ پڙهيل پڙهيل چوکري ۽ جسي له ۲۲ سالن اندر شادي
له کپندي هئي. سچان ان وقت ټپي ۽ لپي نه ټپ ۽ جي سهرڻي له هوندس. هائي
له هن لاء پسي چو نه کړ سوال کولهي. هو نه منجهر جي دوست سچالي رهسي
آهي. هن کان اڳ، له ان وټن کڼهمن پر سني دوست ئي کمر کيل اټس. چا هر
چرک له کري سگهي آهي نه کڼو چوون سائي سندس اراري ۽ چو آهي. سندس
باري پر اعر سوچندي له مون کڼهمن سندس شخصي چوون جي باري پر، اشاري
پر له ۱۰ ډډو آهي. چيتوليک لبح تانه پر، آدس جي کڼهمن پر، ليدج کڼ کڼسدا
آهون. چاکاڻ له مان له اعزي نؤر مان لنگهي چکي آهان.

ڏهن سالن جي عمر تانه نه کڼهن کڼي لککا ٽوڙي له کڼي مگر ډډو له
چمي وچان اټي پچ له او اچا شادي له کڼي آهي. مت مانت له کڼو چولدا عطا
له اټري چڙد چگي له آهي. هک ټپون ماسي ۽ چو نه تون چوکو چاهون نسي و
له سيني چوکرون پر له هوندو. پر هکڼهمن هک اڻ ځاله. پنهنجي اراري ۽ جي له
هتي ۽ اهرن ځالهون جهڙوک چوکري جو سيا ښو آهي. ټنډو ټوکري سني سندس
پنهنجي اراري ۽ چو کهر هجي.

اساني سڀني سماح چو دائره محدود آهي. تسمن له ويني له چوکرون کسي

نڀڄو ٻار گهرجي مان نڀڄي ٻار جي بيڪ ٿي گهران. تون تون موليٰ ...
 ا اٿرو ٿي ٻار ڪنڊان نه، جيترو تون شيلا کي ٻار ڪندو هئهن! هان وجهه!!؟
 ”.....“

”ڪنڊان نه موليٰ هان وجهه! مان توکان سواءِ جي نه سگهندس وجهه.“
 نه سگهندس. ”چولدي اها وجهه جي ڳوڙ ۾ منهن رکي روڻ لڳي.“
 ”ها اها ها مان مان توکي شيلا جيترو ٿي ٻار ڪندس.“
 چولدي وجهه جي اکين ۾ آنسون اچي ويا.
 وجهه نه اها ٿي هڪ ٿي جي آغوش ۾ ڇڪڙجي ويا.

جي لڏاڪا شڪلا آهي ۽ اها مذهبي ٻئي جي ڏي آهي ڇوڪا هينئر گذاري وئي
 مان شڪلا جي مامي جي ڏي آهيان. شڪلا آسان وقت آيل هئي هينئر مونسان گهرو
 سمنڊ هو هڪ ڇوڪڙو هون سمن ۽ هن مولڪي مذهبي ٻار کان واقف ڪيو هو
 ”ڇولي ڇولي اها ڪٿي آهي وٺي هڪ ڏينهن رات جو شڪلا کي اڇو ڪلائي
 کي هڪ رات جون اٺيون آڇون ڏاڪٽر ڇاچ بند ٻڌايو ته هڪ ڀلي ڪندڙ ڇي
 اها ڇي آهي ۽ ٿورن ئي مهينن جي مهان آهي ۽ اها ڇي ڪٿي روت روت آهي اها
 هڪ ڇوڪڙو هن کي ٻئي نه هو ۽ زار زار ٻئي رلي هن کي ڪٿي ڇولي نه هو ڇوڪڙو
 ڪرا ۽ مان هن جو چوڻ ٻار ڪڍي ڇا هان. مان هن کان
 دور رهڻ کي چاهيان هو ۽ هو مذهبي سامهون ايندو ته مان رهي نه
 سگهنداس مون کان هن جو ٿورو ٻار ڇوڪڙو نه ويندو ڪٿي ٻار ڪڍي ٻار ڪڍي
 ڇا مان هن کي ڇڏي ٿان ٻار مان ۽ رڃو اها اصل جي نه سگهنداس ڇولي
 اها رولڻ لڳي مون هن کي ڇو هو ته جي تون وڃو. سان شادي ڪرڻ لڳي ڇا هان
 نه دل ئي ٻار رکي ڇڏي هن کي لڙت ڏي هن جي سامهون نه وڃ ۽ اهڙو وڙت ڪر
 جو هو لوڪان لڙت ڪري.

دمت ۽ هن ڇو هو ته ها اها دل ئي ٻار رکي مولڪي انهن ڪرڻو ٻڌندو مان
 انهن ئي ڪنداس.

”وڃو مون توکي آڏو ۽ نه ٿو هو هي نه اچانڪ مذهبي مان نه شادي ئي
 ۽ مولڪي هڪ ۽ هينئر اهي نه تون ئي اهو وڃو. آهيان“

(مڪيش) وڃو جي انهن ۽ آسون ها.

”وڃو تون مان ائين سمجهن ته مولڪي هڪ ٻئي وٺي آهي نه شڪلا مان
 تون ٻار ڪندو هين اها مذهبي ٻئي جي ڏي آهي ڇوڪڙو مان آسان ٻار ڪنداس
 ڇوڪڙو توکي نه چاهيندس ٻار نه وڃو تون نه مذهبي لڙت ۽ مهان آهيان. مذهبي
 نه مولڪي عزت آهي. مان مان توکي اهو چاهيان ئي. مان توکي شڪلا هينئر
 کي ٻار ڏاڍي جي ڪوشش ڪندس وڃو“ وڃو مولڪي مذهبي ئي آيو آهي مولڪي

لڳو ٻاڻ ئي قابو نه رکي سگهيو وڃي. شيلا جي چهري تي چنڊن جي ارسافت وسائي
چڏي مان مان ٽولاء ٽڙڦڏندو هوس ٺهندي هڪ جهاک ڏسڻ لاء توکي حاصل ڪري
هميشه دل ۾ وسائڻ لاء بيتاب هوس ٽڙڦڏندو هوس نه ٿو هيء ڇا ڪيو
شيو ٿو هيء ڇا ڪيو وڃي روئڻ لڳو.

مڪيش ڪهاڻي پوري ڪئي هئدي اڪن ۾ آسون هئا دل ۾ درد هيس .

”تون ايترو ڪهاڻي ۾ ٻڌي وٺن جو ٺهندي اڪن ۾ آسون اچي ويا؟“

”جي هيء ڪهاڻي توکي نه وڻي ڇا؟“

”ڪهاڻي - ڪهاڻي نه سچ پچ لاء جواب آهي . پر هن ڪهاڻي جي لاء
سان ڪيترو نه ظلم ٿيو آهي . ويڙهيء جي ڇوڻ ۾ ٻهاڙ ڪڙڪي پيو هوندو . ڇا
تون هن ڪهاڻيء کي سڌاري نٿو سگهين؟“

”سچيء ڪهاڻيء ۾ ٿير ٿار ڪرڻ سان ڪهاڻي جو اصلي لطف نه رهندو
آهي شيو.“

”مڪيش تون ٻڌائي سگهندين ته هن ڪهاڻي جو لالڪ ڪير آهي؟ ڪٿي

رهندو آهي جي هيء ڪهاڻي سچي آهي؟“

”جي جي ڪهاڻي نه سچي آهي ئي پر پر“

”پر ٻڌائڻ نٿو چاهين ڪيئن؟ پرار نه؟ مولڪي خبر آهي ته هن ڪهاڻي
جو لالڪ ڪير آهي ٻڌايان؟“

”ٻڌاء نه ان ۾ ڌار ڪهڙي؟“

”هن ڪهاڻيء جو لالڪ آهين تون؟ صرف تون!!“

”اڪواس هيء سڀ غلط آهي“

”هيء غلط نه آهي مڪيش، هيء حقيقت آهي ته وڃي پيو ڪير نه پر تون

ئي آهين.“

”اهو تون ڪيئن ئي چئي سگهين ته هن ڪهاڻي جو لالڪ مان ئي آهيان؟“

ڪا سبتي؟
”جو جو نه جيڪا ڪهاڻي ٻڌائي اها بالڪل سچي ڪهاڻي آهي هن ڪهاڻيء

آچاڪ وجهه، نمل ئي رکڻ چئي ٿي. ڪيائين ۽ ڪولي اڙهڻ لڳو.

”منهنجي ڄاڻ کان به ٻارا وجهه،“

مان مان توکي اچندو اچندو چاهيان ٿي توکي مان تمام گهڻو پيار ڪمان ٿي ۽
منهنجي دل ۾ توکان سواءِ ٻيو ڪير به ڪونهي مان منهنجي آهڻان منهنجي آهڻان
ي آهي منهنجو سڀ ڪجهه، منهنجو آهي توکان سواءِ ٻئي ڪجهه ڪونهي آهڻان مان
ون نه آندو آهي توکان سواءِ هڪ ال به رهي ٿي سگهان هڪ ال به نه رهي ٿي
منهنجي آهڻان نه ٿي منهنجي آهڻان، منهنجي آهڻان توکان سواءِ رهندي آهڻان منهن
جي ٻار ۾ سڄو سڄو رهندي آهڻان منهنجي آهڻان جي اندر ٿي وئي
آهي. وجهه، منهنجي دل ۾ هڪي آمڱ هئا، ارمان هئا سي ٻارا نه ٿيا.

مان ماري جي گهر وڃي رهيس. هڪ رات جو مولڪي اڪيلف ٿي. مولڪي
رست ڇڏي آهڻان لڳوون مولڪي درواخاني ۾ داخل ڪيو ويو ڊاڪٽر جي گهر
مرحب مولڪي ٻڌ ڪٿي جي اماناري هئي ڪٿي رست ڇڏي رهنديس ڪا به خبر
نه هئي اها خبر ٻڌي مان زار زار رست هٿ آيس نه، مهي ۽ منهنجي ٻاري ۾ ڇوڙ.
مان مان توکي ڏکي ڪرڻ ٿي چاهيان وجهه. مان مان توکي توباد ڪرڻ ٿي
چاهيان مان مان توکي دل و جان سان چاهندي آهيان. ٻي ٻي مان توکي
پيار پڇا ٿيڻ لڳس نه جيئن تون مولڪي غلط سمجهي مولڪي ڇڏي ٿي ٻاري
ڇڏين. ٻي تو ائين نه ڪيو، تون منهنجي گهر جا چڪر ڪائيندو رهين ٻي مان
ٻي مان لاچار آهيان، مجبور آهيان. منهنجي دل نه گهڻو ئي چاهندي آهي نه، مان
توڪي ڏاڪر ٻائي منهنجي چاٽي ۾ منهن لڪائي خوب خوب روٽان. توکان معافي
ولان ٻي ٻي منهنجي همت نه ٿيندي آهي. سوچيندي آهيان نه ڪٿي مان
منهنجو پاڻ ٿي ٿاڙو وڃائي وهان نه آ؟ منهنجو هيءُ درد، مولڪان سڄو نه ٿي سڄو
زهر ٿاڙو آهي تون ڇڏين مهل مولڪان ملنديان منهن مهل توکي منهنجو لاش ٿي ملندو.
مان مري رهي آهيان منهنجي آخري خواهش اها ئي آهي ته تون ڪا سٺي ڇوڪري
ٻولي ان سان شادي ڪج تون ڇڏيندو مولڪي سڄو ٻيڙي ڪندو هوئيندو نه منهنجي
اعا آخري خواهش ضرور ٻيڙي ڪندو وجهه. مان توکي خوش ٿيڻ ٿي چاهيان منهن
جي آهڻان خوش ٿيندي ڇڏين تون خوش هوندين ۽ منهنجي خواهش ٻيڙي
ڪندو ٿي سگهي ته مولڪي وساري ڇڏج همنهه. لاڻ.

منهنجي جيڪا منهنجي نه ٿي سگهي - شيلا وجهه خط ٻيڙي زار زار روئيندو

لڳو ٻارڻ ئي قابو نه رکي سگهيو وڃي. شيلا جي چاهري ئي ڇهين جي ارساٽ وسائي ڇڏي مان مان ٽولاء ٽڙڻدو هوس ٽنهنجي هڪ ڇهاڪ ڏسڻ لاء ٽوڪي حاصل ڪري ههين هه. دل ۾ وسائڻ لاء بيتاب هوس ٽڙڻدو هوس ٽو ٽو هيء ڇا ڪيو شيو ٽو هيء ڇا ڪيو وڃي روئڻ لڳو.

مڪيش ڪهاڻي پوري ڪئي هئجي اڪن ۾ آنسون هئا دل ۾ درد هيس .

”تون ايترو ڪهاڻي ۾ پڙهي وئين جو ٽنهنجي اڪن ۾ آنسون اچي ويا؟“

”جي هيء ڪهاڻي ٽوڪي نه وڻي ڇا؟“

”ڪهاڻي - ڪهاڻي نه سچ ٻڃ لاء جواب آهي . پر هن ڪهاڻي جي لاء

ڪيترو نه ظلم ٿيو آهي . وڃاريءَ جي ڇوڻ ۾ بهار ڪڙڪي پيو هوندو . ڇا

هن ڪهاڻيءَ کي سڌاري نهو سگهين؟“

”سچيءَ ڪهاڻيءَ ۾ غير قرار ڪرڻ سان ڪهاڻي جو اصلي لطف نه رهندو

“

مڪيش ٽون ٻڌائي سگهندڙن نه هن ڪهاڻي جو لاء ڪوهر آهي؟ ڪٿي

هيء ڪهاڻي سچي آهي نه؟“

”..... ڪهاڻي نه سچي آهي ئي پر پر“

”ڪيئن؟ پر اڃا به؟ مولڪي خبر آهي نه هن ڪهاڻي

وڃه. اندر داخل ٿيڻ جي ڪوشش ٿو ڪري

” آءٌ سي او گيت آئون ٻڌڻ مسٽر وڃه ڪمار “ چوڻدي شعلو ڏر بند ڪيو .

” شعلو شعلو ڏر کول ٿو ٻڌ نه سهين شعلو شعلو منهنجو ٻار سڄو آهي . مان مان توکي پنهنجي دل مان اٽو ڪڍي سگهان . تون ايتري سٺڪل نه ٿي . شعلو ٻڌڻ آئون مولڪي آڪيلو نه بڻاه منهنجو ٻار سڄو آهي مان مان ٿو ٻڌا نه رهي سگهندس . شعلو شعلو “

او ڏر نه کٽيو . اکين ۾ آنسو ٿي وڃه واپس گهر طرف وڃڻ لڳو . شعلو سڀ ٻڌي رهي هئي . ڏر بند ڪري هوءَ ڏر وٽ ٿي بيٺي هئي هن جي اکين مان آنسو ٽپ ٽپ ڪري وهي رهيا هئا ” وڃه وڃه مان مان او توکي امام ڪهڙو ٻار ڪمان ٿي توکي چاهيان ٿي وڃه مان نه توکي ڇڏي سگهي سگهان ٿوڪان سواءِ مان هڪ ال نه ٿي جي سگهان هڪ ال نه ٿي ٻار ٻار ٻار منهنجي حاله هينئر مرڻ جهڙي ٿي آهي مان مان ٿو ٻڌا آڏو آهيان . ٻار او “
توڪي ڪيئن مان چوان نه مان مان “

هوءَ وڌيڪ چئي نه سگهي ؟ روئڻ ۾ اچي چئي .

وڃه شعلو ٻڌا اڙوڻ لڳو هجڻو ڇوڪرو واران بچي نهو لڳا ٻار ٽن ٽنن کان وٺي هر شعلو جي گهر جا چڪر ڪاٽيندو رهيو ڪنهن مهل هن کسي شعلو ڏري وٽ ايل نظر ايندي هئي هي جهڙن شعلو کي سڏ ڪرڻ لاءِ هڪ مٿي ڪندو هو نه شعلو ڏري ٿان هتي ويندي هئي . شعلو جي اکين ۾ آنسو هوندا هئا جهڪي وڃه کسي نظر نه ايندا هئا .

وڃه نه مڙو هي ” آءٌ “ شعلو جي ڏري جي سامهون ايندي وهه-و-و . هن چئي اکين ۾ آنسو هئا هجڻي اکين ۾ ٽڙ هئي . شعلو ” سان مان واسطي . شعلو ٽڙ ٿي اٿي هوءَ وڃه ڇو اهو نه سڄو نه ڪري سگهي هجڻي دل ٽڙيندي هئي هوءَ جهڙن ٻار وڃه کي ڏکي حاله ۾ ڏري جي سامهون ايندڙ ٽنن ٽنن جي آڻا روئيندي هئي هوءَ ٽڙ نه وڃه . سان مان لاءِ واکل هئي هن کي ائين ٿيندو هو نه هوءَ وڃه . سان مان وڃه جي اٿان ۾ سماجي وڃي وڃه جي چالي ۾ منهن لڪائي روئي . هڪ ال نه وڃه کان ڏور نه ٿي ٻار ٻار لڳار هئي ڏري جي آڻ سان لڪي ٻڙو ڪري هوءَ وڃه ٽنن ٽنن ٽنن وڃه هجي . گهر جي حور طرف لڙون گهمائي هن کسي

”.....“ شياو شامع رهي همدجي اکين ۾ آسون ٿري رهيا هئا.

” شيارو ! هان ! لهدجي اکهن و آسون شيارو شيارو ”

”ٻاهر وجه، لون..... لون مولڪي ٻاهي وڃ انهن سهڻن، نه شاهه االي ڪائي
 ٻهڪري لاهي زلڪي ۽ آئي ئي ڪواهي“

”شيارو انهن لڏ ڇڏ، ٻليز ٻڙوان جي ٻالي انهن لڏ ڇڏ، توکان سواءِ مان هڪ به
لڏ جي لڏ سگهندس“

”ٻاءُز وڃن..... ٺون..... ٺون..... موانڪي وساري ڇڏڻ شين و انهندي
 لاءِ. ماري ڇڪي. وساري ڇڏڻ وساري ڇڏڻ موانڪي منهندي ٻار کي ٻاهي وڃ“

”شمار لون هيء چا چٽي رهين آهين؟ مان توکي ڪيئن وسارمان؟ ۽ وسارمان
 اڄو؟ آهه هيء سڀ چا آهي؟“

”اس مواکي اون وساري چڏ ٻاڻي ٺهجي سوالن جو جواب هون وقت
ڪو اهي اس“

”ہواکان کا غاطی کا خطا مان مان ہسترا نہیں“

"ہمارے وجود....."

”تون ايترو ظلم نه ڪر، موٽي! ڇا تون منهنجو امتحان وٺي رهي آهين؟“

ایلز و جی. مان لوی و ایلی ٹی کرمان ایلز.....

” شياو مان اوکان سواء له دهې سکهېندس مان مان مري ويندس .
شياو مري ويندس پر لوكي وساري له سکهېندس . كچه، مينهجو له خيال كړ . مان
مان “

”لوکي ويستي ٿي ڪرمان لون واکي وساري ڇڏ“

“ ”

” ڇڏ. نه ائين خاموش ڇو ويئي آهين منهنجي لاءِ خاموشي منهنجي دل

۾ مراحهارو ٻڌا ٿي ڪري ”

” وڃ. مان سوچي رهي آهيان ته تون ۽ مان آخر ڪيستائين هينئن اڪ ڇپ

۾ ملندا رهنداسون ”

“ ”

” آخر ڪيستائين وڃ. ڇا منهنجا ارمان اڏورا رهجي ويندا .

” شعلو ! تون ته منهنجي گهر جي حالت کان واقف آهين . مان نروڪان ڪجهه

نه لکائيندو ڪو به آهيان . منهنجي ٻيٽ جي شادي ٿئي ڇا رهندا ٿيا آهن . منهنجي ماءُ جي لاءِ ئي اڃا آهي ته جلد ئي بهراڻن ٻنهي ٻيٽرن جي شادي ڪرائجي . ممي ۽ گهر ۾ ڳولهو آهي سٺو ئي هوندو . مون ڏٺو ڪولهي ”

“ ”

” منهنجي مرضي آهي ته منهنجي ٻنهي ٻيٽرن جي شادي ٿي وڃي . —و ”

تون ۽ مان شادي ڪنداسين ”

“ ”

” شعلو ! تون موٽي وشواس ڪر . ڀروسو ڪر . مان نروڪان سواءِ هڪ ٻل نه

رهجي ٿو سگهان . مان توکي ڪنهن به حالت ۾ ڇڏي ٿو سگهان پر هينئر حالت ئي ڪجهه اُڇڙي آهي جو مان مان لاچار ٿي پيو آهيان ”

” وڃ. ڪجهه به ڪر جلد ڪري . مان توکان سواءِ اصل رهي اٿي

سگهان ٻاهر وڃ. ”

” تون — تون ڪو به فڪر نه ڪر شعلو تون تون ”

منهنجي آهين — صرف منهنجي !! ”

سال گذري ويا ان ڳالهه کي . وڃ. جي ٻنهي ٻيٽرن جي شادي به ٿي وڃ. جو پاڻ پڙهندو هو . وڃ. جي ماءُ به ايماري ۽ سڀ گذاري ويئي وڃ. آهينس جي

ڪم سبب ڪجهه ٽپنهن ٻاهر ويا هو .

” وڃو، تون مولڪي ڇڏي نه وڃي. مان مان توکان سواءِ هڪ ڀل نه هجي
 نه سگهندس وڃي هڪ ڀل نه نه، تو ٻين مان آڏوري آهيان مان مان ..
 توکي اهڙو اهڙو امار ڪريان ٿي جنهنجي دل نه توڙج نه نه مان نه نه مان
 شين وٺاڪ ڇڏي نه سگهي ۽ وڃي جي ڇاڻي نه منهن لڪائي روئڻ لڳي“
 ” شين اڄ توکي ڇا ٿي ويو آهي. تون وشواس ڪر. مان آڏو نه آهيان مان
 نه لهندو آهيان صرف لهندو“

” وڃو، ا“ شين جي اکين ۾ آنسو نه ٿا هئا.

وڃو، ۽ شين ڪاليج جي امتحان ۾ ترست ڪلاس ۾ پاس ٿيا وڃو، جي آهوس
 ۾ هنجي سرڪريءَ جي اڪهار ۾ وانڌارو ٿيو وڃو، جنهنجي ٻه مهينا جي شادي
 نه ڪرائي.

هڪ ٽنهن وڃو، ۽ شين هڪ هڪ ۾ ٽنهي ڪهڙي رهيا هئا. هڪ هڪ وٺي وٺي.
 شين زمين ٿان سڻهان پٿر کڻي لڏي ۾ اچڻ لڳي. پٿر جي ڪرڻ آي لڏي جي ٻائيءَ
 ۾ گول گول لهندا ٿي ويا ۽ ٻهندا ٿي ويا.

وڃو ٽٽو نه، شين سفيد ساڙهي ۾ پٽو ڪوٺو ڪري لڳي رهي آهي، سڙو
 ساڙهي، سڙو پلاٽو، وارن ۾ گل به سڙو، سڙو، سڙو، هڪ ۾ ڪاڇ ڇوڻ
 ڇوڻون نه سڙو، اوس نه سڙو، ڳچي ۾ ڇڪندڙ ڇاڏي جو موت به سڙو وڃو
 ڪي لڳي رهيو هو نه ڪا پري آڪاش مان لهي اچي هڪ هندي ٻائي ۾ وٺي آهي
 اوچتو وڃو، ٽٽو نه شين ڇڪا ڪن ڀل ڏي، کلي مسڪرائي رهي هئي سا هنڌ ۾ اهو
 خاموش ڇو وٺي آهي.

” شين! تون تون خاموش ڇو آهين.“

” نه نه مان مان ...“

” ڇا ٻالھ آهي شين ڇا سوچي رهي آهين؟ ڇا ڪجهه ڇوڻ آهي
 ڇا ڪن ڇا؟“

” ڪجهه نه نه نه“

” شين ڪا ٻالھ ضرور آهي. ها تون مولڪا لڪائي رهي آهين ڪجهه
 ڪيئن آهي“

” ۱۲ء نو ڇا سوچيو؟ “

” اهوئي سوچي رهيو هوس ته ڇا ڪجي؟ “

” ٻڌا ڪهر ئي هڪ صلاح ڏيان؟ “

” ڇڏ. “

” هينئر ته هرون به پنهنجي ڪاليج جي امتحان جا ڏينهن آهن جي امتحانن کان پوءِ شاديءَ جو پروگرام باقيدان لکجن ته امام سٺو ٿيندو. تون امتحان جي مدد ۾ سٺي ڪري سگهندين “

” واه، شينلا واه، ۱۲ء ته امام سهڻي صلاح ڏني آهي مولڪي “

” وجه، شينلا جو هڪ پنهنجي هڪ ۾ ڪندو “ شينلا ٺهندو هڪ ٿڌو آهي ٺهن جي طبيعت ته اڻڪ آهي نه؟ “

” ٿڌي هون اڳي رهي آهي ته اڪري هڪ ٿڌو آهي، باقي نه. پنهنجي طبيعت ڪڏم سٺي آهي “

” وجه، ۱۲ء ته هڪ شينلا جي هڪ مٿان رکي ٿورو گهڻو لڳو شينلا جي ٿڌي هڪ کي گرمي ڏيڻ لڳو. “

” اڄ ڪجهه هون هونئن کان به وڌيڪ ٿڌي لڳي رهي آهي ڪيئن شينلا؟ “

” ها، ٻه وڌندڙ لڳي رهي آهي هي هون “

” “

” “

” “

” وجه، تون تون مولڪي ٻاهر ڪرڻ ٿو؟ “

” شينلا هيءَ تون ڇا چئي رهي آهي؟ ڇا توکي موٽي ايترو به وشواس نه آهي. “

” آهي وجه، آهي پر مان ته پنهنجي راس مان ٻڌڻي ڇاهيان “

” وجه، ته تون مولڪي ڇاهين ٿو؟ “

” ها شينلا، مان توکي بهڪد بهڪد ڇاهيان ٿو. هاڻي ته بس نه “

جيڪو پڙهندو هوس . وجهه همڪار هاري همڪار کان ڪم ورتو هڪي سٺي ڪارخاني
۾ ڪلاڪن جي سٺي نوڪري ملي وئي هن جي پڙهائيءَ ۾ ۽ گهر جي ڪم جي خرچ باوري
ڪرڻ ۾ پنهنجي پيءُ جي پيڙيل ڪافي پونجِي خلاص ٿيڻ تي آئي هئي هو ڪاليج ۾ نه
شيل سان مائيندو ئي هو پر ڪاليج بعد اچي وانگر هو روز شيل کي وقت ۾ وقت پنهنجي
گهر واري حالت کان واقف ۾ ڪندو هو .

هڪ ڏينهن شام جي وقت وجهه ۽ شيل باغ ۾ گهمي رهيا هئا هڪ هنڌ خالي
ڪنڊ ڏسي اچي اچي ويٺا وجهه باغ ۾ پکڙيل سڀني گهر جو ساو پگڙي پنهنجي چوڻ جي وچ
۾ رهي شالڪ حالت ۾ ڪجهه سوچي رهيو هو .

”وجهه.“

”هون.“

”ڇا سوچي رهيو آهين؟“

”ڪجهه نه نه.“

”اس مولڪي پنهنجو ڪري ٿو ٺهڪڻ!“

”نه باقي ڇا آهي هيءُ سڀ باغ ۾ ڪهڙي دير کان خاموش وڃا آهين
هڪ“

”ڇا ڳالهائين.“

”هون! ڇا ڳالهائين؟ وجهه ٽيون ڳالهائڻ چاهين ٿو پر ڳالهائڻ ڪونه ٿو
آڻاي ڇو؟“

”شيل مان ڪجهه سوچي رهيو هوس“

”ڇا؟“

”سوچي رهيو هوس ته هيءُ ڪا زندگي آهي؟ نه چئن نه آرام“

”اس همڪار هاري وڃن ڇا؟“

”نه نه پنهنجي هوندي مان ڪيئن ٿو همڪار هاري سگهان . اون ئي نه
پڇڻ جيڪا مولڪي وقت ۾ وقت همڪار ٿئي رهي آهين“
.....

”ڪالهه مهينا جي سامهون جو خط آيو هو.“

”ڇا لکيو آڻا اون“

”هن مهينا جي شادي جي گهر ڪئي آهي“

هڪ ٻل نه آرام نه ايندو هو هن وجهه جي هڪ ٻن دوستن کان پڇڻ چاهيو پر همت ڪري سگهي .

شيعا ڪاليج جي ڪمپائونڊ ۾ اڪيلي بيٺي هئي ڪجهه سوچي رهي هئي ته ان ٻارن وڃي، ڪي ايندو ڏٺو. هن کي اکين ۾ خوشيءَ جا آنسون اچي ويا هوءَ ڊوڙي وڃي، وٽ وائي هن کي اکين ٿيو ته هوءَ وڃي، ڪي ٻالهن ۾ ٻيئي ڇڏي ۽ روئي روئي رهي هئي ڇاڪاڻ ته ڪي ٻالهن کي آلو ڪري ڇڏي پر وري کيس ٿيو ته وڃي، سان وڙهي نه ڳالهائي رهيو ڪري رهي وڃي ته ايترو وڃي هن کي ايترو ستاوو آهي ٿڙڙو آهي مان رهي چالس نه، ڳالهائينس ٻيئي هتي چائيندو پر شيعا جي رهي اڪل شانت! اکين ۾ آنسون

وڃي، شيعا جي کاڌي تي هٿ رکي شيعا جو ڪمڌ مٿي ڪيو.

”شيعا ٺههجي اکين ۾ آنسون؟ ٽون ٽون روئي رهي آهين! ڇو؟“
 ”وڃي، ٽون ٽون هيترا ٺههجن ڪاليج ڇو نه آهن اوکي خبر آهي مان توکان سواءِ هڪ ٻل نه هوءَ ٽون جو ٿو ٿڙڙا آهن! ستائين! ڇا ٽون منهن ۾ امتحان وٺي رهيو آهين؟ نه شيعا مولڪي چاهي ٿي يا نه! وڃي! ٽون منهنجي انس ۾ سمايل آهين صرف ٽون، ڏس نه مان مان ٺههجي ياد ۾ ڪهڙو اس ٿئي آهيان منهنجي راتهن جي لڏپلاڻ ۾ آهي. ٽون آلائي ڪهڙو چاندو ڪيو آهي جو مان توکان سواءِ هڪ ٻل نه رهي سگهان وڃي هڪ ٻل نه.“

”.....“

”وڃي! ٽون ڪٿي هين ايترا هان! ٺههجي اکين ۾ آنسون اٿا سولهن وڃي. اٿا سولهن“
 ”شيعا! منهنجو پتا گذاري ويو آهي. اڪري مان ڪاليج ۾ اچي نه سگهيس“

”اوھ! ساري وڃي!! مولڪي معاف ڪر!!!“

”ڇڻو هل گهٽ وڃي چڪو آهي! پري نه ڇالو ٿي ويو هوندو“

وڃي، جي ٻيءَ گذاري وڃڻ تي هنجي مٿان مصيبتن جا ٻهڙ ڪڙڪي پيا آهن هوءَ ٻيءَ هوندو هو نه هو ٻي خيال هو. آرام سان ڪاليج ويندو هو منهنجي زانگي مڙج ستيءَ ۾ گذاريندو هو پر هيٺ هن مٿان گهر جون جوابدارون اچي پيون هيون . هڪ جوان پڇڻ ۽ نه لڏيائون پٿرون جهڪي نه لڏيائون نه هون هڪ لڏيائون هوس .

”مڪيش تون هيڏانهن اچ نه بلڪه نه سمهه. اچ منهنجي پاسي ۾ اچي واهه.“
”واهه! پر مولڪي نه لند اچي رهي آهي ۽ سهڻ کان منهن ٿي ڪرمان چڱو-
پلا ٻڌاء نه سمهان نه نه ڇا ڪرمان“

”ڇهر نه سهڻ هتي اچي واهه ۽ مونسان گڏ هيءُ نظارو واهي ٿس“

”مولڪي هنن نظارن ۾ هيٺ ڪنهن نه قسم جي دلچسپي ڪونهي“

”نه نه ڪجهه ڳالهائون ڪنداسين تون اچ نه سهڻ“

”ڳالهائون!؟ ڪهڙيون ڳالهائون ڪنداسين!؟“

”ڪهڙيون نه، تون ڳالهائون ڪج مان ڳالهائين سان گڏ هن نظارن جو لطف
ماڻهنديس.“

”تون آرام سان بيٺڻاڻي ٿي قدرتي نظارو ٽسندي رهه ۽ مان ڇرمان وانگر ٻڪ
ٻڪ ڪندو رهان ائين نه!“

”نه نه مان پورو ڌيان ڏيندس بس نه“

”هيٺ هن وقت ڪهڙيون ڳالهائون ڪجن. مولڪي نه ڪجهه سمجهه ۾ آهي
نه اچي“

”نه پلا آهين هن آهه ٿي گهڻو لاءِ جو آيا آهين؟ ائين آهي سهڻ!؟
سمهي نه گهر نه پيا سگهون“

مڪيش پلنگ تان اُٿي ايندا جي ٻاڪل ٽڙڪ اچي ويٺو. چڱو ٻاراڻڪ
جيئن تون چوان بس نه چواندي ايندا ڪي ٻانهن ۾ ٻري ايندا جي ارم ڳل آهي زوردار
ڇمي ٿي ”ڇهه منهنجي ٻياري ڪهڙيون ڳالهائون ڪيون. ڪر شروعات“

”.....“ ايندا شرمائجي وائي.

”ڇر خاموش ڇو ٿي وئين ڪر شروعات ڳالهائڻ جي ائين ڇپ ڇو ٿي وئين،
تون“

”ٻڌو، ڪا ڪهاڻي ٻڌايو نه“

”ڪهاڻي! ڪهڙي ڪهاڻي ٻڌايان توکي مان ڇا هيءُ ڪهاڻي ڪهت آهي؟
چواندي وري مڪيش ايندا ڪي منهنجي ٻانهن ۾ ٻري هڪ ٻياري ڇمي ٿي“

”اڌورا آرمان“

— گرداس اين . آهوجا ”آخيه“

آخر ايندا ۽ مڪيش جي شادي ٿي وئي . ايندا جي ڪهڙي زور ۽ زور ٿي
مڪيش ۽ آره ۽ مڪيشون مٽائڻ لاءِ آيو هو . هڪڙي صاحب ۽ هن کي ۽ ٽي ڏيندا صلاح
ڏني ۽ وڃ ڪهڙي اڄ شاديءَ جا بهران ٿي ڏينهن ۽ ٽي ڏينهن آهڻ ڪهڙي لاءِ ۽ مڪيش
جي دل ۽ ٽي رهي هئي آخر ايندا جي ڪهڙي زور ۽ زور ٿي هئي ايندا کي ناراض ۽
ڪري سگهيو هي ٽي آره ڪهڙي مڪيشون مٽائڻ آيا .

لڳاتار ۽ ٽي ڏينهن هو ڪوبه ڪهڙي اڄ هو سڀني ڪهڙي وڃا ڪري ايندا هئا
هوئل مان روئي ۽ ڪائي آيا هئا .

مڪيش لڳو هو اهڙي سندر وٺاروڻ ۽ هن ٽن ڏينهن ۽ هڪ ڪهاڻي ۽
لکي ورتي ۽ سڌاروڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳو پر ٿڪ سبب ڪجهه لکي سڌاري ۽
سگهيو . ڪتاب ڪڍي پلنگ تي لپتي آيو ۽ نظر مان ڪڍڻ لڳو ايندا ۽ لکي ۽ اهڙي
ٻاڻهڙي جي رواق ٿي رهي هئي ، نور دور بهارن ٽي ساوڪ ٽي ساوڪ هئي ،
قدرت جي وٽندڙ نظارن کي ٿي هڪڙي اهڙو آندو آهي ۽ هو ٿڌي ٿڌي هئا
هڪڙي بدن ۽ عجيب سر جي لهر پيدا ڪندي ٿي وئي هڪڙي ڏاڍو آندو آهي ۽ هو

هن ڏار ۽ مڪيش پلنگ تي لپتي ڪتاب پڙهي رهيو آهي . هن کي دک آيو
”وڃهڻن“ مڪيش ۽ اڄ منهنجي پاسي ۽ اچي وڃي . هڪڙي دلچسپ وٺاروڻ ۽ ايندا
ڪرڻ بهاءُ لپتي ڪتاب پڙهي رهيو آهي هنڌانهن اڄ ۽ هتي وڃي مڪيشي ارمان“
”.....“

”ٿس ۽ ڪهڙي ۽ سندر ۽ وٽندڙ ، اب آهي سڄي پنچ قدرت جو هيءُ ڀاءُ ۽
ڪهڙو ڀاءُ آهي ۽ ٽي ٻائي سگهيو مولڪي ائين ٿو لڳي ۽ جيڪر مان هن ۽ لکي ۽
”اهي ائين ٿي قدرت جو هيءُ وٽندڙ نظارو ٿيندي ٿي رهان“
”عائلي ڇڏ ۽ علي آءُ“ مڪيش ناراض ٿيندي چيو .

جي ڪيٽ ڏانهن وڌيو. دلال بلداڻڪ ۾ گهڙيو. هو ا. هن جي پٺيان پٺيان هليو. سيڪنڊ فلور تي پهچي، هڪ اونداهي ڪاروبار مان لنگهي دلال هڪ چاريءَ واري دروازي وٽ روڪجي ويو. دروازي کي زنجير سان ٽالو لڳل هو. دلال زنجير کي اوڏيو. زنجير جي آواز تي فلٽ جي دروازو کليو. ۽ پوءِ چاريءَ وارو دروازو به کليو. اندر وڃي دلال هن کي صوفائي ويهڻ لاءِ چيو. مدت ۱۰-۱۵ ڇوڪراون ۽ عورتون اندرئين ڪمري مان اڪري هن جي آس پاس پيهي رهيون. هن سڀني تي سروي نظر ڏهائي، پر هڪ به نه وٺيس. هو منجهي پيو. پهرئين آزمودي جي خواهش به نه ۽ ڪا عورت پسند نه ڪئي آيس. آخر هن هڪ ڇوڪريءَ ڏانهن اشارو ڪري چيو - هيءَ.

گرم پيون عورتون ۽ ڇوڪراون فلٽ جي اندرئين حصي ۾ هلي ويون. ڇوڪري هن کي هڪ ننڍي ڪمري ۾ وٺي وئي. اڃا هو اندر گهڙيو مس نه فلٽ جو هڪ آدمي ۽ دلال به اندر گهڙيا ۽ هن کان پئسا گهرائون. هن اڻ سوچو ۽ اڻ آدميءَ کي ڏٺا ۽ ويهه روپيا دلال کي ڏنا. ڇوڪريءَ دروازو بند ڪيو ۽ چپ جو بندو ڇالوڪري پلنگ تي لپي پوي. بندو تيز تيز پئي هليو. ڇوڪري هن کي جلد از جلد ”خلاص“ ڪرڻ لاءِ اڪسان پئي رهي هئي. هو گهر ”خلاص“ تي وارو. پڙڪندڙ آڪ اجهامي وئي، ليڪن ترشنا جا ٽالبا پوءِ به ڏڪي رهيا هئا. هن کي لڳو، ڪجهه به ڪو نه ٿيو.

ڇوڪري ٿريءَ سان پلنگ مان لهي ڪپڙا ٻاٺ لڳي. هن به ڪپڙا ٻاٺا. ڏڪندڙ ٽالبن پڙڪو کڏو نه هن ڇوڪريءَ کي ڪسي پاڪر پاڻو ۽ هن جي ڦل تي نڪڙون نڪڙيون ڇهون ڏنائين. ڇوڪريءَ جهٽڪي سان هن کان پاڻ ڇڏايو ۽ چوري تي حقارت جو پاڻو اُڀري آيس.....

اسڪوٽر هلائيندي ڊاڪٽر سولنڪيءَ ڏٺو، هن جي اڳيان جهوليندڙ هن جو آڻو نفرس - پاڻو جهڙو ان ڇوڪريءَ جي وارنڙا - پاڻو جي چوري ۾ بدلي واري.

هلاڻندي هن کي لڳو، هڪ ٻيو سولڪي اسڪوٽر آڻي ويٺو هو. اهو آندو هُڙ ڪرندو هو. هي آندو، هن سوچيو، سچ ٻڌو ڏٺو آهي، صفا چيو آهي، ۽ ڪٿو، اهو ڪو آهي. ڪا عظيم شخصيت، ڪو مهاڀاش، هن ئي آريءَ طرح حاوي ٻڌل آهي، جنهن هن جي دماغ ۾ آندو جو اوهان لولسي کيس ڪنهن جهڙو ڪري ڇڏيو آهي. اها جلد هُڙ هن کي حتم ڪندو، ڪنهن اولاهي ڪاهي ۾ ڦٽو ڪندو، ڪنهن آندي ڪوهر ۾ غرق ڪندو.

پيراي گهتيء مان هلندي اسڪوٽر اُڏرڻ لڳو. ڊاڪٽر - ولنديءَ تڙسيءَ سان اسڪوٽر ڪنٽرول ۾ آندو. اوچتو هن جي سامهون پنهنجو اهو چهرو جهولي لڳو، جنهن تي اوري ڊار آڳ واريٽا جو پاڻ اُڀريو هو. پنهنجو اهو چهرو ڏسي هن جي اندر جو هڪ ارادو حصر روشن ٿي ويو. جتي جڳ هڪ ڪوڪو ڪو ٻيو هو. جتي اُترسندڙ يار سان هڪ اهڙئي چهره ڪپ ڪوڙي ويٺو هو...

ڪجهه سال اڳ هُڪ وڏي شهر ۾ ڪنهن ڪم سان وار هو. ڪم مان فارغ
ٿي هُڪ مرڪزي ڪري رهيو هو. هن جي شادي ٽي ۱۵ سال کن ٿي ويا هئا ۽ هڪ
هڪ سٺي آڳ ڪجهه جهڙي مڙس ڪري رهيو هو، قدرتي سرد مڙس ڪري
رهيو هو، حالانڪ نرڙا ٿوري به ماڻي نه ٿي هئس ڪا ٻي آئو شايد هن جي اسان
کي ٻڌائي نرڙا کي مطمئن ڪري، هن سوچيو هو. هُڪ شهر جي ان حصي ۾ ٿورو
ٿورو ٿي، جي هن ٻڌو هو، ڪجهه ٿورو هليو هو. هن جون مڙس اڳاهون هڪ اهڙي
آدميءَ کي ڪڍي رهيو هو، جيڪو کيس اُڏي ٿي وئي هئي. هڪ ماڻهو نرڙا جي
هرڪم سان اشارو ڪري هن وٽان لنگهي ويو. هُڪ مڙس وٺي هُڪ ڏال لال هو.

- معني آهي؟ هن دلال وٽ وڃي هن کان سڌو سوال ڪيو.

- آرڊر آف بري آهي ، ار هليو ٺڪي ۽ ر .

۲ - ریت ؟

[illegible]

۔ ایک اعلیٰ۔

دلال ۽ ٽڪسيءَ کي هٿ ڏنو ۽ ٽڙي سان آلدو وڃي ويٺو. سو اهو وڃي ويٺو. ان منهن ۾ ٽڪسيءَ کي روڪائي ۽ دروازو کولي، دلال ٻاهر نڪري، هڪ بالڊنگ جي ڪيٽ وٽ وڃي بيٺو ۽ پنهان ٿي هن ڏاهن اهاڙيائين هن ٻاڙو چڪاڙو ۽ بالڊنگ

هؤ بو-هؤ

— ايشوري يارني

ڊاڪٽر سولنگي ۽ مريض کي لاجپڪشن هنيو ۽ ٻار مرد کي اوڻڪريشن لڳي ڏاڍو. ٻار مرد کيسي مان ۳۰ روپيا ڪڍي ڊاڪٽر سولنگي کي ڏنا. واه، روپيا ورت ٿي ڇا ۽ ۱۰ روپيا لاجپڪشن ڄا. ٻار مرد جو اوچوان پٽ واٽ جي ڪٽ ٿي لپٽيو پيو هو. دوٽن ڏينهن کان ڪم ٿي نه ويو هو. ڊاڪٽر سولنگي کي ڏنڊي ۽ لنڊڙي ڪري هر گهٽ ۽ اوساٽ محسوس ٿي. هن جلد آڙ جلد هن مردار مڪان مان اڪري وڃڻ ٿي چاهيو. هؤ ڪري مان ٻاهر اڪتو نه ٻار مرد لالچا وچان چيس - ڊاڪٽر صاحب، اڳو-ٻو-م منهنجي گهر واريءَ کي ڏسندا وڃو. صبح کان بخار ۽ ٿڪي رهي آهي.

ڊاڪٽر سولنگي کي جهٽڪو لڳو ۽ هڪ ڪٺ لاه هن جي چهري تي لڦڻو ڇو- ٻاڙ اُڀري آيو. پستول جي گوليءَ جيان هن جي آندڙ ۾ هڪ لفظ ٽڪاءُ ڪيو: حرام خور!

امڪن هن ٻار مرد کي چيو ڪجهه به نه. ڇٽڪ هڪ ٻيو سولنگي هن کي ٽڪي ٻار مرد جي پيرسڻ زال وٽ وٺي ويو. اتان ٿي هؤ مڪان مان ٻاهر اڪري رهيو هو نه ٿيل ٿيل ۽ سوڙهي مڪان ۾ خود کي ٽسي هن ٻاٺ کي ڪوسيو. هن خود کي لوڻو نه. هؤ شهر جي هن گهٽيا لوڪڙائيءَ ۾ عرصي کان ڇو چڪ ماري رهيو هو. جڏهن ڪ ڊاڪٽر مهٽا ڪڏهن ڪو هٿان شفٽ ڪري شهر جي هڪ پوڻ اڀرا ۾ ڪلنڪ کولي ويٺو هو ۽ جارا ڪري رهيو هو. هؤ به ڇو ٻار اهڙي ڪنهن فرسٽ ڪلاس لوڪڙائيءَ ۾ شفٽ ڪري؟ جتي ٿوري عرصي ۾ ئي هؤ ٻنگلو، ڪار ۽ بئنگ ڪلاس ٺاهي هاءِ سوسائٽيءَ ۾ اٿي واهي سگهي، سماجڪ راجو جوڙي سگهي، شالدار زلڊگي جي سگهي.

مڪان مان ٻاهر اچي هن ٻار مرد کان پئڪ ورتي ۽ اها لڳوٽر جي اڳيان رکي، لڳوٽر استارٽ ڪيائين. اوڀڙ ڪاٽڙ، سوڙهي ۽ گندي ڪاٺيءَ مان لڳوٽر

ملل و ت

— گویا شام ساگر

آسان ئي چؤمئل كاڏي جي تيان جي اڳهون ڪي هٻڪ ڪڍرائڻ لاءِ ڪي ڏاڍا
اي ڪڍڻ لاءِ مڪو، مٽري، ڪره، مٽري لوڙي الڳ الڳ ڀڪشن جي مٽران ۽ ايتائين
هڪ خاص ميٽنگ جاري هئي. پنهنجن واپارين کي ظاهر ڪندي هڪ ايتا چيو،
دوسرو، توهان کي نه اها پٺوئي چاڻ آهي نه دنيا جي ڪيترن ئي وڏن ماڻهن سو-
وار. پاڻ ڪري پنهنجي صحت سار رکي آهي. ان موجب مان سمجهان ٿو ته ڪان
جو ڦڙت ليدڻ سٽي جي لاءِ هٽالڪار نه هئڻ گهرجي. پنهنجي چوڻ جو وارڻ آه
نه اسان جي ماڳ ۾ جهڪي ڳايون آهن. انهن جو ڦڙت هونئن نه اچار ضايع ٿي-
ٿو، اڙه جو نه اهو ڪنهن مال ۾ ڪاڏي جي تيان ۾ ملاو وڃي ٿو؟
”اچار اچار. مونکي نه لڳي ٿو هي طريقو تيان جي اڳهون ڪي ڪڍرائڻ ۾ ڪم
ٿاڻ ٿيندو.“ هڪ لمبي قد واري ايتا ڳالهائيندڙ ٿيڻا کي نه ڪو ڏٺو، جنهن ئي هڪ
مٽري هڪدم رڙ ڪندي چيو، ”چا توهان کي اها خبر نه آهي ته ٻاٽي جهڙو
مٽري هڪدم رڙ ڪندي چيو، ”چا توهان کي اها خبر نه آهي ته ٻاٽي جهڙو
مٽري هڪدم رڙ ڪندي چيو، ”چا توهان کي اها خبر نه آهي ته ٻاٽي جهڙو

[illegible]

جو چٽو ٿيندو رهيو.

”مهراڻ مان توکي لائيتي آئي ٿي ڏيان. ڪپڙا بدلائي وٺ ڀار ڀار سان ڪندڙنهن.“

چارو آئي اندران هڪ لائيتي ڪٽي آئي. مهراڻ کي ڏٺائين. ٻاٺ اچي ان وچ ۾ سنڌي ڊرائس لائيتي اچي ريلنگ جي آڻسهرات لائيتي ٻاٺي آئي. سندس اچي آهون اچي مظاهرو صحيح آڪار ۾ هون. وچوارا ڪارا ٽپڪا اچي لائيتي ۾ رکائين ريلنگ ۾ ڏيڻي رهيا هئا.

چارو ٽون اڪلههڻي کي سٺي انداز ۾ ماڻي رهي آهون. مان ڪڏهن ڪوان. اهڙي لائيتي ڏهر ۾ ٻاٺ ۽ مالا جي موجودگي ڪري ڇڏڪر ٻاٺي سگهان.

چارو ۽ محض ۽ رکيو ۽ چيو، ”راست روم ۾ ويندي ۽ ڇا بدلائڻ لاءِ“

”او ڪمان اهڙي ۾ مان ۽“

مهراڻ اچي ٻل ۾ ڪرڻو لائيتي ۽ اندران اچو ڪپڙو ٻڌ هڪ کان ڪوان هڪ ڪهرو.

”او ڏٺاڪ!“ چارو ۽ سندس سرار سنڌي چيو. رانسن اوکي واپس و کائو پيرا چٽي مخاطب ڪيو هو. شايد تهههجي اندران سولهن چرو اچو ڪري ورتو هئائين مهراڻ ٽون واقع ڀڄند هئائين آهون. مهراڻ اچو ليههون جي اڀاري ۾ ٻڌو آهي.

”اڙيو اٿم.“

چارو ڪيس لائيتي ٻاٺ ڪوان ڏئي ۽ اڪايل چٽي جهان مٿان لهڪي واپس.

”چارو چارو آئي مان“

جي رانديڪ وٽ اچي . ميران آهستي آهستي اتي سمنس ۾ وڃي اچي .
 ” ڇاڙو اٿو اڏاس پڙهي وٺن؟ “ مون ۾ اس اٿس ئي ڪٿي ڏڪر ڪور “
 ” ميران اڄ ئي ۾ ڪهترن اعڙاڻن شاهون ڪڪ پيالڪ ڪاندي ڏار ايندڙ ٻار ۾
 گذارون آهن . رانديڪ اڙار مولڪي استعمال ڪور . مون سب ڪور . ختم ڪرڻ لڳي
 ڇاهو . مان هڪ ساڙي “ مان مٿرتي هور تاء وڃي ۾ هٿس ۾ اڙاڻن ۾ ڪرائي
 واپس آئي هٿس . دراصل مولڪي بهشي جي “ ڙا ۾ اي عتي - اڇائي “ ۾ . مون اڪار
 ۾ رانديڪ کي اڙار ڪور پاڻ خود منهن ڪري ڏهر آيو هو . ڏهڪي ڏهندي ڇو
 هٿاڻن “ “ ڇائي جي ڳوڙ ۾ اوکي اس کي من ڏهڙت ڏهڙ ڏاڍس ڪرڻو ڪرڻو ڏهڙت
 ٻئي معان عظمي ڏهندي ۾ ۾ . اٿس ؟ ڏهندي وڏي شادي ڪرڻ ڏهندي ۾ ڪرڻ .
 هولد اٿس . “ هو ٻئي ڏهندي آيو . ڏاڏار ڏهندي آيو . سب ڪور . ميران ۾ اڏاڻل لڳي
 وار سمنس لڏائي مون وٽ آهي . ععان کان ساڍا چار “ ڇو ڪاوڙ ۾ ڪور
 اڻڻ لڳ ۾ . “ مون اڄ تاء اڃا ڏاڏو . ساڻس ۾ ڪٿي آهي . “
 ميران جي ڇهري جي ڏرندي اٿس اڏامي وڃي ڇو اڏو سب ڏاڏو اٿس ڪور
 هٿاڻن . ڏهندي ڏهر ڪري وڃي اچي لڳي . ساڻس اوچون عمارتون ڏهندي سب
 لالٽس هڪ ئي وقت ايندي وڃن اٿن اٿس آڏو ڏهندي احساس ڪه اٿس .
 ” ميران تون اچڻ آهين . وڏ ڏاڏو آهين . ڇو اٿس ، ڏهندي اچڻ ڪرڻ
 جي شين اچڻ اڙار آهي . “
 ” وڃي مان ۾ ڪهترن حادثن ڪور ڏهندي ڏهندي وار وار اچي
 وڃي آهين . “
 ڇاڙو ڪجهه امڪن ڪور . منهن ڏاڏو ڇو ڏهندي ڏهن مان ڪور . اچي
 مڪن ۾ اڏاس مان ڪافي اوتار اٿن . آهستي ڇهائون ، ميران ڪاڏي اي ۾ ڏهندي
 ڪور ڪندي “
 ” ڇائي وڃو ڏهندي ڪور آڏو اٿي ؟ “
 ” ها . ميران ۾ هفتا اڳ هٿل ۾ ڏهر اڙو ڪور اٿس . “
 ڏهندي ڏهندي چڱي طرح وڙهه ڏهندي وڃي . اٿس ڪان ڏهر شمع روش

”اوڪي ٺاهين وٺي مسٽر لو ٺاڻو..... هو ٿو هڻو ٿو ليو.“ ڇاڻڪن چيو.
 چاروئا جي گهر وڃڻ ۾ مهراڻ کي ٻيڻد آسڻ پڌا. مڙس ٿيندي آهي. ڪجهه
 نه ڪجهه اهڙو ئي گذرندو آهي، ڇههڪي ٻنهيڏي ڏهنهه ۾ ٻيڻد ٿيندڙ ٺاڻو جو
 احساس ڪيس پر ڳائيندو رهندو آهي. ڇههه رڌ عمل ڪيس ڪيترن ئي مشغولن رڌ
 ڪرڻن ۾ اڻڻڻ آهي. مهراڻ کي چاروئا جو نون آيو ڪيس اچڻ لاءِ ضد ٻڏي ٻيڻي.
 نه، هڪ سڪڙ اچڻ پر ڪيس رات گڏ گذارڻ جو نه، هڪائي ورتائين. ان کان پوءِ مهراڻ
 چاروئا جو چهره، انهي ڪرڻ ۾ اولي وڃاڻندي رهي..... چاروئا جي ٻيڻي ۾
 ٺاڻيڪي ۾ واهي وڃاڻي نه هئي ڀڳ نه ڪائي نه ٿيندو... سندس چهره جو هڪ
 ٺنڊو حصو ڪيترن نه رومانڪ ۽ انٽرستنگ رهيو آهي. ٺاڻا اڪهائي ڪيترن نه ٺهال
 آهي. هڪ مها گرامت کان ٻيڻهه مان ملي وڃي لڪڻ لاءِ....

چوڏهن ماڙي ئي لشت ٻيڻي. لشت سامهون ئي سندس لشت جو ٺهڻ
 چاروئا ڏر کولي ٻيڻي هئي. ”هه مهراڻ!“ چئي ڪيس هڪي ٺاڻي ۽ ڪيس
 پر اندر ڪري، ڏر بند ڪيائين.

”مهراڻ مون توکي هڪ آڻو مان ٺهندڙ ٺاڻو. مڙهجي چاهي.“

ڪشادي بالڪي جي هڪ ڪنڊ ۾ اڌ گول جي آڪار ۾ اڌ اڻڻڻ ٺهڻ
 هروڙ ڇههه معان عالمان ٻيڻ ٺهڻ ڪاري ڳاڙهي رڙهي چادر وڇاڻ هئي. ٻيڻ کان
 گڏوڏ ۽ ٺهڻ رکڻ هئا. پر هڪ ڪنڊ ٺهڻ ڳاڙهي ساڳي جي لڳل هڪ ٺهڻ ٺهڻ رهي
 هئي. بالڪي جي ٻيڻي پاسي چار مڙهون اٽڪل ڇهه اٺ اٺ اوچيون مڙهون
 جي ششم ڪاٺ جون مڙهون. انهن ئي هڪي ۽ ڪاريون سوڙون ڪشول مڙهون
 انهن جي ٺهڻ ۾ ئي ٻيڻي اچيون ڪاٺ جون گول ڪولڻيون رکڻ مڙهون ڇهن ۾ ٺهڻ
 ڪشول ۽ ٺهڻ جا اٽڪل هڪي هوا جي ٺهڻ ۾ ٺهڻ رهي هئا.

چاروئا، مهراڻ کي ٺاڻو. کان چڪي گڏ ٺهڻ ۾ ٺهڻ جي آڏار چڪي هڪي
 واهاري هڪو ٺهڻ ٺهڻ چيو، ”مهراڻ واه، هڪان اٽڪل ڪوٺا ٺهڻ.
 رات ٺهڻ جاڳي گذارينداسين.“

”هڪ هڪ، رات جاڳي گذاري آهي. هن رات ڪي ڪهڙو ٺهڻ

ٺهڻ چارو.“

”وڙي سڀل آهڙا رات. ڪارڻ ٺهڻ آهي. اٽڪل ٺهڻ هر چڱس آهڙو

چو هٽائون ، ”يس آء لائڪ اوتار اولڊيلس . ديئر آر ٽيسلئس پڙهڻ ، دي هٽو ڊرتي
اٽڪس .“

چارولٽا ميران جي چوڻ تي مسٽر رابنسن کي سندس گھر ڇاهه. اي وٺي ويئي .
ميران سان ڪافي هوليوري ويو . ڪٿههرا تيار ڪري ڪيترائي سنههس ورتائون .
چيائون ، ”مس ميران دولت ماڻهند رهيو دولت ”چشمه“ دولت ايڊيشن ان اوتار ٽيس
از اها لئڪ ڪٿهه آف اوتار ٽيس .

ڪيس موش ڪوڻ لاء ميران اکون ٽان ڪٽڪ هٽائي . ان کان پوء آيل واکري
مڪراحت ميران اڃا ، وسارڻ کان قاصر آهي .

مسٽر رابنسن چيو ، ”اوه آء ڪامت اهلور او اووڪ واپس او اووڪ
ڪٿو پٿر آء شل رانمت اي پٿر ان واپس .“

چارولٽا ڪائس پڇيو هو نه ، هو شاعر ٻڻ آهي ڇا ؟ جواب ۾ رابنسن هڏ
مشڪي سگهو هو . سندس پٺس اچڻ جو انداز ايترو الڙو ۽ سڄيڏي هو ، جنهن ۾
سڪس جهڙي اوه ڪوٺ هئي . ميران بهري ان ڌارڻا ۾ هئي نه چارولٽا جي ڪافي
قريب بيهل هوندو . پر هاڻي ڪيس ائين ٻهه هڏوس ڪوٺ ٿيو .

رابنسن ڇاهه جي دؤران ڪيترين ئي ڳالههون سوريڻدو رهيو . چيائون نه
اسين اڃان تاء شدت ۽ شونق سان هٽت جو اڀروڪ ڪراون ٻيا ٻه پارٽي ٻڙي ۽ ٽوڙي
جي استعمال کان پاڻ کي اطراف ڪندو به وڃي ! پارٽ جهڙي ڪرمر ماڪ ۾ ڪهڙي
جي ٻڙي ۽ ٽوڙي لاهڻاڪ آهي .

تون جي ڪهڻي وڃي ، سڄي جون اڪهائون ڪهي وڃون . ميران ،
”اڪسڪيوز مي “ چئي اٿي .

”پيار ميران اسهڪڪڻ اس اس اوڪي آء ايم رانچنگ
رانمت .“

”ڪير آهي “ چارولٽا پڇيو .

ميران ڪين ٻڌايو نه ، واپس اسٽيشن ٽان ٽون هو . لاولنگ نوز ۾ رٿورت ٿڌ
لاء هڪ ايم . ايل . اي کي منهنجي ضرورت پئي آهي . نوز اٽم سان سندس ڪيس
کي هٽي هڻي آهي . ميران نه ڪالهه ڳالهائي چڪو آهي .

ڏهسي ڊار. ڪيترائي اڀاس خاطر اس ڏيکاري اندر وڃڻ لڳا .

ميران جي نظر سندس سادڙي چارولستا تي پئجي ويئي . پاڙ کي ڇيڙيندي ڏانهن وڌڻ لڳي . ڪيترن سان چڻجي ويئي . ” چارو چارو “ سان کيس سڏڻ لڳي . چارولتا نه ٻڌي سگهي . اڀاس ڪٿاريءَ طرف وڌي ويئي سندس پنهنجي واپسندڙ هڪ شخص آواز تي يا اکين تي ڪٿي پنهنجي اهاڙيو . ميران سندس اڳيان واري لپندي چارولتا کي روڪڻ جو اشارو ڪيو ، پر ان کان اڳ چارولتا جو جسم عدم موجود ٿي ويو ، ان شخص هوا ۾ هڪ مٽي ڪري پنهنجي اهوئي جو اظهار ڪيو . ميران کين ٻل وڃي اڀاس ڪٿاريءَ ۾ ڏهسي ويئي .

چارولتا ٻن اهڙن اهڙن ۾ رڳو واپس ٿي ويئي هئي . هر طرح چيئون ڪيترن مان ڪيترائي ڏهسي آهي . سائس ٻاڻ ٿا ميران ڪيترائي اهڙا سوچيو هون . کيس نون نه ڪيون هئائون ، پر اڄ ٿا ڪيس مٿي ڪونه سگهي هئي . چارولتا جو لالو اشارو ۾ ٿڙهي هڙو اهڙو خوش آندو هئي . چاهو هئائون ڪيترن هئائون يا مٿان سندس لالو نرل ٿي پر اڃان اکين تي ڪونه سگهو هو . اڃا چارو چارولتا کيس اڳيان اڳڙائي ڏياري نه سگهيا هئا . سندن چوڻ موجب ميران اڃان اسٽل چارولستا آهي . لپندي چارولستا کي اڳيان وڌڻ لاءِ ڪامرو ماڻو جي وڌيل مان ٻاڻ جهڙي گذرڻ آهي . ٻي حالت ۾ چاهو جي ڪوپ ٿا پنهنجي وجود کي مخصوص ڪري خوش رهڻو آهي .

اهڙو سمجهڻو چارولتا ڪري ورتو آهي . ان ڪري نه ، ڪيترن جي ڏهر مٿان وڌندو اڪثر کيس ڏسي سگهو آهي . سندس دعويٰ آهي ته ان ۾ سندس چيترائي هڪ مٿي جي اسٽري سٽ سٽ هئڻ ڪري اهڙي سٽس کيس لڳي آهي . مٿي واپس جو انگراز چارولستا آهي . ويجهو ۾ لڏين کان آيل آهي . کيس مهاراشٽر جي واپس جي ٿي واپس ٿياري ڪري اڪسٽورنڊ ٽوليوسٽيءَ ۾ اڀاس ڪرڻي آهي . شام ٻانهن جو درٻار ڏس وڃي جو خاص خاطر آهي ، ان سان خاص مٿي آڻس ۽ چارولتا به شام ٻانهن سان واسطو رکي ٿي . مٿي واپس هڪ دفعو چيٽ مٿي سان اڻرواڻو ڪندي چارولتا کي ڪڍ وٺي ويو هو . اها مٿس هڙو ان لاءِ ڪٿي هئائون جو چارولتا جو سٽ کيس چڻي وڌو هو . چارولتا مان کيس ڪانهه جهڙي مدد ٻڻ ٿي مٿي . ڪيترن لوڪل چارولستا اڻرواڻو ورتو هو پر چارولتا ڪافي سماعت پئجي چڪي هئي . هڪ چارولستا کي جواب ڏيندي ٿو ڪاڙو هئائون ، ” اڻوڪي پر ٿاڻا اٺ واپس آه اڻوڪي ڏولت تي چيٽس “ اٽسي مٿي واپس ٻڻ وڃندو هو . کيس اڪيڙاڻ ڪندي

وڃي. وچولي - عمر وارو مرد هو. چشمي جي کاٻن مٿان ڏانهس لهاري ”هیلو“
ڪيائين. جرمست، موت ۾ کيس واکري مشڪ سان جواب ڏنو ۽ چيائين، مان
جرمست مس ميرا آهيان. اڄ منتراليہ واٽر سيشن لاءِ کلي رهندو آهي. مون چاهيو، منت
اس ملڻ ۾ ابرار ڪيا آهن. مان بيحد شکر گذار آهيان. موت ۾ ڪجهه، پٺڻ لاءِ
لاچار کيس هڪ مينبل ۾ اهڙو پاڻو آڻڻو ڏنو. گهٽتي ڪار واري ڇو، ”مان ازليس مٿن
اُڀرندڙ باغي. مان اوهاڻ ڪي منتراليہ، پٺڻي سگهندس جو مرلي ۾ الهي پاسي يعني
ناساطي جهجهرس ۾ وڃڻو آهي. ڪار راند سگدل جي آگاه ڪان هاڪي جهڙي سان
نهجي وڃي. ميران وري هڪو مسڪرائي گرمان سگدل جو انتظار ڪيو.

مسٽر اربندر سهوليت جي نزاڪت کي محسوس ڪندي ڇڏيو، او ”جرالست آهين. ٻڌائي سگهنديءَ نه اٿڪل هڪ ڊڪٽر ڪان ڪار ۾ لغت وٺڻ لاءِ جي ائين روايت يعني آڱوٺو ڊائون ڪري اجازي ڪرڻ ڪٿان جي رستم آهي. يعني هتي هندستان ۾ ڪٿان آئي. اسانجي اوراچيل روايت نه ان کان پڻ آهي.“

”هه... هه... هه... هه... هه.“ انهن جا ٽهڪ ٽٽا.

ميران چيو، ” سوال ٻڌڻ کان اڳ مان اوش ٻانگ کي ڪنهن وڏي سوال جي جواب ٻڌڻ جهڙي اسٽي ۾ ڪهڙي ويندو هئسوسيو . ٻڙهي روايتي سوال شايد ان کان به وڌيڪ ٽرس ۾ وجهڻ جهڙو آهي . ٻار ٿو روايت نه آهي، ان سان مان شامل راءِ آهيان . اسانجا ٻار ئي ڪهڙو ٽرو اهرائي يا انگلش ٽرڪ تي ئي پنهنجي ذهائيت کي ٻار ٻار ٻالڻ ڪرڻ جي ڊوڙ ٻيا ٻارن . ڇهين، جاڳائي، فرانسيسي يا جرمن سولائيزم ۾ مشڪل سان اسانجي سوشلسٽ پيٽرن کي ڇهيو آهي .“

جراڻست مهراڻ پوري وقت ئي منترالي، ٻهجي وائي. ايم. ايل. اي. مسٽرس
۽ ٻيو عملو اسيمبلي هال اندر وڃي رهيو هو. حاٽي ٻاهران صدر دروازي جي ڏاڪڻن
ئي ڪافي فوٽوگرافرس، جراڻست ۽ پريس جا ٻيا اڌڪاري وڏي انداز ۾ ايندا هئا.
ڪافي پيڙ هيٺ. چيف مسٽر جي ڪار آئي سڀ هڪ ننڍي جي پٺو ۽ ٻيو اڏانهن
ڌڪوڇڻ لڳا. ڪيترن وڏي هٿن وارا وڻ ڦرل. الماڻون ڪيس پٺاڻ لڳا. موت ۾ آئي
هت ٻڏي اوهان ڪار ۾ آهي آمان جو سواڪم ڪيائين. سون ۾ ڪمپرائون فليس
ٿيون.

کے سپیس ایجن وڈا۔ ۱۱۔ اڈ چچڑیل لفظ ڳالھائی مہتری مہودا اسیمبلی بلالک ۸

هڪ شام

— گروڙال نگر

ٻانڌرا کان کيس منتراليه وڃڻو هو. چؤراڻي اسمبلي اس لاءِ اڌ ڪلاڪ کان وٺندو. اچي هئي. وڃ ۾ جنهن سان سندس ڪو واسطو نه هيو. ايندڙون رهنديون آهي؟ مسافر لاهيءَ ڇاڙهي رهندڙون رهنديون. سوچيائين هڪ اسٽاپ اينمان آهي ٻانڌرا ٽڪر واري اسٽاپ تي پهچڻ سان کيس بس ملي. ڇڪي ها. واپس اونڌان وري کيس نه پئي پڙو. ڪرائي گهمائي ٽائيم ٽلائين. سوچيائين، وٽو سهڻن جي اهوڙن ٻلاڪ واري ماهه واري رهندي آهي. اڳئين سال وقت کان اڳ. ٽي اهوڙي وائي هئي. ڇههپل ۾ ڪاٺي ابتداء ڪيو هوسين. اٺو گرائيس، جرنلسٽ ۽ اويس جون نهون هسٽيون ۽ ان کان پوءِ اسمبلي هال کان اڳ ايندڙ ڪار مسان مسٽرس، ايس. ايل. ايس ۽ ابا واسطيدار ري. آءِ. پڙو..... سندن مک جا پاڻو. اکين ۾ ڇمڪ. اهوڙو هي چئي. هلڻ جو اڳ، اڳ انداز آسانيءَ سان وسرڻ جهڙو نه آهي. اويس جي جرنلسٽ سان سندن فائش انٽرويو..... فلائنگ سمائل..... پاڻو جي ٽڪائي وٺندڙ اڀري جرنلسٽ جي شرار تي نظر گهمائي وٺندا..... ويڪري مسڪراحت ٺهندا. ڪڏهن اک نه پڇندا. سندن ٺهڙڻ مان انهن لڳندو آهي جن کي اڀري جرنلسٽ سوار ٿي ڪوٺي ڪٽڙ ٻاهر ٿي ڪوٺين. اٽلهرست آهن. اڇيل سوال جي آڙ ۾ ڪڏهن اڀري جرنلسٽ کي چوندا..... او يا ايت لڙ وٺي انٽرنيٽنگ..... ڪم آندو هڪ مهيني ان لپڻن هوشن ان ماء ڪڏهن. اها ڳالهه معمولي ڪوٺين. پوري سوار جو ريف ٻهپ آڏوٽ لسي ويندو هوس ڪم آهي. منهنجي هڪ ساڙي ٿي ڳالهه. اڏاڪسي هئي... کيس وڃڻو هو هو ان کان اڌو جو هڪ.....

واڃ ۾ دري وقت جاچيائين اسمبليءَ جي درست سيشن شروع ٿيڻ ۾ باقي اڌ ڪلاڪ رهجي ويو. هتي ٻانڌرا ۾ شيرنگ ٽڪسي جو سسٽم ڪوٺين، اڌ آءِ. ڪاٺي سهوليت پراڻو آهي. سوچيائين ڪنهن ڪار واري کان لشت وٺجي. اس اسٽاپ ڇڏي ٻاهر آئي. هڪ ٻن ڪار وارن کي آڱوڙي جي اشاري سان اوزاري ڪڍيائين. هڪ ماروڙي ڪار پاسو وٺي اچي وئي. هو ٻوڙي فرلٽ ٻوڙ کولي ساڻس گڏ وٺي

وڃي. وڇولي - عمر وارو مرد هو. چشمي جي کاڌن مٿان ڏانھس لھاري ”ھيلو“ ڪيائين. جرنلسٽ ان موت ۾ کيس واکري مشڪ سان جواب ڏنو ۽ چيائين، مان جرنلسٽ مس ميرا آھيان. اڄ منتراليہ وانگر سيشن لاءِ کلي رھڻو آھي. مون چاليھ منٽ اس ملڻ ۾ ابرارڪ ڪيا آھن. مان بھڻو شڪر گذار آھيان. موت ۾ ڪجهه ٻڌڻ لاءِ لاچار کيس مڪ مڊل ۾ اھڙو ٻار آڻڻو پيو. تنھن تي ڪار واري چيو، ”مان پوليس مٿن لڙندڙ ٻڌائي.“ مان اوهان کي منتراليہ ڇڏي سگھندس جو مرلڪي ۾ انھيءَ پاسي يعني آسماني چھمچرس ۾ وڃڻو آھي. ڪار رٻڌ سگھل جي آگاهه کان ھاڪي جھوڙي سان بھڻي وڃي. ميران وري ھاڪو مسڪرائي گرمان سگھل جو انتظار ڪيو.

مسٽر لڙندڙ سھوليت جي لزاکٽ کي محسوس ڪندي پڇيو، او ”جرنلسٽ آھن. ٻڌائي سگھنديءَ تہ اٽڪل ھڪ ڊڪيڊ کان ڪار ۾ لفٽ وٺڻ لاءِ جي آھين روايت يعني آڱوٺو ٻائون ڪري اجازي ڪرڻ ڪٿان جي رستم آھي. يعني ھتي ھندستان ۾ ڪٿان آئي. اسانجي اوربجھيل روايت تہ ان کان پڻ آھي.“

”ھ. ھ. ھ. ھ.“ پنھنجن ھاڪا ٽھڪ ڏنا.

ميران چيو، ”سوال ٻڌڻ کان اڳ مان اوش پاڻ کي ڪنھن وڏي سوال جي جواب ڏيڻ جھڙي اسٽي ۾ ڪھڙي ويندو محسوس ٿيو. ٻرھي روايتي سوال شايد ان کان به وڌيڪ پرس ۾ وجھڻ جھڙو آھي. پارتھ روايت تہ آھي، ان سان مان شامل راءِ آھيان. اسانجا پارٽي گھڻو نظرو اھيرڪي يا انگلش ٽرڪ تي ئي پنھنجي ڏھايم کي ٻار ٻار پالش ڪرڻ جي ڊوڙ ٻيا پائون. چيني، جاپاني، فرانسيسي يا جرمن سولائيزم مشڪل سان اسانجي سوشلسٽ پيٽرن کي جھڙو آھي.“

جرنلسٽ ميران پوري وقت ئي منتراليہ پھچي وڃي. ايل. اي مسٽرس ۽ ٻيو عملو اسيمبلي ھال اندر وڃي رھيو هو. حاڪمي باھران صدر دروازي جي ڏاڪڻن تي ڪافي فوٽوگرافرس، جرنلسٽ ۽ پرس جا ٻيا اڌڪاري وڏي انداز ۾ بيٺا ھئا. ڪافي پيڙ ھئي. چيف مسٽر جي ڪار آئي سڀ ھڪ نديءَ جي پراڻو جھان اوڏاھن ڌرڪڻ لڳا. ڪيترن وڏي ھٿن وارون قول ماھائون کيس پٺاڻ لڳا. موت ۾ پئي ھت ٻڌي اوڻ ڪار ۾ بھي آيلن جو سواڪٽ ڪيائين. مون ۾ ڪنھن انون ٿيون.

”منٽري مھود. زنده اساد.“ جا لھرا ٻه گولڻ لڳا. ڪيترن ئي رڪارڊ ڪميس اسان وڌايا. ھڪ اڌ ڇوڙيل لفظ ڳالھائي منٽري مھود اسيمبلي بلڊنگ ۾

پڻا ڪهڙا آهن ڪهڙا؟

”اهي به امان جي پٺيان ئي خرچ ڪيا آهن.“

”پر ٽڏهن به امان لپڪ نه ٿي آهي.“

”اسان جو ويچار آهي ته ڪيس هينئر ڪڏهن هوشيار ڊاڪٽر کي ڏيکارايون.“

”ان لاءِ وڌيڪ پئسن جي گهرج آهي سرڪار!“

شاهوڪار ڪجهه دير سوچ ويچار ڪيو.

”ايڪ آهي،“ شاهوڪار چيو، ”مان ئي الحال ٿورا پڻا ٺوهان ڪري ڏيان
ٿو. انهن ۾ پئسن جو بندوبست ڪري ڏيندس. اها رقم ماءُ جي علاج واسطي ئي ڪم
آڻيندا.“

شاهوڪار کان مدد وٺي ائي ٻت واپس موٽيا.

ماءُ جي علاج جي سلسلي ۾ رات جو سهڻي پٽن هڪ وڏي مهينگ ڪئي.
ان مهينگ کي به هندن مهينگ ۾ گهرايو. ماءُ کي ڪهڙن ڀاڄين - ان وشير - اتي سهڻي
پنهنجا پنهنجا ويچار پيش ڪيا. اهو وڏو لڳا. سهڻي، ماءُ جي گهڻو حال لاءِ
هڪ ائي کي جوابدار ٺهرائڻ لڳا. هڪ ائي کي ڪارايون ڏيڻ لڳا. انهن سهڻي رات
مهينگ هلائي رهي.

هوڏا آهن ماءُ پويان پساھ ڪڍي رهي هئي.

اچي هن لاء اجنبی بطجي ويا هئا ماءُ لاءِ هنن جو بيار ڏينهن ڏينهن گهٽجندو رهيو هو. پاڻ به امان گهٽ نهندا هئا. اڳي جهڙي ڇڏڻ هنن به ڏسڻ نه ايندي هئي. پر شانت ۽ مذهب سان هنن پئسو پل امان گهٽو لاهيو هو پر پنهنجي ماءُ الي اُور ڏوڙ اڻ خرچ ڪرڻ کان ڪهڙا نهندا هئا.

ڪجهه گهڙين کان پوءِ ماءُ وري ڪٿي اڪيون پونديون. سندس ڪنڊ ڏرڪي وارو.

هڪ ٻار واري، ٻڌي جي پٽن کي چيو، ”مون کي لڳي ٿو ته اهو ٻڌي گهڙو وقت نه ڪٿي سگهندي. جي ماءُ کي ٻچا نظر اٿو ته ڪجهه ڪريو.“

پٽن پاڻ به صلاح ڪئي.

”مهنجي چور نه اهو ڪي ڪنهن هوشيار ڊاڪٽر ڪسي ڏيکارايو.“ اهو هنن پٽ چيو.

”هوشيار ڊاڪٽر کي ڏيکارڻ لاءِ اسان کي خوب ٺاهڻو ڪري. اسان اڏا پئسا ڪٿان آڻينداسين.“ اهي پٽ چيو.

”مهنجو راجار آهي ته شاهوڪار کان وڏو ٺاهڻو ورتو وڃي. تنهن مان ٻڌي جو علاج ڪهي.“ تنهن پٽ چيو.

”هن کان پئسا وٺي اهو جو علاج ڪريون. اها ڳالهه ٺيڪ ٿي لڳي.“ اهو هنن پٽ چيو.

”شاهوڪار کان وٺڻ به ڀڄڻ آهي!“ تنهن پٽ چيو.

”هو ٻيو ماڻهو آهي. هن اڳ به گهڻائي دندا اسان کي مدد ڪئي آهي. هو به اهو وٺس هائو ته انڪار نه ڪندو.“ چوٿين پٽ چيو.

پٽ شاهوڪار وٽ آيا. چوري کي گهير پٺاڻي هنن شاهوڪار کي چيو، ”سرڪار! اسان ڏاڍي اڪامپ به آهيون. اسان جي امڙ سخت بيمار آهي. اسان به ان تي سمرلي نه آهي جو هن جو علاج ڪري سگهون. اسان کان ڇهه روپيا سگهيو آهي، ماءُ لاءِ ڪيو آهي. جي ٻڙان نه ڪري، امڙ اسان کان دور هلي ويندي ته اسان ڪٿي به نه رهنداسين. مالڪ! هينئر توهان کان سواءِ ڪنهن جي ڏياري وڃون؟“

سيت ورائيو، ”هن کان اڳ به نه مون توهان کي مدد ٻڌي ڪئي آهي. اهي

جي شانت سمهي پيئي هئي . هن جو ڪجهه ۽ ڪرڪڻ بند هو . پٽ کي لڳو ته ماءُ شايد مري ويئي . هن کان هڪ زوردار رڙ اڪري ويئي . هن جي رڙ ٻڌي ٻيا پٽ ۽ ڪي ٻارڙارا ٻوڙ لڏا آيا . ماءُ کي ڏولڙي ڏٺو ويو ته هو آڃا مٽي کان هئي .

هڪ پٽ اڪيون اڳهندي چيو ، ” جيڪڏهن اهڙو اسان کان موڪلائي ويئي ته اسان ڪٿان جا به نه رهنداسين . ”

” ڇو ، اسان کي وري ڇا ٿيندو ؟ ” ٻئي پٽ جواب ڏنو .

” ماءُ نه هوندي ته اسان کي ڪير ليکيندو ؟ ماءُ بنا اسان جي هستي ڪهڙي ! ” ٻيڙين پٽ وراڻيو .

” اسان نه پوري پوري ڪوشش ڪئي آهي امان کي بچائڻ جي . پر اسان جي وس ۾ ئي ڪجهه نه هوندو ته ڇا ڪنداسين . ” ٽئين پٽ چيو .

اسين سڀ دل سان چاهيون ته ڇا ٿيو ٿي سگهي . ” ٻيڙين پٽ جواب ڏنو . ” ته ڇا اسان ٻيا چاهيون ته اهڙو ٺڪ ٿئي ؟ حقيقت ۾ هتي جو ماحول اها ڪي ڀاڻ نه پيو آهي . جڏهن کان هتي آئي آهي تڏهن کان اها توڙي اسان پاڻ کي ڌار ڌار يا ميسوس ڪريون . ” چوٿين پٽ چيو .

” اسان وقت ايترو پئسو نه آهي جو کيس ڪنهن وڏي ڊاڪٽر کي ڏيکاري سگهون . ” ٻئي پٽ چيو .

” ڇو ته ڪوڙ ڳالهائو ! پنهنجي ڌرتي ڇڏڻ کان پوءِ هتي اچي ڪهڙو پئسو ٺاهيو اٿو . پنهنجو پئسو به جام اٿو ته شاهوڪار کان به اهڙو جي نالي تي وڃو ته پئسو وٺندا . الا ئي ڪيڏانهن ٿا اهي پئسا ڪريو ! ” ٻيڙين پٽ ڦارن مان چيو .

پٽن کي اها ڳالهه نه وڻي ته سندن ئي هڪ ڀاءُ کين ائين اڪيون ڏيکاري . پر پاڙيوارن جي حاضريءَ ۾ هندن پاڻ ئي ضابطو رکڻ ۾ ئي پلائي سمجهي .

ان وچ ۾ ماءُ ۾ ٿوري ڇر ٻر اچي چڪي هئي . ان ڪامل اکين سان هو پنهنجي لڳل گرد ڪٽي ٿيل ٻيڙي کي ڏسي رهي هئي .

پنهنجي ڌرتيءَ کي الوداع ڪرڻ کان پوءِ هتي اچي ماءُ کي ڪڏهن به سڪ نصيب ڪو نه ٿيو هو . پٽ ، جيڪي اڳ ۾ کيس گهڻو آدر ۽ عزت ڏيندا هئا سي هتي

پويان پساه

— هوندراج دواڻي

راست جو روست هو. هڪ وڏي مڪان جي سامهون، لان ۾ وڇايل ڪرسيون
هي مڪمل جاري هيئي. مڪان جي اندر ماءُ، مڙس سان جنگ چوڻي رهي هئي.
انهن جي ڏٺي ڇڏڻ کان پوءِ هتي اچي ماءُ جي حالت گهڻي اڳتي چڪي هئي.
هن جو سراسر لستو آهي ڇڪو هو. اڻڻ ويهڻ کان بلڪل هلاڪ، هو ٻڏي ورس
انهن جون چونڊون ٻڌڻ هو لڏي. اهو سڀ لاچار بڻجي ويئي هئي. سامهون وٺل
سڀ رڍ هن جا ٻٽ هئا. رکي رکي ڪري ماءُ جي واپس مان اهڙي ڇڏڻ لڳي
جو ٻاهر وٺل سڀني پٽن جي ڇوڙن تي ڪن پلن لاءِ ڇڻڻ آڏاسي ڇانڻجي پئي ويئي.
ٻاهر وٺل پٽن مان هڪ ڇوڙ، ”آمان جي حالت هجڻ ڏينهن کان خراب آهي.
اسان ٽن لاءِ ڪجهه نه ڪري سگهيا آهيون.“
ٻئي پٽ ڇوڙ، ”ڪراون وري ڇا؟ پاڻ کان جهڪي ئي سگهيو آهي سو هن
ٻڏي لاءِ اسان ڪو آهي. هن جي ايماريءَ جو اسان وٽ علاج ڪونهي.“
ٻيون پٽ ڇوڙ، ”ڏاڍو بيمرد آهيون! جنهن توکي خبر ناهي، جنهن توکي
هن طرح ئي اچڻو. انهن لاءِ اهڙا لفظ ٿو ڪر آهيون!“
”اهو نه، ڇا ڪريان. اسان وٽ ڪا جادو هجي لکڙي آهي ڇا؟“
ٻئي پٽ ڇوڙ هڪ ڇوڙ ڳالاس مان هڪ ٻڪ ٻڌو ۽ ان ۾ ڪوڙي وڃي
اها پٽ ڇوڙن جي اڳيان وڪڙل اوائل مان انهن ڳالهن کي ٻڌڻ ۾ آئي ڪوڙي عرصي
هن کي ان قسم جي ڳالهه ۾ ڪا دلچسپي نه ٿي ۽ پٽن کي ڪندي هڻڻ
اها هئا. هينئر فقط ٻاهر وارن ماڻهن جي اڳيان پنهنجي ماءُ جي حالت کي
اطهار ڪندي هڻڻ ڏٺو اچي مات ڪري ويهڻ تي ڪري ويا هئا.
صبر جو هڪڙي پٽ ماءُ واري ڪري ۾ وڃي ڏٺو نه هوءَ اها ڪ

جيڪو لٽي چاهيو .

جڏهن ان نوجوان چوڪريءَ جو جسم ان آڱ ۾ اوپ ٿيندو بڻبي وڃي ته ان فضا ۾ چٽ ڪو آواز ڪونهائڻ لڳو :-

موت ۾ جي هڪڙي لـي ٿي ٿي

موت ۾ جي ڪر سگهيو ا، تن کي جدا

* * * *

موت تي لشڪر سوڌو واپس وڃي . جڏهن هن مهاراج شواجيءَ کي اڳوڻي ۽ سندس استريءَ جي شهيدِيءَ جي ڳالهه ٻڌائي ته شواجيءَ جون اکيون آڻون ٿي وڃن ۽ هن موت تي ڏاهن ٺهاري ڇڏيو ،

” ڪاش ! ان شهيدن جي ٿوري پُسمون لاءِ ڪٿي اچين ها ! مان ان پُسمون کي سٽڪ ٿي لڳائي هاڻي ڪي ٻوڙ سمجهان ها ! “ ائين چئي شواجي ڪنڌ لٽائي ڇڏيو ،

” ڇڏيو ته مان ان دٻي ۽ اڳيان سڄو ڪريان ٿو “

مٽيءَ جا زبردست بادل اُڏامندا ڏٺائين . هو ٻڪڙم - ٻججهي ويو ته اها ڏڍ پٺاڻن جي
 ڳوڙن جسي ئي اڏامي . انهن ٻئي پاسو ٿي دشمن ۾ خوب ٽپاري ڪري زبردست
 لشڪر سان سندن مقابلو ڪرڻ لاءِ ڪاهيندو ئي آيو .

موهنجي کي ڄاڻ هئي ته سندس لشڪر ، پٺاڻن جسي لشڪر جي اوت ۾ لهج
 ۾ ، اڀر موٽڻ دشوار هو !

هن پنهنجي سپاهين کي لاکاڙ ۾ ڪن سمنلي ڪرڻ لاءِ حڪم ڏنو . مڙهئا
 ” ۾ ۾ مهاندار “ جو لٽو عطا ۾ وڃي پٺاڻن جي لشڪر سان لڙا . پٺاڻن ۾ ناڪوڙو
 جي ڏنو . ۽ جهنگي اڇا جون اڇوڙون ڏانهن هٽائون سي سڀ چٽ ٿي ويا .
 منڀر ۾ ڪن پنهنجي جان اڇائڻ تي ڏکي ٿي پئي .

مڙهتن جو لشڪر ڪن ڇوڙاري ڳوڙي وارو . ڪهه ٿي مڙهئا سڙهي ڪاهيندا ،

ڏاڻيءَ تي چڙهيل خان وٽ پهتا . مڙهتن جي دھشت ڏسي ، پٺاڻ سڙهي ڇڏي اڇڻ
 لڳا . خان هاڻي جنگ دشمن جي وچ ۾ ڦاسي آيو ، اهو ڏسي خان اوت ۾ اهوان کي هائي
 واپس موٽائڻ جو حڪم ڏنو . اڇوان ناڪوڇيءَ جو ڏار ۾ خان اڇڻ جي آيو ڪري ، ۾
 ڏرڪهندو اڇوان وڃي پنهنجو ڀالو کڻي هائيءَ کي هڻائون ته هائي چٽ ٿي وئي .
 ئي ڪري آيو . ناڪوڇي جهڙن اڇڻ سڀالي ٿي ڪن اڇڻ سان هو ٿر اچي سندس اڇڻ
 کي لڳو ۽ اڇوان ناڪوڇي ڏسي ئي ڪري آيو . ناڪوڇيءَ کي ڪرايو ڏسي مڙهتي
 ڪندڙ ڏرڪهندو آيو ۽ خان ئي گاهي ڪس بالدي اڇا آهن .

• • • • •

مڙهئا لشڪر خان کي نه جمعي آيا ۾ هن جو ڏوهوان ۽ ڏاڍل سڏڪ لائونهي

ڦرائن ٿي ويا . مڙهتن جي خوشي المب مائر ۾ بدلت ۾ پئي .

• • • • •

شهيد ناڪوڇي جي چٽا چٽي رهي هئي . اڪهيءَ جون چٽيون مٽيءَ جي آڪاس
 طرف چڙهي رهيون هيون . چوڪڙ ماڻهي مات لڳل هئي . خط اڪهيءَ جو ڏوڏوڙ ۾
 آواز مٿا ۾ ٽلهي رهيو هو .

اڇو ٿو هڪ اڇوان اٽڪر ڏوڏلدي ڏوڏلدي اچي ٻرندڙ چٽا ۾ ٽپو ڏارو
 چوڪڙ شور مچي ويو ! ۽ ... ۽ ۾ ۾ اٽڪل پٽا کان رڙ ڪري واپسي آيو
 اڇوان اٽڪري سندس اٽڪل هئي ! ان اٽڪريءَ پنهنجي ٽپاري پٽيءَ ناڪوڇي
 ڪاٺوا

محبت ۾ جي ٿيا فدا

— ايشوري جو ٽواڻي

دکن هندستان ۾ ڪوئل جو مضبوط قلعو هوندو هو . ان قلعي جي سنڀال لاءِ حسين خان ۽ جمال خان نالي ٻه پٺاڻ پائڻ مقرر ٿيل هئا . اهو عادل شاهي زمانو هو . ٻئي پائڻ ارڙهه زورداري ۽ ظلم زبردستيءَ لاءِ مشهور هئا . هو اهڙا ٽي ڪٽر دل هئا جو نه فقط هندن جا مندر ٻاهي ٻٽ ڪيا هئا ون پور ، ٻيا به ڪيترائي ڌرمي آستان پُرشت ڪري ڇڏيا هئا ون .

مذڪر، ايراضيءَ جي ڇهه ايڪڙن ۽ ڏکڻي ٿي انٽ شڪتيءَ ۽ در
ٻاڏاڻ لڳي.

هڪ ڏينهن چچ جنتا کي سندن ڀڪارن جو جواب ڏنو . کيس سماچار ڏنو .
مظاومن جو مٿر ، ڌرم جو رکڻڪ ۽ پرجا جو رکڻال ، شواجي ڪراڻاڳ ۾ ٻڌجي ويا
آهي .

ڪوئل جي اڱرواين باق ۾ گڏجي ، شواحيءَ کي باق ڀارن جي ظلم ۽
زبردستي کان واقف ڪرڻ چاهيو . ڪي چوڻ لڳا ته ڪي چپ چاپ اڪڙپ ۾
شواحيءَ جي ڇاوڙيءَ ۾ بيهي ، شواحيءَ کي پنهنجو دڪ ڀريو احوال ٻڌايو

خان ڀائرن کي چيئن ئي رهڻ جي ان حرڪت جي اُيت ڀڃي نه هوندي هئي
و.ا. ڀڳي ڀائر انهن رهڻ جي ڪتابن سان ڏاڍيون جهيڙون ڪرڻ لڳا. هيڏانهن
شواجيءَ دل ۾ ڪو ڀرن ڪيو نه. جلدي ظالم عادل شاه جي حڪومت ڪي
ختم ڪندو.

شوا جيء پنهجو هم راز همجرااء . وهتي ڪي هڪدم حملي ڪرڻ لاءِ حڪم ڏنو . وهتي وڏو لشڪر وٺي روانو ٿيو . ان لشڪر ۾ ايڏو جوان ڇوڪرا ڏاڳو جي جيبي ۾ ٽٽا جي جاذبه بڻ شامل هئا . ڏاڳو جي جنگي فن ۾ ٻه ڏند هوشيار هو ! همجرااء جو لشڪر ڪاهيندو جهڻن ”لنگ-ساکر“ ڀرسان ايلبرڪ ۾ پهتو .

احساس ڪرائي ها ته مان غلط رستي تي وڃي رهيو آهيان .

هڪ ڏينهن موقع واپس مان پنهنجي اندر مان اهو غبار ڪڍي هن کي ڇڏو ته مون اوهان سڄو ڀار ڪيو آهي ، اهن جون ڳالهون ٻڌون آهن . پنهنجي خوشيءَ کي پنهنجي خوشي سمجهيو آهي . اوه تون مون سان اهڙو رڳو وهندڙ ڇا چئي لاءِ ڪيو آهي . ڇا پنهنجي ڀار ۾ ڪا ڪمي آهي ؟

اچانڪ هن لکرت سان پيرل اکين سان مون کي اها راءِ ڇڏي :- ” اوه ڀار کي سمجهين ٿو ؟ ” مان حيرانيءَ سان هن ڏانهن ڏسندو رهيس . هن شامف لٽي ڇڏي ، مان ان اوهان ڀار ڪندي هئس ۽ هينئر به ڪندي آهيان . ڇڏهن مون ڏٺو ته پنهنجي ڀار پنهنجو ڏينهن رات ٻڌي رهيو آهي ته مون پنهنجي رستي تان هٽي وڃڻ لٽي سٺو سمجهو ته تون پنهنجي لکرت مان سچي وٺي ٻڌائي ۾ لڳي ويڙهين . ڀار ان کي نه چئو آهي جهڙو تون ڪري رهيو آهين . ڀار ته سرشوءَ آهي جهڙو ان ۽ من ٻنهي کي سڳندڻ ڪندي آهي . پنهنجو ڀار واهندا آهي . ڀار ته اها ڏٺو ته شڪتي آهي جهڙو ماڻهن کي ترقيءَ جي راءِ ڏانهن وڌائي ٿي . اوه ڀار کي غلط سمجهو آهي . اچان ان وقت آهي تون پنهنجو ڀار کي ، پنهنجي جهون ڪسي ، اوارار کي سمناري سگهين ٿو . پنهنجي ڀار کي سکيا سمجهي سماج ۽ ديش لاءِ هڪ سٺو ڏاڳڙو ٺاهڻ جي ڪوشش ڪر .

مان پنهنجو ساه روڪي هن جي ڳالههون ڪسي ٻڌي رهيو هوس . پنهنجي اکين مان آنسوون وهڻ لڳا . مان هن کان معافي وٺندي ڇڏو ته مان توکي غلط سمجهو ، پنهنجو چوڻ صحيح آهي ته ڀار جهون لاءِ آهي ته هي جهون اوار لاءِ . مان توکي وڃڻ ٿو ڏان ته پنهنجي ڀار کي سکيا ٻڌائي هجڻ ته پنهنجي اوه پنهنجي سامهون ايندس .

اچانڪ لاڙين جي گرگهراعت سان پنهنجو سهدو ٽٽي ويو . پنهنجي واپارن ۾ ساسار ٽٽي ويو . راجپوت پنهنجي هٿن سان مولڪي انعام ڏيئي پنهنجي هٿڪ انصافي ڪئي . انعام وٺي مان سندس دروازي لاکين هٿو ٿي مس هئس ته هڪي ڏسي حيران ٿي ويس . هره اکين ۾ آنسوون اڀري پنهنجو انتظار ڪري رهي هئي .

پيار

— جهوت کيسواڻي

اڄ منهنجي خوشيءَ جو ڪو اٽڪاڻو ڪوٺا هئو، ڇاڪاڻ ته ايم. اي. ۾ مولڪي سيني ڪان اول اچڻ لاءِ سوار پڌڪ ملڻ وارو هو. منهنجي هن سڦلڻا جو سڄو سمنان اٽڪي ٿو وڃي جنهن هڪ طرح جي سکيا بطجي منهنجي زندگيءَ کي هڪ نئي واٽ ڏني. هن هڪ پٽڪيل راهيءَ کي صحيح وقت تي صحيح راهه ڏيکاري اڄ هن سڦلڻا جي دروازي تي آڻي بهار وارو هو. مولڪي اهو هڪ خواب ٻڌ لڳي رهيو هو.

جڏهن مان ٽن درجو پڙهي رهيو هوس ته مولڪي فلمن ڏسڻ جو ڏاڍو شوق هئو. سڪول مان پڙهي فلمون ڏسندو هوس. ان ڪري منهنجا اميدڪار به سٺا نه ٿيا. فلمون ڏسي مان اٽڪا جي آرام جي مٺي انداز کي ڏسي سوچيندو هوس ته ڪاش منهنجي به اهڙي پرائمڪا هجي جيڪا مولڪي پيار ڪري. جهڙن ٽيئن ڪري پيارهون ڪلاس پاس ڪري ڪاليج پهتس.

ڪاليج ۾ مولڪي اڇاڪ اهڙي چوڪري ملي جنهن جي باري ۾ مان ڪا به ڪيندو هوس. هڪ ٻل ملاقاتن ۾ هيءَ منهنجي دوست بطجي ويئي. مولڪي ائين لڳو جڻ هن مان منهنجو ڏاڍو پراڻو پراڻو آهي. هڪ ڏينهن همت ڪري مون هن سان منهنجي پيار جو اظهار ڪيو هن کي ڪري جواب نه ڏنو.

هڻ منهنجو ڏاڍو خيال رکندي هئي ۽ هميشه سٺين مارڪن سان پاس ٿيڻ لاءِ چوڻدي رهندي هئي. منهنجي نصيب ۾ نه هو ته مان هن جي ان سکيا کي گهرڻ ڪيان. منهنجي مٿان ته بس فلمي پوسٽ چائيل هو محبت جو. نتيجو اهو نڪتو ته مان پارهي ڪلاس ۾ گهٽ مارڪن سان پاس ٿيس. هن به مون سان ڳالهائڻ چڏي ڏنو. مان هن ڳالهه کي سٺو نه ڪري سگهيس.

منهنجو دماغ وڌيڪ خراب رهڻ لڳو. مان هر وقت اهو ئي سوچيندو رهيس ته هوءَ ڇوڪري ئي قصوروار آهي. هن مولڪي ڏوڪو ڏنو آهي. هن مون سان بي وفائي ڪئي آهي. مان صحيح راهه تي اچي سگهان ها جيڪر هوءَ مولڪي پيار سان اهڙو

لي آيو ۽ پاسپور وٺي ڇيائين ، ” ٻار ڪنڊوڙ چوندِي اِستِ شرم ٿو اچيهر ٻار ڇا ڪيان هـ ”
 وٽس ٻينن جسي سخت ضرورت اٿس . دلش ۽ ان جي ڪندوار شمل ڳهمڻ ٿا وڃن .
 اٺن ڪنڊن اِستِ ڪري ڪوٽ جسي ڪپڙي وارا چار سڙ ٿي . ” مون کيس ڇوڙي
 ٽپڪاري . ٻار هـ ڇوڙو ڪهو ٿ مان سم ڪان اڀواس وٺي کيس ڪوٽ جي ڪپڙي
 ڇا چار سڙ روڻا ٽپان . ٽپڪي ۽ ٻارون ٿورو مون اصول جي خلاف سم ڪان
 اڀواس وٺي ان کي چار سڙ روڻا ٽپا .

مهانگالي وٽندي رهي ٻار پگهار ٿ . ١٦ مهينا اُچي ويا . ڇوڙي اچي وئي .
 هڪ ٽپهن هڪڙي هڪڙي درزيءَ جي دڪان تي پهتس ۽ ڪوٽ ٻاسم اڇرو مالس
 ٻهراڻ ٿ ڇيائين ڪهڙو ڪوٽ ؟ مون لڇي ٿي کيس چيو ٿ مان ١٣ مهينا اڳ ڪوٽ سڀ
 لاءِ ٽپي ويا هئس . هڪ ٿورو . مونکي سم ڪان مٽي ٿاڻن ٽپو ۽ پوءِ وٺي آواڙ ٻ
 ڇيائين ، ” ٻهراڻ هڪ ڪوٽ ٽپڻ آيا آءِو يا صرف اڇڻ ؟ مون ڪسانس سلائي اڇي
 ڇا هن ٿي سڙ روڻا ٻڌائي ۽ منهنجي کسي ٻ صرف ١٣ روڻا هئا . مون کيس چيو
 ٿ مان ڪوٽ ٣-٢ ٽپهن ٻر کڻي ويندس .

ٿي سال ٻڌا اُچي ويا آهن . ٻهراڻ ٿاڻن ڪوٽ جي سلائي هو

اوتڙ تي ورتل ڪوٽ جو ڪپڙو !

— ڪشن بچاج

بد دماغ هئڻ سبب سينڊون/اوڪراون بدلائڻ مون لاءِ ڪا ٺهين/وڏي ڳالهه
ڪو نه رهي آهي. گذريل ويهن سالن ۾ گهٽ ۾ گهٽ ويهه سيٽ بدلايا هوندا.
ان وچ ۾ سراسر اٺ سال والڊو پڻ رهيو آهيان.

شاهوڪار مائٽ قهاس پيٽي ولاٽي/داسي قيمتي لائڻل ڪپڙا موڪليندا آهن
بدن تي فٽ اچن ٿا پر پائڻ کان پوءِ پاڻ کي جوڪر محسوس ڪندو آهيان. ڇاڪاڻ
وٽس نه ڪا نظر آهي.

ڪي چار پنج سال نه درزيءَ جي دڪان تي ڇڙهڻ جي نوٽ ڪو نه آئي.
هڪ ڏينهن ڪنهن متر جي گهر وٽس. شايد نومبر جي پنجاري هئي. بدن
تي صرف هڪو بشرت هو. هن کلي پڇيو ڪشور ٺوڪي سڀ ڪو نه لڳندو آهي ڇا؟
مان صرف مشڪيس.

”اڙي ٻار هڪ ڪوٽ کڻي سڃاڻي.“

”ٻار! ٺوڪي نه خبر آهي، پنج مهينا والڊو ويٺو هئس. هاڻ مس مس ۱۰-۱۵
ڏينهن اڳ هڪ دڪان تي ڇهين سؤ جي اوڪري ملي آهي. ان مان ڪوٽ ڪٿان ٺهندو.“

هن ڪلهي چيو ٻار! دوست ڪڏهن ڪم ايندا. دلپش لاءِ ڪلهه ڪوٽ جو
ڪپڙو وٺي آيو آهيان پر ڪيس رنگ پسند ڪونهي. هيئن ڪر اهو ڪپڙو ٽون کڻي
وڃين ڪوٽ سڃاڻي. پئسا ڇڏهن ٺوڪي سهوليت ٿئي ڏجائين. مون ڪافي نه
ڪئي پر هن هجائتي دوست ڪوٽ جو ڪپڙو منهنجي هٿ بند ٻيڪ ۾ وجهي ڇڏيو.

ڪپڙو ۽ ماپ درزي کي ڏيئي آيس. پر قدر تي ۳۲ ڏينهن کان پوءِ سيٽ
مان ڪنهن ڳالهه تي جهڙپ ٿي پيئي ۽ اوڪري ڇڏي وري بهڪار ٻيڪي آيس.

ڇهن پنجن مهينن کان پوءِ وري ڪنهن ٻئي دڪان تي ساڍن ڇهن سؤ روپين تي
اوڪري ملي. اوڪري ٿي ڇڙهي اڃان ۲۰-۲۲ ڏينهن مس ٿيا نه اهو دوست دڪان

سرامبي دروځا لاند گډهه رڼا سان گډهه چوډ، "پورب ۽ پشچم جي چوډون ۽
اهو اسي هڪ وڏو ٿاڻو آهي. پشچم جا لوڪ "پاور مڪي" آڻن پيدا ڪري ٿا
پاور اٺون ٺاڻا اسي ٿيندا ۽ سمجهندا آهن، جڏهنڪ پورب جا رهواسي اندر چوډ
اچار ٿيندا آهن، چوډ اهي "الڙ مڪي" آهن. الڙ مڪي لڳ لاء اندران اک ڪهي،
انڙ اٺون اچار ٿي لاء پاور اٺون ماڻهي اک ڪم ڪون ڪري سگهندي. اها چاڻي
ڪو اٺون سگهندي. سچ ڪي اڙوڙ لاء اندران اک ڪهي، ڇوڪا پاور اٺون
سگهندي: ان پاور اٺون چوډ ڪوئي دوش ناهي، چوډ پشچم واسي اڙوڙ جي
سگهندي ۽ ماهر وڏو اڙوڙ اسي، ان ڪري اوهن چاڻا ڪري سگهن. اڙ
سگهندي ۽ ساڻا ساڻ هڪو انسان پنهجي اندران اک، ڪي اڙوڙ ڪري
سگهي اٿو.

ڪورن شرڏال جي من ۾ سوال اٿيو، ڪير ڪريو؟

اسان ٿا ان ڪريو کي ڪول سڃاڻون، سوامي جي، ٽوهان ئي اسانجا ڪريو-
آهيو! سو هي وويڪالند ڪن چيو: سامهون جيڪي وڻ ٽپ ٿيو ٿا، اتي وڃو ۽
گرو جيءَ سان ملاقات ڪري اچو. ٻهريان گرو جيءَ کي ٻرڻام ڪرڻ گهرجي. ان کانسواءِ
سڀ ڪجهه، بيمار آهي.

گورا شش اهو ٻڌي واپس وريا. اتي وڃي هيڏانهن هوڏانهن نظر ڦيرائڻ لڳا.
سندن دل ۾ اها ڪلهيا هئي ته گرو جي دٻوئيءَ جي مورچن اڳيان ٻنهن ۾ مسٽ ويٺل
هوندو. ان جي آسپاس سندس ڇيلا يا درشن ڪندڙ هٿ جوڙي ويٺا هوندا. پٽر هٿن
اهڙو ڪجهه به اتي ڪول ٿنو. پر انهن ٿنو ته هڪ وڏيءَ ڏاڙهيءَ وارو، ڪاري، ڀاڳي
جو ماڻهو اتي هٿو ۽ کيس تمام سادا وسٽر، هڪ لولگي ۽ ڪلهي ٿي هڪ ڪهڙي جو
ٽڪر رکيل هوس. هنن انهن سمجهيو ته هي باغ جو مالهي يا صفائي جو ڪم ڪندڙ
مڙور آهي. هنن جي من ۾ اها ڪلهيا به ڪول هئي ته هيءُ ئي ڪريو آهي. هو ٿا
آسپاس ڪريو جي ڪروءَ جي ڳولها ڪرڻ لاءِ پنهنجي نظر ڊوڙائڻ لڳا.

آخر هيڏانهن هوڏانهن ڦري واپس سوامي وويڪالند وٽ آيا ۽ پڇيائون،
”ڪريو ڪٿي آهن؟“ اُتي ته هڪ ڏاڙهيءَ وارو ماڻهو ويٺو هو. گرو جي ٿا ڪٿي
ٿا. اسان کي نظر ڪول آيا.

ٻوڙ، جهڙي ڪنور ۽ ڏل جهڙي ڪومل، اولندو، مان روشنيءَ ۾ وٺي ايندڙ
اهڙي منهنجي ڪريو کي ٽوهان سڃاڻي ڪول سگهيا آهيو. انهن چئي سوامي وويڪالند
پنهنجي ڪريو ۾ رامڪرشن ٻر مهنس ڪي ساشتانگ ڏاڍوٽ ٻرڻام ڪيو ۽ ڪن چيو:
اهڙي اٺوڪي ٻرڻ کي سڃاڻو، ان لاءِ وڏا ڪرڻ جي ڀاوا ٽوهان جي من ۾ ڄاڳي
ٿا. ٽڏهن چيو ته پڳتيءَ رو ٻي اوني ۾ ڪي گل آيا آهن، ۽ ٿوري شرڏا رکڻ سان ان
۾ ڦل به ڪجهه وقت ۾ پيدا ٿيندا.

پر گورا شرڏالو حيرانيءَ وچان من ۾ منجهڙ لڳا. ڪن اها ڳالهه سمجهه ۾
ڪول پئي آئي ته اسان جي ڪروءَ جو ڪرو اهڙي ڪاري رنگ وارو چٽڪ ڪوئي
جي ڪاڻ جو مڙور هجي. کيس ڪا شخصيت آهي ئي ڪانه. هيءُ به ڪو ڪرو ئي
سگهي ٿو؟ ڪن من ۾ شڪ ٿيڻ لڳو. پر سوامي وويڪالند کي ڪرو ٻرڻام ساشتانگ
ڏاڍوٽ ڪندي ٿسي چئي ويٺا، ”سوامي جي، ٽوهان جا ڪرو اهڙا!“

اندرين اکـ

— کوپ روياڻي ”آرزو“

نگال ۾ گنگا نديءَ جي ڪناري هڪ پرنس مت آهي، ان جو زالو آهي
ايساور مت. ايساور جو رهواسي ڇڪو پرنس سدياسي - سوامي وويڪانند ايلور مت
۾ مڻي ماريءَ تي رهندو هو ۽ اتي ئي زبان، من، ساڌا ۽ ڇڪيان ڪسي آندڻ
ڏيڻ وغيره ڪم ڪندو هو.

اها ڪولي اڄ به اتي ڇهين ڇوٽين ستائي رکيل آهي. سوامي وويڪانند
جو نونو، الڪوڇو، گادي، ڪٽمي، ڪرمبل وغيره سڀ شين تي اڃا تائين
سڀال سان رکيل آهن.

سوامي وويڪانند جڏهن حيات ۾ ٿڌن ڇڏي هيءَ گهڻا آهي. سوامي
جن اڃا ڪجهه ڳورا شش وديش مان، هندستان ڪهڙا ۽ ڏيڻ لاءِ آيا هئا. هنن جي
اڃا هتي نه هندستان ۾ سوامي وويڪانند سان ضرور ملنداسين. ان اڃا - ان آهي
ڳورا ايلور مت ۾ آيا. هنن اڳوڻي سوامي وويڪانند سان ملاقات ڪئي هئي، ان
ڪري سندن اڃا زور ڳوڙڻ لڳي نه. جلد ئي اسان سوامي جن سان ملون ٿا. ڇو
هر سوامي وويڪانند جي اڄوڃن کان ڪافي معائنو ٿيل هئا.

شمن وڃار ڪو هو نه. گنگا مڻيا جي ڪناري تي اهل سندر ۽ رهاڪو
اسان ايلور مت، اتي سوامي جن جو درشن ۽ گيان گوشتي ڪري اورو گهٽار پار
سڪريءَ جو گيان پراپت ڪري سگهنداسين. ان پاداسا سان اهي شرڻالو سوامي
وويڪانند جي ڪمري تائين اچي پهتا ۽ سوامي وويڪانند ڪسي ساشتالنگ پڙهڻ
ڪرڻ لڳا.

سوامي وويڪانند پڪڙم ڪن پڙهڻ ڪرڻ کان روڪيو ۽ چيو: ترو، اوهان
پڇي ڪيو ڪي پڙهڻ ڪري آيا آهيو يا نه؟ پهرين ڳوڙڻو جو درشن نه ڪرايو،
نه ان جي هيءَ شش پڻ توهان سان ڪڍ آهي.

ٻاٻا مولڪي ڳرائڙي ٻائي ، اتي ايندڙن ڪيترن شخصن سان منهنجي واقفيت ٿي ڪرائي
 ٻي مولڪي ان مان ڪو سندس ڪوٺي ٿي مليو . نه معلوم ڇو منهنجي دماغ اتي ڪي
 ازغامي هٿوڙا هلندا ٿي رهيا ۽ انهن ئي من ئي من ۾ مون هڪ سنگلپ ڪري
 ورتو .

بروڪرام پورو ٿيڻ کان پوءِ اسين ٽيئي گهر بهتاسين . مان انهن ٻنهن
 ٻاٻن ۾ گم هوس . ساري رات منهنجي من ۾ ڪيترائي طوفان اٿيا ، ڪيترا ئي
 پوئلڳ پيدا ٿيا ، ويچارن جا سهلاب آيا ، نه به مان سڀ ڪجهه اهو برداشت ڪندو ،
 منهنجي سنگلپ اتي پڪڙي اٿڻ هوس .

صبح جو جڏهن ئي ٻاٻا ۽ مميءَ سان چانهه جي ٽيبل تي ويٺس ته اتي ڌڙڪ
 مون ڪن چيو : ”ٻاٻا ! مان سنڌي سکندس . مون لاءِ سنڌي سيکارڻ جو پروگرام ڪيو ،
 مان توهان جو ۽ مميءَ جو لکيل سارو سنڌي ساھت ٻاٻن پڙهڻ ٿو چاهيان . ان لپيءَ
 ۾ جنهن لپيءَ ۾ توهان اهو لکيو آهي .“

اوڪ رهندي ٻاٻا ۽ مميءَ مون ڏانهن ٻاهريندا رهيا ۽ پوءِ ٻاٻا قرب مان وٺي
 مولڪي پاڪر ٻاٻو .

منهنجي سنگلپ جو قد ان وقت وڌي ڏاڍو وڏو ٿي ويو ۽ ٻاٻا جي اکين ۾
 خوشيءَ ۽ ٻاٻا آسئون ڏٺم ، ٻاٻا صرف اسان ٻنهي ڏانهن ٻاهريندي ٿي رهي .

“HARI SHEWA” Plot 382/4, Sector - 29, Gandhinagar - 382029 Gujarat.

کي ٻا آڏام سائل لڳائڻ لاءِ هر ممڪن ڪوشش ۾ ڪامياب رهيو .

— اهو چوڻ ۾ وڌاءِ نه ايندو ته اوهان جو فلم جيترو نظم نسي قابض آهي ،
 ا. اڻو نسي نثر نسي ٻڌڻ . وشواس اٿس ته اوهانجو اٽڪ فلم ساڳي رفتار سان هلندو
 ڏور ۽ سنڌي ساهت جي شمع کي روشن رکندو .

— ڪجهه وقت کان ڳڙاڻ جي گلشن ۾ رهندي اوهان سنڌي ساهت جي
 ڀڳت ۾ شاخ ۾ طبع آزمائي ڪري پنهنجي ”بني“ مان گذرڻ ، خاص مقام حاصل
 ڪري آهي ، چور قابل رشڪ آهي . شل اوهان جي اڃان به وڌيڪ ساهتڪ روڊي
 ڌرم رهي ۽ اوان مان اسباب ڪري .

— عيبي ساهتڪار جي ڪتابن کي پڙهڻ کان پوءِ چئي سگهجي ٿو ته هن
 اڀر ڪورن لهرين .

هيءَ سڀ نسي ٻڌي ، هڪ ساهتڪار جوڙي جي سيمان ڦولدي ، سنڌي
 ليءَ جي پوري ڄاڻ نه هئڻ ڪارڻ ، مان ٻاڻ کي هڪ ڄاڙي جي طرح وسوسو
 ڪرڻ لڳو هوس ، اٽڪ مان سنڌي ڳالهائي سگهندو آهيان ، پر لکڻ پڙهڻ نه
 ڪن ايندي اٿس . هيل ساهت مان پنهنجي ٻاڻا سان سنڌي سيمان ۾ ان ڪري نه
 ٻڌو آهيان جو هرڪو ملڪي هڪ ادب جو ڀت مڙهي سنڌي ۾ ڳالهائڻ چاهيندو
 آهي ۽ اڻڙوئي ڪجهه سنڌي ۾ ڳالهائڻ کان پوءِ يا ته مان خاموش رهندو آهيان يا
 انهن هندي ۽ انگريزي ۾ جواب ڏيندو آهيان . ڪڏهن ڪڏهن ته ٻاڻا جي ڪن ڇنڊ
 رڙن درستن جي واکاڻ به اٿس ٻڌندو آهيان ، ”هڪ سنڌي لکڪ جو ڀت ڦولدي ته
 سنڌي ۾ سراسر اٿس ته اوهانائي“ ان وقت ميان راکل لا جواب نسي ڏيندو
 آهيان .

اڄ ٻاڻا جو هيءَ مان مرڻو نسي ، مون اهو ڪجهه وسوسو ڪيو آهي ،
 جيڪو ڪهڙو اڳ وسوسو ڪرڻ ڪيندو هوم . مون هاڻ ٻڪو نشو ڪيو آهي ته مان
 عيبيان لهن لهن لهن جي اڳيان پڙي ٿي رهڻ ڪن چاهيندس . پنهنجي ٻاڻا
 پنهنجي پنهنجي مانتا جو لکڻ ساهت کي پڙهڻ جي آڪس ٻڌا آهي . مان ايترو نه
 ٻاڻو آهي ٻڌو هوس ، جو ٻاڻا جو سيمان دريئه نسي پنهنجي دل ڏيڻو ڏيڻو
 اڻو آهي . اٽڪ مان آٽڪن ڪي اچڻ ڪان سر روڪو هوم ، پر پنهنجا اڳيان
 پنهنجا احساس ، پنهنجون پاڻاڻون روڙي رهيو هون .

آءٌ مٿي چڏهن منڇ لاهي هڪ آيا ته مان وڃي هن سان ٿيڻ

منهنجي من ۾ اُميد ٿي جاڳي. نه ٻاٻا جي چاڪ پاڪن ڇيان مان به سندس سنڌيءَ ۾ لکيل ڪتاب پڙهان، انهن کي ماڻيان، انهن جو ورتن، مان پنهنجن دوستن سان ڪيان، جن کي مان اڪثر ايترو ئي ٻڌائيندو آهيان. اءُ منهنجو ٻاٻا ايڪڪ آهي. ساهيتڪار آهي، شاعر آهي. وڌيڪ ڪجهه هنن جي ڀڃڻ ٿي مون وٽ ٻڌائڻ لاءِ ڪجهه هوندو ئي ڪين آهي. منهنجي ٻاٻا کي روزانو ڪيترائي خط ايندا آهن، ڇي-سندس ساهيتڪار مٿرن جا هوندا آهن، اخبارن جي سهڻاڪن جا هوندا آهن، سندس گهڻ ڪهرن ٻانگن جا هوندا آهن، سنڌي ساهيتڪ سڃاڻن جي صدرن جا هوندا آهن. ڪن ڪن خطن جو ورتن هر واسان ۽ منهنجيءَ مٿيءَ سان ڪندو به آهي. خط به هن لاءِ ڄڻ نه وندر جو باعث هوندا آهن. هو سڀني کي جواب به ڏيندو آهي. آلمان ڪتابن جي ٻهڻ ڏيندو آهي. ڪي خط هو پاڻ پڙهي به ٻڌائيندو آهي. انهن ئي هڪ ڏينهن کيس هڪ اهور سنڌي سنسٽا ڏنارن سندس ساهت ڪيتر ۾ ڪيل شيوائن کي ڏيان ۾ رکي، ڏاڻ ۾ ايندر سمنان ٻاٻت سندس راءِ ۽ قبوليت ٻاٻت وينتي ڪيل هئي. هن منهنجي ۽ مٿيءَ جي لڇا کي مان ڏيئي. سنسٽا کي قبوليت ڏياري موڪلي.

منهنجي ٻاٻا جو سمنان شهر جي اڻڪ شخصن جي وچ ۾، سنسٽا جي ٻرڪ ۽ وزير جي حاضريءَ ۾، ڪن خاص مهمانن جي روبرو ڪرڻ جو رٿيو ويو هو، جيئن ته هن سمنان لاءِ ٻاٻا پنهنجي قبوليت منهنجي ۽ مٿيءَ جي زور ڀرڻ ٿي ڏئي هئي، انهن مون اءِ ضروري سمجهو ته اسين ٻئي به هن سان گڏ اُت حاضر رهون ۽ جڏهن اسين اتي پهتاسين ته منڇ ٿي وهڻ لاءِ ٻاٻا سان گڏ مٿيءَ کي به عرض ڪيو ويو. انهي کي هيئن لوڪن جي سامهون ۽ خاص شخصن جي وچ ۾ منڇ ٿي ويٺل ڏسي مان دل ٿي دل ۾ فخر محسوس ڪري رهيو هوس.

ڪاروائي شروع ڪندي ڪيترن ئي ساهتڪارن ٻاٻا جي ساهت شيوائن تي روشني وڌي. سڄي ڪاروائي سنڌي ٻوليءَ ۾ هلي رهي هئي. ڏسندڙن جي عام سنڌي گروهه ۾ مولڪي پنهنجو سنڌي ساهتڪارن جي ستان هڻڻ ٿي فخر آهي رهندو هو. ٻاشڻ ڪرڻ وقت ساهتڪارن جو عام راءِ اهرائي هو.

— اوهان جي قلم منجهان ڪوي ۽ ڪهاڻي ڪار جو اوکو سنگم جا اڃا لنگهي ٿو. شل اهڙيءَ طرح ساهت جي ڪيتر ۾ اڻڪ شيوا ڪندا رهو.

— توهين سنڌي ساهت کي هر لحاظ کان مالا مال ڪري رهيا آهيو. — ااڪ ڪري جو پنهنجي هن اعليٰ عملي رفتار سان سنڌيت جي اڇڪلهر ڊگمگائيندڙ غوراب

ٺٺي هن هڪ ٺٺين ۽ ٺٺيائيءَ ڏانهن وڪ وڌائي . هو هاڻ پنهنجين ڪلينائن ۾ گهر ٿيندو ٿي ويو . جو سڪ ڪيس عام طور ماري نه ٿي سگهيو، ان سڪ کي سڃاڻڻ، پاڻ ۽ ماڻڻ لاءِ هن جي سوچ ۾ - اڄوڪي ڪيس اهڙي پرڪاش طرف گهليو هو، جنهن لاءِ هر ڪو نه ائين ٿيڻ ڏيندو آهي، پر پاڻ ڪان به ان سان سدا لاءِ جهٽيو ٻيو هوندو آهي . ان طرح جي، اگر ڪڏهن به ڪا چاهندا پيدا ٿي ٿئي ته ان ئي اوس ئي سوچ حاصل ڪري ٿي سگهجي، ڇو ته زندگي گهڙت ئي ان طرح جي ٿيندي آهي . ان طرح جي - ڪوچ پنهان جا ليڪن هوندي آهي، ان مان ڪارڻ، ڪرڻ جي شڪتي پراپت ٿيندي آهي، جنهنجي اندر سندن ۽ آچرڻ خود به خود سمائل هوندا آهن .

گذريل ٽن سالن کان هو اڪثر هاڻ گهر ۾ ئي هوندو آهي .

پاپا جا ايم - هاڻ پنهنجا ٿي ويا آهن . صبح جو اٿڻ سان هو روزاني اخبار کڻي تمام ٻارڙي سان پڙهندو آهي . ڪڏهن ڪڏهن ان کي ضروري ايم ڪاٺڻ لاءِ نشان - ڪندو آهي . سندن پاڻي ڪري، لهرڻ جو ڪم لاهي اٽڪل ڏهين اچي صبح جو - هو گهر مان اڪري سڌو پوسٽ آفيس ويندو آهي، جتي، ڏنل خطن جا جواب هو پاڻ روبرو پوسٽ ڪندو آهي، ٽپال وٺندو آهي ۽ ان کان پوءِ سڌو سرڪاري گورنمينٽ ڏانهن ويندو آهي . پستڪاليم - جو مهمور هئڻ ڪارڻ هو پڙهڻ جهڙا سندس ڪتاب گهر کڻي ايندو آهي ۽ گهر اچڻ سان هو منجهند جي رسوائيءَ کان پوءِ آيل ٽپال جا جواب تيار ڪندو آهي، ايل اخبارون ۽ ڪتاب پڙهندو آهي . پستڪاليم مان آندل ڪتابن تي نظر وجهندو آهي، انهن مان ضروري ايم ڪڍندو آهي . ڪتابن جي لاءِ رايو تيار ڪندو آهي . اخبار ۽ ميگزين لاءِ رچنائون تيار ڪندو آهي، اهي پوءِ هو سڌاريندو سڌاريندو آهي، سڀنيءَ صورخطيءَ ۾ رچنائون ٿينديون ڪندو آهي ۽ پوءِ اهي گهريل اخبارن کي موڪليندو آهي .

آڪاشواڻي، نوردرشن، درمي ڪتابن، انوار رٿائن، پرائيڪٽ ۽ راشن ۾ مشاعرن ۾ شرڪت ڪرڻ لاءِ هو تسليم ٿيل ادب هئڻ ڪارڻ، هو هر وقت پنهنجي ساهت ڪارڻ ۾ ايترو نه مشغول هوندو آهي، جو چٽڪ اهو ٿي سندس هڪ الڳ سنسار ٿي ٻيو آهي .

هواڪي ۽ مهيءَ کي ان مان ايترو سو سنديوش ملندو آهي ته هو پاڻ کي خوش رکيو ويٺو هوندو آهي . دماغي طور چسپ رهندو آهي . منهنجي مهي نه ڪيس ان ڪم ۾ واهر ضرور ڪندي آهي، پر ايتري جيترو ڪيس وقت هوندو آهي .

وایندو هجي ۴ یوه بند کمرې ۲ کرمانش جي یوه سان الې کزو لمدو هجي . الې چو
ان وقت منهدجي معصور جدايت منهدجي من ۲ ايتري له آل ایل مچالي عتي ، چو
چو ایڙ اچان له ذهن ئي تازو اثر .

مان هاڻ مښوس کري سکهو آهيان له پاڻا چو له ان طرح چو وار ستکار
لمدو او رهي له هو به کملو له ان مان آند مښوس کمدو هوندو . کڏن له ايتري
له چک لمدې اثر له پاڻا چو خوند لکی او اهو مان له پڙهان ۴ ان جي شبدن چو آند
ماطمان ، اچين خبر پوار له هو چو ساري ۴ مڙواک کي لفظن ۲ مچالي او چڙي ، ۲
ان ، ايتري ۴ ۴ ڏول له پرايت چا کمت او کڙي ، ۲ هر همد پوسدا چو ايوه او کري ،
۴ اهن کندي سندس لکن کڏن له کتي آهي ۴ له هو ئي ان مان ورچتي پيو آهي
او مان چور وړندو آهيان . مان صرف ان له هاڻ کي پاڙمچالي منهدجو آهيان له پڙهان
چو پاڻا شاعر آهي ، هو لکي او ، سندس هو جڏن کمتن چو روپ وٺي سر ۴ اسال ۲
لاند اهن له له آهي منهدجن کمتن لاند پڙهان لا ۴ یوه مونکي ان مان امام گهڙو آند
او پرايت لکي . [سندس] حالتن جي مد نظر مان اڄ له سنڌي پڙهي او سکهان ۴ له
لکي او سکهان . ها ! پندتي پاڻا ۴ ما سان ڏهر ۲ ڳالهائي سکهدو آهيان . مان
کمتن منهدجن منهدجي سنڌي له سکڻ له چو ابادار منهدجا مالت آهن . حالتون ئي له
ان له تلا هي آهن ، کڙي وڌو .

مان اڄ ۱۶ سالن جو آهيان - ۱۱ درجو پاس کري ۱۲ درجي ۲ قدر ڏراو اثر
منهدجي پاڻا ۲۲ سال سرکاري اوکري کري جڏن ان مان وٽار ڪو له . ايتري
سرکاري سطح ئي کمتن ساعت کمتن اي اوکري ۴ له لمدو لمدې ئي وٽار هي مثال
کان ۴ دماغي صحت کي قائم رکڻ له هن اها منظور ڪئي . دوراني ۴ کان یوه ڏور ڏور
صرف ۱۱ ڏينهن مس وٺو . مان ۴ ما سندس هن اسان اوکري ۴ مان اوکري راضي
هئاسين له هو کمتن طرح وٽارو له رهندو .

پاڻا هي اوکري ۴ صرف ڏهه سال مس ڪئي . هو ان ماحول سان ٽپي
له سکهور . هن چمتو مثال کان اوکري سوکار ڪئي ، ان جي اسرئوآبي ۴ مان ڏو
ڪٽو . مائي سکهي اهڙو کمتن ڪٽو به نظر له ئي آيو . آڙ ڪو طور له کمتن اوکري
ڪرڻ جي ڪا ضرورت نه ڪانه عتي . مان جڏن ڪاليج ۲ آيس له هو هر سرکاري
پڙهان کان پاڻ کي مڪمل کري ، ان تلاء واري چمتو گهارڻ له ، پڙهان سک
لکڻ ڪرڻ کان سواء ۴ منهدجو پاڻا ۲ مچالي - سک چو آند ماڻي چو چاهه ايدا لمدو

ٺايل، پٽيم، زال بهن يا ٻيون جيڪي سوڪڙيون پاڙيون کيس ملنديون هيون
، منهنجي اڳيان ڏيار ڪري رکيندو هو. بعد ۾ کيس هليل پنج جڏهن مان پنهنجي
۽ ٽي لڳائيندو هوس ته پائيندو هوس ته اها به پر پوءِ جي نعمت آهي جو مان
خاص جي ستمان آهيان جو هڪ عزت وافت شخص آهي. جنهن کي سمنان ملي ٿو
هو ان لاءِ لائق بڻيو آهي.

مان اڃان ۱۳ سالن جو مس هوس ته منهنجي پاپا کي شهر جي هڪ ڪلب
۾ انڪري شال وجهي سمنان ڪيو ويو هو جو ان سال هڪ ئي وقت ٻه ساهت
ڏيئي جا العام حاصل ڪري چڪو هو. ٻئي ڏينهن جڏهن اها خبر اخبارن ۾ آئي
منهنجي ڪلاس جي دوست کي مون ٿوري ڀرڻي ڏيئي جڏهن چيو هو، ”هو منهنجو پاپا
“. ”ٿڌن منهنجي ڪلاس جي ڪيترن دوستن ته موڪلي پاڪر به پاتا هئا.

منهنجي زندگي ۾ جو ڏاڍو ان واري منڊل ۾ ٺهندو رهيو، جتي سرسوتي ڏاويءَ
وايو هو. گهر ۾ ڪتابن جا ڏيار ته رهندا ئي آهن. رفتار وقت منهنجو ارواهه به
ٻان ڏانهن وريو ۽ جن جن ڪتابن لاءِ مون دل ٽي ڪئي پاپا اهي منهنجي لاءِ ضرور
د ڪندو هو. پڙهڻ لکڻ جو شوق رڳو منهنجي پاپا ڏانهن محدود ڪين آهي، منهن
ما به ڪيترو ئي ساهت پڙهندي رهندي آهي. ڪڏهن ڪڏهن ته لکندي به
ي. ريلوي کان سندس آواز به مون ٻڌو آهي. البت هن ڪڏهن به پاپا جيان منهنجي
اچڻ به چاهيو آهي. اها سندس پنهنجي الڳ اڃا آهي. گهر جي هٿڙي واري منڊل
مان جڏهن ٻاچي رهيو آهيان ته اهو ممڪن ڪيئن ٿو ٿي سگهي ته مان خود لکڻ کان
راءِ رهنجي وڃان. اٺن سالن جي عمر ۾ مون جڏهن پاپا کي ٻڌايو ته مون به هڪ
ويتا لکي آهي ته هو واڙو ٿي ويو. هن اها پڙهي موڪلي داد به ڏنو، البت اها
ويتا سنڌي ۾ ڪا هئي ۽ نه انگريزي ۾ هئي، جنهن ماڻهن ڏنارن مان تعليم پرائي
ٿيو هوس. انهن چئجي مون پنهنجن جذبن ۽ احساسن کي پرڪھت ڪرڻ انگريزي ۾ اها
و ماڻهن استعمال ڪيو هو. منهنجي پاپا جڏهن ان ڪويتا ۾ گهريل سڌارو ڪيو هن
ها اخبار ۾ شايع ٿيڻ لاءِ موڪلي ڏني ۽ جڏهن اها شايع ٿي ۽ اسڪول ۾ اسڪول جي
راسپيڊل اها پڙهي ته ٻئي ڏينهن هن صبح جي پراڻا سڀا ۾ جڏهن اسڪول جي
ٽيوي شاعرن جو ڏيان ان طرف ڇڪايو ته نه معلوم منهنجي چاٽي ان وقت ٿولي ڀڄي
ڀل ٻئي پاسي. ماحول جي گرمائش کي مون پنهنجي سر ۾ کي ڇهنڊو ٻي پائيرو. هو
منهنجي لاءِ ننڍي ٻچي ٻئي هئي، اهڙي ننڍي ڇوڪرن جو ساهه سڪورجي

سنڪاپ جو قد

— ڪمل پياسي

هو هڪ اهڙو شخص آهي، جنهن لاءِ وائڪي عزت آهي، جنهن لاءِ وائڪي ايمان آهي، جنهن جو االو مان سدائين نذر سان وٺندو آهيان. انسان ائين نه هڪ سماجڪ جهو آهي ۽ سماج هڪ مدار ڇيان اڏول آهي، جنهن هوندي ته هر شخص کي پنهنجا شغل هوندا آهن، جن سان هو هر وقت جڪڙيل هوندو آهي، جيڪي هن لاءِ ڪي نير ۽ اصول پڙهندا آهن، ۽ هونديون گهڙيل اصولن ۾ پاڻ کي ڪوهي، ته جڏاڏار پاڻ کي ڀڳڙي، تمام پختائيءَ سان قدم ڪڍندي، اڳتي وڌڻ جي ڪوشش ڪندو رهندو آهي. ان مان هن جي شخصيت جي پوندي آهي. هڪ اچي شخصيت، هو هر ڪن کي پنهنجي جهون جي ٽڪر ۾ پونڻ چاهيندو آهي، جنهن مان هن کي نه ڄاڻل ته سڃاڻل آسائش ملندي آهي. هو ڪو نه غيبي ڪون حاصل ڪندو آهي ۽ ائين هن ۾ اڃا نه پيدا ٿيندي آهي.

ڪنهن نه منهن ۾ ڪنهن نه طرح جي اڃا جو پيدا ٿيڻ سان هو حاملت طرف اڳتي وڌڻ چاهيندو آهي. هو پوءِ پنهنجي جهون کي نه انهن خواهشن طرف موڙڻ شروع ڪندو آهي. موهه ۽ ممتا کي نه. انسان جي جهون ۾ اهڙي ئي جڪڙ آهي، ڇو ته سرشتيءَ جي هر چڱائيءَ ۽ سندن کي ڪهڙو انسان پاڻ کان دور رکڻ چاهيندو.

هو هڪ اديب آهي، ڪهاڻيڪار آهي ۽ ان کان وڌيڪ هو شاعر آهي. شاعر ئي آهن، جن قدرت جو پورو ايمان ڪيو آهي. جيڪي خالصت جي خاتمي هر ڌري پرڏي کي پنهنجيءَ پنهنجيءَ قوت ۽ چمتا سان لفظن ۾ سيدگار پيدا آهن، سڃاڻيندا آهن ۽ مان هاڻ نذر سان چئي سگهان ٿو ته هيءَ شاعر ڪو ٻيو نه پر پنهنجو پاڻ آهي، جنهن جي ايمان پراڻل پاڪن جي سابعِي ۾ مان پايو آهيان، جنهن کي مون تمام راجهڙائي کان ڏاڍو آهي، جنهن پنهنجي هن ننڍي جهون ۾ ڪنهن نه طرح جي اثاث پيدا ڪرڻ جو مون لاءِ وجهه ئي نه ڇڏيو آهي.

مان جڏهن ننڍو هوس ته هو وائڪي ڪيترائي ڪم پڙهندو ۽ هو ڪتابن مان ڪهاڻيون نه پڙهي پڙهندو هو. ڇهين ڇهين مان وڏو ٿيندو ئي ويس هن پنهنجي لاءِ

جي منهن ۾ اهاڙو لڳو ۽ ٻيو ڪلندي ڇڏائون - ”ها... ها... هاڻي باد آيو...
هيءَ ۾ منهنجي پاڙي واري آهي... ٻيو اچو...؟ ڪو پال شار ڇو کيس ٻنگلي
اي وٺي اچ...!“

ڪهڙي ڳالهائڻ جو ڏيک. مونکي پاڪل نه وڻيو. هو ڪم ۾ ڏنل نه هو.
ڪهڙي ڏوسر سان ڪم شپ هڻي رهيو هو. کيس مهراڻ پاڻي کي ڪو به ڀاءُ ۽ آڏو
ڏيڻ ۾... ڪير...! مون ڏٺو مهراڻ پاڻي منهن ۾ گهٽڻ وجهي اها ڪا آهوس مان
ٻاهر نڪري ويئي ۽ سندس پٺيان مان به ٻاهر هليو آيس.

”هه... مونکي معاف ڪيو...“ مون مهراڻ پاڻيءَ جي دل وٺندي
چهره ”منهنجي نالائي سبب ئي اوهانجي ئي عزتي ٿي!“

”... نه... نه... نه...!“ مهراڻ پاڻي چيو - ”ڀت ڏوٿ جو نهو ئي اڏو
آهي. انسان جو من بدلجڻ ۾ ڏاڍو ڳرو ڪري... نه... نه... ڪو ڏاڍو... سڀاڻي ۽ ڏهرو ٻار
ڏاڍو... سو ڇا گهٽ آهي؟!“

مهراڻ پاڻي ۽ مان آڏو- رکيا ۾ سوار ٿيا-هن. آڏو رکيا ڏور- شالا طرف هلڻ
لڳي پر اسان ٻنهي مان ڪنهن به نه ڳالهائو. من ئي من ڀڃمان ٿي رهيو هوس. مهراڻ
پاڻيءَ سان اکيون ملائي ٿي مشڪل ٿي هوس. دل اندر ئي اندر ڪراهي رهي هئي
ڏوٿ... ڇا... اهڙي بري بلا آهي جو انسان کان انسانيءَ کي کسي وٺي...
جي ها... نه ٻيو اهڙي ڏوٿ ئي لعنت ٿي وجهڻ گهرجي...!

”..... لهندجو دوست هينئر شاهوڪار بڻجي ويا آهي!“ ميران ٻائي عجب کانيندي ٻڌو - ”ڪهڙو ڪم ڪندو آهي؟“

”مهي..... ڪم جي ٻاري ۾ نه ٻڌو؟“ مون چيو - ”اڄ جي زماني ۾ مهنت سان پئسو ٺهڻو نه ٿو سگهجي. ڪير..... مهي ان ٻڌو ۾ نه وڃو - هلو..... ٺوهاراڪي ڏسي گهٽشام ڏاڍو خوش ٿيندو!“

ميران ٻائي آيا ڪالي ڪرڻ لڳي..... سڀاڳي ۾ مٿانهن زور رکيندي چيو - ”ننڍي..... اسپتال ۾ سڀاڻي ويندو..... گهٽشام جي وڏي واقفيت آهي. ٻاٽو جي ٻاس ڪرائڻ ۾ ڪافي مدد ڪري سگهندو. وڃو اس هين سان گڏجي وڃو. سٺو ٿيندو!“

امام ڪهڙي زور ڀرڻ بعد مس مس ميران - ٻائي هلق قبوليو. ٽن شوار مٿان ٽن وٺي ڪري قميص ٻائي، رڻو ڇڏي ۾ وڌائين ۽ شاهائي لوڏ سان گڏجي اڪتي. سڀاڳي ۽ ڪسي گهر ٻاهران ڇڏي، ميران ٻائي ۽ کي آفيس وٺي آفيس ڪم ٻاهر اينڪ ۾ وٺاري مان آفيس اندر ڪهڙي ويس. ان وقت گهٽشام پنهنجي ٻن ڪچرائي دوستن سان گپ شپ هڻي رهيو هو. مون کيس ٻڌائو. ”اڏيورو مان مهي ميران - ٻائي آئي آهي. مان ڪم ٿو سان ملڻ لاءِ وٺي آيو آهيان!“

”ڪهڙي ميران.....؟“ گهٽشام، پنهنجي منهن ۾ عجب مان لهاريندي ٻڌو -

”اهائي..... اسانجي پاڙيسر ۾... اڏيورو ۾ جڏهن..... وٺس.....“
 ”هواڪي نه ڪجهه به ياد ٿو اچي!“ گهٽشام ٻڌو راهي ۾ مان زور سا ڇو -
 ”وٺي اچيس..... ڏسون..... ڪهڙي آهي ميران ٻائي؟“

گهٽشام جي اهڙي رخ ٿي، پنهنجي دل سسي ويئي پر ٿڌهون به مان آفيس کان ٻاهر اچي کيس اندر وٺي ويس - ”ڏسو..... ڏسو..... هلق ۾ سڀاڻي ٿو.....؟“

گهٽشام صرف ميران ٻائي جي منهن ۾ لهاريندو رهيو، ڇو کيس سڀاڻي ٿي نه رهيو هو. هواڪي انهن لڳو نه هو ميران - ٻائي سان ڳالهائڻ ۾ پنهنجي گهٽشامي سمجهي رهيو آهي. پنهنجي من ۾ سوال اٿو - ميران ٻائي جي پيار ۽ دلار کي ڇا، ايترو جلد گهٽشام وساري ٿو سگهي؟ گهٽشام هر پنهنجي منهن ۾ نه هر ميران - ٻائي

هينئر ئي لا واي آهون، هو سب ندرم - شالا هر چا لاء لئا آهون ؟ - اسانكي ڏارار لا
 سمجهن ڇا ؟

”اڙي اڳئي ! ڪن ڪهڙي خبر نه آهن هب احمدآباد ۾ اچي
 رهيا آهون ؟“

”برابر ڪن ڪهڙي خبر، چڱو هارو نه نه آهون مان سندن
 لاء ڪجهه، اها ڪري وٺان. خبر ناهي ڏوهالا ۾ ڪهڙو ڪاڌو ماريو هوندو. هتان، هانءُ
 جي ”مجهه“ ۾، خراب آهي !“

سڀاڻي هي خوشيءَ جو ڪاڌو ئي ڪن هو. هن اڙ ڪڙ ۾ سڙي اها ڪري
 شروع ڪري ڇڏي ؟ مان ڏهن ڏسي خوش ٿيڻو رهيس. عملي دل ۾، هيران ٿيڻي
 لاء ڪيترائي سبب ۽ اها آهي ! سڀاڻي ڇڏهن ۾ اسان ڪي ڪور ويٺي هئي. هيران
 ٻائيءَ وٽ آهون روئي کانئدا آهون. انهن ڏينهن ڪهڙا ۾ اسان وٽ ئي رهندو هو
 ؟ روئي ۾ اسان وٽ ئي ڪانئدو هو. الڪري ڇڏهن مان هيران ٻائي وٽ ڪانئدو ويٺو
 هوس ڏهن ڪهڙا ۾ وٽس ئي ڪانئدو هوندو هو.

ڪهڙا ۾ رهندو رڪو بار آهي. کيس ڇڏهن احمدآباد ۾ ٻاڙ، لڳو ۾، وٺي ۾
 ٻاڙ وٽ ڪهڙائي ڏرائين. ٻاڙ ۾ اهڙو ! سمجه ڪڏهن ڪڏهن - سڄ ٻاڙ اوچو، ئي
 ٻاڙو ڪانئدي آهي ۾ هب لڳندو آهي. پڳوان ڏيندو آهي. ۾ ڇو ڏاڙي ڏيندو آهي،
 ۾ ڏيندو آهي. ۾ سالن جا سال اوڪرون ڪانئدون ڏانئون آهن. ڪهڙا ۾ هي سمجه
 احمدآباد ۾ پٿر ڪاڌو !

ان ڪلاڪ اندر ئي سڀاڻي روئي اها ڪري وڌي ۽ ٽپن ۾ وجهي اها ۾ ئي
 رهي، ڇاهون - ”هلو ڏينديءَ کي ڏسڻ لاءِ دل ٽوڙ ڏيئي رهي آهي !“

ٻاهر پهچي، ڏسڻ ۾ سار آهون. اوري ڏار ۾ ئي ڏوهالا ۾، پهچي، واهون.
 سڀاڻي، هيران ٿيڻيءَ سان پاڪر ٻائي مٿي ۾ خوشيءَ وڃان اڪن مان اڙڪ اڙي آس
 مان وري هيران ٻائي جي ڪور ڪي آلم ڏيڻ لڳس. هن ٻڌو - کيس نه چئي
 اهاڙيءَ وڪڙو آهي ؟ وڃهڙائيءَ ۾ دل جو ڌڙو ۾ نه هوس !

هڏانهن هڏانهن جي ٻالهون بعد مان وري هيران ٻائي ئي ڏور اراو - ”ههه...“
 هلو ... اوھانکي پنهجي دوست ڪهڙا سان ملايان. اوھانکي ڏسي هو ڏاڍو خوش
 ٿيندو. ڇا مان ڇا پڇي وٺو آهي. سمجه جو چڪر ۾، عجوب آهي. ڪن ۾ شاھ، مان
 ڪڏا ۾ ڪڏا مان شاھ بڻائي ڇڏي !“

ڪهڙي ميران ؟ !

— ليکڪ :- ڪشور بهوجا ” جيون “

راوڙي بازار مان لنگهندي ، اڇاڪ ئي منهنجي نظر ميران ٻائيءَ تي پئجي .
مان نڪڙو نڪڙو وڪ اڳتي وڌائي سندس پاسي ۾ پهچي ويس ” ممي تون
ڪيئن هت احمد آباد ۾ ؟ ! “

” اڙي ڪو ٻال آهين ؟ ! “ ميران ٻائي مولڪي ڏسي ٻاڏ وائڙي ٿي وئي .
” ممي ڪيڏانهن پئجي وڃين ؟ “

” ڌرم شالا ! ڪير وٺڻ آئي هئس . ٻاڏ بهار ٿي پيا آهن تہ ؟ ڪن
ڏيکارڻ لاءِ هت وٺي آئي آهيان . تون هت احمد آباد ۾ ڇا ڪندو آهين ؟ “

” مان ؟ ممي توکي ياد آهي گهٽشام ؟ منهنجو دوست ،
اسين ٻئي گڏجي ٺوهانجي گهر ايندا هئاسون . گهٽشام مڪڻ وٺي ايندو هو . تون اسان
کي گرم گرم روٽيون پچائي ، مڪڻ لڳائي ڪارائيندين هئس . — ماءُ جهڙو بهار ڏيندي
هئس ؟ ! “

” اڙي مار يا اهڙيون ڳالهيون تہ وسرڻ جون آهن ؟ ! “

” پوءِ ممي هلو تہ گهٽشام هينئر آهو گهٽشام تہ . رهيو آهي .
گهٽشام وٺو ماڻهو بچي ويو آهي . کيس پنهنجو بنگلو آهي هن شادي ڪئي آهي .
کيس هڪ پٽ تہ آهي . پنهنجي ڪار آهي . هت — ريسان ٿي آفيس آهي . هلو
ممّي مان گهٽشام وٽ ئي ڪم ڪندو آهيان . “

” تہ هن وقت تہ هو ۽ منهنجو مامو . انتظار ڪندا هوندا . تار سان
ويندس تہ خيال ٿي بولدن تون شام جو ڌرمشالا آچ پوءِ گڏجي هليداسين . “
ميران ٻائيءَ کان جدا ٿيڻ بعد ، آفيس — وڃي ، مان سڌو گهر هليو آيس .
ميران ٻائيءَ بابت ٻڌي سڀاڳي ڪيترو تہ خوش ٿيندي . سڀاڳيءَ کي جڏهن ٻڌايم تہ .
خوشيءَ وچان ڪيري ٿي وئي ، چيائين — ” هلو هينئر ئي هلو ٻڌي ڪي

سگهي ٿي ۽ پاڻي به ٻارن کي سنڌي ۾ سنواري سگهي ٿي .

سچ اچ هب ڌاري ماحول ۾ رهندي ڪيتري نه اسان کي مٿا ڪٽي ڪرڻي
 ٻئي آهي سنڌي ڪتاب ڪوراءِ انگريزي ڪتابن تي سنڌي ۾ هونان لکي ٻارن کي
 پاڙهر آهي . مون کي سچ اچ خوشي رهندي ڇوڪڙهن ٽوهان ٻنهي ٻارن جا ٻي سنڌي
 ۾ اڪول خط شوق سان نه پڙهندا ۽ امان کي به پڙهڻ لاءِ چوندا . هڪ عرض ! ڇوڻي
 اُهاڻ ۾ به اکر الڳ ٻنهي ٻارن کي همتائڻ لاءِ اڪيٽ وٺي ضرور لکندا . اهو خوشي
 رهندي .

انهو سکر ڪم ڪار هجڻو نه لکندا .

شيدو ۾ اوهانجو ڇٽووان ٻٽ

ٿل

هه اڙهي ڏاروان ڪوڙو مل رسمهه ۾ پئي وڃي . خوشي کانڙو ڳوڙها ٻارهندي هه
 کان وڌيڪ سان وڏا ڪري وٺي ” گپ جو گل “ واهه . سچ اچ گپ جو گل ڪم آهي .
 ڏاندو هڪو جواب ^{۱۱}

۽ اڳي ڏاڏهن تي سوسي ڏاڏو به رام رهندي ٻارن کي انگريزي
 اسڪول مان هڪڙي سوسائٽي جي سنڌي اسڪول ۾ داخل ڪرائي آيو .

آهيون، آميد نه، نوهان، امان، ڀاڱ ڀمارو رام. ڀاڱي ۽ رام جا ڀارا ڀارا ڀار به خوش
 هوندا هن خط سان گڏ به ڀيون چنهون به موڪلي رهيو آهيان جو ڀڳي ڀار سنڌي لکڻ به
 هيٺر ماهر ٿي ويا آهن ۽ جڏهن خاطري ٿي تڏهن مون به هنن کي چيو به هو ڀاڱ
 نوهان ڏانهن چئي لکن. بابا، سچ پچ نه هٿ لاس اينجس به اهڙو ماحول آهي جو
 ڀڳن ڌاريو آهي. ڌاريائپ تمام گهڻي آهي. ڀرائو رام کي خوش ڪرڻ لاءِ شروعات به
 الڪراڙي به چنهون لکي غلطي ڪئي. ڀرائن ڪرڻ سان آڱ ان ڌاريائپ جي امان به.
 وڃهو ڀوندو ويس. مون مخصوص ڪيو آهي نه جيڪو ڪچ ڀڳندو آهي اهو ڀڳندو
 ڪري رکجي نه ڪي قدر ان ڌاريائپ کي دور رکي سگهجي ٿو ۽ اهو ڀڳندو آهي.
 صرف ”سنڌي ٻولي“ جا به نوهان وٽ چڙهي نه آيس ڀر وري به ڄاڻ گڏ ڪڍي آيس.
 ڳڻندو استعمال ڪرڻ منهنجي وس به آهي ۽ اهڙي ماحول به رهندي مون ان ڀڳن
 جي کي امان به ڀڳندو ڪرڻ لاءِ مخصوص ڪيو نه گهر به جڏهن سنڌي ڳالهائينداسون
 ۽ گهر به به سنڌي جو واهو هوندو، ڀار نوهان سان لڪ ٻڙهه ڪري سگهندا وغيره
 وغيره. متان منهنجا ڀار هتان جي ڌاري ماحول ڪري نوهان کان به دور نه ٿي وڃن.
 ڀڳندي ڀاري ٻولي کان والجهه ٿي وڃن. ان خيال کان مون ڀارن کي هٿ ڳڻ
 سمان واپس منڊل به رهندي به ڀڳندو ڀارن کي ڪم جو گل سمان ٺاهيو آهي اهو گل
 جو ڳڻ به رهندي به الڳ صاف سٿرو ۽ سندر ڀڳندو هوندو آهي ۽ به ڇوڪا ڏيندو
 آهي ۽ اهڙا به ڪم جا گل مون ڀڳندا ڪيا آهن. نوهان کي هي ڳالھ ٻڌي شايد منهن
 جي هيءَ جذبات ڀڳندي لڳي.

ڀر بابا ڇا ڪريان؟ ڀڳندي ماڻ جي ڏال ٻولي وساري ٿو سگهان. هٿ ڀارت
 کان هزاران ميل دور رهندي به مان ان ٻولي کي ڀڳندي گهر به ٿي سگهيو نه. ڀڳن
 سنڌيان به به ڏندھ رکڻ جو ڀڳن ڪندس. ڀڳندي گهر به ڏندھ رکڻ جي ڪوشش ڪئي
 آهي ان به نوهانجي ڀڳن جو به. ساٿ هوندو آهي. اسان گهر به صرف سنڌي ٻولي
 ڳالهائيندا آهيون. ڀاهر ٻيل طوفان هجي ڀر گهر به اڃا سنڌيت جي چوٽ ڇلائيندا ايندا
 آهيون، مان رام کي ڀاڱ کان وڌيڪ ڀاڱن وارو ٿو سمجهان جو هو اهڙي ڌاريائپ به به
 ٿو رهي. سنڌي ماحول رام کي گهر به به آهي نه ڀاهر به. هن جا ڀار بنا ڪنهن
 تڪليف جي ڀڳندي ڀاري ٻولي سنڌي ٻڙهي سگهندا هوندا. سنڌي اسڪول، سنڌي
 ڀار، سنڌي ماسٽر ۽ ماسٽرائيئون، سنڌي ٻارن جون، سنڌي ڏڪاندار، مان رام کي ڀاڱ
 کان وڌيڪ اصيب وارو مخصوص ٿو ڪريان جو هو ڀڳندي ڀارن کي سنڌي سڀڪارڻ
 جي تڪليف کان چٽل آهي. هڪ نه نوهان به گهر به آهيون. امان به ڀارن کي ٻڙهائي

سکتي ٻولندي باقي ويڃاري اسانجي ٽولي ڪهڙو ٿوڻ ڪوڙو . اهڙو ڇڏو . اهو ڪي ۽ اهو
 جهڙن ٻين کي جو نه ٿو اچي ؟ توهان جي جذبات مري ڪي ويٺي آهي . اسان ٻڌا
 انهيءَ ٻولي توهان لوهان جي حوالي ڪري رهيا آهون . توهان ان جي سبب
 ڪيو . ان لفظن بعد نه قصو اٿس آهي ماڻهن توهان اٿس علي رهيا آهون ، هيئن چوڻا
 آهن ” جو ٻاري ڪڍڻ رکڻال ” وارو قصو لکيو پيو آهي ، شائس آ توهان کي جو پڙهين
 سان شربت ڪري رهيا آهون ۽ ٽارڻ سان پڙهين ٿا ”

اڀري ۾ دروازي ٻي لڪ لڪ جو آواز ٿو اچي . تهن سان گڏ ” نهالي “ لفظ
 نه ٻڌڻ ۾ اچي ۽ هڪ لفظ دروازي جي ٻاهر مان اندر لٿو لٿو ٿاڻي ، رام اچي
 دروازي طرف وڌي ڇو مان ڪڍي ٿو وٺي .

” لفظ لال وٽان آيل ٿو لکي ” رام لفظي ڪي چڱي طرح ڇاچهي ڇو
 ” لفظي ٻي آمريڪا جي پوزيشن ڪهڙي جي ٽڪري لکيل آهي نه ، اهو اچي آهي
 آهي ، مان ڪونهان ؟ لال هڪ انگريزي ۾ خط لکيو هوندو ، مون کي انگريزي پڙهڻ ۾
 ايندڙ آهي جو انگريزي هن هڪ آمريڪن لکي لکي هوندي . ”

” اهو ٻيو ۽ اهو . ” ديوان ڪوڙي مل رام کي اجازت ڏيندي ڇو ” نهاله
 ساڳي آهي . ڪو نه ساڳو آهي ، نالي منهنجي آهي جو اچان نه ڪو جو وڏو مان آهون
 ۾ چوڻ ڪونهان نه ، منهنجي ٻي نالي ٻي لال نهال لکندڙ ، اڄ پڻ . نه ٻڌاڻان سنڌي
 جو سنڌي ۾ ٻڌڻ ۾ ماڻهن کي نه ٿو ايندو . ”

رام لفظ ٿو وٺي ، لفظي ۾ الڳ الڳ ۽ چنهون آهن . ” ٻيو هي ڇا آهي ؟
 رام کان ڇوڪر ٿو لکري ، نئي سنڌي ۾ لکيل آهن ، اڄ ڪوڙ ۾ نئي چنهون لکندڙ
 سان لفظي ۾ واپس اورو ڇهي ۽ ديوان ڪوڙي مل کي واپس ٿو ڏي .

” ٻنهيءَ هي توهان پاڻ اهو سنڌي ۾ لکيل آهي . مون سمجهو نه انگريزي
 ۾ هي خط هوندو پر سنڌي ۾ آهي ، انگريزي توهان ٿي پڙهو ”

ديوان ڪوڙو مل چنهون ڪڍي پڙهي ٿو ، هڪ لال جي لکيل آهي ، هڪ
 جي ٻيو ۽ هڪ لال جي ٻئيءَ جي ، ڪيس اچو ٿو لکي ۽ ان اچو ۽ خوشي ۾
 جي ماء کي سڏ ڪري وڏو سان لال جي چئي پڙهي ٿو ٻڌائي .

پر ڇو نه ٻيا صاحب

ڇهن ٻن ۽ ٻن ۽ ٻن ٿي هڪ رکڻ بعد عرض ٿي . اسان هڪ سڀ

ٻار کان ٻئي اس ٿا ڪرايو، توهان جنهن وٽ جي ٿار ٿي، شاخ ٿي آهيو ان کي ٿي-
انگريزي صفا اما ڪهاڙي سان وٽ کان الڳ ٿا ڪرايو ته ڪرندڙ نه ڇا ٻڌندڙ. مان چوان
ٿو ته، من اس ٿي ويندڙ. تون جهڪڻ لال سان يا ٻئي سان ريس ٿو ڪريان ته،
غاضي ٿو ڪريان. مولڪي خبر آهي. ٿو ڪڏهن ڏيان سان ڇاپيو آهي ته، انگريزي
ٻڙ هينڊر ٻار ڪهاڙي انگريزي ڳالهائيندا آهن. ڪرامر جون ته ان ڳالهائيندڙ سوين چڪون
هولنديون آهن. هڪ غلط انگريزي ڳالهائيندا آهن ۽ ان انگريزي ڳالهائيندڙ سان سان
سوين ڪارائون هولنديون آهن. ”بلدي“، ”ٻو بلدي ڦول“ ۽ ”ٻو اسٽرڊ“ وغيره
وغيره ۽ اسان ٻارن جا مائٽ اهڙي انگريزي ٻڙي سرها ٿيندا آهيون جڏهن ڪو ٻارن
وڏو مهر مارو آه.

ڇا اها انگريزي آهي؟ اسانجي سنڌي ٻولي تمام سٺي ڪارڻ ۽ ڪندڙ-
مڪمل، صاف سڀري، صحي ڪرامر واري هولندي آهي. وري ڪا غاضي ڪري.
لال جون حالتون ٻيون آهن. هن کي مڃي ڇوڙا آهن مان هن جي وڪالت ڪون ٿو
ڪريان، ٿو ڪي هڪ حقيقت کان واقف ٿو ڪريان جنهن کان تون به واقف آهين.
سنڌي سماج ۽ هندستان جي ماحول کان به هزارين مهل ٻري هو ڪنهن اهڙي سماج ۾ رهي
ٿو جتي هن کي انگريزي ڳالهائيندڙ ٻولي ٿي. ٻارن کي انگريزي ڳالهائيندڙ ٻولي ٿي.
ٻو ته انگريزي سکڻ تمام لازمي آهي. ٻو ڪو وسيلو به نه ڪونهي. ان ڪري لال
سان ساڙ ڪري ٻار کي نقصان نه پهچاء. تنهن کانسواءِ پنهنجي ٻولي جو ڪهڙو ڪهڙو ٿي.
لال به نه پنهنجن درجي کان انگريزي پڙهيو. ۽ هو هاڻ آمريڪا ۾ اٿن جي وچ ۾ رهي
سگهي ٿو. ڪا به هن کي ڪليف ڪانهي. ٿو ڪي خبر آهي ته لال کي سنڌي سان
ڪيترو چاهه هو. اي. ٽائمن هن سنڌي ڪنهن هتي. پر ويڃاري جي نصيب ۾
اٿن لکيل هو جو سڀ اٿو ٿي وڃي. لاچار ٿي ٻارن کي انگريزي ٿو پڙهي. مولڪي
خاطري آهي جي لال جي ڇڪهه ٿي تون آمريڪا ۾ هجڻ ها ته هو توهان ڇڪهه ڇڪهه
ڪونه ڪري ها. نه وري ڪهر ۾ اهڙو واد واد ڪڙو ڪري ها يا نه ڇڪهه ڇڪهه ٿي ها.
ٻڪ ٿي ٻڪ ٻارن کي سنڌي اسڪول ۾ داخل ڪرين ها!

ٽيون لائي ڳالهه ڪي ڇو لئو سمجهين. ٻو ته ٿو ضد ڪرين ۽ ان ضد ۾ آخر
ٻارن کي انگريزي اسڪول ۾ داخل ڪرائي ٿي آئين. ملڪ جي مهاڻاڻي کي به ڪو
ڏٺو. اهڙي مهاڻاڻي ۾ اهڙا خرچ اڃا پائيندا آهن ٿو ٻارن کي انگريزي ۾
داخل ڪرائي آئين، اتي به سرڪار جي پاليسي ڪري هندي ۽ مراڻي نه ڪن ضرور

پهرين ڳروا سون، هر هڪ ٻار جي داخلا لاءِ ڏان الڳ سون سو. سون ۾ ٻار هزارن ۾، اسڪول وارن جا انٽرا. وٽ صبح شام ٻارن جي ڪيڊ گهمندو. هو ڏاڏو ڪونهي اڳواٽ وڃن وٽ صايع ڪرڻ ڪٿان جو انصاف آ؟ ٻچ پنهنجي زال کان، وڃن سگهندي!

اڳ ۾ ئي وڻجاري گهر جو ڪيترو ڪم ڪندي آهي، جي بس اها آئوڊيڪس ۾ ٻار اچن وڃن نه، پاڙا لا لڳن. اڃا اها خرچو. مونکي نه موريڪا لڳندي آهي جڏهن انهي ڳوٺ ۾ ماڻهن کي سنڌي ڄاڻندي ۽ انگريزي ۾ ڳالهائيندو ٻڌندو آهيان، سچ پنج ڪل اچي ويندي آهي. پلا ان ۾ ڪا ٽوڪي سماڻپ نظر اچي ٿي. ٽون ئي نه صاوڪر، هر لحاظ کان ڌاري اولي ۾ نقصان ئي آهي. وٽ سنڌي اولي کي. هڪ نه اسڪول سنڌيندڙ ئي آهن سنڌي ماڻهن وارا سنڌي ماستر ۽ ماسترائيئون، چوڌاري سنڌي ماحول، گهر ۾ نه ٻار نه ٻار جي ڪا پڙهائي ۾ ڪافي وغيره. ٻه ڪن آئي آهي، اسان به وٺا آهيون، ٻيون آهن، مان آهيان چوڻهن آهي ۽ انهن کانسواءِ ٻارن جي ڏاڏي ۽ مٽرڪ ٽائين چڪي طرح پاڙهي سگهي ٿي. ڪن سڀ سمجهائي سگهون ٿا. اوه به انگريزي صفا دور اوروئي آهي. سرڪار نه پنهنجن درجي سنڌي کان انگريزي نه پاڙهي ٿي، ٽون، مان، لال ۽ ٻيا سڀ پنهنجن درجي کان نه انگريزي پڙهيا هئا سون.

ڇا اسان ٻوٽي اهل آهيون. آئس ۾ نه ڌارن سان انگريزي ۾ ڳالهائي اها سگهون. ٽوڪي غير هئڻ ڪري سنڌ ۾ جڏهن آءٌ ڊويزن آفيس ۾ اوور سٽر هوس اسانجو اڪس. اي. اين. انگريز بهادر هئو ڪارٽ صاحب سائيٽ تي جڏهن به ايندو هو ته هن سان به انگريزي ۾ ڳالهائي ٽڪر کائيندو هوس. انهن هوائي به ان زماني جا سنڌي اڃا سنڌي جا شايق هئا سون ۽ ٽو جهڙن کي انگريزي ۾ نه وڃي سنڌي ۾ وڌو. پنهنجي اولي جي قربانائي ڪندو. مورڪ هوندر جو پنهنجي اولي جي انگريزيءَ لاءِ قرباني ڪندو. اها هڪ وڏي قرباني. پنهنجي ڄمڪا اسان پنهنجي بهتري ڪري ڏيئي رهيا آهيون. سنڌ نه قربان ڪري آيا سون، سو. انگريزن جي راجديهي پاليسي ڪري اسان کي نه انهن کان نفرت ڪرڻ چڱائي پر اسان انهن جي اولي کي چنڊ ٻڌا آهيون. انهن ارنش راج وارن اسانکي لچار ڪيو، مڃيو ڪيو ۽ سنڌ ڇڏي ڀڄي. ٻار ٻار سان ڪي ٻائي ڏيئي اولي جو ڪٿي آيا آهيون تنهنڪي نه سنڀالڻو آهي. هڪ ٻوٽي مثال ان دور ۾ ڏيئي آهي، وٽو وٽ ڪرڻو آهي پر حساب آيو. ان ٻوٽي کي ٻائي ڏيئي اها وڃن. هڪ ٻوٽي ٽوڪي جو وٽ ٽوڪي جي حوالي ٿا ڪيون. ٽوڪي مان ماڻهن ان کي

” ٻار نه ڏٺي!، توهان اڃان نه ٻراڻي ڪر ڇو ٿا رهو؟ اڄ زمانو بدلاجي وڌو آهي هرڪو اڪونهين صدي ڏانهن ٻيو ٿو وڌي وڌائي ۽ توهان مولڪي واپس ٻراڻي زمانو طرف گهلي رهيا آهيو. اسان هندستان جي سچ ٻچ مورڪ آهيون اڃان ٻائين. ٻراڻين ريتين رسمن ۽ رواجن کي جهڙي پيا آهيون. ماڳهين ڇڙ والڪر چنڊڙيا پيا آهيون. اڃا اهيون رسمون ڪنهن نه ڪم جون. اسان انهن کي ملهه ڏئي رهيا آهيون ۽ ملهه ڏئي وينا آهيون.“

اسانجي رهڻي ڪهڻي ۾ ڦيرو اچڻ لازمي آهي، مان چواندس تمام ضروري آهي. ترقي طرف وڌڻ وڌائڻ لاءِ اسان جي ڇهون ۾ انقلاب ضروري آهي ۽ اهو انقلاب جهڪڻ آڻ ٻنهنجي گهر ۾ آڻي رهيو آهيان ته توهان کي اعتراض ڇو ٿو ٿئي؟ توهان کي ٻار خوش ٿيڻ کپي ته توهانجو پٽ به ترقي جي راھ تي وڌي رهيو آهي. لال جا ٻار سچ ٻچ اصيب وارا آهن.

ٻنهنجو ٻار انهن کي انگريزي سکڻ جو وجهه ملو. نه روڪ نه وري ڪا ٽرڪ. توهان هٿ اصل مٿان ڇڙهيا وينا آهيو. هر هڪ قدم تي رڪاوٽ جهل ٻل لڳي ٻڏي آهي. ممي نه ساٿ ڪو نه ٿي لال کي سچ ٻچ اصيب وارو ٿو سمجهان، هڪ نه ڪيس آمريڪا وڃڻ جو وجهه ملو. ٻيو ٻارن سان انگريزي ۾ ڳالهائي مڙو ماڻهندو هوندو. مولڪي نه سچ ٻچ لال سان ساڙ ٿو ٿئي، حسد ٿو ٿئي من ٿي من ۾ سوچي سڙان ٻيو مان چاهيندس ته منهنجا ٻار به انگريزي ڳالهائين. مولڪي اچرج ٿو لڳي ته توهان ڇو ان پٽن ۾ ٻيائي ڏٺائي ڪري رهيا آهيو. هڪ جا ٻار تمام اوچي انگريزي ڳالهائڻ ۽ هڪ جا انگريزي کان والجهل هجن رام ٻنهنجي ضد تي اٿل رهيو.

” ٻار نه لاچار ڪهڙي آهي؟ صرف ٽوڪي لال سان ساڙ آهي. راس آهي. سان ٻيو نه ته ٽون اڪيلو ٿورو ٿي آهيون هٿ سون سنڌي هڪ ٻئي سان راسن ۾ مارن. ان ريساري ڪڍڻ وانگر ٿيڻ ٿا چاهون جنهن ٻار کي چيو ٿاهاڻ لاءِ لوهار جي وري مان نٿل شڪ، ڪڍي ٻنهنجي بس تي چٽ ڪيا ته جيئن هو چيو لڳي ۽ آخر ڪي ٿيڪي جاي ساھ. ٻائين. سو پٽ اهڙو ريسارو ڪڍڻ نه ٿي. مان نه سڀني ملڪن کي صلاح ڏيندس ته جنهن انگريز کي پيارت مان ڪڍي آزادي حاصل ڪئي. سان انهن جي ٻولي کي قطعي ڪو نه ٻڌائون. ان انگريزي کان به ٻار کي آزاد ڪرايون. س ڪرڻ مان ڏانڊو صفا ڪولهي ٻار نقصان آهي نقصان! هڪ نه خرچ ڪهڙا آهن،

ڪرڻ لڳو ڇاڪاڻ ته منهنجا ٻار لال جي ٻارن کان ڪنهن نه صورت ۾ اونٽي رهي
وڃن. ٻار اڳتي رهن منهنجي اها نڙي ٿيندا آهي ۽ توهان ان لاءِ مولڪي روڪي رهيا
آهيو. مان ڇڏهن سوچيان ٿو ته لال جا ٻار لاس اينجلس ۾ رهندي ٻڪا انگريز لڳندا
هولندا، ڇا نه آهن جو انگريزيءَ ۾ ڳالهائڻ جو حصو هوندو! آها... ها... ها...
واحد ڙي نصيب!

لال جا ٻار انگريز لڳندا هوندا ۽ رام جا ٻار! رام جا ٻار نه انگريز
لڳندا، توهان ٿيندا ته آءٌ پنهنجن ٻارن کي ڪنهن ٿو انگريز ٻڌايان. انگريزي
اهڙي سينگاريندو مان چيو ڪو نه مخصوص ڪو نه ڪندو ته ڪو ٻار نه جي
پنداش آهن.

”ها، مريد آهن! ٻلا ڪاٺو نه ڪڏهن هٿس آيا آهن؟ اٺن مهينن دا ڪها
مڃا. او چئن جهنگ، او چئن ٻيلا.“ ڪهڙا آهن هو رنگ جا ڪوڙا انگريز ۽ ڪهڙا آهن
اڄين ڪارا هندستان. اوه اسان انگريز ڪنهن ٻڌايون؟ اسان هندستاني ٿي سٺا
آهيو. اي جي ماڙي ٿي. پنهنجي جهونڙي کي چو ٿو اها ڏان؟ اهڙي چرواڻي
نه ڪم ستر آهن اهي پنهنجي دماغ مان اها چرواڻي ڪڍي ڇڏ ته انگريزي سکڻ سان
ڪو انگريز ٿيندو آهي.

انگريز پنهنجي زمين جي پنداش آهن ۽ اسان سنڌي، سنڌي زمين جي
پنداش آهيون.

اهڙي زمين هوندي اهڙي اصل ٿيندي ته!، ڏلو ڪورڊ هو نه ٿو ۾ ڇڏهن
هٿيون ته ڪاڙي زمين ڪري ٿو ۾ ڪهه جي اوه ٿيندي هئي ۽ هٿ نه ڪورائڻ ۽
راستين ۾ ڪهه جي اوه ڪهڙي ٿيندي آهي ۽ نه ڪهه چارورن يا ڪڇڪ جي، اهڙي
اهڙي ايت اسان سنڌ جي پنداش آهيون ته اسان لاءِ سنڌي اولي ٿي سڀاهندي ۽ نه ڪهه
ڪا اي اولي ٿي اوه اها انگريزي چو نه هجي يا هجي هندي، نه سنڌي اولي سنڌي
آهي. ان اولي سان ڪا ئي اولي نه هجي سگهندي؟ ڪڏهن نه. اهو ڪيتر ڪيتر
نه هون ڪري سينگار ڪوڙي چو ايت ڪوڙو. ٻلا گڏهه ايت ڪهڙي جي سندن سان
ٿورڙو لڳندو؟ اصل ڪرڻ، اوه ٿو اهڙي غلطي چو ٿو ڪنهن؟ ٻار ان ۾ اهي ٿي ته
پنهنجن ٻارن کي هاڻ نه انگريزي مان ڪڍي سنڌي سکول ۾ داخل ڪر. ڏاڍا
ڪهڙي دل وري نه سمجهائيندي رار کي چيو.

گپ جو گل

— لال

”ار آخر ڪو به مڃيو ۽ پنهنجن ٻارن کي انگريزي اسڪول ۾ داخل ڪرائي
ئي آئين.“

ديوان ڪوڙي مل پنهنجي پٽ کي ورجايو ”مان سمجهي ڪونه ٿو سگهان ته
ٽوئي ان ڌاري منهن ڪاري ٻولي انگريزي جو پوس جو سوار آهي، اهو جو چڙهيل
آهي؟ ڇا اسان انگريز آهيون؟ انگريزي ٻولي انگريز جي آهي. اسان هندستاني
آهيون سو به سنڌي، اسان کي پنهنجي ٻولي سکڻ کپي، مان نه ائين چاهيندس ته
پنهنجن ٻارن کي سنڌي ضرور سکايون، سنڌي اسڪول ۾ داخل ڪرايون ته تمام
سنو لهندو. هاڻ به وقت ويو ڪولهي. انگريزي ڪالونم اسڪول مان ڪڍي
سوسائٽي جي سنڌي اسڪول ۾ داخل ڪراء.“

ديوان ڪوڙي مل ٿڪ ٿڪايل پنهنجي پٽن لاءِ پٽ رام کي سمجهائيندي
چيو. پر رام ڪٿي ئي مڃيو. هن جيون ۾ ڪنهن جي اڳيان جهڪڻ سکيو ڪونه هو
پر همت نه پنهنجن جو پيءُ هو. رام جي دماغ ۾ جهڪڻ پورو ويٺو سو ويٺو ان ڪري هو
ڪڏهن به ڪهڙي به حالت ۾ ٻاهر ڪڍڻ لاءِ تيار ڪونه هو، ٽوڙي سون مرادون هن
جي سامهون چوله وڃائين پر رام ساڻن رام هو. بهران لاءِ جو ضدي!

”مولائي پنهنجي ٻارن کي ڪم جو گل ٺاهڻو آهي. ڪم جو گل جهڪو
گپ ۾ رهندي ته گپ کان ٻاهر ڪڍڻ هوندو آهي. ٻه ٽي ٺوهان کي خبر آهي ته
پارٽ مولائي گپ سمان لڳندو آهي. گند ڪڍي سان پڙيل گپ ۾ ته اسان رهندا
آهيون. لاچار آهي ته ته مان به جهڪڻ آمرڪا هليو وڃان هاڻ! ڪوشش ته
مون به ڪهڙي ڪئي ته لال والڪر آمرڪا وڃين لوڪري ڪريان، پر مولائي ڪو وجهه
ڪونه ڏنو. پر هيءُ وجهه مان پنهنجن هٿن مان وڃائڻ ڪونه ٿو چاهيان..... ٻه ٽي
ڏرا ٺوهان سوچيو ته ڪير پنهنجن ٻارن کي انگريزي ڪرڻ چاهيندو. مان جهڪڻ
ٻارن کي سنڌي اسڪول ۾ وهاريندس ته هو انگريزي، اڻ پڙهيل لڳندا. مان ائين

هر ان طرح بهتل سنت پي لڳو، پر اندر جي خبر ايشور کي، رات پنهنجي دل جو حال
سنت کي ٻڌايو سنت کيس چيو، ”بت، تون روز هن لڙي اچي ڪر. ڀڳوان
روز پنهنجي من جي مراد پوري ڪندو.“ رات سنت جي چڪر پڙ اچي ويسئي.
رات روز ليم سان مندر ۾ ويندي هئي. کيس اها خبر ڪو به هئي ته سنت جي دل ۾
ڪو ڀاپ آهي، سنت ڪڏهن رات کي جل بڙهي ڏيندو هو ته ڪڏهن وري ڏاڍو ڏيندو
سنت هڪ دفعي سنت رات کي چيو، ”رات تون سڀاڻي فلاڻي وقت تي اچڻ لاءِ
ان ايشور جي لڙي التجا ڪندس ته پنهنجي ڪوڊ پري.“ رات کي اها خبر ڪو به
هئي ته هيءَ سنت سچو آهي يا ڊولنگي آهي.

رات پڻي ڏينهن پوري وقت تي آئي، سنت اهڙي طرح ويٺو هو، جن کيس
رات جي اچڻ جي ڪا به خبر ڪو به هئي ته ڪا رات آئي آهي. رات ڪلاڪ ڪن
پئي. سنت ڪلاڪ ڪٽائڻ لڳو، رات کي چوڻ لڳو، ”رات تون اچي
تس؟ توکي ڪيترو وقت آئي ٿو آهي.“ رات چيو، ”مون کي ڪلاڪ ڪن آئي ٿو
هي.“ سنت ساڳئي لهولي سان جل بڙهي رات کي ڏٺو. رات جو جل بهڻ ۽ کيس
ڪر اچڻ. چڪر اچڻ سان هو ڪري پئي. سنت دروازو بند ڪري، رات کي
بلنگ تي سمهاريو. هينئر سنت رات جي ايهوشي جو پورو فائدو وٺڻ لڳو ڇاڪاڻ ته رات
هو اهو ٿيو، ڏهن رات پاڻ کي بلنگ تي لٽيل ڏٺو. پاڻ کي بلنگ تي لٽيل ڏسي
ڪري کيس پاڻ سان لغت ٿيڻ لڳي. سنت کيس چيو، رات تون فڪر نه ڪر توکي
پر ضرور ٿيندو.

جڏهن رات سنت جا اهي اکر ٻڌا، انهي وقت کيس جوش اچي ويٺو، جوش
هن سندس ڀڙسان پيل سنت جي لٽ ڪٽي، سنت کي ۷، ۸ لڏيون زور سان هڻي
ڪڍيائين. سنت کي اهڙيون لڏيون لڳيون جو سنت بنا رڙ واکي جي زهن تي ڪري
يو. رات سندس منهن تي ٿڪ ڪٽي ڪندي چيو، ”لعت آهي پنهنجي هن سنڌوڻي
تي تون سنت جي چولي ۾ هڪ شيطان آهين.“ رات چپ ڪري گهر آئي.
انهي ڳالهه جي خبر ايشور، سنت ۽ رات کانسواءِ ڪنهن کي ڪو به هئي سنت رات
بت تي ڌڙ تي پيو هو، شام جي وقت جڏهن سندس شش سنت جي درشن لاءِ آيا ته
ڏٺائون ته سنت رت سان ڀريل ڌڙ تي پيو آهي.

ڪهڙي خون وهڻ سبب سندس لڏ ڀري هلي رهي هئي ۽ کيس سندس شش
سپتال ڪٿائي ويا. سنت جڏهن هوش ۾ آيو ته سندس شش ڪاٽس پڇيو، ”سائين

راڌا ۽ ڏاڍي سڪ سان ڇڏو ۽ اسان وٽ رهو. چوندا آهن، ”شاديون آڏو ۽ وڌاڻا لکي ڇڏيون آهن، صرف وقت جو انتظار ڪرڻو آهي.“ هتي به اها ڳالهه ٿي. راڌا ۽ راڌا جي ماءُ جي زور ڀرڻ ٿي راکيش سندس گهر ۾ رهڻ لاءِ ”ها“ ڪئي.

راڪش بن، تن ڏينهن لاءِ آيل هو، پر راڌا کي ڏسي ڀڳهر جي وار هو هٿن ۽ ڏن وڌيڪ رهيو. سندس مٿان راڌا جو اهڙو جادو چڙهي وارو جو رات جو به راڌا جا خواب ڏسڻ لڳا. راڌا به راکش کي من ٿي من ۾ پوڄڻ لڳي. جهڙوڪ راڌا اي. اي. هئي ۽ راکيش مئٽرڪ پاس هو، پر راڌا کي انهيءَ ڳالهه لاءِ ڪوبه اعتراض ڪو نه هو، جهڙوڪ سندس مڱڻو راکش سان ٿئي. ڏهن ڏينهن جي اندر ٻئي چٽا هڪ ٻئي جي ڪاٺي وڃيا آيا ۽ انهي جي وچ ۾ پنهنجي ڳالهه ٿي وئي. انهن ڏينهن ۾ راکش ڳالهه ۽ ڳالهه ۾ راڌا کي چيو، ”راڌا! مان توکي انهيءَ ڳالهه سان شادي ڪو نه ڪندس.“ راڌا به ساڳيو واعدو ڪيو. راڌا جي ماءُ کي انهيءَ جي ڀرسان جي خبر پئجي چڪي هئي. راکيش راڌا ۽ سندس مائٽن کان موڪلائي پنهنجي گهر ڏانهن واپس وري. راکش جي وڃڻ کان پوءِ راڌا کي راکش جي ياد ستائڻ لڳي. انهيءَ ويڙهي راکش کي ياد ڪرڻ لڳي. ساڳئي حالت راکش جي ٿي هئي.

راڌا جي ماءُ جي زور ڀرڻ ٿي راڌا جي ماءُ راکش جي ماءُ کي راڌا جي مائٽي لاءِ لکيو. راکش پنهنجي ماءُ سان، گهر ڏانهن واپس اچڻ کان پوءِ راڌا جي باري ۾ سڄي هٽ هٽ ڪان وائڻ ڪيو. راڌا جي ماءُ جي چٽي ملڻ کان پوءِ راکش جي ماءُ انهيءَ رشتي لاءِ ”ها“ ۽ جواب موڪليو ته ”هه رات ئي پنهنجي شادي ٿي. راکش کي هڪ ڀيڻ هئي. اها به راکش جي شادي کان پوءِ شادي ڪري وئي. هه رات گهر ۾ صرف ۳ ڀاڻي هئا. راکش کي شادي ڪئي ۵ سال گذري ويا پر ڪم ڪو نه ٿيو. راڌا جي به راکش کي ياد ڏيڻ جي ڏاڍي ٿي هئي. راکش ۽ راڌا پنهنجي ڏاکڻي ۾ ڪرائي هئي، پر انهيءَ ڪو به افس ڪو نه هو، گهر ٻار کائڻو سڄو ٿي لڳو.

راڌا ڪڏهن جو راتهن کان پنهنجي هئي ته ڪڏهن وري ڪڏهن به راج ڪري ڇڏيون هئي ڏيکاريندي هئي. ڪم ڪم هئي. اهو جواب ڏيندا هئا ته سندس گهر ۾ به ضرور ايندو. راڌا ڪڏهن ڪڏهن سندس وٽ نه ڪڏهن ڪڏهن ڏيونا وٺي سگهون ٿا. پنهنجي هئي، پر سندس پوڄا ٿي ۽ ٻياد اهاڻا اهو جي ڏر تي قبول ڪيو. اها ٿي جي ٿرڪ زال جي چوڻ ٿي هڪ سمج وٺي وئي. اهو سمج

ٽمنڊا

— ليکڪ :- ايم. ٽي. ڀاٽيل، اجمير

راڌا هڪ سٺي ۽ سڄاڇڙي ڇوڪري هئي. مان کيس ننڍي هوندي کان وٺي سڃاڻندو هيس. سندس شڪل جي ڪٽڪ رنگي هئي. هن جو موهيندڙ چهڙو سڀني کي ٻاٻ ڏانهن ڇڪيندو هو. هو اڄ ننڍي سڀاڻي وٺي ٿيندي ويئي. هن اسي. اي پاس ڪئي. سندس وڌيڪ پڙهڻ جو ارادو هو، پر جيئن ئي سندس ذات ۾ پڙهڻ جو ڪرا گهٽ هئا، تنهنڪري سندس مائٽن ۾ ٻي چاهيو، هو ڪا وڌيڪ پڙهي. سندس مائٽن کيس گهرو ڪم ۾ به ڏاڍو هوشيار ڪيو. هو نه صرف ڇرايتروان هئي، پر گهٽ ڳالهائيندڙ ۽ واهياف شولقن کان پري هئي. سندس مائٽن کي سندس شادي ڪرائڻ جو ڏاڍو ٺڪر لڳل هو.

سندس ٻي کي سرڪاري اوڪري هئي. راڌا کي ۲ ڀائر ۽ هڪ ڀيڻ هئي. راڌا سڀني ۾ وڏي هئي. سندس ٻيءَ جي پگهار ايتري ڪوڊ هئي جو گهر جا ۶ ٻائي ٻاجهي سگهن. سندس ٻيءَ لاءِ گهر جو خرچ هلائڻ ڏاڍو مشڪل هو سندس هڪ ڀاءُ مئٽرڪ پڙهندو هو ۽ ٻيا ۲ ڄڻا ننڍن ڪلاسن ۾ هئا راڌا جي ماءُ ئي سڄي گهر جو بوجھ ٻيل هو. مٿان وري وڏي ڌيءَ سر ئي، تنهن سندس ننڍ ڦٽائي ڇڏي. راڌا جي ماءُ مڻين هلائيندي هئي، انهيءَ مان جيڪا ڪمائي ٿيندي هيس، سا باسيڙي ڪري رکندي هئي. سندس من جي نمنا اها هئي ته ڪٿي راڌا جي شادي ٿي وڃي هڪڙي ڏينهن راڌا جي ماءُ جو ڪو ڏوراهين مائٽ جي پٽ جو اچڻ ٿيو. هن جو اٿار ڪميش هو. ڇوڪر بدن جو ٻارڻ، شڪل شجھه جو سٺو ۽ موهيندڙ ٻي لڳو.

راڌا جي ماءُ ڪميش کان پنهنجي پٽ کي گهر جو حال احوال وٺڻ ۽ ٻئي. ماءُ سان گڏ راڌا به اچي ڳالهين ۾ ويئي ڪميش ڳالهه ۾ ڏاڍو مٺو هو. ڪميش ڏانڊي جي خيال کان آيل هو. ڪميش پنهنجي ٻيءَ سان گڏ پنهنجي ڳوٺ ۾ ڏاڍو ڪندو هو. ڪميش مئٽرڪ پاس ڪيل هو. راڌا جي ماءُ ڪميش کي زور ڀريو ته جيستائين هو ڌنڌي جو ڪم ٻورو ڪري ڳوٺ وڃي جيستائين سندس گهر ۾ رهي. ڪميش کي

ساک ٻڌندي ٿي ۽ کي وڌائي ٿي .

هڪ ڏينهن شام جي وقت راجڪوٽ اسٽيشن کان ايندڙ گهوڙا گاڏي ”سالي“
۾ ويٺل هڪ چوڙي جون پاڻ ۾ کڻي مشوري سان گڏوگڏ ملهون ملهون ڦاٽون ٻار ۾
ٽهاجي رهيون هيون . اها گهوڙا گاڏي شهر جي هڪ گهٽيءَ ۾ ڪنهن گهر جي دروازي
اڳيان وهي رهي ٿي . اندران هڪ ڀڙڏ وهي آيو . اهو آهستي ڪري هڪ عورتي ٻار
اهي ٿي ۽ سامان پاڻ وهي ٿو . گهٽيءَ ۾ کڏيل ٻارن مان ڪي چون ٿا ، ”اڙي ا
هي نه ايندو رات پائي آهي . ماني وري ڪهڙي آهي !! ؟

ان سوال جو جواب ڪو رات ٿي ۾ سمجهندو هو . نسانن جي وچ مان هي
وال هڪ ”امي“ آهي .

ٽمنا

— ليکڪ :- ايم. ٽي. ڀاٽي، اجمير

راڌا هڪ سٺي ۽ سڄا جهڙي ڇوڪري هئي. مان کيس ننڍي هوندي کان وٺي سڃاڻندو هيس. سندس شڪل جي ڪٽڪ رنگي هئي. هن جو موٽيندڙ جهڙو سڀني کي پاڻ ڏانهن ڇڪيندو هو. هوءَ اڄ ننڍي سڀاڻي وڏي ٿيندي ويئي. هن اتي. اي پاس ڪئي. سندس وڌيڪ پڙهڻ جو ارادو هو، پر جيئن ئي سندس ذات ۾ پڙهڻ ڇوڪرا گهٽ هئا، تنهنڪري سندس مائٽن نه ٻي چاهيو ته هوءَ ڪا وڌيڪ پڙهي. سندس مائٽن کيس گهرو ڪم ۾ به ڏاڍو هوشيار ڪيو. هوءَ نه صرف ڇوڪريوان هئي، پر گهٽ ڳالهائيندڙ ۽ واهياف شوقنن کان پري هئي. سندس مائٽن کي سندس شادي ڪرائڻ جو ڏاڍو نڪر لڳل هو.

سندس پيءُ کي سرڪاري نوڪري هئي. راڌا کي ۲ ڀائر ۽ هڪ ڀيڻ هئي. راڌا سڀني ۾ وڏي هئي. سندس پيءُ جي بگهار ايتري ڪوٺ هئي جو گهر جا ۶ ڀائي ڀلجي سگهن. سندس پيءُ لاءِ گهر جو خرچ هلائڻ ڏاڍو مشڪل هو سندس هڪ ڀاءُ مئٽرڪ پڙهندو هو ۽ ٻيا ۲ ڄڻا ننڍن ڪلاسن ۾ هئا راڌا جي ماءُ تي سڄي گهر جو اوجھ پيل هو. مٿان وري وڏي ڌيءَ سر تي، تنهن سندس ننڍ ڦٽائي ڇڏي. راڌا جي ماءُ مشين هلائيندي هئي، الهيءَ مان ڇوڪا ڪمائي ٿيندي هيس، سا باسيري ڪري رکندي هئي. سندس من جي نمنا اها هئي ته ڪٿي راڌا جي شادي ٿي وڃي هڪڙي ڏينهن راڌا جي ماءُ جو ڪو ڏوراهن مائٽ جي پٽ جو اچڻ ٿيو. هن جو اٿار ڪاٽيش هو. ڇوڪر ٻڌن جو پراڻ، شڪل شينجه. جو سنو ۽ موٽيندڙ پي لڳو.

راڌا جي ماءُ راکيش کان پنهنجي پڪي گهر جو حال احوال وٺڻ لڳي. ماءُ سان گڏ راڌا به اچي ڳالهين ۾ ويئي راکيش ڳالهڻ ۾ ڏاڍو منو هو. راکيش ڏاڏي جي خيال کان آيل هو. راکيش پنهنجي پيءُ سان گڏ پنهنجي ڳوٺ ۾ ڏاڏو ڪمندو هو. راکيش مئٽرڪ پاس ڪيل هو. راڌا جي ماءُ راکيش کي زور ڀريو ته جيستائين هو ڏنڊي جو ڪم پورو ڪري ڳوٺ وڃي جيستائين سندس گهر ۾ رهي. راکيش کي

ساج بندھجي ڏيئي ڪي وڏائي ڏلي .

هڪ ڏينهن شام جي وقت راجڪوٽ اسٽيشن تان ايندڙ ڪهوڙا گاڏي ”ايلي“
۾ ويٺل هڪ جوڙي جون ڀاڳ ۾ ڪل مشغري سان گڏائيندڙ منهنون منهنون ڳالهائين ٿا ۽ ٻي
ٽهاڃي رهون هيئن . اها ڪهوڙا گاڏي شهر جي هڪ گهٽي ۾ ڪنهن گهر جي دروازي
اڳيان پهچي ٿي . اندران هڪ ڇوڙا ٿي ٿو . ٻيءَ آهستي ڪري هڪ عورت اچي
ٿي ۽ سامان اڻ ٿي ٿو . گهٽي ۾ گڏيل ٻارن مان ڪي چون ٿا ، ”اڙي .. ا
هي نه ايندڙو ڀاءُ ٿا ٿي ٿو .“

ان سوال جو جواب ڇوڙا ٿي ٿو . سمجهندو هو ته ٻارن جي وچ مان هلي
ڀاءُ هڪ ”ايلي“ آهي .

Rajkot Textile Printery, Behind Old Vegetable Market, Jagawala Road,
JETPUR (Saurashtra) 362310

۱۰ من سڀني جا ڏکي هئا. پوءِ اميدا اڪالم ۾ پاسي واري مسجد ۾ رهي ۽ پوءِ ٻيڙي ۾
 ٻار لڏا ڪرڻ لڳي. تنهن من ئي من منهنجي وڏي عمر ۾ اڪالم خدا کي امان ڏيارڻ ۽
 پاڻ ڪري ڇڏي. آءُ اميدا جي پنهان ويس. مسجد جا ڏاڪا لهندي هواسڪان رهيو
 ۽ ۴ ڇهر، ”اميدا، تنهنجو ۽ منهنجو هي سمنڊ موڪلي اوکو، ۽ ٻيو لڳي. ڇاڪاڻ
 آءُ هڪ ڏکي ماڻهو آهيان. وري سنڌي ذات جو هندو آهيان. تنهنجا مائٽ ۽
 رشتي جي ڪري ڪجهه ناراض آهن. ”اهو ٻڌي اميدا واڙي ئي اچڻ ۾ پئجي ڇو
 ”بس..... توهان موڪلي سڃاڻي نه سگهيا. مان توهانجي ڇيرون دان لاءِ پنهنجي ڏاڏي
 کي ۽ مارڻ کان نه هٽڪيس. منهنجو ٿيندڙ پتي احمد سهڻي هون توهان لاءِ پنهنجي
 ڪٽنب جو ڊڪ مٿان ڪڍو. اچي پاڻ توهان کي ڪار ۽ قيمت نه.....؟ اهو ۽ ۱۰۰۰
 ۱۰ منهنجي زخمل ڏاڏي جي آتما کي شائتي ملي ان لاءِ پاڻ توهانجي دل ۾ دٻا
 ڪواري، ۽ ٻارم ڪواري. چاهيا ڪواري.....؟ نه مون هي ڇا ڪيو..... سڀ مٽي
 ۱۰..... توهان کي بهرمان نظر سان ڏسندي منهنجي دل ۾ جاڳل ٻارم لاءِ ڪار چاهيا توهان
 جي دل ۾ ٿئي ٿئي؟ او خدا..... ڇا منهنجا سڀ مٽي ۽ ٻي ملي ويندا؟ نه.....
 ۱۰..... هيءُ آءُ سهن نه ڪري سگهندس. ”اترو چئي هو ڇوڏار لڙڪن سان روڻ
 لڳي ۽ مسجد جي ڏاڪن تان ڪراڏي هو ۽ اچي رهي. هڪ ڏاڪي ئي واهي مون
 کيس ٿورو وشواس ڏنو. مون گهر جي واپس موٽڻ کي هڪ ٻي ڀاڱي وڃڻ جو لشڪر
 ڪيو. منهنجي ڀاءُ لاءِ جنهن پنهنجي ڏاڏي کي ۽ سڀني ڏسي تنهن کي ڇڏي ڪري
 ڇا آءُ هليو وڃان؟ اميدا جي ڏاڏي جنهن منهنجي ڪري سڀني جو ڊڪ ۽ غصو سهن
 ڪيو ڇا تنهنجي آتما کي آءُ شائتي نه ڏيان ڏيندس؟ من ها چئي رهيو هو. پر دل نه
 چئي رهي هئي. اميدا جي ڪٽنب جو مليل ٻارم ڇا آءُ ڀاڱي وڃان؟ جهڙن جي
 وڃ ۾ انهن نه موڪلي سندس ڪٽنب جو ئي ڀائي سهڻو. مون سان جيڪا همت هو
 هليا سا جي آءُ ڀاڱي وڃان نه پوءِ مون جهڙو ٻيو اهڪ حرام ڪر.....؟ موڪلي اميدا
 سان سمنڊ ٻڏي ڪري تنهن کي پنهنجي گهر کولي وڃڻو ئي ٻڌو. ان واپار تي آخر
 آءُ اچي ويس. اهو ٻڌي اميدا ۽ سندس گهر جا ڀائي پاڻ خوش ٿي ويا.
 سندس ماءُ ۽ ٻي ۽ خوشي ۽ ڊڪ جا لڙڪ ٻيا وڃائين. ڊڪ جا لڙڪ ان لاءِ جو
 سندس ڌيءُ سندن مرضي جي خلاف هڪ هندو چوڪري سان شادي ڪري رهي هئي.
 ۽ خوشي ۽ ڇا لڙڪ ان لاءِ جو سندن ڌيءُ سندن ڪاهي چڙهي رهي هئي. آخر سڀني لڙڪن

و آئي . پهرئين کي ٿورو لڳو پنهنجي ڪري هو پنهنجي جان جي سلامتي لاءِ ڏسي اٿان اچي اڪثر ايتري ۾ وري ٽنهن سان گڏ آيل ڏاڙهي وارو شخص جيڪو اميد جو ڏاڏو هو ، ٽنهن کي لاءِ مون طرف ايندو ڏسي اميد چيو ، ” اها جان ٿو هان ٿو هان هي ڇا ڪري رهيا آهيو ؟ “

” ٻت هو ڪافر آهي . “ ڌرم چست ڏاڏي ڏاڙهيءَ تي هٿ ٽهريندي چيو .
 ” ٻت ڪافرن کي هن دنيا ۾ آندو آهي ڏسي اٿو سگهان ! “

” پر اها جان هي نه پنهنجي گهر ۾ آيل آهي ڇا شرط آيل جو پاڻ هيئن قتل ڪندا سون ؟ “ چوڪريءَ جي سوال جو جواب ڏاڏو ڏيڻ لاءِ چاهيندو هجي ٽنهن هو لاءِ مولڪي مارڻ لاءِ اڳتي وڌيو . اهو ڏسي اميد کان رهيو لاءِ ٿيو . ٽنهن وري هڪ ٻائي ٽڙي ڪري سڌي اچلائي پر ڏاڏي جي مٿي جي نشان جي بدران ڪلهي سان اڪرائجي هٿ ڪري اچي پهتي . ٿورا ڪاڇ پاڻ لڳل سوڍا ٻائي ٽڙ جا آواز ٻڌي اها گهر جا ٻائي پاڻ اچي ويا . ڏٺائون ته اميد ڏاڏي جي پاسي ۾ واهي روئي رهي آهي ” اها جان مولڪي معاف ڪرايو پنهنجي ڪري ٿو هان کي ڏک لڳو پر مون لاءِ ان اردوش بيگناهه ، اڻڄاڻ ماڻهو لاءِ پنهنجي ڪنهن اڪل ٻاوا لاءِ هي سڀ ڪيو آهي “

ڏاڏو اهو ٻڌي آهستي ئي اٿي ويٺو . سندس ڪلهي سان وهندڙ رت ساڻ دشمني جي ٻاوا جو زهر پاڻ وهڻ لڳو .

” ٻت نه منهنجون اکيون کولين آهن پنهنجي ڌرم جي حد جي اندر رهندي ڪري آندو رستو پاڻي وادو هوس . ٻت ٻارن جو رستو سڙو ڌرم جهڙو مانو ڌرم جو اهو رستو نه مولڪي اڄ ڏيکارو آهي “ ائين چئي هو اميد جي مٿي تي هٿ ٽهرڻ لڳو . پوءِ منهنجي سامهون ٺهاري لڳو اڄ ٻت ٻچ لاءِ هي ٽنهنجو پنهنجو ئي گهر سمجهه ٻت نهون ڪٿان اچي رهيو آهن هن نسلن جي وچ ۾ سچ ٻچ خدائي ٽنهنجو پيءُ ڪيو آهي خدا او الله ائين چئي ان ٻڌي يعني ڏاڏي لاءِ هٿ جوڙي ٿوري ڌار اکيون بند ڪري پوءِ کولين “

ڇا منهنجو انهناس ڄاڻڻ لاءِ انتظار نه ڪري رهيو هجي ٽنهن منهنجي سامهون سندس نظرون ڇڏي ويا . ٽنهن ڪري مولڪي پنهنجي حقيقت ٻڌائي ٽڙي لاءِ آندو اصل ڪنهن آهيان . مون شروعات ڪئي ته آندو اصل سنڌ ديش جو هو پر آزاديءَ کان

هو واقفڪار هو. هو مذهبي انسان هئڻ ڪري ڪڏهن ڪهڙي ڪهڙي ۾ ڪهڙي واري مذهبي مڙن ڪي ڄاڻ نه رهي. واپس موٽي ٺهڻي ڳولڻ جو وقت نه هو. تنهن ڪري مون اڪيلي ئي ٻوڙڻ ڄاڻو رکيو. اها ڪهڙو ٽڪهي پيس. هاڻ ٿي. مولسڪان ٻوڙڻ نه ٿي ٿيو ٿي ۽ ٻهراڻ مسالو ساڙو وٺڻ آيل ٻڌو تنهن وانگر مذهبي انسان ٻيل. مون سامهون ٺوڪي ايندو ٿي مون ٻي هاڻ هن ٻار يا هن ٻار اهڙو واسطو ڪري هڪ ڪاهل ڪهر ۾ ڪهڙي ويس. ڪهر ۾ ٽنگل سڏي اکرن جا واقعو ٿي. مولسڪي ٿوري شاعري ٿي. ڪهر جي وڏي شخص مولسڪي ٿي ٻڌو، توهان ڪو ڪو.....؟

”توهان جي ذات جو.....“ ايترو جواب مس ٿيئي سگهوس. ذات ٻيائي سمجهي ٺهڻ. مولسڪي آء پاڻ ٿاڻ ۽ ٻار سان اينڪ ۾ وٺڻ لاء ڇو. ان ڪهر جي سڏي مائي مذهبي آء پاڻ سڪار ڪرڻ لڳي. هو ڪو سڏي مسلمان ڇو ڪهر هو. تنهن وقت ڪو مهمان اچڻ هو تنهن جي رات ٿي رهيا هئا. ڇاڪاڻ ته انهن جي ڪهر ۾ شادي لائڻ هڪ جوان ڇوڪري هئي. ان ڇوڪري امينا جي مڪڻي ٻاٻڻ جون ڳالهيون هلي رهيون هون. ارار اچوڪي ٺهڻ ٿي اهو ڇوڪرو هڪ ڇوڪريءَ کي ٽپڻ لاء اچڻ هو. اهو سڏي مسلمان ٻائي اچي راه ٿي وٺو هو. مذهبي ڇڏڻ ڪهر ۾ ڳوڙڻ ٿي ٺهڻ ان ڇوڪريءَ جي نظر کان ان ٻي ڪوٺ سگهو هوس. مذهبي ان ٻهراڻ ڪوٺي ملاقات ڇڻ سندس دل ۾ ڪايتي ٻاوا جا ٻاوا ڇاڙيا هوندا. ! اهو ڇڏڻ مون سان ڳالھ. ٻولھ. ٿي ٺهڻ ڪر ٿيئي.

مولسڪي ڪهر ۾ آيل ٿي ان ڪهر جا سڀ ٻائي خوش ٿيا. ڪو مذهبي حساب احوال ٻي ٻي..... ڇڻ آء انهن ماڻهن جو سڃاڻل مت هجان انهن مولسڪي لڳو. انءَ جواب ٺاڻ ۾ انڪس بي. ايتري ۾ مذهبي ٻڌڻ ٻيل اهو چري وارو ماڻهو ۽ ٻي ڪهر ڄاڻي ڪٿان کان اچي اٿي بهئا. مولسڪي ان جو حال ٻڻ نه رهيو. اهو چري وارو شخص مون طرف ٺوڪي آيو ۽ هڪ مٿي ڪري مون مٿان حملاو ڪري تنهن کان ٻهراڻ ڪهر چالسي امينا ڪهر سان اينڪ جي ٻوڙڻ ۾ سوڍا جي ٻائيءَ سان ڪڏي هڪ ٺوڪي آئي تنهن جو حال اچي ٿي اچي تنهن کان اچي تنهن ڏٺو ڪئي. ”مڙدار.....!“ اٿي ٿي ٻي رهي.....“

اڄ اهي شخص اهو ٻڌي ڪري تنهن نه ڇو ٿا؟ چري واري شخص مون مٿان چري سان حملاو ڪيو. اهو سڏي ڇوڪريءَ مهمان لاء آدل سوڍاڻن مان هڪ ٻائي ٽپي سڏو اچي: مٿي ٿي هڻي. ٻائي چري سان ٽڪرائڻي هڪ ڪري ٽڪرائي

گهر جو مالڪ سھڪ واپروءِ ھڪ پلنگ ٿي آرام سان ليٽو پيو ھو . مون سنڌيءَ ۾ کيس رام رام ڪئي . سندس ڏرم پٽيءَ کيس منهنجي سڄي حقيقت بيان ڪري ٻڌائين . ٿڌن اهو پڻ ڪلي پيو . مون پنهنجي سڄاڻپ ڏني . هن سڄاڻپ کانپوءِ اسان ٻئي وڌيڪ ويجهو ٿياسون ۽ ڪليءَ ٺل سان پاڻ ۾ ڳالهائون ڪرڻ لڳاسون ڇوڪرا ۽ گهر جا ٻيا ڀائي اسانجي ڳالهائڻ جي آواز تي جاڳي پيا .

ڪو اٿي ٿڌن هٿ ۾ کڻي ٿو . ڪو وري اسان پاڻي ڪرڻ جي تياري ڪرڻ لڳو ۽ ٿڌا ٻار وري روئيندي آيا . سڀني کي سندن گهرج مطابق شيون ڏيندي مانيءَ ڪنهن مهل ڇانهه ٺاهي ورتي ٿينهن جي مولڪي خبر نه پئجي . ٿوري ڏار ۾ ڇانهه پڻ اچي ويئي . اسان ڇانهه ڪئي . ڇانهه پئندي مولڪي بازار ۾ ٿل فساد واري ڳالهه ياد ايندي ۽ مون ساڻس اها ڳالهه ڪئي . اهڙو نه هتي ڪڏهن ڪڏهن ٿيندو رهندو آهي . ڇانهه جو ڀڪ پئندي ان سڄڻ ڇڏو . ” چنتا ڪجو “

جڏهن بازار ۾ طوفان شانت ٿيڻ جو احوال ٻڌو ٿڌن من کي شانت ٿي . بازارون ڪلي ويئون آهن ان سماچار جي آڌار تي آڻ ۽ ان سڄڻ جو پٽ شيوڪرام ٻئي گهٽ لکياسون . پر چوماسي ۾ جيئن صاف آسمان ۾ ڪٿان اوچتو ٻاڌل اچي وڃن ٿا اهو خيال پاڻ کي ڪو نه ٿو رهي ٿيئن طوفان ڪندڙ پڻ پنهنجو هڪ علاحدو روپ ڌارڻ ڪري اوچتو الانجي ڪٿان اچي پهتا جو وري اهوئي ساڳيو آواز مازو

ڪهڙو ڇو اسانجي ڪنن تي پيو . اسان ٻچي وياسون ۽ سلامٽ ڇڳهه ٿي ڊوڙي وڃون اهڙا ويچار ڪري رهيا هئاسين ٿينهن کان اڳ هڪ ماڻهو هٿ ۾ چڙو کڻي اسان طرف ايندو ڏسڻ ۾ آيو . هو اسانجي مٿان حملو ڪري ٽهنڪان اڳ . اسان ڊوڙ شروع ڪيو . منهن ۾ ڪوڙي پڇي لکياسون . ڪيڏانهن وڃون ؟ اهو سوال پاڻ هڪ پاسي رهجي ويو . ڇري وارو ماڻهو پاڻ اسانجي پٺيان هو . هاڻ ڇا ڪريون ؟ هيئن ڪيترو وقت ڊوڙائڻاسين ؟ ڪنهن اٽڪل جو ويچار پڻ سمجهه ۾ ڪو نه ٿي آيو . آخر ٽڪجي پوڻ تي رستي ۾ ايندڙ هڪ مسجد ۾ اسين گهڙي وياسون . اسان کي مسجد ۾ ويندو ڏسي اهو ڇري وارو ٻائي واپس هليو ويو . اسان سکر جو ساهه پيو . پوءِ ڪنهن وقت هلي وڃڻ جو ويچار ڪيو جو جو مٿان مسجد ۾ به اهي ماڻهو اچي وڃن ٿا ؟ اهو ڊپ اسان کي ٽڪائي رهيو هو . ڪنهنجي نظر ۾ چڙهي نه وڃون ٿيندڪري اسان ڪري وري ڊوڙياسون .

اسانجي ڊوڙڻ جو آواز ٻڌي وري کي به ماڻهو پٺيان پيا . شيوڪرام نه شهر

ٻڌجي وٺس . ڪهڙا آهن وڃان ؟ ڇا ڪريان ؟ ان چڻا ۾ اٿي ايترو ئي رهيس . لڏڻ
 هڪ طرف کان ڪوڙو شور ٻڌڻ ۾ آيو . آڻ ۽ ٿورو دلڻس ڇا هوندو ؟ ان سوال
 جو جواب ٺٺاڻ لاءِ ڪو ٺٺو ڪي اچي نٿو هجي هڪ اڻ ڄاتل ماڻهو منهنجي پاسي آيو ؛
 مولڪي ٽسي ڇڏيائون ، ٻائي هئي ڇو ايترو آهين ؟ ڪير ڪاٺو اٿئي اٿار ۾ هئدو
 سامان وڃي جهڳڙو آيو آهي . ٺههڪري هتي اهو ۾ ڪار سلامتتي ڪا هئي .

ٻائي ٻج چلندي ڪر ٻج ايترو چوڻ لاءِ ئي ڇٽ مٿس اٿيو هئي
 ائين مولڪي . مطلب اهو ايترو چئي هيو ڏور ٺٺاڻ لڳو ؛ هڪ پاسي ڪم ٿي ويا . اهو نه
 آڻ ۽ اڻ منجهي وٺس اهو هيءَ لاءِ هئي . ان جهڳڙي جي ڪري ئي وائي هوندي .
 ۽ اهو ڪوڙو شور اهو ڪوڻ وارن جو ئي آهي . آواز ڇڏڻ وڌيڪ وڌيڪو اچڻ
 لڳو لڏڻ مٿس اڻ منهنجي سلامتتي خاطر پهرئين ماڻهو ۽ چسي صلاح موجب ڏور ٺٺاڻ
 شروع ڪري ڇڏيو . جهڙن ٺٺن آڏي پاسي ڪهڙن ۾ .

شهر جو اڻڄاتل ٺٺو ۾ ئي هوس . رستن جي ڪار ڪار هئي ، ٺههڪري
 ڪنهن نه هئڻ لڪي وڃڻ جي وڃار کان آڻ ۽ ٺٺو لڏو هڪ ننڍي گهٽي ۾ هڪ جهڳڙي
 چسي لاهي ٽي سهڪندي واهي رهيس . اڃان منهنجو سهڪو بند ٿئي نئون ڪاٺ
 پهران ان گهر جو دروازو کليو . اچي ڇو سوچي ٿو ٿورو ٻاهر گهٽي ۾ آيو . ۽ ڪا عورت
 هئي ۽ ڪجهه ٺٺي منهنجي پاسي واري جهڳڙي ٽي ٽي ڪرڻ آئي . لڏڻ آڻ ۽ سندس
 نظرن کان اچي نه سگهيس . اولهه جي ٺٺي ۾ مولڪي ٽسي سا ٿورو ڏايو . پوءِ
 ڪم ڪري ڇڏيائون . ” ڪڏهن هئو ... ”

ان عورت جي سنڌي پٺو شاڪ ٽسي مولڪي منجهڙو ۾ ڏار اهو ٺٺي نه هئي
 سنڌي عورت آهي . آڻ ۽ وڏي ان عورت وٽ وٺس ۽ سنڌي ۾ سڀ ڳالهه ڪئي مائٽس
 ۽ مٿس اندر وٺس وارو پٺو ڪنڍي ڪمڻ ڇڏو ، ” مولڪي ملائي هئڻ ملائي ماڻهو
 چسي گهر وڃڻو آهي . ” لڏڻ مائيءَ جواب ۾ ڇڏو ، ” ڪمال آهي ... تون ... تون اچي
 ٺٺي ڏري صديج جهڳڙي ٽي ايترو آهين . اچ ... اچ ... هي ئي اهو گهر آهي
 آڻ ۽ وڃارڻ لڳس . ۽ هي ڇا ئي وڃو . مولڪي جتي پهچڻو هو ، اچي ٺٺي ڏري
 مدرست مولڪي اٿي ئي وڃي آهي . جهڙن آڻ ۽ هن لڏڻ شهر ۾ جهڳڙن چسي وڃي
 پهران اڻڄاتل نه ٿو ٿو . آڻ ۽ اٿار جا ٿورا منجهڙو لڳس . آڻ ۽ ان سنڌي مائيءَ جي پٺيان
 سندس گهر . . . گهر سٺي نموني سڃاڻل هو .

فسادن جي وچ ۾

— ليکڪ :- برهم ڪٽري منگهارام ” ديوانو “ جيتپور

آزادي کان ڪجهه سال پوءِ جي ڏهاڙي آهي. جڏهن هندو مسلمانن جا قسمن جهڙا جام پيا پيئندا هئا. تڏهن ڪوبه ماڻهو خاص ڪم کان سواءِ ٻئي شهر گهڻو اچي ايندو ويندو هو. مولڪي ان وقت آڱري ۾ رهندڙ اسان جي هڪ مت وٽ ڪنهن ڪم سانڪي وڃڻ لاءِ. جا مسافري پنهنجي لاءِ پهران هڻي. هڪ ڏينهن تياري ڪري آندو آڱري وڃڻ لاءِ ريلوي اسٽيشن تي آيس ۽ آڱري جي ٽڪيٽ وٺي گاڏيءَ جي راڻي ڏسندو ويٺو رهيس. ٿوري دير کانپوءِ ٽرڪنگل ۾ ٽپڻ ۾ آيو، ۽ ڪڪ ڪڪندي گاڏي آئي ۽ سهڪندڙ ماڻهوءَ وانگر آرام وٺڻ لاءِ اچڻ هاش ڪري پئي رهي. گاڏيءَ ۾ چڙهڻ لاءِ مسافرن جي لهر، چڙهه ڇالو ٿي. آندو ٻڌڻ هڪ ڏي ۾ سٺي جڳهه ڏسي چڙهي ويس. گاڏي ۾ ويٺل الڳ الڳ مسافرن جون قسمين قسمين ڳالهائون، ڦيري وارن جي هوڪن جا آواز ۽ الڳ الڳ اسٽيشنن کي پڇيائڻ چڙهندڙي گاڏي اچي وڌي رهي هئي. گاڏيءَ جي ڏي ۾ ايندڙ ٿڌي ۽ مست هوا جي لهر ۾ جهومندڙ مسافر... اٿئون اٿئون ڏسڻ جي آندو ۽ ڪيترا اسٽيشن لنگهي ويا هوندا تنهن جو خيال گهڻن کي نه هوندو ٿي، پر آندو ٽرڪنگي مسافري وارو هڻڻ ڪري ڪا به پرواهه يا چمتا ڪرڻ کانسواءِ سمهي پيس. ڪو ڪڙاهت گهري لڏي ۾ اڇاڪ هڪ جهٽڪو آيو ۽ لڏي ڪلي پيئي. اٿي ڪري ٽٽڻ ٽرڪنگ جا پنڊ ڪن ٿيا هئا. گاڏي ڇڻ ٽڪي ٽٽي پيئي هجي ٽٽڻ آهستي آهستي هلي رهي هئي. گاڏي آڱري شهر جي حد ۾ داخل ٿي چڪي هئي. اولهه ۾ آڱري اسٽيشن جا لڏا لڏا پنهنجي اندر رکيل لال سائي پٽي جهڙي اکين سان اسٽيشن وڃي آهي ائين اشارو ڪري رهيا هئا. آهستي آهستي گاڏيءَ جي رفتار ڏيئي پيئي وئي ۽ اسٽيشن تي اچي پئي رهي. ڪيترن مسافرن وانگر آندو ٻڌڻ پنهنجي منزل جي اسٽيشن تي لٿس. ٽڪيٽ ڏيئي اسٽيشن کان ٻاهر نڪتس. ويچارام ٽرڪنگا لنگسي ڪري پنهنجي مائٽ وٽ پهچي وڃان. انڊريس ٽرڪنگ سان هئي تنهنڪري چمتا ڪار هئي. اوچتو لائيت هلي وئي ۽ چؤطرف اولهه انڌڪار چاندي واري. آندو چمتا ۾

رجان نه وڃان، گهر وارا ڇا چوڻا! هيڊ ڪلارڪ ۽ ٻي - اي وانگر ٻي ماڻهو نه آهن،
 ڪندا!! اهو ئي ساڳيو گهر آهي آهي ئي ساڳيا ماڻهو آهن پر حالت جهڙي هڪ
 اهڙي موڙ تي اچي اچان آهي جتان واپس وري وڃڻ ڏکيو آهي ۽ اڳتي وڌڻ ناممڪن
 آهي!! هن جي ذهن جي پردي تي سندس ڏاڍاڻن ۽ اٽڪل ٻارن وٽ وري
 ٻارڻ اچي لڳهون سندس گهر جي چائٽ جي ڀرسان ئي رکجي پيا. انهيءَ
 انگريزي ڪهڙو انجنيئر جي پٽ ڊاڪٽر سشيل ڪمار ڪيس ڏسي ورتو ۽ ڪيس اندر سڏ
 ڪيو. انگريزي ڪهڙو انجنيئر جي زال به اچي ويئي ۽ هيءُ وڃي ڪيس پهري ڀرو ۽ ٻين
 هڪ منٽ وڃائڻ جي التجا ڪيائين ته مولڪي شهر ۾ دستي ٽال ورهائڻ جي ٻڌڻ
 آفيس ۾ وهڪ واري جڳهه تي ڪم ورتو وڃي ۽ هيڊ ڪلارڪ کي ڇڏي سالارو اڻاڻو
 ڏنارو وڃي.

هڪ دفعو اڪس اي - ان جي زال کي من ۾ آيو ته ڪيس سڏي ٻڌايان ته
 اهو آفيس جو ڪم آهي منهنجو انهن ڪمن ۾ دستبندي ڪرڻا ٻڌا ته آهي پر وري
 غم کائي ويئي. سر آسٽي ڳالھ ٻڌي ڪيس روانو ڪيائين.

راٺ جو جڏهن انگريزي ڪهڙو انجنيئر گهر آيو ته زالس ڪيس امر سنجهي واري
 سموري ڳالھ ٻڌائيندي چيو:- اهڙي ٻي غريب ۽ احسان فراموش ماڻهو جي نه مان
 شڪل ٿئي ڏيڻ چاهيان. بهران خيال آيو ته ڪيس گهران ئي لوڏي ڪڍان پر ٻيو غم
 کائي ويس. هيءُ اهو ماڻهو آهي جنهن ٻارن واري وڃي ڇو نه. مولڪان وريءَ
 خاڪي ڪم ڪرائو وڃي ٿو ۽ منهنجي ڪڇي لڳو ڪريءَ جو ٺاڄائو ٿاڻو ڏئي مولڪي
 هلاڪ ڪيو وڃي ٿو. هيءُ اهوئي ماڻهو آهي جنهن ملازم ٻارن واري سان گڏ جي اوهان
 جو لڏج جو ٺهڻ خود کائي اوهان کي تنگ ڪرڻ ۽ ٻڪرو رکڻ جي رٿ رٿي هئي. هيءُ
 اهوئي ماڻهو آهي جنهن کي اسان ٻڪر ۽ ٻي روزگاريءَ جي اوڙاهه مان ڪڍي ڏيڻ
 جي سڏين ٿا. ٽي آڏو، هيءُ اهوئي شخص آهي جنهن کي اسان سشيل جي شاديءَ
 مهل ڀاءُ ڪري هلايو، هيءُ اهوئي شخص آهي جنهن همدردِي حاصل ڪرڻ لاءِ سهڻا
 مان کي وڌو ٻڌايو، اهڙي ٻي غريب ماڻهو جو ڪم ڪرڻ ان کي اڳتي لاءِ هٿيار
 ٿيندو.....

ڪيسهه زال کي وڃ ۾ ڪڍيندي چيو - صدوري! تون منهنجي ڳالھ نه ٻڌ
 هڪ رواجي نوڪر لاءِ تون منهنجي من کي اڏو ٻاوان ٻول چوڻي ڪرڻ ۽ ڪنهن مان
 انهيءَ ڪهڙي اميد نه ڪر جو اڳتي هلي ماڻهوءَ يا لائينڊي ٿئي. گند ڪند سان ڪن

نہال ڏيئي اچڻ ڏاڍو ڏکيو ڪم هو. جڏهن شروع ۾ اڪس - اي - ائن جي ڪو ڪم ڄاڻو ڪيو هئائين ته سنهو سوکرو هو، هاڻي پاڻ ٻارو هئائين ۽ شائستو لڳندو هو. باقي ڪاڏو هئائين. انهن ڏيوتن ۾ ا. ڪيس ڏهه واري ۽ ۴۰ صنف - ان لاج ڏوڙ ڪرڻي ٻولندي هئي. هڪ دفعي سرڪاري ٽينڊر پاس ٿيڻ جا ڪاغذ هڪ ايڪيڊار جي بدران اتي آيو. ائين ۾ سندس جواب طلعي تي ٻار وري نه اچي ڪهڙو الجھو. ڪيسينا سندس حمايت ڪري کيس اچائي ڇڏيو. باقي هين ڪلارڪ نه کيس ڇارج شيٽ ڏيڻ جي بهاري ڪري ڇڏي. اهر سنگهه. ڪي هاڻي پنهنجي اصليت مخصوص ٿيڻ لڳي.

۱۰ سال اڳ وري ٿيڻ ڪري کيس اڪزيمينٽ ملڻو هو جڏهن لاء هين ڪلارڪ کي انجا ڪهائين ٻار هين ڪلارڪ رکي جواب ڏيندي چيس ”ٽوڪان اڳ ۾ هن جا سالها اڪزيمينٽ لڳا آهن ٿا پهرين آهن جا ڪاغذ ڪڍيا، پوء ٽينڊرو لهر ايندو، تڏهن کان سواء ٽائيمس تي نه ڪهڙو ڪم به آهي ان ڪري ڪڇ وقت کان پوء ٽينڊر ڪاغذ ڪڍيندا آهن.

۱۱. اهر سنگهه. چيس - ”ٽائيمس جو ڪم ڪر مان صاحب جي آرڊر آڪسٽ کان ڪرائي سگهندس. اڳ ۾ نه هو ڪندو هو.“

هين ڪلارڪ کي ڏار، کيس خبر هئي ته هاڻي صاحب جو ٻي - اي هن جا ڪاغذ ٽائيمس نه ڪندو، کيس سٽينڊل ڪيڻ لاء ڊرامٽ ڏنائين ته ٻي - اي کان ٽائيمس وائيو کي سٽينڊل ڪٿائي اچ. اهر سنگهه. اڳسي وانگر اي اي جي ڪهري ۾ وڌو ۽ کيس ٽائيمس ۾ ميمن تي سٽينڊل ڪڍي ڏيڻ لاء چيائين. ٻي - اي کيس اهڙي سڏي ٻڌائي جو کيس پنهنجي غير شعبي جو احساس ٿي وڌو. هين ڪلارڪ کيس سڏي نبال وڙهائڻ جو پتل هٿ ۾ اڪڙيو ته ضروري نبال هر صورت ۾ معاف ٿيڪهڙا ۾ وقت شام لاء اچائي آهي، وڙهائڻ ۾ اڳي وانگر ڪا غلطي نه ٿي. ڊار راف ٽائيمس ڏيندو وڌو نبال وڙهائيندي.

۱۲. هين ٽوڪريءَ ۾ ۱۱ اڏائي سال ٻي ڏکريءَ ۽ اڻڪاري سان گذاريا هئا هاڻي ٽوڪري کيس پنهنجي اصليت جو احساس ڪرائي رهي هئي. هڪ ڏينهن شهر کي ٽر ڪنار ڪري اڪسٽ اي. ائن جي. ڪهر هليو وڌو. جڏهن ڏوڙ ۾ اچي ٽائيمس هليو ويندو ته اڄ ان ڪهر ۾ ڪهڙي سڙ ڳالههون سوچي رهيو هو.

ا ڪهڙي ويا تون لڏج ڪٿي اچڻ کان منع ڪر. تون لڏج ٻاڪس اسان وٽ ڪٿي اچ
هن کولي ٻاڻ ڪاٺينداسين اڪس - اي - ان روز ڪهڙا مال ملندا ٿو ڪاٺي سا -
پڇي ويندي. تون ڪيس ڇڏج نه رستي ٿي اڄ اچي وڙهه، لڏج ٻاڪس ڪري
و ڪاڏو زمين ٿي ٿڙي پکڙجي وڃي. اسين اٿان جي وٽه جي شاهدي ڏينداسين.

زالس (ڏک ۾) چيو اها نه ڏاڍي ڏکي ڳالھ ٿي، هاڻي ڇا ڪبو؟

سڪسيدا - ان ڳالھ جو ڀرو نه مڃ. انساني نظرياتي آهي. ڪم
ڪندڙن لاءِ ماڻهو هزار ڪمسيون ڀريندو پر ڪم ٿي وڃڻ کان پوءِ ڪي ٿوري سائين
سواريا آهن جي ڪٿي جو ٿورو مڃين. منجهند جي لڏج پھچائڻ لاءِ مان ڪو ٻيو
نظام ڪندس.

زالس - مون هن اشڪري سان ڪيتراون ڀلايون ڪيون ڪيس لوڪري واري
اري اها خبر هوندي نه هيءُ شرابي ۽ ڪوڙو آهي. پيءُ جي جهڙي ماءُ کي وڌو ۽
ٻي جي مريض ڇڏي اسانجي همدردي حاصل ڪرڻ لاءِ ڪوڙي ڪهاڻي لاهي رهيو
هي ٿڏهن اڄ ڪيس مون مدد ڪئي. ڏهاريءَ واري لوڪري مان سرڪاري لوڪري
اري مانس وري لوڪريءَ ۾ پڪي ڪرڻ جي اوهان کي سفارش ڪم پر هن پيءُ
ڪري هاڻي اهو رخ اختيار ڪيو آهي. هيءُ ڪهڙو زمانو اچي ويو اسان اسان ٿي
شواس ٿيو ڪري سگهي.

سڪسيدا - ڇو ٿي دل لڏي ڪران. اڄ امر سنگھ اچي نه مان ڪيس ههيشه.
طور ڇهراسي آفيس ۾ هيڊ ڪلارڪ وٽ لڳائيندس. هن جو شايد اسان سان دستو
واسطو هو.

* * * *

امر سنگھ هاڻي آفيس ۾ ڪم ڪرڻ لڳو. آفيس وارا به هوائن ٿي منجهائينس
ڪم هئا جو ڪن خبر هئي نه هي آفيس جي ڪرمچاران باري ۾ چڱيون ڪٿائي ٿيو.
هيڊ ڪلارڪ ڪيس پنهنجي ڪمري ۾ ان ڪري ڪم نه ڏنو جو شڪ هوس نه معائن وري
مغليون ڪاٺي آزار نه پيدا ڪري. ان ڪري ڪيس ٻين آفيسن ۽ پوسٽ آفيس ۾ ٽهال
پچائڻ جو ڪم سونهرو ويو. اڍائي سال جڏهن ماڻهو پنکي ۽ ڪولر هٿ اٿڪري
ڪهڙو انجهڙي جي گهر آرام ڪيو تڏهن لاءِ نعيءَ ٽنڊي ٽهال ورهائڻ پوسٽ آفيس ۾

”اوڪي اوڪريءَ ۾ ڪو اڃال ڪرڻ لاءِ ڦاٽيل اڳتي هلائي پڌاسين.“

ههڊ ڪلارڪ جي هلي وڃڻ کان پوءِ منوهر لعل چيو ”امرا ٻائي! ڪمال جي ڀاءُ آهي هيءُ ههڊ ڪلارڪ ڪنهن کي ٻائيءَ جي آڇ نه ڪري سو توکي ڇاهه جي آڇ نه ڪري!“

سندر لعل (وچ ۾ ڪٽيندي) چيو ”پاڻي سون، پاڻيهي پنهنجي ڪريءَ مان ڪهي اوري وٺ آيو آهي!“

منوهر اعل ” اهر سنگه، صاحب جو خاص آرڊلي آهي . خانگي ڪم ڪرڻ جو ڪو نه فائدو ملندو. هتي نه ڪيترن ملازمن جا پاڪي بهالو ۽ جا ڪاغذ ڪيترن مهينن کان رڪيل آهن. ڪن جي سالياني مخفي رپورٽ نه آيل آهي ۽ ڪن جي چيڪ بڪ به رپورٽ آيل آهي نه اها تسلي بخش آهي.“

امر سنگهه. ” صاحب جي هيٺ ڪلارڪ ۽ سٽيو گرانر کي - مان نه چاهه ڪافي
تياريندو آهيان. جڏهن هو صاحب وٽ گهر ۾ ٺهال يا ٻيا ڪاغذ کڻي ايندا آهن. هجي
دلها ئي ڏي. وٽ جو معاملو آهي. مان توکي چهراسي ۽ مان ٽائيمسٽ ئي ڏيڪاريندس
مٿس ڀاس نه آهيان ئي پر هاڻي ٽائيمنگ جي ٻراڪٽس شروع ڪئي اٿم ” ائين
چئي امر سنگهه هيٺ ڪلارڪ جي ڪمري طرف رهندو رهيو. منوهر اعل چيو ” هاڻي!
هيءَ نه ڏاڍو زوراور اڪتو اسين هتي ئي چهراسي ئي وٺيا هوندا-جن هيءَ اڳتي وڌي
رهندو.

امر سنگه، هيڊ ڪلارڪ سان گڏ وڃي چاهي، ٻيئي. هيڊ ڪلارڪ چيو: ”اگر
سنگه لوڪريءَ ۾ پنهنجي پڪي اداڪاريءَ جا ڪاغذ تيار آهن، تڏهن دستخط آهي انڪري
ٽون اهي ڪاغذ صاحب جي سٽينڊو گرانر کان ٽائيمپ گرانر. امر سنگه، انڪري ڪيو: ”و
الجنير جي سٽينڊو گرانر جي ڪمري ۾ وڃو ۽ کيس چيائين ”پاڻي جوشي جي! هيءُ
پنهنجي لوڪريءَ جي پڪي اداڪاريءَ جا ڪاغذ آهن، مهرباني ڪري ٽائيمپ ڪري
ڏي.“ سٽينڊو گرانر جوشي مشغول هوندي به امر سنگه کان ڪاغذ ورتا ۽ مشڪي چيائين
”هيءُ هيڊ ڪلارڪ ڪڏهن سڌري نه سگهندو! پنهنجي ڪاغذن سان گڏ چئن ٻين
ڪمپوزيٽن جي اداڪاريءَ جا ڪاغذ به گڏ آهن ۽ نو واري هڪ ئي آرڊر ۾ پنهنجي ڪاغذ ادا
ڪندا. ٽون به خوش چار چٽا پيا به خوش ۽ هيڊ ڪلارڪ جو ڪم سو به ڪم. نيڪ آهي
پنهنجي ڪم ۾ ڪاغذ ٽائيمپ ڪرڻا ئي ٿيندا. توکي اڄ جيڪا چاهي، پڇاري، اٿاندي

پڄرت جي اچڻ کان پوءِ نه امر سنگھ جي اسانگي تنهنجي ڏاڏي ڏاڏيءَ جي ڪر ڪار ڏسڻ لاءِ ضرورت پوندي .

* * * *

شادي پوري ٿي ته هڪ عجب مذاق ٿيو . امر سنگھ هر ڪم ۾ اڳرو هو سڀ ڳالهه کي سٺيءَ طرح ڄاڻائي مولوي منهن ٻئي ڏٺائين ان ڪري ڪيترن ڪنوارين نه امر سنگھ کي اصلي گهوت پاءَ سمجهيو هو . امر سنگھ شڪل - شهو - جو لاهو ڪو هو ان ڪري ٻارن آڻ ڪنوارين گهوت پاءَ سمجهي سندس مائٽيءَ جي ڳالهه نه چوري ٻار سگهيا صاحب يا . ان جي ڪنهن گهر واري انهن نه چيو ته امر سنگھ اسان جو ٻارڪر آهي . گهوت سٺل ڪمار . شاديءَ کان اڳ پنهنجو هڪ اسڪول لاءِ لاءِ سرٺ امر سنگھ جي باب ٿي درويءَ کان اٿلارائي امر سنگھ کي ڏٺو هو جنهن جي ڀائرن سان امر سنگھ واقعي گهوت جو پاءَ ٻئي لڳو . هونو وٺي سگهيا سڀني جي سامهون امر سنگھ کي گهوت روح ۾ چيو ” امرا ! شاديءَ ۾ ٺل سوٺ ۾ نه ٿون گهوت جو اصلي پاءَ ٻئي لڳن . هڪ ٻن چئن تنهنجي مائٽي نه چارائي آهي ، پنهنجو ڇا ڪمال ؟ “

امر سنگھ روئي جهڙي شڪل لاهندي چيو ” سائين وڏو ماءُ سا به ٿي . اي جي مريض ، گهر ۾ شاديءَ لاءِ ڪناري پئڻ . مان پنهنجي شاديءَ جي ڳالهه نه سرچي ٿي ته سگهان . مان پنهنجي مرحوم پيءُ کي آخري وقت ڏال وڃڻ پاڙيندس ڏهن ٽن جي آڻا . کي ڄاڻي ملندي ؟ پنهنجي امار ماءُ جي مولڪي آسپس ملندي .

سڀ امر سنگھ جي ڏاڏي ٻڌي اچي ٺهڪڻ ۾ پيا . امر سنگھ سمجهي ته سگهو نه اهڙي گهوت ڳالهه ٿي انهن ٺهڪرو چيو ؟ ڊاڪٽر سگهيا ڏيندي چيو ” امر سنگھ ! ڪالهه اسان ڇهڪا گهر ۾ ويٺو فلم ڪٽيٽ هلائي هئي اتان اهو ڊائلاگ ٿو چورار آهي ، ٿون هوشيار آهن ته اسان نه سڀ سمجهون ٿا . ٻئي مار فلم جا ڊائلاگ ، ٺل ۾ ڳالهه ختم ، امر سنگھ ڊاڪٽر سٺل ڪمار سگهيا جي اکرن جي گهرائي کي سمجهي نه سگهو .

* * * *

هر هڪ ٽن ملازم کي مستقل ٺاهڻ ڪيو ويندو آهي جڏهن هو اوڪريءَ جا ٻه سال ساراهه ۽ خاطري جو ٽن سالن جون رٽورنو حاصل ڪري . امر سنگھ چوراسيءَ جي جمعيت سان ٻه سال سٺي طرح اڀرا ڪيا . آسپس ۾ پنهنجي صاحب جي لڏج پهچائي نه ڪري ڇڏڻ سان گڏ ٻه شڪل ۾ مغل هو نه هيڊ ڪلارڪ وٺس اچي ڇو

الجنير جي گهر شاديءَ جي ڪري وڌايل هو. هن کي امر سنگھ، جي ڳالهه، ڇڏي ٻيئي هن هڪ جواهر الجنير کي روزگار ڏنتر ۾ امر سنگھ، سان گڏ موڪلي امر سنگھ، جو روزگاريءَ جو ڪارڊ ٺهرايو ۽ روزگار ڏنتر طرفان چهراسيءَ جي پند لاءِ جن ٻن روزگار ماڻهن جي فهرست موڪلي ٿي وئي ان ۾ امر سنگھ، جو نالو به ڏج ڪرايو جنهن اڳتي هلي ڪري ڪا شڪايت نه ٿي. مڪاني اخبارن ۾ اشتهار به وجهايو ويو. جنهن سٿور ڪهر وٽ امر سنگھ، ڏهاڙي پگهار ٿي لڳل هو تنهن امر سنگھ، کي تمام سٺو ملازم هئڻ جو سرٽيفڪيٽ ڏنو. سڄي ڪاروائي مڪمل ڪرائي. اٺڙو رکيو ويو جنهن ۾ ڪهڙيءَ آمدوار آيا ڪي امر سنگھ، کان ڪهڙا بهتر هئا پر ڪنهن امر سنگھ، کي ويو نه. امر سنگھ، کي هن مهڪمي ۾ ڪم جو تجربو آهي ۽ سندس اسٽور ۾ ڪم جو عالقي اعمال ٿا آهي. امر سنگھ، هاڻي ڪهي طور سرڪاري ملازم چهراسيءَ جي حيثيت ۾ ٻولي ڪيو ويو.

سڪسيدا جي پٽ جي شاديءَ ۾ امر سنگھ، ڏاڍو جان سان ڪم ڪري سڀني جي دل جهٽي ڇڏي. سڪسيدا جو پٽ جو خود ڊاڪٽر هو ۽ جنهن هن کي شراب پئندي ڏنو هو ۽ امر سنگھ، جي شڪايت ڪئي هئي ان جي ٻڌ امر سنگھ، خوب شهوا ڪئي. سڪسيدا جا ٻڌا ماڻه ٻيءَ ڳوٺن مان آيا هئا تن جي ٺهل ڪئي، مهمانن جي خدمت ڪئي، گهر وارن جي چاڪري ڪئي، اٺي جو آدر ڪيو. وٺي کي اُٻاريو. شڪل جو سهڻو، روشن ۾ ٺاهو ڪو هو. ڪيترن مهمانن کي نه خبر ٿي ته هيءُ ڪو اوڪر آهي. ڪدوارن امر سنگھ، کي پاءُ جو وڳو ۽ لاڳ. ڏنو. شاديءَ کان اڳ سڪسيدا جو پٽ ڊاڪٽر سهيل ڪمار پاڻ لهند پتر کڻي امر سنگھ، جي ماڻه کي ڏيڻ ويو. هن اٺي امر سنگھ، جي پيءُ کي نه ڏٺو ۽ امر سنگھ، جي ماڻه کي پورن سهڻاڻ جي ڪهڙن ۽ زورن ۾ ڏٺو. گهر اچي ماڻه سان ڳالهه ڪيائون ”مي! موڪلي لڳي ٿو ته امر سنگھ، جو پيءُ جهڙو آهي، گهر ۾ امر سنگھ، جي ماڻه هڪ مرد سان ويٺي هئي ۽ سهڻاڻن جهڙا زور ۽ ڪهڙا ٻيل هئس. لڳي ٿو ته امر سنگھ، نه صرف شرابي آهي پر ڪوڙو به آهي. اسان کي خبردار هئڻ ڪهي ائين نه ٿئي ته شاديءَ ۾ ڪا چوري يا وري ڪري بدناميءَ جو ٽڪو هڻي.“

پٽ ٺهندو چوڻ اڃا آهي اوڪر آخر اوڪر آهي. مان ان ڳالهه، جو پورو ڏيان رڪنڊس ۽ ٽون ٻڌ ٻنهي ڪدوار کي سمجهائي ڇڏج. ڏس پڳڙت وقت ئي ڏوڪو ڏيئي ڇڏيو. ان ڪري هر صورت ۾ امر سنگھ، مان ئي ڪم هلائڻو آهي. سندس ڪم مان هرڪو خوش آهي. ڏس ٺهندا ڏاڏو ڏاڏي سندس ڪيڏي اٿس سارا نه ڪن.

ٻي ڏاڍو ڏي سڄو ڪارائتي وٺو آهي ان کي مون استعمال ٿيل ٿيڻ سان صاف ڪري ڇڏيو آهي. ” اهر سنگهه. سڪسيدا صاحب کي ٻڌايو. ”

” ها ! مان ڇڏهن گهر ۾ اندر گهرس نه پتل جو منهنجو نالي وارو ٻروڻ ڇڏڪيو پئي ۽ دروازي جا پتل جا هٽيل نه ڇڏڪيا پئي. ”

سائين استعمال ٿيل لهن جون ڪلون ڦٽون ڪرڻ ٻاهر وٺس نه خيال آيو نه ڇو نه انهن کي استعمال ڪرڻ، سو سائين ٻروڻ ۽ پتل جا هٽيل ۽ ٻيو سامان وٺي صاف ڪيم. اهر سنگهه. جواب ڏنو.

اندر گهڙندي سڪسيدا جي زال چيو ” اهر سنگهه، اڄ ڦٽل گهر مان ٻيو ڇي امام سني پاڇي ٺاهي آهي. ”

” امام سنو ” سڪسيدا چيو

موقعي جو فائدو وٺندي اهر سنگهه. صاحب کي اڪي اوڪريءَ لاءِ عرض ڪيو. ” ان مهين ڪاٺو هڪ ڇهراسي رٿار ٿيو آهي ٻوڙ اوڪي ان ڇڳهه. اسي رکنداسين ” سڪسيدا خوش ٿي چيو.

* * * *

اهر سنگهه، ٻيڪد خوش. شراب جي گتي ٿي وڃي خوب شراب پيئائين. اهي ۾ ٿات ٿي گهر پهتو. سندس ٻيءَ روشن سنگهه. روئي کائي رهيو هو ۽ اهر سنگهه. کي انهن اندر ڏسي پيئائين ” اهر ! اڄ ڏاڍو خوش ٿو نظر اچن. ”

” اها ! مان اڄ ڏاڍو خوش. توهان کي ماري آيو آهيان ” اهر سنگهه. لشي جي حالت ۾ وڌائيندي چيو

” اڙي ! ٻت مان نه ڇڏيو ڇڏيو وٺو آهيان. مولڪي ڪيئن ماري؟ ”

اهر سنگهه، ٻيءَ جي اڳيان شراب جو اڌو پيش ڪندي چيو ” ان خوشيءَ ۾ اوهانجي لاءِ اڌو وٺي آيو آهيان. ”

” پر ٻت اها ڪهڙي خوشي آهي، سرستي ڳالهه نه سڏاء. ” اهر ۾ ٻيل شراب جو ڍڪ ٻريندي ٻڌس پيو.

” اها ! اڃان هٿ نه مون توهان کي ٻڌايو نه، مون توهان کي ماري ڇڏيو. ”

امان کي وڌو ٻڌائي ڇڏيو. ”

ماڻس وٺڻ کڻي اندر گهڙندي چيو ” بدمعاش شراب پي گهر ۾ گهڙيو آهيان ۽

ٺٽي طبعيت خوش ٿي وڃي . اوري جو دوست اڳوڻو لاهي موڪل ٿي وڃڻ وارو در
ان ڪري انگري ڪوٺو انجنير جي زال مڙس جي ٽڙي آهائي . هن کي نورن اوڪري
واڻي ٺٽي ، سرڪاري ڪم ۾ ڪندو اسانجي گهر جو ڪم ۾ ڪندو ههڙو سٺو ۽ چٽو
اوڪر ڳوليو ڪوٺو ملندو . ان وقت شهر ۾ ڪاٺي اڏاوت جي لهن رٿا شروع ٿي هئي
جنهن ۾ ايڪيدار جي ماڻهن کانسواءِ ٻي - ڏيندو ٺٽي جي مددڪمي طرفان ڪم - ماڻهن
کي ڪم جي اڪاڻو لاءِ روزلداري ٿي عارضي طور اوڪري ٺٽي رکڻو هو . روزلداري
ٺٽي لوڪري ڪندڙ جي ڪچي اوڪري ٺٽي آهي . ڇهه ٽرا روز هو ڪم ڪري اڳوڻو
جو ال لاهي ، مستقل لوڪرن جي اڪي اوڪري ٺٽي . پيشن ۽ موڪل جو حق اهي ار
روزلداري وارن جو ڪو به حق نه رهي مرڙو اوي ٺٽين لڳاتار اوڪري ڪرڻ ڪالهر
گهٽ ۾ گهٽ هڪ ٺٽين لاءِ لوڪري ۾ ناغو وڌو وڃي . ڇهه ٺٽين اوڪري اڪالوي
ٺٽين ٺٽي نه ان ملازمت کي اڳتي هلي اڪي اوڪري جي حقدارن جي فهرست ۾
آڻڻ ٿيندو . اڃا ڪارڻ جي هنن کي لوڪري مان موقوف نه ٿو ڪري سگهجي .

اور سڳو . ڪسي هڪ خلاصي يعني مڙور جي حهٽيف ۾ ڪچي اوڪري ۾
روزلداري ٺٽي لڳاو وارو . سرڪاري سامان جي سٽور - ڪهه وقت هن کي لڳاو وارو
صبح جو سامان ٿڌو ويندو هو ۽ شام جو اهو سامان وري سٽور ۾ جمع ٿيندو هو . صبح
شام سٽور ڪهه کي مدد ڪرائي ساڻي سٽور ٺٽين انگري ڪوٺو انجنير جي ٽڙي
خانگي ڪم ڪندو هو . سندس منهن ٺٽي ” نه “ نه هوندي ڪهن هئي . ڇهه ڪم
ڇههس نورن ڪندو هو .

شام جو انگري ڪوٺو انجنير جڏهن اڪجي گهر آيو ته پڪڊر ڪم - اڪوٽ
ٺٽي ٺٽي جو گلاس ايش ڪيائين . سندس پريش ڪهه ۽ اڪوٽ سندس ڪمري
صاف ڪري رکيائين . اهو رٿي ۾ وڃي ايس پريسو ڪافي ۽ وانگر مٿان گهي واري
ڪافي ۾ جو اڃا لاهي اچي مالڪ جي اڳيان رکيائين .

”هيءَ ڪافي ٿو لاهي آهي ؟“ انگري ڪوٺو انجنير خوش ٿي پڇيو
”ها سائين“

”تمام سٺي ڪافي ٺهيل آهي .“

”سائين اوهانجو پل جو اورڻ“ سڌل ڪمار ڪيائين - انگري ڪوٺو انجنير

غرض جو مبلو

— پدم ديودت شرما ”پدم راج“

سڀاء جو سائيٽيڪو، شڪل جو ٻالو ٻولو، هلس ۾ حليم، اوج ۾ نرم، اکيون ۾
آدب، رانگ جو صاف — اهڙو هو ”آرو“ . سندس نالو آرو سنگهه هو پر سندس ساٿي
کيس ”آرو“ ڪري سڏيندا هئا. انگريزي ڪيوٽو الجندر جي گهر ۾ ڪم ڪندڙ لوڪر
سندس دوست هو. جڏهن به انگريزي ڪيوٽو الجندر جي گهر ايندو هو ته بدان چوڻ جي
ئي پنهنجي دوست ڀڳيرت کي ڪم ۾ وٺائيندو هو. اِي روزگار هو الڪري — واقعي
سانگي انگريزي ڪيوٽو الجندر جي زال کي لهڙايون ڪندو هو ته اڪه ٿو مران، ٻيءَ
ڪڍاري چڪو آهي ماءُ وڏو آهي، وهائيندري ٿيندي ٻيڻ آهي، گهر جو سڄو اوجو —
مولتي آهي، ماءُ کي ئي. اِي (TB) آهي تنهن هوندي اءِ هوءَ هاج ڪري ٻوراڻو
ڪندي آهي. واکي ڪا اوڪري وٺي ٿو. مان اوهائجي گهر جو سڄو ڪم ڪندس
صحيح جو ڪم وٺي ايندس، بهاري پائيندس، باسٽ مليندس، روئي ٺاهيندس، صاحب
جي روئيءَ جو ٺٺن آڻيس ۾ ٻهچائيندس، موڪلي اوڪريءَ جي سخت ضرورت آهي.
ماءُ جي دوا درمل جو به خرچ آهي. مان اوهائجون اڪه مهر باهون مڃيندس، اوهائجو
ڪيو ته وساريندس، ٿورو ٿاو به گهڻو مڃيندس.

اسانجي ماڪ ۾ روزگار جي ڪهڙي به تڪليف آهي! اءِ ڳالهه اهوئي سمجهي
سگهي ٿو جنهن روزگار دفتر جا چڪر لڳائي جتيون گسائون هونديون. ٻيٽ ڪنڊر لاءِ
لنڊيون ۽ اڻ سولهايندڙ اوڪريون ڪيون هونديون. جنهن کي ٽڪي وٺل اوڪريءَ مان
جواب مليا هوندا. جنهن جو روزگار ٽيندڙ مالڪ سان اصولي سوالن جهڙوڪ گهٽ ٻگهار
ٽيئي وڌيڪ وڏي ٻگهار جي رسيد صحيح ڪرائڻ ئي تڪرار ٿيو هوندو يا مالڪ جي
اڻ وٺندڙ وهندڙ ۽ اِي عزليءَ ڀري هلس يا غير قابل وٺي هلس جهڙوڪ شين ۾ ملاوت،
لقلي مال کي اصلي جهڙا ليبل لڳائي وڪرو ڪرائڻ، سمڪائڻ ڪرائڻ جهڙا ڳالهين
ڪري اڻٻيٽ ٿي هوندي.

هيءَ شهر ۾ مزدوري جو ڪم لاهي اچي انگريزي ڪيوٽو الجندر جي گهر وارو
ٿيندو هو. بدان چوڻ جي اسان ملڻ شروع ڪندو. اسان به اهڙا ڇهڪائيندو هو جو

دل آهر ۽ ٺهڻجي ماني موڪلايان پر ٻروس آهيان ، مونکي ڇانهه جي صلاح ڪرڻ جي
پر ڇڏ ۽ آهي - ڏهاڙو سهڻو ٻولندو ۽ ٺهڻجي ۽ شيرا ڪريون ۽ ٺهڻن دوستن جي
پر ؟

ان ڪري دوست دل ۾ نه ڪڍج - شال مون والڪر ڪو اٽوس نه بڻجي .
دلداري ٿيندي ڇيو مائٽس : دوست حڪمت ٺاهي - تون ڪو ڦٽو نه ڪر . مان
انهن رواجي ڦاٽهين جي پرواهه نه ڪندو آهيان . سمجهي ٿو - گهڻا ڇا نه تون سان
ڪهڙي رڳون آهي ؟

انهن چئي ، دوست کان موڪلائي ٻاهر آيس - ڦاٽڪ ٿي لڳل اورڻ لڳي وري
سگهار ، ٻهر ، ان - آيس - ٺڪو . اڃا تڏهن مان لڪيم : ٺڪور ٺڪور ٺڪور ٺڪور .

غرض جو مڃڻ

— پدم ديودت شرما ”پدم راج“

سڀ کان پهرين جو سائنسڪو، شڪل جو ٻالو ٻالو، هلمپ ۾ ڄائو، اوج ۾ اچي، اکين ۾ ادب، رنگ جو صاف — اهڙو هو ”آرو“ . سندس نالو آرو سڏجڻ لڳو، هو ٻار سندس ساٿي کيس ”آرو“ ڪري سڏيندا هئا . انگريزي ڪوئو انجنيئر جي گهر ۾ ڪم ڪندڙ لوڪر سندس دوست هو . جڏهن به انگريزي ڪوئو انجنيئر جي گهر ايندو هو ته پٺيان چوڻ جي ئي پنهنجي دوست ڀڳيرت کي ڪم ۾ وٺائيندو هو . ٻي روزگار هو اڪري — موقعي سانگي انگريزي ڪوئو انجنيئر جي زال کي لڙاڻيون ڪندو هو ته بيمارن، پيءُ گذاري چڪو آهي ماءُ وڌو آهي، وهائيندڙي ننڍي پٽ آهي، گهر جو سڄو اوجو — مولتي آهي، ماءُ کي ٿي . ٻي (TB) آهي تنهن هوندي به — هوءَ هاڻ ڪري پورائو ڪندي آهي . واکي ڪا اوڪري وٺي ٿو . مان اوهانجي گهر جو سڄو ڪم ڪندس صبح جو کير وٺي ايندس، بهاري پائيندس، باسٽ مليندس، روئي ٺاهيندس، صاحب جي روئيءَ جو ٽفن آفيس ۾ پهچائيندس، موڪلي اوڪريءَ جي سخت ضرورت آهي . ماءُ جي دوا درمل جو به خرچ آهي . مان اوهانجون لڪهه مهريادون مڃيندس، اوهانجو ڪم به وساريندس، ٿورو ٿورو به گهڻو مڃيندس .

اسانجي ماءُ ۾ روزگار جي ڪهڙي به تڪليف آهي ! اها ڳالهه اهوئي سمجهي سگهجي ٿو جنهن روزگار دفتر جا چڪر لڳائي جتيون گسايون هونديون . پٽ گذر لاءِ ننڍيون ۽ اڻ سولها ٿيندڙ اوڪريون ڪيون هونديون . جنهن کي ٽڪي وٺي اوڪريءَ مان جواب مليا هوندا . جنهن جو روزگار ٿيندڙ مالڪ سان اصولي سوالن جهڙوڪ گهٽ ڀڳهار ٿيڻي وڌيڪ وڏي ڀڳهار جي رسيد صحيح ڪرائڻ ئي تڪرار ٿيو هوندو يا مالڪ جي اڻ وٺندڙ وهندڙ ۽ ٻي عزتيءَ پري هلمپ يا غير قابل وٺي هلمپ جهڙوڪ شين ۾ ملاوت، نقلي مال کي اصلي جهڙا ليبل لڳائي وڪرو ڪرائڻ، سمگلنگ ڪرائڻ جهڙا ڳالهه ڪري اڻڻي هوندي .

هيءُ شهر ۾ مزدوري جو ڪم لاهي اچي انگريزي ڪوئو انجنيئر جي گهر واري ٿيندو هو پٺيان چوڻ جي — باسٽ ملڻ شروع ڪندو . باسٽ به اهڙا ڇمڪائيندو هو جو

ٽيمز نه اٿس ئي ڪاله - گهر کي ارڪ بڻائي ڇڏيو اٿس - منهنجي پٽ الانجي منجهس
 ڇا ڏٺو جو پسند ڪيائينس . سندس سس وڃاري نه ان سالن ۾ ئي الهيءَ ارڪ ما
 اڪري وڃي سرڳر ٻڌاري - مون کي الهيءَ ارڪ مان ڇڏهن مڪتي ملي ! ٻيلا غصي
 به ڪڏهن ڪو وڌيڪ سهڻو لڳندو آهي ؟ اوڏي مهل آرسيءَ ۾ ڪٿي ڪو پنهنجو منهن
 ڏسي نه ملان ڪ به ملعون ٻيو لڳندو - منهنجو پٽ وري زال کي چوي ته غصو ئي
 ڪرڻ نه وڌيڪ سهڻي ٿي لڳين . مڃڻ ڪٿان جو ! پنج سال الهيءَ دوزخ ۾ گذاري
 اٿس اڌزار ٿي ويس ۽ خوشيءَ سان دوزخ ڇڏي هن دوزخ جي دريءَ وقت رهڻ پسند
 ڪيم - ڪڏهن ڪڏهن هن دريءَ کان به دوزخ جي ساڙيندر هوا جو جهونو لڳندو آهي
 پر ڏهڻي ڀاڱي وري به ختر آهي . هتي اڪيلائي آهي پر دوست شائتي نه آهي
 زندگيءَ جا باقي ڏينهن شائتي ۾ گذرن نه به غميهت !

ساندهه ايترو ڳالهائي شايد هو اٽڪجي پيو ۽ ڪنڌ جهڪي ويس - ڪجهه وقت
 ڪمري ۾ سٺائڻ چائنجي ويو - سندس رام ڪهاڻيءَ مون کي به ماول ڪري ڇڏيو .
 چاهيم ته ڪجهه چوانس پر ڇا چوان ؟ ماد اچي وليم - ٿلهي مان سوت جو ڪهڙو ڪڍي
 ڇيو مانس : دوست تو لاءِ هيءَ سوت جو ڪهڙو وٺي آيو آهيان .

ڪهڙو ڏسي جهڙي آواز ۾ چيائين : ٻار منهنجي سڪ ٿان صدقي وڃان پر
 ادل ، هينئر مان ان ڪهڙي جي لائق نه آهيان . ڪنهن ٻئي دوست کي ڏيئي ڇڏيو
 ان جو قدر ڪري سگهي

پر ٻار ٽون پنهنجي ٻاري ۾ نه ڪجهه ٻڌاء - ٻار گهڻا اٿئي ؟

” ٻار ؟ دوست مون اڃان شادي ڪانه ڪئي آهي - پوءِ ٻار ڪٿان ايندا ؟ “

” اڃان شادي ڪانه ڪئي اٿئي ! ڇو ؟ “

” ٻار اڄڪلهه ڇو اڪثر ڇوڪراون ڄمسين ٿا تن ساهيڙيون هون هونديون آهن
 ٿيسين ڏاڍيون سڀا جهڙيون لڳنديون آهن پر ڇڏهن پنهنجي از اخري سان ڪنهن کي
 ننگهوسار ڪري شاديءَ جي ڪوڙڪي ۾ قابو ٿيون ڪن ته امانڪ آهيءَ جي سرتي سوار
 ٿيو وڃن . پوءِ ههه - و ڪرم هيٺ پئهي ههه سان ٻيو پنهنجا ڪرم ڪئي - يا طلاق لاءِ
 واهائي يا ارڪ جي زندگي قبولي ڪو ٿي ٿو گذاري . اڪري مون اهڙي غلطي نه
 ڪئي آهي . آزاد آهيان - مزي ۾ آهيان . “

” شايد چڱو ئي ڪيو اٿئي . انشور ڪري هميشه خوش هجي - ٻار ڏاڍي

يار اچ. کلي نه مل - ڪٿي ڪٿي ههٿرا سال ؟

سندس اکين ۾ اڪهر هئي ، لڄ هئي ، دک هئا

کلي ماءُ-مين - سندس اکين مان جهر جهر ڳوڙها ڳرڻ لڳا . ڪجهه وقت هڪا سڌڪا ۽ سرڪهون ڀريندو رهيو . مان سانس رهيس اٿس . هاڻي دل جو اوجو ه ڪري . چلندي پاڻ سنڀالي ورتائين ۽ هڪ ٽڏو شيڪارڊ ڀري مون کان جدا ڪري ٿي وهڻ جو اشارو ڪري پاڻ پلنگ تي واهي رهيو . هڪ لکپتي ۽ يار مڙس کي اهڙيءَ ۾ پڪ ٿيو هو هڪ پراڻو پلنگ ، سوڙو پٽو ، هڪ چلهچي ، پراڻي ٽهاڻي ۽ ايت ٻڙل ڪري ! هڪ چاري ۾ ڪجهه پراڻا سنڌي ڪتاب ۽ ارا اخبارون ! واه ڙي قدرست !

” سدرامل ايت الڳ ٿي ويا آهتي ڇا ؟ ڀنگو مسواڙ ٿي ٿيو آهتي ڇا ؟
ڪساهيءَ سوال ڪري ويٺس .

” نه دوست - نه ايت الڳ ٿيو آهي ۽ نه ڀنگو مسواڙ ٿي ٿيو آهي .
” نه ڀاءُ ٿاڻڪ ٿي ٿيندي نالي وارو ڀورو آهي ڪو ؟ ان اس اڪو آهي ؟ ۽ ڪو آهي اها پٽاڻي جنهن مون کي ٿيندو ڪمرو ٽپڪارڻ ؟ ”

هو ڪجهه وقت سانس ۾ موٽائين ٺاهيندو رهيو . ڀاءُ چوڻ لڳو . ”
زمانو بدلجي ويا آهي - ايت جي شادي ڪرائي ، سوڙو ڪارو وار سندس حوالي ۾ آيو - ايس - اڪو سندس ٽنهن زماني جو نالو آهي نه ٻيو سندس ٽنهن زماني جي نالي وارو ڀورو ضروري سمجهي لاهي ڇڏيائون . اها سڙت پٽاڻي ۾ اولهن آهي . سنڌي ماڻهن جي ڏيڻ سنڌياڻي آهي پر سنڌي ڳالهائڻ کان شرف سنڌي ڳالهائڻ ۾ ٻيندو شان گهٽ سمجهندي آهي . هڪ دفعي اڪو هو ماس نه ٿيو سمجهي سان ٻيندي مائر پاشا - سنڌيءَ ۾ ڳالهائڻ . بس مڙس کي اهڙو ٻڌڻ ڪاڻا آهن وٺڻ نه ڀڄڻ جي مٿي اچي ڪٿي آهي . مائر ٻيوئي ڇڏي آيا باقي مائر ٻيو ڇهتي ٻيا آهن !

اها ، مون به آئينده لاءِ ڪن پڪڙيا . باقي رهيو سوپت جو سوال - جو سماءُ ٿي اهڙو آهي . سڄو ٽنهن پٽي اندر ۾ اچري . ڀارن کي ٽپي . مڙس حرف پٽي ڪڍي . اوڪرن جو نه لک ۾ دم ڪيو ڇڏي . ان ڪري ڪو . اوڪر وقت آڪاڻ ٿي ڪو . تهه ڪاڪل ٽپڻ ٿيندي ڪٿي آهي . ٻيو ٽپڻ ٿي

هزارن ئي ٿا هٽ ٺار ان . ڪلهو وٺن ڪلهو ڏهن . رشوت کي آسماني الب سمجهي وڃي ڳرڪائيندا . نه لڇ ، نه ليهه . ڏهر سالن بعد موٽيو هوس . خبر هيم نه سرڪار طرفان ڪيتري سون آڻڻ جي چوٽ هئي نه ، مون فقط ڪن وڃهن عزت-زن ۽ ڪن دوستن لاءِ ڪي سوکڙيون ٻاڪڙيون آندون هيون جن ئي ڏيئي ڀرڻ جو سوال ئي لڳي آيو . پر هندن همراهن جي اهڙي ذات هئڻ هئي جو وٽائن ڪو اچي ڪچي ڪري وڃي نه ڄڻ سندن واس مان گهره ڪسجي ويو . ڪامورو نه ڦڙو نه ڇڏو . هيءُ به ڦڙا ڪرڻ لڳا . هتي نه صرف ڏلي جو پٽ چٽو هو . ايت ڇڪ ماري ڏکڻا ڏلي جند ڇڏايم ! واهه جي ترقي ئي آهي ! مڃارڪا !

سميت سدورو مل منهنجو ڀراڻو سڄڻ ۽ ساٿي هو . ان لاءِ فل سوت چيو ڪپڙو وٺي آيو هوس . کيس ملڻ لاءِ سڪ سان آيس آدرش لنگر سندس بنگلي ئي . بنگلي وٽ پهچي منهنجا قدم روڪجي ويا . ڦاٽڪ ٻاهران پورڻ لڳل هو . ڪتي کان ساوڏان ! ٻئي پورڻ ئي انگريزيءَ ۾ لکيل هو : اهن . ايس . نڪر وائڙو ٿي ويس . سدورو مل گذاري ويو ڇا ؟ شايد سندس پٽ بنگلو وڪڻي ڪنهن ٻئي هنڌ هليو ويو ٿو ڏسجي . خيال آيم نه سندس ڏس پتو مٿان ملي وڃي . ڦاٽڪ ڪولم نه ٻريان هڪ ڀڪر جهڙو ڪتو آئي ڪڙو ٿيو ۽ اڪيون ڦوٽاري ڀنڊڪر ڦوٽڪار ڪيائين . ڀڄڻو ڀوڙا ها پر ڪتي کي ٻڌل ڏسي سامهه جو ساهه ٻڌيم . ڇهر : ٻار ٻڌل شينهن کان به ڪو ڪوٺا ٻڌيندو . تون نه ، صرف هڪ ڪتو آهين . اڃا به ٿو چارون هڻن .

اماڪ هڪ سؤ پٽ عورت ٻهڪندڙ ۽ ڦهڪندڙ ڪپڙا ٻاهران ٻاهر نڪري آئي ۽ رعب سان ڀڄيائين : آپ ڪس سي ملني آئي هو ؟ ڇهو مائس : ڏس ورش ٻهلي اهان اڪ سميت سدورو مل رهتا ٿا . آپ بتا سگهي هين وهه آڇ ڪل ڪهان رهتا هئ ؟ لڏهر هي رهتا هئ . - آئيئي .

هوءَ بنگلي جي ٻنڀين پاسي هڻڻ لڳي . مان به سندس پنهان هلمس .

” اُس ڪمري ۾ رهتا هئ . ” ٻرائين اشارو ڪري هوءَ هلي وئي .

منهنجي اچڻ جي آهٽ ٻڌي هڪ هڏن جو ٻڌڻو ٻرائي ٻنڀڪ ٿان آئي بهڙو . وڏي شان شوڪت واري سميت سدورو مل جي هيءُ درٻار ! واقعي ڏهن ورهين ۾ وڏو انقلاب اچي ويو هو . وات مان اکر نه اڪليم . ڏسندڙ رهيس . هو به هوندا آهن ڪهڙو ٻڌڻو رهيو . اوچتو ڏانهن ڪيائين : ” ٻار تون ؟ هيترن ورهين ڀڄاڻا ٻڌا ٿيو آهين ؟ اڄ

دوزخ جي دري

— رو پڇند سڀاهيملائي

پورن ڏهن سالن بعد واپس ماڳس موٽيو آهيان. ڏهه سال ڪو ڪروڙ وڏو عرصو. هوائن ۽ ڏسندڙي ڏسندڙي ڏهه ورهه گذريو وڃن. پر واپس مان ڏهن سالن موٽڻ سان ائين ٻيو لڳي ٿو. ڏهه ورهه به ڏاڍو وڏو عرصو آهي. انهيءَ عرصي ۾ ڏوڍ، برق چڙهي ويا آهي. شهر جو رنگ رنگ ٿي اڀار ٻيو لڳي. ڪيترن ئي هن جنم ورتو آهي جن ۾ ڇڪهڙيون ڏس ٿو ڪڇڙي کان اڳڙيون! انهن ۾ ڪيترن هن ۾ به ماڻهو ائين ڦهلائي ويا آهن جو تعجب ٻيو لڳي ٿو. ايترو سارو اندر آهي ٿي سڄو ٻيو هو جو هاڻي اڪري اڀار ٿيو آهي! رات کاڌن ۾، ستن ۾، بازارن ۾ لڳي اهڙي آهي. ٻارن ۽ وانهڙن جو اهو مٿي ڪونهي. ڪلهي کس لڳي ٿي آهي. ٻڌو هوم ٿو. اسانجي سرڪار سڳوري ڪروڙن وٽ ڪري اڀار ٿيو آهي. انار ٻرڻ ڪندي ٻڙي رهي آهي ۽ ڪافي ڪاميابي حاصل ڪئي اٿس. شايد اغذي ڪاميابي حاصل ڪئي اٿس.

اڳيان اڳيان ٿو ائين ٻيو لڳي ٿو. ڇڻ ماڻهو مڪڻ ۽ ڇڻ وڏا وڏا وڏا آهن. ان کان به بهتر ٿي ٿو سرڪار اهي ڪروڙن وٽ عام ماڻهن جي خوشحاليءَ تي رڳ ڪري.

پر سرڪار کي به ڪهڙو ڏوهه ڏجي ۽ ماڻهو وڌيڪن جي قرض ۾ ڳوٺا ڳوٺا ٿي ويا آهن. ٻيلا وڌيڪي جي اسان کي خوشحال بڻائڻ لاءِ قرض ڏنن ٿو. سندن محتاج ڪيئن هئداين؟ هڙ سڌارو کولي وٺا آهن ڇا؟ قرض ڏيڻ ۾ به سندن سوارٿ ٿي سگهڻ ٿي. ڇڻ ڇوڏا ٿي هڙو ٻڌو. ٻين اڳيان هڪ ڦهلائڻ وارا ٻانهائي ٿو. هندا! ان ڪري اسان جي سرڪار وڃاري به ڇڏيو آهي. اڀار ٿيو جن جو ٻرڻ ڪري ٻڙي ٿي وڌيڪن جي حڪم جي اها آوري ڪري!

ٻڌو هوم ٿو. دٻس ڏاڍي ٿي ڪئي آهي، ان جو اندازو ٿو. اڀر ٻڌو ٿي ٻڌو ٿي لڳايم. جتي اڳي ڪسٽر ڪو وڃاري ڇڻن ٻنهن سون ٿي ٿي وڌا ٿي ٿي.

هڪي سهڻي زندگي بنجي جي چمڪي ۽ جو دولهون بي بي ڪري پنهنجا ڦٽڻ ڪار
ڪرايو ڇڏين ۽ وقت کان پهريان ئي موت جي آغوش ۾ سهڻي رهن ! ڇا انهن ٻارن جي
روي ۾ به ڪڏهن ڪنهن سوچيو آهي جيڪي سڙڪن جي ڪناري بوقت پالڻ ڪندا
هن ، سڙڪن تي اخبارون وڪڻندا آهن يا ڪنهن سائيڪل جي دڪان تي ننڍڙن
ننڍڙن لڙڪ هٿن سان سائيڪليون ڌوئيندا ۽ ايت بوقت ڪهيندا آهن ! جن جي ڇوڻ
جي ڪڏهن مسڪراھت نه اُڀرندي آهي ۽ اگر اُڀرندي آهي ته صرف پنهنجي گراهڪ
هو ڏيان ڇڪائڻ لاءِ !

” ڪڏهن جهاتي پائي ڏسو اهڙن ٻارن جي اکين ۾ ڊاڪٽر صاحب ! “ گوگل
ري گادي سان چيو - ” توهان کي سندن اکين ۾ اهو آهي ئي آمدگ ۽ آسائون نظر
پندين ، جيڪي توهان کي پنهنجي ٻارن جي اکين ۾ ڏسڻ ۾ ايندا هوندا . پوءِ هنن
ٻارن تي مترو ظلم ڊاڪٽر ، ڇو؟ “ گوگل سهڪڻ لڳو هو .

ڊاڪٽر تعجب وڃان ڪڏهن گوگل ڏانهن نه ڪڏهن رگهڙ ڏانهن لهارڻ لڳو .
” اسان اڳڙهه جاهل آهيون ڊاڪٽر صاحب ، پر هڪ ڏينهن اهڙو ضرور ايندو
جڏهن اسانجي انهن معصوم ٻارن جا ڳوڙها قيامت آڻيندا . “

رگهڙ هڪي وشواس سان چيو - ” ۽ جيڪڏهن ائين نه ٿو ٿئي ، اسان قسم ڪندو
آهي ته جيڪڏهن اسان ٻار پندا نه ڪنداسين ڊاڪٽر صاحب . اڪري شاديءَ کان پهريان
ٽي لس پنڊي ڪرائڻ ٿا چاهيون . اڄ اسان به آيا آهيو سڀاڻي ويهه ايندا ۽ پراڻن
هزار ايندا . تڏهن حڪومت جون ۽ انهن ٻارن تي ظلم ڪرڻ وارن جو نالو اڪيون
ڪندون . “

ڊاڪٽر هڪ لنڊو ساھ ڪندو ۽ چيو - ” اندر هلو . “

هائدي ٿاندي سڀ رڳهي ويا . پرئي ڪوڪل ڏانهن ٺاهارڻ لڳي .
 ڪلاي رڳهو ڏانهن .

”ان جو ڪوڙ ئي اباڻ آهي ڪوڪل .“ رڳهو ۽ ڇو

”ڇا؟“ ڪوڪل ٻڌو

”اهو، اهو آهي ت اسان شاديءَ کان پهرين ئي پاڪ سڀاڻي تي شهر ڇڏي
 اسپتال ۾ هلي سڀندي ڪرائي ڇڏيون.“

پرئي ڪلاي ڏانهن ٺاهارڻ ۾ ڇا تون ۽ رڳهو
 ڪلاي ۽ پنهنجن ٻنهي هٿن سان موٽڻ لڳي ڇڏيو .

o o o

ٻئي ڏينهن ڪوڪل ۽ رڳهو ڪم ٿي ت رڳهي شهر ڇڏي اسپتال هليا ويا .
 ڊاڪٽر ڪسي ڇڏڻ خبر پئي ت هو پتي شاديءَ کان پهرين ئي اساندي ڪڙاڻ لڳا
 ڇاڪاڻ ت ڪس بهت ٺهڻ لڳو . هن ڪوڪل ۽ رڳهو کي گهڙو ئي سمجهايو ت هو پهرين
 شادي ڪن ، اڙه ڇاهي هڪ ئي سبتان ٺهڻ ڪالو ۽ لس ايندي ڪرائن .

پر ڪوڪل ڪس ڇو . ”ڊاڪٽر صاحب ! توهان به سوچيندا هوندا ت هتي
 حاصل ٿيڻ جو لا ڪرڻ ڇاهين؟ توهان جو سوچڻ صحيح آهي ، ڇو ت توهان ڪڏهن
 آهي جهڳڙن . جهڳڙن ڪوٺ ڏانهن آهن ، جتي آسان ماڻهو ڪهڙن ماڪڙن جهڙي
 بدار ٻڌڻي گذاريندا آهن . انهن اڌ اڳهڙن ٻڌڙن ٻڌڙن ٻارن کي ڪڙاڻي جي
 سڙي ۾ ڪهيندي ۽ مڙمار گرمي ۽ لکن ۾ سڙندي ، گندڪي جي ٻار مان پنهنجي
 بهت جي ساه ٻڌهالڻ لاءِ اڇڙن ٽلائيندي ڪوٺ ڏنو آهي . ڪڏهن ڪنهن ڏان ڏنو
 ئي انهن طرف؟ ٻڌار ڊاڪٽر صاحب ، ڪهر ٿو سڄي اسانجي باري ۾؟ ورتن جي
 ت لپتا ، ورت پٽڙ لاءِ اسان جي انهن گندڻن سڙين ۾ پنهنجي لڪ ٿي ڏسڻ
 ئي ايندا آهن . وڏيون وڏيون ڳالهون ڪري ، وڏا وڏا آٽس ڏيئي ڇهڻ ٿي هر سڙي
 ت ٻاهر ايندا آهن ت ڪهڙا ئي دنيا انهن لڪيندا آهن ڇڻ سڙي جي سڄي گندڻي
 منڊن وانس ۾ اڇڙي ويٺي هجي ، يا انهن سمجهو ت پنهنجا ڏنل آٽس لڪي ٻاڻ کي
 لڪو مٿس ڪري اڳتي وڌي ايندا آهن .“

”ها ڊاڪٽر،“ رڳهو ڇوڙ شروع ڪيو . ”ڪڏهن ڪنهن سوچيو آهي ت
 ڇوڪرن - ڇوڪريون ۾ ڀڄڻ جي باري ۾؟ انهن ماڻهن بابت جهڳڙي رڪشا خلائي
 خلائي پنهنجي پري ڇرائي ۾ صاف ڇهڻ ڇهڻ ڇهڻ ڇهڻ ڇهڻ ڇهڻ ڇهڻ ڇهڻ ڇهڻ ڇهڻ
 ٿيندا آهن . تن جي پٺن تي ڪم ڪندڙن جي اساري ۾ ڪنهن سوچيو آهي؟“

ڪي سڄي زندگي ٻئي جي چمڪي ۽ جو ٺاهون ٻي ٻي ڪري پنهنجا ڦٽڻ ٻيڪار
ڪرايو ڇڏين ۽ وقت کان بهريان ٿي موت جي آغوش ۾ سهي رهن ! ڇا انهن ٻارن جي
ڀي ۾ نه ڪڏهن ڪنهن سوچيو آهي جيڪي سڙڪن جي ڪناري موت پالڻ ڪندا
هنن ، سڙڪن ٿي اخبارون وڪڻندا آهن يا ڪنهن سائيڪل جي دڪان ٿي اينديون
ڏيڻ لڙڪ هٿن سان سائيڪليون ڏوٽيندا ۽ لت لوت ڪسيندا آهن ! جن جي ڇهن
ب ڪڏهن مسڪراھت نه اُڀرندي آهي ۽ اڏر اُڀرندي آهي نه صرف پنهنجي گراھڪ
و ڏيان ڇڪائڻ لاءِ ! ”

” ڪڏهن جهاني ٻائي ڏو اهڙن ٻارن جي اکين ۾ ڊاڪٽر صاحب ! ” گوگل
ي گلي سان چيو - ” ٺوھالڪي سندن اکين ۾ نه آهي ٿي اُمڪ ۽ آشاؤن نظر
پندين ، جيڪي ٺوھان کي پنهنجي ٻارن جي اکين ۾ ڏسڻ ۾ ايندا هوندا . پوءِ هٿن
ون ٿي ايترو ظلم ڊاڪٽر ، ڇو ؟ ” گوگل - هڪڙو لڳو هو .
ڊاڪٽر تعجب وڃان ڪڏهن گوگل ڏانهن نه ڪڏهن رڳو ڏانهن ٺاهارڻ لڳو .
” اسان اڇڙهه جاهل آهيون ڊاڪٽر صاحب ، پر هڪ ڏينهن اهڙو ضرور ايندو
جڏهن اسانجي انهن معصوم ٻارن جا ڳوڙها قيامت آڻيندا . ”
رڳو ۽ ٻڪي وشواس سان چيو - ” ۽ جيئن ائين نه ٿو ٿئي ، اسان قسم ڪندو
آهي نه جيئن اسان ٻار پيدا نه ڪنداسين ڊاڪٽر صاحب . اڪري شاديءَ کان بهريان
ي بس بندي ڪرائڻ ٿا چاهيون . اڄ اسان نه آيا آهيو سياڻي ويهه ايندا ۽ پريهن
نزار ايندا . تڏهن حڪومت جون ۽ انهن ٻارن ٿي ظلم ڪرڻ وارن جون اکيون
لڻديون .

ڊاڪٽر هڪ لڳو ساھ ڪندو ۽ چيو - ” اندر هلو . ”

هائدي هائدي سب رڪهي ويا. - برئي گهڪل ڏانهن اهاڙا لڳي. -
 ڪلاي رڳهو ڏانهن .

”ان جو ڪڙو ئي اباڻ آهي ڪوڪل.“ رڳهو ڇو

”ڇا؟“ ڪوڪل ڇو

”اهو، اهو آهي. - اسان شاديءَ کان پهرين ئي پاڪ - ٽيائي ئي شهر جي
 اسپتال ۾ هلي سمجهي ڪرائي ڇڏيون.“

اڙي ڪلاي ڏانهن اهاڙو ”ڇا تون ۽ رڳهو.“

ڪلاي ۽ پنهنجن ٻنهي ڇٽن سان موٽڻ ڏکي ڇڏيو.

o o o

ٻئي ڏينهن ڪوڪل ۽ رڳهو ڪم ٿي. - وڃي شهر جي اسپتال هليا ويا
 ڊاڪٽر کي ڇڏڻ غر ٻئي لاءِ ٻئي شاديءَ کان پهرين ئي سمجهي ڪرائي
 ڇاهن. - کيس بعد موجب اهو. هن ڪوڪل ۽ رڳهو کي گهڻو ئي سمجهيو. - هر ٻنهي
 شادي ڪن، پوءِ چاهي ڪا ئي سبتان ٿيڻ ڏانهن کيس سمجهي ڪرائن.

پڻ ڪوڪل کيس ڇو. - ”ڊاڪٽر صاحب! توهان لاءِ سوچيندا ٿو تڏهن
 ڪا ٻي ڇا ٿي ڇو ٿا ڪرڻ چاهين؟ توهان جو سوچڻ صحيح آهي، ڇو تڏهن ڪڏهن
 اهي جهڳڙيون - جهڳڙيون ڪوڪل ڏانهن آهن، جتي اسان ماڻهو ڪهڙن ماڻهن ڇوڙي
 ٻڌار ٿيڻ ڪندا آهن. انهن آڏ ڏانهن ٿيڻ ٿيڻ ٻڌڻ ٻڌڻ کي ڪڙاڪي جي
 - رڳو ۽ ڪمجهڙي ۽ مڙمار ڪمريءَ ۽ اکن ۾ - ٿيڻ ۽ ڪڍڻ جي ٻار مان پنهنجي
 ٻيٽ جي - اسان ٻڌڻ لاءِ اچڻ ٿا سمجهي ڪوڪل ڏاڍو آهي. ڪڏهن ڪڏهن ڏاڍو
 آهي انهن طرف؟ ٻڌار ڊاڪٽر صاحب، ڪهڙو - وڃي اسانجي ٻاري ۾؟ روڻ جي
 وقت ٻيٽ، ووت ٻيٽ لاءِ اسان جي انهن ڪڍڻن ٻيٽن ۾ پنهنجي اک کي روڻ
 رکي ايندا آهن. وڏيون وڏيون ڳالهون ڪري، وڏا وڏا آڻ ڏئي ٻيٽن تي ٻيٽن
 کان ٻاهر ايندا آهن. ڪهڙا ئي ٻيٽا انهن ڪڍڻن ٻيٽن جي ٻيٽن جي ڪڍڻن
 سڏڻ وٽ ۾ اچي وڃي، يا انهن سمجهو. - پنهنجا ٻيٽ ٻيٽن تي ٻيٽن تي
 هڪو - ٻيو ڪري اچي وڃي ايندا آهن.“

”ها ڊاڪٽر،“ رڳهو ڇوڙ شروع ڪيو. - ”ڪڏهن ڪڏهن سوچو آهي انهن
 جهڳڙن - جهڳڙن ۾ رهندڙن جي ٻاري ۾؟ انهن ماڻهن وٽ ڪي رڪا ڪلاي
 هلائي پنهنجي ٻاري ڇوڙي ۾ ڪهڙن ڪهڙن رهندا آهن؟ وٽ مان ڪهڙن
 ڪڍڻن آهن. - ڪن جي ٻيٽن تي ڪم ڪندڙن جي ٻاري ۾ ڪڍڻ سوچو آهي؟“

”ها ۱-رئي، ماء نه اها ڌرتي آهي جهڪا ننڍڙن ننڍڙن پوٽن کي جنم ڏئي، سنسار کي سر سبز بڻائي ٿي. ڌرتيءَ جي ڪڪ مان ڦٽندڙ هر پوٽي کي جيئڻ جو حق ۽ ماڻ ٺهي ڪڍي. ۽ اهو حق اسانجي ننڍن ننڍن پوٽن کي ڪوئي ڪو نه ٿو ڏئي، ڪوئي به هنن جي باري ۾ نه سوچي.“

o o o

شام جو گهر موٽندي ڪلاهي ۽ اُڀري پئي ريلوي لائن کان هلندڙن اچي رهيو هو. سندن اها جهنگين جهوپڙن واري ڪالوني شهر کان ٻاهر لاهي ۽ ريلوي لائن جي ڪناري وسيل هئي. اُڀريءَ جي هٿ ۾ پگڙن جو پڙاڪو هو جنهن مان هوءَ به ۱- ٿي ٿي داڻا پنهنجي هٿ تي ڪڍي. مولهن ۾ وجهي کائيندي پئي آئي. ڪلاهيءَ کي به هوءَ ٿورا ٿورا پگڙا ڏيندي پئي آئي. پئي آهسته آهسته هلندڙن پگڙا کائيندڙن پئي آيون ۽ ڪنهن انهن کي پوڻان سڏ ڪيو. پئي رکجي ويهون. هڙي ڪري پٺيان ٺاهاريون نه ڪوڪل پنهنجي دوست رگهوءَ سان گڏ اچي رهيو هو.

پرسن اچي ڪوڪل ڇو - ”ڪيتري دير کان سڏ پيو ٿو ڪرمان، پر توهان ۱- ڇاپ ڪهڙن واپارين ۾ ڪوهيل آهيو جو ٻڌو ئي نه ٿيون.“ هو ڪجهه سهڪي رهيو هو. لڳي پيو ۱- هو ڪافي پري کان ٽن ٽن قدم ڪٽندو اچي رهيو آهي. هو ڪجهه اداس پئي لڳو.

چارئي ڇپ ڇپ ساڻ ساڻ هلا لڳا. پگڙا ختم ٿي چڪا هئا، خالي پڙاڪو اُڀريءَ اڇلائي ڇڏيو.

”ڪلاهي.“ رگهوءَ شائتيءَ کي ٿوڙيندي چيو
 ”هون.“ ڪلاهيءَ مختصر جواب ڏنو ۽ هلندي رهي.
 ”نه، اُڀريءَ سان ڳالهائو؟“ ساڻ ساڻ هلندي رگهوءَ پڇيو

”ها، ڳالهائون.“ ڪلاهيءَ رکجي ڪري رگهوءَ ڏانهن هاري چيو ۽ پوءِ ڪوڪل طرف هاري پئي هن سموري ڳالهه ٻڌائي. چارئي شام ڪجهه سوچيندا هلا لڳا. وچ وچ ۾ اُڀريءَ ڪوڪل اکين جي ڪنارن کان هڪ پٽي کي ڏسندا پيا رهن.

”ڳالهه ۱- اُڀريءَ جي سڄي آهي رگهوءَ!“ هي ڪوڪل هو. ”سڄ پڄ اسان جهڙن ماڻهن کي ٻار پيدا ٿي نه ڪرڻ گهرجن. جڏهن اسان انهن کي ڍنگ سان ٻائي پوسي نه ٿا سگهون، انهن کي پڙهائي نه ٿا سگهون نه پوءِ انهن کي جنم ڏئي ڪيئن - ماکوڙن وانگر رهندڙ زلڪي گذارڻ لاءِ ڇڏي ڏنا مها باب آهي.“

ٻڌندي يا واس مان خون لکي لکي هڪ ڏينهن مؤنس جي لند - مهه يوي | اس
 اي ، مان انهن ڪرڻ لئي چاهيان - مان انهن ڪرڻ لئي چاهيان . جوش ۽ سندس
 انهن ڳاڙهو لعل ٿي ويو ، هوءَ پنهنجي ٻوٽي جو ڪنارو هٿ جي آڱر تي ويڙهي
 لپندي رهي .

” ٻنري، اٺن چوان نه سڄ ٿي “ ڪلائيءَ هڪ لڏي آه، ٻڌندي چور . ”
 ٻنري سميت ۾ اها ئي زندگي لڪل آهي نه اسان ڪري - ڇا ٿا سگهون . مهل -
 ڏورن تي سميت ۾ هجن ها - هنن جهڳڻن ۾ جنم ٿي ڇو ولون ها ! اسان لاءِ نه
 روح جي روشني ۽ واس جي اندازي ۾ ڪوئي فرق ڪونهي . ٻڌندي ٿي اسان
 منجهي ويندا آهون نه صبح ٿي وار آهي ۽ سڄ ٻڌندي ٿي - منجهي ويندا آهون
 . واس ٿي وئي آهي . منهنجي ماءُ ٻڌندي آهي - سندس جنم - اهڙي هڪ
 جهڳڻ واريءَ ڪاٺيءَ ۾ ٿيو هو . اتي ئي سندس ويالهه ٿيو هوءَ هن ٻنريءَ ۾ اچي
 هئا گهر ۾ چار ، ٻڌ هئا جهڪي رڪشا هلائيندا هئا . منهنجي ماءُ جي ماءُ ۽ وري اچي
 ماءُ ، پنهنجيءَ ڌيءَ کي اهڙي ئي ڪاهائي ٻڌائي هوندي . اسان ٻه ڏين کان انهن ئي
 جهڳڻ جهولائون ۾ جنم وٺندا رهون ٿا ۽ اتي ئي وري وڃون ٿا . اسان سڀني جي هڪ
 ئي ڪاهائي آهي اٿي . ”

” ها ڪلائيءَ ، هي ڪاهائي صرف منهنجي يا منهنجي نه ، ٻن جهڳڻن ۾ رهندڙ
 ٻن عورتن جي آهي . ۽ اهو نه ڪوڙو ٺاهي نه ٻار نه غريبن کي ئي وڌاڪا ايندا آهن .
 ٻن جون ڇا ٻار ٻار . ”

” ٻن اسان ڪري ، ڇا ٿا سگهون ٻنري ؟ ”

” نه ، ڪلائيءَ ، اسان کي ٻن ٻنهي ٻن سوچڻو ٻڌندو ۽ اهڙو ڪو دٻو ڪٽڻو
 ٻڌندو جهڻ اسان پنهنجي ٻن کي پنهنجي ڏکڻ جو ٻڌندو ٻن ٻڌائون . ٻار ڪڏهن نه
 پنهنجي مرضيءَ سان سمنار ۾ ڪونه ايندو آهي ڪلائي . اسان پنهنجا رنگن سمنار
 سڃاڻي ، ڇا ٻن جو سر - ڪٽيندا آهون ۽ هن کي سمنار ۾ آڻيندا آهون . ان ڪارڻ
 سندس ڪٽهه . وڏو ٿيڻ تي سندس ڇهن ٻن کل ڪلاعت کسي هن جي ٻڌڻن ٻڌڻن
 هٿن ۾ ٽنڊو - هرو جهولو ٻڌڻي ڇڏيندا آهون نه جهڻ هو گندڪيءَ جي ٻارن مان
 گهڻن مان اهڙو سامان جو ٻڌي گڏ ڪري جنهن مان هڪ نه ويڙو پنهنجي روئيءَ لاءِ ڪمائي
 سگهي . ٻن لاءِ سامان شادي ٿي نه ٿي ڪرڻ چاهيان ، مان پنهنجي ٻارن لاءِ هڪ
 سڪندڙ زندگي نه ٿي چاهيان . ”

”ارئي، هر عورت جو سينگار، سندرتا ۽ عزت سندس مڙد جي هٿ سان
ٿيندي آهي، پوءِ چاهي اها عورت ڪيتري ئي غريب جو نه هجي.“ ڪلائي ۽ ڏارج
کيس سمجهايو ۽ ڪجهه سوچي ڪري پڇيو: ”پر تون ڪوڪل سان شادي جو نه
ڪرڻ چاهين، ڇا ڪوئي ٻيو...؟“

”نه، ڪلائي، پگوان ٿو ڄاڻي، مان ڪوڪل کي لڏپٿ ڪان چاهيندي رهي
جان ۽ آخري دم تائين کيس چاهيندي رهندس پر مان شادي ڪرڻ نه ٿي چاهيان.“
”شادي نه ٿي ڪرڻ چاهين! پر نه ڇو؟ ڏس ارئي، اسان ماڻهو اڪه ڪوليندي
ي پاڻ کي هنن گندين جهڳڻن ۾ پائيندا آهيون. ڦاٽل ۽ پراڻن ڪپڙن سان تن ڏکي
کي ڀيٽ رهي ڪري وڏا ٿيون ٿا.“

جواڻي ۽ جي دهليز ٿي پور رکيندي ٿي، ڪامي ڪتا ٻچ لڏيندا پٺيان - پٺيان
ٽرڻ لڳندا آهن. اهڙي ماحول ۾ اسان جهڙن ڇوڪرن لاءِ طاقتور مرد جو ساٿ هجڻ
ٿي ئي اسان جي آرزو پڇي رهي سگهي ٿي.“

”ڇوان نه تون سڀ نهڪ ٿي ڪلائي، پر اسان جهڳڻن جهولڙن وارن جي -
ڪا زندگي آهي!“ هڪ طنز، هڪ مسڪراھت سندس چپن تي ظاهر ٿي. هن چيو
”جهڳڻن ۾ جنم وٺي هتي جي گندڪي ۾ ڪپڙن ماڪوڙن جهڙن ٻاجهي هڪ ڏينهن
هتي ئي مري ڪهي ويندا آهيون. هتي جهڳڻن جهولڙن ۾ ئي سمهڻ - ڇاڳڻ کان وٺي
شادين - مرادن تائين سڀ ڪم ٿيندا آهن. جهڳڻن مان ڇيڇ اڪري ۽ جهڳڻن ۾ ٻهڃي
ڪري اولهن وٺي اچن. هتي ئي سندن ٻار ٿين. جيڪي ٽن چئن سالن جا ٿيندي ئي
ٻنھجي زنده رهڻ لاءِ کاڌي جي تلاش ۾ گندڪي ۽ جي ڏيارن ۽ گھڻن مان ردي ڪاغذ
پلاسٽڪ وغيره چونڊي ڪري رٿيو - ان آسا ڪمائيندا آهن ڪجهه - مرد - عورتون
سرون - گارو ڀونڻ نه ڪجهه، ٽڪٽڪرن ۾ مزدوري ڪن نه ڪجهه. مرد وري رکشا هلائن.
ميرا ڪپڙا، هنڌ هنڌ ڦاٽل گندجون ٻيل مرد ٻنھجو زنده لاش ڏيئيندا رهن ۽ رات
برائگي ڦاٽل ساڙهيون ٻيل عورتون مٿي ٿا ڪسڪندڙ ٻو سان ٻدرنگ ۽ ميري بلائوز
کي ڍڪڻ جي ڪوشش ڪندڙ عورتون ٻنھجي ڪهر ٻياڪ ٻارن کي مٿي ۽ جي ڏيار ٿي
روائيندو - ٽڙٽندو ڇڏي ڏيندو آهن. ٻلا ماءُ جي آڇول کي ايترو وقت ڪٿي جو آهي
ٻنھجي لال کي ٻل کن لاءِ ڇانو ڏئي سگهي! ڇا اها ئي زندگي گذارڻ لاءِ - مان شادي
ڪان ڪلائي! نه اسانجي سڌان نه هن ٿي گندڪي ۾ چرلدي رهي ۽ ٽڙيون رڱ-ٽڙيندي

ٻئي وڏي ئي آهي. هن بستيءَ جي شڪل زمين تي سهڻي ڪڍڻ لڳت ٻاڪ ئي راس
ڪاٽي، ماءُ سان گڏ شڪل مڃندڙن کي ڪري هوءَ جوان ٿي آهي. سندس ماءُ
کيس هن بستيءَ جي حوالي ڪري ٻاٺ ان ڏاهن ڏاهن هلي وڃي چٽان ڪوبه واپس
نه ايندو آهي. اتي ڪي به هن ڪڏهن ڏٺو ئي ڪونه هو ڇو ته هو سندس جنم کان به نه
پوءِ ئي گذاري وارو هو. هن هڪ لڊو ساه ڪيو.

”ارئي“ ڪنهن هن کي سڏ ڪيو.

هن مڙي ڪري پنهنجي لهار ٻو. هوءَ ڪلائي هئي، سندس ٻيٺ ٻاٺ جي ساهه مڙي.
ڪلائي حواليءَ جي چائڪس تي قدم رکي چڪي هئي گذار ٻن، حواليءَ سندس انگ
الڳ مان جهلندڙن ٻاٺي هئي.

”اڙي ڪلائي ٿو! ڇو راس ٿو ڪار، آئي هوءَ ڇا جوڙو صوبو هيو ايترو

جلدي آئي آهي آهون؟“

”ها، ٿو ڪار آهي هير، سان گڏجي اساري وڃي رهي آهيان.“

”ارئي!“

”مهڻي ٻاري ڇا؟“ هوءَ ٻن سان ٻه هڪ وڏي ٻيٺ تي واپس رهي

”ڪلهه، شام جو ڪم ٿان واپس ايندي ڳوٺ ماڻهو هون.“ ڪلائي” سندس ٻن

نهي وهندي ڇو.

ارئي سوالي لنگهن سان اداس ٿيندي هن ڏاهن لهار ٻو ۽ ڪجهه اڙار ۽ ڇو

”ڇا چئي رهيو هو؟“

”اچندو اداس هو ويچارو. چوي بهو ارئي ۽ مان جهڳهون ۽ ئي ڇاوا آهون

ٿيندڙ کان ساڻ ساڻ والد ڪري وڌا ٿيا آهون. مان من تي من ۽ اسري ڪري

ڇاهيندو رهيو آهيان. هڪئي نه مون سان اچندو بهار آهي، سڌا آهن مهڻو ڪمال

آهي. اسان ٻئي سنسار ۾ اڪهلا آهون. مان ارئيءَ سان شادي ڪرڻ ٿو ڇاهيان

ارئي شاديءَ کان انڪار ڪري رهي آهي.“

”ها ڪلائي، ڪجهه ٿينهن ٿيا هن مون سان نه شاديءَ جي ڳالهه ڪئي

ڪلهه، مهڻو ڇو نه ڪم ٿي مليو هو، ڏاڍو غمگين هو مان نه اهو سڀ سوچي

اڻڻان آهيان، راس ٻوري ٿو ڪار آهي ڪلائي” ”اسريءَ“ اداس ۽

للمر ئئل چهن نان ڏندن هي چھڪ سان بي . اڪه سڀوڙي گل لاهي ورتي ؛
 ڪاري سرن کي چپ سان ميسوس ڪري رومال کڻي سڀوڙي کي رکيائون .

شردِي پنهجي ڪاري اڻهل جي اڀريون کي ڪاهن کسي لڪ ڪندي ڪمار
 سان گڏ . لمر اڳتي وڌي . وڻي لمر چپ چاپ ايلي رهي هو اتي جڏهن ڪري رهي
 دروازي تائين اچي ويا تڏهن ايلار اوچتو شملڪ ڪم ۾ کڻي اچي چيو ” هه شيلڪ
 ڪمار ! “

” اها مون پنهجا لالڪا شوپا کي ڏيئي ڇڏي “ چوڏي ڪمار کي لمر هي
 مڻهن ۾ اها پندرو رڳو لمر جون اکيون کي لک ڪايل ٿي رهيون هو . مڻهن چيو اهي آها جن هي
 ڪڏهن اتي ڏکڻن وارن هي جهالڙ اتي هي روشني ۾ ڏوب ڄاڻ ڪري وئي .
 ڪمار آهستي هڪ وڌارو ۽ هڪ ٻارو هي ڪنگڙي وارو هڪ خود پندرو اچي
 وڌي آيو .

شردِي چيو ” ٻارڪ ! “ لمر لڳاوا چيو مڻي ڪما . ڏٺائون شردِي مڻهن چپ
 هي ڪنگڙي کي وڻي سان چڪ وڃي مڙڪي رهي هئي هڪ اداس مڙڪ .

کي ڇاچي سندن لڇڻن ۽ سندن اندران من جي ڀڃ گهڙ کي ويهي ٿو ڪارڻ ڪريءَ سان چٽي .

”بس بس هاڻ اٿڻي نه ساراهه نه ڪرپنس نه ليالو ڄماو اڌ ۾ ڇڏيو پر باقي ڄماو مرڪندڙ اکين پورو ڪري ڇڏيو .

مگر شادي انساھ ۾ اچي ويئي هئي هاڻ روڪڻ جي نه هئي درياهه جي وهڪري وانگر اکر سندس من مان اڇل کائي اڪري رهيا هئا ۽ اکيون سندس ڇٽ ليالو جي آڙ پار ان کان گهڙو پري ڪجهه ڏسي رهيون هيون ڪمار ڇڏهن ”احساس شويآ“ جو ڪردار ويهي چٽيو آهي ٿڌين ائين پيو لڳي ڪمار ليکڪا ٺاڻڪا کي ڪٽي پنهنجي ساري دل پلتي ڇڏي آهي جهڙو پاڻ آهي من اندر اهڙي آهي ائس شويآ شويآ پنهنجو من جهان جي اٿلن پٿرن تي ائين ٿو لڏي جهڙن بندون جي آواز تي آس پاس جو واڻو مڻبل ! واڻو مڻبل جنهن جي هڙدي ۾ گولي لڳڻ سان ٽنگ نه ٿيو آهي پر انتقام لاءِ هو هزارين پراڻن سان پيو گرجي هر گهڙيءَ هر لڪمي !

ليالو جي ڪنٺ مان جهڙپي جي ڪل ڪل جهڙو سٺو ٺهڪ اڪري ويو ”چٽيءَ پنهنجي آکاڻيءَ جون سٺون ياد ڪري ڇڏيون آهن ڪمار !“

ڪمار جون منهن ٻئي ڀاون سان پورو ليالو پھراون ٿي پورو سندس منهن ۾ لڄ جي ڀاو کي اڏو زور پڪڙيندو ڏٺو هونءَ اڪثر نه هو ساراهه ۽ ڪلا ڏانهن ڏاڍو بي احساس نظر ايندو هو اڪري ليالو جان کان ڪجهه عجب ۾ پئجي ويئي .

شادي چوڻدي رهي ”۽ اها شويآ جا رام رام ائي قلم کان پڇي ٿي“ ري قلم ! پنهنجي ارد گرد جي بي انصافين ۽ ڪلور پٺائين ٺن کي ڇٽڻ لاءِ رشن جو خون، ڪرائيسٽ، ٻڌ، محمد ۽ مهاڻا جو خون اڃا مس نه پيو آهي ٿو لاءِ ڇڱو نه پلا رامداس جي رت مان ئي ٻڏي اچ نه ڪري ڇڏ نه هر هڪ سڙڪ جي سوڙو وٽ ايندو آواري کي هڪ شواجي !

ليالو اکيون ڦاري ڦاري ڏسي رهي هئي شاديءَ کي ”هميشه خـوش هميشه ٺهڪ ٺهندڙ شادي اڄ ايتري ڀاو پري !“ ڦوڪيل سره وانگر ليالو خود پاوا کان پراڻان ٿيندي ڇو .

ڪمار ائي اينو ”مان هلاڻ ٿو“ شادي نه ائي اينئي ”هل ٿوڪي گهر ڇڏيندو هلاڻ“ چوڻدي ڪمار شاديءَ جي ٻانهن تي هلاڪو اشارو ڪيو .

شرديءَ ڪمار کي مخاطب ٿي چيو ”ٽس ڪمار ٽهندڙون سڀ ڦالهون هي
 آهڻ ۽ غلط آهڻ“

ڪمار جي چوڻ تي مرڪ جي رڳا ٿري ويئي پر سوال سندس لڳائڻ ۽ اڳڻ
 کان به وڌيڪ لکڻ روپ ورتو

شرديءَ چيو ”ٽس ڪجهه مهينا اڳ تو اهاڻي اڪتڇهڻي ڪئي هئي ته ڪو
 ٻاڳ کان ٻاهر ٿئي لکري سڀ آکاڻيون اڪثر سندس ارد گرد ٿي اڪل آهڻ مگر
 ڪنداري ماءُ به هن روڊي ٿي جي ڪهاڻي آهي ۽ ان ۾ ايترو درد ۽ مڙهي واري
 آهي جو اٺن کيس اها سڀ ڪهاڻين ۾ لکڻ لاءِ مڙهي ٿي وينديون.“

”مڃان ٿو“

”اره به هن سال جو بهترين ڪهاڻي نويس ٿون آهين“

”مڃان ٿو“

”ائڻن جو ٿور ڇڏين ڪهاڻي“ جي ٻولي دلڪش، تصور ۽ ٻااڻاڪ ڪمال جو، ڏي
 جو ٻهلو ايترو اوڀاريل جو مان نه روئي ايس ٿو...“

”اره به شلڊ ليلر کي نه مولڪي جو ملي ائڻن نه؟“ ڪمار ڪاٺ لڳو.

شرديءَ جي ٺاهڻ مان لڳو هو ته اندر گهڙي پنج گهر ڪندي ڪنهن ٿو
 جي ڳولا ۾ اندر ئي اندر ٻاڳ سان گهڙائي سوال جواب ڪري رهي آهي. اهاڻي ڪاڻي
 رهي هئي پر ڪاٺ کان وڌيڪ سوچي رهي هئي. ماءُ ”اڳي روپ ٽڪن ۾ لڳو
 اڳي“ چوڻدي وٺڻي ٿي هئي پر وري ڪين آئي هونءُ بھت ٿڌو ڪندڙ ڪندڙ
 ڪندڙ هو ته واهي نه رهندي هئي.

شرديءَ ڪنهن لکجي ٿي ٻهچندي چيو ”هڪ ڦالهه نه ڪمار ۾ اڳي
 آهي سندس ڪهاڻين جا ڪردار نڪر ۾ ٿيڪي مات ڪري لٿا وھن ٿي“ لکي
 ٻاڳو حساب آهي ائڻن وٽ. اڪي وري ڪو اهي اڪلا فرد آھن. هن جا ڪرد
 راضي اها لکڻ ڪٿ ڪوسو ڇپار، ڪٿ ڪراچيءَ واري ڏاڍا

سڄي طريقي جا مھسڙ آھن. الا جي ڪنهن واهي ٿو

”ٺڏهن ته اعلم ٿيڻ وارا نه سمجهي ويا نه. هي ليڪڪا ڪانهي ڪمار آهي
ليڪڪا آهي“

”هه هاءِ ڇا نه سٺو آهي منهنجي سڪيءَ کي“ شاديءَ لاءِ ڇاڻي
تي هڪ رکيو ۽ آهستي ڇهائين ٿو ٿي نه چولدي آهين نه ڏک مان آکاڻيون سرجهندون
آهن. سنو ٿيو هاڻ اسان کي هڪ آکاڻي ملي ويندي لاءِ سڪيءَ جو هڪ پنهنجي
ڇاڻيءَ ان ڪٽي ڪري پنهنجي ڳل تي رکيو.

ليڪن اوچتو ئي سندس هٿ ڇڏائجي ويا.

پنهني کان لڪري ويا ”ڪمار!“

ڪمار صوٽا ٿي اچي لاءِ جي ڀر ۾ ويٺو ۽ شيلڊ اڳيان ٻيل مٿس ٿي ڪٽي
رکيائون.

لهر جي ماءُ رٿو لاهيندي ڪهري ۾ گهڙي نه ڪمار اٿي وڃي سندس ٻن
ٽي هٿ رکيا ڇهائين اها لهر هيءَ اعلم ڪٿي اٿي آهي لهر جون ڀرون ٽانڙي وٺڻون
شادي اڪيون ٽانڙي ڏسڻ لڳي.

ماءُ شيلڊ کي ڏسي رهي هئي جو لهر اٿي شيلڊ وٺي ڪمار کي ڏيندي
”ا. امي موڪلي ا. هڪي ملي اٿي شيلڊ.“

”لال ڪهنڪي ا. ملي سڄي نه منهنجا ٻاڪ آهيو“ چولديءَ ماءُ ڳري شيلڊ
اٿلائي ٻيلائي ڏني ۽ اوڪر ٻاڙيءَ کي سڏ ڪندي ڇهائين اٿي رويا اتان اڪيون ٻئي نه
ڪٽندي آءُ ۽ هاڻ اٿي ڀرج مٿان ڊائروني ڪٽي وڌيءَ پليٽ ۾ وجهي ڪٽي آهي رويا
جڏهن مٿس ٿي اڪيون ٿي رکيون ٺڏهن سڄي جون نظرون رويا جي هٿن مٿان اڪيل
سان سان اسن تي هڏون هڏجي وڃڻ تي اعلم ڇو، ”ڪيترو ڏک آهي هن ناريءَ
جي ڇوڪر ۾“ ۽ ڏکيو ساهه ڪٽي ڊائروني ۾ ڇڪ وڌائين.

شاديءَ ۾ ڊائروني هٿ ۾ ڪڍي هئي پر ان ۾ ڇڪ هڻڻ بدران هٿ رکي
ڇڏيائون ڪمار ۽ لهر کيس سوال پري نظر سان ڏسڻ لڳا.

شاديءَ ڇو ”ٺڏهن ڪناري ماءُ هن رويا تيءَ جي آکاڻي آهي؟“

ڪمار ۽ ذيلس

— سندري اُڻڇند اڻي

شردِي ۽ اهلما جلسي ٿان ۽ وٺيون نه شردِيءَ ڏاڍو اهلما ڦٽل ڇهن کي چڻي چڻي
مهجهاس رست ڪڍي وڌو آهي . شردِي ان ڳالھ جو ڪارڻ ڄاڻندي به ڪجهه اهلما
کي ڪڍائڻ لاءِ ڪجهه پنهنجي ٻاهر مڪي طبععت اوسار ۽ ڳالھ کي پڻ کي رکڻ ڪن
چانهيو ڪاليج کان وٺي گھر ٽائين به الڪري صبر ڪري سگهي هئي جو بس هر ڪيس
ڇڪه. اهلما کان ٻڌڻي ملي هئي . سو گھر اندر قدم رکڻ کان اڳ ٿي چڻي چڻي ،
”هن ٻوي اهڙي شعلند جهڙي ڏک هر چپ ٿي وٺو رست ڪري وڌا اٿئي؟“

ايلما پنهنجي الترمڪي سڀاءِ الو سار چڪي ۽-اللهون ٻڌڻ نه چاهيندي هئي
 تن کي ٻڌندي نه سندس منهن جو ٻو اهڙو پختو رهندو هو جو اڳو وٺهي ويندو هو
 نه. ڳالهه ٻڌي ڪانه اٿس. مگر شرديءَ کي جو خود ئي ڪنهن وقت ٻاڻ جهڙن ماڻهن
 جو سڀاءِ ٻڌائي چڪي هئي، سو شردي سڙو ڇڏڻ واري نه هئي چيائين، ”ٽولب ۴“
 ”هون“ ! ايلما خڪيءَ مان ڇو ۽ وڃي آرسيءَ وٽ آئي. پنهنجي ڇهن مان رت
 ڏسي خود ئي وانڙي ئي وٺي ۽ من ئي من ۾ چيائين ايلما نه ملڻ ڪري ڇا مولڪي
 ايترو دڪر ٿيو آهي؟ دڪر نه ٿي سگهن ڇا نه لڳا آهن مولڪي؟ هي جي

شردی بښهجو ځمکه جـ و کارو انځوران ځکه وټان کولمندی اچي لیلما جـ ی
وځهو ښی ۽ آری ۽ لیلما کي ډسندی چواین ښای اهڙن ځـ اڙهن چوڼ ۾ سهڼي
خوب ټي ښای آهـن .

”مان چوان ۽ ٽي اڃ نون مار کائيدان ۽ مڙهي هيان.“

”غصرو ڪيڏا لاه ڪجهه. نه هجي. —“ شرديءَ بيمت ٻاڙيءَ جي نوع ۾ چيو ۽ اٿي پيڳي، لياما به ڏک الاري پئي اچي ڊرائنگ روم جي سوٽي ٽائين ٻهٽي ۽ سوٽا ٿي نه. هوءَ اڳيئي ٽهڪ ڏيندي ويهي ويئي هئي ۽ هن لياما کي پڪڙي ڪٽي ٻار ۾ وٺرائين، سندس ٻئي هٿ زور سان پڪڙي ڪٽي پنهنجي گوڏن تي رکيائين. ”ٻڌ ٻڌ ڪمار واقعي ٺوڪان سنو لڪندو آهي اهو قبول ڪرمان ٿي؟“

جنهن دل ۾ اٿل ٻيل آئي ڇڏي . وڃي يا نه وڃي نه نه ، هو به ويندي . هو به هاڻي
چاچو ايمان ڪندي ؟

انهيءَ ٻل هو به رامي سان گڏ روالي ٿي ويندي .

پشما ٽڪري گهر اندر داخل ٿي . پرڪاش پلمنگ ٿي سمجهيو ٻيو هو هو به دل
ٿي دل ۾ ڀڄي رهي هئي . هن اهڙي ٻل ڇو ڪئي . حساس ڳالهه ٿي چوش کائي
ٻئي جي زندگيءَ کي هن ڏکي ڇو بڻايو ؟

اکيون کولي پرڪاش ڏٺو ، ” اوهه نه تون اچي وٺن ؟ ”

پشما ڳوڙهن کي روڪندي چيو ” ڪيئن آهيو ؟ ”

پرڪاش سڏ ڪيس ” وڃهه اچ ”

پرڪاش جي ڇهن ئي آهائي مشڪ حيرت وچان پشما ڏٺو . هميشه جتان
سندس چهر تي آهائي لازمي نمودار هئي . عجيب ڳالهه هيڏي تڪليف هوندي
نه چهر تي به ڪو فرق نه .

وڃهه ويندي هن چيو ” توهان جو هڪ ڏسان ؟ ”

پرڪاش چيو ” ڏاڍي چال ٿي ٿئي . ” ۽ ٻئي ٻل زوردار ٽهڪ ڏيندي ٻئي

هڪ چادر مان ڪڍي ڏيکاريندي چيائين ” ڏس ” .

پشما واڙي ٿي ويندي . ” اچا نه توهان مولڪي ڪوڙ ڳالهائي سڏ ڪرايو .

توهان کي ڪجهه نه ڪونهي . ”

توڪي گهرائڻ جو ٻيو ڪهڙو رستو هئا مان نه توکي وٺڻ نه اچان ها ۽ تون
تو نه نه ڪڏهن پاڻيهي نه اچن ها . تنهنجو سڃاڻ مان سڃاڻان . ان ڪري مولڪي
مجهور ٿي ڪوڙ جو سهارو وٺو ٻيو .
اٿي ٻئي پشما

پرڪاش سندس ٻلي کي ٻڪري ورتو . ” اوهه . نه اچا نه تنهنجي ڪاوڙ

ٿي ناهي . ”

” ڇڏو مولڪي مان ويندس . ”

” هن گهر ۾ هڪ دفعو قدم رکڻ کان پوءِ وري واپس ورڻ جي ڪنجائش

ڪونهي . آه ان ۾ رٿائي واري ساري پشما . ”

پشما ٻلي سان منهن ڏيکي ڇڏيو . ” توهان ايڏا پٿر دل آهيو ؟ ”

میتا جو غرور ٻڌڪي " توڙي ڇڏو ... سندس ئي ڀت ... اچڻ بهل ٿيڻا سڏ
 جو هوس " مون ساڳ ڪڏ نه هائڊن ٻڌڪي ؟
 " لاء مان ٻڌا وٽ رهندس " ٻڌڪي " ٻرڪاس جي بيمار گلي ۾ لاهون
 ورائيندي ڇو هوس .
 " ڇوانءِ ئي هل " ٻڌا ٽمڪارو هوس .

" اون هون ، مان نه هئندس . مڻهڻا ٻڌا سا آهن
 ٻڌا کي ڙاهن لڳو ڄڻ ڪڏهن ڪس جهڙوڪ اڪاء ڪيو هجي هوءَ اڃا هلي
 آئي هوءَ متوس ڪري رهي هئي ڳوٺا هن اولدا هي رات جي ٽمڪيندڙ لاهون
 مڻهڻا سندس ڀت ٻڌڪي مٿس کلي رهيو آهي " ٻڌا سا آهن ، مڻهڻا ٻڌا سا
 آهن " نه نه ، هوءَ وڌيڪ ٻڌي نه سگهندي .
 خيالن کان ٻاهر ڇڏائڻ لاءِ جيئن ئي هوءَ مڙي سندس نظر سا هون ٻيل ڏريندا
 ٻرڪاش جي رامي ئي ٻڌي ، هڻجي ڄاڻي " جي ڏڙڪن وڌي وئي " هن بهل رات
 جو اون ڪيئن آيو آهن ، ڳوٺا ڇڏا ؟ " هن ٻاهر
 " سم ڇو هڪ سڙي ٻو آهي ، امان "

ٻڌا ڇوڪ ٻارو - " هون - هڪ سڙي ٻو آهي !
 " ها ، استو ئي ڇاهو ئي تيار ڪيا آهن . هڪ سڙي ٻو . مان اوهان کي
 ڪرڻ آيو آهيان . سم ڏانڊو ٺڪي آهي
 ٻڌا جي دل ڄڻ ڇاڪ ڇاڪ ئي وئي . ٻرڪاش جو هڪ سڙي ٻو
 ڇڏي هڪ مٿان سندس هڪ رکي ٻاڙو ٻڌي هي ڇو هون ڪي هڪ ٽوريءَ ۾
 ڇڏو هو . اهو ئي هڪ ...

آف ...
 ياد آس - شاوڪ چئي ٻاڙو ڇڏي هڪ سندس ٽمڪيندڙ هڪ کي اڏي
 مضبوط هڪ مٿان رکيو هو ڏهن هن جي ماءُ جي اکين ۾ آسڻو اچي ويا هئا
 هڪ ٻرڪاش جي هڪ ۾ ڪنهي رهيو هيو ڪمڪيندڙ ان هڪ کي اڏي
 مضبوطيءَ سان پڪڙي رکيو هو .

سندس شادي هئي ...
 ٻڌا ڪهڙا نه سٺا ڏينهن گذريا هئا ، هنن ٻهڻا ها ! ۴

ٿي وڌو سڄي ڳالهه ٻڌڻ ٿي کيس سمجهايائون ته ...

هيءَ نه دلڻا آهي گهر وسارو اٿئي ته. اهي ڳالهائون ته ٿينديون رهنديون ڇو ته
نه باسڻ هوندا ، ڪڙڪندا نه سگهن .

پشپا ٻڌو ... اڪين جا لڙڪ ٻڌو سان اڳهي ڳڻو مرڪي ڏنائين ته نه ٻڌس ڏي
ٿئي ها .

اٿي ڏينهن پشپا جو ٻيءَ خود پنڪيءَ کي وٺي اچڻ لاءِ وڌو . پرڪاش ڪلهندي
چيو ” ڏنڊي ٺوهين پشپا کي موڪليندا ؟ پنڪي حيران ٿو ڪري مان کيس سنهالڻ
ٿو سگهان ٻارن کي سنهالڻ جي جوابداري ٻيءَ جي نه. ماءُ جي آهي . “
پشپا جي ٻيءَ سمجهار هوس ” هوءَ ايندي ضرور ايندي .

پنهنجو گهر ٻار ڇڏي هوءَ رهي سگهندي ؟ اعڙي لٽر هوءَ آهي ڇا ؟ هڪ
بس هڪڙو ئي ضد آهي ، جيئن کيس ٽون نه وٺڻ ويندي هوءَ نه ايندي جهڙن ٽون
پنهنجي خطا نه قبوليندي هوءَ نه. ايندي سڀ ڏينهن اهو ضد رهي سگهندس ؟ ڇو
هوءَ پنهنجي گهر نه ايندي ؟ “

” اهو ئي نه. کيس سمجهائڻو آهي ڏنڊي ٻارڻي گهر وڃڻ لاءِ موڪل جي
ضرورت آهي پنهنجي ئي گهر موٽي اچڻ لاءِ نه. جنهن وقت هيءَ ٻارڻو گهر هو، هنکي
پنهنجو گهر سمجهڻ لاءِ زور ڀري مان ٻهراون دفعو کيس وڃي وٺي آيو هوس اڄ منهن
جي وڃڻ جي ضرورت ڪونهي هوءَ خود اچي “ پرڪاش آخري جواب ڏئي ڇڏيو هو.
پشپا جو ٻيءَ موٽي آيو .

هن ڏيئي کي اچي ٻڌايو ” پنڪي ڪولہ آيو جهڙن ٽون نه ويندي ، ٻيءَ
ٻٽ ٻنهي مان ڪوئي ڪولہ ايندو پشپا هن ٻنهي ستياگرهه ڪيو آهي “ ٻڌس کي
ڏاڍو ” ڏاڍو ضدي آهي پرڪاش ! ٻٽ جا نه آهي ٿي رنگ ڀلڪ آهن - ٻٽ ٻيءَ
کان ٿورو به گهٽ ڪونهي “

پشپا شام ٿي ٻڌو لڳس چاليءَ ۾ ڪنهن چري وهائي ڪڍي اوهه اٿڻو ڪنور
نه. هوءَ پاڻ ڪڏهن نه ويندي پرڪاش اچي هنکي فخر محسوس ٿيو. فقط پرڪاش
ٿي ئي نه. ٽي سال ٿيا جيڪو پرڪاش جو ٻيو روپ وٺي سندس گود ۾ ٻڌو آهي ،
ان ئي نه .

” ڇو ائين ڇو ٿا ٺهاري؟ توهان کي ائين ٿو لڳي ته هيءُ ٻڌا سو... “
 ” ٻڌا، مون اتي ڄائو ته مون، منهنجي پٽي ٿي ڪري منهنجا ئي ٻڌا “
 ” اوه، منهنجي معنيٰ توهان کي شڪ آهي ته مون توهان ڄا ٻڌا ڇو ٻڌا “

” آهڻ؟ “

” هٿ جي ڪنگڙ کي آڙي ڇي ڪهڙي ضرورت! پر ٿو ڏي ڪهندا هئا ته
 مولڪي ڇڏين ها هن امولي... “

” ڇوري... “ ٻڌا حيرت ۾ پئجي ويئي.

” اڇل کان سواءِ ٻڌا لکائي رکڻ ڇوري نه آهي نه اهو ڄا آهي؟ “
 ٻڌا جي ان ترانن ٺڪي ويئي آف ڏرلي ڇوڪر ٿاڻي اوي نه هون ان ۾
 سماجي وڃي ڏک ۽ شرم وڃان هون ٻيڙي لڳي پڳوان ٿون هيءُ ڪهڙي پرڳڻا ٿو
 واهڻ؟ جنهن لاءِ مڙيل اهو ئي ڇوڙ ڇوي

ڳوڙها ئي، ٻڌا اتي ٽڙي ٿي، هاڻي هون هٿ هڪ ٻيل نه رهي نه سگهندي
 پرڪاش سندس دل کي ڏکوار آهي هن ڇوري ڪٿي آهي... آف

” ٻڌا نه سڏهن ٻلا آلاءِ ڪٿان؟ “

” ڇوري ڪري آيس، جڏهن مان آهيان ئي ڇوڙ نه اهو ڪٿان آهي سندس؟ “

” اوه، خار لڳو ته؟ ڇوڪر هاڻي ائين نه ڇوڏو سان نه ذرا اڏان نه سڏهن ڪ
 هئا؟ “

غصي وڃان ٻڌا گهران ٻاهر اڪري آئي ٻي واري ڇوڪري کي رڻ
 ڪري اڇل لاءِ چيائون. ” ٻڌي اڄ... اسين نانا جي گهر هليداسين “
 پرڪاش سڏ ڪيس ” ٻڌ ٻڌا،

” ڇا؟ “ ٻڌا مخاطب ٿيندي ڇوڙ اڪڻ ۾ ڳوڙها ٿري آيا هئس. ” ڪه
 ئي رڻس؟ ٻيڪن ۾؟ “
 ” ها “

” ڇا سمجهه لاءِ؟ “ اک تپت ڪري پرڪاش ڏاڏس اهاريو ٻڌو
 ” سر ڪونهي “

پيءُ جي گهر اچي پهتي اوچتو ڏي ڪي آيل ٿي، ٻڌا

هر سال ٻرڪاش ڪمڻ هڪ سٺي ساڙهي خريد ڪري سوغات طور ڏيندو هو.
هن ٻڌي هوءَ ٻرڪاش کي سندس من پسند شيءِ سوکڙي طور ڏيندي. هوءَ سوچي
ٿي اوجھو وڃڻ ڏسي ٻرڪاش واٽڙو ٿي ويندو. خوش به ڏاڍو ٿيندو. هُو ضرور ٻڃندو
ڪٿان ماءُ، اٽي سهڻي وڃي!

مان چوندس ڪٿان به آندڙ ... چوري ڪري آيس. هڪ اڻ ڄاتل آندڙ وڃان
سندس ڇهڙو ٻهڪڻ لڳو.

ان قسم جي مڌر ڪلهڙا ڪندي ڏهر ڏينهن مس گذريا هوندا آهن هڪ ڏينهن
هن ڏٺو.

ٻرڪاش ڏاڍو ٻرڻشان لڳو ٻيو هو، ٻڃائين ”سوت مان رڻيا آيو ڪٿي آهن،
پشپا؟“

”ڪهڙا رڻيا، مولڪي ڪا خبر ڪولهي“

”نه ڪنهن ڪٿي؟ ڇا گهران ڪو چور چورائي ويو؟“

”مولڪي ڪهڙي خبر نه ڪنهن ڪٿي؟ لهندي ٻيا وهڻ وڃن ٿا آهن. ٻه رڻيا
توهان جتي رکيا هجن، اُتي شالتيءَ سان ڏسو.“

”ڇا ڏسان؟ پٺت جي ڪسي ۾ رکيا هئڻ. هاڻي ڇا ٿيندو. ٻئي کي ڏٺا
هئا اُنڪي ڪهڙو جواب ڏيندس. منهنجي ڪارڻ ٿي هلي ويندي“

”ڇڱي طرح ڳولهو، مٿان ٻئي ڪنهن هنڌ رکيا هجو“

”جڏهن چوان تُو پٺت ۾ رکيا هئڻ نه ٻئي هنڌ وري ڪٿي ڏسان؟“ ٻرڪاش
گهري سوچ ۾ غلطان مٿي کي هٿ ڏئي ويهي رهيو.
”ڪنهنڪي ڏٺا هئو؟“ پشپا ٻڃيو.

”ڪرڻائي واري کي، هُو ڇا سوچيندو. چوندو منهنجي زبان تي ڪو اعتبار
ڪولهي.“

”توهان کي ٻڌج سڙ رڻيا ڪنهن به مان ٿي ڏٺا آهن. منهنجي زبان ٻڌو ٻيو
اچي ڳولهو“

ان مٿن ۾ پشپا سو سو جا ٻڌج اوت آئي ٻرڪاش کي ڏٺا حيرت ۾ ٻڃي ويو
ٻرڪاش! ”هي نه منهنجا ئي رڻيا آهن هن ٻُڙ ٻُڙ ڪٿي؟ شڪي اگاهن سان ڏانهس

- اڏو کيس شيخن جي دروازي مان ڏٺو ويندو هو. سڀني کي ڏپ نه ڪئي دروازو
 وڃي ۽ هوءَ ٻاهر اڪري سڀني جو صفائو نه ڪري ڇڏي. ڇرمان جو ڪهڙو ڀروسو؟
 ڪڏهن ڪڏهن سڃاڻپ جون ڳالههون ڪندي نه هجن کي اهڙو ورائ ۽ ڪرڻ ڪهڙجي
 صرف هڪوار مون کي ٻت سان ٻاهر ڪرڻ ڏنو. هن کي پاڪر ٻائي ڇهڻ ڏنو پر اهڙو
 جو کير ڪٽي ۽ هڪ نه سالن جي انتظار کان پوءِ پٿر رٿن ماريو انکي هڙائين ڪهڙن
 رڃائيندا؟ هڪ ٻاڳل جي چوڻ تي منو کي ساڻس ڪهڙن ملائيندا؟ هجن کيس دلالت
 نه رکيو پر ان تي عمل ڪيو. پدما ارادن تي پئي، هن کائڻ پيئڻ ڇڏي ڏنو.
 دن به دن وئي پونتي پوندي. آخر هڪ ڏينهن سندس ڇوڻ لاهل سماپت ٿي وئي.
 مدعو ڪي آخر تائين ڪونه ٻڌايو ويو ته هوءَ سندس ماءُ هئي پر ڇڏهن سندس ٻار
 ڪٽي لاءِ ڇهيو ويو ته هن اعتراض ڪيو ته هڪ لوڪر ٻاڳي ۽ جو ٻار هڙو ڇو ڪٽي ڇڏهن
 سندس لاءِ ڪجهه به نه ڪيو آهي. ڏهن کيس ٻڌايو ويو ته هوءَ سندس مائو آهي
 ڇڏهن کيس ڇڏي ڏنو آهي پر کيس سندس ٻار کان والجهڻو ويو آهي ۽ ماءُ جي ممتا
 جي مؤت جا جوابدار سندس پيءُ ۽ ڪملا آهن. ڏهن مدعو ماءُ جي مرڻ شرار کي
 ڇڏي کائڻ کيس پنهجي گداهن جي معافي ورتي.

مان موه، پنک ٿي چڪر هو. هن ٿي چاهيو ٿي ته ٻيو ڪو ٻار پيدا ٿئي ته هن ڪري
هن ٻڌا ٻڌي ٿي پنهنجي سمجھي ڪرائي ڇڏي. خوشيوار ۽ ڪملا کي جڏهن سمجھي
جي ڪيو ٿي ته هو مٿس ڏاڍو ناراض ٿيا ۽ ساڻس ڪتن جهڙو ور ٿاء ڪيائون. هنن سندس
کڙي خرابا ڪرڻ لڳا. ڇڏي ڏني. هن ڏٺو ته هو ڪهر ۾ ڌارڻ وانگر هئي. ڪنهن
کي ان ڳالهه جي پرواهه ڪانه هئي ته ڪا ٿي ٿي يا نه. هو سڌائين اڏاس ڇولي
رهي، کيس ڪهڙو ڏڪر آهي ان ڄاڻڻ جي نه ڪنهن کي پرواهه هئي ۽ نه وري ڪنهن
ان طرف ڏيان ٿي ڏٺو. هن سان ڪنهن کي همدردي ڪانه هئي. پنهنجي ٿڌي
۽ پنهنجن وڃر هڙ ڌاري هڻي. سڄي سڄي جهون مان آس ڪوهر ڇڪي هئي ۽
اڏوڏو ٿورو اسٽارڪ ٿي پئي هئي.

مدراج ٿيڻ سان وڏو، هن جون سڀ گهر جون ڪملا پورا ٿي ڪندي هئي.
هن ٻاراڻي کان وٺي مئٽرڪ تائين ڪا ڪم ڪندوس ڪانه ڪئي. کڏو پٽو لٿو
پڙو جنهن نه مٿس جو چاهيائين ٿي سو کيس ملهه هو. پر ٻڌما طرف ڪنهن ڇو ڏيان
ڪونه، هو نه. هن جي اها حالت ڇو ٿي آهي؟ ان جو علاج ڪهڙو آهي؟ ڪنهن
مدرس دل جو درد ڄاڻڻ جي ڪوشش ڪانه ڪئي. هن جي ڪهر ۾ هڪ اڻڪرائي ڇو
عشيق هئي. هوءَ پنهنجي مرضي سان ڪجهه نه ٿئي ڪري سگهي. مٿس
ٻياري نه. کائو اس ڪڇي وار هو. اڪري هن سان نه حال اڏوڏي ۾ هڪو ڪري
سگهي. ساڙين سڏين ڪان نه وانجهيل هئي. ڪري نه ڇا ڪري؟ اهو کيس سمجهه
۾ نه آيو. ٻيڪن نه ڪو هن کي سنڀالڻ وارو ڪو نه هو. ٻڌيس ڇوڏي کان اڳ
ڏاڍل هو ويتر غريب گهر جي چوڪري ڪري نه ڇاڻي سگهي سوا گهٽجي مڙڻ
سڄي سڄي هن جو سڀاءُ ڇڙ ڇڙو ٿي اڏو هو. هو ڪهڙو ڪري خاموش رهندي
پر ڪنهن کيس مڃو ڪيو. ويندو هو ته غصي ۾ ڪي ڇو ڪي رکندي
ڪنهن ڪنهن سندس هٿ ۾ جهڪو نه. سامان هوندو هو ته هو غصي ۾ رڙو
ٿيو ڪري ڇڏيندي هئي. هنن هرڪن سندس رهي ڪهي عزت نه گهٽائي ڇڏي
۽ ڏانهن لاهي وڌائي ڇڏي هئي.

گهر جي ڀائرن جي آهڻي وڌاء کيس پاڻ ٻڌائين ٿا. ڪنهن هوءَ
ليکي ڪندي ۽ ڪنهن روئيندي، ڪنهن رڙيون ڪندي ۽ ڪنهن غصي ۾ رڙو
پنهنجي هئي. ٻڌما جي اها حالت گهڻي سال هلي آخر هوءَ سمجهي ٿي ته
لڳي. ٻڌما کان کيس هڪ ڪمري ۾ بند ڪيو ويو جنهن ڪري هوءَ وڌيڪ
پيئي. ڪنهن وقت ڏروارو کولڻ لاءِ التجائون ڪندي هئي ته ڪنهن وقت ڏروارو

ٺڏهن مهينن کان پوءِ پنهنجي ڪڪو ڄاڻو گهر ۾ واکاڻون وري واپس ڪرڻ لڳو. ان وقت ٻه ڏينهن اهو به ڪم ڪيو ته ڪو به ڪم نه ڪيو. ان وقت ٻه ڏينهن اهو به ڪم ڪيو ته ڪو به ڪم نه ڪيو. ان وقت ٻه ڏينهن اهو به ڪم ڪيو ته ڪو به ڪم نه ڪيو.

ڪملا ڪڪي کي گود مان لاهيندي ٿي ته هتي رات جو جي رويندو هو ته ڪدم اٿي اچي پدما کي خبردار ڪندي . منو ٻاٻڙا ٻاٻڙا سڪيو ته ڪملا سندس ٻنهي ٿرلدي ته ڪٿي ڪري ته پري هن جو گولهي مت هڙڻ ۾ ته هن کي ڪو سٺو ڪوچ آه ته پدما هو منو پهر ڪٽڻ سڪيو ته ڪملا جو من اچاون ٿاڻ لڳو سال ٿاڻ سال جو ٿيو ته هن منو جي سڄي ذميواري پاڻ تي هڏوار ڪئي پاڻ سان گڏ سمهاري ڪاڏو ڪيس ڪاراڻا ، پمارا ، صاف صفائي ڪرڻ ، گود ۾ ڪٽي گهٽائڻ ، شيون ٽول وٺي ٿاڻي اوان اوان رانديڪا وٺي اچڻ ، ڪهڙا آهن ويندي ته ڪيس پاڻ سان وٺي ويندي سندس انگل آه مڇي پدما کي چڻ هٿ لائڻ ته ڪا نه ٿيندي هتي سڀني بهاج جي اولاد جي اٿي خدمت لاءِ ڪملا کي داد ٿاڻ لڳا پر پدما کي چين ته هو هوءَ پنهنجي پٽ کي ته گود ۾ ڪٽي ٿي سگهي ته ڪيس پمار مان پاڪر پائي چمي ٿي سگهي ته پنهنجي مٿا جي بهاس ٻجهائي ٿي سگهي هن کي محسوس ٿيڻ لڳو هو ته هوءَ هڪ ٻارن پندا ڪرڻ جي مشين آهي پر ٻار جي ماءُ لاهي . دل جو سور ڪنهن سان سالي ته اٿي سگهي ڪملا جنهن اٿي سندس خدمت ڪئي جنهن سندس پٽ کي اٿو پمار ٿاڻ ٿنهن لاءِ هوءَ ڪنهنڪي چا چوي ته ڪيئن چوي ٿنهنڪري مٿا جو درد پي ويندي هتي منو چئن چئن وڏو ٿيندو وڏو ٿن ٿن ماءُ کان دور ٿيندو وڏو هن ڪڏهن پدما کي ”امان“ ڪري آه . پڪارو هو ڪملا کي ٿي ماءُ سمجهندو هو ته سڀ ڪجهه ان کان گهرايو هو منو جو ڪملا کي ”ممي“ سڏڻ پدما کي چڻ ٿاڻ پندو هو .

هوء سوچڻ لڳي هئي ته هڪ ٻيٽ جنهن پنهنجي ماءُ جي ڪرمان جنم ورتو آهي سو هن طرح ماءُ ڏانهن لاپرواهه هجي سو کيس سمجهه ۾ نٿي آيو هن ٽهڙا ئي دفع منو کي سڏيو ته کيس پاڪر ۾ ڀري ٻيٽ جي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي پر سڀ ايڪار. منو کي ڪهڙي ڄاڻ ته ماءُ جي ممتا ڇا ٿيندي آهي؟ پدما جڏهن جڏهن کيس چڱي ڄاڻي سان لائق جي ڪوشش ڪئي منو ڏانهن ڪري پاڻ ڇڏائي ڪملا طرف ڀڳو هو. بدوءَ جي اها حرڪت پدما جي دل کي ڏاڍي چوٽ رسائيندي هئي. هن جو اولاد

نهر ڇڙ هڻل هو سو هن پنهنجي سر مائين وارن مان سان ڳالهائڻ ڪن پنهنجي اڙني کان وٺڻ ڪيائ ۽ ڪم ٿيڻ تي وڏي لالچ جي ڪن آڻ ڪيائ .

ڇوڏري جي مائٽي ۾ عمر ۽ بهاج ڪملا به وڏي رليڪ ڇڏي ڪريائ . کيس ڇوڪري ٺيڻ لاء تيار ڪرڻ ٿي ٿيو ڪا وڏو يا راڙ به هن سان شادي لاء راضي نه ٿي مائين واري مان غريب گهرن کي گهڻو لالچايو ته سندن ڇوڪري جي اولاد ڇوڏري جي مال مڪمل ٿي ۽ مالڪ بڻبي اهڙي وڏي گهر سان رشتي سبب سندن مان وڏنن بهاج جي ڀڳ کان ڪر تيار ٿي ٿيو .

اهڙياداس کي ٺٽي لاء پيدا ڪيائدا هئا پنهنجي ڀيڻ جو رشتو ڇوڏري سان ڪرڻ لاء راضي ٿيو هن جي سڌو حال ٽسي ڇوڏري سندس مدد ڪئي .

پدما جي شادي ڇوڏري سان ٿي ويئي شهر ۾ جو ڀڳو ٿي پسر سڀ ڪجهه ٿوري وقت ۾ ساڻاهه ٿي ويو پدما کي بهاج ڪملا ۽ مڙس خوشوارم ٻارن ٻار ٺهڻ ڪملا ڪن نه ڪم ڪرڻ ٺهندي هئي ۽ نه ڪاڏي خوراڪ ۾ هن ڪا ڪم ڇڏي پدما کي لڳو ته ماڻهو خواهه بهاجن کي پدما ڪندا آهن وڏي عمر جا گهرت به زال کي سڀ ڪجهه ٺهڻي سگهندا آهن جو ڪن جوانن کان مائندو آهي هن سڄي پدما لاء اهو سڀ عام خيال آهن چئن ماڻهن کيس نه ماڻ ۾ ٻارو هو تنهن سواء اهن عام ڳالهه ڪن ڪر واهي اڇا پندرو .

وقت گذرندي دير نه لڳي شادي کان ٻن سالن کان پوء پدما بهران ٻاري ٿي گهر ۾ خوشي ڇانوي ويئي ڪملا ٺاهڻي خوش هئي هن جي خواب ٺاها هئا سي سڀ ٿيڻ جو وقت اچي ويو ڪنوار کي ٿيل لڳائڻ جي پسر هن ٺاهڻي چاهه سان ڪئي وقت هن جا ٻه ٽوڙي ٿي ٺڪيا ٿي ٿي هو آسمان ۾ اڏامي رهي هئي پدما دل نه ٿي ۾ ڪملا کي ساراهي رهي هئي هن لاء شڙا جي هڪ اٻار ٺاڙا سندس من ۾ اچي رهي رهي هئي .

ٽنهن مهينن جي مدد ڪملا لاء چڻ ٺهه سال ٿي پها هنن ٽنهن مهينن ۾ ڪئين سالن ۾ ٻڌا هن ڪڪي لاء قسمين قسمين اوچي ڪوڙي جا جوڙا سڃا ڪندڙن ۽ گندڙن لاهڻن پندڙن ۽ پندڙ تيار ڪرايائون هي سڀ اٻارون ٺهي دل تي دل ۾ ڪڍ ڪڍ لڳي ۽ ڪملا جي مهلتا لاء شڙا وڻڻ لڳي هئي ڪملا هنن ٽنهن مهينن ۾ پاڻ ماري هيا ڪيو هو هن سورن ۾ ڪم ڪم ۾ گهٽ گهٽ ڪي ٿي اعزازن سهولتون ميسر ڪري ڇڏيون .

مملا جي پيلاس

— ڪرشن مسرور

هوءَ منهنجي زال جي ٻئيءَ جي ساهڙي هئي ٻئي موڪي پنهنجي نالي ۽ ڄمان
نمندي هئي منهنجي سندس ساهڙي به واسان اهڙو ئي ورتاءُ ڪندي هئي هوءَ
وڻ ڪور ۾ ٻي هئي ۽ وڏي گهر جي لهن ٻڌجي آئي هئي .

هوءَ سماءَ جي سڃاهڙي ۽ شرميلي عتي وڻن ڪهرن وارا اوکڻ هن ۾ ڪو به هئا .
هن جي دل ۾ سڀني لاءِ پيار ۽ عزت هئي هوءَ گهڻو پڙهيل به ڪا به هئي — منجهس
عالمي انسان جا ڪڻ ڪڻا ٿورو گهڻو ڌار ڪ سماءَ جي هئي .

ڇوڌري خورشيد شيرام شهر جو اهاڻو سٺ ۽ زندهدار هو هن جو وڏو ڀاءُ سٺ
دولت رام شهر جو مڪي هو پر ڪاروبار جون سڀ چاهون خوشرام وٽ هيون . عملدارن
۾ اٿڻ ، واهڻ ، شهر جي واڌاري سڌاري ۾ به ڇوڌري جي رچي وڌيڪ هئي دولت رام
به نالي جو مڪي هو پر منهنجي خوشرام جي هئي .

مڪي دولت رام کي به پٽ ۽ هڪ اهاڻي هئي پر خوشرام کي ڪو اولاد ڪو به
هن جي زال ڪملا کي رات ڏينهن ڇورا ڪورا نه ستن کالساوا گهر ڇڻ ڪيس ڪاڻ ٿي
آيو اڏي مال ملڪيت جو وارث ڪو به هو ڪري هن وڏس اڳهان ڪيس بي شاديءَ
جو ويچار رکيو پر ڇوڌري کي اهو ٿئي آڙيو هن سوچيو ته لوڪ ڇا چوندا؟ ”ڇوڌري
اچي وڏي عمر ۾ خراب ٿيو آهي“ هن زال کي گهڻو سمجهايو ته گهراڻي جي بدنامي
ٿيندي ادا ڇا ٻار به نه پنهنجا ٻار آهن لوڪ آهي لوڪ جيئن جنهنڪي وڻندو ٿين
ڇوڏو ان طرح هو ڪملا کي ٿارندو رهندو هو پر ڪملا کي سنئون نه هو .

ڪملا جي هٿ هڪ ڏينهن وڃي هڻي هنڌ ڪيو ڇوڌري شادي ڪرڻ قبولي .
پر ان جي شروعات ڪيئن ڪري؟ هن وڏي ڀاءُ کي ڪملا ڇا ويچار کان واقف ڪيو
دولت رام ان لاءِ راضي نه هو پر ان ۾ ارڇڻ ٻڌڻ لاءِ به تيار نه هو جيتوڻيڪ هن ڪي
بدنامي جو ڏپ هو به هڪ غلط پرهه ڇا ٿو ٿو جو وروڏي هو هن جي پٽي تي
جيئري شادي کي هڪ ساماڇڪ ڏوهه ٿي سمجهيو پر هو ڪري ڇا ٿي سگهيو هن ڀاءُ کي
گهڻو سمجهايو ڪيس سڀني ڏڪرن کان واقف ڪيو پر ڇوڌري تي اولاد جي عشق جو

کي اچائي ڇڏيو؟ اوھن ھيءُ ڇا لا ڇڏيو؟
 ٻيا اڳڙاڻ صبح ٻڌو اها-و لڙل ۽ ڪي ٻڌي مائي ۽ جي وٽ ۾ لڏو وٽ آيو لڏو
 ھن کي ڇڙڙون ڏئي ڏکي ڪندو ۽ اھو ئي آھس جي ورڻا ڪندي رھي او ھن کي
 ڇاھو. ۽ ٻياري ھن جو لڙل ڪڍو اڙي [ڏکڻ ٻڪڻ ۽ لڙل اٿائڻ ۽ ئي ۽ ٻڪڙا
 رسندو آھي .

ھيءُ ڇاھو. ڇا اٿون ھاري ماڻھون جي اوتڻ ۾ لٽاڙ جي ترڪ ھي ٺاھڻ سان
 چٽي ۽ رستي کي ڪندو ڪندي ھيءُ ڇاھو. اڳڙاڻ کي ڪڍڻ ۽ ڇڏي ؟
 او ڪو ڇوڙي ڇوڙو ڏاڙا وٺڻ وڃائي ڪند ڇوڙي ۽ شھري ٺھي ۽ کي ڇوڙو ٺاھڻ
 ۽ ڪاڇڪر جي سڃڻولي اوتڻي ۽ ڇاھو. جي اتي ۽ جو اچاڻو لٽاڻ ڪو .

وھن روز لڏ لڏ سان ڇاھو. جو ٻھراون ٽٽڻ ۽ ٽٽڻ سان لڏيا ڪڍڻ
 ان ئي ۽ ڪڍڻ کي ٻڌي امان کي اوت ٻاڪ ٿي ڏاڍو آھي ۽ ڇوڙو ۽ ڪڍڻ
 خالي ۽ ڪندي آھي آھس اٿس واري ڏوڪڻ جي ڏکي ۽ ئي و اھي ۽ لڙل ٻڪڙا
 ۽ ڏکاڻل اڳڙاڻ جي آھس جي اٿس جي ۽ وڃ ماڻھو آھي .

مما جي پيباس

— ڪرشن مسرور

هوءَ منهنجي زال جي پٽيءَ جي ساهيڙي هئي پٽي مولڪي پنهنجي نالي ۾ جهان
انندي هئي پنهنجي سندس ساهيڙي ۾. موانسان اهڙو ئي ورتاءُ ڪندي هئي هوءَ
غراب گهر ۾ ٻئي هئي ۽ وڏي گهر جي ننهن پٽجي آئي هئي .

هوءَ سڀاءَ جي سڃاڻهڙي ۽ شرميلي هئي وڏن گهرن وارا اوکڻ هن ۾ ڪو نه هئا .
هن جي دل ۾ سڀني لاءِ بهار ۽ عزت هئي هوءَ گهڻو پڙهيل ۽ ڪار هئي — پر منجهس
عالي انسان جا ڪڻ هئا ٿورو گهڻو ڌار ڪ سڀاءَ جي هئي .

چوڌري خوشرام شهر جو امارو سيٺ ۽ زميندار هو هن جو وڏو ڀاءُ سيٺ
دولترام شهر جو مڪي هو پر ڪاروبار جون سڀ چاهيون خوشرام وٽ هيون . عملدارن
۾ اٿل، واهڻ، شهر جي وڏاري سڌاري ۾ ۽ چوڌري جي رچي وڌاڪ هئي دولترام
۽ نالي جو مڪي هو پر هلندي پنهنجي خوشرام جي هئي .

مڪي دولترام کي ۽ پٽ ۽ هڪ ٻي هئي پر خوشرام کي ڪو اولاد ڪو نه هو
هن جي زال ڪملا کي رات ڏينهن ڇورا ڪورا ۽ سمنان کانسواءِ گهر ڇڻ ڪيس ڪاٺ ٽي
آو اٺڙي مال ملڪيت جو وارث ڪو نه هو اڪري هن وڏس اڳيان ڪيس ٻي شادي
جو ويچار رکيو پر چوڌري کي اهو ٿئي آڻڻو هن سوچيو ته لوڪ ڇا چوندا؟ ”چوڌري
اچي وڏي عمر ۾ غراب ٿيو آهي“ هن زال کي گهڻو سمجهاريو ته گهڙائي جي بدنامي
ٿيندي ادا جا پار به نه پنهنجا پار آهن لوڪ آهي لوڪ جيئن جنهنڪي وڻندو ٿين
چوندو ان طرح هو ڪملا کي ٿاريندو رهندو هو پر ڪملا کي سنئون نه هو .

ڪملا جي هٿ هڪ ڏينهن وڃي هڻي هنڌ ڪيو چوڌري شادي ڪرڻ قبولي .
پر ان جي شروعات ڪيئن ڪري؟ هن وڏي ڀاءَ کي ڪملا جا ويچار کان واقف ڪيو
دولترام ان لاءِ راضي نه هو پر ان ۾ اڇڻ پڇڻ لاءِ به تيار نه هو جيئو ٿيڪ هن ڪي
بدنامي جو ڊپ هو ۽ هڪ غلط پيماني ڇالو ٿيڻ جو هو وروڙي هو هن جيئري ٿي
جيئري شادي کي هڪ سماجڪ ڏوهه ٿي سمجهيو پر هو ڪري ڇڏي سگهيو هن ڀاءَ کي
گهڻو سمجهاريو ڪيس سڀني ڪرن کان واقف ڪيو پر چوڌري ٿي اولاد جي عشق جو

بکایل پڳوان

— نارائڻ محبوباڻي

راء صاحب رنگواڻي صبح جي چڪر تي وڃڻ لاءِ ڪپڙا پائي بيمت جو ٻوڙو
ٻڏي رهيو هو جو ساءهون چاهه جي دوڪان جي مالڪ جو ڪڙو ٻڌائين .

بالڪنيءَ مان بهي ڏٺائين ٻڏي فقيرپاڻي مٿيون ڪري چئي رهي هئي اها !
ڏاڍي بک لڳي اٿم رات به ڪٿان روئي نه ملي اچڻ سڃڻل اسڪوٽ ٽڪر يا ڊبلروٽي
ڏي کائي دعائون ڪندسءَ ”

موهن ڪڙ ڪندي جواب ڏنو ” مون وٽ اسڪوٽن جو ڪارخانو به هلي جتان
توڪي اسڪوٽ ڪاراڻان پڇي ٿين يا ڪٿان ڏنڊو ؟ ”

” ٻٽ ! پڳوان ڀلو ڪندءِ به ڪجهه لٿو ڏان به هڪ چاهه جو ڪوپ ٿي بهارام
پڳوان اسڪوٽن جو ڪارخانو ڏيندءِ .

موهن اٿم به وانگر ڦاٽي بهو ڪري اڻ ڪندي چيائين ” وڃي ٿي يا نه ؟
صبح صبح اڃان بهڻي نه ڪانه ڪئي اٿم به اچي سرڪاڏو اٿئي ”

” اها ! ڇو ٿو پاڻ ٺهائين ؟ ڏان لٿو نه ڏکاءِ نه نه !! ” چوڻدي مائي سو دعائون
ڪندي اڳتي وڌي وئي .

ٿوري دير کان پوءِ راء صاحب هيٺ لٿو اڃان چار قدم مس ڪمائين ته موهن
کي هڪ ” بادشاهي ” چاهه جو گلاس ڪٽي ٽڪڙو ٽڪڙو ويندو ڏٺائين سندس عجب
جي حد نه رهي جڏهن موهن اهو چاهه جو گلاس چورائي ٿي هاريو به ان جڳهه تي
ٿوري بهرمان پئي به گهڙيون اکيون ٻوري هڪ جوڙي چوٽن ۾ ڪجهه لٽڪندو رهيو
اکيون کولي موٽي رهيو هو جو راء صاحب عجب مان پڇيو :- موهن ! تو چاهه جو گلاس
جو هاريو ؟ ”

موهن عجب مان پڇيو :- مون چاهه جو گلاس هاريو ! مون نه اهو پڳوان کي
ارڻ ڪيو !!

راء صاحب چيس :- پڳوان کي نه ٿو سوال چڙيون ڏيئي ڏکي ٻڌائي ڇڏو .
موهن عجب مان راء صاحب جي منهن ۾ لهاريندي پڇيو دادا ! مون پڳوان

انهن ٽهسوي ساڏن مان ڪن سان مليا آهيو ” اوچتو هن پڇيو ” اءِ ... ڇو؟ ” ملي ڏسجو ” ٻالڪ ڄڻ ٺٺولي ڪندي چيو ” ڇڱو ... ملندس ... پر هت ڇو ڪن آشرمن ۾ ٻارن کي مفت پڙهائڻ ويٺو آهي . تون ڇو نه ٿو پڙهين؟ ”

” ٻاڙو جي پڙهي ڇا ڪندس؟ ٻارهن سال پورا ٿيڻ ۾ باقي ٽي ڏينهن آهن مطلب تڻ ڏينهن اندر مولڪي مرڻو آهي پوءِ پڙهي ڇا ڪريان ” ” توکي ڪهڙن خبر پئي؟ ڪوئي تعليمتون يا ٿار آئي اٿئي؟ مون ماحول کي ڪجهه هلاڪو سڃاڻڻ ڇي ڪوشش ڪندي چيو ” توکي جي ڪڏهن ٻارو کائڻو ملي نه تون سو سال جهڙي سگهين ٿو ” ” نه ٻاڙو جي کائڻو پيتو ڪجهه اثر ڪونه ڪندو قسمت ۾ گنگا ماڻا جي گود ۾ پئي مرڻو آهي لکيو ڪڏهن تڙو آهي ٻاڙو جي ”

هيٺيهر سچ پچ مولڪي سخت عجب لڳو هيڏري ٻالڪ جي دماغ ۾ اهڙا ويچار ڪٿان آيا؟ مون اڇر ڇ مان پڇيو ” توکي ڪنهن ٻڌايو نه ته تههجي قسمت ۾ پئي مرڻ آهي سو به تڻ ڏينهن اندر؟ ” ” ٻاڙو جي انهن ڪٿائن ۾ رهندڙ ساڏن مان ٽي هڪ ٻڌايو اوچتو تههجي دل ۾ هڪ ويچار آيو .

” مولڪي پنهنجو هٿ ڏيکار ” منهنجو مطلب نه سمجهندي اءِ هن پنهنجو هٿ منهنجي هٿ ۾ ڏنو . مون ڏاڍي ڏيان سان سندس هٿ جي لڪيرن کي ڇاچندي چيو ” جنهن به توکي اها ڳالهه چئي آهي ان کي شايد خبر ئي ڪونهي ته هيءُ وڏا ڇا ٿيندي آهي هيءُ لک ڏس عمر جي لک هن موجب تههجي عمر گهٽ ۾ گهٽ ست ستر سال آهي ”

ٻالڪ جي اکين ۾ هڪ ڪن لاءِ ڇمڪ آئي وري ساڳي اراسائي ” اءِ ٻاڙو جي ، توهان مولڪي خوش ڪرڻ لاءِ انهن چئي رهيا آهيو مولڪي تڻ ڏينهن اندر مرڻو ئي آهي ۽ اهو به گنگا ماڻا جي گود ۾ ”

” توکي غلط ٻڌايو ويو آهي موافقي اعتبار ڪر ” مون ٻوت ٻائيندي چيو ” ٻڌن کان به پڇي ٻڌائيندو ساءِ . ڪتاب به وٺي اچي ڏيکاريندو ساءِ ” ائين چوادي مون ڪيس به رها ڏيڻا ڪيا پر هڙ هڪ رهايو ڪٿي ڊوڙ ڏنو هليو ويو .

اهو سڄو ڏينهن مان ڪيس ڳولهندو رهيس پئي ڏينهن صبح جو ڪينداراٺ لاءِ روانو ٿيڻو هئو اُتان موٽڻ ۾ گهٽ ۾ گهٽ ست ڏينهن لڳي ويندا تهستائين نه هيءُ ٻالڪ دل ۾ آيو ته مان ڇو پريشان ٿيان هو منهنجو ڇا لڳي پر هيءُ ڪن ويڪ ها ها ڪار ڪري اٿيو شام جو ٻوليس ڇوڪري ٽي وڃي ٿاڻيندار کي عرض ڪيو اءِ هن ٺٺولي هڙ ان ٻالڪ کي تڻ ڏينهن لاءِ حوالا ٽ ۾ بند رکن جيئن هو لڏي ۽ جي ڀرسان اءِ .

پہا گیم ریکا

— رام گہا انچند اٹی

”اڀر هي“ مون چڙڪ ڀري ڪٽيرا ان اکيون هٽائيندي هٽ اٿارار.

ٻارهن ٻارهن سالن جو هڪ چرڪو گذلڻ ڪهڙن ۾ ايندو هو . سندس منهن سالن
 نااهندي ۽ اڪ تڻگي رهي هئي مان اچڻ ۾ ڇهولي جي بل اُڀرسان اُتھم ٻارن گهڻا ڄر
 ٺوڙو وٺي رهڻ هوس . مون ڪڇ ڇڙندي ڇڏو .

”چادی؟“ ”هاوچی اومت بالمش ... اصل اومت چه کائی نهدس.“

”نه هينئر نه اڃان ڪالهه. ٻالڪ ڪرائي آهي...“ انهن چئي مڙو وري
 فوڪس ملائڻ شروع ڪيو ۽ اڻائي ڇو دل نه لڳي هن جي معصوم اکين ۾ ڪجهه اهڙي
 اراسائي اڙال هئي ڇو لڳار سميت لهي مون ٻاهر سندس اڳيان رکيا اوت جڏهن ڪجهه
 لاهي ٻالڪ جي دٻي کولندي هن ارش ڪيو هائڻ شروع ڪيو.

مهندجو من اڏي پر ئي ڪجھ اڃا ت هڙو رڻو ڪيائين کان لڏو ڇڏي ڏانهن ايندي سوچو هڙو نه ڪنهن اهڙي پڳڻڻڻي نه ٿان لنگهندس جتي چئڻي طرف ٿڌي جا رنگين نظارا هوندا دل ۾ گنگا ماڻا ڪي هن ٻوڙ اسٽان ٿان وهندو ڏسڻ جي اڙپ هئي پر دل جا اهي سڀ امنڪ، پاڻي جي هڪ بند ٻڏي وانگر ٻهي ٻيا جهڙن ٿڌي جي رنگين نظارن ٻڌرائن، رستي جي ٻنهي پاسي ڏٺل لولن لنگهڙن لولن ڪوڏن ۽ ڪوڙڙن جون قطارون جن جا هڪ ٻي نه ان امارتن سبب ڳريا ٻيا هئا جن واپس سان ڪجھ اچي نه اٿڪن رستي ٻنهنجو مطلب صاف ٻئي ظاهر ڪيو. وقت کانئ لاڻ مون ان ڳالهه کان ڳالهائڻ شروع ڪيو.

”اوکي ماڻهي آهن...“

”اے! اُن رندوں کے لیے آہٹیں“

"رستي جي ڪنهن به ڪنهن وٽ نه هئاس"

”چو؟ هفت اترارن گهائون آهن جن جي ٻيو ٻيو ساڙو رهن ٿا ...“

ڪو اٺو کي سهڻا لاءِ آوري جڳهه نه ٿو ڏئي؟ ” مون عجب ۾ اچندو پاڻ کي
مڙهن تي عجب قسم جي مسڪراھت آئي جنھن ۾ لغوم پرايل هئي ” اها وري ڪردار

ها لاء علاج ڪانهي . ان لاء اڪثر دوائون اڪري پئتون آهن . لاڳيتي علاج سان ئي .
 ٿي . کان چوڻڪارو ٻڌائي سگهجي ٿو ”

شوپا چيو ته ، ” دادا ! هن بيماري تپ سان مان پنهنجو مؤث وڃي ٿو ڏسي
 هي آهيان ۽ مؤث جي نالي کان به ٿاڍو گهڻو ڄاڻان ٿي . ”

چيتمند ٿي چيو ته ، تون مؤث کي خوفناڪ ڇو سمجهي رهي آهين ؟ هر ڪنهن
 جو هيءُ شرار ته ، اساساً آهي . تون شرار ٺاهين ، تون ته اڻ ڄاڻو آهين .

شوپا شاديءَ لاءِ مڃتا ڏئي ۽ سندس شادي سٺي گهر ۾ ٿي . هن وقت کيس
 ٻه ٻچا ۽ هڪ ڌيءُ آهي ۽ ٻئي ۽ ساڻس ڪيس ٿاڍو ڀائيندا آهن . هو پنهنجي ڇاچي
 جي ٿاڍي ٿورائتي رهندي آهي ، جنهن ساڻس ٻال ٻالا ڪيس اچان وڃن کان آڇو
 ڪري سندس چورن ۾ لٿون ورق ورائو آهي .

ڪرڻ پڳوان ڪرڻا ۾ اڇن کي اڀريش ڏيندي ڇو آهي ته ”آلما کي ته هٿيار
ڪاٺي سگهن ٿا، نه پاء، جلائي سگهي ٿي، نه ان کي هوا سڪائي سگهي ٿي، لڪي
ان کي پاڻي پوڙي سگهي ٿو.“ ڪرڻ پڳوان وڌيڪ فرمايو آهي ته ”جيئن اڃا
ڪٽڙا لاهي، اوان ٻائڻ سان ڪو ڊڪ ڪونه ٿيندو آهي، تنهن ڇڏو شراب ٺاهي،
تون شراب اڃا به ڪڇي ٿو، پوءِ ڊڪ ڇا ڇو؟“

چولدا آهن ته ”سڀ نه ماري پر سڀ جو ڊپ ماري.“ سو اڪثر مؤٽ ماڻهن
کي ڪونه ٿو ماري پر هو مؤٽ جي ڊپ کان مرندا رهن ٿا. اٺن مؤٽ کي وساري
ڇڏ. ندرائي ٺاهون آهي ته ڇوڪرو ٻانڊو بڻبو آهي، سو هڪ ڏينهن اچندو ضرور،
پوءِ ان لاءِ ڊڪ، ۽ چيٽا ڪرڻ مان ڪهڙو ٺاڻندو؟ ٻڌو ڪونه اٿئي ته ”مرڻان اڳي
جي هئا، سي مري ٿيون نه مائ.“

ڏي! اٺن چيٽا ڪرڻ ڇڏي ڏي اها به ماريءَ جو وڏو ڪارڻ آهي.
ماءُ جي ڦاٽڻ تي ڏاڻا نه ڏي. چيٽا اصل نه ڪر. پڳوان جو چيٽن پلي ڪر.
سدائين اهو چيٽن ڪر ته اٺن شراب نه مگر اهر آلما، نه سامهندڙ جوٽ آهن.

ڇوهندار جي سمجهائڻ سان شوبا ٽي چڪو اٺر پيو ۽ ٽي. اي. جي لڳالڳ
علاج ڪرڻ سان هو ۽ وڏي ليڪ ٿيندي ۽ هڪ سال اندر چڱي پلي ٿي ۽ ٻيهر
ولي ڇوهندار شوبا سان شاديءَ جي ڳالهه ڪندي ته هو ۽ ٻاڪل انڪار ڪرڻ لڳي
هن ڇو، ته ”شادي ٿيڻ بعد ڇوڪڙهن منهنجي ٻيٽيءَ کي ڪم ڏيئي نه ڏيندي ٿي، اي.
هتي نه ڪم آهي نه ڪوئي هو ڪم مان ڪندي ڇڏي. پوءِ نه مان نه رهنداس ٿو
جي، نه گهٽ جي.“

ڇوهندار شوبا کي سمجهايو ته اهو ڊپ دل مان ڪندي ڇڏ پر ڇوڪڙهن اتي
ٽوڪي جواب نه ڏئي ته. پوءِ ڇا؟ تون ڪمانهندڙ ڇوڪري آهين ۽ پنهنجو جدا ٿيو
لاهي رهي سگهين ٿي. هن وقت تون پنهنجي گهر ۾ نه ته ڇڙو ڪونه، پر اچي
پنهنجي ماءُ جو آواس ڇڻڪ ڇوڻهون ڇنڊرما آهي. هن وقت ته تون ماءُ کان ٿار
گهر لاهي رهي نه سگهين، حوائين ڪرڻ سان ڇوڪري لوڪ ٿيندا ٿيندا.

روپي وڙواس آهي ته تون پنهنجن اعليٰ ڳڻن سان ساهون ۽ ٻاڪلي
وڻائيندين. ٻاڻ نه سگهي رهنداس ۽ ڇڏي ڇڏي رهنداس.

عَزَي سُوذِي وَاك وَف جَدَهَن ا لَعَل ا لِي لَم ا رَاك ا دَهَجِي ا جِي .”

شوپا چيو ته دادا! توهان نه آهيو ڳياي. توهان جي ڳالههين کي پوريءَ طرح سمجهي ڪانه ٿي سگهان پر انهن ئي غور ڪندڙس ۽ ڪوشش ڪندڙس، چئن مان ڪي نه ٿيان.

شروا ڇهيندو ۽ جي پائي ۽ پيمنداس جي ڏي ۽ مٿي . پيمنداس کي مدراس
 ۾ ڪڍڻي جو دڪان هو . سٺي ڪمائي هئس . پر کيس شراب پيئڻ جي اڳري عادت
 پئجي وئي . ڏندو ڦٽي وئس ۽ پنهنجي زال تي مارڪٽ ڪندو هو . سڻو سٺو گهر
 اچڻ تي وارو لاچار ٿي مائس پنهنجي ڏي ۽ پگوان ۽ ڪي ٻارن سميت ٻياري ۾ گهرائي
 ورتو . ماءُ ۽ ٻارن کيس رهڻ لاءِ جاءِ ڪري ڏني ۽ ٻيا مدد ڪندا هئس . ڏاڍس
 ڇهيندو هو . ٻيا شڪتي ۽ سان ٻيو مدد ڪندو هوس . پاڇائي ۽ جي ٻار هاڪي ڪرڻ
 لاءِ هن شروا کي وٺي وڃي ٻار وٽ وهاريو ۽ ٻار هيو .

ٻاڙي وارا شويا ڪي چيٽندو جي ڌيءَ ڪري سمجهندا هئا. هو به پنهنجي ڪاڪي ڏي دادا ڪري سڏيندي هئي. چيٽندو به شويا کي ڌيءَ والگر ڀائيندو هو. ڪن سالن بعد شويا لڏوڪريءَ سان لڳي ۽ ماءُ وٽ وڃي رهي. سندس وڏو ڀاءُ به ڪمائيءَ کي لڳو.

شوپا سشيل چوڪري هئي . هن گهر کي ٺاهڻ ۾ چڱي مدد ڪئي پر الائي ڇو ماءُ ڪمائيندڙ ڌيءَ سان اٺ - ٽنهي لاهري ۱۰۰ - ۱۰۰ سائس ڏاڍي وٺ وٺ ڪندي هئي . کيس شوپا جو مڙو وٺ ڳهڙو وڃڻ اصل ڪن وٺندو هو .

دنيا جي پرست تي ڪهڙو ڀروسو! شوياءُ ۽ ممتا جي، همت به ڪن ڳالهين
 تان لغت هر بداجي وائي ۽ هو هاڻي هڪجهڙي جر مڙهن به ڏسڻ پسند ڪين ڪندا وڻ
 هيرن. ممتا جي اي وائيءَ ۽ ماءُ جي ڪاڪل گهٽيءَ شوياءُ کي ڏاڍي چورت رسائي
 هوءَ ڪافي ڀري وائي ۽ ايت ئي. ٻيءَ جو شڪار ٿي پئجي

چيتندو شويا کي گهرائي سمجهايو ته ”لوکي موھ سبب چوٽ لڳي آھي .
- مون اڳيئي لوکي چٽايو هو ته ممٽا سان گھڙو موھ لڙ رک . جڳت جي چوٽي ڀر ٻيٽ
سدائين سان ڏيڻ واري نه آھي ڪا به . سڪ . هاڻي ڀر وائي ڪاھي . مان ٺھندڙ
علاج ڪرايان ٿو . ٺي . ٺي . اڳ ڀر ڀر خوفناڪ بيماري سمجهي ويندي هئي پر هاڻي

ڪجهه مان ڏي ۽ ممٽا وٽ وڃڻ ڪجهه ۽ هٽاءُ. هونئن به. سڀاڻن سج ڇڏو آهي ته
 ”هر هر هورائي، وڃڻ ڏر دوستن جي.“

شوبا جولاءِ ۾ ڇڏو ته ”مان ڪا ننڍڙي نه ڪار آهيان. ماستر باڻي آهيان.
 ممٽا به ماستر باڻي آهي. منهنجو ڪنهن چوڪري سان نه پيار ڪونهي. چوڪرين تي
 اڏي ٻانڌي رکڻ نه الهاءُ آهي ته. هر ڪنهن چوڪريءَ سان نه پيار نه رکڻ دادا
 ارهائين ته. امارتن جي آئيني ۽ اڏار جون ڳالهون ڪندا آهيو. اڄ مولڪي ڪهڙي
 صلاح ڏيندي رهي آهيو؟ ممٽا ته. مون کان سر نه ڇڏي ڪرڻ لاءِ تيار رهندي آهي.
 هن چڱوڪ مون کي منهنجي امار جي ڏوريءَ ۾ ٻڌي ڇڏو آهي.“

ڇهينڊو ڇڏو ته. ”مون لوڪي اٿن ته. ڪو نه ڇڏو ته. تون منهنجي ساهڙيءَ
 سان اڀرندڙي ڇڏ. مان رڳو چوان ٿو ته. ”آئي سرور ورجيس.“ يعني ٺهڻ ۾
 وڃڻ کان سڀاڻن منع ڪئي آهي. دادا ۾ سڀني سان سڱ ٻار سان هاڻي سرور
 نه رکجي.“

شوبا اڇڏو ته. ”دادا! منهنجو ممٽا سان ٻار ٻار هو. ٿي وڃي وڃي ٻار هو.
 امار ۾ ڪو فرق آهي ڇا؟“

ڇهينڊو ڇڏو ته. ”پيار ۽ موه ۾ وڏو فرق آهي. پيار هڪ ٻوٽو ڇڏو آهي ۽
 موه ڪسي اکيان ڇڏي ته. مناسب آهي. پيار سوارٽ جو ساڻي نه ٿيندو آهي. اهو
 فرض ادائيءَ ۾ اڏائي ته ٻڌندو آهي ۽ ڪڏهن به سر ٻاڏا جو نه ڪو نه اوراڻ ڪهندو
 آهي.“

مولڪي ڏاڏسي ڄاڻ آهي ته ٻن چوڪرين جو پاڻ ۾ ڏاڏو ٻار ٻار هو. هڪ
 چوڪريءَ جي مڱڻي جون ڳالهون ٻئي هلدون نه سندس دل ڪهڙيءَ ساهڙيءَ تي ٿي ٿي
 ڪسي اهڙا ۽ ڇنڊون لکيون ته. جتن سندس ساهڙيءَ جو مڱڻو نه ٿئي ۽ اها ڏاڏسي
 وڃڙي ته. وڃي اڄ اهو ٻار ڇڏي؟ اهو نه لسورو سوارٽ ۽ موه آهي.

شوبا اٿن منهنجي چوڻ کي اٿي روم ۾ نه وٽ ٻار رکي ته. آهڪي.
 موه - ممٽا آخر ڏکڻاڪ لهن ٿا. اڄ توهان ٻڪرون ساهڙيون آهيو، سڀاڻي ارهائين
 ٻڌا ٿي سگهي ٿو. دليريءَ ۾ تبصلي ڪو هٽاءُ ڪونهي. اهو سوارٽ
 ڇڏو ڏاڏو آهي، جو ڪنهن به وقت نٿي سگهي ٿو. اڪوڙي اٿن سڀاڻي.

نئون ورق

—ديپ چندر ٻيلاڻي

”شوپا ! ڇو اڄ تون اهاست مائوس پئجي لڳين ؟“

”هاڻو دادا ! دلها جون حالتون انسان تي اثر ڪيو ڇڏن.“

”پر شوپا ! انسان ڪي حالتن وهڻو لڳو نه ڪهرجي . ڪهڙيون به حالتون هجن ، لب پنهنجي من کي سمورسڻا هر رڪڻ ڪهرجي.“

دادا ! توهان نه فلاسافيءَ جون ڳالهون ڪندا آهيو . سمورسڻا هر نه ڏاڍو پيش نهي رهي سگهندا آهن . انسان ڪهڙا انسان نه حالتن کان متاثر ٿيو ڏکي ٿين.“

”شوپا ! ٻيلا چالي نه ٻڌاءِ نه ڳالھ آهي ڇا ، جو مائوس ئي آهن ؟“

”دادا ! توهان کي نه سڏ آهي نه پنهنجي ماءُ تي پنهنجي ڪا سٺ ڪالهي ڪهر ۾ وهڻ تي وه ڪيو ڇڏي . ممٽا پنهنجي ساهڙي آهي نه ، ان وقت هلي ويندي آهيان نه ، ولدري وٺي آهيان پر امان چوي نه سڄو ڏينهن پئجي ممٽا سان بازارون ڪڍين . ڇوريءَ ۾ ڇا ڏٺو ائين ؟ ان وقت وڃڻ بند ڪر . ائين چولدي مولڪي ايترو نه گهٽ وڌ ڳالهائين ، جو پنهنجو من ڪاٺون ماڻن تي بهو ۽ هتي هلي آيس . مائجي ماءُ به هوند پنهنجي ڌيءَ سان ائين نه هلي.“

”شوپا ! تون پنهنجي ساهڙيءَ وقت روزانو ۽ گهڻو وقت ويندين

اهين ڇا ؟“

شوپا وراڻيو . ”هائو ، مولڪي گهر ۾ مڙو ئي کول ٿو اچي . ممٽا وقت وڃان نه روح ڪي راحت اچيو وڃي . هنجو مون ۾ ۽ منهنجو هن ۾ موھ پئجي وار آهي . هڪٻئي کي سڳين پٽرن کان به وڌيڪ پائيندڙون آهن.“

شوپا جي دادا چيئندڙ کيس سمجهائيندي چيو ته ”ٻيو ماءُ جي ڇڻي کي به

رهاڻ

ڪهاڻي

سلسلو

ڏاڍو پندر ٻهلاڻي ۱-۵ ، رار ڪيا ڇڏاڻي ۶-۸ ، لارائڻ مڃو ٻاڻي ۹-۱۰ ، ڪوشن
 مسرور ۱۱-۱۵ ، منوهر اهاڻي ۱۶-۲۲ ، سڏري اُتر ڇڏاڻي ۲۳-۲۸ ، راجا ڪرشن
 چانڊواڻي ۲۹-۳۵ ، روڊو پندر سهاڻي ۳۶-۴۰ ، پدم شرما ” پدم راج “ ۴۱-۵۲ ،
 منگهارام ديوانو ۵۳-۶۰ ، اتر ٽي پائڻ ۶۱-۶۴ ، لال ۶۵-۷۲ ، ڪشور ٻهو جا ” جيهون “
 ۷۳-۷۶ ، ڪمل بهاسي ۷۷-۸۵ ، گوپ رو ٻاڻي ” آرزو “ ۸۶-۸۸ ، ڪنهن بهاج ۸۹-۹۰ ،
 جهوپ ڪهسوڻي ۹۱-۹۲ ، ايشوري چرواڻي ۹۳-۹۵ ، هوندراج بلواڻي ۹۶-۹۹ ، گربال
 نڪر ۱۰۰-۱۰۷ ، ڪهڻيهار ساگر ۱۰۸ ، ايشوري پاري ۱۰۹-۱۱۱ ، گرداس آهو جا ” اجه “
 ۱۱۲-۱۲۷ ، گروبي مونڙاڻي ۱۲۸-۱۳۲ ، چرنداس ڪورسهاڻي ۱۳۳-۱۳۵ ، جيه ڪرشن
 ڪورسهاڻي ۱۳۶-۱۴۱ ، آند ڪولاڻي ۱۴۲-۱۴۵ ، دويداس ديوانو ۱۴۶-۱۵۲ .

اندر و سون بچون ؟ باغو که گزیده
 در اخی بدیلمچن 'موزی' و اندهت بک
 ملکه سندن - و سو دار کجائی و دهان
 اح

انداغ آغس ، مستد انداغ
 زانهر شاسته و آرو پست
 بر

دیس استعاره اخی سبائی خو
 حذمن سندن ختمون کمال مری
 کمال چکبو بود و آری ایلدو
 :

هو اندو نی اندو
 انداغی : خا بادل موزی
 آو خبی آلمدو
 بر اغو سب انهن بر غلمدو
 انهن بر غلمدو .

مقالو رجٹ حی اسبغ شوق و چن
 کویتا حی نالی بر چنگو
 کهای : حی نالی آکالی ما
 پلهلخی اردگردشی وارنا
 ناکه عی نالی و تهاو
 : متالی حی نالی و اخباری لهک
 بهش کن لا
 بو نه

کسا انگری لوک پزیر بطعی پوی لی
 خو درو پدی : جا پلج پتی
 هایدات بر لسا آهن
 :

قدان انگری چاغماحو بامت لی بوی او
 خو او پلج شادبون کرک حی
 احازت دئی گو .

اخی پساندر کیماندو
 بدیلمچی بدیلمچی مگو نی پلهان
 مسکن ۱۱

ذاتيه شاستر اداس آهي

داڪٽر موٽيلعل چوٽواڻي

درشڪ ملجھي پيا آهن

تم ملجھ تي

ڪٿا ٺاڪ

پوءِ ، گھڻو پوءِ چو پريش ڪري او ،

پاشا جو ساڌارڻ اڌياڪ

يار تي سنسڪرتي ۽ جر آچار به بطحي

۽ ڪنهن مخزن جو آپ - سمپادڪ

اچي سهاڻڪ سمپادڪ جو ويس ڌاري

اوتار وٺن ٿا

۽ آهي گھوڙا

سها گھر جي ديس ڪو دس به

پنهنجن گھوڙائي چهن تي

عينڪون چاڙهي

اڪيون ٿو ٽاڙي ۽ نسون ٽاڙي

ٻوڙن ٿا ، سنب ڪڙ ڪائين ٿا

اوستائين

جهستائين سندن سهج بهج ڪانهي

آهي

اوچتو ئي

هڪ ئي وقت ڪويتا ، ڪهاڻي ، ناڪ

پر ت جو ناٿيه شاستر

اڄ اداس آهي ، بيحد اداس

سو تڏه ڌارن / ڪلا جي واپارين

نيلا ڪري ڇڏيا آهن

وڏي واڪ تي ، وڏي واڪي

مدت مڃڻ ڪري گھرايل

مڃڻ به

انجنا سڌانت

ڪويتا به نهو

جو اُلت ڪويتا ئي پيئي آهي

اڄ

ڪيڏي رهيا آهن اُلت ناڪ پٽ

آهي انجني عين اڪ هيٺان -

ان به ڪري دهيو آهي

هيرو جي پو مڪا

ڪڏهن سانڍڻ هيرو ته ڪڏهن ولهن

۽ نڪتو نامڌاري

محض سو چي ٿو ،

ڳالهائي نهو ، ڪڇ ڪري نهو

کیپت

دنيا دهر، جا مان ڪيئن موادي
اسر ٿيڻي مٿي جي ساڙهي

چرا اینها چنین کردند؟ گناهان
 این مومنانی نیستی که کلمه یوت آید
 و اینها نیز هر آنکه است ساری
 چرا اینها چنین کردند؟ گناهان

• د مەلایان آدون د دۆلەت آدون
د دۆلەت گەن گەن گەن گەن
گەن گەن گەن گەن گەن
گەن گەن گەن گەن گەن

• سردار جي وڃائي ٿو گهرائي
۽ مڙهن کي خوب پيئائي
گهو روئين مٿان آ. گدڙاري
جهڙا ڇڏي. ٻيل سان

۱. سبب کثرتی که در موعظ پیدا
 شود سهواً است که گویند و بیچاره
 مکرر می یزد آ ساری
 همه را بهی چسب سبب

[illegible]

غزل

۱. آلا! هيءَ زندگي بيٺي منهنجي. بي زبان آهي
چوڪ چاهي ئي ڪڇ، نه چوڪ کان حيران آهي
۲. مهانگائي ملڪ ۾ ۽ پوءِ به سرڪار جي واهه واهه
هڪ تلوار لاءِ ٿيندي بس، هڪ ئي مهاڳ آهي
۳. هڪ بد معاشي ۽ بي بي حرمتي زالن جي هٿ
۽ پوءِ ڪيئن رهيو شواجي جو شان آهي
۴. چون ٿا چونڊ جي چور ٿا ٿين نيٽائون اسان جا
اهو ٿيو ”جو ڏيري گڏهه رکڀال“ جيان آهي
۵. وري به ووت جو حق رکڻ وارا آهي ئي آهن
خبر ڪونهي ڪنهن کي ڪين ڪهڙو غيبي گيان آهي
۶. ڀر شتا چار جي نالي کان بدنام ٿيو آ ڀارت
ٿا پوءِ به چئون ”ميرا ڀارت مهان“ آهي
۷. ڪيڏانهن ويا آهي انقلابي، آهي نيٽائون نهر و گانڌي
وطن تان گهورجي وڃڻ وارا،
جن پنهنجي ڏني جان آهي.

وفا

کشور یسودا " حیدون "

! 2-1) 2-0 •

خوب و دلجو!!

اوجده کارون له پلي نيسي

طیعی و جوانی

۱۹۷۰-۷۱ و ۱۹۷۱-۷۲

روئي روئي

ساڻو مڪري ڇڏيو!

1414

بہارِ ہائے جوانی

مکمل ۴ مکڑی دیت

گزاره‌دهی و ... ؟

• پریم جو دہوتا سی و ہو!

13 - 12 2-4 3 4/12

[illegible]

مکھو و ٲٲٲ و سرام!

وادی وادی وادی

میں نے کہا : ہاں ، یہی وجہ ہے کہ

مذہب و کلام و فقه

• • • • •

دکتر ملک، د. و. عالم،

۱۲۴۸ و ۱۲۴۹

تہذیب و تمدن و سائنس

بسم الله الرحمن الرحيم

وہو ویر، سادہ و سادہ

نہروپی سے ملنے والی خبروں پر

وہ ایک - دوک - دیکھو! کہیں بچاں!

44-38861-1

روسی دوی

١٠٠

101

۲

سورہ بقرہ

توں احسن اما

سورۃ النور

...وہ اس کے لئے

مجموعه : و شمس (۲)

سب سے زیادہ گری

ادھدی دوم - آتما حی چاس

”جہوین“ - جو اور (جہوہ) (جہوہ)

٤-٤٤ . ٥-٥٥

۴۱ و قوا،

پہلے ہی اکھن جا باقی ہوگا

مقدم اٹھایا جاتا ہے۔

اندر جسوجا "گومل"

"ڏٺڪاءُ"

ڪاش !

مان جيڪر وٽ هجان ها !

ته بهار جي مند

۽ خزان جو دؤر

اُتي ئي گهاريان ها

پنهنجي زمين ته نه ڇڏڻي پوئيم ها !

(ضرورت ئي نه پوئيم ها)

اڄ وٽ - وٽ جي ڪاٺي

سنڌي

ڪٿي رکڻ پيدر !

ڪهڙي زمين کي چون پنهنجو ؟

پيت پالڪ لڳي ڀل سنهنجو

پر اباڻي ورثي کي سنڀالي رکڻ

لڳي رهيو آهي

ڪيڏو نه آهنجو ؟

چاهيل زمين کان سواءِ

ٻوليءَ جو ٻوڏو

ٻو سانججي رهيو آهي

ٻوڏو

ٻوڏو ئي رهندو

(وٽ ئي ئي نه سگهندو !)

سنڌي ٻولي

ڄامڙيءَ جيان

قند - بت ۾

اُتي جو اُتي آهي

سانججي تهذيب ۽ سنسڪرتي

سڪل پٺن جتان

(آندل صفحو ۳۴)

(ڏوهيڙا)

دس ته آنڪوڙ جڏهر روز ملي ٿو مونکي

ڪاش، نيٺن مان پهاري ڏي نشو ڪومونکي

لطف ايندو وفا شهوت تي ڇڏڻ جو مونکي

پهريون ڏيڪ پاڻ پيءُ پوءِ ڄام ڏي جو مونکي

شمع ٻاري مون ته هر رات سڃاڻي آرکي

خير ٻور سنڌ مان شيءِ خاص گهرائي آرکي

ڪوئي شايد اچي مونکان به اڃايل زياده

بس انهيءَ سوچ ۾ مري ٿو ري بهڄائي آرکي

قرب هڪ - مون عثان به ڪر ساقِي

ياد رکنداسين عمر ڀر ساقِي

جي ڀريل اڳ - ئي وفا سي ٻيو ڀرين

خالي ملهنجو به ڄام ڀر ساقِي

ڇڏنديون ٿيون وڃن

ڏهڪاءُ سبب

ڏکي ٿي دل

سنڌيت جو شايد

نالو به نه دهي !

ته پوءِ

سنڌي ٻولي ڪيئن رهندي ؟!

انڪري ته چوان ٿو -

ڪاش !

مان جيڪر وٽ هجان ها !

پنهنجي زمين ته نه ڇڏڻي پوئيم ها !!

نظير

غزل

”پریت حی اُلتی ریت“

(پریتو وفا)

تلهنجي آڙو کي پریت پکيڙا !!
پریت جي اُلتی ریت پکيڙا !!

۱- اک مر آسڻ، سڙهو مک ٿي
سک ۾ دى ٿي، دى ۾ سک ٿي
دل ٿي دل ۾ درد ڏهائين
پڪيڙ ۾ ٿو مٿو مچائين
ڪيئن سلساڻ بيهجي ۾ ٿو
ڳائين سک جو گيت پکيڙا !!
پریت جي اُلتی ریت پکيڙا !!
۲- زخم نهن سان ڦاڙين ويٺو
خون ۾ ڇڪو جو ڳاڙين ويٺو
ٿڌيون سانوڻ جون پرستيون
گدريون رنگ ۽ دس جون ڏانئون
ڪهڙو من ۾ ڏاڍو ٿيو ٿي؟
هار ۾ پٺاڻن ڇپت پکيڙا !!
پریت جي اُلتی ریت پکيڙا !!
۳- درد وٺڻ جي دل بهائين
واٽهڙن کي ٿو وٺڻ ڏانهن
تلهنجو ڪلهن سان ويٺو آهي
وفا سڌ ڪو غير نه آهي
سڀ ڇڏي ويٺو خير ملانين
ويٺي تلهنجو مٿ پکيڙا !!
پریت جي اُلتی ریت پکيڙا !!

(پریتو وفا)

پر سات جي آ سڙ سم ۽ شام سڙ مٽي آ
آج هر طرف هوا ۾ مستي شراب جي آ
ڪڪرن جي ڇانو هينان مڪووب مل اچي تون
ملحول ٿي آ - وائق ۽ جذبات دل ۾ ٿي آ
ڏسڪون هي نظارا ۽ ڪن ٿا حسين ٿاڙا
هي پيار ڇڏو سو آ ۽ ڏيوار جي ٿڌي آ
ٻڪليو جام پنهجا ۽ ٽڪريو جام پنهجا
مستن ل ۽ مڪلدي جي ٿڌي ڪي ٿي آ
پهتو ته رات ڀر آ ۽ اک ٿي اڃا نه تڙا
هي آج آ ۽ ازل جي ۽ صدين جي تشنگي آ
جي هڪ دفعو ڇڏي ٿو ۽ اُتر ٿي نه ٿو ٿو
اهڙو به هڪ ٿو آ ۽ اهڙي به بهڙو ٿي آ
جو ٻي بهڙو آ ۽ ٻي بهڙي ۽ سو ٻي بهڙو ٿي آ
هڪ ٿو به ڄار ٿو تون ۽ مڪل ٿو ٿي آ
جو ٻي سڪين ٿي ۽ ٿي لطف ٿي ٿي آ
هڪ ٿو ڪن وفا خوشي آ ۽ ٿي ٿي ٿي آ
(ٿو مٿو وفا)

راڻي جو ڀرڙو ۽ مومل جون معيارون

ليلا رام ٽولا ٿي ڀر ڀر

ڏاڻي ۽ چڙهي ڏت کان اچي قرب ڪماء
ٻانهن جي ٻيڪڙ ۾ وٺي مذهب اڪاء
اچ لالڻ لهر سماء ۽ چانڊوڪي اچي چمن ۾ .
(۶)

سج ڀاڇولا موڙيا ڪمل ڪوملاڻو ،
ڪاڪ ۾ ٽهر ٿيو دسي ويو راڻو ،
ننڍ نڀڻ مان وٺي نه ڳيسي ڪو داڻو ،
پٿر بڻيو مينڌرا ڪومل وهلاڻو ،
جيءَ اندر گهاٽو ، انڱي پهر ٿو گهي .
(۷)

ڀرهم ڀاڪون ڪڍيون تارن ڳڻيندي رات ،
سوڍا تو مٺڪ جي تڪي تن اندر تات ،
مڙدن دل پٿر جي ناري نماڻي ذات ،
واڻي اهائي وات دس له راڻا ڪاڪ کان .
(۸)

دسڪ ڪم ٻارن جو تون سوڍل سڀاڻو ،
سومل منهنجيءَ ڀيٽ ڪيو ڪم ته ٻاراڻو ،
جيءَ جلي ٿو منهنجو ڀوڳيان پئي ڀاڻو ،
راڻا ٿي نه اڀاڻو ٿوڙ نه ڳنڍ ڀريم جي .
(۹)

ڳنڍ ”ڀريم“ جي جيري زنجير کا پڪي ،
چنڪ نانهم سٿري ، آه سڄيئي يڪي ،
چڪون ڏيئي يار تون ڀوند ڀن پڪ ٿڪجي ،
وٺن جو بهڪي آه ته ملون پاڻ ۾ .

(۱)

چڪي آئي ڪاڪ تي مومل تنهنجي تات ،
ڏاڻي ۽ چڙهي ڏت کان آيس آڏي رات ،
سمهيل ڏنم ڀر ۾ ٻڌو هڪ ٻڌ ذات ،
ڪڍي ڪڏو جو دمان چاهيم ڪريان گهاٽ ،
ڀر ڪم اهـ ڪمڌات ، ڪڏو رکي ٿو وڃان .

(۲)

چڙهي ڀرڙو ڀر جو ، مومل ڳاڙيا ڳچ ،
اڪين آب اوتـ ڀرـ جيءَ اندر ٿي ڀڄ ،
نڀڻ ڀرن ٿا هـ ڀڄ ، مينڌرا تو عڪبت جا .

(۳)

مڙس هڻين ميدان کان ڀڳين چو ٺهي ،
پتو ڪرين ها پختو گهڙي ڪانه رهي ،
ستـ ڪنهن سان سڀـ ٿي لائون هيءَ لهي ،
ڪملي جي ڌار ڪي گردن ساڻ گهي ،
چڙين ها گهي ته مڙد مڃان ها مينڌرا .
(۴)

(۴)

منهن مٽي ڪاڪ ڏان وٺين يار چڙهي ،
ناتو ٿوڙي نينهن جو وٺين گوند ۾ گڏي ،
سومل منهنجيءَ ڀيٽ کي ڌاريو مڙد سڏي ،
نار نماڻي نڌري چاتي هاڻ ڪڏي ،
الا پيس ويل وڏي توڻ منهنجا مينڌرا .
(۵)

(۵)

راڻا چڙهي ماڻا اچي ڪاڪ وساء ،
سڪندن کي سڪ ۾ ساڃن ڪين سڪاء

❦ غزل ❦
پہلا جراء "مسافر"

آڱ اندر جي ڪير اُجهائي؟
جنم جنم جي پياس بهيائي!
جلهن! ڪي پنهنجي خبر به ڪانهي!
ڪئن ٿو- ٻئي جو حال ٻڌائي؟
ليڪ- ٽر- چمي يا چوريءَ جا!
تم، به- هو ساھتڪار سڏائي!!
سنڌيت جو هو آهي نيٽا!
ٻارن- ڪي سنڌي نه پڙهائي!!
شهر- تم، واقفڪار مٽائڻ!
پر نه سگهيس ڪو دوست بڻائي!!

غسر جو پاڇو

نہ پر چائين غمن جي ۽ نہ لڙڪن جي لڙهي آهي ،
 پڙهي مـر کي ، مسافر جي اِهاڻي شاعري آهي .
 جتي سيلاب آنسڻ جو ، جتي دڪ بڙ ٻڌل ڇوڙ ،
 خوشي ساري زماني جي ، اُتي ئي غرق ٿي آهي !
 اسين همٿ ڄـا پتلا پٽ ڄـا ڪـڙ آهي جبل ڇٽو ،
 مصيبت ۾ به مڙڪون پيا ، نه اک ڪڏهن پئي آهي !
 ستمگر ٿي ستايو پل ، اسان کي آزمايو پل ،
 اوهان بابت شڪايت ڪا ، نه پلجي ڪڏهن ڪئي آهي !
 مزدور آ ڪاڙو کي لڙ ۾ ، زمانو خوش آ ”ڪان ڪان“ ۾ ،
 هتي بلبل اُداس آهي ، هتي ڪوئل (ني آهي) !

نغمات نغمات

شون و بلواڻي "سار"

لڏو اڏو منجهان ڏور ڏي وڃي ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
لڏو اڏو منجهان ڏور ڏي وڃي ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان .

(۱)

۱- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۲- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۳- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۴- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۵- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۶- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۷- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۸- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۹- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۱۰- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان .

(۲)

۱- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۲- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۳- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۴- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۵- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۶- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۷- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۸- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۹- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۱۰- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان .

(۳)

۱- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۲- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۳- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۴- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۵- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۶- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۷- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۸- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۹- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان ،
۱۰- وڃو ملڪهه ڏهن نغمات واري ڀاڱي سان .

۱۲. توهان جو جيڪڏهن اسڪوٽر چالان ٿيو،
کلي روڊ تي پوليس اسپيڪٽر، رشوت گهري ٿو دوستو!
۱۵. الصاف وڪامي رهيو آءُ، کلي عام اڇڪل،
بازار جي صورت ۾ عدالت آ دوستو!
۱۶. مذهب جي باهم ۾ جلي دهون آهن بستيون سڀ،
پوڄا گهرن مان لغوت ورهائجي رهي آ دوستو!
۱۷. برسات ۾ آڪٽي، اڪال ڪٽي آڀوڏ،
شاهد وڌين جي شدارت آ دوستو!
۱۸. هاڻي غلطي کان منهنجي غريبي نه مٽائج،
غريبن وقت اها، دولت آ دوستو!

ساجن

۱. پيٽا بن روئندي گذري رات،
روئندي گذري
۲. وڏو صل جو آهي وڇوڙو،
پر ڀيتم تنهنجي تات
روئندي گذري
۳. تو بن ساجن آهيان اداس،
نيڪ روئن ساري رات،
روئندي گذري
۴. پنهنجو پاڻ وڃائي وينم،
ڏي اچي پر ڀيتم ڏات،
روئندي گذري
۵. دڪي من کي ڪير سمجهائي،
پر ڏيسي جي لات،
روئندي گذري ...

غزل

”آرام“ غزل ٻي رانبر

اڄ جو ڀارت

۱. راحت جي نالي تي مصيبت آ دوستو!
ڪڇ نه ٻڌايو، هي ڪهڙي سياست آ دوستو!
۲. دستن تي شريمن جو نڪرڻ مڪمل آ،
اڳهاڙن کي نچڻ جي احازم آ دوستو!
۳. گهر کان ٻاهر، اُن ماڻهن کي ڪڍيو ويو آ،
جنهن جي هن ديش ۾ گهڻائي آ دوستو!
۴. ائون ماڻهون نه، پر صرف هڪ دوت آ،
بس الهيءَ لاءِ صرف تلهيتي ضرورت آ دوستو!
۵. ائين اکيون بند ڪري، آرام سان نه، بل،
دستي ۾ پرچا تـلـتر جو پورتا آ دوستو!
۶. تعليم جو نئون شـرـستو آ، ٻڌي ڪري خوش لهندا ماڻهو،
اسڪول ۽ ملي، بغير بچت جي آهن دوستو!
۷. هيندي ۾ سڀ ڪام ڪري، نـرـمان آ،
انگريزي ۾ صاحب جي هڪليچر آ دوستو!
۸. ڀڳوان جي نالي هن کي غزل نه سمجهندو،
هي توهان جي نالي، کليل خط آ دوستو!
۹. هي زندگي نه، ذالست آ دوستو!
احسان جي الدار ۾، آفت آ دوستو!
۱۰. ڪجهه بي تصور ماڻهو ڦٽل ڪها ويا،
اڄ به پوري عثماني ۾ دعشت آ دوستو!
۱۱. نئون هڪ نئون ديش لاسٽ ملو آ،
پر توکي گهر جڙڻ جي، عادت آ دوستو!
۱. بارش آ، اڏيرو آ، طوفان آ، ٻهڙي آ،
الهيه تصوير سٺ، اڄ جو ڀارت آ دوستو!
۱۱. فساد ۾ صرف ۳۰ ميا، سوين گهايل،
ٻڌائي ڳو ويڊيو، باقي سڀ لڪ لڪ آ دوستو!

* ڪڪ ۽ ڪانا —

ٻُڌي جهڙ جهڙ وڃ سڀڙ ٻر ترڪ چاهيندا آهن ،
 ٻڌڻ ٻڌڻ سندن دٻڻ ٻڌڻ ٻڌڻ ،
 انڪري ڪن ڌناري آڻي ڪناري ٻڌڻ ڪنڊيون آهن !

* مٽڪل سو تر —

ناري ۽ ناري ٻڌڻ ٻڌڻ ٻڌڻ ٻڌڻ ،
 ٻڌڻ ٻڌڻ ٻڌڻ ٻڌڻ ٻڌڻ ،
 ٻڌڻ ٻڌڻ ٻڌڻ ٻڌڻ ٻڌڻ !

* ڪر ٻڌڻي نار ،

ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي ،
 ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي ،
 ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي !

* ڊڪ جي روپ ۾ ڊڪن ٻڌڻي ٻڌڻي ،
 ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي ،
 ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي ،
 ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي .
 ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي !

ٻ ”ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي .“

ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي !

* ڪو ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي ،

ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي ،

ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي !

ٻ انسان ؟

ٻ ڪنڊيون ٻڌڻي ٻڌڻي ٻڌڻي !

ڀٽن ڀر سواڻي

ڀٽن

* جيسين آدمي وڌي ڏک مان نه گذريو آهي ،
تيسين - لڏي ڏک تي به سندس ڏانهن جاري رهندي !

* بهيئي ۾ چڙيا - ڪو صرف ڀاڻي ٻاڳ ئي نه آهي ،
ڪهڙي ڪهڙي ۾ سو سو ڀٽا ٽنگل آهن -
هي مادرن فلڪس !

* اڙي ڀاڻي ، هيءُ رام ڀاڳهه ته نه آهي ،
هو هڪ ڏوٻي ۾ ڇڏي نندا ڪوٺ تي ،
رام پنهنجي ڀاري پٽي سڻا ڪي به ،
تياڳ لاءِ تيار آهي ويو هو !
ڀارم ڀلي ساڳو هجي ،
پر رام ته ڀاڳا ناهي هاڻي !

* نچتا تياڳ سان قل به ڪهڙو ڏو ملو !
ٻين جي نڪلن ۾ آدمي وڃي پيو ،
وڌيڪ آسرو دار ۽ مهان ٿيندو ،
۽ اڳو پنهنجي ۾ ئي نظر ۾ پاڻ جهڪو وڃي !

* ٻاهه ئي ٻاهه کي وسائيندي آهي ،
ڀاڻي نه !

ڀوت جي ٻاهه ، کاڌو ٻجهائي ،
ڪروڙ جي اٽلي ، هٿ سان ٻجهي ،
جنسي آڱ ، سرير جي ڦرڻ سان لهي !
ڀاڻي ڀاڻي ڀاڻي ،
الله جل !

ڀوءِ به تر سٺائين سڏي آج ڪين ٿي ٻجهي هاءِ !
تياڳ - هو اهو مٿائي اٽڪي شايد !

ڪير ۽ ڇڏي ،

نهي ڪي خراب ٿيڻ ۾ ويڙ ٿي ڪين لڳندي آهي !

ٻه ڪو ٿاڻون گرو داس آهو جا ”آجيه“

ڪجهه ڪجهه (سمورو نه)
 ڳوڙهن ڳارڻ سان
 ڪجهه ڪجهه (سمورو نه)
 بار ٿئي ٿو هڪو
 من جو سمورو بار ته
 هڪو ٿئي ٿو تڏهن
 جڏهن ۽ وهائڻ ٿا
 آنسون ماڻهو
 انسان لاءِ .

(آندل صفحو ۲۴)

۸- بن گيان نه ملي ٿي ڄاڻ
 ڪري ڀيل جنگهه غشا ۾ پڇن
 سهي ڪشت ڪري ديهاتي دهن
 ڀلي پڙهي ڪوبه ويد ڀراڻ
 بلڻا گيان نه ملي ٿي ڄاڻ .
 ۹- گيان جو هنڌ سڄو آستسنگ
 رک ويساهه سڳيا تي عمل
 مٿي من جو ٿو دوش ۽ هل
 ڪامل مرشد جو لڳي ڪو رنگ
 گيان جو هنڌ سڄو آستسنگ .
 ۱۰- بتائي ٿو ڪرو سم درشتي
 پنڀج و ڪار ڀوڪن ٻڌائي ۽ ٻڄ
 نقل نه پائڻ تون ته آئين ٻڄ
 مايا کان ملي ٿي نور تي
 بتائي ٿو ڪرو سم درشتي .

"Prakash Bhawan" ۽ Gurukul, Prakash Bhawan

غمگين
 ۽ ڪان بهزار
 ڳهي
 آڇڪلهه جو
 ايوڪا
 ڪيٽ
 / موهم / ترشدا
 سر تي سوار
 و سي سڀا ۽ ٻئي پنيان ٻه .
 و ٿي پاڻ ۾ ڪهي
 س جي / شرڏا جي
 نه آهي شائني
 ي جي ساڳو ۾
 ٻيو آهي انسان
 ري ٿي ته
 آهي اڄ جو

ڪو ڳوڙهن سان
 ٿو هڪو بار من جو
 ڪجهه (سمورو نه)
 ڪاڻ ته
 جو ڪوبه آلت
 آهي
 مون ڀوءِ ڏينهن ۽ ڏک
 من ٿا وڌندا
 من ٿا وڌندا ۽

۱- هر دم چو انده

۲- آنلد ۽ استو تا

۳- چو هر دم بجي ايگنا

ویدانت سار

(پندکڑا)

د جلاکار -

گرل لار بھا "دوشی"

۱- ویدانت (مذهب پر دیش)

• سوروب •

موندنی شی ۰ هر شو ساعی است

ساسی شل متب بندو دیدار

امان بندو آند ۰ است پسندو

۰ پندکی غی دو نی دات ۰ پندت ۰

موندنی بند ۰ هر بندو ساعی است ۰

۱- اند ۰ است ۰ پندت ۰ هر پندت

تند ۰ پندت ۰ هر پندت

سوروب ۰ پندت ۰ هر پندت

است ۰ است ۰ هر پندت

تند ۰ پندت ۰ هر پندت

۰ پندت ۰ هر پندت

تند ۰ پندت ۰ هر پندت

سوروب ۰ پندت ۰ هر پندت

است ۰ است ۰ هر پندت

۳- مطالبو ویدانت ساعی ۰ سوروب

سوروب گسبان متب ۰ سوروب

چو دو حانی هریم پدار

۰ سوروب پند ۰ اردو اردو

۰ سوروب ویدانت ساعی ۰ سوروب

۴- پند ویدانت ۰ سوروب

۰ سوروب ۰ سوروب

۰ سوروب ۰ سوروب

۰ سوروب ۰ سوروب

۰ سوروب ۰ سوروب

۵- بندو اصل آ هریم سوروب

۰ سوروب ۰ سوروب

۰ سوروب ۰ سوروب

۰ سوروب ۰ سوروب

۰ سوروب ۰ سوروب

۱- بندو اردو پند ۰ سوروب

۰ سوروب ۰ سوروب

۰ سوروب ۰ سوروب

۰ سوروب ۰ سوروب

۰ سوروب ۰ سوروب

۰ سوروب ۰ سوروب

۰ سوروب ۰ سوروب

۰ سوروب ۰ سوروب

۰ سوروب ۰ سوروب

۰ سوروب ۰ سوروب

۰ سوروب ۰ سوروب

۰ سوروب ۰ سوروب

گيت

سارو ڪاڻ ڪري رت آنسي ،
مستي ڇڏي .

پوندون ٻنن ، ٻيلون ڪڙڪن ،
ڪڪرن مڙج مڇائي .
مستي ڇڏي .

۴- ڪوئل ڪڙ ڪڙ گيت ٻڌائي ،
ٻيلو مڙ ٻن ڪي جاڳائي ،
آڙين ، گل ڪري ڇهن ڇوٽ لاءِ ،
ٻيلو ڇڏي ڇوٽ ڪڙي - مستي ڇڏي .

۵- تسال بدليون ٻنن ڪري ويا سارا ،
ڇوهر لهر ڇي ڪٽها ڪٽارا ،
دند نه ڪن ٿا ، ڪڪر تڏهن ٻي ،
اها وسڻ جي وائي - مستي ڇڏي .

۶- وهندي هڙ شڪ ڪئي مٿائي ،
ڏرتي ڀاتي ساڙهي ساڙي ،
ڪارن ڪڪون وسي وڃي آهي ،
هڪ ڪي ٻي ٻي ٻي - مستي ڇڏي .

۱- ڏرتي ڇوهرسي ، اندر ڇوهرسي ،
ٻي ڏار ٻي ٻن ٻن ٻن ٻن ،
هي لڏي جي ڇوهرن ڪن آڏي ،
ڪٽ ڪٽ ٻي سرهائي - مستي ڇڏي .

۲- ڇوهر ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ،
ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ،
ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ،
ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي - مستي ڇڏي .

۳- ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ،
ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ،
ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ،
ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي - مستي ڇڏي .

ڪيٽن ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ،
ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ،
ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ،
ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي - مستي ڇڏي .

۲۹۲۰۳۰ - ۱۲/۱۲/۱۲ ، ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي ٻي - ۱۲/۱۲/۱۲

❁ نئين ڪوٽا ❁

مون لاءِ به ساڳي سياهي آهي
منهنجي هڪ هڪ گهڙي
پتڇوڙ جو پڻ بطجي چڪي آهي
۽

مان پنهنجو منهن سڃاڻي
خدا کان عطا ڪيل
سو غامت ڪي آتياچار
تسليم ڪريان ٿو
مان ڄاڻان ٿو
سدائين زندهه رهڻ ۽ ڪجهه ڪرڻ
ٻئي هڪٻئي جا حصيدار آهن
تم به مان پنهنجا هڪ لڪائي
ڪنهن وقت بادلن تي ڏوڙ مڙهين
تم ڪنهن مهل طوفان ۽ ڪوٽ ڏانهن
آڱر ڪٽان ٿو

بهر حال مان پنهنجي
ساڳي جڳهه تي اچل بيٺو آهيان
جتان پيا ڪيترائي
ڙڙيون ڪندا ڪندا
هليا ويا

سياهه ڪهاڻن ڪهاڻن سان لڻ کان
ڪارو آسمان ڏسي به
گل ٽڙيل آهن
۽

ڪنهن جي چهرن تي به مسڪراھت
نمايا آهي
ڪين نه ٻي آهي طوفان جو
نه گجگوڙ ڀريل و سڪارن جو
۽ نه وري ڪوٽ جو
سندن تازگي برقرار آهي
ان آشا به ته
ان گهڙي جو وارو اوس ايندو
جڏهن بادلن کان پڪيل سمج جو
هڪ نه هڪ ڪوٽو
ظاهر ٿيندو
۽

اسين روشني به اينداسين
پوءِ اسين زندهه هونداسين
يا نه هونداسين
پر اسان جي سرهاٽ
سواس ڪٽندي رهندي هوندي

غزل

۱. اڏامي اڏامي ويلو سانء
- هوا سان ڦالهون ڪندو سانء
۲. من ملهندو مائدو، مائدو آئي
- پنڇي ۽ وانگر اڏري ويلو سانء
۳. ٻه ٻيل ٺهراڻا آئي ته ٻيل ٺهرا
- له ته خڏ ٻر ٻي نه ملندو سانء
۴. سر ڪ لڙ ڪ ونڊڻ آيو آهيان
- پر ٻيم پرست جي ڦاله ڪندو سانء
۵. او چري، او چري وقت آهي ته
- چاٽت جو ٺڪ پهتي ويلو سانء

Raj Medical Store, Doulat Ganj; Lashkar, Gwalior-474001 (M.P.)

غزل ڊولڻ ”راهي“

- ۱- تلهجي مڙ پڇاڻا پاتم، مون ٻر آهيان ڇڏو مون
- آئي ٻر ڇڏي ٺهريو ڪس ٻر ياتو مون!
- ۲- اڄ فرست ٻر ڇڏي ويئي
- تلهجيون ڇوڻيون ڇوڻيون تصويرون
- مولڪي لڳو ته تن ٻر آهي، تلهجي ڊولڻ ڊولڻ!
- ۳- تلهجي هستي ڇو ڪهه حصو
- تو سان گڏ ويو ڪوچ ڪڍي
- تلهجي هستي ڇو ڪهه حصو
- تلهجي اندر سائڊيو مون!
- ۴- دستي ويلدي ڪالهه سڏيو ڪلهن
- مون کي تلهجي نالي سان
- مونکي وائي ويڙهي ويڙهي تلهجيون
- سارون ۽ سوچون!
- ۵- تلهجي دل ڇو ڊڙ ڊڙي آخر توکي پڙيو ڇا؟
- آهي سان گڏ تلهجي پٺ
- مورن آهي سڙو سڙو!

” سرخاب ”

جومون چڱاڻي

او سر خايل ڏي پر پنهنجا
اڏي-ري سنڌ گهمڻ ٿو چاهيان
تون رڻ پٽ ڪڇ جو ره-واسي
پٺاڻ مٿل ڪر ه-مٽ منهنجي
سنڌ گهمڻ لاءِ ڪونه م-لي ٿي
مون يادن ڪي ويزا سولي

راتون رات اڏي رڻ پٽ مان
رندس ٿر يڙ ۾ ڏس-جانءِ تون
ملندس پنهنجن ماروڙن سان
چهرن جهنگن ۽ جهانگيرن سان
سنڌ و سنڌي پٽ ڏسندس مان
گهورن جيڪي جند، سنڌ تان

ٿڪ ڀڄي پوءِ اڏي ري ويندس
پٽ ڏي ۽ جي پٽ تي ايندس
سمن نوائئي اڳتي وڌندس
ڦليلي ۽ مان هڪ ڀڪ پيئندس

دنگر جو ڀم شوالو ڏس-ڀو
ٿيل زي-ون حوالو پسندو
گهمندي گهمندي ٿڪر گنجي تان
چمندس گهر گهر جي منگهه ڪي مان

هند ۾ مس مس آ ماڻهن جي
وطن وڇوڙي دل آ چيري
سرد هوا ڪشمير جي ايڏي
گولڊون ڀم ڪشمير ٻيڙي ٻيو
چرڪي ٿو هر ڪو ڪشمير ي !

گل غزل

کیمن سانگانهري

- (۱) اصل کان اسانجي آهي سو دن سان محبت ،
 زماني ڏنا ٿا ٿاڻا ، ڪهرا ته ڇا ٿو ؟
- (۲) شڪايت ڪڏهن ڪهن ڪر ٿي آهي ،
 لڳا ٻو (۵) ڏهالن تي ، ٻهرا ته ڇا ٿو ؟
- (۳) اڳيئي مثالي ڇڏيو ملهن ته پهلجن ،
 بدلعي ويا آج جي ، ڇهرا ته ڇا ٿو ؟
- (۴) ڪلڊن ساڻ ٿي ويو ، بهادن ۾ دستو ،
 لڳن گل ۾ ٿا آج جي ، ڪهرا ته ڇا ٿو ؟
- (۵) لاهي اسان دوستي پٺ ڇڙان جي ،
 لکڻ ويو ٿي جي ، مڪرا ته ڇا ٿو ؟
- (۶) حسن تي نه هر ڪي ، ڪڏهن دل اسانجي ،
 کڻي ويس پائين ، سڌهرا ته ڇا ٿو ؟
- (۷) مڙ ۾ رهي آهي ، دهندي عقيدت ،
 جي ڪن پيا خطائون ٻهرا ته ڇا ٿو ؟
- (۸) ڇپ ڇاپ کيمن سڌو (آ) ٿئون ، سون پيا ،
 زمانا پيا ٿي ، جي ٻهرا ته ڇا ٿو ؟

وڏڙن جو ورثو

قيمت هڏوراڻي پرستم

۱. ڦولي ڦولي شال منهنجي، مٿڙي سنڌي ٻولي،
رهڻي نه، رهي دنيا، ڀر جيئي سنڌي ٻولي!
۲. ٻولي سنڌي جا سنڌيت جو ساهه آهي،
شان تنهنجي جاتيءَ جو، آهي سنڌي ٻولي.
۳. ڪوئي ٻڌائي، ڪوئي مولڪي سمجهائي سگهي،
ڇڏيان ڇو لکڻ مان، سلوڻي سنڌي ٻولي.
۴. اڇو ته ماري ڳايون ڪيت سنڌيءَ جي وڏائي جا،
پراڻن ڄڻن پراچين آهي، جا سڀاڳي سنڌي ٻولي.
۵. دور ڏيسن هر اڄ وڃي ويا آهيون سنڌي،
وڃو جي ڪلڊ ڪڙڇ ۾، ڦهلايون سنڌي ٻولي!
۶. ڏيس جي آزاديءَ ۾ اسان، ڪير سوا سنڌ وڌيس،
انهيءَ مٿڙي ڏيس جي، نشاني آهي سنڌي ٻولي!
۷. ڪجهه ته ويچار سنڌي، تنهنجو وجود ڇا رهندو،
جي وهلدين وساري تون، سڃاڻي سنڌي ٻولي!
۸. هلائي جبري هلچل، ڪر وڏي واڪي بلند نعرو،
فخر اٿم سنڌي آهيان، اٿم پياري سنڌي ٻولي!
۹. ويل اڃا ويئي ناهي، ستل ڳي سڃاڻي،
وڏڙن جو ورثو سمجهي، سنڀال سنڌي ٻولي.
۱۰. سنڌي زنده آ، ته تون به زنده آهه ”پرستم“
مردم دل بڻي جهڙيءَ، نه تون مار سنڌي ٻولي!

زندگيءَ جي شام

تيرت هلڻو راڻي (۲ ريتم)

۱. زندگيءَ جي شام هميشه، الهڻي ٻڌايو،
جهون ٻيڙ جو سهڻو سالي، الهڻي ٻڌايو،
۲. ڪرم لڪ ڪرڻ لاءِ، ملو آءُ مائش حليم،
ڪنن ملن آڙوون جو ڀلدار، الهڻي ٻڌايو.
۳. مائٽي جواني مستيءَ ۾، وساري ڏنل دينين،
دهري لاءِ احوالو هن، الهڻي ٻڌايو.
۴. ٻڌو به آءُ جوان تون، جي اڳي حوصلو سلامت،
ڀلجي به نه سمجهه ٻوڙو زندگيءَ ۾ ٻڌايو.
۵. نه ٿي خفي هن، ڪڏهن ٿي توڙ اوستا کان،
جو جهنگ جي آخريين منزل الهڻي ٻڌايو.
۶. ٻڌايو آءُ نعمت، عمر ٻيڙ جي هل هلاڻ لاءِ،
سڀر پڙائيءَ جي ساڳي، الهڻي ٻڌايو.
۷. ٻڌايو ناه مصيبت، عمر وڏي ته راحت،
پرچائن ننگي بديءَ جي، الهڻي ٻڌايو.
۸. زنده دل سا لاءِ، جهان ۾ زنده رهن لا،
زنده دل انسان کان، ڀڄي ٿو پري ٻڌايو.
۹. ٻڌو هوندو سڄو ٻيڙ ٻيڙي، جولن دل وٽ ”پرستم“،
لڏهندو هرڪو جهان مان، پر اهو آه ٻڌايو !

نظـم

اڪشمڻ فر دوش

- ڇا ايندڙ يڪ جا هي اهڃاڻ؟
- ۱- انگ آڳاٽا پيٽ پٺي سان پاڪي پاتل
 اٿم پڇرا بنا ڪهر جي ڇاتي لاتل
 هلندي نديون ڪن مردان - جن کي چئجي ڳو انسان
 ڇا ايندڙ يڪ جا هي اهڃاڻ؟
- اهڙو ڊيڄاري ڇا آهي - ايندو ڪهڙو سنڀري سڀاڻ
 ۲- ڪو پر ڪٿو ڊوڙو جهريل جهوڙي ڇڙي ڪهاڙي
 جهلي نه ڄاڻي جا اُس کي ڇا وسندڙ پاڻي
 ماڻهن گهر لڳا مرن وڻاڻ - وڪامي عصمت روئي ڪاڻ
 ڇا ايندڙ يڪ جا هي اهڃاڻ
- اهڙو ڊيڄاري ڇا آهي - ايندو ڪهڙو سنڀري سڀاڻ
 ۳- دستي وچر لوڪ لاوارث ڪتن جي کاڌل
 رات حادثي ۾ مٽو آهي ڪو اڻ ڄاڻل
 پڙ ڦٽ ڪنهن کي گهو ارمان - فوٽ پالڻ تي وسيل مسال
 ڇا ايندڙ يڪ جا هي اهڃاڻ
- اهڙو ڊيڄاري ڇا آهي - ايندو ڪهڙو سنڀري سڀاڻ
 ۴- لسٽي ۽ سهارڻي پهو لڳا ٿي نهل شير
 ذات آدم جي دولت ڪوئي جنهن کي فقير
 هر ڪو ڀوڏن ۾ غلطان - ڀوڏي رهيو سوڏن سامان
 ڇا ايندڙ يڪ جا هي اهڃاڻ
- اهڙو ڊيڄاري ڇا آهي - ايندو ڪهڙو سنڀري سڀاڻ
 ۵- دليون درد کان وانجهيل - ماڻهو ڏسن مالدا
 سهندن ۾ سهندن جي عيوض پسجن ٽاندا
 پٽڪن رهن ۾ طوفان - صبح سڃاڻ راتيون ڏنوان
 ڇا ايندڙ يڪ جا هي اهڃاڻ
- اهڙو ڊيڄاري ڇا آهي - ايندو ڪهڙو سنڀري سڀاڻ

غزل ۱

دودن ۾ گذاريو آ هر غم کي لڪايو آ ،
 سڀو ته ڏسو منهنجو زخمن سان سڃايو آ .
 هر رات کان وائف کي هر رات کان روشن ٿي ،
 منزل جي طرف پنهنجو هر قدم وڌايو آ .
 ميدان جا ڏيڻا ٻاري راتهن جي خموشين ۾ ،
 تنهنجي ئي طلب اندر دل بهار جڳايو آ .
 دلها جي لائين جون ڦالهون نه ڪريو مونسان ،
 مون دل جي خواهنش کي هر دم ئي پڇايو آ .
 ڪا بهت ٻڌان ٿو مان سڌڪائي پريان ٿو مان ،
 پي آئون اندر پنهنجي لڙڪن کي لڪايو آ .
 مذهوش محبت ۾ هو خيال منهنجو بسوس ،
 توکي مون ڏلو جڏهن من هوش ۾ آيو آ .

غزل ۲

مون ته سمجهو هو سڄي بهت بدلي ويلي ،
 زندگي تو سان ملي منهنجي سلور جي ويلي .
 ڏور کان ڏيئي ، مڏائون ٿو ڀڪاري ڪوئي ،
 دل آ محدود گهڻي منهنجي دهليجي ويلي .
 زندگي تنهنجي پنهني تي رهي آهي زندهه ،
 اکر ڏيئي نه سهارو ڪو ڏترجي ويلي .
 ۽ ڏکو خيال ڪڏهن هو مون حقيقت جي طرف ،
 اهن نه سوچيو هو مون تقدير بکر جي ويلي .
 هر خطا ياد اچي پنهنجي ئي مونکي بهرس ،
 آهي دل ڪاٿي خطا ڪڏهن منهنجي ويلي .

غزل هو تو سدا و پياسي

هلي تحريڪ آهي سنڌ ۾، سدا آزاد سنڌ ٿيندي !
 دعا منهنجي دوائن ۾، ملي سنڌ ديس ۾ ويندي !
 وطن جا وير جاڳي پيا وطن جي آن جي صدقي !
 لهو رنگ لائيندو تن جو، سدا سنڌ ڙي پئي جيئندي !
 مرڪي موت کي ڪيڪار، ڪن اڃ سنڌ جا سورهين !
 مصيبت ڇا سندن جو، هر هميشه خون پئي پيئندي ؟
 جيئي سنڌ جو لڳو نعرو، ٻڌو ۽ ٻار گر جي ٿو !
 جوانن جي جگر ۾ جوش جي، جولا ڏنم ٻرندي !
 ٻڌون ٿا سنڌ ۾ سسئي، ۽ مومل مارئي جاڳي !
 گلي سان موت جن لاتو، حياتي تن جي آ ٿڙندي !
 اسين بيوس بڻي هت هئد ۾، جيئجل کي ساريون ٿا !
 اکهن مان لڙڪ جي ڌارا، ڏسون ٿا هت سدا رهندي !
 ٿو ٿڙڪي هت جسم منهنجو، لڙان مان ڪاش سنڌ ڙي ۽ لڙ !
 سنڌوءَ جي آڇ اٿم پيئي، اها حق پنهنجو آ ڪهرندي !
 ڏسان غير ڪي پٽ سنڌ مان، ڪڍن لوڏي سنڌي جوڌا !
 سنڌين جي پوءِ دنيا ۾، حڪومت شان سان هلندي !
 حصو آ خون ۾ سنڌ جو، اسانجي خون ۾ ”پياسي“ !
 ڏيون ٿوري اسين ڪجهه، سڀاڻ سنڌ تڏهن چوندي !

● زندگي - زندگي ●

ايشور انجيل

(۴)

آدمي ۽ ڇي نيم چاهي انتها
۽ سندس ٿي هئي ڪڏهن کان ابتدا
روح کي حاصل اٿس آهي بنا
جسم پٽ ڇو ڪن آهي. لافنا
ڇو ٿي هيءَ دنيا لڳي هر دم نئين
جا يڪن کان ٿي اچي هلندي سدا

(۵)

لهم جي آهي ڪو پٽ يوڳٽ ٿيو
ڇو ڪو هڪڙي جو ٻوڙي ٿو ٿيو
دائلي دائلي تي اکر سڀ جو دٻو
ڪن کي ڪجهه ٿي ڇو نه ڪاٺڻ ۽ ٻيو
ڪن جڏهن ٻيو ڀرو ڇو نه ڪي ڇو
ڪال ڪلهڪي وقت کان اڳ ڇو ٿيو

(۶)

وقت کان ڇو ٿيو جهاتيءَ جو سڌو
آهي اڻڄاڻي اڃا سا دهڪڙو
ڪي چون هي آهي ڇو ٿيو ڇو چڪر
ڪي چون هي حادثي جو آ ٿيو
ڀرو اچي هر ڪو هتي ٿو ٻي ٿيو
۽ وڃي خالي هٿون هم ڪو بشر

(۱)

زندگي جو اهڙو آهي ست ملجهو
جنهن کي سلجهائڻ نه سولو ڪم ٿيو
ڪنهن نه اڄ تائون آ اهڙو ٿيس ٿيسو
جنهن سان سلجهي زندگائي جو سڳو
فيلسوفن پٽ هلايو وس ڪهڙو
ست ته سلجھڻ جي عھوض ويو اڄهندو.

(۲)

سو چيان ٿو نيم چاهي زندگي
سگھي پٿر جي. يا شلم جي نيم
ٿول جي پٽي يا هيري جي ڪٽي
سج جي گرمي يا ٿڌل چانداڻ جي
شمع جي لڙ يا ڪ اڪليءَ جي جهي
نڪر ملدن ۽ هي هلي پٽ ڪا نٿي

(۳)

اڳندي ۾ زندگي آ اهڙو خواب
تو خيانت ڇو ٿو ٿيو آ ڪاهياب
جن جي اڳ ۾ خوش خواب ڪن جي لاءِ عذاب
ٿين ملدن سان وڪوڙيل هي ڪلاڻ
ٿين چاهيو ٿين اڳ ۾ آ شهاب
ٿين ٿين ٿين ٿين ٿين ٿين ٿين ٿين

غزل - ۱

سڀ سان ساڻ ٻڙائي رهجي !
 دل کي دل سان لائي رهجي !
 چنل خور - ڇمچا ڇو ڌر آيا ،
 ملهن تي تالو لڳائي رهجي !
 گدھ-مڙدن جي بستي ڇو ڌر ،
 معتبريءَ کي ٻڙائي رهجي !
 لاڏ ڪوڏ ڀر جا تلتلر جا ،
 سڙ تي سڀ سهڻائي رهجي !
 سياست ڪلهنجي سالي ناهي ،
 خود کي هي سمجهائي رهجي ،
 بي چهرن جي ڀڙ جي وچ ۾ ،
 خود جو چهرو ٻڙائي رهجي !
 جـيون عجب تماشو آهي ،
 اُن ۾ پاٽ ڍماڻي رهجي !

غزل - ۲

خود جو ڦاٿل ، خود ئي سڀڻو آهي ،
 خود جو ملهن ، خود کي ئي ڏسڻو آهي !
 خود جو هٿ ئي ، خود جو ٿيندو سهارو ،
 ابي جي هٿ جي لاءِ ته تڪڙو آهي !
 جيون وهندڙ ڌارا آهي جل جي ،
 لهوارو - اڍيارو تـڙـڙو آهي !
 تر ۾ بيهي، اُچائي لهرين ڇو ٿو ؟
 چڙهڻو آئيني ؟ چئي ڏي - چڙهڻو آهي
 کڙ ڪٽين جي شهر تي رات نه ڪٽين
 رات ڪٽ لاءِ دل کي جلڻو آهي
 خود ئي سڙه سٺيلاءَ ڏسين ڇو مانجهي ڏڏ
 توکي ئي اڄ پار پهچڻو آهي !
 شعر نه ٿيندو آهي خيالي ڪسرت ،
 ڀوڳيل کي اظهار ته ملڻو آهي !

سڙ ڳواڻي آشا درگاڙي ۱۳۲، راجا پارڪ سنڌي ڪالوني، ڄڻپور - ۴

پنهن جي ٻولي

ڪين و ساريو سندن جي ٻولي
 لکيو پڙهو - پاڙهيو ۽ ڪتب آڻيو
 پنهن جي ٻولي سنڌي ٻولي
 جنهن ۾ ماءُ ڏني مونکي ٻولي

ڪين و ساريو پنهن جي ٻولي
 مڙي ٻولي ٻياري ٻولي
 سنڌي ٻولي
 جنهن ۾ ماءُ ڏني مونکي ٻولي

(غزل)

پڳواڻ داس هوش

— ميهٽ وانگر ڇو د جهان ٿو هر گهڙي ؟
 بي سبب ڪهڙو ڳڙان ٿو هر گهڙي !
 — سڄ جلائي ٿو جسم سڀ جو مگر ،
 چاند نسيءَ ۾ ڇو اڀر ٿو هر گهڙي ؟
 -- آهِيءَ ۾ ٿو ڏسان خود کي جڏهن ،
 اولڙي وانگر لڇن ٿو هر گهڙي .
 -- گهر خون ديوارون دکيم مضبوط پر ،
 ڪنهن نه ڪنهن کان ڇو د جهان ٿو هر گهڙي ؟
 -- ڇو سوالن ۽ جوابن جي پنهنجا ،
 پاٽ کي الجھي ڏکن ٿو هر گهڙي ؟
 -- هن ڪلاري ڪجهه نه ٿو اهڙو ڏسان ،
 پوءِ نه پهچي ڇو گهران ٿو هر گهڙي ؟
 -- مان جهيٺ ڪي چاه ۾ جهيٺو رهيس ،
 ته ۾ جبلن ٿو ۽ موان ٿو هر گهڙي .
 -- دل نه ورتي ڪنهن ڪڏهن دلدار ٿي .
 مان ڇو سڀ جي دل وٺان ٿو هر گهڙي ؟
 -- هوش کي بيهوش ٿي ڪي ٿا چون ،
 داد اهڙي تي ڪڏن ٿو ۽ر گهڙي .

غزل

عشق اکين جو دڙو آ پيارا صرف تسلي آ دل کي
عاشق جي دل تي ڇا گذري ڪهڙي خبر سا قاتل کي

۱- سهر هميشه ساهت نه ڏيندو - وقت بدلجو رهندو آ
ڇا ٿيندي آ وقت جي قيمت - ڪهڙي خبر سا غافل کي

۲- ڪنهن ڪنهن سانوڻ مان سک پاتو - ڪهڙي ڪهڙي پون ه پئي
آهي ضرورت ڪنهن کي ڪهڙي - ڪهڙي خبر سا بادل کي

۳- پار نديءَ جي پهچڻ خاطر - ناو نهاڻيءَ ساهت ڏنو
ڪا پهتيءَ ڪا آڻ ڪي پيئي - ڪهڙي خبر سا ساحل کي

۴- نچندي نچندي جسم فلدا ٿيو - آهي نرتڪي ويا گل ٿي
ناز ڪيڏن تي ڇا گذري - ڪهڙي خبر سا سنگدل کي

۵- ڀڄڻ ۾ پئجي ويا چالا - هلندي هلندي لڪجي پيا جي
آڀڙ ڪاڀڙ رستو ڪيڏو - ڪهڙي خبر سا منزل کي

۶- کلڻ کلڻ جو طڙو طريقو - سڀ ڪنهنجو آ پنهنجو يار
ڇا ٿيندو آ دنيا جو غم - ڪهڙي خبر سا پاڳل کي

رچيندڙ - سادو مويرام ”سائل“

TA 27, Jawahar Nagar, Jaipur - 4

قوم-ي ترانو

مرچو مل سوني ، نها نزار ، ادمر

ڪائنات جي مور مڪت م چمڪي ڇند سمن ،
اسان جو ڀارم ديش مهان !

۱- گنگا لي هت اهرت اوتي - جمنا گل گل ڳائي ،
گيت سڙوئي جي ڏارا - جهيڙي جهيڙي مسڪائي ،
گهات گهات ويدن جي والي جو گونجي بهڪن ،
اسانجو ڀارم ديش مهان !

۲- جهرنا جهر جهر گهت سڙائين - واديون سر گونجائين ،
ڪتن م لڙا ساوا ساوا سونسا سلڪ لهرائين ،
ڪڻڪ ڪڻڪ خهليو آڻ - قهقري هتي سون سمن ،
اسانجو ڀارت ديش مهان !

۳- هندو هومن سک عسائي - مالها جا سپ هوتي ،
مندر مسجد گودلاري پر - حوڪي هڪ ئي حوتي ،
سلسلي ڏرمسن جو سلگم آ پهاو مسلدوستان ،
اسانجو ڀارت ديش مهان !

۴- جلپن جي مٽي پر پندا ليا - نهرو سهاش ڦاڙي ،
پلهنجي سر سان گلن ٻڙي جن - هئي آزاد ڀ آڏي ،
دس سان ويهي تن بهڪائي ڏرتي سوڙو سمن ،
اسانجو ڀارت ديش مهان !

آحسان

آحسان ڳڻين پنهنجو ٿو پئي جو به ته ڳڻ ،
 آندا تون ڪلر يار! تڪڙ به ته نه ڳڻ ،
 آحسان جو آحسان ٿو لاهي هر ڪو ،
 آحسان - فراهموشي وڏي آهي ڏيڻ .

پراڻو

ڏينهن رات پراڻائي پراڻا ٿو ٻڌين ،
 ان لاءِ تون هر هر ٿو ڪلين ۽ روئين ،
 هرگز نه پراڻن کان بچي وڃ ڇو جو ،
 تون خود ئي ته ڌرتيءَ تي پراڻو آهين .

آحسان

پنهنجا ئي ڪيل مون تي ٿو آحسان ڳڻين ،
 ۽ دل جي تون دفن تي ٿو ڏينهن رات لکين ،
 مون ٻي ته ڏني موت آ آحسانن جي ،
 پر پاڻ کي گهٽ دوست! تون ڇا لاءِ ڪرين !

پڳوان

هٿن سان مٽي ڳوهي ٿو پتلو ٺاهين ،
 پڳوان جو نالو رکين ، جيڪو ڇاهين ،
 ان جي ئي اڳيان روئين ۽ ٻاڏائين ٿو ،
 دي - درد مٽائڻ لاءِ وڃين ٿو دلين .

زندگي

سرڳوڻي ڪرڻ لعل معراج ”پرديپ“

صبح کان شام تائين
ملتن ۾ ورهايل زندگي
اسين ڇڏيون ٿا
باهران پيريل پيريل
پر اندران خالي آهيون!
ڪرڻن جي درشن سان ئي
آفيس جي تهاري!
هڪ ڪو ڪڇ ڪڇو هڪو نصيب ٿيو، سو بس
۽ بس استغناء تي پهچون ٿا
جتي هر ڀل
ڀرائو، پاشاوان جو نئون احساس ٿئي ٿو
ٿورو ڀر ٿو و هتي ڪري
پارتهٽا جي وسيع ويچار ڌارا کي وساري
حائبو، پرائو، پاشاوان جي تنگ دائري ۾ ٻڌل
پلهي پلهي تصور جي آڌار تي
مبارتون جوڙيون ٿا!
(”ڪو“ جي پاڻديءَ کان پريشان
هيءَ زندگي جهڻا رهون ٿا.

ڇڪر هڪ ڪرڻ خاطر
اڪوئي ٻارن جهڙا
شور ڳوڙ ڇڏيون ٿا
فائين ۾ ونڊريل
صاحب جي ڇوٽ کان هيسيل - سر ڀيل
ڪريءَ تي راجمان
ملت - ملت ٻوڙ ٿا ڳولندي
پنهنجي ڇوٽ ڳوڙ ٿا!
پنهنجي اندر ۾ هر ڀل
گهٽ - ٿو سامهون ڇو
احساس ڪريون ٿا
بس استغناء
فائيل
ڪڏهن
۽ ڪوڙو ۾ گهريل
زندگي! هي زندگي!! هيءَ زندگي!!
ملتن ۾ ونڊيل زندگي
هيءَ زندگي جهڻا رهون ٿا.

”هيءَ ڪٿڙو دڦر آهي“

هيءَ ڪٿڙو دڦر آهي، جو ڪنهن تڻو پڙائي،
 سمجهو. ڪان پاڻيءَ آخر ڀڃا هي ڇڏا آهي!
 ڪنهن تي ڪڇي پڙوسو، آهي ته ڏاڍو مشڪل،
 ڪا ڳالهه آ ڳالهائڻي، ڇڏيو آ جنهن منجهڻي!
 هي ڪنهن زندگيءَ جو آهي ته ڪنهن سان بڻيو،
 حاصل ٿئي ته واد واد، نه ته منت پر مٽائي!
 منزل جي ڄاڻ هوندي، رڪجي قدم وڃن اٿا،
 تقدير جو ته ماريل، پيو لوڪون نبي ڪائي!
 ٺڪين پيڙهي گذري، اڄ زندگي اسانجي،
 منزل مقام جو ڪو، پتو به ڪن آهي!
 نشتاق آ دلين ۾، هٿيڻ آهي ٺهرو،
 صاف ڪنهن ٻولي، من ۾ پيو لڪائي!
 لهندو اٿئي ڇا؟ هن، ”شرد“ زماني جو،
 انسان پاهنجي سڌ ٻڌ، ڇڏي آهي وڃائي!
 شرد ديوانا ”شرد“ جنڊو

تڏهينجا سور به سوکڙي

۱. سڄڻ سور سهڻي - سهڻالي مان رکندڻ
۲. ڏ ڪهڻس نه اڳي در - پڙين پالي رکندڻ
۳. نه هونائي ملهڻديس - نه هڻوئي ڏيڻديس
۴. ڇاهي جهول جهومهي - جمالي مان رکندڻ
۵. ڏکڻ ڪي نٺاڻڪ جو - آ ڏاڻو هوليڪي
۶. ڪري هنج هلدوري حوالهي مان رکندڻ
۷. عنايت آ تلهنجي - ڪڇ نه موڪلين پيو
۸. اهي نهن نشانهن - تلهنجي نالي رکندڻ
۹. ”راهي“ ڪن جهڻن - پٿر ۾ پڪڙي
۱۰. اونڌه ڪان اوري - اڃالي مان رکندڻ

راڌاڪر شڻ لغواڻي ”راهي“

دباوي ٿو پلڻڪ اسڪول آڏو (راجستان)

❀ هڪ گيت پيار جو ❀

هيءَ ڪوٽا اڌ صدي کان به وڌيڪ پراڻي آهي . ۱۹۳۷ ۾ جڏهن مان ڪاليج ۾ پڙهندو هوس، تڏهن مونکي هڪ ڪوٽا پڙهنديءَ هن ڪوٽا لکڻ جو استاد مليو هئجو فارم به مون انگريزيءَ تي کنيو آهي ۽ سنڌي شاعريءَ ۾ هيءَ هڪ نئون فارم آهي جنهنکي مون اڃا ڪوبه نالو ڪونه ڏنو آهي الاڻي ڪئن، هي ڪوٽا اڻ ڇپيل دهلي ويئي

وزن - مستفعلن - مستفعلن

۱- ويو انداز سورج ڪري،

ٿو سانجهو جو ويلو ٿري - اولهه پري مشعل لال،

ٿو عرش تي تارو ٿري،

هر ڪو پکيڙو ڪهر وري - ڪو مانجهن ڪل لال.

۱- هيءَ ويل تو مون لئه بڻي،

مون انهيءَ لاءِ وڻي - تون توت اڇ آءُ وڻ ۾،

ڪل ڦل نسل نمندا ڪڍي

ٻو ٿن مان پياڇولا ڇڻي - پريمي ڏي ڪيندا پوش ۾.

۳- آهون نه هن سنسار ۾،

يا زندگيءَ جي چار ۾ - مردم چٽل چڪتاڻ کان،

نت پريم ڀوتو پيار ۾،

ان جي عجب اسرار ۾، ٿيون پاڻ پاسي پاڻ کان.

۲- وڻي روشنيءَ اونداهه مڙي،

تون آءُ گلشن ۾ گهڙي - اٽڪو ڇڏي، دشواس ۾،

دل جو ڪنول ڀوندو ٿڙي،

پٽ چندرما ڀوندو ٿڙي - توهن مٿان آڪاس ۾.

۵- دلگير هير آهي ٿڪل،

گلڙن جي خوشبو ۾ ڀل - من ماک جي آلاڻ ۾،

ڦهلوڙ سارو آستل،

آ بهار جو دن جهان اڪل - سرهاڻ ۾ چانداڻ ۾.

هري دلگير

”گو ورتن شرما گھابل“

غزل

- آئي - آئي نهاري تون ، وري وري پڪار تون ،
پرين پري ته نام بس ، رڳو اڪر ڌار تون .
- بلبل غلٽ جي ڪئن ۽ پڇي ڪو ماڳ لو سگهي ،
آئي راند جي آئل ، ضرور ٿيندي پاري تون .
- جتي وڃن انسان ڪٿي اچي ڪئن جون سوکڙيون ،
بلبل ڪئن نه آه ڪو ، نه ڳالھ سا و سار تون .
- اکر مراد آئي اها ته سڀ سڌا سڌا سڃاڻي ،
اول - اول ته پاڻ ڪي تهاس ۽ سڌار تون .
- ڏسي ، ٻڌي ٿو هر ڪجهه سڌا رڳو صبر هجي ،
نهاري ۽ پڪار تون ، پڪار ۽ نهاري تون ،
- بهار ۾ جي تباهي نهام سو نه بهار بهار ٿيو ،
ڳالھ ڪڍڻ ، لڳڻ بهان ، وقت پيو گذار تون .
- نه ڪاٺ ڪڍي نه وهه ڏکي نه اوب ڪڍي نه ڏکي ،
مهاڻي اهو اکين ڏکين ، مزي سان وقت بهار تون .

گيت

- هو شيار خبردار
مشڪل ۾ آو مانجهي ! ڪٿ تون همٿ جو هٿيار ،
هو شيار خبردار
۱- اڃ آهي جي آڪڙ واري تيز هوا طوفاني ۽
ڪجهه نه بهماڙي تهنجو سگهنديون هي پڙ جهون ٻر ماني ،
ڏره ڪٿي هل ڏير ڪواري ، همٿ هور نه هار
هو شيار خبردار ..
۲- روشن راهه جي نامي تهنجي ڀر نه سڍو شوڪارا ۽
اڳتي اڳتي هل تون ٿيندو ننگهين سڀ تارا ،
ڪمزورين کي ياد نه ڪر تون مقصد ڪهن وسار
هو شيار خبردار
۳- ساهون ڏس ٿو اچي ڏسڻ ۾ تهنجو منزل ماڳ ۽
غفلت کي ڇڏ ”نهليل“ هاڻي ، آند آند ٿي سڃاڻي ،
ڀورن ڏک وشواس پاڻ ۾ بهتجي ويندي پيار
هو شيار خبردار

(غزل)

- ڪٿي ڪيڙجهر جي چولي ۽ ڪٿي منڇر جو پاڻي
انهي ۾ آءُ مڪمل سنڌ جي ساري ڪهاڻي
۱. دهلي ڪوٽن اندر مڪملن زري زيور جي آڏو
وساري ڪين ڪڏهن ماروي لوئي آبائي
۲. اسان حق پاٽ ورتا هن بڻي هو شو ۽ بختاورد
ڪڏهن دو دو دريا دولهه ڪڏهن هيمن ڪالاڻي
۳. اهو ڇا چيهه ناهي پيار جي پاتار جو
جهڪيو هر هر تماچي هو اڳيان نوري مهاڻي
۴. سگهڙ ۽ نيڪ سيرت در بدر هئي ور لئي ويڇاري
دلي برپت ۽ جهر سسئي اڪيلي ٿي نماڻي
۵. براءِ نانءُ ناهي ۽ نه ڪا اڇڪلهه جي آهي
مئن جي ڏير کان اڳ سنڌ آ منهنجي پراڻي
۶. اجهو سڀ ڪيو ڪنڊ ليا ۽ اجهو ڇڪ ٿيو همر جو
دعا آ ”پير زادو“ تنهنجي مولائي در اڪهاڻي

پير غلام محسن د ”پير زادو“

سجاده نشين درگاهه پير سر هندو

مٽياري حيدرآباد (سنڌ)

نظم

سلسلو

بهر غلام مجدد ۱، دوزرخن شرما ۲، هري داکير ۳، رو چو خوابي ۴، ارچن-
 حاسد ۵، شرد دوانا ۵، رازدا کوشا زاهي ۵، کرشن لال اجاج ۶، داکير-رام ۷،
 -مرچومل سولي ۸، ساذ مونه-رام سائل ۹، يگوالداس هوش ۱۰، آشا نرگا-وري ۱۱،
 ايمور آچيل ۱۲، هوتو سندهو پيايي ۱۳، الکا چوتواڻي ايرس ۱۴، اکشمه ايردوش ۱۵،
 لهرت هندگوراڻي ۱۶-۱۷، کهن سالاگانهري ۱۸، جهمون چکاڻي ۱۹، جهرام چمماڻي ۲۰،
 ديولخ راهي ۲۰، کهنشمار ساگر ۲۱، کهن يو...ولاڻي ۲۲، ارچن چاولا ۲۳، کرل کلا-ريجا
 روشن ۲۴، کرداس آهوجا اجڙ ۲۵، قنن پوسواڻي ۲۶-۲۷، رام هچلاڻي ۲۸-۲۹، شون رامواڻي
 "ساز" ۳۰، بهلا چراغ مسافر ۳۱، رام چوتواڻي ۳۲، ليلارام تولاڻي پرايمر ۳۳، پرايو ونا-
 ۳۴، اندر چسوجا "کومل" ۳۵، کهور بهوجا ۳۶، لچمڻ ککريجا ۳۷-۳۸، داکير-

ٺهراء پاس ٿيا . هن پروگرام جي مهزالي به اجهيز جي سندن جي جن - سهڻوڪ سان ٿي .

[۱۴] راجستان ۾ سنڌي تعليم جي واڌاري لاءِ ۱۵ تعليمدانن جي هڪ خاص سبب ، ڪام-هٽي ٺاهي ويئي آهي جيڪا اڪڙا اڪڙا مڙ ڪري تعليم جي مسئلن جو حل ڪندي .

[۱۵] اهو فيصلو ڪيو ويو آهي ته راجستان جي بزرگ ساهتيڪار جنهن ساري عمر ساهتيڪار جي سهوا ڪئي آهي . ان جي ساهتيڪار سنوانن ۽ لوڪدان جو قدر ڪندي ، ان کي ۱۱ هزار روپين جو ”سامي بزرگوار“ ڏنو ويندو . البت اهو بزرگوار ٽن سالن ۾ صرف هڪ دفع ڏنو ويندو .

اڪاڊميءَ جي وڌندڙ ڪم کي ڏٺاڻ ۾ رکندي ۱ جنوري ۱۹۹۱ع کان اڪاڊمي آفيس کي ٻارٽ ٽائيم آفيس مان تبديل ڪري فل ٽائيم آفيس ڪيو ويو آهي . هاڻي ڪم جو اڪڙو اڪال ٿيندڙ آهي .

اهڙيءَ طرح اڪاميءَ جون اليڪ رٿائون آهن . پر محدود مالي حالتن ڪري سڀني رچنائون کي عملي جامو پهرائڻ مشڪل آهي . سرڪار سان لڪڻوڙهه جاري آهي . جنهن سبب گرائنٽ جا پئسا ڪجهه نه وڌيا آهن . پر اهي ڪافي نه آهن . پر اها پڪ آهي ته اڪاڊميءَ جي هيڏي ڪارڊ کي ٽيندي سرڪار ايندڙ سال گرائنٽ جي رقم اڃان به وڌائيندي .

هر سال ”رهاڻ“ جي سالياني انگ ۾ جيڪي ادب پنهنجن رچنائون موڪلي سگهار ٿا ڏهن . اسان انهن جا شڪر گذار آهيون . ادبن جي رچنائون ئي مانڊڙ اڃوري ۾ پڻ واڌ ڪئي ويئي آهي .

ٺوهان کي هن انگ جي رچنائون ۽ اڪاڊميءَ جي سرگرمين بابت ڪجهه چوڻو هجي ته ڪٿي به دل سان لکي موڪليندا . اڪاڊميءَ جي ڪارڊ جي سڌاري ۽ واڌاري لاءِ به ٺوهان جا ڪي سجهو هجن ته ضرور لکيندا . ٺوهان جي ران جي اسين مهربان ڪنداسين .

△ سهڻوڪ منبل

سنڌي اڪادمي ڪوآرڊيٽيشن ڪائونسل " نالي سان هڪ سهڪار ڀرندڙ ادارو
وڃي ۽ ڊاڪٽر لالڪرام اسرائيلي هڪ ئي ان ڪائونسل جو ڪم وٺي
ڪيو ويو. هن ڪائونسل جون ٻه گڏجاڻيون احمدآباد ۽ دهليءَ ۾ ٿي چڪيون
هجن. اڪل ڀارتي سطح تي دهليءَ ۾ سنڌي هوسرو ڪرڻ جو فيصلو ڪيو ويو

[۱۱] اڃان به سطح تي ٻه جهڙي باغائي اڪادميون راجسٿان ۽ آهن اهي جي
مئل - مطالب ۽ سهڪار لاءِ ٿي سگهن ٿيون ٿي چڪيون آهن. جن ۾ خاص ڪري
دهلي جي چيئرمين کي ڪميونٽي سطح جي مدد ۽ جوڙجڪ ۽ سهولتون ڏيڻ جي
ڪافي وڃي آهي.

[۱۲] ڊاڪٽر اسرائيلي جي اڀاءُ ڪاريءَ ۾ سڀني ڪسان اڪادمي ڀرندڙ ڪم ڪيو
ٿو. جهڙوڪ " سنڌو ڀون " اهڙا ئي. ڊاڪٽر اسرائيلي جو سهڻو آهي ته راجسٿان
۽ راجڌاني جهڙوڪ ۾ هڪ اهڙو سنڌو - ڀون آهي. جنهن ۾ اڪادمي جي آفيس،
ڪنڌي ڪمري، آرٽ گالري، ڪنڊرل گالري، رنگ ڀون ۽ گيسٽ هائوس هجي.
انهن ڪنڊرل ڪائونسل کان هڪ ڪرائي هڪ رڪن آهي وڃي آهي ۽ رڪارڊ ڪان
۾ هزار اڪوار هونديون آهن جي گهر ڪئي وڃي آهي. گڏوگڏ ان لاءِ هڪ رڙو
ٺهڻ ٿيڻ ڪري ان ۾ ٽي لک روپيا جمع ڪيا ويا آهن. سنڌو ڀون لاءِ هڪ ڌار
سٺ لاهڻ لاءِ وڌان جو سهڻو ڀرندڙ گهر ڪرايو ويو آهي. جو ڪنڊرل ڪائونسل ان
مٿان ڪرايو ويندو.

[۱۳] ۲۱-۲۰ سيپٽمبر ۱۹۹۲ع تي اجلاس ۾ اڪل راجسٿان سنڌي شڪار
ميدان ڪولابو وارو. جنهن ۾ اٽڪل ۴۰۰ کن ماستر - ماستريون حصو ورتو. هن
ميدان جي خاص ڳالهه اها هئي ته تعليم جي ڪم ۾ وڃڻ کان سواءِ ڪنڊرل ۽ ايترو
وڌيڪ ڏيندڙن استادن جو سڏيو ڪيو ويو. ۸۳ سالن جي اوزر استادن شري ڪنڊرل
ماس راجڌانيءَ ۽ ۷۵ سالن جي دائي گوپي ڪي لعل جو خاص سڏيو ۽ هٿسٿ
ڪولن جي ۲۱ ماستر صاحب جو سڏيو ڪيو ويو. ڪن ٻڪر ڀرائي، سڏيو - ايترو
چالڻيءَ جو ڀار ۽ ڀاڱو ڏيئي سندن عزت افزائي ڪئي وئي.

مٿي ٿي امر. اي ۽ سي. اي. ۾ سنڌي وڃي ٿي ڏيندڙ ڪاليجي
روپيا ڀرندڙ (Incentive Money) جي روپ ۾ ڏنا ويا.
ٿي. اهو اٽڪل ڪروڙ ٽيڙو سال کان اڳ وڌائي وڃي ۵۰۰
ي. ٻن ڏينهن جي هن سڏيو ۾ اڪل ڀرندڙ ۽ وڌيڪ ڪم ڏنو. چڱا

[۷] هر سال جهان مالي سال ۹۱-۱۹۹۲ع ۾ راجستان جي ” اديبن کي پنهنجي ڪتاب ڇپائڻ لاءِ ٽن- ٽن هزارن جي مالي امداد ڏني وئي. جن اديبن جا هن ڪارڊ ۾ ڪي به ڪتاب شايع نه ٿيل هئا. انهن کي هن سال انڙائي ڏني وئي.

[۸] جوڌپور جي سنڌي ڪلچرل سوسائٽي کي هن مالي سال ۾ بال- اينڊ ڪيمپ ليگائڻ لاءِ مالي مدد ڏني وئي.

[۹] ۱۲ جولاءِ ۱۹۹۲ع تي رويندر منڇ ٽي اڪاڊميءَ جو سالانو جلسو وڏي پئماني تي ڪيو ويو. هن جلسي جي صدارت تعليمي وزير شري هري ڪمار اوڻوڇو ڪئي ۽ مڪيه مهمان هو راجستان جو مڪيه منٽري شري پيرو سنگهه، شروعات شري پال ڪمار شاستري، چيئرمين راجستان شمال اڪيل اليڪٽراڙ ڪارپوريشن ه-ن جاسي خاص مهمان هو. ان موقعي تي ديش جي مشهور پٽرڪار، ليکڪ، سماج سيوک پارٽي، جنتا پارٽي جي راشٽريه، اهاڏيڪس شري ڪول رنمل ملڪاڻي کي ”سنڌي رٿن“ جو لقب عطا ڪيو ويو ۽ پٽرڪار، لارل، سمنان- پٽرڪار، مادڪار ۽ مارهن هزار ڪروڙ ۾ جوڳي ڏيئي سندس عزت افزائي ڪئي وئي.

ان موقعي تي سال ۱۹۹۱ جي انعام ڪندڙن اديبن سرگواسي آشا درگا-پوري ۽ شرمستي ڪملا گوڪلاڻيءَ کي پڻ - پڻجن هزارن جو نقد انعام ڏنو ويو. گڏوگڏ مرڪزي ساهت اڪاڊميءَ جو انعام حاصل ڪندڙ شاعر شري هريڪانت، سنگيت ناٽڪ اڪاڊميءَ جو انعام حاصل ڪندڙ ۽ سنڌي سنگيتڪار شري آڪرڻ شره-ا، اچمبر، لوانورسٽيءَ ۾ ايم. اي. سنڌيءَ ۾ فرسٽ ڊويزن فرسٽ اينڊر شاگرد جهوت ڪيسواڻيءَ ۽ مشهور اوجوان سنڌي فوٽوگرافر شري گنگا رام آسٽاڻيءَ جو سمنان ڪيو ويو.

هن جلسي ۾ شرمستي ڪملا گوڪلاڻيءَ جي هندي ڪهاڻي سنگره ۽ شاعر راندا ڪوشن اعزازي راهيءَ جي شعرن جي جهوهن جو بڻ وهڻ ۾ ڪيو ويو. ڇاڙهيءَ ۾ شري آڪرڻ شره ۽ شرمستي پرام لٽا (پمئيءَ) حاضران کي پنهنجي مٿر سنگيت سان جهومايو.

[۱۰] ان ئي ڏينهن پهريون دفعو راجستان سنڌي اڪاڊميءَ جي سڏ تي راجستان سنڌي اڪاڊمي، گجرات سنڌي اڪاڊمي، مٽيه پريش سنڌي اڪاڊمي، مهاراشٽر سنڌي اڪاڊمي، ۽ ڪينڊرا، هندي ادبشاليه جي عهدون جي هڪ ٻيٽ ٿي، جنهن ۾ گجرات سوچ ويچار کان پوءِ اهو فيصلو ڪيو ويو ته سنڌي پاشا ۽ ساهت جي وڪاس لاءِ سڄي اڪاڊميون ۽ ٻيا سرڪاري ادارا گڏجي ڪم ڪن. ان لاءِ ”آل

[3] راجستان جي اسڪولن ۾ سنڌي اڙھائڻ جو چوڳو ٻڌو سمع ۽ ھن سبب
 اڻڄاڻي ۾ نارمان اھو فيصلو ڪيو ويو ۽ اڙھائڻ ۾ ھڪ سو وائري - پائالالائون ڪولون
 ڊجن ، جن سنڌي سان ڄاھ رکندڙ ڀائر ۽ ڀينر ٽن مھينن جي ڪورس ذريعي سنڌي
 لکڻ اڙھڻ سکي سگھن . انھن ٽن مھينن جي ڪلاس ھلائڻ جو سڄو خرچ اڪادمي ۾ ٻاڻ
 مان ھزار ڪيو . نوابڪ ۽ شاھپورا ، جوڌپور ، جھوپر ، گنگاڪر ، وغيره شھرن ۾
 اھي پائالالائون مڃاھيا ۽ سان ھون ، جي ڪورس ورو اڏڻ ئي شاگردن کي
 سرانجام ڏنا ويا . وائري - پائالالائون جي ھن جو اھو سلسلو اڙار جاري آھي .

[۷] هر سال جيان مالي سال ۱۹۹۲-۹۱ع ۾ راجستان جي ”اڊين کي پنهنجا ڪتاب ڇپائڻ لاءِ ٽن - ٽن هزارن جي مالي امداد ڏني وئي. جن اڊين جا هن کان اڳ ۾ ڪي به ڪتاب شايع نه ٿيل هئا. انهن کي هن سال اڳرائي ڏني وئي.

[۸] جوڌپور جي سنڌي ڪلچرل سوسائٽي کي هن مالي سال ۾ بال - اسٽڪ ڪئمپ لڳائڻ لاءِ مالي مدد ڏني وئي.

[۹] ۱۲ جولاءِ ۱۹۹۲ع تي رويندر منچ تي اڪاڊميءَ جو سالانو جلسو وڏي بمبالي تي ڪيو ويو. هن جاسي جي صدارت تعليمي وزير شري هري ڪمار انوڊچ، ڪٽي ۽ مکيه مهمان هو راجستان جو مکيه منتري شري پيرو سنگهه شيخاوت شري ٻاڙو ڪمار شاستري، چيئرمين راجستان شمال اڪيل انڊسٽريز ڪارپوريشن هـن جاسي ۾ خاص مهمان هو. ان موقعي تي ديش جي مشهور پترڪار، ليکڪ، سماج سيوک ۽ پارٽي جنرل ٻارئيءَ جي راشٽريه اٿلٽڪس شري ڪيول رنمل ملڪاڻيءَ کي ”سنڌو رتن“ جو لقب عطا ڪيو ويو ۽ پکر، لاريل، سمنان - پتر، مادگار ۽ ٻارهن هزار هڪ روپيه جو چيڪ ڏئي سندس عزت افزائي ڪئي وئي.

ان موقعي تي سال ۱۹۹۱ جي اعام ڪنڊڙن اڊين سرگواسي آشا درگاڻ-وري ۽ شرمهتي ڪملا گوڪلاڻيءَ کي پڻ - پنجن هزارن جو نقد اعام ڏنو ويو. گڏوگڏ مرڪزي ساهت اڪاڊميءَ جو اعام حاصل ڪندڙ شاعر شري هريڪانت، سنگيت لائڪ اڪاڊميءَ جو اعام حاصل ڪندڙ ۽ سنڌي سنگيتڪار شري آڪرڻ شرما، اجمير رايورسٽيءَ ۾ ايم. اي. سنڌيءَ ۾ فرسٽ ڊويزن فرسٽ اينڊڙ شاگرد جهوت ڪيسواڻيءَ ۽ مشهور نوجوان سنڌي فوٽوگرافر شري گنگا رام آسٽاڻيءَ جو سمنان ڪيو ويو.

هن جاسي ۾ شرمهتي ڪملا گوڪلاڻيءَ جي هندي ڪهاڻي سنگره ۽ شاعر راڌا ڪرشن لعلواڻي راهيءَ جي شعرن جي مجھوعن جو بڻ وڃڻ ڪيو ويو. ٻڙيءَ ۾ شري آڪرڻ شرما ۽ شرمهتي پرام لٽا (پڙهيءَ) حاضرين کي پنهنجي مٿر سنگهت سان جهومايو.

[۱۰] ان ئي ڏينهن پهريون دفعو راجستان سنڌي اڪاڊميءَ جي سڏ تي راجستان سنڌي اڪاڊمي، گجرات سنڌي اڪاڊمي، مڌيا پرديش سنڌي اڪاڊمي، مهاراشٽر سنڌي اڪاڊمي، ۽ ڪينڊرا، هندي ادبشالو جي عھوضين جي هڪ بئنڪ ٿي، جنهن ۾ گنجور سوچ ويچار کان پوءِ اهو فيصلو ڪيو ويو ته سنڌي ٻاشا ۽ ساهت جي وکاس لاءِ سڄي اڪاڊميون ۽ ٻيا سرڪاري ادارا گڏجي ڪم ڪن. ان لاءِ ”آل

[۳] راجستان جي اسڪولن ۾ سنڌي پڙهائڻ جو جوڳو بندوبست نه هجڻ سبب
ڪاڊميءَ طرفان اهو فيصلو ڪيو ويو ته ارباب ۾ هڪ سر رازي - پالالاون ڪوٺيو
جنهن ۾ سنڌي سان چاهه رکندڙ ڀائر ۽ ڀينر ٽن مهينن جي ڪورس ذريعي سنڌي
کي پڙهڻ سکي سگهن. انهن ٽن مهينن جي ڪلاس هلائڻ جو سڄو خرچ اڪاڊميءَ
تائين هموار ڪيو. نوابڪ، شاهپور، جوڌپور، جهوپور، کنڪالڪر، وغيره شهرن
جي پالالاون ڪاميابيءَ سان هليون، جتي ڪورس پورو ٿيڻ تي شاگردن کي
وڏيهه ڪم ڏنا ويا. رازي - پالالاون جي هجڻ جو اهو سلسلو اربارن جي آهي.

[۴] ۲۹-۳۰ سيپٽمبر ۱۹۹۱ع تي ڪوٽا ۾ سنڌي جنرل پنجاب جي سه-ور
ان اڪل راجستان سنڌي ادبيات ڪميشن جو مهورت راجستان جي
مهمي وزير شري هري ڪمار اڏوڇو ڪيو. هن ڪميشن ۾ ارباب جي ڪميٽي ڪوٺي
۾ اڪل ۽ سر ٻيا ڪم ڪم شامل ٿيا. جن مختلف شعبن ۾ سنڌي تعليم جي مسئلن
ان جي حل ٿيڻ لاءِ ڪميٽي ٺاهي ڏني وئي ڪميٽي لاءِ اس ڪم. ان موقعي
جي سالياني ميزن ”رهاڻ“ ۽ ”سنڌو دوست“ جي خاص ارچي جو وڏوڇن ان ڪم
۾. هن پروگرام جي خاص ڪاميابي اها هئي جو سنڌي ماسترن جي ٻنهي ٽين
جي مهڙائي ڪوٽا جي عام سنڌي ڪئي.

[۵] آڪٽومبر ۱۹۹۱ع ۾ اڪاڊميءَ جي چيئرمين ڊاڪٽر اسرائيل ۽ وائيس
چيئرمين ڊاڪٽر مهڙائيءَ پاڪستان جي هاءِ ڪميشن ۾ ٻيڙي هاءِ ڪميشن شري اس
ڪميشن ڪاڪاڊيل سان ملاقات ڪري ڪائونسل اها ڪم ڪئي ته راجستان سنڌي
ڪاڊميءَ جي راز سان پراڻن سنڌي ادبن جي هڪ وفد کي سنڌ - ڀائرا ڪرڻ جي
خاص اجازت ڏني وڃي. خوشيءَ جي ڳالهه آهي ته هاءِ ڪميشن اها رڪ منظور ڪري
ڪاڊميءَ کي ادبن جي وفد جي سنڌ ڀائرا جي قبوليت ڏني آهي ۽ وارا ادارن ان
مڪمل آهن. سڄاڻو وقت ٽسي اڪاڊميءَ طرفان اها ڀائرا ترب ڪئي ويندي.

[۶] ۱۴-۱۵ نومبر ۱۹۹۱ع تي ٻولواڙا ۾ انور راجستان سنڌي اڪيڊمي
ٺهڻ، جنهن ۾ راجه جي الڳ الڳ حصن مان آيل اڪل پنجاهه اڪيڊمي اورو وڏو
مجلس جي صدارت ڊاڪٽر الڪرام اسرائيل ڪئي. جدا جدا وطنن جي ٻنهي سنڌي
ادبن پنهنجا راجه طاهر ڪما. ان موقعي تي هڪ شاندار مشاعرو ٿي ڪيو ويو. جنهن
جي صدارت اڪي شاعر واسدو لڙيل ڪئي. هن ڪامياب ڪوي مجلس جو سڃاڻو
شروعاتي ڪملا ٽوڪلائي ڪيو. هن پروگرام ۾ ٻولواڙا جي سنڌي چيئرا جو وڏو
ٻورو سهڻو ٿيو.

رهائو

ٻه اکر سانجا

فيبروري، ۱۹۹۱ع ۾ ڊاڪٽر ناڪرام اسرائيليءَ جي راجستان سنڌي اڪاڊميءَ جي صدر جو عهدو سنڀالڻ کان پوءِ اڪاڊميءَ جي ڪارڻ ۾ ٻيڻو چڙهي آئي آهي ۽ هند - سنڌ جي ادبي، تعليمي ۽ تهذيبي ڪيترن ئي اڪاڊميءَ جو نالو روشن ٿيو آهي. ڊاڪٽر اسرائيليءَ مذهب، جذباتي ۽ لڳن سان ڪيترن ئي ٻين رٿائون ڇانو ڪيون آهن ۽ اڪاڊميءَ کي عوام سان جوڙڻ ۾ ڪامياب ٿيو آهي. اڄ تـ صرف راجستان پاران جا سنڌي، پاڪ هندستان جا سنڌي اڪاڊميءَ جي نالي ۽ ڪم کان واقف آهن ڪڏو ڪڏو راجهه جي ٻين پاشائي اڪاڊمي سان ٻڌل وڌو آهي.

اڪاڊميءَ طرفان ڊاڪٽر اسرائيليءَ جي سرپرستيءَ ۾ سال ۱۹۹۲-۹۱ ۾ ڪل سرگرمين جي مختصر رپورٽ هيٺ ڏيئي رهيا آهيون:

[۱] ۲۸ اپريل ۱۹۹۱ع تي راجستان سنڌي اڪاڊميءَ جي سهيوي سان سنڌي ڪلچرل سوسائٽيءَ طرفان چونڊور ۾ سرو پاشا ڪوي گهوشڻي ڪئي وئي جنهن جو مڪيه مهمان اڪاڊميءَ جو صدر ڊاڪٽر ناڪرام اسرائيلي هئو.

[۲] جولاءِ ۱۹۹۱ع ۾ ڊاڪٽر ناڪرام اسرائيليءَ جي اڳواڻيءَ ۾ اڪاڊميءَ جي عهديدارن جو هڪ وفد دهليءَ ۾ راشٽريتي، ٻڌڻن منتري ۽ ڪينڊرٽ، تعليمي وزير شري ارڄن سنگهه سان گڏجي هڪ عريضو ڏنو ۽ سنڌي وڪاس بورڊ جي ٽرٽ پرا ڪرڻ جي گهر ڪئي. هيءَ عهديدار ڪينڊرٽ، هندي نديشاليهه جي ڊائريڪٽر شري گنگا پرساد وٽل ۽ سنڌي صلاحڪار بورڊ جي وائيس-چيئرمين ڊاڪٽر رليڊر جيئي سان به گڏيا. راجپندر لڪر جي سنڌو يونين ۾ دهليءَ جي سنڌي سماج طرفان هنن عهديدارن جي مرخصا به ڪئي وئي.

✠ مکھ، سمجھاڊڪ ڊاڪٽر ٺاڪراڻ اسرائيل (چهرمن)

✠
✠

✠ سمجھاڊڪ منڊل .. ڊاڊرام ميٽاڻي ، موهنلعل ڊسجھا

✠
✠

✠ اڪاڊميءَ جا موهنڊار :

ڊاڪٽر ٺاڪراڻ اسرائيل	چهرمن
ڊاڊرام ميٽاڻي	وائيس چهرمن
موهن لعل ڊسجھا	غزالچي
اٺن . ايملاڻي	سڪريٽري

✠
✠

✠ اڪاڊميءَ جا ميمبر :

هراڻ ڇهاڻاڻي	مومن مهورچنداڻي
سراچند ڪراڻاڻي	ڊاڊچند انڊوروڪيت
گوروڻن مهوراڻي " ڀارڻي "	ممارام جهوراڻي
ڀڳوان ٺاراڻي	ڊاڪٽر جي. ٽي. شرما
ڀولڻ ڀاڄي	اڙمانڊ لڙڪاڻي
ڪملا گروڪلاڻي	اڙمانڊاس ڀاڄوڄا
چندارام راڳهاڻي	ڊاڪٽر مومن آڏراڻي
ڊاڊچند سوني	ڪهاڻچند سڪاڻي
آمارام منڱلاڻي	ڪشچند سڪاڻي
رامچند گولاڻي	سندري ڪهولرا ماڻي
ستيش گولاڻي	

رهائو

سال ۱۹۹۲-۹۱

راجستان سنڌي اڪادمي

ادڪشيم ڪاري-اليم :
پوسٽ باڪس نمبر ۸۹
سٽيف ڪنوررام - هزاره
[ڪوئيٽا چورس]
اڄمير - ۳۵۰۰۱
فون : ۲۱۷۶۶

ڪيڊر، ڪاري-اليم :
J-سٽيشن مارگم
سي اسڪيم
جڳهه - ۳۰۲۰۰۱
فون : ۳۸۱۳۹۹
۳۸۱۹۶۸

سمريٻڻ

راجستان سنڌي اڪاڊميءَ

طرف-ان چيچندڙ

سنڌي ساهت جي

معياري مخزن

سمريٻڻ آهي

سنڌي ساهت پريمين کي

سنڌي ساهت جي

واڌاري ۽ وڪاس لاءِ

ڊاڪٽر نازڪرام ايسراڻي

چيئرمن

۽ اڪاڊميءَ جي جنرل ڪائونسل

جا سڀ ميمبر ۽ عهديدار

